

NURƏDDİN KAZIMOV

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

XIV CİLD

**NURƏDDİN KAZIMOV HAQQINDA BİBLİOQRAFİK
MƏLUMAT**

BAKI – 2008

Hazırkı «Seçilmiş əsərlər» «Milli pedaqogika məktəbi» idarə heyətinin qərarı ilə çap edilir.

Elmi redaktor: pedaqoji elmlər doktoru, professor
Fərahim Balakışi oğlu Sadıqov

Rəyçi: professor
Fikrət Əhməd oğlu Seyidov

Tərtibçi: pedaqoji elmlər namizədi, dosent
Ayaz Nurəddin oğlu Kazımov

TƏRTİBÇİDƏN

Bu yaxınlarda həmkarlarından biri yarı zarafat, yarı ciddi müəllifə dedi:

-Nurəddin müəllim, Milli pedaqogikanın əsas yaradıcısı kimi sizə aid çap olunmuş biblioqrafik məlumatda yazılır ki, əsərlərinizin sayı 450-ni keçib; amma M.F.Axundov adına mərkəzi kitabxanada sizin qeydə alınmış əsərlərinizin sayı heç 10-nu keçmir. Bəs əsərlərinizi küll şəklində nə vaxt nəzərdən keçirmək olar?

Həmkarının iradı atamı xeyli düşündürdü. Nəhayət qərara gəldi ki, mən əsərləri toplayım, qruplaşdırım, sistemə salım və çapına nail olum. Bu vəzifə məndən əlavə vaxt, enerji və vəsait tələb etsə də geri çəkilmədim. Bir də ona görə ki, əvvəla, Nurəddin müəllimin əsərləri bir çox nəşriyyatlarda, qəzet və jurnallarda, habelə başqa ölkələrdə çap olunmuşdur. Onları əldə etmək ciddi çətinliklər yaradırdı; ikincisi, milli hisslərdən uzaq olan, «Milli» sözüne ağız büzən, elmi yaradıcılığa deyil, başqalarının fikirlərini özünüküləşdirməyə meyli olan bəziləri bir daha yəqin etsinlər ki, Azərbaycan xalqının övladları da kifayət qədər yeni pedaqoji ideyalar formalaşdırma və xalqımızın istifadəsinə verə bilər.

Bu işdə bizi ruhlandırان həm də o oldu ki, Milli pedaqogika ruhunda yazılmış «Məktəb pedaqogikası» və «Ali məktəb pedaqogikası» respublikamızda təhsil nazirinin əmri ilə ilk dəfə dərsliklər kimi çap olunmuşdur. Təsadüfi deyil ki, Milli pedaqogika ideyaları əsasında ərsəyə gəlmiş «Məktəb pedaqogikası»nın müddəaları təhsil nazirinin xüsusi əmri ilə Bakı şəhərindəki 9№-li məktəbdə sınaqdan keçirilmiş və nəticəsi təhsil nazirliyində ətraflı müzakirə olunmuşdur. O da təsadüfi deyil ki, həmin müzakirənin yekunu olaraq təhsil naziri 2007-ci il avqustun 30-da 995№-li əmr vermişdir. Əmr belə adlanır: «N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddəalarının pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə işlərin təşkili barədə». Bu əmrə əsasən dərsliyin müddəaları həm bütün təkmilləşmə və yenidən hazırlanma institutlarında,

həm də Sumqayıt və Bakı şəhərlərinin bəzi məktəblərində tətbiq edilmişdir.

Toplanan materiallar pedaqoji elmin və pedaqoji prosesin, demək olar ki, bütün sahələrini əhatə etdiyindən, onları, nisbi mənada, qruplaşdırmağa və sistemə salmağa çalışdıq. Nəticədə məlum oldu ki, bəzi yazılar indiki dövr üçün aktuallığını itirmişdir; xaricdə çap olunmuş yazıların bir neçəsini əldə etmək mümkün olmamışdır; bundan əlavə, çap olunmuş əsərlərdən bəziləri kitabxanaya verilməmişdir; bəzi başabəla oxucuların kitabxanada saxlanan jurnallardan materialı cırıb götürdükləri hallarla da rastlaşdıq. Yaxud, xüsusən 1990-cı ilin fevral, mart, aprel və may aylarında məlum hadisələrlə əlaqədar «Millət», «Müxalifət», «Vətən», «Kommunist», «Bilik», «Azərbaycan müəllimi», «Xalq qəzeti» kimi mətbu orqanlarında çap olunmuş «Kömək? Nəyin naminə?», «Nəyi və necə tənzimləməli», «Nə üçün susuruq?», «Razılaşmaq olmaz. Nə üçün?», «Qadağalar davam edir və yaxud xalqımızın səsi respublikadan kənardə niyə eşidilmir?», «Milli birlik yolunda maneələri kimlər yaradır?», «Bu da təxribatdır», «Siyasi şüur tələbələrə nə üçün lazımdır?», «Soy adımız və Milli mənsubiyyətimiz», «Azərbaycan diplomatiyası necədir, necə görmək istərdim», «Открытое письмо послу Российской Федерации в Азербайджане господину В.Шонии» kimi bir çox siyasi məzmunlu atamın yazılarını kitabxanalarda tapmaq mümkün olmadı. Bunlardan əlavə, III siniflər üçün eksperimental «Ana dili» dərsliyi (Bakı, Azərbaycan Qiyabi Pedaqoji İnstitutunun nəşriyyatı, 1959), 1963-cü ildən 1971-ci ilədək Y.Şirvanla, 1988-ci ilədək müstəqil çap olunan «Ana dili» dərsliyi «Maarif» nəşriyyatı tərəfindən 1978-ci ildə çap olunmuş «Ulyanovlar ailəsində tərbiyə məsələləri» və 1996-cı ildə nəşr edilmiş «Pedaqogika» dərsliyi, 2001-ci ildə «Ağrıdağ» nəşriyyatı tərəfindən çap olunmuş «Milli pedaqogika yollarında» adlı monoqrafiya hazırkı «Əsərlər»ə daxil edilməmişdir. Bunlardan əlavə, Nurəddin müəllimin bilavasitə rəhbərliyi, redaktəsi və iştirakı ilə ərsəyə gələrək işıq üzü görmüş bir sıra əsərlər, o cümlədən

«Azərbaycan Milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət» (Bakı, OKA Ofset nəşriyyatı, 2005), «Pedaqogika kafedrası üzrə təhsil proqramı» (Kurrikulum) (ADU nəşriyyatı, Bakı, 2007) bu «Əsərlər»dən kənarda qalmışdır. «Çaşıoğlu» nəşriyyatı tərəfindən 2005-ci ildə albom formasında çap olunmuş «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı maraqlı əsəri də cildlərə daxil etmək mümkün olmamışdır.

Deyilənlər nəzərə alındığından, toplanmış materialları cildlər halında «Seçilmiş əsərlər» adlandırılmalı olduq.

Ayrı-ayrı toplu halında çap olunan əsərlərin müəyyən dərəcədə Milli pedaqogika ideyaları ilə əlaqəsi vardır. Bunu nəzərə almağı oxuculardan xahiş etməyi özümüzə borc bildik.

Bununla yanaşı, toplularda cəmləşən materiallar məzmunca bəzi cəhətlərinə görə fərqləndiyindən, həmin fərqi cildlərin adlarında nəzərə almağa çalışmışıq.

Oxucuların işini asanlaşdırmaq üçün həm cildlər arasında, həm də hər cildin tərkibindəki əsərlər arasında tarix və mövzu baxımından ardıcılığa əməl etməyə səy göstərmişik.

Hesab edirik ki, cildlərin burada adlandırılması onların hərəsində cəmləşmiş əsərlərin başlıca cəhətlərinə dair maraqlananlarda ilkin təəssüratların yaranmasına yardımçı ola bilər.

- I cild:** *Müqayisə nəzəriyyəsinin formalaşması.*
II cild: *Pedaqoji prosesdə müqayisədən istifadənin zəruriliyi.*
III cild: *3-cü siniflərdə «Ana dili» dərslisinin məzmunu və tədrisinə dair (Şəkilsiz çap edilir).*
IV cild: *4-cü siniflər üçün «Oxu» dərsliklərinin məzmunu (Şəkilsiz çap edilir).*
V cild: *Milli pedaqogikanın həyatdan şüurlara, oradan auditoriyalara və məktəblərə süzülməsi.*
VI cild: *İctimai-siyasi problemlərə pedaqoji müdaxilə.*
VII cild: *Milli pedaqogikada tərbiyə məsələləri.*
VIII cild: *Psixoloji inkişaf pedaqoji prosesin tərkib hissəsi kimi.*
IX cild: *Pedaqoji fikir tarixindən səhifələr.*

- X cild:** *Elmi-pedaqoji məsələlər Milli pedaqogika işığında.*
- XI cild:** *Pedaqoji prosesin bəzi ümumi məsələləri.*
- XII cild:** *Milli pedaqogikadan qidalanan orta təhsil pedaqogikasının məzmunu.*
- XIII cild:** *Milli pedaqogikadan qidalanan ali təhsil pedaqogikasının məzmunu.*
- XIV cild:** *Nurəddin Kazımov haqqında bibliografik məlumat.*

Haqqında sözü gedən cildlərin daha kamil çıxmasında öz köməkliyini əsirgəməyən universitetimizin əməkdaşlarına, xüsusən professor Fərahim Sadıqova (elmi redaktor), professor Fikrət Seyidova (rəyçi), dosent Ayaz Kazımova (tərtibçi), Məhbubə Ələkbərovaya, Gülnar Abdullayevaya, Tahirə Bağırovaya, Qəmər Məlikovaya, Sevda Xaspoladovaya və Səidə Qəmbərovaya (korrektorlar), Sədaqət Yusifovaya (texniki redaktor) və kompüterdə cildləri yığan əməkdaşlara müəllif öz minnətdarlığını bildirir.

I. ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA RƏYLƏRDƏN

Nurəddin Kazımovun əsərləri, fəaliyyəti və şəxsiyyəti haqqında çap olunmuş 260-dan artıq rəy vardır. Ona ünvanlanmış 100-ədək məktub və avtoqraf mövcuddur.

Nurəddin Kazımov haqqında mətbuatda dərc olunmuş rəylərdən bəziləri hazırki «Seçilmiş əsərlər»ə daxil edilmişdir.

1. DƏYƏRLİ TƏDQIQAT ƏSƏRİ

Nurəddin Kazımovun təzəcə çapdan çıxmış kitabı müqayisəyə həsr olunmuşdur. O, bu tədqiqatı ilə müqayisə problemini zənginləşdirmiş və tam həllini vermişdir.

Diqqəti cəlb edən ikinci yaxşı cəhət budur ki, müəllif məsələyə birtərəfli yanaşmamış, problemin daxili mahiyyətini açmaq, onu elmi şəkildə əsaslandırmaq və düzgün nəticə çıxarmaq üçün pedaqogikanın sıx əlaqədar olduğu elm sahələrindən bacarıqla istifadə etmişdir. Kitabın geniş sərhinə keçməzdən qabaq bir faktı da deməliyik ki, N.Kazımovun özünəməxsus tədqiqat tərzini, məsələyə yanaşmaq və həllini vermək xüsusiyyəti vardır. Onda fəlsəfi və pedaqoji danışq tərzini birləşir, problemin həllindəki məntiqilik isə açıq hiss edilir.

Müəllifin nisbətən çətin problemdən bəhs edən zəngin fikirləri rəngarəngliyinə, birinin digərindən doğmasına baxmayaraq, oxucu tərəfindən asan qavranılır və yadda möhkəm qalır. Çünki o, danışdığı məsələdə məzmun, daxili mahiyyət ardıcılığına xüsusi fikir verir. Bütün fəsil və paraqraflarda əvvəlcə ortaya çıxan problemin mahiyyətini açır, sonra bu məsələyə tarixi baxımdan yanaşır, bununla əlaqədar tədqiqatları saf-çürük edir, sonra şəxsi tədqiqatından, eksperimentindən danışır, ümumiləşdirmələr yoluyla son elmi nəticəyə gəlir.

N.Kazımov müqayisə priyomunun tətbiqinin ali sinir sisteminin qanunauyğunluqları ilə, psixi proseslər və məntiq hadisələri ilə bağlı olduğunu göstərir; müqayisə priyomu

öyrənilən cisim və hadisələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələri dərk etməyə, inkişaf və dəyişmə proseslərini izah etməyə, aydınlaşdırmağa xidmət göstərir. Müəllifin nəticəsinə görə, müqayisə yolu ilə şagirdlərin bilikləri asanlıqla təsnif edilir, sistemə salınır, onlar lazımi nəticələr çıxara bilir, ümumiləşmələr edirlər... Lakin müqayisə priyomunun hansı konkret vəzifəni yerinə yetirməsindən asılı olmayaraq həmin priyom bütün hallarda təlimdə şüurluluq, əyanilik və biliklərin möhkəm mənimsənilməsi, təlimin tərbiyəedici mahiyyət daşıması və s. kimi prinsiplərin həyata keçirilməsinə də kömək edir.

Təlimdə tədris işində mühüm vəzifələri yerinə yetirən müqayisə priyomunun başlıca xüsusiyyətləri hansılardır? Bu suala əsərdə ətraflı cavab verilmiş, müəllifin dəlilləri qabaqcıl iş təcrübəsi və eksperimentin nəticələri ilə yığcam şəkildə sübut olunmuşdur. N.Kazimov əvvəlcə müqayisənin təlimdə priyomu, yaxud üsul olması barəsindəki mübahisələri nəzərdən keçirir və belə bir nəticəyə gəlir ki, müqayisə təlimdə üsul deyil, priyomdur və həm də təlim üsulları ilə sıx əlaqədədir.

Müəllif müəyyənləşdirir ki, müqayisə priyomunun əsas üç növü vardır: tutuşdurma, qarşılaşdırma və tam müqayisə. Müəllifin fikrincə, təlim zamanı müqayisəyə təsir edən amilləri (müəllimin bilik və təcrübəsi, müqayisə olunan obyektlərlə şagirdlərin tanışlıq dərəcəsi obyektləri müqayisə etməyə dair şagirdlərin bilik və bacarıq dərəcəsi) nəzərə almaq, müqayisə priyomunu müəllimin müvəffəqiyyətlə tətbiq etməsini şərtləndirir.

«Dərsliklərin tətbiqində müqayisənin nəzərə alınması» adlı fəsildə qoyulan məsələlər də irəlidəkilərlə üzvi bağlılıq təşkil edir. Çünki müəllimin və şagirdin işi dərsliklərin xarakterindən çox asılıdır. Müəllif irəli sürdüyü fikrin nə dərəcədə doğru olduğunu yoxlamaq məqsədilə ibtidai siniflərin «Ana dili» dərsliklərini nəzərdən keçirmişdir. O, eksperimental olaraq belə bir nəticəyə gəlir ki, dərslik materialının müqayisəli şəkildə verilməsi şagirdlərin həmin materialı şüurlu surətdə qavramalarına kömək edir, onların fikri fəaliyyətlərini qüvvətləndirir, nitqini fəallaşdırır və s.

Sovet pedaqoji elmini daha da zənginləşdirən «Məktəbdə müqayisə üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» kitabı monumental bir elmi-tədqiqat əsəridir. Əsər nəfis tərtib edilmiş, təəssüf ki, az tirajla buraxılmışdır.

**(Əjdər Ağayev, Pedaqoji elmlər namizədi,
«Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 26 aprel 1972)**

2. «III SİNİFDƏ ANA DİLİ DƏRSLƏRİ»

Ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai siniflərində yeni proqramların tətbiqi ilə əlaqədar olaraq, son illərdə orijinal dərsliklərə aid bir neçə metodik rəhbərlik hazırlanmışdır. Bu yaxınlarda professor N.Kazımovun «Maarif» nəşriyyatı tərəfindən buraxılan «III sinifdə ana dili dərsləri» adlı kitabçası da bu qəbildəndir.

Həmin vəsaitdə şagirdlərin fəallığını artıran iş tərzlərinə üstünlük verilmiş, mövzuların təhlili, obrazlı ifadələr üzərində iş mətnin hissələrə ayrılması, hər hissəyə başlıq verilməsi və s. məsələlər ətraflı şərh edilmişdir. Müəllif mövzuların tədrisi yollarını və tədris prosesində istifadə olunacaq priyomları konkret göstərmiş, əsas diqqətini şagirdlərin fikri fəallığının təmin edilməsinə yönəltmişdir.

Vəsaitin əsasını təşkil edən prinsiplərdən biri müəllifin özünün dediyi kimi, «metodik məsləhətlərin konkretləşdirilməsində qabaqcıl təcrübəyə əsaslanmaq, müəllimlərin işində yol verilən nöqsanların qarşısını almaq üçün xüsusi məsləhətlər verməkdir».

Kitabçada mətnlərə aid verilmiş metodik göstərişlər 13 bölmədə qruplaşdırılmışdır. Professor N.Kazımov bütün mətnlər üzərində deyil, öyrədilməsi daha çətin olan mövzular üzərində dayanmışdır. Burada şagirdlərin fikri fəallığını artıran iş tərzləri bütün mətnlərdə eyni formada yox, hər mətnin öz məzmunu və xüsusiyyətinə görə göstərilmişdir. Məsələn, «Pionerlərin həyatı və işləri» bölməsindəki «Poçtalyon» hekayəsi ilə «Qəhrəman keçmişimizdən» bölməsindəki «Ananın səsi» hekayəsinin öyrədilmə prosesinə diqqət yetirək.

«Poçtalyon» hekayəsinin aşağıdakı plan əsasında öyrədilməsi təklif olunur:

1. Giriş söhbəti.
2. Mətnin oxunuşu.
3. Mətn üzrə müsahibə.
4. Yazıçı haqqında məlumat.

Ananın səsi» hekayəsində isə:

1. Mətnin oxunuşu.
2. Lüğət üzərində iş.
3. Mətn üzrə sorğu.
4. Plan üzərində iş.
5. Hekayənin nağıl edilməsi.
6. Obrazlı ifadələr üzərində iş.

Göründüyü kimi, müəllif hər mətnin qarşısında duran əsas məqsədi diqqətlə müəyyənləşdirmiş, müəllimlərin işini xeyli asanlaşdırmışdır.

Müşahidələr göstərir ki, nəinki şagirdlər, hətta müəllimlərin əksəriyyəti belə, dərslikdə olan yazıçı və şairlərin tərcümeyi-halını, öyrəndikləri hekayə və ya şerlərdən başqa daha hansı əsərləri yazdıqlarını bilmirlər. Müəllif bu çətinliyi aradan qaldırmış, hər bir mövzunun axırında şair və yazıçıların tərcümeyi-halı, əsərləri haqqında qısa məlumat vermişdir. Bu da kitabçanın qiymətini xeyli artırmışdır.

Vəsaitin məziyyətlərindən danışarkən qeyd etməliyik ki, bəzi mövzuların tədrisində söz və ifadələrin lüğəti mənasının izah edilməsi müəllimlər üçün faydalıdır. Təcrübə göstərir ki, müəllimlər bəzən söz və ifadələrin izahında çətinlik çəkir və yaxud da bu işə bir o qədər əhəmiyyət vermirlər. Kitabçada söz və ifadələrin izahının verilməsini ən yaxşı iş tərzini kimi qiymətləndirmək lazımdır. Fikrimizi bir nümunə ilə sübut edək. Məsələn, müəllif R.Rzanın «Lenin» şerinin tədrisi zamanı aşağıdakı kimi lüğət üzərində iş aparılmasını məsləhət görür:

Xidmətçi – iş görən; qulluq edən, xidmət edən.

Rəhbər – istiqamət verən, yol göstərən.

Sərkərdə – bütün növdən olan orduların başçısı.

Komandan – bir ordunun, bir bölük əsgərin böyüyü.

Sirdaş – sirri bilən yoldaş, ürək sözünü bilən yaxın adam.

Alim – elmlə məşğul olan adam, bilikli şəxs.

Bağça – evin yanında müxtəlif ağaclar olan yer.

Zəkalı – ağıllı, hafizəli, düşüncəli adam.

Nur – işıq.

Natiq – yaxşı nitqi, yaxşı danışığı olan adam.

Müəllif haqlı olaraq bir çox mövzuların tədrisində müəllifin nümunəvi oxusunu zəruri sayır. Bu, doğrudan da vacibdir. Təcrübə göstərir ki, müəllimin nümunəvi oxusu, şagirdlərin intonasiya ilə oxumaq tərzinə xeyli kömək edir.

Kitabçanın müsbət cəhətlərindən biri də ümumiləşdirici dərslər və sinifdən xaric qiraətə diqqət yetirilməsidir.

Məlumdur ki, müəllimlər ümumiləşdirici dərslər və sinifdən xaric qiraət məşğələlərinə hazırlaşmaqda bir qədər çətinlik çəkirlər. Müəllif bu çətinliyi aradan qaldırmış, həmin dərslərin təşkilinə aid nümunələr vermişdir.

«III sinifdə ana dili dərsləri» kitabçası haqqında daha nə demək olar? Bizcə, bu sözləri: müəllim kollektivi üçün gözəl hədiyyə olan bu vəsait müəllifinin gərgin əməyinin məhsuludur.

Kitabça pedaqoji kollektivlər üçün çox əhəmiyyətlidir.

**(M.Səfərov, Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi
Program-Metodika idarəsinin metodisti «Azərbaycan
müəllimi» qəzeti, 17 oktyabr 1973)**

3. СРАВНЕНИЕ В ОБУЧЕНИИ

Монография профессора Нуреддина Кязимова «Теория и практика работы над сравнением в школе» (Баку, «Маариф», 1972) за короткое время приобрела широкую известность.

Объектом исследования в монографии стало сравнение – один из наиболее гибких, мобильных приемов обучения. Богатейшие возможности таит в себе этот прием, на первый взгляд кажущийся элементарно простым, доступным. Но сам процесс сравнения, как с психологической, так и с педагогической точек зрения – сложен и многогранен.

В чем же состоят главные особенности сравнения как приема обучения? В чем выражаются дидактические функции этого приема?

Очень интересно проследить поиски исследователя, который выводит учителя из лабиринта противоречий, ошибок и недопонимания психологических особенностей сравнения. Дидактические функции приема сравнения таят в себе колоссальные возможности развития у ребят познавательных сил: восприятия, памяти, мышления, внимания, наблюдательности. Н.Кязимов раскрывает практический смысл выявленных видов, разновидностей и вариантов этого приема.

Другая задача исследования – отыскать условия эффективного использования приема сравнения и на их основе разработать методiku работы по формированию у школьников умения сравнивать объекты. Методика, предложенная Н.Кязимовым, помогает сознательно усваивать знания и умственно развиваться. Одновременно ученики усваивают и правила проведения сравнения. Такая методика ориентирует учителей не только на имеющиеся у ребят особенности мыслительных способностей, но и на возможный их уровень, на максимальное развитие.

Интересны выдвинутые и научно доказанные автором гипотезы о повторении учебного материала с помощью сравнения, о влиянии сравнительного повторения пройденного на дальнейшую его систематизацию в обобщение. Результаты этого исследования выходят далеко за рамки поставленной проблемы. Выводы книги распространяются и на другие мыслительные операции.

Оригинальное диалектическое понимание взаимоотношений обучения и умственного развития школьников позволило Н.Кязимову выявить закономерности процесса применения сравнения, управлять этим процессом, предвидеть его результаты.

(Профессор А.Рзаев, «Учительская газета» 7 июня 1973)

4. MÜƏLLİFİN İŞTİRAKI İLƏ

Kirovabad şəhərindəki 20 nömrəli dəmiryol orta məktəbində Azərbaycan SSR Pedaqoji Cəmiyyəti rəyasət heyətinin sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.M.Kazımovla müəllif görüşü keçirilmişdir. Görüşdə məktəbin müəllim-şagird kollektivi, H.Zərdabi adına KDPI-nin məktəbdə pedaqoji təcrübə keçən tələbələri və institutun bir rup professor-müəllim heyəti iştirak etmişdir.

Yığıncağı məktəbin direktoru Ə.Əkbərov yoldaş açmış, ibtidai siniflər üzrə direktor müavini A.Əliyev III sinfin «Ana dili» dərsliyi (müəllifləri N.Kazımov və Y.Şirvan) haqqında» məruzə etmişdir. Məruzəçi dərsliyin məzmununu geniş təhlil etdi, dərslük materiallarının əhatəliliyindən, dərsliyin əsasında duran prinsiplərə nə dərəcədə əməl olunduğundan söz açdı. Məruzəçi göstərdi ki, dərsliyin dili aydın və rəvandır. Dərsliyə kifayət qədər maraqlı, oxunaqlı şer və hekayələr, nağıl və dastanlardan parçalar daxil edilmişdir. Orada balacaların və gənc qəhrəmanların həyat və mübarizəsindən epizodlar verilmişdir. Bu materialları şagirdlər sevə-sevə oxuyur və özləri üçün həyat ideali kimi qəbul edirlər.

Dərsliyin 1983-cü ildəki nəşri əvvəlki nəşrlərindən xeyli fərqlənir. Dərslikdə müasir tələblər baxımından xeyli ixtisarlər və əlavələr edildiyindən onun keyfiyyəti daha da yüksəldilmişdir. Hər bir bölmənin sonunda ümumiləşdirici sual və tapşırıqların verilməsi müəllimin də, şagirdin də işini xeyli yüngülləşdirir. Bəzi materiallar proqramın tələbinə, şagirdlərin idrak imkanlarına uyğun şəkildə yenidən işlənmişdir.

III sinifdə dərs deyən Nəzirə Abbasova dərsliyin son nəşri ilə əvvəlki nəşrini öz iş təcrübəsi əsasında geniş təhlil etdi. O göstərdi ki, yeni dərslikdə xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrinə pambıqçılıq, üzümçülük, taxılçılıq, neftçixarma, maşınqayırma və s. sahələrə aid yeni mətnlər daxil edilmişdir. Bütün bunlar işə əməyə məhəbbət və əmək adamlarına hörmət aşılamaq, şagirdləri müasir sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalının, tikintinin, nəqliyyatın, xidmət sahəsinin əsasları ilə tanış etmək, təhsil və ictimai faydalı iş

prosesində onların əmək vərdişlərini və bacarıqlarını formalaşdırmaq, şüurlu surətdə peşə seçməyə və ibtidai peşə hazırlığı almağa sövq etmək üçün son dərəcə əhəmiyyətlidir.

Xalqlar dostluğu, proletar beynəlmiləlçiliyi və sülh uğrunda mübarizə məsələləri dərsləyin yeni nəşrində tam əksini tapmışdır.

Dərsləyin yeni nəşrində şifahi xalq ədəbiyyatının müxtəlif janrlarında verilən nümunələr gələcəkdə Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimlərinin işini xeyli asanlaşdıracaqdır. Dərsləkdə mövzulara uyğun atalar sözləri, tapmacalar və bayatılardan istifadə edilməsi şagirdlərin əxlaq tərbiyəsində mühüm rol oynayır.

Dərsləyin müsbət xüsusiyyətlərindən biri də rəhbərimiz V.İ.Leninin adı ilə bağlı olaraq ayrıca «Lenin bizimlədir» bölməsinin verilməsidir. Bununla da ibtidai siniflərin «Ana dili» dərsləklərində V.İ.Lenin nümunəsində şagirdlərin kommunist tərbiyəsini ardıcıl, pillələr üzrə aparmaq üçün geniş imkanlar yaradılıb.

«Ümumtəhsil və peşə məktəbi islahatının əsas istiqamətləri»nin II maddəsində qeyd olunmuşdur ki, bütün kurslar üzrə mövcud dərsləklər və dərs vəsaitləri təkmilləşdirilsin və yeniləri yaradılsın. Yüksək ideyalılıq və elmilik, anlaşılqlılıq və yığcamlıq, şərhin dəqiqliyi, aydınlığı və canlılığı, metodik aparatın mükəmməlliyi hər bir dərsləyə verilən tələblərdir. Bu baxımdan III siniflər üçün «Ana dili» dərsləyi təkmilləşdirilən, kommunist əxlaqı tələblərinə cavab verən dərsləklərdən biridir.

Bizə elə gəlir ki, dərsləyin daha oxunaqlı olması, şagirdləri daha çox cəlb etməsi üçün onun estetik tərtibatına diqqəti artırmaq lazımdır. Kitabın məzmunu maraqlı olduğu kimi, tərtibatı da gözəl olmalıdır. Kitabın gələcək nəşrində bunun nəzərə alınması faydalı olardı.

Məruzədən sonra III sinif şagirdləri dərsləkdə verilən dəri rəhbərimiz V.İ.Lenin haqqında və bir sıra başqa şerləri məharətlə əzbər söyləmişlər.

Məktəbin və H.Zərdabi adına KDPI-nin müəllimləri də çıxış edib dərsləyin məziyyətlərindən danışdılar.

Elmi fəaliyyətini respublikada məktəblərimizin və sovet pedaqogikasının inkişafına həsr edən professor N.Kazımovun bu yaxınlarda çapdan çıxan «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» adlı kitabı da yığıncağa toplaşanların diqqətini cəlb etmişdir. Ümumtəhsil məktəblərində, ailədə, müəssisələrdə, yataqxanalarda tərbiyə işini düzgün təşkil etməyə imkan verən elmi-nəzəri məsələlərin bu kitabda geniş şərh edildiyi də göstərilmişdir.

Çıxış edənlər dərsləyin qüsurlarını da qeyd edərək göstərdilər ki, müəlliflər öz fəaliyyətlərini bitmiş hesab etməməli, müəyyən təkmilləşdirmə işləri aparmalıdırlar. Tərcümə materiallarından bəzi uyğunsuz ifadələr islah edilməli, fikir aydın verilməlidir. Kitabdakı şəkillərin çoxunun çap keyfiyyəti aşağıdır. Bəzi şəkillərlə mətnlər arasındakı uyğunsuzluqlar da aradan qaldırılmalıdır.

Axırda dərsləyin müəllifi N.Kazımov müzakirənin təşkilatçılmasına, salona yığılan müəllimlərə, tələbələrə və şagirdlərə dərin minnətdarlığını bildirdi, faydalı tövsiyələr üçün təşəkkür etdi. N.Kazımov orta ümumtəhsil məktəblərində təlim və tərbiyənin qarşısında duran perspektiv məsələlərdən, məktəb islahatının əsas istiqamətlərindən danışdı, III sinif «Ana dili» dərsləyinin məqsəd və vəzifələrini göstərdi. O, dərsləklə işləyən müəllimlərə təlimin keyfiyyətini daha da yüksəltməyə kömək edən məsləhətlər verdi.

**(Qaçay Tağıyev, H.Zərdabi adına KDPI-nin müəllimi,
pedaqoji elmlər namizədi, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
9 may 1984)**

5. TƏRBIYƏNİN ELMİ ƏSASLARINA AİD QIYMƏTLİ TƏDQIQAT

Müasir dövrdə partiyamız hər bir adamı öz müqəddəratının yaradıcısı, tarixin yaradıcısı səviyyəsinə qaldırmağı ən yüksək vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur. Bu müqəddəs vəzifənin yerinə yetirilməsi tərbiyə işlərinin səviyyəsini hər vasitə ilə yüksəltməyi tələb edir. Sov. İKP MK-nın məktəb

islahatı haqqında layihəsində deyildiyi kimi, indi məktəblərimizin qarşısında gənclərə yalnız hərtərəfli bilik vermək deyil, həm də mənəvi cəhətdən sağlam, əxlaqi cəhətdən saf, zəmanəmizin ən çətin və ən mürəkkəb məsələlərini həll etməyə qadir yetkin, kamil şəxsiyyət tərbiyə etmək vəzifəsi qoyulur. Bu son dərəcə çətin, eyni zamanda ən şərəfli vəzifənin yerinə yetirilməsində müəllim müstəsna rol oynayır.

Sov. İKP MK iyun (1983-cü il) plenumunda K.U.Çernenko yoldaşın dediyi kimi, «məktəb müəllimi... uşaqlarımızın tərbiyəsində cəmiyyətin vəkilidir, təşkilatda və təbliğatda, bütün ideoloji fəaliyyətdə partiyanın etibarlı dayağıdır. Bir çox vətəndaşlıq keyfiyyətlərinin, uzun illər insana xidmət edən biliklərin mənbələri məktəb müəllimlərinin işi ilə qırılmaz surətdə bağlıdır... Müəllim nəinki sadəcə təmsil etdiyi elmdə nüfuz sahibi olmalı, həm də dəqiq şəxsi ideya mövqeyi, yenilik axtarışı, şəxsiyyətinin mənəvi cazibədarlığı ilə fərqlənməlidir».

Pedaqogika və etika tarixində müxtəlif dövrlərdə yaşamış və müxtəlif xalqlara məxsus pedaqoqların və filosofların əksəriyyəti tərbiyənin ən şərəfli, ən humanist bir vəzifə olmasını qeyd etməklə yanaşı, eyni zamanda nəzəri buna cəlb etmişlər ki, tərbiyə son dərəcə çətin, olduqca mürəkkəb, incə və zərif bir peşədir, bunu hər adama tapşırmaq olmaz. Azərbaycan xalqının görkəmli pedaqoqu və maarif xadimi Soltan Məcid Qənizadə hələ 100 il bundan əvvəl yazmışdır: «Tərbiyə – nalbəndlik deyil, zərgərlikdir. Bu incə peşəyə dərinədən yiyələnməyi bacarmaq lazımdır».

Müasir elmi texniki inqilab şəraitində tərbiyə işi daha mürəkkəb xarakter daşıyır. İndi, həqiqətən tərbiyə kimi mürəkkəb, incə, zərif bir işi hər adama etibar etmək olmaz. Tərbiyə böyük sənətdir. Bu sənətin sirlərinə bələd olmaq, ona dərinədən yiyələnmək lazımdır. Bizim zəmanəmizdə tərbiyənin elmi əsaslarını mükəmməl bilmədən müvəffəqiyyətli, effektiv tərbiyə işi aparmaqdan söhbət gedə bilməz. Tərbiyənin elmi və pedaqoji əsaslarına yiyələnməkdə tərbiyəçilərə yaxından kömək etmək pedaqogika, psixologiya və etika sahəsində çalışan alimlərimizin vacib vəzifəsidir.

Bu baxımdan pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun bu yaxınlarda «Maarif» nəşriyyatı tərəfindən çapdan buraxılmış «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» kitabı (elmi redaktoru pedaqoji elmlər doktoru Y.Talıbovdur) diqqəti cəlb edir.

Pedaqogika və psixologiya sahəsində bir sıra sanballı əsərlərin müəllifi olan professor Nurəddin Kazımovu oxuculara xüsusi təqdim etməyə ehtiyac yoxdur. O, öz əsərləri ilə pedaqoji ictimaiyyətimizin rəğbətini çoxdan qazanmışdır. Yeni kitabında N.Kazımov qarşısına müəllimləri və bütün tərbiyəçilərin tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları ilə tanış etmək məqsədini qoymuşdur.

Müəllif öz nəcib məqsədinə nail olmuşdur. «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» kitabı faydalı bir vəsaitdir.

Kitabın birinci hissəsi (I-III fəsilləri) şəxsiyyətin formalaşmasının ümumi məsələlərinə həsr edilmişdir. Burada müəllif müasir elm səviyyəsində şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafının obyektiv şərtlərini, şəxsiyyətin formalaşmasına dair marksizm-leninizm nəzəriyyəsinin başlıca xüsusiyyətlərini, şəxsiyyətin formalaşmasında irsiyyətin və mühitin rolu məsələlərini araşdırır.

Bölmədəki «şəxsiyyətin formalaşmasında irsiyyətin və mühitin rolu»na həsr olunmuş hissə daha xoş təəssürat doğurur. Məlumdur ki, elmi, texniki inqilabla əlaqədar olaraq indi bu problem ətrafında qızğın mübahisələr gedir. Bəzi burjua alimləri biologiya, xüsusən genetika, gen mühəndisliyi sayəsində əldə edilmiş ecazkar nailiyyətlərdən hələ keçən əsrdə dünyanın mütərəqqi alimləri tərəfindən ifşa edilmiş yalançı elm yevgenkianı və sosial darvinizmi dirçəltmək üçün istifadə etməyə cəhd göstərirlər. İndi burjua ölkələrinin çoxunda bir sosiologiya elminin tərbiyənin gərəksizləşdirəcəyi, gen mühəndisliyinin tərbiyəni və tərbiyəçini əvəz edəcəyi, əxlaq və davranışın gen ilə idarə olunacağı, gen terapiyası vasitəsilə mənəvi rəzalətlərin aradan qaldırılacağı və i.a. haqqında cəfəng fikirlər geniş yayılır. Bu cür fikirlər nəinki genetikanın müasir nailiyyətlərindən əsl

elmi məqsədlər üçün istifadə etməyə mane olur, habelə mürtəcə burjua ideologiyasının tərkib hissəsinə çevrilir.

Burjua alimləri özlərinin etiraf etdikləri kimi, indi «geç açılan bioloji bomba» vasitəsilə bütün mənəvi həyatda təbəddülat yaratmaq, tərbiyə sisteminin «gen mühəndisliyi» ilə əvəz etmək iddiasındadırlar.

Nurəddin Kazımov marksizm-leninizm klassiklərinə və müasir elmlərin nailiyyətlərinə istinad edərək, tərbiyəyə bu cür qeyri-elmi baxışları kəskin və tutarlı faktlarla tənqid edir və diqqəti marksizmin belə bir müddəasına cəlb edir ki, insan hər şeydən əvvəl, ictimai münasibətlərin yekunudur. İnsan təbiətinə əsla birtərəfli yanaşmaq olmaz. İnsan bioloji ilə sosiolojiliyin vəhdətindən ibarət olsa da, insanda ictimailik primatdır. İnsandan ictimailiyi almaq, onun bütün fəaliyyətini genlərin fəaliyyətinə münəcər etmək, onu ancaq instinktlərlə idarə olunan heyvanlar dərəcəsinə endirmək demək olardı.

Kitabda ümumi fəlsəfi planda tərbiyə prosesində irsiyyət və mühit amillərinin qarşılıqlı təsiri və dialektik vəhdəti qabarıq surətdə şərh olunur, fərdin şəxsiyyət səviyyəsinə yüksəlməsi prosesi tədqiq olunur. Diqqətəlayiq cəhət budur ki, müəllif bu problemləri yalnız ümumi nəzəri planda şərh etməklə kifayətlənmir; o, bu mühüm problemləri bilavasitə əməli tərbiyə prosesi ilə əlaqələndirir.

Kitabın şəxsiyyətin formalaşmasında kommunist tərbiyəsinin roluna həsr olunmuş hissəsi də yaxşı təsir bağışlayır. Burada müəllif şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafının obyektiv siyasi, iqtisadi və mədəni şərtlərini aydınlaşdırmaqla yanaşı, diqqəti müasir tərbiyənin bəzi xüsusiyyətlərinə cəlb edir və inkişaf etmiş sosializm şəraitində fiziki, estetik və etik tərbiyənin vacib məsələlərindən, tərbiyə işində nümunənin rolundan ətraflı danışır.

Müəllif haqlı olaraq qeyd edir ki, indiki şəraitdə şəxsiyyətin formalaşmasının qanunauyğunluqlarını düzgün başa düşməyin böyük siyasi və əməli əhəmiyyəti vardır. Bu irsiyyətin, mühit və əməyin ayrılıqda rolunu və onların qarşılıqlı əlaqəsini düzgün qiymətləndirmək əsasında hər bir

şəxsin qabiliyyətlərini maksimum dərəcədə inkişaf etdirmək üçün yetkin, inkişaf etmiş sosializmin yaratdığı əlverişli şəraitdən düzgün, səmərəli istifadə etmək imkanı verir.

Bununla əlaqədar olaraq kitabda yetkin sosializm şəraitində məktəblərlə və başqa tərbiyə müəssisələri ilə yanaşı, əmək kollektivlərinin, maarif və mədəniyyət ocaqlarının, hami təşkilatların, düşərgələrin, mənzil-istismar kontorlarının, kütləvi informasiya vasitələrinin, xalqlararası və respublikalararası qarşılıqlı əlaqələrin və i.a. tərbiyə imkanlarından geniş istifadə etmək haqqında faydalı məsləhətlər verilir.

N.Kazımovun yeni kitabının əsas xəttini belə bir fikir təşkil edir ki, tərbiyə şəxsiyyətin – tərbiyə olunanın özünün konkret fəallığı ilə əlaqədar baxmaq lazımdır. Yalnız tərbiyə obyektinə konkret yanaşdıqda, onun fərdi psixoloji xüsusiyyətləri, qabiliyyət və meylləri dürüst nəzərə alındıqda tərbiyə istənilən effekti verə bilər. Bununla əlaqədar olaraq müəllif belə bir doğru elmi mövqedən çıxış edir ki, tərbiyə prosesində tərbiyə olunanın özünün fəaliyyətindən, öz tərbiyəsində özünün fəal iştirakından geniş istifadə olunmalıdır. Əks təqdirdə tərbiyə istənilən nəticəni verə bilməz. Çünki tərbiyə olunan heç də tərbiyə edənin əlində passiv bir oyuncaq deyildir. Tərbiyə prosesi insanın fəaliyyət prosesi ilə qırılmaz əlaqə halında aparılmalıdır.

Kitabın demək olar ki, bütün fəsillərində müəllif Azərbaycanın məktəblərinin tərbiyə müəssisələrinin əmək kollektivlərinin ayrı-ayrı ailələrin həyatından, tərbiyəçilərin işindən, qabaqcıl əmək adamlarının təcrübəsindən, elm və mədəniyyət xadimlərinin fəaliyyətindən, maraqlı və ibrətamiz misallar gətirir. Bu misallarla qarşıya qoyduğu elmi məsələləri əsaslandırır.

Əlbəttə, biz bir oxucu qeydlərimizlə N.Kazımovun bu kitabı haqqında müfəssəl rəy söyləmək iddiasında deyilik. Yəqin ki, «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» kitabının əsaslı elmi təhlilini, mütəxəssis pedaqoqlarımız verəcəklər. Biz yalnız bir daha bunu qeyd etmək istəyirik ki, müəllif yeni kitabında qarşısına xeyirxah bir məqsəd qoymuş və nəzərimizcə öz

məqsədinə nail olmuşdur. Hələ 8 əsr bundan əvvəl Azərbaycan xalqının görkəmli mütəfəkkiri Nəsirəddin Tusi özünün «Əxlaqi-Nasiri» kitabında İnsanı «bu dünyadakı mövcudatın ən şərəflisi» elan etməklə bərabər «tərbiyə sənətinin əxlaqi saflaşdırma sənətinin, insanı kamilliyə çatdırmaq sənətinin ən şərəfli sənət olduğu fikrini də irəli sürmüşdür. Dərin inamla söylənmiş bu fikir bizim zamanəmizdə də öz qüvvəsini saxlamaqdadır.

**(Ziyəddin Göyüşov, Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvü,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor «Azərbaycan müəllimi»
qəzeti, 10 mart 1984)**

6. «ATAMIN JURNALI...»

Təxminən otuz ilin söhbətidir. O zaman təzəcə məktəbə gedirdim. Poçtalyonun gətirdiyi qəzetlərin içərisindən bir jurnal da çıxdı. Onu ilk dəfə gördüyüm üçün uşaq marağı ilə səhifələrini fərəqləyirdim ki, anam dedi:

-Qızım, atanın jurnalını birdən cıraqdan ha! Onu yerinə qoy. Əl vurma!

Ehtiyatla «atamın jurnalı»nı mizin üstünə qoydum və yəqin etdim ki, heç vaxt ona əl vurmaq olmaz!..

Atam uzun illər məktəb direktoru işlədiyindən evimizin qonaqlarının çoxu müəllimlər olurdu. Onların söhbətlərindən «Jurnalın yeni nömrəsini oxudunuzmu?», «Necə də maraqlı məqalədir», «Mən jurnalından çoxlu yeni şeylər öyrənirəm» və s. kimi mənim üçün anlaşılmaz sözləri tez-tez eşidirdim. Bircə onu bilirdim ki, söhbət «atamın jurnalı»ndan gedir. Bəzən bu jurnalla bağlı qızgın mübahisələrin də şahidi olurdu. Təbii ki, bu sözlərin mənasını dərk etmək səviyyəsində deyildim. İllər keçdi...

Məndə də «atamın jurnalı»na maraq oyandı. İndi oradakı maraqlı məqalələr, qabaqcıl müəllimlər haqqındakı yazılar həyat yolumu müəyyənləşdirməkdə mənə çox kömək etdi. Orta məktəbi bitirib, V.İ.Lenin adına APİ-nin pedaqoji fakültəsinə daxil oldum. Artıq bir daha yəqin

etdim ki, «Azərbaycan məktəbi» mənim ən doğma, ən sevimli yol göstərənimə çevrilib, 1967-ci ildən bu jurnalın, 1970-ci ildən isə «İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə», «Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi» və s. məcmuələrin də abunəçisiyəm. Bu illər ərzində jurnalda dərc olunan müxtəlif, lakin bir-birindən maraqlı rubrikalardan: «Təlim-tərbiyə məsələləri», «İş təcrübəsi», «Mənəvi tərbiyə məsələləri», «Məktəb və pedaqogika tarixi», «Müəllimin şəxsi təhsili», «Təlim metodlarının təkmilləşdirilməsi» və s. bəhrələnmişəm. Xüsusilə, «N.Nərimanovun həyat və fəaliyyətinə dair», «M.F.Axundovun «Əlifba» dərslisi», «V.A.Suxomlinski», «İbtidai təlim problemləri», «Altıyaşlıların təlimə hazırlanması», «A.S.Makarenko müəllim kimi», «N.K.Krupskaya» və digər bu kimi məqalələrdən, V.Bondarevin «Özünütərbiyə nədən başlanır?» («Народное образование» jurnalından tərcümə) yazısından, məşhur sovet alimlərindən D.Elkoninin, Y.Babanskinin, V.Korotovun, M.Mehdizadənin, P.Yakobsonun və başqalarının maraqlı məqalələrindən çox şeylər öyrənmişəm. Hələ buraya redaksiyada keçirilən əməli, işgüzar müzakirələrin siyahısını da əlavə etmək olar.

Respublikamızın məşhur pedaqoq alimlərindən professor N.Kazımovun, Ə.Həşimovun, B.Əhmədovun, Y.Kərimovun, Y.Talıbovun, C.Əhmədovun, pedaqoji elmlər namizədlərindən Ə.Ağayevin, Z.Qaralovun, S.Axundovun və başqalarının məqalələrinə yeri gəldikcə yenidən müraciət edirəm. Son vaxtlar «Nəsillərə nümunə» rubrikası altında professor N.Kazımovun «Ulyanovların həyat və fəaliyyət yolunu dərinləndirən öyrənək» silsiləsindən olan bütün məqalələri, «Tərbiyənin tərkib hissələri» rubrikasında olan mülahizə və təklifləri diqqətlə oxuyur, gündəlik işimə tətbiq edir, lazım gələndə isə təbliğ edirəm. Həm jurnalın oxucusu olmaq, həm də orada çıxış etməklə yanaşı ürəyimdə gizli bir hiss də oyanmışdı. Jurnalist olmaq! İş elə gətirdi ki, diplom işimin mövzusu «Azərbaycan məktəbi» jurnalında şagirdlərin ideya-siyasi və mənəvi tərbiyəsi məsələlərinə dair dərc olunmuş materiallar» a

aid oldu. Yenidən arxivimi bir daha nəzərdən keçirməli, arayıb-axtarmalı oldum və məqalələr köməyimə çatdı.

Ən yaxın köməkçim və məsləhətkeşim olan atam səkkiz ildir həyatdan köçüb. Amma mən hər ay mənən atamla – «onun jurnalı» ilə yenidən görüşür, lazımı məsləhətləri, yenilikləri ondan alıram. Ailəmizdə, eləcə də ən yaxın qohumlarımızdan otuza qədəri müxtəlif ixtisaslı müəllim, bu jurnalın oxucusudur. Bu ənənəni övladlarımızın da davam etdirəcəklərinə əminəm.

60 yaşın münasibətilə səni, bütün əməkdaşlarını və oxucularını səmimi qəlbədən təbrik edir, jurnalistlərə uğurlar diləyirəm!

«Atamın jurnalı»ndan ata qayğılı yeni-yeni məsləhətlər göyləyən

(Nəzakət Kərimova, Xudat şəhərindəki 2 nömrəli orta məktəbin müəllimi, Azərbaycan ETPEİ-nin dissertantı, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 23 may 1984)

7. MÜƏLLİFLƏ GÖRÜŞ

20 nömrəli dəmiryol məktəbində üçüncü sinif üçün «Ana dili» dərsliyinin müəllifi, professor N.M.Kazımovla görüş keçirilmişdir. Gecəni giriş sözü ilə məktəbin direktoru, SSRİ maarif əlaçısı Ə.Əkbərov açmışdır.

N.Kazımovun üçüncü sinif üçün tərtib etdiyi dərsliyin yeni insan yetişdirilməsindəki rolu haqqında məktəbin tədris işləri üzrə direktor müavini A.Əliyev məruzə ilə çıxış etmişdir. O, dərsliyin əvvəlki nəşrlərdən üstünlüyünü, şagirdlərin kommunist əxlaqı ruhunda tərbiyə edilməsində əhəmiyyətini göstərdi.

Sinif müəllimi N.Abbasova çıxış edərək qeyd etdi ki, professor N.Kazımovun «Ana dili» dərsliyi mövzuların seçilməsi, ardıcılığın gözlənilməsi, mövzuların ilin fəsilələrinə və vaxta müvafiqliyi, tarixi hadisələrin yerində verilməsi ilə əvvəlki çapından fərqlənir. Bu dərslək daha cəlbedici və oxunaqlıdır.

H.Zərdabi adına KDPI-nin professor B.Bağirov, pedaqoji elmlər namizədləri Q.Tağıyev və A.Səmədov çıxış edərək N.Kazımovun elmi-pedaqoji fəaliyyətindən ətraflı məlumat verdilər.

Sonra «Ana dili» dərsliyinin müəllifi professor N.Kazımov çıxış edərək dərsliyin hazırlanmasındakı işindən, tərtibat zamanı şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasından, dərslikdə şagirdlərə kommunist əxlaqı tərbiyəsinin, Lenin kimi yaşamaq, oxumaq və işləmək vərdişlərinin aşılması formalarından ətraflı danışdı.

Məktəbin üçüncü sinif şagirdlərinin dərsliyin materialları əsasında çıxışları salonda əyləşənlərin böyük marağına səbəb oldu.

Görüşün sonunda üçüncü sinif şagirdləri N.Kazımova gül-çiçək dəstələri bağışladılar.

(A.Nuriyev, məktəbin metodist müəllimi «Kirovabad kommunisti», 21 mart 1984)

8. AZƏRBAYCAN MAARİFİNİN SALNAMƏSİ

Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyinin orqanı «Azərbaycan məktəbi» jurnalının ilk nömrəsinin çapdan çıxmasının 60 ili tamam olur. 1924-cü ilin aprelindən 1930-cu ilin aprelindən 1930-cu ilin noyabrınadək «Yeni məktəb», 1930-cu ildən 1941-ci ilə qədər «Müəllimə kömək», 1943-cü ildən «Azərbaycan məktəbi» adı ilə nəşr olunan jurnal gənc nəslin təlim-tərbiyəsi işində şərəfli yol keçmişdir. Hələ jurnalın birinci nömrəsində onun redaktoru, respublikanın Xalq Maarif Komissarı Mustafa Quliyev əsas vəzifələrdən bəhs edən baş məqalədə yazırdı: «Jurnalımızın səhifələrində, bir tərəfdən təlim və tərbiyə sahəsində böyük pedaqoji qüvvələr çalışan şura Rusiyasının maarif təcrübələrini aydınlaşdıracaq, digər tərəfdən ümumən Azərbaycan məktəblərinin vəziyyətini və onların yaşamasına lazım olan hər şeyi izah edəcəyik».

Jurnal fəaliyyətinin ilk illərindən qarşıya qoyulmuş bu mühüm vəzifələri şərəflə yerinə yetirməyə başladı. O, xalq maarifinin inkişaf etdirilməsinə dair marksizm-leninizm ide-

yalarına sadıq qalaraq ən əvvəl savadsızlığın ləğvi, mədəni inqilabın həyata keçirilməsi, ümumi icbari, yeddi illik, səkkiz illik və orta təhsilin təcridən tətbiqi sahəsində mühüm işlər gördü, yetişməkdə olan nəslin ideya-siyasi, mənəvi, estetik, fiziki, əmək tərbiyəsi işinin yerinə yetirilməsi sahəsində partiya və hökumət tərəfindən irəli sürülmüş vəzifələrin həyata keçirilməsində bilavasitə və fəal surətdə iştirak etdi, mədəniyyətin, elm və texnikanın inkişaf səviyyəsinə müvafiq surətdə təlim-tərbiyə prosesinin təşkilində müəllimlərə və xalq maarifi işçilərinə yaxından kömək göstərdi.

Jurnal xalq maarifi məsələlərinə dair böyük Lenin ideyalarını, görkəmli dövlət xadimlərindən, N.K.Krupskaya, M.İ.Kalinin, A.V.Lunaçarski və N.Nərimanovun, məşhur pedaqoqlardan A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinski, S.T.Şatski və başqalarının pedaqoji görüşlərini ardıcıl surətdə şərh və təbliğ etdi.

Jurnalın səhifələrində V.P.Razumovski, A.O.Makovelski, P.P.Fredolin, B.B.Komarovski kimi məşhur alimlərin, SSRİ PEA-nın alimlərin, SSRİ PEA-nın akademikləri M.M.Mehdizadə, Y.K.Babanski, E.İ.Monoszon, M.İ.Maxmutov, D.B.Elkonin, P.M.Yakobson, A.V.Petrovskinin, həmçinin Azərbaycanın görkəmli pedaqoq və psixoloqlarından A.Abbasadə, Ə.Zəkuyev, Ə.Seyidov, M.Muradxanov, N.Kazımov, H.Əhmədov, Ə.Əlizadə, Ə.Bayramov, Z.Qaralov və başqalarının, həmçinin, yerli xalq maarif orqanlarının məsul işçilərinin, məktəb rəhbərlərinin, müəllimlərin, partiya, sovet, komsomol rəhbərlərinin məqalələri dərc olunmuşdur.

40-cı illərdən başlayaraq «Azərbaycan məktəbi» jurnalına fənlərin tədrisinə aid səkkiz adda metodik məcmuə əlavə olunmuşdur. 1947-ci ildən «Azərbaycan məktəbi» jurnalına əlavə olan «Russkiy yazık i literatura v azerbaydjaskoy şkolə» metodik məcmuəsi 1979-cu ildən müstəqil jurnala çevrilmişdir.

Pedaqogika və psixologiya sahəsində aparılan yeni tədqiqatların təbliğində, qabaqcıl pedaqoji təcrübənin ümumiləşdirilib yayılmasında jurnal və əlavələr böyük rol oynayır. Müntəzəm surətdə keçirilən Ümumittifaq və respublika elmi-praktik konfranslarında xalq maarifinin

aktual məsələlərinə dair pedaqoji işçilərin çıxışları, «Pedaqoji mühazirələr»də oxunmuş ən yaxşı məruzələr bütünlüklə, yaxud ixtisarla jurnalda və ya onun əlavələrində çap olunur. Jurnal SSRİ-də, xüsusən Azərbaycan SSR-də maarifin inkişafı, məktəb tarixi haqqında sanballı tədqiqatların nəticələri ilə oxucularını müntəzəm tanış edir. Son illərdə «Partiya təhsilinə kömək» rubrikası altında verilən məqalələr maarif işçilərinin ideya-siyasi hazırlıqlarının yüksəldilməsinə əməli kömək göstərir.

Təhsilin yeni məzmununun mənimsənilməsində, təlim-tərbiyənin mütərəqqi metod və üsullarının müvəffəqiyyətlə tətbiqində jurnal pedaqoji işçilərin bütün kateqoriyalarına elmi pedaqoji və metodik kömək göstərir. Ölkəmizin ən görkəmli alimləri və pedaqoqlarının məqalələrinə müntəzəm olaraq jurnal səhifələrində rast gəlmək olar.

«Narodnoe obrazovaniya», «Sovetskaya pedaqogika», «Vospitaniya şkolnikov», həmçinin başqa pedaqoji jurnallarda dərc olunan bir sıra dəyərli məqalələr də tərcümə edilib jurnal vasitəsilə oxuculara çatdırılır. Jurnal Moskvada dərc edilən xalq maarifinin müxtəlif məsələlərinə aid tədqiqat əsərləri, monoqrafiyalar barədə də oxucularına müvafiq məlumatlar verir.

Azərbaycanın görkəmli maarifçilərinin (M.F.Axundov, M.Ş.Vazeh, S.Ə.Şirvani, H.B.Zərdabi, C.Məmmədquluzadə, R.B.Əfəndiyev, S.M.Qənizadə, M.Mahmudbəyov və b.) pedaqoji irsinin aşkara çıxarılıb təbliğ edilməsi sahəsində jurnal böyük və faydalı iş aparır. Bu materiallar çox vaxt geniş pedaqoji ictimaiyyət üçün yeganə mənbəyə çevrilir.

Məktəb qarşısında duran mürəkkəb və mühüm vəzifələrin müvəffəqiyyətli həllində məktəb, ailə və ictimaiyyətin, əmək kollektivlərinin səylərinin birləşdirilməsi sahəsində jurnal məqsədyönlü iş aparır.

Jurnalin səhifələrinə yeni-yeni rubrikalar yol açır. Jurnalda xalq maarifinin müxtəlif problem məsələlərinə həsr edilmiş baş məqalələrlə yanaşı, «Sov.İKP XXVI qurultayının qərarlarını həyata keçirək!», «Təlim-tərbiyə məsələləri», «Əmək tərbiyəsi və peşəyönümü məsələləri», «Məktəb, ailə və ictimaiyyət», Qabaqcıl təcrübəyə geniş yol», «Partiya

təhsilinə kömək», «Psixologiya məsələləri» və s. daimi rubrikalar altında hər nömrədə sanballı materiallar dərc olunur və bu məqalələrin əksəriyyəti qabaqcadan sifariş edilir.

Oxucuların jurnalla əlaqəsinin möhkəmləndirilməsi daim diqqət mərkəzində saxlanılır. Yerlərdə keçirilən oxucu konfransları jurnalın və əlavələrin daha da təkmilləşdirilməsinə, oxunaqlı çıxmasına kömək edir. Ənənəyə görə respublikanın müxtəlif şəhər və rayonlarında, ali pedaqogi məktəblərində keçirdiyimiz elmi-nəzəri konfranslar, oxucu konfransları, oxucularla aparılan anket sorğuları, baş müəllimlərlə, metodist müəllimlərlə məktublaşmalar, yerlərdə təyin olunmuş nümayəndələrlə daimi əlaqə saxlanması, onların qüvvəsindən səmərəli istifadə və s. jurnalın fəaliyyətinin getdikcə yaxşılaşmasında mühüm rol oynayır.

Onu da qeyd edirəm ki, indijurnalımızın keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması üçün hər cür imkan və şərait var. Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi redaksiyaya xüsusi qayğı göstərir, redaksiyanın fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün bütün imkanlardan istifadə edir. Xalq maarifinin inkişafında xidmətlərinə görə jurnal Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fəxri Fərmanı ilə təltif olunmuşdur.

Jurnal və onun əlavələri xalq maarifi sistemində çalışan pedaqoji işçilərin, məktəblərin pedaqoji kollektivlərinin qüvvələrini Sov.İKP XXVI, Azərbaycan KP XXX qurultayları qərarlarının həyata keçirilməsinə yönəlmişdir. K. U. Çernenko yoldaşın partiyamızın son plenumlarında və SSRİ Ali Sovetinin sessiyasındakı çıxışları bütün qüvvələrimizi səfərbərliyə alır, yeni yaradıcılıq işinə ruhlandırır. Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Sovetinin məktəb islahatı ilə əlaqədar bir-birinin ardınca mətbuatda çap edilən qərarları redaksiya işçiləri qarşısında yeni perspektivlər açmışdır. Biz kollektivimizin gələcək fəaliyyətini həmin qərarlardan irəli gələn vəzifələr əsasında quracaq, respublikamızın xalq maarifinin inkişafı yolunda bundan sonra da var qüvvə ilə çalışacağıq.

(Zəhra Əliyeva, «Azərbaycan məktəbi» jurnalının baş redaktoru, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 28 may 1984)

9. GÖRKƏMLİ PEDAQOQ VƏ İCTİMAİ XADİM

Keçdiyi həyat yolunu qələmə aldığımız, adı pedaqogika elminə böyük hərfələrlə yazılmış şəxs sadə kənd müəllimliyindən akadmikeyə qədər ucalmış, elmdə çətin və mürəkkəb bir yol keçmiş, həm gürcü sovet pedaqoji elmini dünya miqyasına qaldırmış, həm də dünya pedaqoji fikri incilərini öz doğma xalqının malı etmiş David Onimisoviç Lordkipanidzedir.

Gürcüstan Pedaqoji Cəmiyyəti respublika şurasının sədri, SSRİ PEA-nın həqiqi üzvü, Tbilisi Dövlət Universiteti pedaqogika kafedrasının müdiri D.O.Lordkipanidzenin 80 yaşı tamam olmuşdur. D.O.Lordkipanidze yarım əsrdən artıqdır ki, çox ülvi və şərəfli bir işə – böyüməkdə olan nəslin kommunist tərbiyəsi işinə, özü də praktiki surətdə, ölkəmizdə hər bir pedaqoq üçün gündəlik tələbata çevrilmiş əsərləri ilə parlaq surətdə xidmət edir.

1923-cü ildə Tbilisi humanitar texnikumunu bitirən David Lordkipanidze həmin il TDU-nun fəlsəfə fakültəsinə daxil olub təhsillə yanaşı pedaqoji fəaliyyətə başlamışdır.

1929-cu ildə David Onisimoviç Tbilisi vilayət məktəblərinin baş inspektoru vəzifəsində çalışmışdır. On ildən sonra o, Tbilisi ETPI-nin elmi işlər üzrə direktor müavini, 1947-ci ildən 1959-cu ilə qədər bu institutun direktoru vəzifələrində işləmişdir.

İnstitutu elmi kadrlarla möhkəmlətdikdən sonra direktorluq vəzifəsindən azad olunaraq öz həyatını daimi olaraq işlədiyi TDU-nun pedaqogika kafedrasında fəaliyyətə həsr etmişdir. O, 1968-ci ildən bu günə qədər bu kafedranın rəhbəridir.

1937-ci ilin may ayında Ali Kommunist Məktəbində D.O.Lordkipanidze «Yan Amos Kamenskinin didaktikası» mövzusunda namizədoik dissertasiyası müdafiə edərək, respublikada birinci olaraq pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülür. 1947-ci ilin yanvarında isə o, «K.D.Uşinskinin pedaqoji fəaliyyəti və gürcü pedaqoji təfəkkürü» doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə

müdafiə edir, pedaqogika sahəsində respublikamızda ilk, SSRİ-də isə ikinci elmlər doktoru olur.

Özünün şüurlu həyatı D.O.Lordkipanidze böyük ictimai fəaliyyət göstərmişdir. O, TDU-nun partiya komitəsinin üzvü, 1958-ci ildən SSRİ-Çexoslovakiya Dostluq Cəmiyyəti idarə heyətinin üzvü, həmin heyətin sədr müavini, bu cəmiyyətin Gürcüstan bölməsinin sədri, Xarici Ölkələrlə Gürcüstan Dostluq və Mədəni Əlaqələr Cəmiyyəti idarə heyətinin üzvü, həmin cəmiyyətin rəyasət heyətinin üzvü, yarandığı 1961-ci ildən bu günə qədər Y.Qoqebaşvili adına pedaqoji cəmiyyətin prezidenti, Gürcüstan Ali və Orta İxtisas Təhsili Nazirliyi metodiki şurası pedaqoji bölməsinin sədri, SSRİ PEA rəyasət heyətinin KD.Uşinski adına mükafat komissiyasının sədridir. Bu siyahıdan D.O.Lordkipanidzenin ictimai fəaliyyətinin nə qədər geniş, nə qədər çoxsahəli olduğu aydın olur.

D.O.Lordkipanidzenin elmi həyatı 200-ə qədər əsərlə xarakterizə edilir. Bu əsərlər arasında elələri vardır ki, onların yalnız biri hər bir böyük alim üçün ömürlük fəxr sayıla bilər.

1939-cü, 1941-ci və 1948-ci illərdə Tbilisidə və Moskvada nəşr edilmiş «Yan Amos Komenskinin didaktikası sovet pedaqogikasında», 1940-cı ildə ilk dəfə olaraq buraxılmış «Y.Qoqebaşvilinin didaktikası», «Təlimin prinsipləri, təşkili və üsulları» (bu kitab gürcü dilində 6 dəfə, 1959-cu ildə Praqada çex dilində, 1967-ci ildə isə Moskvada rus dilində nəşr edilmişdir) kitabları bu silsilədənir. İlk dəfə rus dilində 1948-ci ildə, gürcü dilində 1954-cü ildə buraxılmış «K.D.Uşinskinin pedaqoji təlimi» əsəri sözün həqiqi mənasında pedaqogika elminə böyük töhfədir. Sonralar bu əsər gürcü və moldav, slovak və macar dillərində nəşr olunmuşdur.

Y.Qoqebaşvilinin pedaqoji prinsipinin öyrənilib qiymətləndirilməsində D.O.Lordkipanidzenin əməyi xüsusilə böyükdür. Gürcü və rus dilində buraxılmış «Böyük gürcü klassik pedaqoqu Y.Qoqebaşvili» əsəri, «Y.Qoqebaşvilinin pedaqoji müdrikliyi», gürcü və rus dillərində çıxan «Gürcü

mədəniyyətinin incisi – Y.Qoqebaşvilinin «Deda ana»sı, rus dilində «Y.Qoqebaşvili böyük rus pedaqoqu K.D.Uşinskinin işinin davamçısıdır» və başqa əsərləri olduqca dəyərli hədiyyələrdir.

Məktəb qarşısında əsrimizin tələblərini nəzərə alan «Didaktika» əsəri D.Lordkipanidzeyə böyük şöhrət gətirmişdir. Kitabda klassik pedaqoqların zəngin keçmiş pedaqoji irsindən istifadə etmək haqqında Lenin prinsipləri öz ifadəsini tapmış, təlim haqqında mürtəcə burjuva nəzəriyyələri tənqid edilmiş, yalançı novatorluğun ziyankar mahiyyəti göstərilmişdir. Praktiki-pedaqoji və elmi-pedaqoji fəaliyyətindən başqa D.Lordkipanidzenin bir redaktor və ya redaksiya kollegiyasının üzvü kimi də səyi böyük və işi çox olmuşdur. 1950-1958-ci illərdə ilk dəfə olaraq gürcü dilində onun redaktəsilə Yan Amos Komenskinin ikicildlik seçilmiş əsərləri və onun «Müdrikliyin sovurucusu» əsəri, 1958-ci ildə K.D.Uşinskinin ikicildlik seçilmiş pedaqoji əsərləri, 1956, 1969-cu illərdə pedaqogika kitabı nəşr edilmişdir. D.Lordkipanidze BSE-nin ikinci nəşri xalq maarifi redaksiyasının üzvü, Gürcü Sovet Ensiklopediyasının baş redaksiyası kollegiyasının üzvü, K.D.Uşinskinin 1975-ci ildə Moskvada nəşr edilmiş ikicildlik seçilmiş əsərlərinin və Y.Komenskinin 1982-ci ildə buraxılmış ikicildlik seçilmiş əsərləri redaksiya kollegiyasının üzvü olmuş və bir çox başqa dərslik və kitabların nəşrində fəal iştirak etmişdir. Bundan əlavə, onun xarici ölkələrdə, müttəfiq respublikalarda keçirilən pedaqoji sessiya, konfrans, simpozium və konqreslərdə iştirak etdiyini və bir-birindən maraqlı məruzələr oxuduğunu da unutmamaq olmaz. Onun hər bir çıxışı, məruzəsi, hesabatı həmişə öz fikir dərinliyi ilə seçilir və diqqət mərkəzində olub böyük maraq doğurur ki, buna görə də hər yerdə böyük məmənuniyyətlə qarşılır.

Pedaqogika elmi sahəsində D.O.Lordkipanidzenin xidməti həqiqətən böyükdür. Hazırda respublikada 14 elmlər doktoru və 120 nəfərdən çox elmlər namizədi vardır ki, onlardan 12 nəfər doktor və 85 nəfər namizəd bilavasitə onun rəhbərliyi altında müdafiə etmişdir.

Azərbaycanda da onun yetirmələri az deyildir.

50-ci illərin əvvəllərində David Onisimoviç Y.Seyidovun doktorluq dissertasiyasının müdafiəsində yaxından iştirak etmişdir, N.Kazımovun namizədlik və doktorluq dissertasiyaları isə məhz onun bilavasitə məsləhətləri əsasında müdafiə edilmiş, hər iki alim bu gün də bu sahədə əməkdaşlığı davam etdirir. D.Lordkipanidze TDU nəzdindəki pedaqogika sahəsində doktorluq dissertasiyaları müdafiəsi üzrə ixtisaslaşdırılmış şuranın sədri, N.Kazımov isə bu şuranın üzvüdür. D.Lordkipanidzenin köməyi sayəsində 60-cı illərin əvvəllərində Azərbaycan pedaqoji elmi A.Rzayevin şəxsinlə yeni bir elmlər doktoru almışdır.

SSRİ PEA-nın akademiki M.Mehdizadə ilə David Onisimoviç qırılmaz dostluq telləri birləşdirir. SSRİ PEA Rəyasət Heyətinin K.D.Uşinski adına mükafat komissiyasının sədri David Lordkipanidze və onun müavini M.Mehdizadə bu işə bacarıqla rəhbərlik edirlər.

D.O.Lordkipanidzenin əməyi partiya və dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. 1957-ci ildə o, RSFSR PEA-nın müxbir üzvü, 1968-ci ildə SSRİ PEA-nın müxbir üzvü, 1974-cü ildə isə həmin akademiyanın həqiqi üzvü seçilmişdir. 1980-ci ildə görkəmli pedaqoq əməkdar elm xadimi adına layiq görülmüşdür. 1969-cu ildə Çexoslovakiya Sosialist Respublikası Bratislava Universitetinin senatı böyük məqsədyönlü işinə görə D.O.Lordkipanidzeyə universitetin fəxri doktoru adını vermiş, 1970-ci ildə isə o, Praqa Universitetinin fəxri doktoru seçilmişdir.

Görkəmli pedaqoq David Lordkipanidze Qırmızı Əmək Bayrağı, Xalqlar Dostluğu, «Şərəf nişanı» ordenləri ilə təltif edilmiş, Y.A.Komenski, K.D.Uşinski, Y.Qoqebaşvili, İ.Cavaxişvili adına medalları almış, Y.A.Komenski qızıl medalının, Tbilisi Dövlət Universitetinin, K.D.Uşinski, akademik İ.Cavaxişvili, Y.Qoqebaşvili adına birinci mükafatların və başqa mükafatların sahibidir.

Sovet Gürcüstanı öz zəngin pedaqoji xəzinəsinə böyük İlya, Akaki və Y.Qoqebaşvilinin pedaqoji irsləri sayəsində nail olmuşdur. Onun səmərəli kökü üstə isə müasir

pedaqogika elmi sürətlə inkişaf edir. Bu elmin sükani arxasında böyük alim-pedaqoq David Onisimoviç Lordkipanidze əyləşmiş və 60 ildən çoxdur ki, onu inamla idarə edir. Gənclik həvəsi, gənclik eşiqi ilə,

**(U.Oboladze, pedaqogika elmləri doktoru, professor,
«Sovet Gürcüstanı» qəzeti, 7 sentyabr 1985)**

10. «ALİ MƏKTƏB PEDAQOGİKASI»

Azərbaycanın pedaqoji fikir və təhsil quruculuğu tarixində ilk dəfə çap olunmuş bu adda monoqrafıyanı (müəllifi professor Nurəddin Kazımovdur. Əsər 27 fəsildən ibarətdir, həcmi 22 çap vərəqidir. 1999-cu ildə «Nicat» nəşriyyatında çap edilmişdir) pedaqogika elminin yüksək nailiyyətlərindən biri kimi qiymətləndirirəm. Əsərin məzmunundan aydın görünür ki, o, uzun illər aparılmış fundamental nəzəri araşdırmaların və yüksək peşəkarlıq təcrübəsinin uğurlu nəticəsidir.

Əsərə geniş elmi təhlil vermək niyyətində deyiləm. Yalnız onun ən ümumi cəhətləri, yenilikləri və indiyə qədər bu məsələyə baxışların istiqamətləri barədə yığcam fikir söyləməklə kifayətlənəcəyəm.

Müəllif monoqrafiyada yazdığı girişdə ali məktəb pedaqogikasının 4 əsas mənbədən qidalandığını göstərir: müasir pedaqoji təcrübə, müasir pedaqoji fikir, Azərbaycanın pedaqoji irsi, şifahi xalq yaradıcılığı.

Yeri gəlmişkən, bu mənbələr sırasına müəllifin özünün çoxillik səmərəli nəzəri tədqiqatçılıq və müəllimlik təcrübəsini də əlavə etmək vacibdir.

Müəllif ali məktəb pedaqogikasında kök salmış qüsurları tənqidi təhlil edir, bu sahədə çoxlu boşluqların olmasını aşkara çıxarır. Həm nöqsanları aradan qaldırmaq, həm də boşluqları doldurmaq üçün güclü arqumentlərə əsaslanan nəzəri müddəalar irəli sürür. Müasirliklə tarixiliyi, milliliklə ümumbəşəriyyəti üzvi surətdə əlaqələndirir, güclü elmi məntiqə əsaslanan mülahizələr söyləyir, Azərbaycan pedaqoji

fikrini inkişafa aparan ağıllı elmi nəticələrə gəlir. Tədqiqatdan aydın hiss olunur ki, müəllif milli pedaqogikanın yaradılması zəruriyyətini çoxdan dərk etmişdir, lakin keçmiş SSRİ-dəki siyasi, ideoloji və elmi mühitin buna imkan verməməsi üzündən öz istəyini yalnız Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra həyata keçirə bilmişdir. Əsərdə Rusiyanın, Avropa və Asiya ölkələrinin, xüsusilə İslam və Türk dünyasının pedaqoji fikir incilərinə hörmət və mərifətlə yanaşmış, onların hamısı «Azərbaycan üçün nələr daha gərəkli ola bilər?» sualı baxımından ağıl süzɡəcindən keçirilmiş və milli pedaqogika üçün dəyərli nə varsa hamısına elmi halallıqla istinad edilmişdir. Müəllif «milli pedaqogika» ilə «xalq pedaqogikası» anlayışlarının eyniliyi barədə uzun illər gedən mübahisələrə son qoymuşdur. Sübut etmişdi ki, xalq pedaqogikası bütün mənəvi sərvətlərimizin tərkibində səpəli halda olan əvəzsiz dəyərlədirsə, milli pedaqogika ciddi prinsiplərə əsaslanan elmi sistemdir. Xalq pedaqogikasının bu sistemdə xüsusi yeri var. Milli pedaqogika elmi formalaşdırılarkən xalq pedaqogikasındakı ideyalara geniş istinad olunur. Müəllif də məhz, bu yolla getmişdir.

Əgər milli pedaqogikanı – elmi sistemi xüsusi arxitektura əsasında qurulmuş bir bütöv abidə hesab etsək, xalq pedaqogikasını bu abidənin yaradılmasında istifadə olunan ən qiymətli nemət sayə bilərik. Məlumdur ki, hər hansı bir binanı yalnız bir maddi mənbə əsasında qurmaq qeyri-mümkündür. Buradan aydın olur ki, sistemlə inşa edilmiş abidəni, onun yaradılmasında istifadə olunan çoxsaylı mənbələrin yalnız biri ilə eyniləşdirmək kobud səhvə aparar.

Monoqrafiya təkcə pedaqoji ictimaiyyət üçün deyil, geniş oxucu auditoriyaları üçün nəzərdə tutulduğundan son dərəcə yığcam, aydın və sadə dildə yazılmışdır.

Kitab 4 bölmədən ibarətdir: 1) Pedaqogikanın nəzəri-metodoloji məsələləri; 2) Pedaqoji prosesin təşkili məsələləri; 3) Vahid pedaqoji prosesdə tərbiyə məsələləri; 4) Ali məktəbdə pedaqoji prosesə xidmət.

Birinci bölmə 5 fəsildə (pedaqogikanın mövzusu, əsas kateqoriyaları, ictimai həyatda rolu; pedaqoji elmin sahələri, digər elmlərlə əlaqəsi, mənbələri, tədqiqat üsulları və pedaqoji cərəyanlar; pedaqoji prosesdə təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın vəhdətini təmin edən amillər; pedaqoji prosesdə ziddiyyət, qanunauyğunluq və qanun anlayışları; pedaqoji prosesin bəzi qanunauyğunluqları və qanunları); ikinci bölmə 7 fəsildə (pedaqoji prosesin təşkili məsələləri; pedaqoji prosesin ümumi prinsipləri, pedaqoji prosesin əsas mərhələləri; pedaqoji prosesin ümumi üsulları; pedaqoji prosesin təşkili formaları; təhsil pedaqoji prosesin tərkib hissəsi kimi; təlim təhsilin və tərbiyənin həyata keçirilməsi prosesi kimi; pedaqoji prosesdə psixoloji inkişaf məsələləri); üçüncü bölmə 11 fəsildə (şəxsiyyəti formalaşdırmağın bəzi elmi-nəzəri məsələləri; dünyagörüşün formalaşdırılması; ağıl tərbiyəsi; ideya-siyasi tərbiyə; əxlaq tərbiyəsi; əmək tərbiyəsi; estetik tərbiyə; fiziki tərbiyə; iqtisadi tərbiyə; ekoloji tərbiyə; hüquq tərbiyəsi); dördüncü bölmə 4 fəsildə (magistratura pilləsində pedaqoji təcrübə; ali məktəbdə elmi-tədqiqat işi; ali məktəbdə yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması; ali məktəbdə rəhbərlik və pedaqoji nəzarət) əhatə olunmuşdur.

Bölmələrin və fəsillərin, eləcə də 113 paragrafın başlıqlarının seçilməsi bir daha göstərir ki, professor N.Kazımov pedaqogika elminin strukturunda çox əhəmiyyətli dəyişikliklər etmiş, onu müasir dövrün tələbləri baxımından sistemləşdirmişdir. Eyni zamanda ayrı-ayrı pedaqoji anlayışların, terminlərin, hadisələrin dəqiqləşdirilməsinə, bir sıra hallarda yeniləşdirilməsinə nail olmuşdur.

Əsərdə şəxsiyyət bütövlüyünün, onun hərtərəfli inkişafının təmin olunması üçün kompleks təsir vasitələrindən istifadəyə xüsusi yer verilmişdir. İnsani keyfiyyətlərin formalaşdırılması məsələsinə yeni fəlsəfi, psixoloji, mənəvi, etik və estetik, ideoloji baxımdan yanaşılmışdır.

Ənənəvi pedaqogikadan fərqli olaraq, insan şəxsiyyətinin formalaşdırılması məsələsinə millilikdən ümumbəşəriyyətdə doğru formuluna üstünlük verilmişdir.

Xatırladıram ki, hələ 70-ci illərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda professor Nurəddin Kazımovun fəal iştirakı ilə belə konsepsiya işlənmişdi. Musiqi, təsviri incəsənət, əmək təlimi, təbiətsünaslıq, ədəbiyyat, biologiya və digər fənlər üzrə proqramlar, dərslilər və dərs vəsaitləri, metodikalar həmin konsepsiya əsasında yaradılmışdır.

Professor Y.Kərimovla birlikdə professor N.Kazımovun ibtidai təhsil üzrə yaratdıqları tədris-tərbiyə kompleksi də bu konsepsiya üzrə qurulmuşdur. Azərbaycanın müstəqilliyi bu konsepsiyanın həyatiliyini, düzgünlüyünü sübut etmək üçün geniş imkan yaratdı. Həmin imkandan özünəməxsus elmi məharətlə istifadə edən professor Nurəddin Kazımov həmin konsepsiyayı ilk dəfə yaratdığı milli pedaqogikada maddiləşdirmişdir. Bu, elmimizin və təhsilimizin gələcəyi üçün də çox səmərə verəcəkdir. Çünki millilikdən ümumbəşəriyyəyə inkişaf klassik pedaqogikadakı fundamental ideyalardan biri olan «yaxından uzağa», «asandan çətinə» prinsipləri ilə uyğunluq təşkil edir. Milli mənlük şüuru kifayət dərəcədə inkişaf etməmiş insanlar nə özünə, nə xalqına və vətəninə, nə də ümumbəşəri dəyərlərə düzgün qiymət verə bilməzlər. Milliliyin zənginliklərinə bələd olmayanlar ümumbəşəri inciləri də seçməyi bacarmazlar. Bu baxımdan N.Kazımovun monoqrafiyasında aparılmış elmi müqayisələri çox yüksək qiymətləndirirəm.

Monoqrafiyanın müəllifi pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovu oxuculara xüsusi təqdim etməyə bəlkə də ehtiyac duyulmazdı. Çünki pedaqoji ictimaiyyət 50 ilə yaxındır onun dəyərli elmi əsərlərindən faydalanır.

Nurəddin Kazımovun tədqiqat mövzuları çoxsahəlidir. O, pedaqogikanın mahiyyəti və mövzusu, təlim, tərbiyə və inkişafın qarşılıqlı vəhdəti, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları və prinsipləri, fasiləsiz təhsilin ayrı-ayrı mərhələlərinin xüsusiyyətləri və s. aktual problemləri tədqiq etmiş, əldə etdiyi yeni elmi ideyaların kütləvi şəkildə həm yazılı, həm də şifahi təbliği ilə məşğul olmuşdur.

Bununla belə, ədalət naminə, zəhmətkeş alimlərimizi yeni nəsillərə olduğu kimi təqdim etməyə böyük ehtiyac duyulur. Gəncliyin yaxşı nümunələr, örnək alimlərin fəaliyyətini bilmək əsasında tərbiyə olunmasına xüsusi diqqət və qayğı tələb edilir. Nurəddin müəllim məhz, belə örnəklərdəndir.

Nurəddin müəllim dünya pedaqogikalarındakı ümumbəşəri dəyərləri dərinlən öyrənmiş, Azərbaycanın pedaqoji fikir tarixindəki dəyərlərlə onların müqayisəsini aparmış, həmişə orijinal elmi ideyalar irəli sürmüşdür. Nəticə etibarilə milli pedaqogikanın ən fəal, məhsuldar yaradıcılarından biri kimi tanınmışdır.

Nurəddin Kazımovun son illərdə apardığı səmərəli tədqiqatların nəticəsi kimi təqdim etdiyi bu əsər onun, sözün həqiqi mənasında, pedaqogika elminin memarı olmasını bir daha sübuta yetirdi.

İndiki şəraitdə bu məzmununda əsəri yalnız elmdə nə özünə, nə opponentlərinə, nə də tələbələrinə heç bir güzəştə getməyən, işə həmişə böyük tələbkərlilik və həssaslıqla, obyektiv yanaşan Nurəddin Kazımov yazı bilirdi.

Nurəddin Kazımovun fəaliyyəti təkcə həmişə elmi axtarışda olmaqla bitmir. Respublikamızda yüksək ixtisaslı milli kadrların yetişməsində birgə elmi əməkdaşlıq fəaliyyətimiz dövründə bilavasitə onun iştirakı, əməyi, köməyi ilə 500 nəfərdən çox pedaqoji və psixoloji elmlər namizədi və doktorunun yetişməsinin canlı şahidiyəm.

Professor N.Kazımov son dərəcə bacarıqlı elm təşkilatçısıdır. ETPEİ-də elmi işlər üzrə direktor müavini (1957-1973) və direktor (1973-1976) işlədiyi 20 il ərzində həmin institutu metodik tövsiyələr yazan laboratoriyadan həqiqi mənada ciddi elmi araşdırmalar mərkəzi səviyyəsinə çatdırmışdır.

Mən həmin instituta 1964-cü ildə N.Tusi adına ADPU-nun əyani aspiranturasını bitirib kiçik elmi işçi vəzifəsinə gələndə N.Kazımov artıq respublikada didaktika sahəsində geniş tanınmış, ən qabiliyyətli elm təşkilatçısı kimi şöhrət qazanmışdı.

Açıq etiraf edim ki, fizika metodikası sahəsində tədqiqatı elmi rəhbərim və əziz müəllimim akademik Abasqulu Abasdadən öyrənmişdimsə, ümumpedaqoji məsələlərin tədqiqini, xüsusilə elm təşkilatçılığını Nurəddin müəllimdən öyrəndim. 1972-ci ildən indiyə qədər Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətində birgə çalışırıq (o, həmişə sədr olub, mən onun birinci müavini). Eləcə də respublikamızda elmi pedaqogikanın inkişafında və təbliğində, aktual tədqiqat istiqamətlərinin və problemlərinin işlənilib hazırlanmasında xüsusi rolunu oynayan Pedaqoji və Psixoloji Tədqiqatları Əlaqələndirmə Şurasında 1970-ci ildən indiyə qədər əlbir işləyirik. Çoxsaylı Pedaqoji mühazirələri, böyük elmi konfrans və simpoziumları, ən aktual məsələlərlə bağlı müzakirələri birlikdə aparmışıq. Beynəlxalq elmi tədbirlərdə Azərbaycanı birgə təmsil etmişik.

Bütün bunlar mənə əsas verir ki, N.Kazımovun Azərbaycanda pedaqoji fikrin, elmi pedaqogikanın, xüsusilə milli pedaqogikanın, xalq maarifinin və milli kadrların hazırlanmasındakı böyük xidmətlərini böyüyən nəsillərin diqqətinə çatdırım.

Elmə ağıllı və obyektiv münasibəti professor Nurəddin Kazımovdan çoxları öyrənib və gələcəkdə də öyrənəcəklər. Təəssüf ki, onunla birgə çalışan, onun yardımını ilə yüksək elmi ad və dərəcə alan alimlərin heç də hamısı onun yaradıcılıq üslubunu, elmi məhsulunu, əvəzsiz və təmənnəsiz elmi zəhmətini olduğu kimi, obyektiv qiymətləndirə bilmir.

Nurəddin müəllim elmi mübahisələri çox sevir. Özünə güclü inamı var. İti zəkası, güclü məntiqi mühakiməsi onun elmi ideyaları ilə həmkarlarını hesablaşmağa vadar edir. Heç bir elmi ideyasında məğlubiyyətini görməmişəm.

Şübhəsiz, haqqında söhbət açdığımız dəyərli monoqrafiyada mübahisə doğuran məsələlər də az deyil. Ümid edirəm ki, elmi mərkəzlərimizdən biri (ETPEİ, Elmi-Metodik Mərkəz, Müəllimlərin İxtisasartırma İnstitutları, Pedaqoji Cəmiyyət, əlaqələndirmə şurası, ali məktəb kafedraları və s.) və müəllifin özü təşəbbüs göstərəcək, monoqrafiyanın geniş müzakirəsinə imkan yaradacaq. Bu, həm problemin

gələcəkdə daha geniş və dərin tədqiqinə, həm elmi yeniliklərin təbliğinə əməli kömək göstərə bilər, həm də əsərin elmi dəyərinin daha düzgün qiymətləndirilməsinə şərait yaranar.

Nəhayət, arzu edərdim ki, alimin məktəblərimizin hamısında bu monoqrafiyası əsasında xüsusi kurslar təşkil olunsun.

Nurəddin müəllimin bu cür yeni-yeni dəyərli əsərlərini böyük məmnuniyyətlə oxumağı özümə şərəf duyardım.

(Zahid Qaralov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin komissiya sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor, respublikanın əməkdar müəlimi, «Azərbaycan müəlimi» qəzeti, 30 sentyabr 1999)

11. PEDAQOGİKA ELMİNƏ QIYMƏTLİ TÖHFƏ

Bu gün azad, suveren respublikamızın elm və təhsil təminatı indimiz və gələcəyimiz üçün ən ümdə həyati problemdir. Xüsusən, böyüyən nəslin təhsilinin qayğısına qalmaq, bu sahədə dövlət siyasətinin məqsədli prinsiplərini reallaşdırmaq olduqca aktual bir məsələdir. Respublikamızda elmi pedaqogikanın inkişaf dairəsini milli və ümumbəşəri qayələrdə tədqiq edib öyrənməklə, orijinal ideyalar toplusu olan milli dərslilər və dərs vəsaitlərinin hasilə gəlməsi bu mənada nəcib bir işin əsasını qoyur. Vətəndaş-alim qüdsiyyəti işığında həmişə xalqın təhsilinin inkişaf yolunda yorulmadan çalışan əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun yenicə çapdan çıxmış «Ali məktəb pedaqogikası» bu cəhətdən dediklərimizə sübutdur. Bu dərslinin konkret obyektə ali məktəb pedaqogikası olsa da, onun drin mündəricədə təsbit olunan müddələrində ailə, məktəb və ictimaiyyət sferasının bütün sahələri üçün istifadə olunmağa imkan verən tərifləri də çoxdur.

Monoqrafiyada milli pedaqogikanın elmi sistemi, onun xalq pedaqogikasıdan nəşət tapması orijinal təsir bağışlayır. «Ali məktəb pedaqogikası»nın məzmun qayəsi, forma

novatorluğu, tətbiq manerası nəfis bir öyrədici mənbənin yaranışından xəbər verir.

Müəllif indiyədək ümumişlək pedaqoji təsnifatlara, nəzəri-konseptual mühakimələrə həyatın, inkişafın gözü ilə baxaraq bu anlayışlara isbatlı təhlil vermiş, öz sələflərindən fərqli olaraq, tarixi termin və terminoloji vahidləri lakonik, izahlı və aydın şərh üslubunda, dərin elmi-pedaqoji mündəricədə ümumiləşdirmişdir.

Kitabın strukturu əsasən bu bölümlərdə – pedaqogikanın mövzusu, təlim, tərbiyə, təhsil kateqoriyalarının mahiyyəti, onların qarşılıqlı əlaqəsi, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları, prinsipləri, mərhələləri, üsulları və s. məsələlərdə ehtiva olunmuşdur. Müəllif pedaqogika kursunun strukturunu təkmilləşdirmək baxımından bütün bu məsələləri elmi yenilik müstəvisində aşkarlamışdır.

Çoxillik elmi-pedaqoji fəaliyyətin, ciddi elmi axtarışların, professional mütəxəssis qələminin məhsulu olan bu əsər pedaqogika elminin sirlərini dərinədən öyrənmək baxımından orijinal, dəyərli bir nəzəri-metodik vəsait kimi də çox əhəmiyyətlidir.

Nurəddin Kazımov ali məktəb müəllimi kimi nəcib bir ömrün yaşantısında uğurlu axtarışının ilkin mənbələrini tədris-tərbiyə prosesinin özündən əxz etmiş, bir çox əsərlərini məhz təcrübi fəaliyyətinin inikası kimi hasilə gətirmişdir. Müəllifin «pedaqoji cəbbəxanasında» əsl «yaraq-əsləh»yə çevriləcək bu monoqrafik nəşrin məziyyətləri, elmi mündəricəsi, dərin pedaqoji siqləti bir neçə istiqamətdən şərh olunmalıdır. Əvvəla, bu monoqrafiya pedaqogika fənninin tədrisinə dair ilk milli orijinal ideyalara söykənən, dərslük prinsiplərini ehtiva edən qiymətli tədris vəsaitidir. İkincisi, bu kitab faydalı təklif və tövsiyələri əks etdirən elmi tədqiqat işlərinin nəticəsidir. Üçüncüsü, pedaqogikanın ictimai həyatda «hamı üçün elm» olduğunu təsdiqləyən, maarifləndirici tədbirlərin tərbiyəvi xarakterini artıran yüksək məna tutumuna malik, elmi məlumatlarla zəngin ensiklopedik bir mənbədir. Bu kitab hər bir oxucuda tərbiyə

və təhsilin məzmunu haqqında müəyyən fikir formalaşdıran mənəvi keyfiyyətlər toplusudur.

Monoqrafiyada dövrün tələbləri və yeniliklər nəzərə alınmaqla mövcud dərsliklərə və proqramlara da obyektiv münasibət göstərilmişdir. Ali məktəbdə planlı, mütəşəkkil təlim-tərbiyənin yaranıb inkişaf etməsində mühüm rol oynacayaq bu kitab elmi pedaqogikamızın «qızıl fondu» kimi həm ictimai-pedaqoji məzmunu, həm də zəngin bilik, nəcib keyfiyyətlər tələqin edən təhsilləndirici mənbə kimi monumental bir əsərdir. Bu dərslik təkcə pedaqoji təmayüllü məktəblərimiz üçün yox, digər bütün ali təhsil müəssisələri üçün də gərəkli vəsaitdir. Müəllimlərimiz yeni pedaqoji təfəkkür zəminində, təhsilin humanistləşdirilməsi istiqamətində bu kitabdan təcrübi fəaliyyətlərində istifadə edə bilərlər.

Lakin kitabda oxucu üçün mübahisəli qalan, mücərrəd təsir bağışlayan məqamlar da vardır (bax: səhifə 143, 8-ci abzas). Müəllif, yəqin ki, bu bərdə geniş müzakirələrdə öz həmkarları ilə qarşılıqlı mükəlimə imkanında olacaqdır. Kitabda bir sıra ifadə xətalarına və qrammatik səhvlərə yol verilib, diqqətsizlik ucbatından orfoqrafik səhvlər islah olunmayıb (bax: səhifə 10; 16; 20; 55; 113; 139; 146 və s.).

Bunlara baxmayaraq, kitab bütövlükdə aparıcı istiqamətlər zəminində pedaqogika elmimiz üçün çox qiymətli, dəyərli bir töhfədir.

Dərsliyin rəyçiləri pedaqoji elmlər doktorları, professorlar Əgdər Ağayev, Sürayya xanım Əliyeva və pedaqoji elmlər doktoru Hikmət Əlizadədir.

(Şəmistan Mikayılov, Azərbaycan ETPEİ-nin direktoru, pedaqoji elmlər doktoru, professor; Vidadi Bəşirov, ADDİ-nin pedaqogika kafedrasının müəllimi, pedaqoji elmlər namizədi, dosent, «Bakı» qəzeti, 29 oktyabr 1999)

12. QIYMƏTLİ DƏRS VƏSAİTİ

Keçmiş SSRİ məkanında ali məktəb pedaqogikası üzrə bir neçə dərslik və dərs vəsaiti mövcud idi: 1969-cu ildə

Voronej Dövlət Universitetinin nəşr etdiyi «Педагогика высшей школы», Lvov Dövlət Universitetinin buraxdığı «Sovremennye sredstva texniçeskom vuze», 1972-ci ildə Leninqrاد Dövlət Universitetində çap olunmuş «Основы вузовского педагогика», 1992-ci ildə N.Tusi adına APU-nun buraxdığı «Ali məktəb didaktikası» adlı dərş vəsaitləri.

Həmin vəsaitlər çap olunduqları dövr üçün müəyyən tələbatı ödəmişlər. Ancaq onlar nə ayrılıqda, nə də küll halında müasir ali məktəbin ehtiyacını ödəyə bilməz. Çünki adı çəkilən birinci kitab monoqrafik səciyyə daşımayıb, ayrı-ayrı məqalələr toplusundan ibarətdir, ikinci kitab yalnız texniki məktəbləri əhatə edir, üçüncü kitab ali məktəblərin bəzi cəhətlərinə toxunur, sonuncu kitab isə ali pədaqoji məktəbdə yalnız didaktikanın bir neçə məsələsini işıqlandırır.

Odur ki, Azərbaycan Respublikasında orijinal ali məktəb pədaqogikasının yaradılması zərurətə çevrilmişdi.

Müasir Azərbaycanda pədaqogikanın rolu xeyli artmışdır. Son zamanlar pədaqogika yalnız müəllim kadrları hazırlayan ali məktəblərdə tədris olunmur, pədaqogika kursu həm də magistr mərhələsi olan ali məktəblərin tədris planlarına daxil edilmişdir. Bundan əlavə, yeni qaydalara uyğun olaraq bütün ixtisaslar üzrə aspirant və dissertantlar pədaqogikadan namizədlik minimumu imtahanı verirlər. Bu yeniliklər Azərbaycanda ali məktəb pədaqogikası yaratmağı vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur.

Əməkdar elm xadimi, pədaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov bu vəzifənin öhdəsindən bacarıqla gəlmiş, dolğun və əhatəli dərşlik hazırlamışdır. O, əsərində müasir pədaqoji fikrin qədim köklərinə – Nizami Gəncəvi, Xaqani Şirvani, Bəhmənyar, Nəsirəddin Tusi, Əvhədi, Nəsimi və s. kimi görkəmli alim və şairlərin zəngin pədaqoji irsinə, habelə Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığında ifadə olunmuş pədaqoji incilərə müraciət etmiş, bəşəri pədaqoji fikirlərdən, Avropa və rus fəlsəfəsi ilə yanaşı, Şərq ölkələrinin fəlsəfi fikir tarixindən də bəhrələnmişdir. Pədaqogika elmində dərin kök salmış strukturun və əsas anlayışların

mahiyyətini tənqidi surətdə nəzərdən keçirmiş və yenilikləri elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır. Nurəddin müəllim pedaqogikanın mövzusunə, təlim, tərbiyə və təhsil kateqoriyalarının mahiyyətinə, onların qarşılıqlı əlaqəsinə, pedaqoji prosesin qunauyğunluqlarına, prinsiplərinə, mərhələlərinə, üsullarına, pedaqogika kursunun strukturuna və s. məsələlərə gətirdiyi yeniliklərə, ümumbəşəri fikirlərin dəyərləndirilməsində milli dəyərlərə üstünlük verməklə yeni pedaqogika – milli pedaqogika yaratmışdır.

Milliliyin üstünlük təşkil etdiyi bu dərslik təkcə ali məktəb tələbələri üçün deyil, ali və orta məktəb müəllimləri, valideynlər və tərbiyəçilər üçün də gərəklidir.

Bu günlərdə dərslinin Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda müzakirəsi olmuşdur. Müzakirəni giriş sözü ilə açan institutun rektoru, professor Qorxmaz Quliyev «Ali məktəb pedaqogikası» dərslini magistratura üçün Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi fənn proqramı üzrə yazılmış ilk dərslik hesab etdiyini bildirdi. O, magistrələr, ali məktəb müəllimləri, elmi tədqiqat mütəxəssisləri hazırlanmasında kitabın əhəmiyyətindən danışdı. Sonra çıxışlar oldu. İnstitutun prorektorlarından Ələsgər Əlizadə çıxış edərək dərslikdə müasir məsələlərin, xüsusən şəxsiyyətin formalaşmasına təsir göstərən amillərin tələbələrdə elmi dünyagörüşün formalaşdırılması yollarının, ideya-siyasi tərbiyənin mahiyyəti, məzmunu, vəzifələri və yollarının şərhinin diqqəti cəlb etdiyini söylədi. Dərslinin bütövlükdə müstəqil Azərbaycan Respublikasının tələb və ehtiyaclarına uyğun şəkildə yazıldığını qeyd etdi. Professor Fikrət Seyidov, dosent Vidadi Bəşirov və başqaları çıxış edərək müzakirə olunan kitabın pedaqoji elmlərə gətirdiyi yeni ideyaları birər-birər qeyd etdilər. Göstərdilər ki, kitabda pedaqoji elmin mövzusunə, kursun strukturundan tutmuş ayrı-ayrı pedaqoji kateqoriyaların mahiyyətinə qədər tamamilə yeni mövqedən yanaşılmışdır.

(N.Rüstəmli, «Respublika» qəzeti, 1 dekabr 1999)

13. TƏHSİL İSLAHATINA QIYMƏTLİ TÖHFƏ

Ölkəmizdə gedən təhsil islahatı ilk növbədə təhsilin nəzəri mənbələrinin yeniləşməsini, onların milli və bəşəri dəyərləri özündə əks etdirməsini tələb edir. Çünki keçmiş SSRİ məkanındakı 70 ildə təhsil Sov.İKP Proqramının tələblərinə, marksizm, leninizm ideyalarına, sosializm prinsiplərinə, kommünizm quruculuğunun əsas istiqamətlərinə uyğun şəkildə qurulmuş və onların bəzi ideyaları, idealist ünsürləri bəzi nəzəri mənbələrimizdə hələ də qalmaqdadır.

Ona görə də təhsil islahatının qarşıya qoyduğu ən başlıca vəzifələrdən biri təhsilə dair bütün nəzəri mənbələrin yenidən hazırlanmasıdır. Belə mənbələrin ən vaciblərindən biri də «Pedaqogika» dərslikləridir.

Əslində dərslikləri dövlət özü nazirliklərin baş idarələrin, institutların, universitetlərin vasitəsilə mütəxəssislərə sifariş verir və planlı şəkildə hazırlatdıraraq nəşr etdirir. Lakin elə mütəxəssis var ki, içində cövlan edən vətəndaşlıq qeyrəti gücü ilə heç bir sifariş və təklif gözləmədən əlini-qolunu hamıdan əvvəl çırmalayaraq əsl vətənpərvər tədqiqatçı-alim kimi həvəslə işə girişərək bəzən bir institutun hazırlayacağı məhsulu özü təkbaşına hazırlayır. Belələrindən biri pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Dillər Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri Nurəddin Kazımovdur. O, müstəqillik qazandığımız ilk illərdən başlayaraq 50-dən artıq məqalə, «Pedaqogika» (1996), «Ali məktəb pedaqogikası» (1999) dərsliklərini, «Milli Pedaqogika yollarında» (2000) dərs vəsaitini ortalığa qoyaraq təhsil islahatının tədqiqatçı–alimlərimizin qarşısında qoyduğu vəzifələrin həlli işində ən uğurlu addım atdı. Onun bu sahədə gördüyü şərəfli işlərdən biri də ölkəmizdə ilk dəfə olaraq «Məktəb pedaqogikası» yaratmasıdır. Bu günlərdə «Çaşıoğlu» nəşriyyatı N.M.Kazımov «Məktəb pedaqogikası» adlı dərsliyini nəfis poliqrafiya üslubunda çapdan buraxmışdır. Dərslik ali pedaqoji məktəblərin bakalavr pilləsində təhsil alan tələbələr, habelə aspirantlar, dissertantlar və müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

«Məktəb pedaqogikası» dərsliyi bu günə qədər istər ölkəmizdə, istərsə də ölkəmizdən kənar da çap olunan bütün əənəvi dərsliklərdən köklü surətdə fərqlənir. Özü də bu fərqlər özünü hər şeydən əvvəl bu günümüzün aktuallığını özündə bariz şəkildə əks etdirən yeniliklərdən ibarətdir. Məhz ona görə də dərsliyin təhlilinə həmin yeniliklərdən başlamaq istərdik.

Bu yeniliklərdən birincisi və ən başlıcası əsərin milli pedaqogika kimi təqdim edilməsidir. Müxtəlif milli dəyərlərə söykənərək, keçmiş pedaqoji irsimizdən, klassiklərimizin, mütəfəkkirlərimizin pedaqoji fikirlərindən istifadə edərək, digər ölkələrin pedaqoji əənələrinə, nəzəriyyə və təcrübəsinə, habelə respublikamızda mövcud olan qabaqcıl pedaqoji təcrübəyə istinad edərək fundamental bir məktəb pedaqogikası yaratmışdır. Müəllifin mənəviyyatca böyüklüyü həmin əsəri öz millətində, öz xalqına, öz məmləkətinin təliminə, tərbiyəsinə, təhsilinə, psixoloji inkişafına həsr olunmasına vadar etmişdir. Əsəri oxuyan hər bir kəs əmin olur ki, müəllifin milli mənafeyi şəxsi mənafədən üstün tutaraq öz təfəkkürünün və təəyyülünün məhsulunu millətində şamil etməsi əsl vətənpərvərlikdir.

Bunları «Milli pedaqogikanın əhatə etdiyi elmi yeniliklər hər hansı digər ölkənin və ya ölkələrin deyil, məhz Azərbaycanın məhsuludur, Azərbaycan xalqının milli-mənəvi sərvətidir və yeganə məqsədi respublikamızda təhsil islahatının uğurla həyata keçirilməsinə, nəticə olaraq, dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsinə xidmət etməkdir» (səh. 5) deyən müəllifin fikrindən görmək çətin deyil.

Dərsliyin ikinci yeniliyi pedaqoji anlayışların yeni pedaqoji təfəkkür süzgecindən keçirilərək aydınlaşdırılması, onların sərhədlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi, onların abstrakt və müştərək funksiyalarının müstəqilləşdirilməsi və konkretləşdirilməsidir. N.M.Kazımov «Məktəb pedaqogikası» dərsliyində ilk dəfə olaraq «pedaqoji proses kateqoriyası»nı, «tərbiyə kateqoriyası»nı, «təlim kateqoriyası»nı, «tərsil kateqoriyası»nı bərabərhüquqlu kateqoriyalar kimi vermiş və bu kateqoriyaları pedaqoji proses kateqoriyasının

tərkibində nəzərdən keçirməyi məqsədmüvafiq hesab etmişdir. Bu kateqoriyaların mahiyyətini özünəməxsus bir şəkildə aydınlaşdıran müəllif onların oxşar və fərqli cəhətlərinin də aydınlaşdırılmasını unutmamışdır.

Dərslikdə üçüncü yenilik təlim, tərbiyə və təhsil üçün psixoloji inkişafın ümumi olmasıdır. Əgər pedaqoji psixologiyadan ağızdolusu danışırıqsa, pedaqoji prosesdə psixoloji inkişafın üzərindən sükutla keçə bilmərik. Əgər hər hansı bir pedaqoq və ya müəllim pedaqji prosesdə şəxsiyyətin psixoloji xarakteristikasını, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin psixologiyasını, diqqəti, nitq və ünsiyyəti, şəxsiyyətin idrak proseslərinin psixologiyasını (duygular, qavrayış, hafizə, təfəkkür, təxəyyül, şəxsiyyətin fəaliyyətinin emosional iradi cəhətlərini psixoloji xüsusiyyətlərini (temperament, xarakter, qabiliyyətlər) bir nəzəri stimül kimi qəbul edirlərsə, deməli, onlar bunu pedaqoji prosesdə, yəni təcrübədə də nəzərə almalıdırlar.

Müəllifin təbirincə desək, psixoloji proseslərin formalaşmasında təlim və tərbiyə funksiyalarını fərqləndirməklə kifayətlənmək olmaz. Bəzi pedaqoqlar güman edirlər ki, təlim şagirdlərdə yalnız elmi anlayışları-məfhumları formalaşdırır və buna görə də onlarda nəzəri təfəkkürü inkişaf etdirir. Bu fikri əsas götürən fənn müəllimləri təlim zamanı şagirdlərin psixoloji inkişafına ciddi ziyan vururlar. Çünki onlar dərsi anlayışlar zəminində qurmağa çalışır, tənqidi mühakimələrə uyur, təxəyyülün emosionallığını, digər psixoloji keyfiyyətlərin zəruriliyini isə unudurlar. Halbuki, təlim müvəffəqiyyəti üçün psixoloji inkişaf məntiqi təfəkkürün formalaşmasında da vacibdir. Nəzərə alınmalıdır ki, məntiqi təfəkkür digər psixoloji proseslərdən ayrılıqda cərəyan edən müstəqil proses deyil. «Bir çox elmi kəşflər obrazlı təfəkkürsüz, canlı təxəyyülsüz açıla bilməz. Gözlə görünməyən mikroaləmin obrazı məhz xəyalda yaradılır və nəzəri təfəkkür süzgəcdən keçirilir: təlimdə bunu unutmaq olmaz» (səh. 43) deyən professor N.M.Kazımov haqlı olaraq daha sonra yazır ki, «...tərbiyə ilə yanaşı təlim, təhsil və psixoloji inkişaf kateqoriyaları da milli pedaqo-

gikanın tədqiqat sahəsinə pedaqoji proses kateqoriyasına daxildir» (səh. 10).

Dərslıkdəki dördüncü yenilik də psixoloji yanaşma problemi ilə bağlıdır. Lakin bu yanaşma müəllimin psixoloji vəziyyətinin tənzimlənməsinə xidmət edir.

Bütün pedaqoji ictimaiyyətə məlumdur ki, professor N.M.Kazımov həm respublikamızda, həm keçmiş ittifaq – indiki MDB məkanında mən deyərdim ki, hazırkı dünyamızda ilk dəfə olaraq müqayisənin elmi mahiyyətini bənzərsiz bir şəkildə dərindən aydınlaşdırmış, onun fizioloji, məntiqi, pedaqoji və psixoloji əsaslarını açmış və sübuta yetirmidir ki, ixtisasdan asılı olmayaraq hər bir müəllimə elmi fikirləri, maraqlı faktları, ictimai-siyasi-iqtisadi prosesləri, bütövlükdə təbiətə, cəmiyyətə, insanın davranış və fəaliyyətinə aid olan hər cür münasibətləri şərh edərkən ağıllı ümumiləşdirmələr aparmaq və məntiqi nəticəyə gəlmək üçün müqayisə bacarığına yiyələnməlidir. Çünki alimin öz sözləricə desək, «müqayisə ağılın kəsərini, şüurun itilyini artırən, idrak prosesinə düzgün istiqamət verən sönməz məşəldir. Bu sönməz məşəl öyrənilən materialın dərindən dərk olunmasına və möhkəm yadda qalmasına və deməli, lazım gəldikdə yadda salınmasına münasib psixoloji şərait yaradır» (Bax: «Ağılın sönməş məşəli», səh. 84). «Təlim zamanı müəllimin öz psixoloji vəziyyətini tənzimləməsi» (səh. 220-240) ideyası ilə çıxış edən alim müəllifin fəaliyyətində aktyorluq və rejissorluq əlamətlərini müqayisəli şəkildə özünəməxsus maraqlı bir üslubla şərh edir. Müəllimin fəaliyyətini aktyorun fəaliyyətinə bənzədən əlamətləri, aktyor və müəllimin fəaliyyətindəki fərqli cəhətləri təqdim etməklə yanaşı, müəllimin fəaliyyətindəki rejissorluq əlamətlərini, rejissorluq və müəllimlik arasındakı fərqi izah edir. Gələcək müəllimlərə bir növ davranış qaydaları öyrədir. «Müəllim də aktyor qədər öz hərəkətlərinə: üzünün, əllərinin və bədəninin hərəkətlərinə hakim kəsilməlidir. O, hansı məqamda əli hərəkətə gətirəcəyinə, hansı məqamda oturacağına, necə görkəm alacağına nəzarət qoymağı bacarmalıdır» (səh. 227) kimi

tövsiyələri müəllimlər üçün xüsusilə gənc müəllimlər üçün çox faydalıdır. Çünki bu tövsiyələr müəllimi öz üzərində məsuliyyətlə işləməyə çağırır. Bu çağırışın fonunda müəllimin emosionallığının razılıq, narazılıq, peşmançılıq, sevinmək, kədərlənmək, mülayimlik, şərtlik kimi təzahürünün və bu emosionalığı idarə etməyin üsullarının açıqlanması çox orijinal səslənir. Burada müəllim bir tərəfdən öz davranışına nəzarət etməyi, digər tərəfdən özünümuşahidəni (səh. 237), özünüruhlandırmanı (səh. 238) öyrənir.

Dərslinin bu yeniliyi onu digər dərsliklərdən fərqləndirən ən mühüm amillərdəndir.

Dərslinin beşinci yeniliyi təlim-tərbiyə və təhsilin prinsiplərinin və məqsədlərində ümumiliyin olmasını elmi dəlillər və məntiqi ümumiləşdirmələrlə sübuta yetirməsidir.

Müəllif ilk dəfə olaraq təlim-tərbiyə və təhsilin məqsədlərindəki ümumiliyi; təlim və tərbiyənin üsullarında onların təşkuili formalarındakı ümumiliyi və təlim, tərbiyə və təhsil üçün psixoloji inkişafın ümumi olmasını məntiqi ardıcılıqla aydınlaşdırır.

Professor N.M.Kazımov ziddiyyətlər anlayışına da dəqiq aydınlıq gətirmişdir. O, mövcud ziddiyyətlərlə yanaşı, bu günə qədər tədqiqatçıların nəzərindən qaçan ziddiyyətləri də üzə çıxararaq onları zahiri və daxili ziddiyyətlər kimi təqdim etməklə onların bir növ sərhədlərini müəyyənləşdirir. Bu isə fikrimizcə, dərslinin altıncı yeniliyidir.

Dərslidə pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları və qanunları, qanunların parametrləri də səliqəyə salınmışdır. Müəllif hər hansı bir qanunauyğunluğu müəyyənləşdirir və həmin qanunauyğunluğun qanun komponentini də bir meyar kimi onun ardınca lakonik şəkildə ifadə edir.

Məsələn, «...milli pedaqogika belə bir qanunauyğunluq müəyyənləşdirmişdir: təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın tamlığını müəllimin bilməsi və fəaliyyət zamanı nəzərə alması şagirdlərdə tərbiyəlilik səviyyəsini, bilik və psixoloji inkişaf səviyyəsini artırır.

Bu qanunauyğunluğun qanun forması belədir: təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın tamlığı qanunu» (səh. 57).

Pedaqoji prosesin ondan artıq qanunauyğunluğunun yenidən tənzimlənməsi, onların qanun formasının stimullaşdırılması dərslinin yeddinci yeniliyi hesab olunmalıdır. Bu yeniliyin diqqəti çəkən digər tərəflərindən biri də ondan ibarətdir ki, professor N.M.Kazımov ilk dəfə olaraq müəyyələşdirmişdir ki, ənənvi dərslərdə təlim-tərbiyənin prinsiplərinin hansı əsasə söykənməsi məsələsi açıq qalmışdır. Bunu nəzərə alaraq o, sübuta yetirmişdir ki, təlim-tərbiyə prinsiplərinin əsasında pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları dayanır.

Dərslərdə təlim mərhələləri yeni tədris mövzularının əsasən qavranılması; biliklərin, bacarıq və vərdişlərin başa düşülməsi və möhkəmləndirilməsi; müvəffəqiyyətə nəzarət, onun qiymətləndirilməsi və hesaba alınması kimi sistemləşdirilir (səh. 161-171), sonra isə təlim üsulları belə bir ardıcılıqla qruplaşdırılır: yəni tədris mövzusunun əsasən qavranılmasına xidmət edən üsullar; biliklərin, bacarıq və vərdişlərin əsasən başa düşülməsinə xidmət edən üsullar; biliklərin, bacarıq və vərdişlərin əsasən möhkəmləndirilməsinə və tətbiqinə xidmət edən üsullar; mənimsəmə səviyyəsinə nəzarətə və qiymətləndirilməsinə xidmət edən üsullar (səh. 171-188). Bu məntiqi ardıcılığı hər mütəxəssis güman edə bilər ki, təlimin mərhələləri təlimin üsullarını doğrurmuşdur. Deməli, təlim üsulları müəyyən bir əsasdan yaranmışdır. Başqa sözlə ifadə etsək, dərslərdə ilk dəfə olaraq isbat edilmişdir ki, təlimin üsulları təlimin mərhələlərindən törəmədir. Bu, dərslinin səkkizinci yeniliyidir. Ənənəvi dərslərdə şəxsiyyət, irsiyyət, mühit, tərbiyə və inkişaf amillərilə məhdud şəkildə izah olunmuşdur. N.M.Kazımov isə ilk dəfə olaraq bu problemi global şəkildə açmış şəxsiyyətin formalaşmasında pedaqoji prosesin və əməyin rolunu tutarlı dəlillərlə izah etməyə müyəssər olmuşdur. Maraqlı burasıdır ki, bu amillər barədə mövcud olan bütün nəzəriyyələri, o cümlədən irsiyyətə üstünlük verənləri; mühitə üstünlük verənləri; tərbiyəyə üstünlük verənləri; irsiyyətlə mühitin yanaşı təsirinə üstünlük verənləri; irsiyyət, mühit, tərbiyə və fəaliyyət amillərinin qarşılıqlı təsirinə

üstünlük verənləri ayrı-ayrılıqda təhlil edərək dərslikdən istifadə edənlərə təqdim etmişdir. Doğrudur. N.M.Kazımov ayrıca bir monoqrafiyasında bu barədə ətraflı söhbət açmışdır. Lakin problemin lakonik şəkildə dərsliyə gətirilməsi doqquzuncu yenilik kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu vaxta qədər yazılan «Pedaqogika» dərslikləri əsasən iki və ya üç hissədən (tərbiyəşünaslıq, didaktika və məktəbşünaslıq) ibarət olmuşdur. N.M.Kazımov isə ilk dəfə olaraq «Məktəb pedaqogikası» kursunu beş hissədən ibarət olmaqla hazırlamışdır. Bu, dərsliyin onuncu yeniliyidir.

İndi isə «Məktəb pedaqogikası» dərsliyinin həmin beş bölməsi haqqında ayrılıqda söhbət açmaq və onun digər müsbət məziyyətləri və yenilikləri barədə fikirlərimizi açıqlayaq.

Otuz iki fəsil, giriş, istifadə olunan ədəbiyyat və mündəricatdan ibarət olan «Məktəb pedaqogikası» adlı dərsliyin hər bir fəslə bir neçə cəhətdən mühüm aktuallıq kəsb edir. Birinci, əsərdə müəllifin bütün məsələlərə plüralist mövqedən yanaşması, son dərəcə demokrlik ruhda ümumiləşdirmələr aparması dərsliyin günün reallığı ilə, günün ən vacib tələblərilə səsləşməsinə səbəb olmuş və bu da ona tam yeni bir görkəm vermişdir.

İkincisi, digər dərsliklərdən fərqli olaraq «Məktəb pedaqogikası»nda ilk dəfə olaraq tərbiyə, təlim və təhsil məsələləri dünya təcrübəsilə müasir pedaqoji təcrübənin müqayisə edilərək yeni pedaqoji təfəkkür baxımından təhlil edilməsidir.

Üçüncüsü isə təhsil, təlim və tərbiyə ilə bağlı pedaqoji fikir tariximizdən gətirilən iqtibasların, milli koloritimizə aid olan nümunələrin müasir pedaqoji təcrübə ilə müqayisəli şəkildə verilməsidir. Dərsliyin birinci bölməsində pedaqogikanın nəzəri-metodoloji məsələlərinin işıqlandırılması; pedaqoji elmin sahələri, digər elmlərlə əlaqəsi, mənbələri və pedaqoji üsulları əhatəli şəkildə verilmiş; pedaqogikadakı başlıca kateqoriyalar sistemə salınmış; pedaqoji prosesdəki ziddiyyətlər, qanunlar, qanunauyğunluqlar elmi şəkildə şərh edilmiş; şəxsiyyətin formalaşması məsələsi həm qnesioloji, həm də müqayisəli şərh üslubunda diqqətə çatdırılmışdır.

«Təhsil və təlim pedaqoji prosesin tərkib hissəsi kimi», «Didaktika» adlanan didaktikanın mahiyyəti, məzmunu, qanunları, qanunauyğunluqları, həyata keçirilməsi üsulları, tətbiqi prinsipləri barədə dərin bir tərzdə, xronoloji ardıcılıqla, davamlı pedaqoji məntiqə söykənən ümumiləşdirmələrlə izah edilmişdir. Bölmədə diqqəti cəlb edən ən ümdə cəhətlərdən biri də «milli pedaqogikada didaktika məsələləri» və «Azərbaycan təhsil sistemi və onun əsasında duran prinsiplər» haqqında verilmiş mövzulardır. Fikrimizcə, müəllif ilk dəfə olaraq Azərbaycan pedaqoji fikrini, onun didaktik görüşlərini, habelə Azərbaycan təhsilinin ən zəruri məsələlərinin dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunmasına təşəbbüs göstərmişdir. Halbuki müstəqil dövlətimizin maarif sahəsində olan direktiv və proqram sənədlərində Azərbaycan təhsilinin dünya təhsil sisteminə inteqrasiya edilməsilə əlaqədar müxtəlif xarakterli tövsiyələr, göstərişlər və sərəncamlar vardır. Fikrimizcə, N.Kazımovun bu təşəbbüsünü həm dövlətimizin hər bir pedaqoqun qarşısına qoyduğu vəzifə borcunun yerinə yetirilməsi kimi, həm də Azərbaycan təhsilinin dünya təhsilinə inteqrasiya edilməsi sahəsində sözdən işə keçilməsi kimi qiymətləndirmək olar.

Üçüncü bölmədə tərbiyənin bütün nəzəri və praktik məsələləri, o cümlədən qanunları, qanunauyğunluqları, ziddiyyətləri, metodları, prinsipləri, tətbiqi yolları, başlıca mənbələri, mərhələləri öz əksini tapmışdır. Bu bölmədə bütün mövzularda irəli sürülən yeni fikirlər pedaqoji elmin inkişafı üçün əsas hərəkətverici qüvvə kimi özünü göstərir. Burada tərbiyənin prinsipləri yeni təfəkkür süzgəcindən keçirilir, onun təsnifatı zamanı bu günə kimi özünü göstərən stereotiplər islah olunur, təkrarlar aradan qaldırılır və nəhayət, ilk dəfə olaraq prinsiplər öz obyektiv tərifini «qazanır».

Tərbiyənin mərhələlərindən danışan müəllif haqlı olaraq onun milli və ümumbəşəri dəyərlərə söykənməsini (məsələn, xalqın soykökündən gələn halallıqdan qidalanması nümunə kimi verilir) iddia edir. Müəllifin konsepsual ideyasına görə tərbiyənin bütün mərhələlərində milli dəyərlərin aşılınması

ideyası milli pedaqogikanın başlıca vəzifələrindən hesab olunur. Bizcə, bu yanaşma hər şeydən öncə Azərbaycan tərbiyəşünaslığının çox qədim tarixə malik olmasına dəlalət edən şərtlərdəndir. Doğrudan da, qədim Şumer qaynaqlarına söykənən, «Bilqamıs» dastanından mayalanan, «Avesta» və «Dədə Qorqud»dakı tərbiyə məsələlərinin kökü eramızdan əvvəl ikinci, üçüncü minilliklərə gedib çıxır. Yaxud Əbdülhəsən Bəhmənyarın, Qətran Təbrizinin, Nizami Gəncəvinin, Səfiyəddin Urməvinin, Nəsirəddin Tusinin əsərlərindəki zəngin tərbiyə komponentlərinin milli ənənəvi səciyyəsi deməyə əsas verir ki, professor N.Kazımovun irəli sürdüyü fikirlərin hamısının elmi əsası vardır və onlar təqdirəlayiqdir.

Dördüncü bölmədə müəllif tərbiyənin ayrı-ayrı sahələrini, mən deyərdim ki, yenidən tədqiq edərək sistemə salmışdır. Bu bölmə dünyagörüşün formalaşması məsələlərindən başlayır. Digər müəlliflərdən fərqli olaraq N.Kazımov dünyagörüşü, anlayışını aydınlaşdırır, ona tərif verir, sonra onun formaları, yaranması və inkişafı barədə məlumat verir. Burada dialektik materialist dünyagörüşü, idealist dünyagörüşü, dini dünyagörüşü, hürufizm dünyagörüşü təhlil olunur, dünyagörüşün elmi-tarixi inkişaf mərhələlərinin şərhə verilir və nəhayət, dünyagörüşün formalaşmasında pedaqoji prosesin aparıcı rolu aydınlaşdırılır və elmi dünyagörüşünün mahiyyəti açılır.

N.Kazımov dərsliyə ilk dəfə olaraq «ağıl tərbiyəsi» ifadəsi gətirmişdir. Bu yenilik də milli-mənəvi dəyərlərə və elmi faktlara söykənir.

El arasında «Ağıl başında olan adam», «Ağıl başından çıxıb», «Ağılını baina qoy», «Onun başına ağıl qoyun» kimi ifadələr işlənir. Bu o deməkdir ki, insana hansı tərbiyəvi forma ilə təsir göstərirsənsə, bu təsir onun ağılında da öz əksini tapır. «Ağıllı otur», «Ağıllı dur», «Ağıllı ye», «Ağıllı işlə», «Ağıllı hərəkət et», «Ağıllı danış» ifadələrinə görə isə uşağın bütün hərəkətlərini düzgün tənzimləmək üçün onun ağılını tərbiyə etmək lazımdır. Ona görə də ağıl tərbiyəsinin elmi pedaqogikaya gətirilməsi məqsədmüvafiq sayılmalıdır.

Müəllif ilk dəfə olaraq ağıl tərbiyəsinin mahiyyətini aydınlaşdırmış, ağıla tərif vermiş, ağıl tərbiyəsinin məzmununu, məqsədini, vəzifələrini şərh etmiş və tətbiqi yollarını göstərmişdir. Burada «Ağıllı hesab edilən şəxslərlə görüşlər», «İşə başlamazdan əvvəl nəticələrini görə bilmək haqqında» kimi tövsiyələr (ağıl tərbiyəsinin yolları) ağıl tərbiyəsinin formalaşdırılması üçün çox münasib yollardır. Məsələnin belə qoyuluşu, güman ki, ağıl tərbiyəsi ilə məşğul olacaq gələcək mütəxəssislərə istiqamət vermək üçün çox faydalıdır. Bu bölmədə tərbiyənin başlıca sahələri hesab olunan ideya-siyasi tərbiyə, əxlaq tərbiyəsi, əmək tərbiyəsi, fiziki tərbiyə, estetik tərbiyə, ekoloji tərbiyə, hüquq tərbiyəsi öz elmi təhlil və pedaqoji təsnifatına görə diqqəti cəlb edir. Bunların içərisində iqtisadi tərbiyə məsələləri daha mühüm aktualıq kəsb edir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində yetişən nəslin nümayəndələrinə «iqtisadi münasibətlər», «iqtisadi ünsiyyətlər», «iqtisadi davranışlar» barədə biliklərin verilməsi daha məqsədə müvafiqdir. Ona görə ki, bu münasibətlərdən daha əhəmiyyətli keyfiyyətlər üzə çıxacaq. İqtisadi ünsiyyət nəticəsində «əliaçıqlıq», «qənaətcillik», «antiisrafçılıq», «şükürlülük», «kərimlilik» və bu kimi keyfiyyətlərin aşılmasına şərait yaranacaqdır.

Bu mənada N.M.Kazımovun iqtisadi tərbiyəni sistemə salması, onun orta ümumtəhsil məktəblərindəki təbliği yolları barədəki fikirləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sonuncu, beşinci bölmədə pedaqoji xidmətin metodikası və dərscənkənar və məktəbdənkənar işin spesifik xüsusiyyətləri sistemləşdirilmişdir. Burada həmçinin məktəbə rəhbərliyin məzmunu lakonik şəkildə ümumiləşdirilmişdir.

Bəzi təklifimizi də bildirmək istərdik. Arzu edərdik ki, kitabın sonrakı nəşrlərində-pedaqoji elmin sahələri sırasına «Tibbi pedaqogika» da əlavə edilsin.

«Pedaqoji elmin sahələri» ifadəsi, «Pedaqoji elmin tərkib hissəsi kimi», «Pedaqoji elmin qolları» ifadəsi, pedaqoji elmlər sistemi göstərsin, tərbiyənin tərkib hissələri sırasına vətənpərvərlik tərbiyəsi daxil edilsin. «İşgüzarlıq tərbiyəsi» və «sahibkarlıq hissi tərbiyəsi» də burada öz əksini tapsın.

Fikrimizi yekunlaşdıraraq belə qənaətə gəlmək olar ki, «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi yeni bir dərslik kimi elmi-nəzəri-praktik cəhətdən çox yararlıdır.

**(Fərahim Sadıqov, pedaqoji elmlər doktoru, professor
«Azərbaycan müəlimi» qəzeti, 20 dekabr 2002)**

14. MÜQAYİSƏ HƏYATIN ÖZ TƏLƏBİNDƏN DOĞUR NURƏDDİN KAZIMOV «AĞILIN SÖNMƏZ MƏŞƏLİ» (Bakı, «Maarif» nəşriyyatı)

Müasir dövrdə elmi pedaqogikanın nəzəri və metodik məsələlərini öyrənməyin əhəmiyyəti böyükdür. Sosial həyatın ictimai tərəqqi meylləri ilə inkişafı, həyatın bənzərsiz fakt və hadisələrinin dərin elmi müşahidəsi, gənc nəslin intellektual-mənəvi yüksəlişinin təmin olunması cəmiyyət reallıqlarına yeni pedaqoji təfəkkür məzmunu ilə baxmağı zəruri edir.

Mövcud təhsil sisteminin yeniləşməsi istiqamətində baş verən ciddi demokratik dəyişikliklər, hüquqi islahatçılıq ideyaları, milli-mənəvi dəyərlərimizə qayıdış səfərbərliyi, elmi-məfkurəvi təkmilləşdirmə mənbələri və dərin mündəricəli təlimati göstərişlər bu sahədə uğurlu bir fəaliyyətin başlanılmasından xəbər verir.

Təhsilin məzmununun inkişaf dinamikası, varislik ənənələri, mütəşəkillik sistemi və həyatla əlaqə imkanları pedaqoji prosesin elmi əsaslarla uzlaşdırılmasını tələb edir. Dinamik və əhatəli tədris vəsaitləri sisteminin hazırlanması bu sahədə nəcib təşəbbüs sayılmalıdır.

Tanınmış qələm sahibi, respublikanın əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun bu günlərdə çapdan çıxmış «Ağılın sönməz məşəli» adlı kitabı bütün bu xüsusiyyətləri əks etdirən fundamental tədqiqat işinin bəhrəsi kimi geniş oxucu kütləsinə təqdim olunmuşdur.

Müəllif nəzərdə tutduğu məqsədin sosial-ictimai əhəmiyyətini ön plana çəkmiş, həyatı məzmun daşıyan dəyərlilik keyfiyyətini məhz vətəndaş-alim mövqeyindən açıqlamışdır.

Professor Nurəddən Kazımov bu sahədə uzun illərdir ki, elmi axtarışlarını davam etdirir. Bu gün isə o, müqayisə problematikasının izahlı xarakterini, məzmununu yeni mündəricədə, orijinal ümumiləşdirmələrlə oxucuya təqdim edərək yazır: «Əsr yarımından artıq bir dövr ərzində arzuladığımız Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyi cəmiyyət üzvlərini böyük məsuliyyətə, yüksək şüurluluğa səsleyir. Respublikamızı düşdüyü ağır iqtisadi və sosial böhrandan çıxarmaq naminə cisim və hadisələrin mahiyyətinə, onların arasındakı qarşılıqlı əlaqələrə, qanunauyğunluqlara dərinədən nüfuz etmək, öz işində bunları nəzərə almaq səmərəli fəaliyyətin vacib şərtlərindəndir. Bu nəcib və xeyirxah məqsədə çatmağın etibarlı yollarından biri də ağılın sönməz məşəli hesab edilən müqayisədir».

Müəllifin qənaətində aşkar olunan əsas məsələ elmi ümumiləşdirmələr seriyasını təkmilləşdirmək, ondan bilik və vərdişlər sistemini möhkəmləndirilməsində istifadə etməkdir. Çünki psixoloji tədqiqatlardan və məktəblərlə aparılan müşahidələrdən bəllidir ki, mənimsənilən fakt və hadisələr tutuşdurma və qarşılaşdırma prosesi ilə müşayiət olunursa, təsəvvür genişlənir, anlayışlar möhkəmləndirilir. Yəni müqayisə həyatın öz tələbindən doğur.

Məlumdur ki, təbiətdə bir-birinə tamamilə oxşar olan iki yarpaq, iki buğda, iki düyü dənəsi, yaxıd adam tapmaq çətin-dir. Bu mənada pedaqogikada mütənasiblik anlayışını ehtiva edən fakt və hadisələrin tədqiqi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Müəllif məhz bu baxımdan problemin elmi-təcrübi əhəmiyyətini açıqlayıb, müqayisə tərzinin elmi-pedaqoji əsaslarını müstəsna təfəkkür itiliyi ilə ümumiləşdirmişdir.

O, xüsusən «Ağılın məşəli» adlandırdığı müqayisənin sosial-ictimai tutumunu, metodik parametrlərini tədqiqata cəlb etmişdir.

Konkret olaraq tarixi müqayisəli metodlardan istifadə edərək, problemin hamı üçün aydın və anlaşılıqlı olan izahlı şərhini söz mühakiməsi ilə ümumiləşdirmiş, onun metodoloji tələblərini xarakterik amillərlə əsaslandıraraq bu anlayışın təlimdə, yaxud adi həyatı hadisələrdəki inikasını zəruri edən dəlilləri, predmetin psixoloji köklərini öyrənməklə üzə çıxarmışdır.

Müəllif bir qayda olaraq, müqayisə mənbələri ilə müqayisə prosesi arasındakı münasibətin xarakterini elmi-nəzəri əsasda təhlil edib, bu ideyanı ehtiva edən fikir və düşüncələrini məntiqi ümumiləşdirmələrlə səciyyələndirmiş, müqayisədən alınan təəssüratların obyektivliyini «müqayisə prosesinin müqayisə olunan obyektlərdən asılılığı» ilə sübuta yetirmişdir. Bir qayda olaraq bəhs olunan problemin həllində eksperiment nəticəsində alınmış faktik materialın statistik təhlilini də əsas götürmüşdür.

Kitabda əsasən «xarici aləmin cisim və hadisələrinin hər birinə nəinki spesifik, fərqli əlamətlər, habelə, ümumi, oxşar əlamətlər də xasdır» qənaəti məntiqi-metodoloji müddəalar baxımından tədqiq edilərək oxucuya çatdırılır.

Bu elmi-kütləvi əsərdən ali pedaqoji tədris müəssisələrində qiymətli seçmə fənn və yaxud müstəqil kurs materialı kimi istifadə etmək də yetirəncə olar. Pedaqoji ictimaiyyətin stolüstü kitabına çevriləcək bu vəsait, təəssüf ki, az tirajla çap edilmişdir. Bizə müqayisəli tərzdə düşünməyin elmi fütuhətini, nəzəri imkanlarını, praktik yollarını aşılayan bu sanballı kitab məktəb və pedaqoji fikir tarixi, elmi pedaqogikamız üçün ilk milli töhfədir.

(Şəmistan Mikayılov, Azərbaycan ETPEİ-nin direktoru, pedaqoji elmlər doktoru, professor; Vidadi Bəşirov, ADDİ-nin dosenti, pedaqoji elmlər namizədi, «Təhsil» qəzeti, 16-31 may 2000)

15. «MİLLİ PEDAQOGİKA YOLLARINDA» KİTABI MÜZAKİRƏ OLUNMUŞDUR (Seminar-Müşavirədən Qeydlər)

Xəbər verdiyimiz kimi, bu yaxınlarda Bakının Əzizbəyov rayonundakı 181 saylı orta məktəbdə çağdaş pedaqoji elmimizin görkəmli nümayəndəsi, pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika yollarında» kitabının müzakirəsinə həsr olunmuş seminar-müşavirə keçirilmişdir. Əzizbəyov Rayon Təhsil Şöbəsinin təşəbbüsü ilə təşkil olunmuş seminar-müşavirədə professor Nurəddin Kazımov, Əzizbəyov rayon

İcra Hakimiyyətinin başçısı Hacı Gülağa İslamov, universitetimizin tərbiyə işləri üzrə prorektoru Ələddin Əliyev, pedaqoji elmlər doktoru, professor Fərahim Sadıqov, rayon hüquq-mühafizə orqanlarının və təhsil şöbəsinin rəhbərləri, məktəb direktorları, qabaqcıl müəllimlər, valideynlər, mətbuat nümayəndələri iştirak etmişlər. Tədbir keçirilən zalda professor N.Kazımovun elmi əsərlərindən – kitablarından, qəzet və jurnal məqalələrindən ibarət sərgi açılmışdı.

Seminar-müşavirəni giriş sözü ilə Əzizbəyov Rayon Təhsil Şöbəsinin müdiri İlham Məmmədov açaraq qonaqları salamladı, tədbirin məramını bildirib N.Kazımovu seminar-müşavirə iştirakçılarına təqdim etdi. Alimin elmi-pedaqoji yaradıcılığına, müəllimlik fəaliyyətinə qısa ekskurs edən natiq onun pedaqogika elmimizin inkişafı sahəsindəki xidmətini yüksək qiymətləndirdi. O, professor N.Kazımovun son illər milli pedaqogikanın yaradılması yolundakı axtarışları üzərində xüsusilə dayandı, həmin axtarışların nəticəsi kimi meydana çıxmış «Milli pedaqogika yollarında» kitabını milli təhsilimizə önəmli töhfə saydığını bildirdi.

Kitab haqqında ətraflı danışmaq üçün söz pedaqoji elmlər doktoru, professor Fərahim Sadıqova verildi. O, pedaqog alimlərimizin yaradıcılığına və milli pedaqogikanın təşəkkülü məsələlərinə böyük diqqət göstərdiklərinə görə rayon təhsil işçilərinə öz təşəkkürünü bildirdi. Natiq müzakirə olunan kitabın araya-ərsəyə gəlməsi üçün N.Kazımovun böyük zəhmət çəkdiyini, uzun illər bu sahədə eksperimentlər apardığını, nəhayət, həmin eksperimentlərin bəhrə verdiyini söylədi. Qeyd etdi ki, milli pedaqogika yaratmaq ideyası N.Kazımovun «Pedaqogika» və «Ali məktəb pedaqogikası» dərslikləri vasitəsi ilə də özünün əməli həllini taparaq milli sərvətimizə çevrilmişdir.

İstər həmin dərsliklər, istərsə də «Milli pedaqogikanın yollarında» kitabında toplanmış məqalələr dörd mənbədən: Azərbaycanda müasir pedaqoji təcrübədən, müasir Azərbaycan pedaqoji fikrindən, Azərbaycanın keçmiş pedaqoji irsindən və Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı xəzinəsindən qidalanmışdır.

Toplunun məziyyətlərindən danışan natiq göstərdi ki, bu sanballı kitabda ilk dəfə milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsi ənənəvi pedaqogikada olduğu kimi, tərbiyə deyil, tərbiyəni də özündə birləşdirən pedaqoji proses hesab olunur. Ənənəvi pedaqogikadan fərqli olaraq təlim, tərbiyə və təhsil hadisələrindən ayrılmaz olan psixoloji inkişaf prosesin tərkib hissəsi kimi milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsində nəzərə alınır, təlim, tərbiyə və təhsil anlayışlarının mahiyyəti yeni məzmununda şərh edilir, təlim və tərbiyə üçün ümumi olan prinsiplər, yəni pedaqoji prosesin ümumi prinsipləri ilk dəfə müəyyənləşdirilir, pedaqoji elmə və pedaqoji prosesə xas olan qanunauyğunluqlar ilk dəfə fərqləndirilir, pedaqoji prosesin ümumi və spesifik qanunauyğunluqları açıqlanır.

Natiq kitabın məziyyətləri sırasında N.Kazımovun təhsilə və müəllim sənətinə verdiyi tərifləri xüsusi qeyd edib, onların indiyədək pedaqoji kateqoriyalara verilən təriflərin ən mükəmməl olduğunu bildirdi.

Seminar-müşavirədə 124 sayılı orta məktəbin sinif müəlimi Çimnaz Əliyeva «IV siniflərdə «Oxu» dərsliyi və milli pedaqoji baxımından onun əhəmiyyəti», 183 sayılı orta məktəbin direktoru Billurə Ələkbərova «Məktəbdə təlim-tərbiyə işinin təşkilində pedaqoji prinsiplərin həyata keçirilməsi», 26 sayılı orta məktəbin tarix müəlimi Elçin Əliyev «Müəllim kimdir?», Əzizbəyov Rayon Ziyalılar Cəmiyyətinin sədri Təvəkkül Səlimov «Milli pedaqogikada tərbiyənin mahiyyəti, məzmunu və fəlsəfi aspektləri», 136 sayılı orta məktəbin direktoru Nəzərhan Əbilov «Milli pedaqogika mənəvi dəyərimizdir», 156 sayılı orta məktəbin direktoru Elmira Cabbarova «Ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin dünyagörüşünün formalaşdırılması» mövzularında çıxış etdilər. Onlar N.Kazımovun milli pedaqogikanın yaradılması sahəsindəki ardıcıl fəaliyyəti, apardığı tədqiqatları yüksək qiymətləndirdilər. Çıxışçılar həm də kitabın müəllimlərə öz fəaliyyətlərində böyük kömək göstərdiyini, istiqamət verdiyini də vurğuladılar. Bu baxımdan kitabın «Milli pedaqogikada tərbiyənin bəzi tərkib hissələrinə dair» adlı XI, «Təhsil islahatı və təlim-tərbiyənin nəzəri

məsələləri» adlı X fəsillərinin daha böyük praktik əhəmiyyət daşıdığı qeyd edildi.

Seminar-müşavirədə digər çıxışlar da oldu. AMİ-nin dosenti Şahrza Ağayev, Respublikanın əməkdar müəllimi Zərifə Muxtarova və başqaları çıxış edərək N.Kazımov və onun «Milli pedaqogika yollarında» kitabı haqqında ürək sözlərini söylədilər.

Tədbirin sonunda çıxış edən professor N.Kazımov seminar-müşavirəni təşkil etdiklərinə, ünvanına deyilən xoş sözlərə görə Əzizbəyov Rayon Təhsil şöbəsinin və 181 sayılı orta məktəbin rəhbərliyinə, iştirakçılara və çıxış edənlərə öz minnətdarlığını bildirdi, bu çıxışların ona ruh verdiyini, milli pedaqogika dərsliyi yazmağa sövq etdiyini vurğuladı. O, habelə daim təhsil işçiləri ilə bir yerdə olduqlarına, onların qayğı və problemlərinə diqqətlə yanaşdıqlarına, seminar-müşavirədə fəal iştirak etdiklərinə görə rayonun rəhbərliyinə, xüsusilə icra hakimiyyətinin başçısı Hacı Gülağa İslamova öz təşəkkürünü bildirdi.

(«Poliqlot» qəzeti, 16 may 2002)

**16. «MİLLİ PEDAQOGİKA YOLLARINDA» MÜƏL-
LİMLƏRİN GÖZÜ İLƏ** *(Professor Nurəddin Kazımovun
bu monoqrafiyası Əzizbəyov rayonundakı 136 nömrəli
məktəbdə müzakirə edildi)*

Professor Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasının bir çox alimlərimiz tərəfindən birmənalı qarşılanmadığı barədə «Təhsil»in ötən saylarında ətraflı məlumat vermişdik. Xatırladaq ki, sözügedən monoqrafiyaya münasibət bildirən bir çox alimlərimiz N.Kazımovun irəli sürdüyü «milli pedaqogika» ideyasının düzgün olmadığını iddia edir və bu fikrin «milli pedaqogika» yox, «pedaqogikada millilik» kimi ifadə olunmasının vacibliyini bildirirlər. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası «Təhsil» Cəmiyyəti də sözügedən məsələnin aktuallığını nəzərə alaraq hər iki fikrin tərəfdarlarının

iştirakı ilə «Milli pedaqogika, yoxsa pedaqogikada millilik?» mövzusunda «Dəyirmi masa» keçirmiş və alimlərimizi «Təhsil» qəzetində də bu mövzunun müzakirəsini davam etdirməyə dəvət etmişdi. Bundan sonra pedaqoqlarımızdan bir neçəsi «Təhsil» qəzeti vasitəsilə «Milli pedaqogika, yoxsa pedaqogikada millilik?» məsələsinə öz münasibətlərini bildirdilər. Doğrudur, Nurəddin Kazımov qarşı tərəfin iddialarına cavab olaraq «Təhsil»in 23 yanvar 2002-ci il tarixli, 2-ci nömrəsində «Vətənsiz elm vətənə fayda verə bilərmidi?» sərlövhəli yazı ilə çıxış etdi. Lakin qəzetimizdə bu məsələ ilə bağlı dərc olunan yazıların əsasən Nurəddin müəllimin opponentlərinə – «pedaqogikada millilik» fikrinin tərəfdarlarına məxsus olması heç də «Təhsil»in bu məsələyə birmənalı yanaşması kimi başa düşülməməlidir. Bu, sadəcə olaraq, «milli pedaqogika» tərəfdarlarının həmin mövzu ilə bağlı «Təhsil»də aparılan müzakirələrdə fəal iştirak etməməsinin təzahürüdür. Doğrudur, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi professor Nurəddin Kazımovun öz yazısı istisna olmaqla, bu günəcən «Təhsil» qəzetində «milli pedaqogika» ideyasını dəstəkləyən hər hansı bir müəllimin yazısı dərc olunmayıb. Amma bu həmin ideyaya tərəfdar çıxanların olmaması demək deyil.

Bu günlərdə Əzizbəyov rayonundakı 136 nömrəli məktəbdə keçirilən tədbir də buna əyani sübutdur. «Təhsil» qəzetinin dəvət olunduğu müzakirədə «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyası pedaqoji kollektiv tərəfindən yüksək qiymətləndirildi. Xatırladaq ki, bu monoqrafiya bir qədər əvvəl rayonun 181 nömrəli məktəbində də müzakirəyə çıxarılıb və həmin tədbir Azərbaycan Televiziyası ilə nümayiş etdirilib.

Beləliklə, sizi Əzizbəyov rayonundakı 136 nömrəli məktəbdə keçirilən tədbirdə müəllimlərin «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyası haqqında söylədikləri fikirlərlə baş-baş buraxırıq.

Dərslərin müəllifi dərslə...

«Milli pedaqogika yollarında» kitabının müzakirəsinə başlamazdan əvvəl qonaqlar açıq dərslərə dəvət olundular. Professor Zeydulla Ağayev «İngilis dili», professor

Nurəddin Kazımovla dosent Şahrza Ağayev isə IV «ç» sinfinin «Oxu» dərində iştirak etdilər. Xatırladaq ki, orta ümumtəhsil məktəblərində tədris edilən «Oxu» dərsliyinin müəllifi professor Nurəddin Kazımovdur.

Məktəbin müəllimi Solmaz Quliyevanın tədris etdiyi dər maraqlı və məzmunluğu ilə yadda qaldı. «Türk dünyası» mövzusu üzrə aparılan məşğələ zamanı bütün şagirdlərin dərə hazır olduqları açıq-aşkar hiss edilirdi. Lakin şagirdlərdən Pərvanə, Zaur, Sabir, Həcər, Ədilə, Əli, Qəmər, Kamran, Hüseyin, İlqar, Elnarə və başqaları fəallıqları ilə fərqlənirdilər.

Sonda Nurəddin Kazımov şagirdlərlə səmimi söhbət edərək onlara dəyərli məsləhətlər verdi.

IV «b» sinfinin də qonağı olan Nurəddin müəlim burada səmimi alqışlarla qarşılandıqdan sonra müəllifi olduğu «Milli pedaqogika yollarında» kitabının müzakirəsində iştirak etdi.

Əsasən müəllimləri dinləməliyik...

Professor Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasının müzakirəsi üçün təşkil olunmuş tədbiri giriş sözü ilə məktəbin direktoru Həzərhan Əbilov açdı.

Qonaqlara məktəbin pedaqoji kollektivi adından öz təşəkkürünü bildirən H.Əbilov bildirdi ki, «Hörmətli nazirimiz professor Misir Mərdanv və Əzizbəyov Rayon Təhsil Şöbəsinin müdiri İlham Məmmədovun rəhbərliyi altında təhsilimizin inkişafına çalışmalıyıq. Ona görə də alimlərimizin irəli sürdükləri hər bir yeniliyi diqqət mərkəzində saxlamağımız vacibdir. Bu gün professor Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasını kollektivin müzakirəsinə çıxarmağımız da məhz bu zərurətdən yaranıb».

Sonra professor Zeydulla Ağayev çıxış etdi: «Nurəddin müəllimin bu monoqrafiyası təhsilimizin inkişafı baxımından çox təqdirəlayiqdir. Hər hansı bir müəllim pedaqoji prosesin komponentlərini bilirsə, təbii ki, onun tədris etdiyi dər sin səviyyəsi yüksək olur. Mən inanıram ki, bu məktəbin

müəllimləri «Milli pedaqogika yollarında» kitabındakı «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları» fəslini yaxşı öyrənib tətbiq etsələr, yüksək nəticələr əldə edərlər».

Əzizbəyov Rayon Təhsil Şöbəsinin müdiri İlham Məmmədov isə bildirdi ki, «biz Nurəddin müəllimin göstərdiyi istiqamətdə iş aparmalı, onun «Milli pedaqogika yollarında» kitabında əks olunan fikirlərini həyata keçirməliyik. Ona görə də hansı məqamlara diqqət yetirməyimizi müəyyənləşdirmək üçün bu gün əsasən müəllimləri dinləməliyik».

Cavabsız sualların cavabı...

Çimnaz Ağayeva, məktəbin ədəbiyyat müəllimi:

Nurəddin müəllim 50 ildən artıqdır ki, pedaqogikaya aid elmi əsərlər yazır. İnanıram ki, o, bir alim kimi həmişə milli pedaqogikanın yaranması arzusunda olub. Bu gün isə Azərbaycan artıq müstəqil dövlətdir. Milli pedaqogika da elə müstəqillik zərurətindən yaranıb. Dahi Mirzə Cəlil deyirdi ki, «Molla Nəsrəddin»i mən yox, zəmanə yaratdı». Bu gün milli pedaqogikanın yaranması nəinki mümkündür, hətta olduqca vacibdir. Artıq neçə ildir ki, «Sovet pedaqogikasını» anlayışını «milli pedaqogika» əvəz edir. Buna görə hörmətli alimimiz Nurəddin Kazımova minnətdar olmalıyıq. Mən «Milli pedaqogikanın yollarında» monoqrafiyasını illər uzununu cavabsız qalmış sualların cavabı adlandırardım.

Monoqrafiyanın XIV fəslində hər bir müasir müəllimin ən yaxın köməkçisidir. Mən bir müəllim kimi həmin fəsildə bu gün məni narahat edən məsələlərin və bir sıra anlayışların dolğun və olduqca sadə dildə ifadəsini tapdım.

Monoqrafiyanın VII fəslinin «Milli pedaqogikanın bəzi elmi-nəzəri məsələləri» bölməsinə də diqqətinizi cəlb etmək istərdim. Bildiyiniz kimi, bu gün bütün sahələrdə aparılan islahatların fonunda milliliyə böyük üstünlük verilir. Millilik, kökdən bəhrələnmək ilk növbədə ümumtəhsil məktəblərindən başlamalıdır. Sovet ideologiyasında ədəbiyyatda partiyalılıq prinsipi əsas idi. Bu gün isə dövlətimiz müstəqildir. Deməli, təhsilimizin məqsədi Azərbaycanın müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü və sərhədlərinin toxunulmazlığını təmin edərək, ölkəmizə inkişaf etmiş demokratik

ölkələr sırasına çıxara biləcək nəsil yetişdirmək olmalıdır. Monoqrafiyada pedaqoji prosesin məzmununun məqsəddən asılılığı qanunu belə izah edilmişdir. Bundan gözəl, bundan ali məqsəd ola bilməz. Bu məqsədləri yaxşı nəticəyə çevirmək üçün isə proqram və dərslərlərimizi həm müasirləşdirməli, həm də milliləşdirməliyik. İnanırıq ki, milli qürura, təəssübkeş ürəyə malik olan hörmətli alimlərimiz bu arzumuzu gerçəkləşdirəcəklər.

Professor Nurəddin Kazımovun başqa bir fikrinə də diqqət yetirək. «Milli pedaqogika yollarında» kitabının 178-ci səhifəsində deyilir: «Pedaqoji prosesi səciyyələndirən əsas iki əlamət var: nə öyrədilir və necə öyrədilir? Öyrədilən sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri dəyərlər – bilik, bacarıq və vərdislər mənəvi keyfiyyətlərdir. Bütün bunlara qədim tarixə malik olan şifahi və yazılı ədəbiyyatı şüurlu şəkildə mənimsəməklə nail ola bilərik».

«Milli pedaqogika» fikrini qəbul etmək istəməyənlərə isə bir sualla müraciət etmək istərdim: təhsil, təlim və tərbiyə milli kökə bağlı olmasa, əsl vətənpərvər gənc necə yetişəcək?

İlk və ciddi addım...

Zərifə Sleymanova, məktəbin tarix müəllimi:

Milli pedaqoji proses, milli pedaqogika yaratmaq bir müəllim kimi mənim də diqqətimi cəlb edir. Bu gün ölkəmizdə milli təhsil quruculuğu iki yol ayrıcındadır: birinci yol ənənəvi (sovet) təhsil sistemi, ikinci yol isə müasir təhsil konsepsiyasına əsaslanan milli təhsil sistemidir. Birincinin əlamətləri hazırda bu və ya digər formada özünü göstərsə də, artıq missiyasını başa vurub. İkincisi – yeni pedaqoji təfəkkürə, qabaqcıl dünya təcrübəsinə, milli və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanan müasir demokratik təhsil isə sürətlə Azərbaycanın mədəni həyatına daxil olur. Bu mənada professor Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika yollarında» kitabı çox təqdirəlayiqdir.

Təbii ki, əsl vətənpərvərlik öz dilini, adət-ənənələrini, ədəbiyyatını, tarixini sevmək, sevdirmək və ona qarşı rəğbət yaratmaq deməkdir. Bütün bu komponentlər isə Nurəddin

müəllimin sözügedən monoqrafiyasında çox geniş formada öz əksini tapıb.

Ümumiyyətlə, Nurəddin Kazımovun bu monoqrafiyası milli təhsil sistemimizin qarşısında duran yeni tarixi vəzifələrin yerinə yetirilməsi istiqamətində atılmış ilk və ciddi addım kimi qiymətləndirilməlidir. Mən belə bir fundamental əsər yazdığına görə Nurəddin müəllimə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

«Milli pedaqogika yollarında» öz töhfəsini verəcək...

Qənirə Vəliyeva, məktəbin ədəbiyyat müəllimi:

Professor Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasında mərd, sədaqətli, vətəni və xalqını sevən, onu dünyanın inkişaf etmiş demokratik ölkələri sırasına çıxarmağa qadir olan gənc nəsil yetişdirmək məqsədi qarşıya qoyulur. Ona görə də bu kitab pedaqoji ictimaiyyət, tələbələr, müəllimlər və valideynlər tərəfindən alqışlanmalıdır. İnanırıq ki, Nurəddin müəllimin bu əsəri gənc nəslimizin mükəmməl təlim-tərbiyə almasında mühüm rol oynayacaq.

Məktəbin ibtidai siniflər üzrə dərslər hissə müdiri Yusif Mustafayev isə «İbtidai siniflərdə pedaqoji prosesin tamlığının təşkilinin əhəmiyyəti və imkanları» mövzusunda çıxış edərək bildirdi ki, «İbtidai siniflərdə pedaqoji prosesin tamlığının düzgün təşkilinin böyük əhəmiyyəti var. Bu mənada müstəqil respublikamızın milli pedaqogikası olmalıdır. Bu prizmadan yanaşsaq görürük ki, professor Nurəddin Kazımov «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasını yazmaqla bu istiqamətdə çox mühüm addım atıb.

Böyüməkdə olan gənc nəslin milli-mənəvi dəyərlərə hörmət ruhunda yetişməsinə təbliğ edən «Milli pedaqogika yollarında» kitabı sözsüz ki, ölkəmizdə təhsilin inkişafına öz töhfəsini verəcək».

Milli, üstəgəl bəşəri...

Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun dosenti Şahrza Ağayev:

«Milli pedaqogika yollarında» kitabı professor Nurəddin Kazımovu illərlə düşündürüb. Nurəddin müəllim bu mono-

qrafiya ilə milli-mənəvi dəyərlərimizi təcəssüm etdirən, klassik ideyalarımızın banilərini dirilti. Yəni, Nurəddin müəllim çalışır ki, ata-babalarımızın milli xəzinəsi əsasında müstəqil Azərbaycan övladları yetişdirək.

Biz bu gün Solmaz müəllimənin dərində iştirak etdik. Gəlin etiraf edək ki, sovet dövründə Azərbaycan məktəbində milli-mənəvi dəyərlərimizi belə geniş tədris etmək üçün bizə imkan vermirdilər. Elə bunun nəticəsidir ki, Azərbaycan xalqı bu gün bir çox məhrumiyətlərə düşərək olub. Nurəddin müəllimin də dedi ki, milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərin vəhdətində öz milli pedaqogikamızı yaradıb gənc nəsə tədris etməliyik. Bu gün bəzi millət vəkillərimiz hansı rayonlarımızın işğal olduğunu bilmirlər. Təbii ki, bu, milli pedaqogikamızın olmamasının acı təzahürüdür. Ona görə də mən professor Nurəddin Kazımovun «Milli pedaqogika» yaratmaq fikrini alqışlayır və onun yazdığı «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasını gənclərimizin milli ruhda tərbiyələndirilməsi istiqamətində atılmış böyük addım hesab edirəm.

Daha sonra Əzizbəyov rayonundakı 149 nömrəli məktəbin direktoru Rəhilə Baxşiyeva, 117 nömrəli məktəbin direktoru Əlisa Kərimov və bu tədbirin keçirilməsində əməyi olan valideyn Vidadi Aslanov və başqaları ətraflı çıxış eşidərək «Milli pedaqogika yollarında» monoqrafiyasının təhsilimizin inkişafına xidmət edəcək funamental bir əsər olduğunu vurğuladılar.

Sonda Həzərhan Əbilov çıxış edərək rəhbərlik etdiyi 136 nömrəli məktəbin pedaqoji kollektivi adından tədbir iştirakçalarına öz minnətdarlığını bildirdi.

(«Təhsil» qəzeti, 1 may 2002)

17. ALI MƏKTƏB PEDAQOGİKASI

Azərbaycanın pedaqoji fikir və təhsil quruculuğu tarixində ilk dəfə çap olunmuş bu adda monoqrafiyanı (müəllifi professor Nurəddin Kazımovdur, əsər 27 fəsildən ibarətdir, həcmi 22 çap vərəqidir. 1999-cu ildə «Nicat» nəşriyyatında

çap edilmişdir) pedaqogika elminin yüksək nailiyyətlərindən biri kimi qiymətləndirirəm.

Əsərin məzmunundan aydın görünür ki, o uzun illər aparılmış fundamental nəzəri araşdırmaların və yüksək peşəkarlıq təcrübəsinin uğurlu nəticəsidir.

Əsərə geniş elmi təhlil vermək niyyətində deyiləm. Yalnız onun ən ümumi cəhətləri, yenilikləri və indiyə qədər bu məsələyə baxışların istiqamətləri barədə yığcam fikir söyləməklə kifayətlənəcəyəm.

Müəllif monoqrafiyaya yazdığı girişdə ali məktəb pedaqogikasının 4 əsas mənbədən qidalandığını göstərir: müasir pedaqoji təcrübə, müasir pedaqoji fikir, Azərbaycanın pedaqoji irsi, şifahi xalq yaradıcılığı.

Yeri gəlmişkən, bu mənbələr sırasına müəllifin özünün çoxillik səmərəli nəzəri tədqiqatçılıq və müəllimlik təcrübəsini də əlavə etmək vacibdir.

Müəllif ali məktəb pedaqogikasında kök salmış qüsurları tənqidi təhlil edir, bu sahədə çoxlu boşluqların olmasını aşkara çıxarır. Həm nöqsanları aradan qaldırmaq, həm də boşluqları doldurmaq üçün güclü arqumentlərə əsaslanan nəzəri müddəlar irəli sürür. Müasirlikdə tarixiliyi, milliliklə ümumbəşəriyyəti üzvi surətdə əlaqələndirir, güclü elmi məntiqə əsaslanan mülahizələr söyləyir, Azərbaycan pedaqoji fikrinin inkişafına aparan ağıllı elmi nəticələrə gəlir. Tədqiqatdan aydın hiss olunur ki, müəllif milli pedaqogikanın yaradılması zəruriyyətini çoxdan dərk etmişdi. Lakin keçmiş SSRİ-dəki siyasi, ideoloji və elmi mühitin buna imkan verməməsi üzündən öz istəyini yalnız Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra həyata keçirə bilmişdir. Əsərdə Rusiyanın, Avropa və Asiya ölkələrinin, xüsusilə İslam və Türk dünyasının pedaqoji fikir incilərinə hörmət və mərifətlə yanaşılmış, onların hamısı «Azərbaycan üçün nələr daha gərəkli ola bilər?» sualı baxımından ağıl süzgecindən keçirilmiş və milli pedaqogika üçün dəyərli nə varsa hamısına elmi halallıqla istinad edilmişdir. Müəllif «milli pedaqogika» ilə «xalq pedaqogikası» anlayışlarının eyniliyi barədə uzun illər gedən mübahisələrə son qoymuşdur. Sübut

etmişdi ki, xalq pedaqogikası bütün mənəvi sərvətlərimizin tərkibində səpəli halda olan əvəzsiz dəyərlərdisə, milli pedaqogika ciddi prinsiplərə əsaslanan elmi sistemdir. Xalq pedaqogikasının bu sistemdə xüsusi yeri var. Milli pedaqogika elmi formalaşdırılarkən xalq pedaqogikasındakı ideyalara geniş istinad olunur. Müəllif də məhz bu yolla getmişdir.

Əgər milli pedaqogikanı – elmi sistemi xüsusi arxitektura əsasında qurulmuş bir bütöv abidə hesab etsək, xalq pedaqogikasını bu abidənin yaradılmasında istifadə olunan ən qiymətli nemət saya bilərik. Məlumdur ki, hər hansı bir binanı yalnız bir maddi mənbə əsasında inşa edilmiş abidəni, onun yaradılmasında istifadə olunan çoxsaylı mənbələrin yalnız biri ilə eyniləşdirmək kobud səhvə aparar.

Monoqrafiya təkcə pedaqoji ictimaiyyət üçün deyil, geniş oxucu auditoriyaları üçün nəzərdə tutulduğundan son dərəcə yığcam, aydın və sadə dildə yazılmışdır.

Kitab 4 bölmədən ibarətdir: 1) Pedaqogikanın nəzəri-metodoloji məsələləri; 2) Pedaqoji prosesin təşkili məsələləri; 3) Vahid pedaqoji prosesdə tərbiyə məsələləri; 4) Ali məktəbdə pedaqoji prosesə xidmət.

Birinci bölmə 5 fəsildə (pedaqogikanın mövzusu, əsas kateqoriyaları, ictimai həyatda rolu; pedaqoji elmin sahələri, digər elmlərlə əlaqəsi, mənbələri, tədqiqat üsulları və pedaqoji cərəyanlar; pedaqoji prosesdə təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın vəhdətini təmin edən amillər; pedaqoji prosesdə ziddiyyət, qanunauyğunluq və qanun anlayışları; pedaqoji prosesin bəzi qanunauyğunluqları və qanunları); ikinci bölmə 7 fəsildə pedaqoji prosesin təşkili məsələləri; pedaqoji prosesin ümumi prinsipləri; pedaqoji prosesin əsas mərhələləri; pedaqoji prosesin ümumi üsulları; pedaqoji prosesin təşkili formaları; təhsil pedaqoji prosesin tərkib hissəsi kimi; təlim təhsilin və tərbiyənin həyata keçirilməsi prosesi kimi; pedaqoji prosesdə psixoloji inkişaf məsələləri); üçüncü bölmə 11 fəsildə (şəxsiyyətin formalaşdırmağın bəzi elmi-nəzəri məsələləri; dünyagörüşünün formalaşdırılması; ağıl tərbiyəsi; ideya-siyasi tərbiyə; əxlaq tərbiyəsi; əmək tərbiyəsi; estetik tərbiyə; fiziki tərbiyə;

iqtisadi tərbiyə; ekoloji tərbiyə; hüquq tərbiyəsi); dördüncü bölmə 4 fəsildə (magistratura pilləsində pedaqoji təcrübə; ali məktəbdə elmi-tədqiqat işi; ali məktəbdə yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması; ali məktəbdə rəhbərlik və pedaqoji nəzarət) əhatə olunmuşdur.

Bölmələrin və fəsillərin, eləcə də 113 paraqrafın başlıqlarının seçilməsi bir daha göstərir ki, professor N.Kazımov pedaqogika elminin strukturunda çox əhəmiyyətli dəyişikliklər etmiş, onu müasir dövrün tələbləri baxımından sistemləşdirmişdir. Eyni zamanda ayrı-ayrı pedaqoji anlayışların, terminlərin, hadisələrin dəqiqləşdirilməsinə, bir sıra hallarda yeniləşdirilməsinə nail olmuşdur.

Əsərdə şəxsiyyət bütövlüyünün, onun hərtərəfli inkişafının təmin olunması üçün kompleks təsir vasitələrindən istifadəyə xüsusi yer verilmişdir. İnsani keyfiyyətlərin formalaşdırılması məsələsinə yeni fəlsəfi, psixoloji, mənəvi, etik və estetik, ideoloji baxımdan yanaşılmışdır.

Ənənəvi pedaqogikadan fərqli olaraq, insan şəxsiyyətinin formalaşdırılması məsələsinə millilikdən ümumbəşəriyyəyə doğru formuluna üstünlük verilmişdir.

Xatırladıram ki, hələ 70-ci illərdə Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda professor Nurəddin Kazımovun fəal iştirakı ilə belə konsepsiya işlənilmişdir. Musiqi, təsviri incəsənət, əmək təlimi, təbiətşünaslıq, ədəbiyyat, biologiya və digər fənlər üzrə proqramlar, dərsləklər və dərs vəsaitləri, metodikalar həmin konsepsiya əsasında yaradılmışdır.

Professor Y.Kərimovla birlikdə professor N.Kazımovun ibtadi təhsil üzrə yaratdıqları tədris-tərbiyə kompleksi də bu konsepsiya üzrə qurulmuşdur. Azərbaycanın müstəqilliyi bu konsepsiyanın həyatiliyini, düzgünlüyünü sübut etmək üçün geniş imkan yaratdı. Bu imkandan özünəməxsus elmi məharətlə istifadə edən professor Nurəddin Kazımov həmin konsepsiyayı ilk dəfə yaratdığı milli pedaqogikada maddiləşdirmişdir. Bu, elmimizin nə təhsilimizin gələcəyi üçün də çox səmərə verəcəkdir. Çünki millilikdən ümumbəşəriyyəyə inkişaf klassik pedaqogikadakı fundamental ideyalardan biri olan «yaxından uzağa», «asandan çətinə» prinsipləri ilə

uyğunluq təşkil edir. Milli mənlük şüuru kifayət dərəcədə inkişaf etməmiş insanlarda nə özünə, nə xalqına və vətəninə, nə də ümumbəşəri dəyərlərə düzgün qiymət verə bilməzlər. Milliliyin zənginliklərinə bələd olmayanlar ümumbəşəri inciləri də seçməyi bacarmazlar. Bu baxımdan N.Kazımovun monoqrafiyasında aparılmış elmi müqayisələri çox yüksək qiymətləndirirəm.

Monoqrafiyanın müəllifi pedaqoji elmlər doktoru professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov oxuculara xüsusi təqdim etməyə bəlkə də ehtiyac duyulmazdı. Çünki pedaqoji ictimaiyyət 50 ilə yaxındır ki, onun dəyərli elmi əsərlərindən faydalanır.

Nurəddin Kazımovun tədqiqat mövzuları çoxsahəlidir. O, pedaqogikanın mahiyyəti və mövzusu, təlim, tərbiyə və inkişafın qarşılıqlı vəhdəti, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları və prinsipləri, fasiləsiz təhsilin ayrı-ayrı mərhələlərinin xüsusiyyətləri və sair kimi aktual problemləri tədqiq etmiş, əldə etdiyi yeni elmi ideyaların kütləvi şəkildə həm yazılı, həm də şifahi təbliği ilə məşğul olmuşdur.

Bununla belə, ədalət naminə, zəhmətkeş alimlərimizi yeni nəsillərə olduğu kimi təqdim etməyə böyük ehtiyac duyulur. Gəncliyin yaxşı nümunələr, örnək alimlərin fəaliyyətini bilmək əsasında tərbiyə olunmasında xüsusi diqqət və qayğı tələb edilir. Nurəddin müəllim məhz belə örnəklərdəndir.

Nurəddin müəllim dünya pedaqogikalarındakı ümumbəşəri dəyərləri dərinədən öyrənmiş, Azərbaycanın pedaqoji fikir tarixindəki dəyərlərlə onların müqayisəsini aparmış, həmişə orijinal elmi ideyalar irəli sürmüşdür. Nəticə etibarilə milli pedaqogikanın ən fəal, məhsuldar yaradıcılarından biri kimi tanınmışdır.

Nurəddin Kazımovun son illərdə apardığı səmərəli tədqiqatların nəticəsi kimi təqdim etdiyi bu əsər onun, sözün həqiqi mənasında, pedaqogika elminin meyarı olmasını bir daha sübuta yetirdi.

İndiki şəraitdə bu məzmununda əsəri yalnız elmdə nə özünə, nə opponentlərinə, nə də tələbələrinə heç bir güzəştə

getməyən, işə həmişə böyük tələbkarlıq və həssaslıqla, obyektiv yanaşan Nurəddin Kazımov yaza bilərdi.

Nurəddin Kazımovun fəaliyyəti təkcə həmişə elmi axtarışda olmaqla bitmir. Respublikamızda yüksək ixtisaslı milli kadrların yetişməsində onun misilsiz xidmətləri var. 35 illik birgə elmi əməkdaşlıq fəaliyyətimiz dövründə bilavasitə onun iştirakı, əməyi, köməyi ilə 500 nəfərdən çox pedaqoji və psixoloji elmlər namizədi və doktorunun yetişməsinin canlı şahidiyəm.

Professor N.Kazımov son dərəcə bacarıqlı elm təşkilatçısıdır. ETPEİ-də elmi işlər üzrə direktor müavini (1957-1973) və direktor (1973-1976) işlədiyi 20 il ərzində həmin institutu metodik tövsiyələr yazan laboratoriyadan həqiqi mənada ciddi elmi araşdırmalar mərkəzi səviyyəsinə çatdırmışdır.

Mən həmin instituta 1964-cü ildə N.Tusi adına ADPU-nun əyani aspiranturasını bitirib kiçik elmi işçi vəzifəsinə gələndə N.Kazımov artıq respublikada didaktika sahəsində geniş tanınmış, ən qabiliyyətli elm təşkilatçısı kimi şöhrət qazanmışdır.

Açıq etiraf edirəm ki, fizika metodikası sahəsində tədqiqatı elmi rəhbərim və əziz müəllimim akademik Abasqulu Abasdadən öyrənmişdimsə, ümumpedaqoji məsələlərin tədqiqatını, xüsusilə elmi təşkilatçılığı Nurəddin müəllimdən öyrəndim. 1972-ci ildən indiyə qədər Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətində birgə çalışırıq (o, həmişə sədr olub, mən onun birinci müavini). Eləcə də respublikamızda elmi pedaqogikanın inkişafında və təbliğində, aktual tədqiqat istiqamətlərinin və problemlərinin işlənilib hazırlanmasında xüsusi rolunu oynayan Pedaqoji və Psixoloji Tədqiqatları Əlaqələndirmə Şurasında 1970-ci ildən indiyə qədər əlbir işləyirik. Çoxsaylı pedaqoji mühazirələri, böyük elmi konfrans və simpoziumları, ən aktual məsələlərlə bağlı müzakirələri birlikdə aparmışıq. Beynəlxalq elmi tədbirlərdə Azərbaycanı birgə təmsil etmişik. Bütün bunlar mənə əsas verir ki, N.Kazımovun Azərbaycanda pedaqoji fikrin, elmi pedaqogikanın, xüsusilə milli pedaqogikanın, xalq maarifinin və milli

kadrların hazırlanmasındakı böyük xidmətlərini böyüyən nəsillərin diqqətinə çatdırım.

Elmə ağıllı və obyektiv münasibəti professor Nurəddin Kazımovdan çoxları öyrənib və gələcəkdə də öyrənəcəklər. Təəssüf ki, onunla birgə çalışan, onun yardımını ilə yüksək elmi ad və dərəcə alan alimlərin heç də hamısı onun yaradıcılığındakı üslubu, elmi məhsulunu, əvəzsiz və təmənnasız elmi zəhmətini olduğu kimi obyektiv qiymətləndirə bilmir.

Nurəddin müəllim elmi mübahisələri çox sevir. Özünə güclü inamı var. İti zəkası, güclü məntiqi mühakiməsi həmkarlarını onun elmi ideyaları ilə hesablaşmağa vadar edir. Heç bir elmi ideyasında məğlubiyətini görməmişəm.

Şübhəsiz, haqqında söhbət açdığımız dəyərli monoqrafıya da mübahisə doğuran məsələlər də az deyil. Ümid edirəm ki, elmi mərkəzlərimizdən bir (ETPEİ, elmi-metodik mərkəz, müəllimləri təkmilləşdirmə institutları. Pedaqoji Cəmiyyət, Əlaqələndirmə Şurası, ali məktəb kafedraları və s.) və müəllifin özü təşəbbüs göstərəcək, monoqrafiyanın geniş müzakirəsinə imkan yaradacaq. Bu, həm problemin gələcəkdə daha geniş və dərin tədqiqinə, həm də elmi yeniliklərin təbliğinə əməli kömək göstərə bilər, beləliklə, əsərin elmi dəyərinin daha düzgün qiymətləndirilməsinə şərait yaranar.

Nəhayət, arzu edərdim ki, ali məktəblərimizin hamısında bu monoqrafiya əsasında xüsusi kurslar təşkil olunsun.

Nurəddin müəllimin bu cür yeni-yeni dəyərli əsərlərini böyük məmnuniyyətlə oxumağı özümə şərəf sanardım.

(Zahid Qaralov, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin komissiya sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor, respublikanın Əməkdar müəllimi, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, 1999, №5)

18. MİLLİ PEDAQOGİKAMIZIN TƏŞƏKKÜLÜNƏ ÖNƏMLİ TÖHFƏ

Çağdaş pedaqoji elmimizin görkəmli nümayəndəsi, pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi

Nurəddin Kazımov on ilə yaxındır ki, müstəqil respublikamızda milli pedaqogikanın yaradılması yolunda yorulmadan fəaliyyət göstərir. Ötən müddət ərzində respublikanın mətbuat orqanlarında, xüsusən də pedaqoji qəzet və jurnalların səhifələrində pedaqoq alimin milli pedaqogika yaratmağın mümkünlüyünü sübut edən onlarca məqaləsi dərc olunmuş, həmin mövzu ətrafında geniş müzakirələr açılmışdır. Milli pedaqogika ideyasının yaranması və gerçəkləşməsinə çəkilən zəhmətin nəticəsi olan həmin məqalələr ötən il toplu şəkildə «Ağrıdağ» nəşriyyatı tərəfindən çapdan buraxılmışdır. «Milli pedaqogika yollarında» adlanan həmin kitab pedaqoji ictimaiyyətimiz, xüsusən də praktik təhsil işçiləri tərəfindən maraqla qarşılanmışdır. Bakının Əzizbəyov rayonundakı 181 sayılı pilot orta məktəbdə keçirilən və kitabın müzakirəsinə həsr olunmuş seminar-müşavirədə bunun bir daha şahidi olduq.

Rayon təhsil şöbəsinin təşəbbüsü ilə təşkil olunmuş seminar-müşavirədə professor Nurəddin Kazımov, Əzizbəyov Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Hacı Gülağa İslamov, Azərbaycan Dillər Universitetinin tərbiyə işləri üzrə prorektoru Ələddin Əliyev, pedaqoji elmlər doktoru, professor Fərahim Sadıqov, rayonun hüquq-mühafizə orqanlarının, təhsil şöbəsinin rəhbərləri, məktəb direktorları, qabaqcıl müəllimlər, valideynlər, mətbuat nümayəndələri iştirak edirdilər. Tədbir keçirilən zalda professor N.Kazımovun elmi əsərlərindən – kitablarından, qəzet və jurnal məqalələrindən ibarət sərgi açılmışdı.

Seminar-müşavirəni giriş sözü ilə Əzizbəyov Rayon Təhsil Şöbəsinin müdiri İlham Məmmədov açaraq qonaqları salamladı, tədbirin məramını bildirib N.Kazımovu seminar-müşavirə iştirakçılarına təqdim etdi. Alimin elmi-pedaqoji yaradıcılığına, müəllimlik fəaliyyətinə qısa ekskurs edən nətiq onun pedaqogika elmimizin inkişafı sahəsindəki xidmətlərini yüksək qiymətləndirib, son illər milli pedaqogikanın yaradılması yolundakı axtarışları üzərində xüsusi dayandı, həmin axtarışların nəticəsi kimi meydana

çıxmış «Milli pedaqogika yollarında» kitabını milli təhsilimizə önəmli töhfə saydığını bildirdi.

Sonra kitab haqqında ətraflı danışmaq üçün söz pedaqoji elmlər doktoru, professor Fərahim Sadıqova verildi. Çıxışına pedaqoq alimlərimizin yaradıcılığına, konkret halda milli pedaqogikanın təşəkkülü məsələlərinə böyük diqqət göstərdiklərinə görə rayonun təhsil işçilərinə təşəkkürünü bildirməklə başlayan natiq müzakirə olunan kitabın araya-ərsəyə gəlməsi üçün N.Kazımovun böyük zəhmət çəkdiyini, uzun illər bu sahədə eksperimentlər apardığını, nəhayət, həmin eksperimentlərin bəhrə verdiyini söylədi. Göstərdi ki, milli pedaqogika yaratmaq ideyası N.Kazımovun 1996 və 1998-ci illərdə çap olunmuş «Pedaqogika» və «Ali məktəb pedaqogikası» dərslikləri vasitəsilə də özünün əməli həllini taparaq milli sərvətimizə çevrilmişdir. İstər həmin dərsliklər, istərsə də «Milli pedaqogika yollarında» kitabında toplanmış yazılar dörd mənbədən: Azərbaycanda müasir pedaqoji təcrübədən, müasir Azərbaycan pedaqoji fikrindən, Azərbaycanın keçmiş pedaqoji irsindən və Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığı xəzinəsindən qidalanmışdır.

Milli pedaqogika yaratmaq yolunda indiyədək atılmış ciddi elmi addımlarla oxucunu tanış etmək məqsədi güdən toplunun məziyyətlərindən danışan natiq göstərdi ki, bu sanballı kitabda ilk dəfə milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsi ənənəvi pedaqogikada olduğu kimi, tərbiyə deyil, tərbiyəni də özündə birləşdirən pedaqoji proses hesab olunur. Ənənəvi pedaqogikadan fərqli olaraq təlim, tərbiyə və təhsil hadisələrindən ayrılmaz olan psixoloji inkişaf prosesin tərkib hissəsi kimi milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsində nəzərə alınır, təlim, tərbiyə və təhsil anlayışlarının mahiyyəti yeni məzmununda şərh edilir, təlim və tərbiyə üçün ümumi olan prinsiplər, yəni pedaqoji prosesin ümumi prinsipləri ilk dəfə müəyənləşdirilir, pedaqoji elmə və pedaqoji prosesə xas olan qanunauyğunluqlar ilk dəfə fərqləndirilir, pedaqoji prosesin ümumi və spesifik qanunauyğunluqları açıqlanır.

Natiq kitabın məziyyətləri sırasında N.Kazımovun təhsilə və müəllim sənətinə verdiyi tərifləri xüsusi qeyd edib, onların indiyədək bu pedaqoji kateqoriyalara verilən təriflərin ən mükəmməli olduğunu bildirdi.

Seminar-müşavirədə 124 saylı orta məktəbin sinif müəlimi Çimnaz Əliyeva «IV siniflərdə «Oxu» dərsliyi və milli pedaqoji baxımından onun əhəmiyyəti», 183 saylı orta məktəbin direktoru Billurə Ələkbərova «Məktəbdə təlim-tərbiyə işinin təşkilində pedaqoji prinsiplərin həyata keçirilməsi», 26 saylı orta məktəbin tarix müəllimi Elçin Əliyev «Müəllim kimdir?», Əzizbəyov Rayon Ziyalılar Cəmiyyətinin sədri Təvəkkül Səlimov «Milli pedaqogikada tərbiyənin mahiyyəti, məzmunu və fəlsəfi aspektləri», 136 saylı orta məktəbin direktoru Nəzərhan Əbilov «Milli pedaqogika mənəvi dəyərimizdir», 156 saylı orta məktəbin direktoru Elmira Cabbarova «Ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin dünyagörüşünün formalaşdırılması» mövzularında çıxış etdilər. Çıxışlarda N.Kazımovun milli pedaqogikanın yaradılması sahəsindəki ardıcıl fəaliyyəti, apardığı tədqiqatları təqdir olundu.

Təhsil işçiləri həmçinin kitabın öz fəaliyyətlərində müəllimlərə böyük kömək göstərdiyini, istiqamət verdiyini də vurğuladılar. Bu baxımdan kitabın «Milli pedaqogikada tərbiyənin bəzi tərkib hissələrinə dair» adlı XI, «Təhsil islahatı və təlim-tərbiyənin nəzəri məsələləri» adlı X fəsillərinin daha böyük praktik əhəmiyyət daşıdığı göstərildi.

Seminar-müşavirədə digər çıxışlar da oldu. AMİ-nin dosenti Şahrza Ağayev, Respublikanın əməkdar müəllimi Zərifə Muxtarova və başqaları çıxış edərək N.Kazımov və onun «Milli pedaqogika yollarında» kitabı haqqında ürək sözlərini dedilər.

Tədbirin sonunda professor N.Kazımov çıxış edərək onun kitabının müzakirəsi üçün seminar-müşavirəni təşkil etdiklərinə, ünvanına deyilən xoş sözlərə görə Əzizbəyov Rayon Təhsil şöbəsinin və 181 saylı orta məktəbin rəhbərliyinə, iştirakçılara və çıxış edənlərə öz minnətdarlığını bildirdi, bu çıxışların ona ruh verdiyini, milli pedaqogika

dərsləyi yazmağa sövq etdiyini vurğuladı. O, habelə daim təhsil işçiləri ilə bir yerdə olduqlarına, onların qayğı və problemlərinə diqqətlə yanaşdıqlarına, seminar-müşavirədə fəal iştirak etdiklərinə görə rayonun rəhbərliyinə, xüsusilə icra hakimiyyətinin başçısı Hacı Gülağa İslamova öz təşəkkürünü bildirdi.

(Y.Vəliyev, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 3 may 2002)

19. ZAMANIN NƏBZİNİ TUTAN ƏSƏR

Dünyada nə qədər kitab var belə,

Çalışıb əlləşib gətirdim ələ. (Nizami)

Kitab elm və sənət abidəsidir. (S.Rəhimov)

Zəmanəmizdə kitabsız mədəniyyətdən və sosial-mədəni tərəqqidən danışmaq olmaz. Kitab insan aqlının və əməyinin məhsuludur. Böyük filosoflar, şairlər və alimlər kitabla yaşayırlar. Kitab olmasaydı, bəşəriyyətin böyük simaları ulduzlar kimi öz vaxtlarında parlayıb, sonra da tez sönüb gedərdilər. Bu baxımdan istedadlı alim Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabı diqqəti cəlb edir. Kimdir Nurəddin Kazımov?

Tanışlıq: Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov 1926-cı il aprel ayının 28-də Kirovabad (indiki Gəncə) şəhərində anadan olub. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olub. 1947-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetin fəlsəfə fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. O, 1958-ci ildə namizədlik, 1969-cu ildə isə doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. Mənalı və şərəfli həyatını elmə həsr edən Nurəddin Kazımov 300-dən çox əsərin müəllifidir. 1984-cü ildən indiyə kimi Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır. Səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə 1990-cı ildə ona «Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilmişdir.

200-dən çox müxtəlif səpkili elmi əsərin müəllifi olan Nurəddin Kazımovun bu yaxınlarda «Məktəb pedaqogikas» kitabı çapdan çıxmışdır («Çaşıoğlu» nəşriyyatı, 2002-ci il). Kitabın elmi redaktoru MM-in üzvü, pedaqoji elmlər doktoru, professor Zahid Qaralovdur. Kitab giriş, beş bölmə və otuz iki fəsildən ibarətdir. 405 səhifədən ibarət olan və nəfis şəkildə çap olunmuş bu kitabda müasir pedaqogika elminin aktual problemləri elmi bir dillə şərh olunmuşdur.

Kitabın giriş hissəsində deyilir: «Azərbaycan Respublikasının bütün sahələrində olduğu kimi, təhsil sahəsində də geniş miqyaslı islahatlar aparılır... Təhsil sahəsində aparılan islahat təhsil müəssisələrini öyrənən pedaqoji elmdə də islahat aparılmasını zərurətə çevirmişdir...

Formalaşan milli pedaqogikanın əsasında duran başlıca prinsiplər bunlardır: Milli pedaqogika bütün pedaqoji məsələlərin həllində formal məntiqdən deyil, dialektik məntiqdən çıxış edir: hər bir pedaqoji hadisəni inkişafda nəzərdən keçirir; ona zaman və məkan çərçivəsində qiymət verir: milli pedaqogika Azərbaycanda pedaqoji fikrin tarixi və nəzəriyyəsinə vəhdətdə görür və buna üstünlük verir...»

Bu baxımdan demək olar ki, «Məktəb pedaqogikas» dərsliyi də (dərslük ali pedaqoji məktəblərin bakalavr pilləsi tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur) milli pedaqogika ideyalarından bəhrələnərək ərsəyə gəlmişdir.

Təxminən bir əsr bundan əvvəl qüdrətli sənətkarımız H.Cavid yazırdı: «İndi bizim yalnız məktəblərimiz deyil, bütün həyati-ictimaiyyətimiz belə saf, parlaq bir tərbiyəyə möhtacdır».

Doğrudan da belədir. İndi cəmiyyətimizin təlimlə bərabər tərbiyəyə də böyük ehtiyacı var. Zamanın və cəmiyyətin bu ehtiyacını nəzərə alan professor Nurəddin Kazımov kitabın birinci bölməsində pedaqoji elmin nəzəri-metodoloji məsələləri, ikinci bölmədə təhsil və təlim pedaqoji prosesin tərkib hissələri kimi, üçüncü bölmədə tərbiyənin ümumi nəzəri məsələləri, dördüncü bölmədə tərbiyənin başlıca sahələri, beşinci bölmədə pedaqoji prosesə xidmət və sair vacib məsələlər səlis və anlaşıqlı bir dillə şərh edilmişdir.

Yeri gəlmişkən onu da demək lazımdır ki, istetdadlı alim Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabı həm ali və orta məktəb müəllim və tələbələri, həm də valideynlər üçün qiymətli bir hədiyyədir. Çünki həqiqi alimlərin ömür və zəkalarının məhsulu olan kitablar bəşəriyyətin ixtiyarına verilmişdir. Hər kəs bu süfrədən istədiyini götürə bilər.

(Elxan, «Vıcdanın səsi» qəzeti, 1 mart 2003)

20. MƏKTƏB PEDAQOGİKASI YOLLARINDA

Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun pedaqoji ictimaiyyətin ixtiyarına verdiyi növbəti kitab belə adlanır: «Məktəb pedaqogikası». Xatırladaq ki, kitab pedaqoji prosesin elmi əsaslarından bəhs edir.

Ali pedaqoji məktəblərin bakalavr pilləsinin tələbələri, aspirantlar, dissertantlar və müəllimlər üçün nəzərdə tutulan dərslərin elmi redaktoru pedaqoji elmlər doktoru, professor Zahid Qaralov, texniki redaktoru F.Kərimov, rəyçiləri isə professorlar Zahid Qaralov, Fərahim Sadıqov, Akif Abbasov və Hikmət Əlizadədir.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, bu qəbildən olan milli dərslərimizin çox məhdud sayda (500 nüsxə) nəşr olunması müvafiq qurumları, sifarişçi təşkilatları ciddi narahat etməlidir. Fikrimizcə, belə kitabların əhəmiyyətini nəzərə alaraq onların böyük tirajla çapına, yayılmasına və təbliğinə rəvac verilməlidir.

Təhsil islahatı yollarında qazanılan nailiyyətlər sırasında belə sanballı dərslərlərin meydana gəlməsi bütün oxucular kimi mənə də sevindirir. Professor Nurəddin Kazımov bir qayda olaraq, dünya pedaqoji fikrinə qida verən milli pedaqoji ideyalarını iki istiqamətdə – həm milli qaynaqlar əsasında, həm də ümumbəşəri elmi araşdırmalar zəminində həyata keçirir.

Həmişə məhsuldar axtarışlar aparan Nurəddin Kazımov pedaqoji sahənin inkişafına öz qaygısını heç vaxt əsirgə-

məyib. O, böyük zəhmət hesabına apardığı elmi araşdırmalarının nəticələrini «Milli pedaqogika yollarında» (Bakı, «Ağrıdağ», 2002), «Ali məktəb pedaqogikası» (Bakı, «Nicat», 1999), «Ağlın sönməz məşəli» (Bakı, «Ağrıdağ», 2000) və «Məktəb pedaqogikası» (Bakı, «Çaşıoğlu», 2002) kitablarında əks etdirib.

Çox vaxt oxucular və tədqiqatçılar «milli pedaqogika» yaratmağın metodologiyasının əsas mahiyyətini «milli pedaqogika» və yaxud «pedaqogikada millilik» zəminində təhlil-təkzib edərək bu problemə birmənalı münasibət bəsləmişlər. Onlar öz təklif və rəylərini əsasən bu yönümdən bildirirlər. Əlbəttə, həm «milli pedaqogika», həm də «pedaqogikada millilik» anlayışları öz məqamına və ehtiva mahiyyətinə görə məqbul sayıla bilər. Tutaq ki, «milli pedaqogika» milli dərslük, milli pedaqoji ədəbiyyat qaynağı kimi başa düşülsə, «pedaqogikada millilik» artıq pedaqoji prosesin problematik məsələlərini özündə ehtiva edir. Hər iki anlayışdakı tutum isə pedaqoji elmi səciyyələndirir, onun fəlsəfi-sosial mündəricəsinə xidmət edir. Yəni məsələyə dialektik düşüncə, aydın məntiqi təfəkkür əsasında yanaşdıqda, sadə və aydın bir həqiqəti etiraf etmək məcburiyyətində qalırsan. Belə ki, istilahlardan hər ikisi məqamına və işlənmə xüsusiyyətinə görə, müəssərlik «statusu» alıb. Artıq pedaqoji ictimaiyyət bu ifadələri ümumişlək söz kimi qəbul edir.

«Məktəb pedaqogikası» dərsliyi, pedaqoji elmə yenilik məzmunu gətirən sanballı əsər kimi müstəqil Azərbaycanımız üçün ilk və ən qüdrətli töhfədir. Yəni «milli pedaqogika» elmi dedikdə, (elm mənasında – V.B.) «Azərbaycan Respublikası gerçəkliyinin sahələrindən biri kimi, pedaqoji prosesə təsir göstərən, cəmiyyətə fayda verən obyektiv biliklər sistemi» başa düşülür. «Pedaqogikada millilik» dedikdə isə, (tədris olunan fənn mənasında – V.B.) «milli dəyərlərə, o cümlədən respublika reallığına, keçmiş pedaqoji irsimizə, Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığına, görkəmli mütəfəkkirlərimizin, şair və yazıçılarımızın pedaqoji fikirlərinə üstünlük verən, habelə, digər ölkələrin faydalı

pedaqoji fikir və təcrübəsinə laqeyd qalmayan elm, bu sahədə olan həlli vacib məsələlər» başa düşülür.

Müəllifin sözügedən dərsliyində də milli pedaqogikanı elm və problem kimi başa düşməyin qaydaları və üsulları aydın sezilir. Məsələn, kitabın birinci bölməsi bütövlükdə «pedaqoji elmin nəzəri-metodoloji məsələləri» (bax: səh. 7) adlanır. İkinci fəsildə isə «pedaqoji elmin qolları, digər elmlərlə əlaqəsi, mənbələri və tədqiqat üsulları» təqdim olunur (bax: səh. 17).

Bu, həm də o deməkdir ki, müəllif «pedaqoji elm» və «pedaqoji proses» anlayışlarını ehtiva edən sözlərin mənşə-yindəki fərqli cəhətlərlə yanaşı, onların tətbiq xüsusiyyətlərində, işlənmə texnologiyasındakı əlamətləri də çox aydın, səlis və yeni pedaqoji təfəkkür baxımından işləyib.

Professor N.Kazımov tədqiqatlarında, məqalələrində və canlı söhbətlərində olduğu kimi, 2002-ci ildə «Çaşıoğlu» nəşriyyatında nəfis halda çap olunan «Məktəb pedaqogikası» dərsliyində də birbaşa «milli pedaqoji elm» yaratdığını iddia etmir. O sadəcə olaraq, pedaqoji elmə (yəni – bütünlükdə pedaqoji elmlər sistemini əhatə edən və pedaqogikaşünaslıq üçün rəvac verən məsələlər kontekstində – V.B.), elmə (yəni sadalamalar əsasında təsnif olunan müstəqil pedaqoji elmlər mənasında. Məsələn, tutaq ki, ailə problemləri ilə məşğul olan «ailə pedaqogikası» elmi. Yaxud, məktəbəqədər tərbiyə problemləri ilə məşğul olan «məktəbəqədər pedaqogika» və s. – V.B.) xidmət edən, özündə milli (yəni milli məzmununda pedaqogika yaratmaq, hasilə gətirmək isə, artıq milli pedaqogikadır – V.B.) və ümumbəşəri (yəni – nəhayət, bu pedaqogika milli və ümumbəşəri pedaqoji elm üçün əsas mənbə, başlıca məxəzdir – V.B.) siqləti əks etdirən «milli pedaqogika» yaratdığını bildirir.

Və bu mənbə də şübhəsiz ki, milli və ümumbəşəri elmə xidmət edən «milli pedaqogika»lardan nəşət almalıdır. Onun da Azərbaycanın müstəqillik dövründə ilk yaradıcısı və təşəbbüskarı professor Nurəddin Kazımov olub. Doğrudur, bu elmin zənginləşməsinə xidmət edən digər pedaqoji vəsaitlər də yalnız tədris prosesinə, tərbiyə və təlim

işinə istiqamətləndirən mənbələr olub. Onlar isə yalnız ali və orta ixtisas məktəbləri üçün yazılmış mühazirə mətnləridir, desək, yəqin ki, yanılmarıq.

Professor N.Kazımov isə pedaqoji elmin və idrakın, pedaqoji prosesin, pedaqoji cərəyanların, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarının və qanunlarının, mərhələlərinin, prinsiplərinin ən zəruri amillərini bu vaxta qədər nə pedaqoji elmdə, nə də pedaqogika fənnini əhatə edən dərsliklərdə öyrənilməyən, ictimaiyyətə və dövlətə təqdim olunmayan səhifələrini aşkarlayıb və respublikada Vətən elminin möhkəmlənməsinə öz töhfəsini verib.

Onu da qeyd edim ki, mən pedaqogikanın mövzusunun işlənmə texnologiyasını dünya standartları səviyyəsində, elmi mündəricədə, geniş izahlı şərh əsasında öyrənilib, üzə çıxarmağa Nurəddin Kazımov kimi qabil olan ikinci bir fenomen alim-pedaqoq tanımıram.

Professor N.Kazımov Azərbaycanda pedaqoji elmin, milli pedaqogika quruculuğu təcrübəsinin mükəmməl öyrənilməsinə, milli dövlətçiliyimizə xidmət edən pedaqoji elmin vüsət almasına təkan verib və pedaqoji ədəbiyyat xəzinəmizə öz qiymətli töhfəsini bəxş edib. O, fundamental tədqiqatlar aparmaqla elmə xidmət edib, milli məfkurəyə yeni pedaqoji təfəkkür əzəməti gətirib. Pedaqoji prosesə dəstək verən tədris vəsaitləri, dərslük nümunələri hazırlamaqla, fədakar bir müəllif kimi pedaqoji salnaməmizin zənginləşməsinə güc və qüvvət verib. Bu baxımdan isə onun pedaqoji elmə qida verən sanballı araşdırmaları öz tarixiliyi, sosial-iqtisadi dəyərliliyi və novator baxışlar təlqin etməsi ilə milli mədəniyyətə, bəşəri düşüncəyə xidmət edən vicdanlı vətəndaş-alim mövqeyinin bariz təəcəssümüdür.

Əlbəttə, «Məktəb pedaqogikası» dərsliyində oxucu arzularına uyğun gəlməyən, mübahisəli, mücərrəd, hamı üçün aydın və anlaşıqlı olmayan, konkret mahiyyət daşımayan məqamlar da var. Güman edirik ki, kitabın gələcək nəşrlərində bunlar nəzərə alınacaq.

Məsələn, «iqtisadi tərbiyə» mövzusunun ehtiva edən «Ali məktəbdə iqtisadi tərbiyə» paraqrafı ali məktəb problema-

tikası olduğu halda, müəllif, bu başlığı da «Məktəb pedaqogikasını» kitabına salmışdır (bax: səh. 402). Başqa bir məqam: müəllif dərscənkənar və məktəbdənkənar fəaliyyətin məzmununu yalnız tərbiyəvi işlə məhdudlaşdırır (bax: səh. 425). Təlim xarakterli dərscənkənar tədbirlər və yaxud məktəbdənkənar işlər isə şərh baxımından unudulub.

Kitabda öz əksini tapmış yeni bir mövzu – «İxtisas-artırma təhsili» məsələsi müəllif tərəfindən həlli çox vacib bir məsələ kimi yetərincə təhlil edilərək oxucuya təqdim olunur. Lakin N.Kazımov müasir dövrün tələblərindən irəli gələn yenidən hazırlanma təhsilinin tədris müəssisələrində həyata keçirilməsi reallıqlarındakı mövcud vəziyyətə nədənsə heç bir mövqedən münasibət göstərməyərək bu məsələyə də toxunmur (bax: səh. 422).

Əlbəttə, bu mülahizələr və subyektiv iradlı münasibətlər ola bilsin ki, müəllifin mövqeyi ilə üst-üstə düşməsin. Məqsəd odur ki, kitab müəllifi bundan sonra da, ənənəvi olan bir meyarı – sevimli oxucularının arzu və təkliflərini həmişəki kimi yenə də nəzərə alıb, bu yanaşmaların nə qədər doğru olub-olmadığını səmimiyyətlə qəbul edəcək və kitabın gələcək nəşrində bu məsələləri qismən də olsa, nəzərə alacaq.

Bütövlükdə isə, yetkin iradi səyin, yüksək vətəndaşlıq əzmi və təşəbbüsünün məhsulu olaraq meydana gələn «Məktəb pedaqogikasını» pedaqoji prosesin hərtərəfli və sistemli problemlərini aşkarlamaq, öyrənmək və təbliğ etmək baxımından, pedaqoji elmin inkişafına təkən verən, milli prinsiplərə söykənən qiymətli elmi-təhsilləndirici məxəzdir.

Bu gün pedaqogika elminin Azərbaycanda təşəkkül tapmasında, həyati inkişaf yoluna düşməsində, milli coğrafi ərazimizdə cərəyan edən hadisələrlə səsleşməsində onun yaratdığı nəzəriyyələr çağdaş həyatımızın öz təbiətindən irəli gələn qiymətli və təqdirli bir hadisədir.

(Vidadi Bəşirov, ADU-nun müəllimi, pedaqoji elmlər namizədi, dosent, «Təhsil» qəzeti, 29 iyul 2003)

21. «OXU» DƏRSLİKLƏRİ MÜZAKİRƏ OLUNMUŞDUR

Həyata vəsiqə alan hər bir yenilik zaman keçdikcə təkmilləşməyə möhtac olduğu kimi, yeni dərsliklər də nəşrdən-nəşrə təkmilləşmə zərurəti ilə qarşılaşır. Dərsliyi təkmilləşdirmək üçünsə ən etibarlı mənbə, təbii ki, onunla bilavasitə işləyən müəllim sözü ola bilər. Yeni istifadəyə verilmiş dərsliklərin son vaxtlar yerlərdə – müxtəlif təhsil ocaqlarında tez-tez keçirilən müzakirələrində də məqsəd məhz onların təkmilləşməsinə kömək edə biləcək müəllim sözü, fikri eşitməkdir. «Dəyirmi masa» ətrafında belə bir müzakirə bu günlərdə Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunda keçirilmişdir. İnstitutun ibtidai və məktəbəqədər təhsilin metodikası kafedrası və pedaqoji kadrlara metodik xidmət kabinetinin təşkil etdiyi və paytaxtın, Sumqayıtın, Abşeron rayonunun bir qrup qabaqcıl ibtidai sinif müəlliminin iştirak etdiyi tədbirdə ibtidai təhsil pilləsinin II-IV sinifləri üçün ötən il çapdan çıxmış yeni «Oxu» dərslikləri müzakirə olunurdu. Müzakirəyə dərsliklərin müəllifləri – professorlar Yəhya Kərimov, Nurəddin Kazımov, dosent Ataş Abdullayev dəvət olunmuşdular. «Dəyirmi masa»-nı institutun I prorektoru, professor Mircəfər Həsənov açaraq qonaqları, söhbətin digər iştirakçılarını salamlayıb, tədbirin məqsədi ilə onları tanış etdi. İbtidai siniflər üçün yaradılmış yeni «Oxu» dərsliklərini xalqımızın milli sərvəti adlandırılan M.Həsənov «Dəyirmi masa» iştirakçılarını yeni dərsliklərin məzmunu, müsbət cəhətləri və qüsurları, onların proqrama uyğunluğu, dili, şagirdlərin əmək, vətənpərvərlik tərbiyəsində oynadığı rol, milli şüurun formalaşmasına nə dərəcədə yardım etməsi, dövlət rəmzlərimizin onlarda necə əksini tapması, müstəqilliyimizlə əlaqədar verilən materialların kifayət olub-olmaması, təhsil islahatının təhsilin məzmunu ilə bağlı müddəalarına necə əməl olunduğu, nəşr keyfiyyəti və s. haqqında öz fikir və mülahizələrini bildirməyə, arzu və təkliflərini söyləməyə çağırırdı.

Tədbirin proqramına uyğun olaraq əvvəlcə söz məruzəçilərə verildi. AMİ-nin ibtidai və məktəbəqədər təhsilin

metodikası kafedrasının dosenti Zahid Kərimov, professor Y.Kərimovun II, III və IV siniflər üçün «Oxu» dərsləkləri haqqında çıxış etdi. Zahid müəllimi Y.Kərimovun adıçəkilən dərsləklərinin ibtidai sinif şagirdlərinin təlimində böyük rol oynadığını, hər üç dərsləyin tərtibində vahidlik, varislik prinsiplərinə əməl olunduğunu, şagirdlərin yaş səviyyəsinin əsas götürüldüyünü, elmi-texniki yeniliklərin nəzərə alındığını, sualların qoyuluşunda asandan çətinə prinsipinin gözləndiyini, xalqımızın əmək və məişəti ilə bağlı materiallara, şifahi xalq ədəbiyyatımızdan nümunələrə geniş yer verildiyini, dövlət quruculuğundakı nailiyyətlərimizin, islam dəyərlərinin öz əksini kifayət qədər tapdığını qeyd etdi, dərsləklərin digər müsbət cəhətlərindən söz açdı, əvvəlki dərsləklərlə müqayisədə yeni dərsləklərdə şagirdlərin təfəkkür fəaliyyətinə istiqamətləndiyini söylədi. O, çıxışında dərsləklərdə özünü göstərən bəzi qüsurlara da toxundu, bir neçə bölmənin («Göylərə payız havası gəldi») adının, onun fikrincə, uğursuz seçildiyini, şəkillərin bir çoxunun keyfiyyətsiz olduğunu, mətnlərlə uyğun gəlmədiyini bildirdi.

AMİ-nin pedaqoji kadrlara metodik xidmət kabinetinin əməkdaşı Solmaz Zamanova professor N.Kazımovun IV sinif üçün, «Oxu» dərsləyi haqqında danışdı. Dərsləyin quruluşu haqqında geniş məlumat verən məruzəçi burada xalqımızın görkəmli nümayəndələrinin, qəhrəmanlarımızın həyatından nümunələrə folklorumuza geniş yer ayrıldığını, azərbaycanlı ədiblərlə yanaşı rus klassiklərindən də nümunələr salındığını müsbət cəhət kimi qeyd edib, bütün bunların müəllimlərə şagirdləri gələcəyin qurucuları kimi tərbiyə etməyə imkan yaratdığını söylədi. Kitabın hazırlanmasında müəllifin böyük zəhmət çəkdiyini qeyd edən S.Zamanova V sinfin astanasında olan dördüncülərin dərsləyinə yazıçı və şairlərimizin həyatından nümunələr salınmasını arzu etdi.

Müzakirə olunan digər bir dərslək – A.Abdullayev, N.Xudiyev və Ə.Abdullayevanın II sinif üçün «Oxu» dərsləyi haqqında isə AMİ-nin pedaqoji kadrlara metodik xidmət kabinetinin müdiri Emma Xəlilova məlumat verdi. O qeyd etdi ki, Azərbaycan təhsil sisteminin dünya təhsil

sisteminə inteqrasiyasını şərtləndirən əsas amillərdən biri fənlərin alternativ dərsliklərlə təmin edilməsidir. Belə dərsliklərdən biri də A.Abdullayev, N.Xudiyev və Ə.Abdullayevanın II siniflər üçün oxu dərsliyidir. Bu dərslik tərtibat prinsiplərinə, strukturuna, forma və məzmununa görə mövcud dərsliklərdən əsaslı şəkildə fərqlənir. Belə ki, dərslikdə bir dərs prosesində yalnız bir mövzu deyil, bir-birinə oxşar yaxın və müxtəlif məzmunlu bir neçə mətn, onlara yardımçı bədii materialların seçilməsi təklif olunur. Şagirdlərin səviyyəsindən asılı olaraq mətnlərin birincisi müəllimin rəhbərliyi altında öyrənilsə, ikincisi öyrənilən materialla müqayisə edilir, üçüncüsü isə müstəqil öyrənmək məqsədi ilə evə tapşırıq kimi verilir. Bu da təlimin differensiaslaşdırılması və fərdiləşdirilməsinə imkan yaradır. Nəhayət, bir dərsdə bir neçə mətnin tədrisi, müxtəlif oxu materiallarını müqayisə etmək şagirdlərin məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürünü inkişaf etdirir.

E.Xəlilova dərslikdəki «Evdə oxuyun» başlığı altında verilmiş materialları latın qrafikasında oxu materiallarının az olduğunu indiki şəraitdə müsbət hal kimi dyərləndirdi. Məruzəçi eyni zamanda dərsliyin düzəldilməsi mümkün olan qüsurlardan xali olmadığını da bildirdi, onların bir hissəsini diqqətə çatdırdı. Qeyd etdi ki, kosmonavtika gününə aid mətnə azərbaycanlı mütəxəssis Kərim Kərimovun adının xatırlanması yerinə düşərdi. Bəzi mətnlər həm məzmun, həm də bədii cəhətdən zəifdir. O, çıxışının sonunda dərsliyin gələcək nəşrlərində həmin qüsurların aradan qaldırılacağına əmin olduğunu söylədi.

Sonra çıxışlar oldu. Müzakirədə söz alan Sumqayıt şəhər 5 saylı orta məktəbin müəllimi Tərifə Seyidova, 1 saylı məktəbin müəllimi Solmaz Qələndərova, Bakının Səbəyel rayonundakı 7 saylı pilot orta məktəbin müəllimi Ofeliya Həsənova, Abşeron rayonundakı Mehdiabad kənd 2 saylı orta məktəbin müəllimi Gülşən Bayramova, Abşeron rayonundakı Xırdalan qəsəbə 3 saylı orta məktəbin müəllimi Fikrət Məmmədov dərsliklərin müsbət cəhətlərindən, qüsurları və nöqsanlarından geniş danışdılar, arzu və təkliflərini

bildirdilər. Qeyd olundu ki, yeni dərsliklər sələflərindən məzmun və tərtibat baxımından xeyli fərqlənir, onlar daha uğurludur. Yeniliklər çoxdur, bu baxımdan insan hüquqlarına yer verilməsi, təlimin tərbiyəedicilik və inkişafetdiricilik funksiyasının, ardıcılıq və yaşayuyğunluq prinsiplərinin daha qabarıq nəzərə alınması, azərbaycanlıların soyqırımına dair mətnlərin verilməsi xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bunlarla yanaşı, şəkillərin çox olması, dövlət atributlarına geniş yer ayrılması, tapşırıq və sualların çox olması və s. da müsbət cəhətlər kimi təqdir olundu. Bəzi dərsliklərdə şəkillərin keyfiyyətsiz olması, təsvir olunanlara oxşamaması, bir çox mətnlərin həcmcə böyüklüyü, III sinifdə proqramla dərslik arasında müəyyən uyğunsuzluğun özünü göstərməsi, bəzi bölmələrdə mövzuların yerinə düşməməsi, bəzi siniflərdə şifahi xalq ədəbiyyatına kifayət qədər yer ayrılmaması və s. qüsurlara diqqət cəlb edildi, vətənpərvərlik mövzularına, xüsusən də soyqırımlarının tarixinə aid materiallara daha geniş yer ayrılması, mətnlərin yanında müəllif şəkillərinin verilməsi, dərsliklərin qalın cildə çap olunması, onlara daha oxunaqlı mətnlərin salınması təklif olundu.

«Dəyirmi masa»da dərslik müəllifləri də çıxış edib, deyilənlərə öz münasibətlərini bildirdilər.

Professor Nurəddin Kazımov müəlliflərin müəllimlərlə görüşünün hər iki tərəf üçün faydalı olduğunu qeyd edib müzakirənin təşkilatçılara minnətdarlığını bildirdi. Tədbirin kiçik auditoriyanı əhatə etməsi, çıxışların az olmasına baxmayaraq söylənilənlərin respublikamızda fəaliyyət göstərən bütün ibtadi sinif müəllimlərinin fikirlərinin ifadəsi olduğunu vurğuladı. O, Azərbaycan xalqının gələcək inkişafına kömək edəcək tədbirlərdən biri kimi qiymətləndirdiyi müzakirənin respublikamızda təhsilin, tərbiyənin, təlimin səviyyəsinin yüksəldilməsinə təkan verəcəyini söylədi, deyilən fikirlərin, irad və təkliflərin dərsliklərin növbəti nəşrlərində hökmən nəzərə alınacağını bildirdi.

(Y.Əliyev, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 28 mart 2003)

22. TƏQDİMAT

Fevral ayının 27-də, saat 14-da, əməkdar elm xadimi, Pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Nurəddin Kazımovun «**Məktəb pedaqogikas**» adlı kitabının təqdimatı olacaq.

Fəal iştirakınız arzu olunur.

Ünvan: Bakı, R.Behbudov küçəsi 60.

PROQRAM

Giriş sözü – ADU-nun rektoru, professor S.İ.SEYİDOV

Çıxışlar:

1. Fərahim Sadıqov – Pedaqoji elmlər doktoru, professor
 2. Mircəfər Həsənov – Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun prorektoru, professor
 3. Sabir Daşdəmirov – fəlsəfə elmləri doktoru, professor
 4. Ağahüseyn Həsənov – Bakı Məktəbəqədər Pedaqoji Texnikumunun direktoru, Pedaqoji elmlər doktoru
- Digər çıxışlar

(17 fevral 2003)

23. «MİLLİ PEDAQOGİKA SXEMLƏRDƏ»

Fevralın 7-də Heydər Əliyev muzey lektoriyasında «Milli pedaqogika sxemlərdə» mövzusunda dəyirmi masa keçirilmişdir. Müzakirəni giriş sözü ilə açan pedaqogika kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov çıxışını ölkə prezidenti Heydər Əliyevin müdrik sözləri ilə başladı:

–«Hər bir xalq öz milli elmi, mədəniyyəti incəsənəti ilə tanınır». Bu fikirdə çox böyük həqiqət var. Son zamanlar universitetimizdə elmə diqqət daha da artıb. Bu günlərdə üç alimimizin doktorluq dissertasiyasının müzakirə olunması, bir sıra beynəlxalq konfransların universitetimizdə keçirilməsi də dediklərimi bir daha təsdiq edir. Fevral ayının 19-da universitetimizdə «Təhsilin fəlsəfi problemləri»

adlı respublika elmi-nəzəri konfransın keçirilməsi bir daha sübut edir ki, tədrisin keyfiyyətinin daha da yaxşılaşdırılması və yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanması üçün bütün kafedralar, o cümlədən pedaqogika kafedrası da əlindən gələni əsirgəməməyə çalışır.

Professor Nurəddin Kazımov öz çıxışında milli məktəb pedaqogikası kursunun strukturu, pedaqoji prosesin mahiyyəti, pedaqoji cərəyanlar, təlim-tərbiyə və s. kimi aktual məsələlərə öz münasibətini bildirdi. O qeyd etdi ki, bu gün müzakirəyə təqdim olunan «Milli məktəb pedaqogikası sxemlərdə» mövzusunda geniş söhbətin də əsas məqsədi məhz bu anlayışların işlənmə xüsusiyyətlərini aşkarlamaq, onlardan faydalı bir didaktik mənbə kimi istifadə etməkdir. Ona görə də mən konkret olaraq sxemlərdə əksini tapmış anlayışların qısa məzmunu ilə əyani şəkildə sizi tanış edirəm. Sonra o, ayrı-ayrı anlayışları və pedaqoji proses məsələlərini ehtiva edən müəllifi olduğu sxemlərdə dinləyiciləri tanış etdi. Və sxemlərdə əksini tapmış qısa məlumatlarla masa iştirakçılarını müfəssəl qaydada məlumatlandıraraq sxemlərin elmi-nəzəri təhlilini şərh etdi.

Bundan sonra çıxış edən universitetimizin rektoru, millət vəkili, professor Səməd Seyidov Azərbaycan pedaqogikasının nümayəndələri və onların bu elmin inkişafında göstərdikləri xidmətlərdən söhbət açdı. O, qeyd etdi ki, mən bu universitetdə işlədiyim vaxtdan N.Kazımovla həmişə fikir mübadiləsi aparmışam və buna görə də onun fəaliyyətinə çox yaxşı bələdəm. Alimin mübarizliyindən, vətənpərvərliyindən, işləyib hazırladığı nəzəriyyənin mahiyyətindən danışan professor Səməd Seyidov qeyd etdi ki, gənc nəslin təlim-tərbiyəsində pedaqogika elmi əhəmiyyətli rol oynayır. Buna görə də universitetimizin alimləri pedaqogika elminin milli əsasda öyrədilməsi üçün əhəmiyyətli işlər görmüşlər və görürlər. Bu baxımdan professor N.Kazımovun zəhməti təqdirəlayiqdir.

Bundan sonra çıxış edənlər – Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun prorektoru, professor M.Həsənov, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti H.Əliyev, Bakı

Slavyan Universitetinin müəllimi A.Nurəddinov, professor F.Seyidov, dosent S.Həsənov, professor O.Musayev, dosent V.Bəşirov və başqaları professor N.Kazımovun səmərəli elmi fəaliyyəti haqqında danışdılar və onun tərtib etdiyi sxemləri yüksək qiymətləndirdilər, pedaqogikanın milli və bəşəri dəyərlərindən söhbət açdılar, pedaqogikanın milli və bəşəri olub-olmaması haqqında öz fikirlərini bildirdilər. Çıxış edənlər onu da qeyd etdilər ki, bu sxemlərin albom şəklində çap olunaraq pedaqoji ictimaiyyətimizə çatdırılması ümumi işimizə fayda verə bilər.

Bundan sonra çıxış edən universitetimizin tədris işləri üzrə prorektor, dosent Natiq Yusifov gərgin zəhmət hesabına ərsəyə gəlmiş sxemləri yüksək dəyərləndirdi və professora öz dərin təşəkkürünü bildirdi. Onun pedaqogika elmi sahəsindəki səmərəli elmi fəaliyyətindən, çap olunan dərslərlərindən danışan prorektor professor N.Kazımovun gərgin əməyinin bəhrəsi olan tədris vəsaitlərinin müəllim və tələbələr üçün çox böyük əhəmiyyət daşıdığını qeyd etdi. Dosent N.Yusifov da sxemlərin albom şəklində çap olunması təşəbbüsünü dəstəklədi.

Çıxış edənlər öz konkret təkliflərini də söylədilər. Professor F.Seyidov professor N.Kazımovun inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsini öyrənməsi və tədqiqatlar aparması üçün xarici ölkələrə ezam olunmasını təklif etdi.

Sonda professor N.Kazımov tədbir iştirakçılarının ona ünvanladığı sualları konkret dəlillərlə cavablandırdı.

**(Araz Behbudlu, Könül Abbasova,
«Poliqlot» qəzeti, 17 fevral 2003)**

24. PEDAQOJİ ELMİN BAŞLICA KATEQORİYALARI VƏ ONLARIN MAHİYYƏTİ

«Kateqoriya» sözünün yunanca yozumu «müləhizə», «əlamət» mənalarını bildirir. Fəlsəfədə gerçəklik hadisələrinin, idrakın ümumi və mühüm xassələrini, tərəflərini, münasibətlərini əks etdirən əsas anlayışlardır. İnsan onu əhatə edən

aləmi bu cür kateqoriyalar vasitəsilə dərk edir. Kateqoriya elmi biliyin düyün nöqtələri, insanın təbiəti anlamasının, yəni dərk etməsinin pillələridir. (Bax. ASE, səh. 297).

Pedaqogikada da kateqoriya pedaqoji elmin ümumi və mühüm xassələrini, tərəflərini, münasibətlərini və tərkib hissələrini özündə əks etdirir. Bu sözü ilk dəfə elmi pedaqogikaya gətirən əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov olmuşdur. O, bu sözü elmi məqalələrində və çıxışlarında, «Milli pedaqogika yollarında» adlı kitabında işləmiş, ən nəhayət, 2002-ci il-də dərc etdirdiyi «Məktəb pedaqogikası» dərslisinə yeni bir «Milli pedaqogikada başlıca kateqoriyalar; pedaqoji prosesin tamlığını təmin edən amillər» fəslini daxil etmişdir.

Həmin kitabda oxuyuruq: «Beş başlıca kateqoriya var: pedaqoji proses, tərbiyə, təlim, təhsil və psixoloji inkişaf. Pedaqoji proses deyəndə, təlim, tərbiyə, təhsil və bunlardan ayrılmaz olan psixoloji inkişaf kateqoriyalarının vəhdəti nəzərdə tutulur. Çünki təlim, tərbiyə və təhsil kateqoriyalarında oxşarlıq əlamətləri fərqli əlamətlərə nisbətən xeyli üstünlük təşkil edir: üçündə də iki tərəf (öyrədən və öyrənən) iştirak edir; üçündə də bir tərəf digər tərəfə təsir göstərir; üçündə də göstərilən təsirlər pedaqoji-psixoloji səciyyəli olur; üçündə də pedaqoji-psixoloji təsirlər məqsədyönlü, planlı və məntəşəkkil olur; üçündə də xalq üçün faydalı olan sistemləşdirilmiş biliklər, bacarıq və vərdislər, habelə mənəvi keyfiyyətlər mənimsənilir. Pedaqoji prosesin əhatə etdiyi başlıca kateqoriyalara xas olan ümumi cəhətləri nəzərə alaraq milli pedaqogika onun mahiyyətini belə ifadə edir: sistemləşdirilmiş biliklərin, bacarıq və vərdislərin, habelə mənəvi keyfiyyətlərin adamlar tərəfindən məqsədyönlü, planlı və məntəşəkkil mənimsənilməsi pedaqoji prosesdir. (Bax. «Məktəb Pedaqogikası», «Çaşıoğlu» 2002, səh. 32).

Bəs pedaqoji prosesin kateqoriyalara bölünməsi hansı zərurətdən yaranmışdır? Əlbəttə, pedaqoji prosesin kateqoriyalara bölünməsi zəruriyyətinin yaranmasının amilləri çoxdur. Onların bir neçəsini göz önünə çəkək.

Birincisi, pedaqoji prosesin konkret kateqoriyalara bölünməsi pedaqogikanın mövzusu ilə bağlı mövcud olan bütün fikir ayrılığına son qoya bilər.

İkincisi, pedaqogikanın tədqiqat mövzusu və sahələrinin düzgün müəyyənləşdirilməsi üçün zəmin yaradır. Üçüncüsü, «təlim», «tərbiyə», «təhsil» məfhumlarının oxşar və fərqli cəhətlərinin sərhədləri düzgün müəyyənləşdirilir və beləliklə, pedaqogikanı öyrənən gənclərin ayrı-ayrı dərslərdə (dərs vəsaitlərində) bu məsələlərlə əlaqədar rastlaşdıqları bir-birinə, daban-dabana zidd olan fikirlərin, bir-birini təkzib edən mülahizələrin, bir-birindən köklü surətdə fərqlənən təriflərin aradan qaldırılmasına zəmin yaratmış olur.

Uzun illərdir ki, bütün dilçilər sözə, nitq hissələrinə verilən təriflərdə yekdil fikrə gəlmişlər. Həmçinin, fiziklər, bioloqlar, filosoflar və b. kimdən soruşsan ki, «bitmiş bir fikri ifadə edən bir və ya bir neçə söz birləşməsinə nə deyilir?», şübhəsiz, cavab verəcəkdir ki, «cümlə»; yaxud, kimdən soruşsan ki, «təsir əks təsirə bərabərdir» «fizika qanununun formulası necədir?» Fikirləşmədən cavab verəcək ki, « $F=F$ ». Kimdən soruşsan ki, «şagirdlərin elmi-texniki biliklərə yiyələndirilməsi nədir?» Yəqin ki, fikirləşməli olacaq («İxtisasa giriş», səh. 38).

Kimdən soruşsan ki, «şagirdlərin elmi və texniki biliklər sisteminə və bunlarla əlaqədar olan zehni, əməli bacarıqlar və vərdislər sisteminə yiyələnməsi bu biliklər əsasında onlarda dünyagörüşünün təşəkkül etməsi nədir?» Şübhəsiz, xeyli fikirləşməli olacaq; yaxud, «sistemləşdirilmiş biliklərin, bacarıq və vərdislərin məcmusu nədir?». Yəqin yenə düşünməli olacaq; yaxud «insanın bilik, bacarıq və vərdislərlə silahlandırılmasına nə deyilir?» Yenə fikirləşmək lazım gələcək. Yaxud, «təlim prosesində şagirdlərə verilən bilik, bacarıq və vərdislər sisteminin məcmusuna nə deyilir?» Yəqin, yenə fikirləşməli olacaq.

Dərslər və dərs vəsaitlərində «təhsil»ə verilən təriflər bir-birindən çox fərqlənir. Təlimin və tərbiyənin təriflərini müqayisəli şəkildə təhlil etdikdən sonra buna bənzər, hətta bundan daha ziddiyyətli yanaşmaların şahidi oluruq.

Araşdırdığımız 50-dən artıq tərifi 10 faizi üst-üstə düşdüüyü halda 90 faizi ya bir-birindən fərqlənir, ya bir-birini inkar edir, ya təkzib edir, ya da təhsilin mahiyyətini özündə əks etdirmir. Pedaqoji proses məfhumu ilə bağlı bir neçə cəhətə diqqət yetirməyə ehtiyac duyulur. Birincisi, bu vaxta qədər elmi pedaqogikada pedaqoji proses məfhumuna ya az yer verilmiş, ya da heç verilməmişdir.

Azərbaycanda Mehdi Mehdizadə, Mərdan Muradxanov, Tələt Əfəndiyev və İsfəndiyar Vəlixanlı tərəfindən 1958-ci ildə V.İ.Lenin adına API-də çap olunan «Pedaqogika» adlı tədris vəsaitində, 1964-cü ildə M.Muradxanovun redaktorluğu ilə dərc edilmiş «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitində və ondan sonra Y.Talıbov, Ə.Ağayev, İ.İsayev, A.Eminov, A.Abbasov, H.Əlizadə, F.Sadıqov, Ə.Həşimov, Ləzifə Qasımo va və b a şqaları t ərəfindən h a z ır l a n m ı ş d ər s vəsaitlərinin heç birində pedaqoji prosesin mahiyyəti və məzmunu ilə b a ğ l ı f ə s i l və ya p a r a q r a f y o x d u r. Ü s t ə l i k müəlliflərin demək olar ki, hamısı pedaqoji proses deyəndə yalnız təlim-tərbiyə müəssisələrində həyata keçirilən prosesi nəzərdə tuturlar.

Pedaqogikanın m ö v z u s u ilə b a ğ l ı f i k i r l ər d ə m ü b a h i s ə doğurur. Bütün bunlar isə bizim pedaqogikaya rus alimlərinin əsərlərindən gəlir, keçmiş SSRİ məkanında müəllifi M.Şimbiyev olan pedaqogika dərsliyindən tutmuş ondan sonra Kairov, Petuxov, V.P.Yesipov, T.A.İlina, Şukina, N.İ.Boldirev, V.İ.Juravlyev, Alekseyuk, N.V.Savin, K.V.Belski, S.İ.Rinovski, M.A.Malenkov, A.N.Alekseyev, O.S.Boqdanov, A.A.Qonçarov, T.V.Velikov, V.M.Konçaşkin, F.N.Qonabolin, Y.K.Babanski, N.A.Sorokin, D.M.Qrişin, E.P.Velozertsev, V.A.Slasyonin, Baranov, Lordkipanidze, Podlasiy, B.V.Krayevskiy, A.F.Menyayev, V.M.Polonskiy, P.İ.Pitkassistiy, N.E.Şirkova və b a ş q a müəlliflər tərəfindən hazırlanmış dərslik və dərs vəsaitlərində istər pedaqoji proses, istərsə də pedaqogikanın m ö v z u s u və ya t ə d q i q a t s a h ə s i haqqında deyilənləri nəzərdən keçirsək, fikrimizi sübut etmək üçün istənilən qədər iqtibaslar gətirmək olar.

İstər keçmiş SSRİ, istərsə də MDB və xüsusilə Rusiya məkanında hazırlanmış «Pedaqogika»larda mövzusu uşaqların, yeniyetmə və gənclərin, əsasən, tərbiyəsindən, bəzi hallarda isə təlim-tərbiyəsindən bəhs edən elm adlandırıldığı, pedaqogikanın tədqiqat sahəsinin təlim, tərbiyə və tədris prosesi hesab olunduğu üçün pedaqoji prosesin mahiyyəti, məzmunu haqqında müfəssəl məlumat verilməmişdir. Əslində adı çəkilən müəlliflərdən bir-ikisi istisna olmaqla onların böyük əksəriyyəti pedaqoji proses anlayışına kiçik bir münasibət belə bildirməmişlər. Adı çəkilən və çəkilməyən müəlliflərin içərisində Y.V.Babanski-nin redaktoru və həmmüəlliflərdən biri olduğu «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitində (Moskva, «Prosveşşeniye», 1983, səh. 73-93) dördüncü fəsil «Pedaqoji proses» adlanır. Üç paraqraftan ibarət olan həmin fəslin birinci paraqrafı «Pedaqoji prosesin strukturu və qanunauyğunluqları» adlanır. Həmin paraqrafın ikinci abzasında R.F.Kapterov, N.K.Krupskaya, A.P.Pinkeviçin əsərlərində təqdim edilən pedaqoji prosesin iki tərifli olan təlim-tərbiyə prosesinin spesifik cəhətlərinin dərinlən öyrənilməsi və təhlil olunması göstərilir (səh. 73). Müəllif paraqrafın «Pedaqoji prosesin əsas komponentləri» yarımbaşlığı altında verilmiş şərhinin birinci abzasında isə yazır: «Pedaqoji prosesin ən böyük komponentləri təlim və tərbiyə prosesidir» (səh. 75). Göründüyü kimi, Kapterov da, Pinkeviç də, hətta Babanski-nin özü də pedaqoji prosesi təlim-tərbiyə ilə məhdudlaşdırmışdır. Pedaqoji prosesin mahiyyəti, məzmunu, məqsəd və vəzifələri, onun kateqoriyaları ilk dəfə Azərbaycan pedaqoqları tərəfindən daha dəqiq, səlis, daha zəngin elmi dəlillərlə izah edilmişdir. Pedaqoji proses haqqında Ə.Paşayev və F.Rüstəmovun müəllifi olduqları «Pedaqogika. Yeni kurs» adlı dərs vəsaitində (Bax. «Çaşıoğlu», 2002, səh. 105) «Pedaqoji proses» adlı fəslin olması təqdirəlayiq hadisədir. Müəlliflər pedaqoji prosesin mahiyyətini, məzmununu, sistemini, qanunauyğunluqlarını, mərhələlərini və texnoloji əsaslarını şərh etməklə milli pedaqogikanın yeniləşməsi, dünya standartlarına uyğunlaşdırılaraq formalaşdırılması

baxımından irəliyə doğru müsbət və uğurlu bir addım atmışlar. Lakin pedaqoji prosesi müəllim və şagirdin qarşılıqlı təsiri ilə məhdudlaşdıran bu müəlliflər «Qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün müəllimlərlə şagirdlərin qarşılıqlı təsirinə pedaqoji proses deyilir» yazmaqla, deməklə bu prosesin sərhəddini düzgün müəyyənləşdirə bilməmiş və onun kateqoriyalarından söhbət açmamışlar.

Müstəqillik qazandığımız 13 il müddətində 50-dən artıq elmi məqalə, «Milli pedaqogika yollarında», «Pedaqogika», «Ali məktəb pedaqogikası», «Məktəb pedaqogikası» kimi kitab və dərsliklərlə, «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı tədris vəsaiti ilə təhsil islahatlarının gedişində əvəzsiz xidmətlər göstərən Nurəddin Kazımov ilk dəfə olaraq pedaqoji elmin kateqoriyalarını düzgün müəyyənləşdirməyə nail olmuşdur.

Pedaqoji prosesin tərkibində olan kateqoriyalardan biri tərbiyədir.

Tərbiyə sisteminin banisi, mənim fikrimcə, Azərbaycan xalqının XIII əsrdə yaşamış böyük mütəfəkkiri Nəsirəddin Tusidir. Nəsirəddin Tusi özünün «Əxlaqi-Nasir» əsərində tərbiyənin bütöv bir sistemini yaratmışdır. Tusi yazır ki, «Uşaq süddən ayrıldıqdan sonra hələ əxlaqı korlanmağa vaxt tapmamış onu tərbiyə etməyə, nizam-intizama öyrətməyə başlamaq lazımdır». Uşaq təbiətini nəzərdə tutmaqla əxlaqını saflaşdırmaq lazımdır.

Göründüyü kimi, xalqımızın həyatına daxil olan milli tərbiyənin çox zəngin təcrübi və nəzəri əsasları vardır.

Bəs bu gün elmi pedaqogikada tərbiyə nəzəriyyəmizin qoyuluşu necədir?

Açıqını etiraf etmək lazımdır ki, problemin elmi-pedaqoji ədəbiyyatda qoyuluşu heç də ürəkaçan deyil. Bunun üçün tərbiyəyə verilən bir neçə tərifi nəzərdən keçirmək kifayətdir.

Həmin tərifləri diqqətlə nəzərdən keçirsək, belə qənaətə gəlmək olar ki, müəlliflər tərbiyənin ayrı-ayrı əlamət və keyfiyyətlərinə, xüsusiyyət və komponentlərinə müxtəlif cür yanaşsalar da, onun məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil təsir vasitəsi olduğunu hamısı qəbul etmişlər.

Bu müəlliflərdən fərqli olaraq, Nurəddin Kazımov yazır: «Tarixən də, müasir dövrdə də tərbiyə birmənalı başa düşülməmişdir. Bəziləri pedaqogikanı tərbiyə kimi, tərbiyəni də təlim kimi başa düşmüşlər. Tərbiyənin qanunauyğunluqları və pedaqogikanın qanunauyğunluqları arasında fərq qoymayanlar da var. İnsan şəxsiyyətinə tərbiyəvi təsirlərlə mühit amillərinin təsirlərini eyniləşdirənlər də az deyil. Halbuki, pedaqoji proses, o cümlədən tərbiyə obyektiv prosesdir, ayrı-ayrı şəxslərdən asılı olmur. Pedaqogika isə elmdir, həm pedaqoji proses, həm də tərbiyə haqqında elmdir. İnsana mühit və tərbiyənin təsirlərini fərqləndirmək gərəkdir. Mühitin təsiri məqsədyönlü deyil, kortəbii. Tərbiyənin təsiri isə adətən məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil olur. Deməli, milli pedaqogikaya görə, tərbiyə kateqoriyası ilkin olaraq belə mənalandırılmalıdır. Davranışla əlaqədar olan mənəvi keyfiyyətlərin adamlarda məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil surətdə formalaşdırılması prosesidir (Bax. Nurəddin Kazımov «Məktəb pedaqogikası», Bakı, «Çaşıoğlu», 2002, səh. 33).

Mənim fikrimcə, tərbiyənin bu sonuncu tərifini qəbul etmək daha məqbul sayılmalıdır. Çünki bir kateqoriya olaraq tərbiyənin məqsədi məhz Nurəddin Kazımov tərəfindən daha müfəssəl şəkildə müəyyənləşdirilmişdir. Gəlin həmin məqsədin əzərdən keçirək: «**Sual olunur:** Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi şəraitində tərbiyə işinin məqsədi nədən ibarət olmalıdır?» Suala milli pedaqogika belə cavab vermişdir: «Davranışla əlaqədar olan milli və ümumbəşəri dəyərlərə gənc nəsli məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil yiyələndirmək yolu ilə respublikamızın dövlət müstəqilliyini, sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərəzi bütövlüyünü qorumağa, ölkəmizi inkişaf etmiş demokratik dövlətlər səviyyəsinə qaldırmağa qadir olan vətəndaşlar kimi yetişdirmək tərbiyənin başlıca məqsədidir» (səh. 250).

Əgər tərbiyəçi qarşıya belə məqsəd qoyarsa, o, əsl Azərbaycan vətəndaşı tərbiyə etmiş olar. Məncə, izaha heç bir ehtiyac qalmır.

Tərbiyənin vəzifələri də bu məqsədə uyğun olaraq müəyyənləşdirilməlidir. Özü də formal şəkildə yox.

Başlıca pedaqoji kateqoriyalardan biri də təlimdir. Əsas pedaqoji kateqoriyalardan biri olan təlim, məlum olduğu kimi, ikitərəfli pedaqoji prosesdir.

Təəssüf olsun ki, pedaqogikaya aid dərslik və dərs vəsaitlərinin böyük əksəriyyətində təlim anlayışı bir-birindən köklü şəkildə fərqlənir.

«Təlim müəllimin rəhbərliyi altında məqsədə yönəlmiş, planlı və mütəşəkkil bir surətdə təhsil almaq prosesidir ki, bu prosesdə şagirdlərə biliklər sisteməlik şərh edilir, iş qaydaları göstərilir, onların bilik, bacarıq və vərdisləri şüurlu və möhkəm mənimsəmələri, idrak qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə fəaliyyətləri təşkil olunur» (M.Mehdizadə və b. «Pedaqogika» səh. 9).

«Təlim müəllimin rəhbərliyi altında məqsədəyönəlmiş, planlı və mütəşəkkil bir surətdə təhsil almaq prosesidir». (Pedaqogikaya giriş. V.İ.Lenin adına API-nin nəşri, Bakı, 1973, səh. 38).

«Təlim müəllimin rəhbərliyi və müvafiq vasitələrin köməyi ilə şagirdlərin həyatı dərk etməsi prosesidir.» («Pedaqogikadan Mühazirə konspektləri», Bakı, «Maarif, 1983, səh. 114).

«Təlim müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı şəkildə məqsədyönlü fəaliyyətidir» (Y.Talıbov, Ə.Ağayev, R.Eminov, İ.İsayev «Pedaqogika» Bakı, «Adiloğlu», 2003, səh. 5).

«Təlim müəllimlə şagirdin arasında elə qarşılıqlı münasibətlər sistemi nəzərdə tutur ki, bunun nəticəsində şagird müəyyən bacarıq və vərdislər sistemə yiyələnir, onda əxlaqi mənəvi keyfiyyətlər formalaşır» (A.Abbasov, H.Əlizadə «Pedaqogika», Bakı, «Renessans», 2002, səh. 18).

«Təlim müəllimin rəhbərliyi ilə planlı və mütəşəkkil surətdə həyata keçirilən təhsil almaq prosesinə deyilir». («Pedaqogika», ADTPƏN - Bakı, «Azərtədrisnəşr», 1964, səh. 6).

Göründüyü kimi, biri-birindən köklü surətdə (ikisi istisna olmaqla - F.S.) fərqlənən bu təriflərdə orta ümumtəhsil məktəblərindəki təlimdən söhbət gedir. Yuxarıda təlimin

cərəyan etdiyi ünvanların heç birindəki təlim fəaliyyəti nəzərə alınmır. Bu təriflərdən fərqli olaraq, «Milli pedaqogika yollarında» kitabında oxuyuruq: «Təlim kateqoriyasının milli pedaqogika anlamı: sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri biliklərə, bacarıq və v ərdişlərə adamların məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil ziyələnməsi və bu zaman onların həm də m ənəvi, psixoloji keyfiyyətlərlə silahlanmaları təlimdir». (Bax. «Milli pedaqogika yollarında», Bakı, «Ağrıdaq», 2001, səh. 142)

Moskvada dərc edilmiş «Pedaqogika» dərslikləri içərisində «Prosveşşeniye» nəşriyyatı tərəfindən buraxılan və müəlliflər heyəti tərəfindən hazırlanan «Pedaqogika» adlı dərslikdə təlimə verilən tərifə də diqqət edək: «Təlim - öyrədənlərlə öyrənənlərin birgə fəaliyyətidir ki, bu zamanı birincilər bilik, bacarıq verir, onların mənimsənilməsinə bu və ya digər dərəcədə rəhbərlik edir, ikincilər isə bu bilikləri, bacarıq və v ərdişləri m ənimsəyirlər». («Pedaqogika», Moskva, «Prosveşşeniye», 1968, səh. 26).

Bu təriflərdə də təlimin nəzərdə tutduğumuz cəhətləri nəzərə alınmır.

Bu cəhətdən professor Nurəddin Kazımovun «Ali məktəb pedaqogikası» dərsliyindəki təlim üçün daha səciyyəvi olan tərfi önəmli hesab edirik: «Öyrədənin məqsədyönlü və planlı r əhbərliyi altında milli və ümumbəşəri dəyərlərlə əlaqədar olan biliklərin, bacarıq və v ərdişlərin öyrənənlər tərəfindən m ənimsənilməsi və bu zaman onların tərbiyə olunması və inkişafı təlimdir».

İndi də pedaqoji elmin sonuncu kateqoriyası olan psixoloji inkişaf haqqında bir neçə söz deyək.

Təlim-tərbiyə sahəsində tədqiqat aparan görkəmli pedaqoqlarımız uşaqların, yeniyetmə və gənclərin tərbiyəlilik və təhsillilik səviyyəsini yüksəltməkdə psixoloji yanaşmanın vacib olduğunu xüsusi qeyd etmişlər. M.Mehdizadənin, M.Muradxanovun, Y.Talibovun, H.Əhmədovun, Ə.Ağayevin və başqalarının əsərlərində psixoloji yanaşmalar haqqında maraqlı fikirlər vardır.

Lakin pedaqoji fikir tarixində heç kim psixoloji inkişaf məsələlərini pedaqoji elmin tədqiqat sahəsi kimi nəzərdən keçirməmişdir; qavrayış, təsəvvür, təxəyyül, təfəkkür, hafizə, diqqət, iradə kimi psixoloji funksiyaların təlim və tərbiyə işindən ayrılmaz olduğunu psixoloqlar da, pedaqoqlar da dönə-dönə qeyd etsələr də, psixoloji funksiyaların təlimi şərtləndirdiyini, yaxud təlimi öz arxasınca apara bildiyini vurğulasalar da, pedaqoji elm üçün əlavə nəticə çıxartmamışlar. Onların gəldiyi nəticə təlim və tərbiyə işində adamların cinsi, fərdi və ya şəxsi üsusiyyətlərinin nəzərə alınması prinsipini qəbul etməklə məhdudlaşmışdır.

Milli pedaqogikada isə bir qədər də irəli gedərək həmin prinsipdən əlavə daha radikal addım atılmışdır: psixoloji inkişaf həm pedaqoji elmin tədqiqat sahəsinə daxil edilmiş, həm də pedaqoji prosesin tərkibində təlim, tərbiyə və təhsil kateqoriyaları kimi nisbi mənada müstəqil pedaqoji kateqoriya olduğu elan edilmişdir. Nə üçün? Çünki pedaqoji elm iki cəhətdən pedaqoji inkişaf kateqoriyasız keçinə bilməz. Əvvəla, pedaqoji prosesin rəhbəri və təşkilatçısı olan şəxs şagirdlərdə və ya tələbələrdə, yaxud digərlərində psixoloji ranksiyaların mövcud vəziyyətini nəzərə almadan təlim-tərbiyə işində istənilən nəticəni əldə etməkdə ciddi çətinliklərlə üzləşir. İkincisi, şagirdlərinin və ya tələbələrinin psixoloji funksiyalarının inkişaf səviyyəsini yüksəltmək qayğısına qalan müəllimin (tərbiyəçinin) fəaliyyətində səmərəlilik xeyli artır.

Pedaqoji prosədə müşahidə olunan bu cür faktları ümumiləşdirən Nurəddin Kazımov hətta müəyyən qanunauyğunluq da müəyyənləşdirmişdir: «Tərbiyə işinin psixoloji inkişaf imkanlarına malik olduğunu tərbiyəçi bildikdə və bu imkanlardan istifadə etdikdə tərbiyə olunanlarda psixoloji qüvvələrin inkişaf səviyyəsi yüksəlir» («Məktəb pedaqogikası», Bakı, «Çaşıoğlu», 2006, səh. 284). Bu pedaqoji fikir də ciddi elmi yenilik kimi qiymətləndirilməlidir.

**(Fərahim Sadıqov, pedaqoji elmlər doktoru, professor,
«İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli», OKA Ofset nəşriyyatı,
2006, səh.33-41)**

25. TƏQDİMETMƏ MƏRASİMİ KEÇİRİLMİŞDİR

Bu günlərdə Təhsil Nazirliyinin Respublika Təhsil Problemləri İnstitutunda əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» dərs vəsaitinin təqdimetmə mərasimi keçirilmişdir.

Tədbirdə elm ocaqlarının, ali təhsil müəssisələrinin elm xadimləri iştirak etmişlər. Müəllif N.Kazımov yeni işıq üzü görmüş kitab haqqında məlumat verərək demişdir: «Təhsilin bütün sahələrində islahatlar genişlənir və dərinləşir. Bir çox pedaqoji anlayışlar əmələ gəlir, mövcud olanlar yeniləşir və yeni çalarlarla zənginləşir. Təlim-tərbiyə və təhsil məsələlərində yeni yanaşmalar formalaşır.

«Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı vəsait əsasən «Məktəb pedaqogikası» dərslindəki yeni pedaqoji ideyaların sistem halında başa düşülməsini və təhsil islahatının uğurla həyata keçirilməsini asanlaşdırmaq məqsədilə çap olunmuşdur. Sxemlər milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsi olan pedaqoji proses kateqoriyasından başlayır və pedaqoji prosesə xidmət məsələləri ilə başa çatır. Arada yerləşdirilmiş sxemlər isə pedaqoji prosesin əhatə etdiyi təhsil, təlim, tərbiyə və psixoloji inkişaf məsələlərini qarşılıqlı əlaqə şəraitində nümayiş etdirir. Nəticədə başlıca pedaqoji kateqoriya və anlayışların daxili əlaqəsi, yəni sistemi pedaqoji fikir tarixində ilk dəfə açılır və sübut olunur.

İnanırıq ki, bütün pedaqoji kateqoriya və anlayışlar arasındakı daxili əlaqələrin mövcudluğunu, başqa sözlə, pedaqoji prosesin tamlığını elmi əsaslarda başa düşən hər bir təhsil işçisi bu yeni yanaşmaya uyğun fəaliyyət göstərməli olacaq və təhsil islahatının fəal iştirakçısına çevriləcək».

«Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» vəsaiti «Çaşıoğlu» nəşriyyatında çox nəfis şəkildə nəşr edilmişdir.

Təqdimetmə mərasimində Təhsil Problemləri İnstitutunun direktoru professor Abdulla Mehrabov, professorlar Əjdər Ağayev, Yəhya Kəzimov, Fərahim Sadıqov və Vidadi

Xəlilov çıxış edərək öz fikir və mülahizələrini söyləmiş, kitab haqqında müsbət rəylərini bildirmişlər.

(Ramiz Yusifli, «Respublika» qəzeti, 10 mart 2004)

26. RESPUBLİKA TƏHSİL ŞURASINDA (*Professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» vəsaitinin təqdimat-müzakirəsi keçirildi*)

2003-cü ildə professor N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı vəsaiti nəfis şəkildə nəşr olunmuşdur. Vəsait müəllifin öncə çap edilmiş «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi əsasında hazırlanıb.

Martın 5-də Təhsil Problemləri İnstitutunda Respublika Təhsil Şurası Təhsil Problemləri İnstitutu ilə birlikdə vəsaitin təqdimat-müzakirəsini keçirdi. Tədbirdə pedaqoji ictimaiyyətin nümayəndələri, pedaqogika kafedralarının üzvləri iştirak edirdilər. Tədbiri giriş sözü ilə professor Abdulla Mehrabov açaraq qeyd etdi ki, sxemlərin pedaqoji prosesin uğurla həyata keçirilməsində əhəmiyyəti böyük ola bilər. Vəsait gərgin zəhmətin nəticəsi olaraq meydana gəlmişdir.

Professor Əjdər Ağayev məktəb pedaqogikasının sxemləşdirilməsi tarixinə nəzər saldı. Mərdan Muradxanovun, Akif Abbasovun çap etdirdikləri vəsaitlərdən danışdı. Nurəddin Kazımovun yeni çap olunmuş sxemlərində pedaqogikanın başlıca sahələrinin, mənbələrinin, pedaqoji cərəyanların, eyni zamanda tərbiyə məsələlərinin və s. yer almasını müsbət hal kimi səciyyələndirərək, sxemlərin müəllifin faydalı işi olduğunu vurğuladı.

Bakı Slavyan Universitetinin dosenti Kərim Məmmədov sxemlərdə təhsil kateqoriyasının əhatə etdiyi başlıca anlayışların, müəllimin fəaliyyət istiqamətlərinin əks olunmamasını, ailə pedaqogikasının pedaqoji elmlər sxemi daxilində verilməsinin düzgün olmadığını, tədris müəssisəsində siyasi fəaliyyətin yolverilməzliyi prinsipinin sxemlərə daxil edilməsinin məqbul sayılmaması barədə fikirlərini bildirdi. Sxemlərdə metodologiyaya yer verilmədiyini təəssüf hissi ilə qeyd etdi.

Professor Akif Abbasov sxemlərin tərtibatı ilə bağlı təkliflərlə çıxış etdi. Pedaqogikanın başlıca sahələri bölməsində, «ailə tərbiyəsi pedaqogikası»nın, «ailə pedaqogikası», «texniki peşə məktəbi pedaqogikası»nın, «peşə təhsili pedaqogikası» kimi göstərilməsini tövsiyə etdi. Qeyd etdi ki, sxemlərdə tibbi pedaqogikaya, mühəndis pedaqogikasına, pedaqogikanın ən aktual sahəsi olan sosial pedaqogikaya yer ayrılması məqbul olardı.

Professor Fikrət Seyidov pedaqoji prosesin qanun və qanunauyğunluqlarını sistemli şəkildə tərtib etdiyinə, məktəb pedaqogikasının ətraflı şərhini verdiyi üçün müəllifə minnətdarlığını bildirdi. Sxemlərin təhsilin bütün mərhələləri üçün əhəmiyyətini vurğuladı.

«Əgər pedaqogika elmdirsə, onun modeli olmalıdır. Sxemlər pedaqogika elminin modelidir» - deyən İramin İsayev sxemlər vasitəsilə müasir təlim metodlarının tətbiqinə şərait yarandığını, istər müəllimlərin, istərsə də tələbələrin yaradıcı fəaliyyətinə istiqamət verdiyini vurğuladı.

Təqdimat-müzakirədə digər çıxış edənlər, professorlar Yəhya Kərimov, Mircəfər Həsənov, Vidadi Xəlilov, Fərahim Sadıqov, dosentlər Vidadi Bəşirov, Rüfət Hüseynzadə sxemlərdəki fikir və ideya yeniliyindən, pedaqogikanı tədris edənlər və öyrənənlər üçün əhəmiyyətindən, estetik mahiyyət daşımasından bəhs etdilər, elmi əhəmiyyətindən söhbət açdılar. Sxemlərin tərtibi, sərlovhələrin yerləşdirilməsi, məfhumun məzmununu açan anlayışların sxemdə vahid istiqamətdə verilməsini, eksperiment üsullarının dərsləkdə olduğu kimi adlandırılmasını, pedaqoji mövzuda ədəbiyyat ifadəsinin pedaqoji yönümlü müasir ədəbiyyat ifadəsi ilə əvəz edilməsini, tədqiqat üsulları qruplarının ardıcılığının nəzərə alınmasını və s. tövsiyə etdilər.

Sonda professor Nurəddin Kazımov sxemlər haqqında arayış xarakterli yığcam məlumat verərək, tədbirdə iştirak edənlərə minnətdarlığını bildirdi.

Redaksiyadan: *Professor N. Kazımovun çıxışlardakı bəzi fikirlərə aid münasibətini əsaslı şəkildə öyrənmək məqsədi ilə ona*

müraciət etdik. O, bununla əlaqədar yazılı materialını redaksiyaya təqdim etdi. Həmin materialı olduğu kimi dərc edirik:

İlham Cavadov

«MƏKTƏB PEDAQOGİKASI SXEMLƏRDƏ» HAQQINDA SÖYLƏNMİŞ BƏZİ FİKİRLƏRƏ DAİR

Mart ayının 5-də Təhsil Problemləri İnstitutu və Təhsil Şurası mənim «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı əsərimi müzakirə etmişlər. Sevindirici haldır ki, çıxış edən mütəxəssislərin hamısı: institutun direktoru professor A.Mehrabov da, Təhsil Şurasının sədri professor Ə.Ağayev də, institutun direktor müavini professor U.Kərimov da, institutun professorlarından A.Abbasov və V.Xəlilov da, Müəllimlər İnstitutunun prorektoru professor M.Həsənov da, həmin institutun dosenti R.Hüseynov da, Bakı Slavyan Universitetinin dosenti K.Məmmədov da, Dillər Universitetinin professoru F.Seyidov da, bu universitetin dosentləri V.Bəşirov və O.Abbasov və başqaları da sxemləri təhsil üçün yararlılıq dərəcəsinə görə təhlil etmişlər. Çıxışlarda nəzərə alınması mümkün olan bir sıra təkliflər üçün yoldaşlara minnətdarlığımı bildirirəm. Hər sxemin başlığının və ya ortasındakı adının saxlanması; məfhumun məzmununu açan anlayışların sxemdə vahid istiqamətdə verilməsi; eksperiment üsullarının dərslikdə olduğu kimi adlandırılması, pedaqoji mövzuda ədəbiyyat ifadəsinin pedaqoji yönümlü müasir ədəbiyyat ifadəsi ilə əvəz edilməsi, tədqiqat üsulları qruplarının ardıcılığının nəzərə alınması bu cür təkliflərə misal ola bilər.

Bununla belə, qaldırılmış bəzi məsələlərə aydınlıq gətirməyi həm pedaqoji elmdən ötrü, həm də müəllimlərdən ötrü faydalı hesab edirəm. Kərim Məmmədovun müzakirəyə gəldiyinə və orada fəal iştirak etdiyinə görə ona xüsusən minnətdaram. Lakin dərəcə tələsdiyindən o, tez getdi. Özü olmadığından, onun fikirlərinə orada münasibət bildirməyi yersiz hesab etdim. Düşündüm ki, mülahizələrimi mətbuat vasitəsi ilə ona çatdıraram.

Belə hesab edirəm ki, hörmətli Kərim müəllimin təkliflərindən bəziləri sxemlərlə səthi tanışlığının məhsulu kimi qiymətləndirilə bilər. Çünki onun fikrinə görə sxemlərdə müəllim haqqında, təhsil haqqında məlumat öz əksini tapmalı idi. Halbuki, sxemlərin 32-ci səhifəsində müəllim fəaliyyətinin istiqamətlərini əks etdirən ayrıca sxem verilmiş, 33-cü səhifədə müəllimin mövcud statusu və təklif edilən statusu xüsusi sxemdə, 34-cü səhifədə isə müəllim kadrlarının pedaqoji hazırlığının vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq üçün bəzi təkliflər digər sxemdə əks olunmuşdur.

Deyilənlər təhsilə də aid edilməlidir.

Rəyçinin fikrincə, təhsil haqqında məlumat sxemlərdə yox dərəcəsidir.

Deyilənin əksinə olaraq, 12-ci səhifədəki sxem təhsil kateqoriyasının mahiyyətini (bakalavr pilləsi üçün), 15-ci səhifədəki sxem təhsil kateqoriyasının mahiyyətini (magistr pilləsi üçün), 16-cı səhifədəki sxem təhsilin məqsədini (bakalavr pilləsi üçün), 17-ci səhifədəki sxem təhsilin məqsədini (magistr pilləsi üçün), 18-ci səhifədəki sxem Azərbaycanda fasiləsiz təhsil sistemini, 19-cu səhifədəki sxem isə təhsil sisteminin əsasında duran başlıca prinsipləri əks etdirir.

Opponentim ailə pedaqogikasını pedaqoji elmlər sisteminə aid etməyi və sxemlərdə ona ayrıca yer verməyi düzgün hesab etmir. Nə üçün? Onun fikrincə, pedaqoji elmin belə bir sahəsi yoxdur. Əlbəttə, opponentin hər cür fikir söyləmək hüququ var. Bizim mövqeyimiz isə reallıqdan çıxış etməkdən, reallığa istinad etməkdən ibarətdir. Reallıq isə göz qabağındadır: ailə tərbiyəsi olub, indinin özündə də var və bundan sonra da olacaqdır; ailədə tərbiyə problemləri tədqiq edilmiş, tədqiq edilir, bundan sonra da tədqiq ediləcək. Bu sahəni tədqiq edən elmin adı isə pedaqogikanın qollarından biri olan ailə pedaqogikasıdır.

Hörmətli müəllimə görə tədris müəssisəsində siyasi fəaliyyətin yolverilməzliyi prinsipinin sxemlərə daxil edilməsi məqbul sayıla bilməz. Nə üçün? Onun fikrinə görə məktəb ideoloji qurumdur. Kərim müəllim burada bir-biri ilə bağlı iki məfhumu: tədris müəssisəsində siyasi fəaliyyətlə

tədris müəssisənin ideoloji qurum olmasını eyniləşdirir. Əlbəttə, məktəb dövlətin ideologiyasına uyğun fəaliyyət göstərir. Lakin belə bir fəaliyyəti hansısa partiyanın və ya siyasi təşkilatın məktəbdə fəaliyyəti kimi başa düşmək düzgün olmazdı.

Hörmətli opponent sxemlərdə metodologiyaya yer verilmədiyindən təəssüflənir. Deməliyə ki, milli pedaqogikada metodoloji problemlər «Məktəb pedaqogikası» adlı dərslinin «Pedaqoji elmin nəzəri-metodoloji məsələləri» adlı ilk bölməsində şərh edilir. Ümumiyyətlə, metodologiya, o cümlədən, pedaqogikanın metodologiyası son dərəcə mücərrəd məfhum olduğundan, onu sxemləşdirməmişik. Hörmətli Kərim müəllim pedaqoji elmin metodologiyasının nədən ibarət olduğunu və onu sxemləşdirməyin yollarını göstərsəydi, ona əlavə minnətdar olardıq.

Hörmətli Kərim müəllim vaxtı çoxdan keçmiş bir mübahisəyə özünü doğrultmayan üsulla yeni həyat verməyə cəhd edir, təkrar deyir ki, elmi milli deyil, ümumbəşəridir; buna görə də pedaqogika milli ola bilməz. Bu məsələyə biz çoxdan münasibət bildirmişik; özü də iki dəfə: həm ən mötəbər qəzetlərdən birində – «Respublika» adlı qəzetin 2002-ci il 16 yanvar tarixli sayında «Elm və dövlət müstəqilliyi» adlı məqalədə, həm də «Təhsil» qəzetinin 2002-ci il 23 yanvar tarixli sayında «Vətənsiz elm vətənə fayda verə bilərmi?» adlı məqalədə. Köhnə bayatı çalmaqdansa, həmin məqalələri oxumaq və tutarlı dəlillər gətirərək elmi mübahisəyə girişmək məsləhət olmazdı?! Sübutsuz-dəlilsiz nəyəsə yox deyib tərslik etmək elm daşıyıcısına şöhrət gətirərmidi?! Mübahisəyə girişdiyiniz şəxsin əsərlərini, o cümlədən onun «Milli pedaqogika yollarında» adlı kitabını, heç olmazsa həmin kitabın 394-cü səhifəsindəki milli pedaqogikanın mahiyyətinə dair müəllifin fikrini oxuyaraq ona münasibət bildirməyiniz faydalı olmazdı? Orada yazılmışdır: «Azərbaycan Respublikasının müasir pedaqoji təcrübəsi və pedaqoji fikrin keçmiş pedaqoji irsi ilə üzvi şəkildə əlaqələndirərək buna üstünlük verən və digər ölkələrin pedaqoji təcrübəsi və pedaqoji fikrinə laqeyd

qalmayan pedaqogikaya milli pedaqogika deyilir». Milli pedaqogika belə başa düşülür, hörmətli opponent! «Elm ümumbəşəridir; pedaqogika elmdir; deməli, pedaqogika ümumbəşəridir» formasında qurulan sillogizm formal məntiqin məhsuludur, hörmətli opponent! Formal məntiq isə məntiqi təfəkkürün aşağı pilləsidir. Onun yüksək pilləsi isə dialektik məntiq adlanır. Əsl elmin əzəmətli binası dialektik məntiq zəminində ucalır. Hörmətli opponent pedaqoji cərəyanları əks etdirən sxemi nəzərdə tutaraq söyləyir ki, həmin cərəyanlar pedaqoji deyil, fəlsəfi cərəyanlardır. Məncə, hörmətli Kərim müəllim ya realıqla səthi tanış olduğundan, yaxud da reallığı bilərəkdən təhrif etmək istəyindən həmin fikri söyləmişdir. Bu səbəbdən də mən məsələnin mahiyyətinə aydınlıq gətirməliyəm.

Pedaqogika kursunu tədris edən mütəxəssislərə məlumdur ki, tarixən pedaqoji fikir fəlsəfənin tərkibində formallaşmağa başlamışdır. Qədim dövrdən filosoflar həm də pedaqoji proses haqqında, təlim və təhsil haqqında çox maraqlı və faydalı fikirlər söyləmişlər. Azərbaycanda da belə olmuşdur. Nizaminin, Füzulinin, Tusinin, Nəsiminin, Bəhmənyarın, M.F.Axundovun, Bakıxanovun və bir çox digər filosof, yazıçı və şairlərin pedaqoji fikirləri tədqiq edilmiş və tədqiq edilməkdədir. Bu cür tədqiqatlardan məlum olmuşdur ki, vaxtilə filosof, yazıçı və şair kimi məşhur olmuş şəxslərin sistemli pedaqoji irsləri də mövcuddur. Müasir pedaqoqlar öz mühazirələrində və əsərlərində həmin şəxsləri yad edir, onların pedaqoji irsini dilə gətirirlər. Məhz bu zəmindən çıxış edərək biz indiyədək dünya miqyasında olmuş pedaqoji cərəyanları öyrənmiş, adlandırmış və mahiyyətini açmışıq.

Düşünürük ki, əgər hörmətli opponent «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 2000-ci il 6-cı nömrəsindəki «Pedaqoji cərəyanlar hansılardır və Milli pedaqogika onları necə qiymətləndirir?» mövzusunda məqaləni, yaxud «Milli pedaqogika yollarında» adlı kitabda eyni adlı materialı oxumuş olsaydı, bəlkə həmin məsuliyyətsiz fikri söyləməzdə, hətta müəllifin elmi zəhmətini ayrıca qeyd edərdi, pedaqoji cərəyan kimi hürufizm pedaqogikasının nə demək olduğunu soruşmazdı.

Pedaqoji cərəyanlar sırasında sovet pedaqogikasının da adını görən opponent təəccübləndiyini bildirmişdir. Onun fikrincə, sovet pedaqogikası cərəyan deyil. Bəs nədir? Opponentimiz həmin suala cavab vermir. Lakin o, zəhmət çəkib milli pedaqogika ruhunda yazılmış «Məktəb pedaqogikası» dərsliyindən hali olsaydı, onun heç olmazsa, 15-ci səhifəsində pedaqoji cərəyan məfhumunun mahiyyətinə dair fikrə gözücü nəzər salsaydı, yəqin edərdi ki, pedaqoji cərəyan – pedaqoji elmin, yaxud pedaqoji prosesin hər hansı bir və ya bir neçə cəhətini ön plana çəkib, digər cəhətlərini ona tabe etmək cəhdindən ibarətdir. Bu baxımdan milli pedaqogikada sovet pedaqogikası pedaqoji cərəyan hesab edilmiş və belə səciyyələndirilmişdir: «Sovet adamlarının təlim, tərbiyə və təhsil məsələlərini Sov.İKP ideyalarına uyğun şəkildə şərh edən pedaqogika sovet pedaqogikasıdır» («Milli pedaqogika yollarında», Bakı, «Ağrıdağ», 2001, səh. 409).

Mütəxəssislərimizdən biri təklif edir ki, pedaqoji prosesin ayrılmaz hissəsi olan psixoloji inkişaf kateqoriyasını inkişaf məfhumu ilə əvəz edək. Bu təkliflə iki cəhətdən razılaşmaq mümkün deyil. Əvvəla, ümumiyyətlə inkişaf fəlsəfi kateqoriya hesab edilir və dünyada hər şeyin, bütün təbiət və cəmiyyət hadisələrinin kəmiyyət və keyfiyyət dəyişmələrini nəzərdə tutur. Bu mənada başa düşülən inkişafın pedaqogikaya dəxli yoxdur. İkincisi, insanla əlaqədar inkişaf deyəndə orqanizmin fiziki, fizioloji və s. cəhətdən təkmilləşməsi də ön plana çəkilir. Düzdür, uşağın orqanizmində baş verən fiziki və fizioloji dəyişmələrin təlim-tərbiyə işinə dəxli var və bu dəyişiklikləri müəllimin bilməsi, öz pedaqoji işində nəzərə alması faydalıdır. Lakin gənc nəsilə psixoloji xüsusiyyətlərin necəliyi, onların inkişaf dinamikası təlim-tərbiyə işinə, pedaqoji prosesə daha güclü təsir göstərir. Bu iki səbəbdən biz ümumiyyətlə inkişafı deyil, real həyatda olduğu kimi, məhz psixoloji inkişafı pedaqoji prosesin ayrılmaz tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirməyi vacib hesab etmişik.

Hörmətli mütəxəssislərimizdən bəziləri təhsilin mahiyyəti və məqsədi məfhumlarına aid olan sxemlərdə həm uyğunsuzluq halları, həm də digər sxemlərdən fərqlənən hallar olduğunu

deyirlər. Birinci cəhətə nəzər salsaq deməliyik ki, həmin sxemlərdə uyğunsuzluq deyil, fərq var. Sxemlərdən görüldüyü kimi, təhsilin mahiyyəti məfhumu da, təhsilin məqsədi məfhumu da ayrılıqda həm bakalavr pilləsinə uyğun, həm də magistratura pilləsinə uyğun şəkildə açıqlanır. Məfhumların mahiyyəti hər iki pillə üçün eynilə qalır, magistratura pilləsində eyni mahiyyət bir qədər dərin məzmununda ifadə edilir. Təhsilin mahiyyətinə dair fikrimizi konkretləşdirək. Bakalavr pilləsinə aid sxemdə məfhumun mahiyyəti belə ifadə edilir: təhsil-sosial iqtisadi həyatın bir sahəsi kimi, müvafiq tədris müəssisəsində müəyyən müddətdə öyrənilən, tərbiyə və psixoloji inkişaf imkanları olan, təlimin bir halda zəruri şərti, digər halda nəticəsi kimi özünü göstərən biliklərin, bacarıq və vərdislərin, habelə mənəvi keyfiyyətlərin məcmusudur.

Magistratura mərhələsinə aid sxemdə isə biliklər, bacarıq və vərdislər, habelə mənəvi keyfiyyətlər əvəzinə sistemləşdirilmiş, milli və ümumbəşəri dəyərlər ifadəsi işlədilir. Bununla yanaşı, bakalavr pilləsinə aid sxemdə öyrənilən ifadəsindən əvvəl magistratura pilləsinə aid sxemdə məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil ifadəsi əlavə olunmuşdur.

Göründüyü kimi, eyni məfhumun mahiyyətinin iki mərhələdəki açılmasında uyğunsuzluq və ya ziddiyyət yoxdur; eyni mahiyyətin iki səviyyədə: aşağı və yüksək səviyyədə ifadəsi var. Təəssüf ki, mütəxəssislərimizin əksəriyyəti elmimiz üçün həmin yeniliyi də dilə gətirmədi.

Səciyyələndirdiyimiz məfhumların aparıcı əlamətlərinin sxemdə ayrı-ayrı sözlərlə təqdim edilməsi də təsadüfi deyil. Burada əsas məqsəd təhsilin mahiyyəti və təhsilin məqsədi məfhumlarının aparıcı əlamətlərini oxucunun diqqətinə çatdırmaqdan ibarət olmuşdur.

Bir daha müzakirə iştirakçlarına, çıxış etmiş yoldaşlara və müzakirənin təşkilatçlarına öz minnətdarlığımı bildirirəm.

(Nurəddin Kazımov, Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor, «Təhsil və zaman» qəzeti, 17 mart 2004)

27. PEDAQOJİ ELMİN BAŞLICA KATEQORİYALARI MÜZAKİRƏ OLUNDU

Martın 30-da Heydər Əliyev muzey-lektoriyasında Azərbaycan Respublikası Təhsil Şurası nəzdindəki «Pedaqoji elm və pedaqoji proses» komissiyasının növbəti yığıncağı keçirildi.

Pedaqogika kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov müzakirəni giriş sözü ilə açıdıqdan sonra 31 Mart soyqırımı qurbanlarının xatirəsi bir dəqiqəlik sükutla yad edildi.

Bundan sonra pedaqogika kafedrasının professoru Fərahim Sadıqov «Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları və onların mahiyyəti haqqında» mövzusu üzrə məruzə etdi.

Professor F.Sadıqov pedaqoji elmin kateqoriyalara bölünməsinin zəruri şərtlərini izah edərək bildirdi ki, birincisi, pedaqoji prosesin konkret kateqoriyalara bölünməsi pedaqogikanın mövzusu ilə bağlı mövcud olan bütün fikir ayrılıqlarına son qoya bilər. İkincisi, pedaqogikanın tədqiqat mövzusunun və sahələrinin düzgün müəyyənləşdirilməsi üçün zəmin yaradır. Üçüncüsü, «təlim», «tərbiyə», «təhsil» anlayışlarının oxşar və fərqli cəhətlərinin sərhədləri düzgün müəyyənləşər və beləliklə, pedaqogikaı öyrənən gənc nəslin ayrı-ayrı dərslərlərdə (dərs vəsaitlərində) bu məsələlərlə bağlı rastlaşdıqları bir-birinə zidd olan fikirlərin, bir-birini təkzib edən mülahizələrin, bir-birindən köklü surətdə fərqlənən tərəflərin aradan qaldırılmasına zəmin yaranmış olar.

Pedaqoji proses, tərbiyə, təlim, təhsil və psixoloji inkişaf kateqoriyaları barədə mövcud ədəbiyyatdakı fikir ayrılıqlarına öz münasibətini bildirən məruzəçi pedaqoji elmin kateqoriyaları ilə əlaqədar professor Nurəddin Kazımovun konsepsiyalarını açıqlayaraq göstərdi ki, professor N.Kazımovun pedaqoji elmin kateqoriyaları barədə irəli sürdüyü ideyaları, elmi müddəaları, xüsusilə, tərifləri məqbul hesab etmək olar. O, təhsil və pedaqoji inkişaf kateqoriyaları barədə öz orijinal fikirlərini də yığıncaq iştirakçılarına çatdırdı və ona ünvanlanan suallara cavab verdi.

Bundan sonra «Pedaqoji elm və pedaqoji proses» komissiyasının sədri, əməkdar elm xadimi, professor N.Kazımov həm məruzəyə, həm suallara, həm də suallara verilən cavablara öz münasibətini bildirdi.

Professorlardan Əmrulla Paşayev (ADPU), Hikmət Əlizadə (BDU), Mircəfər Həsənov (AMİ), Yusif Talıbov (ADİA), dosentlərdən İramin Ağayev (AMİ) çıxış edərək problemlə bağlı öz fikir və mülahizələrini söylədilər.

Tədbirin sonunda elmi işlər üzrə prorektor, professor Zeydulla Ağayev, tərbiyə işləri üzrə prorektor Ələddin Əliyev müzakirə edilən problemin əhəmiyyətindən danışdılar.

Tədbirdə tədris işləri üzrə prorektor, dosent Natiq Yusifov da iştirak edirdi.

(Könül Valehqızı, «Poliqnot» qəzti, 15 aprel 2004)

28. MƏKTƏB PEDAQOGİKASI

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi, pedaqogika sahəsində də ölkəmizin görkəmli alim və elm xadimlərinin sanballı tədqiqatları, dərslilər, monoqrafiyalar, elmi-publisist əsərlər yazılmış və işıq üzü görmüşdür. Respublikamızın milli pedaqogikasının yaradıcılarından və onun inkişafına layiqli töhfələr verən alimlərimizdən biri olan professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabı da elm, təhsil sahəsində köklü islahatların həyata keçirilməsinə layiqli töhfədir. Respublikamızın aparıcı pedaqoq alimlərindən Y.Talıbov, Ə.Ağayev və başqaları milli pedaqogika yaratmağın zəruriliyini hələ keçən əsrin 80-ci illərinin axırları və 90-cı illərin əvvəlində əsaslandırılıb, bu sahədə bir sıra məqalə və əsərlər dərc etdirib dəyərli tövsiyələr versələr də, bu istiqamətdə dərslilər şəklində sanballı əsərlərin yazılıb ərsəyə gətirilməsi, respublika auditoriyasına təqdim edilməsi kimi tarixi bir vəzifənin öhdəsindən gəlmək professor N.Kazımova nəsib olmuşdur.

Onun «Pedaqogika», «Ali məktəb pedaqogikası», «Məktəb pedaqogikası» kimi dərslikləri ardıcıl hazırlanıb çap edilərək ali pedaqoji məktəblərin tələbələri, aspirant və dissertantları, müəllimlər, eyni zamanda geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. 370-dən çox elmi məqalənin, dərslik və monoqrafiyaların, kitabçaların müəllifi olmuş əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun yaradıcılığı sayəsində ərsəyə gəlmiş bu əsərlər təkcə pedaqogika sahəsində yox, eyni zamanda elmin digər sahələri ilə yanaşı, hüquq elmi üçün də gərəklidir. Hüquq və pedaqogika elminin qarşılıqlı əlaqəsi və vəhdət halında öyrənilməsi, təlimi hüququn orta məktəbdən tədris edilməsi kimi ideya və fikirlər əhalinin hələ gənc yaşlarından hüquqi şüurunun və hüquq mədəniyyətinin yüksəldilməsi, hər kəsdə qanunları bilmək və ona hörmət etmək ruhunun aşılınması kimi tarixi vəzifələrin yerinə yetirilməsini təmin etmiş olur. Bu baxımdan N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» əsəri dəyərli vəsaitdir. Dərslik girişdən, 5 bölmədən və 32 fəsildən ibarətdir. «Pedaqoji elmin nəzəri-metodoloji məsələləri», «Təhsil və təlim pedaqoji prosesin tərkib hissələri kimi (Didaktika)», «Pedaqoji prosesin tərkib hissəsi olan tərbiyənin ümumi nəzəri məsələləri», «Tərbiyənin başlıca sahələri», «Pedaqoji prosesə xidmət məsələləri»nə həsr edilmiş bu beş bölmədə təhlil olunan məsələlərlə bağlı problemlərin müvəffəqiyyətli həllinə nail olunmuşdur.

Dərslikdə tərbiyənin həyata keçirilməsi mərhələləri, onun gənc nəslin dünya görüşünün formalaşmasında pedaqoji prosesin yeri, gənclərin tərbiyəsində mövhumat və dindən sui-istifadə hallarının qarşısının alınması yolları açılmışdır. Kitabda şəxsiyyətin formalaşmasında irsiyyətin yeri, mühitin, pedaqoji prosesin, əməyin rolu və onların qarşılıqlı əlaqələri elmi, nəzəri və praktiki qaydada işlənmişdir.

(Əli Zeynalov, «Respublika» qəzeti, 24 fevral 2004)

29. PEDAQOGİKAYA DAİR YENİ NƏŞR

Bu günlərdə Azərbaycan Dillər Universitetində «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğəti»nin təqdimat mərasimi keçirilmişdir.

Təqdimat mərasimini giriş sözü ilə universitetin tədris işləri üzrə prorektoru, dosent Natiq Yusifo açaraq bu nəşrin müasir dövr üçün əhəmiyyətindən danışdı. O bildirdi ki, bu lüğət ilk təşəbbüs olmasa da, əvvəlki lüğətlərdən xeyli fərqlənir. Əvvəllər nəşr olunan lüğətlər kiril əlifbası ilə buraxıldığından bu gün onlardan istifadə xeyli çətinləşmişdir. Doğrudur, hələ 30-cu illərdən pedaqoji terminologiyanın işlənməsinə başlanılsa da, lüğətlər bir az sonra yaradılmışdır. Ancaq möhtərəm Prezidentimizin latın qrafikası ilə ədəbiyyatın və məlumat nəşrlərinin yaradılması haqqındakı sərəncamından sonra bu istiqamətdə xeyli iş görülmüşdür. Bu lüğət müasir pedaqogikanın inkişafında mühüm rol oynayacaq və ondan həm tələbələr, həm də müəllimlər istifadə edə biləcəklər.

Professor Əjdər Ağayev isə pedaqogika elminin inkişafının müasir vəziyyətindən danışdı. Bildirdi ki, bu gün belə bir nəşrin yaranmasına böyük ehtiyac var idi. Hazırda bizim istifadə etdiyimiz lüğət son dəfə 1958-ci ildə nəşr olunan «Pedaqogika və psixologiya terminləri lüğəti»dir ki, bu da artıq demək olar ki, köhnəlmişdir. Bu lüğət çox faydalı bir nəşrdir.

Sonra professorlardan Nübar Muxtarova, Sərdar Quliyev, Fəxrəddin Veysəlov, Akif Abbasov, dosent Rəşid Cabbarov çıxış edərək yeni nəşr haqqında öz fikirlərini bildirdilər.

Qeyd edildi ki, lüğət professor Nurəddin Kazımovun rəhbərliyi, redaktorluğu və iştirakı ilə pedaqogika kafedrasının bütün əməkdaşları tərəfindən ciddi axtarışlar nəticəsində yaradılmışdır.

Sonda çıxış edən professor Nurəddin Kazımov bu nəşri yüksək qiymətləndirdiklərinə görə çıxış edənlərə öz minnətdarlığını bildirdi.

(Mehdi Mükərrəmoğlu, «Xalq» qəzeti, 12 oktyabr 2005)

30. QIYMƏTLİ TƏDQIQAT ƏSƏRİ

(«Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik lüğət». Bakı, OKA ofset Nəşriyyat Poliqrafiya şirkəti, 2005 – 246 səh.).

«XX əsrin 30-cu illərindən Azərbaycanda pedaqoji terminologiya sahəsində canlanma başlanmışdır. B.B.Komarovski, M.Muradxanov, Ə.Seyidov, M.Mehdizadə, Ş.Ağayev və bir çox başqaları pedaqoji mətbuatda çıxış etmiş, pedaqoji lüğət yaradılmasını arzulamışlar. Onlardan bəziləri əməli addımlar da atmışlar. Məsələn, «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 1946, 1947 və 1948-ci illərdəki bəzi saylarında B.B.Komarovskinin «Didaktik lüğət», 1949-cu ilin 1-ci sayında M.Muradxanovun «Pedaqoji və pedaqoji tarixindən Azərbaycanda istilahlər» adlı material çap olunmuş, 1958-ci ildə M.Muradxanov və Ş.Ağayevin redaktorluğu ilə «Pedaqogika və psixologiya terminləri lüğəti» adlı kitabça işıq üzü görmüşdür.

Bu fikirlər yenidən işıq üzü görmüş «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət» adlı kitabdan götürülmüşdür.

Lüğət Respublika Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri, əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun rəhbərliyi, redaktorluğu və iştirakı ilə Azərbaycan Dillər Universitetinin Pedaqogika kafedrasının kollektivi tərəfindən hazırlanmışdır.

«Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik lüğət»i Azərbaycan Respublikasının müstəqillik dövründə doğma dildə nəşr olunan ilk universal milli ensiklopedik əsərdir.

Milli pedaqogikanın əsas anlayışlar sistemini ehtiva edən bu ensiklopedik lüğət oxucuları dünyada və ölkəmizdə pedaqoji elmin, məktəb və pedaqoji fikir tarixinin, keçmiş və müasir pedaqoji proses təcrübəsinin, görkəmli maarif-pərvər şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətində cərəyan edən fakt və hadisələrlə də yaxından tanış edir, onlara mənəvi dəstək olur.

Lüğətdə pedaqoji terminologiya amilləri, yəni pedaqoji prosesin həm nəzəriyyəsində, həm də təcrübəsində geniş

işlədilən kateqoriyaların və məfhumların mahiyyəti, habelə, pedaqoji prosesi həyata keçirən aparıcı tədris müəssisələrinin və mütəxəssislərin fəaliyyət xüsusiyyətləri də açıqlanır, pedaqoji təcrübə üçün rəvac verən yeni pedaqoji texnologiyalar kompleksi şərh olunur.

Müasir məktəb və pedaqoji fikir tariximizin zənginləşməsində müstəsna əhəmiyyəti olan bu lüğət milli fabulada yeni pedaqoji təfəkkür zəminində qələmə alınmışdır. Müəlliflər bir qayda olaraq, araşdırdıqları problemin tədqiqi xarakterinə üstünlük vermiş, onu tarixi-müqayisəli səviyyədə işləyib araya-ərsəyə gətirmişdir.

Pedaqoji proses nəzəriyyəsi və təcrübəsinin inkişafında önəmli vasitə kimi meydana çıxan, onun pedaqoji, psixoloji, fəlsəfi və sosioloji aspektlərinin yüksək elmi-metodiki konsepsiya əsaslarında möhkəmləndirən «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət» yaradıcı düşünən, mühakimə yürüdən, elmi-demokratik dünyagörüşə malik şəxsiyyət formalaşdırmaqda geniş imkanları olan qüdrətli və fundamental tədris vəsaitidir.

Bir həqiqəti etiraf edək ki, bəzən təlim-tərbiyə işinin demokratikləşdirilməsində, humanistləşdirilməsində yeni forma, metod, üsul və sistemlərin tətbiqi təcrübəsində pedaqoji anlayışların mahiyyəti düzgün dərk edilmədiyindən, əməli fəaliyyətdə yanlışlığa, bəsitliyə yol verilir, söylənilən mülahizə və faktlarda dolaşıqlıq yaradılır, mühüm pedaqoji anlayışların təhlili və izahlı şərhinə təhsilləndirici mövqedən yanaşılır. Nəticədə isə pedaqoji elmin tədqiqat sahəsi olan pedaqoji proses amillərinin obyektiv dəyərləndirilməsinə xələl gətirir, fakt və hadisələrin həqiqi anlayışlar səviyyəsində etibarlı başa düşülməsi üçün real imkanlar yaranmır.

Bu yönümdən milli pedaqogikanın ən qabaqcıl nailiyyətləri əsasında yazılmış bu lüğət pedaqogikaşünaslığa ən qiymətli töhfə olub, hər bir təhsil işçisini və sıravı oxucunu mühüm pedaqoji məfhumların mahiyyətindən hali edir, onların pedaqoji biliyin ayrı-ayrı sahələrinə bələdçilik hissini artırmış olur.

Səriştəli elmi-metodiki prinsiplər əsasında tərtib edilmiş lüğətin məziyyətlərindən biri də onun milli ruhda yazılmasıdır. Ölkəmizdə vətəndaşlıq hüququ qazanmayan, qulağa əcaib gələn, anlaşılması çox mücərrəd təsir bağışlayan «yad notlarını» islah yolunda əsl örnək olan bu kitab sırf elmi məzmun daşıyan əcnəbi sözlərin işlənilməsi məqamlarının yerindən və şəraitindən asılı olaraq işlədilməsi imkanlarının da (dilimizə uyğun şəkildə) reallaşdırılmasına rəvac verir.

İnanıq ki, elmi tutumu, milli məzmunu, ümumbəşəri dəyəri ilə respublika pedaqoji ictimaiyyətinin böyük rəğbətinə səbəb olacaq bu kitab onun hasilə gətirildiyi flaqman bir ali məktəbə – Azərbaycan Dillər Universitetinə də şərəf və ləyaqət ucalığı gətirəcəkdir.

(Vidadi Bəşirov, «Pedaqogika» kafedrasının dosenti, pedaqoji elmlər namizədi, «Poliqnot» qəzeti)

31. NURƏDDİN KAZIMOV HAQQINDA BİBLİOQRAFİK MƏLUMAT

Ayaz Kazımov. Professor Nurəddin Kazımov haqqında. I. Ön söz; II. Tərcümeyi halından bəzi səhifələr; III. Monoqrafiyalarının, dərsliklərinin, kitab və kitabçalarının, tezislərinin, jurnal və bəzi qəzetlərinin, məqalələrinin adları; ictimai-siyasi fəaliyyətinin əsas istiqamətləri; IV. İttifaq və respublika səviyyəli konfranslarda məruzələri, tərcümə və redaktə fəaliyyəti, «Dəyirmi stol» ətrafında söhbətlərdə iştirakı; V. Yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında iştirakı; VI. Elmi dərəcələri, elmi adları, təltifləri və fəxri adları; VII. Əsərləri, fəaliyyəti və şəxsiyyəti haqqında çap olunmuş rəylərin siyahısı; VIII. Ona ünvanlanmış bəzi fikirlər.

(«Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov haqqında bibliografik məlumat», Bakı, «Oka-ofset» nəşriyyatı, 2006)

32. QIYMƏTLİ TƏDRİS VƏSAİTİ

Ölkədə uğurla aparılan təhsil islahatlarının tələblərinə uyğun olaraq son illər yeni, milli dərsliklərin, dərs vəsaitlərinin və digər didaktik-metodik vasitələrin hazırlanıb çap olunmasını təqdirəlayiq hal hesab etmək olar. Bu cəhətdən əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun «Çaşıoğlu» nəşriyyatında çap olunmuş «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı dərs vəsaiti də təhsil islahatına dəyərli töhfədir.

Ona görə qeyd etmək olar ki, indiki məğbul durumda məktəb və müəllim fəaliyyətinin demokratik əsaslarla idarə olunmasında, yeniləşməsində və dərin ictimai-sosial məzmun almasında belə nəşrlərin müstəsna əhəmiyyəti vardır. Xüsusən, elmi-tədqiqat işinə və tədris prosesinin zənginləşməsinə bu qəbildən olan təhsilləndirici mənbələrin çox əhəmiyyətli təsiri vardır.

Bu cür kitabları araya-ərsəyə gətirmək, əlbəttə nəcib və şərəfli bir işdir. Sxemləri hazırlamış müəllif işini bu cəhətdən uğurlu hesab edərək, yüksək inam və cəsarət hissində çağdaş Azərbaycan pedaqogikasının bugünkü inkişafında həmini tədris vəsaitinin çox böyük, önəmli rolu olacaqdır.

Bu yönümdən pedaqogika sahəsində nəşr olunan dərsliklərə, ədəbiyyatlara münasibət bildirmək, onların təqdirli və nöqsanlı çətinliklərini analitik təhlil etmək, ictimai dəyərliliyini göstərərək geniş oxucu kütləsinin müzakirəsinə çıxarmaq, əlbəttə, bu gün də aktual məsələ olaraq qalır. Zənn edirəm ki, pedaqogika aləmində belə önəmli, problematik məsələlərin həlli, tək-cə mahiyyətinə aid olmayan mədhiyyə, tərif yağışı üzərində yox, ciddi elmi yanaşma, dərin pedaqoji ümumiləşdirmə yönümündən dəyərləndirilməlidir.

İlk öncə onu qeyd edirəm ki, müəllifin indi toplu halında hasilə gələn bu qiymətli tədris vəsaiti uzun illər ərzində çəkilmiş zəhmətin bəhrəsi olan «Milli pedaqogika yollarında», «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası» adlı fundamental əsərlərdən qaynaqlanmış, təcrübə fəaliyyət üçün bu mənbələrdən işıq ucu götürmüşdür.

Çağdaş pedaqoji fikir tariximizdə pedaqoji elm və pedaqoji prosesin zənginləşməsinə xidmət edən bu vəsait, əsasən, iki məqsədi özündə ehtiva edir. Topulun yaxın məqsədi nəzəri və əməli pedaqoji fəaliyyətə kömək etmək, bu sahədə olan mövcud boşluqları yeni anlayışla, qanunauyğunluqlar sistemi ilə möhkəmləndirmək, perspektiv məqsədi isə pedaqoji proses amillərinin, başlıca pedaqoji ünsürlərinin cərəyan etdiyi yerdən və məqamdan asılı olmayaraq yetkin vətəndaş şəxsiyyətinin formalaşmasına, onun bu sahədə qlobal səviyyədə nüfuz qazanmasına təkan verəcək inkişaf yollarına çıraqlı tutmaqdır. Müəllifin təbirincə qeyd etsək, «Sxemlər milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsi olan pedaqoji proses kateqoriyasından başlayır və pedaqoji prosesə xidmət məsələsi ilə başa salır».

Bu silsilə vəhdətində arada yerləşdirilmiş sxemlər isə pedaqoji prosesin əhatə etdiyi təhsil, təlim-tərbiyə və psixoloji inkişaf məsələlərini qarşılıqlı əlaqə şəraitində nümayiş etdirir. Nəticədə, başlıca pedaqoji kateqoriya və anlayışların daxili əlaqəsi, yəni sistemi pedaqoji fikir tarixində ilk dəfə açılır və sübut olunur.

Bu isə pedaqoji elmin töhfəsindən su içən və ona qida verən pedaqoji prosesin tamlığını təmin edir. Məhz müəllim məramını da elə bu kamil mətləblər daha çox düşündürür. Axı, nə qədər acı olsa da, həqiqətdir. Bu gün maarif çırağımızın sənətiməsində, ifrat dərəcədə çox ciddi mənfi təsiri olan mövcud neqativ amillərlə yanaşı, ailədə, məktəbdə, ictimai birliklərdə, məktəbdənkənar təlim-tərbiyə müəssisələrində, hətə də öz fəaliyyətini elmi əsaslarda başa düşməyən, yeni tələbatlara uyğun fəaliyyət göstərməyən, sözün əsl mənasında təhsil islahatının fəal iştirakçlarına çevrilməyən həmkarlarımız çoxdur.

Odur ki, yeni pedaqoji ideyalara uyğun, cəmiyyət üçün yararlı övlad ola biləcək kamil nəsil formalaşmaqda belə əvəzsiz pedaqoji sərvət inciləri bütün təhsil işçiləri ilə yanaşı ümumi-əfkarın diqqət mərkəzinə gətirmək olduqca faydalı iş hesab edilməlidir.

Sxemlərin elmi aparaturası, struktur aydınlığı, nəfis tərtibatı da oxucu üçün xoş təsir bağışlayır. Xüsusən, mətn mövzuları üzrə əksini tapmış ifadələrin, tərif və əlamətlərin izahlı şərh əsasında hazırlanaraq illüstrativ təsvir çalarlarında aydın, səlis və lakonik təhsil zəminində ümumiləşdirilməsi olduqca təqdirəlayiqdir.

Doğrudur, bu vaxtdək pedaqoji aləmdə işıq üzü görmüş, pedaqoji ədəbiyyat nümunələrini əks etdirən sxem və müxtəsər konspektlər digər müəlliflərin də diqqətindən yayınmamışdır. Xüsusən, digər alim-pedaqoqların mövcud pedaqoji ədəbiyyatlardan istifadə yolu ilə tərtib edilmiş pedaqoji fəaliyyət məhsulları hazırlamaq ənənəsi var və bu gün də belə bir məzmununda sxem nümunələri araya-ərsəyə gətirmək niyyəti bəlkə də elə bir gurultulu məsələ deyildir.

Lakin pedaqoji məfkurənin milli və ümumbəşəri dəyərlərlə, global düşüncə tərzilə yükləndiyi bir zaman kəsiyində novator ideyalara, orijinal iş üsuluna dayaq ola biləcək səviyyədə sanballı əməyə, elmi fəaliyyətə, mənəvi inkişafa xidmət edən məlumat-sorğu xarakterli faydalı tövsiyələr, elmi-metodik səciyyə daşıyan bu cür toplular meydana gətirmək həyatın öz tələbidir. Müasir pedaqoji texnologiyalara dəstək verən bu sxemlərdən istifadə qaydaları da müəllif tərəfindən dürüst və aydın fabulada şərh olunmuşdur. Belə ki, anlayışların, konkret mövzuların mahiyyətini bu vaxtdək mövcud olmuş sxemlərdə nümayiş etdirilməyən yeni tərtib prinsipləri ilə, yəni fakt və hadisələrin əlamətlərini sadalamaq, təzahür etdiyi sahələri göstərmək və məqsədyönlü mərhələ ardıcılığı üzrə aparılan qruplaşma təsnifatı ilə ümumiləşdirmək onun dinamik inkişafını təmin edir. Bu işin məntiqi nəticəsinin belə halda oxucu nəzərində canlandırılması isə onun daha aydın qayələrlə təlqin olunmasına rəvac verir.

Bəzən bu qəbildən olan pedaqoji ədəbiyyatlarda, yalnız subyektiv düşüncəyə istinad edərək pedaqoji fakt və hadisələrin tutumu haqqında heç bir müqayisəli təhlil aparılmadan mütləq fikir söyləmək aludəcəliyinin birbaşa şahidi oluruq. Amma elm o vaxt zəngin ideyadan nəşət

tapır ki, nəzəriyyə təcrübə üçün, təcrübə də nəzəriyyə üçün məşəl yandırır. Tədqiq olunan problemlərdə, dissertabelli iş nümunələrində hələ də çoxdan əhəmiyyətini itirmiş, «saralmış yarpaqlara» çevrilən şablon köçürmə əməliyyatlarını heç bir təhlil-tərkib etmədən, ciddi elmi-təcrübi eksperimentdən keçirmədən, real həyat həqiqətlərinə tuş gətirmədən yalnız dırnaqarası «kitab hasilə gətirmək» iddiası ilə haqq qazandırmaq mənəviyyatsızlığı bu gün məhz oxucularda xoş təəssüratlar bağışlayan belə təqdirli nümunələr vasitəsi ilə susdurulmalıdır.

Günlərin yaddaşında hələ çox yaşayacaq bu sxemlərdə dərin sosial-həyatı mündəricə daşıyan məsələlərə müəllif həm də çox ciddi problematik mövqedən toxunaraq oxucunu bu sahədə mövcud olan ən vacib məsələlərin həllinə cəlb edir.

Məsələn, bu gün çoxları müəllimin mövcud statusunu (hətta ali orqanımız olan Milli Məclis səviyyəsində belə) bu əsasda dəyərləndirir:

«Bu və ya digər fənni tədris edən (pedaqoji təhsilli) mütəxəssis). Bəs əslində «İnsan-cəmiyyət-insan» vəhdəti ilə yoğrulmuş milli pedaqogikasını ehtiva edən «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» qaynağında təklif edilən status necədir? Müəllif bu münasibətlə dərslərdəki fikrini çox yığcam, konkret mahiyyətdə oxucuya təqdim edir: «Gənc nəslə sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri dəyərlərlə məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil silahlandırmaq yolu ilə sosial-iqtisadi həyatın sonrakı inkişafına güclü təkan verən pedaqoji mütəxəssis». Fikrin, ideyanın məntiqi əsaslanması oxucu üçün heç bir şəkk-şübhə yeri qoymur.

Əlbəttə, sxemlərin məzmun və əhatə dairəsi, elmi-metodik, nəzəri-pedaqoji səviyyəsi, illüstrativ tərtibatı prinsipləri, struktur yeniliyi barədə bir oxucu kimi önəmli söz çox demək olar.

Lakin bu arzular işığında bizi qane etməyən cəhətlər barədə də sxem müəllifi ilə həmfikir olmaq istərdik.

İlkin olaraq, sxemlərdəki məntiqi bağlılıq əlaqələrinin düzülüşünün hansı prinsipə görə bu formada tərtib edilmiş

sıralanması bəzən oxucuya aydın olmur. Adətən, sxem və cədvəl tərtibində təcrübəsi olan mütəxəssislər bu işin təşkili texnologiyası oxucu üçün aydın olsun deyə, belə mətləbləri qısa, izahat vərəqində ümumiləşdirirlər. Lakin hazırkı sxemlərdə bu prinsip nəzərə alınmamışdır.

Məsələn, «pedaqoji tədqiqat üsulları və onların qrupları» (səh. 2) mövzusunda ilkin olaraq hansı üsullardan, yaxud bu üsullara daxil olan qruplaşma nümunələrinin hansından başlamağı müəyyənləşdirən meyarı yalnız dərslikdən hali olan və bu yanaşmaların mahiyyətini ilkin mənbələrdən əxz edən mütəxəssis oxucu tam yəqinliyi ilə anlaya bilər.

Biz isə, bu cür nadir nüsxəli vəsaitləri həm valideynlər, həm də geniş ictimaiyyət üçün nəzərdə tuturuq.

Müəllif sxemdə pedaqoji prosesin əhatə etdiyi təhsil, tərbiyə məsələlərini əhatə etdiyi təhsil, tərbiyə məsələlərini olduqca lakonik və aydın qayədə oxucuya çatdırır. Lakin, psixoloji inkişaf məsələlərinin yığcam ifadəsinin məzmununa daxil olan ünsürlərin sxemdə təsvirini nümayiş etdirmir. Doğrudur, təlim-tərbiyə işində müəllif xüsusən psixoloji funksiyaların işə düşməsi ilə bağlı bəzi xüsusiyyətləri sadalayıb (bax. səh 31 və 43). Lakin ayrıca şərh və sxem fonunda bu məsələyə toxunulmayıb.

Əfsuslar olsun ki, publisistikasına, redaktə, nəşir keyfiyyətlərinə çox yaxşı bələd olduğum müəllifin bu sxemlərində bəzi orfoqrafik səhvlərə və ifadə xətalalarına da yol verilmişdir. Məsələn: «Müəllifdən» adlanan giriş məqaləsində iki söz düzgün yazılmayıb (bax: səh. 3; 4-cü sətir). Yaxud «Məktəb pedaqogikası kursunun sistemi» bölümündə «pedaqoji prosesin tamlığını təmin edən amillər» ilkin söz aydın yazılmayıb (bax: səh. 12).

-Sxemlərin 42-ci səhifəsində əks olunmuş «Tərbiyə üsullarının qrupları» mövzusunda müəllif, bir qayda olaraq, «məənəvi dəyər üzrə anlayışın formalaşmasına xidmət edən üsullar» sırasında «əsər müzakirəsi»nin də adını qeyd edir və onu da üsul kimi göstərir. Bəs tərbiyə prosesində yalnız əsərmi müzakirə olunur? Nəyə görə bu üsul «müzakirə üsulu» kimi yox, məhz, yalnız bu adla qeyd olunmağı

məsələsi, mənəcə, oxucunu düşündürməyə bilməz. Bu təqdirlə razılaşmalı olsaq, bəs onda hər hansı tərbiyəvi xarakter daşıyan dialoq, söhbət müzakirə mövzusu ola bilməzmi? (bax: səh. 42). Və ən nəhayət, bir məsələyə də aydınlıq gətirməliyik. «Məktəbdaxili rəhbərlikdə pedaqoji prosesə xidmət» amillərindən biri məktəbdə vəzifəli şəxslərin fəaliyyətinin bir daşıyıcısı təlim-tərbiyə işləri üzrə müavinin fəaliyyətidir. Nə üçün bu fəaliyyət sahibini müəllif «tədris işləri üzrə müavini» (bax: səh. 47) adlandırmaqla oxucuda aydın yəqinlik hissi yaratmır?

Əlbəttə, «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» dərs vəsaitinin məzmun və məna dərinliyinə, elmi-məfkurəvi istiqamətinə heç bir xələl gətirmir və inanırıq ki, cəmi 200 nüsxədən ibarət bu toplunun gələcək nəşrləri daha ümidli mahiyyət kəsb edərək, öz oxucu kütləsinin kəmiyyət ölçüsünü nəzərə alaraq daha çox sayda nəşr olunacaqdır. Çünki, bu toplu sxemləri təkcə pedaqoqlar üçün nəzərdə tutulmayıb, ondan həm də metodistlər, fənn müəllimləri, tərbiyəçilər, məktəb psixoloqları və məktəbdənkənar tərbiyə müəssisələrində çalışan mütəxəssislər də zəruri ehtiyaca əsasən faydalana bilərlər.

Bütövlükdə isə «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» pedaqoji toplusu yığcam bir tədris vəsaiti olub, pedaqogikadan ən zəruri olan məlumatları geniş oxucu kütləsinə çatdırmağa imkan verən çox qiymətli bir töhfədir. İnanırıq ki, gələcəkdə də pedaqoji elmimizə fayda verəcək bu nəfis tərtibatlı müxtəsər sxemlər məcmusu daima oxucuların stolüstü kitabına çevriləcəkdir.

Əziz oxucular! Təhlil olunan problemlə vəhdət təşkil edən bir incə mətləbə də toxunmaq istərdim.

Azərbaycan xalqı bəşəriyyətə Xacə Nəsrəddin Tusi, Yusif Məmmədəliyev, Kərim Kərimov, Mustafa Topçubaşov, Lütfi-zadə, Şıxəli Qurbanov, Əhməd Seyidov, Mehdi Mehdizadə, bu gün də məğrur, elm cəfəkeşi olan Azad Mirzəcanzadə kimi görkəmli alimlər bəxş etmişdir. Bu alimlər dünya elminin inkişafına böyük töhfələr vermiş, öz sahələrinə xas olan inqilabi kəşflər etmişlər. Bu

unudulmazları bu gün bütün dünya tanıyır. Çox təəssüf ki, bu dünya şöhrətli alimləri çoxlarımız ya az tanıyır, ya da heç tanımırıq. Bu həqiqətlər işığında mən qeyd-şərtsiz olaraq cəfakeş pedaqoq, təəssübkeş insan, vətəndaş alim qüdsiyyətini özündə cəmləşdirən professor Nurəddin Kazımov cazibəsinin parlaq nişanələrini görürəm. Və tam aydınlığı ilə deyə bilərəm ki, bu şəxsi istəyim təkcə digər həmkarlarımla ovqatında belə munis duyğuların baş qaldırmasına rəvac vermək naminə deyildir. Məqsəd odur ki, müstəqillik əldə etdiyimiz bir məqamda şəxsiyyət yetkinliyi, istedadlılıq səviyyəsi baxımından cəmiyyətimiz üçün faydalı olan belə münəvvər insanların doğru-düzgün qiymətini verməyi bacaraq. Belələrinin yazdıqlarına, araya-ərsəyə gətirdiklərinə obyektiv, ədalətli münasibət göstərüb, onlara bu yolda dövlət və ümumxalq səviyyəli xeyirxah mehr-ülfət diləyək.

(Vidadi Bəşirov, «Azərbaycan məktəbi», №2, 2004)

33. SEMINAR-MÜŞAVİRƏ

Məlum olduğu kimi, Təhsil Nazirliyi tərəfindən professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddəalarının pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə Nəsimi rayonundakı 9 saylı orta məktəbdə aparılan eksperimentin tədbirlər planına uyğun olaraq «Müasir dövrdə ümumtəhsil məktəblərində tərbiyə işinin yenidən qurulması və problemin nəzəri-praktik həlli yolları» mövzusunda seminar-müşavirə keçirilmişdir. Tədbirdə dərsliyin müəllifi, professor Nurəddin Kazımov, Təhsil Problemləri İnstitutunun direktor müavini Rafiq Qədilov, Nəsimi Rayon Təhsil Şöbəsinin müdir müavini Bəhman Nəbiyev, professor Fərahim Sadıqov, dosent Vidadi Bəşirov, məktəb direktorları, müəllimlər və başqaları iştirak etmişlər.

Seminar-müşavirəni açıq elan edən 9 saylı məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyev onun mahiyyətini, məktəbdə bu sahədə görülən işləri iştirakçıların nəzərinə çatdırdı. Sonra

Z.Kəlbəliyev tədbirin proqramına uyğun olaraq «Milli pedaqogikada tərbiyə məsələsinin qoyuluşu və onun konkret məqsədlərə uyğunlaşdırılması yolu ilə həyata keçirilməsinə dair» mözusunda məruzə etdi. O dedi: «Təhsil tarixindən məlumdur ki, məktəb tədris müəssisəsi kimi əmələ gəlmiş, formalaşmış və öz təşəkkülünü tapmışdır. Bu funksiyanı daşıyan məktəbdə işləyən müəllimlər şagirdlərə bilik, bacarıq və vərdislər aşılaya-aşılaya, həm də onları tərbiyə etməyə çalışırlar. Beləliklə də, məktəbin çoxcəhətli fəaliyyətində onun tərbiyə funksiyası nədənsə həmişə kölgədə qalmış, ikinci planda qiymətləndirilmişdir. Halbuki, cəmiyyət inkişaf etdikcə tərbiyə məsələləri dövrün qlobal problemləri kimi getdikcə daha da aktualıq kəsb etməkdədir.

Təhsil sahəsində islahatların aparılması nəticəsində yeni tipli məktəblərin şəbəkəsi yaranmış, özəl ümumtəhsil məktəblərinin şəbəkəsi də yaranmaqdadır. Həmin məktəblərdə təhsil alan uşaqlar yüksək təlim keyfiyyətlərinə görə ciddi seçildiyindən onlarla aparılan tərbiyə işində də lazımi effekt almaq mümkün olur. Yeni tipli məktəblərdən fərqli olaraq kütləvi ümumtəhsil məktəblərində tərbiyə problemi daha qabarıq şəkildə çətinliklərlə müşayiət olunur. Təcrübə göstərir ki, müəllim təlim məqsədinə çox vaxt çata bilməyə də, ilk növbədə proqram materiallarının öyrədilməsinə çalışır və bütün imkanlarını buna yönəldir. İmkan tapdıqca tərbiyə işi ilə də məşğul olur. Kollektivdə azlıq təşkil edən qabaqcıl, təcrübəli müəllimlər tədris prosesində öyrənilən məsələnin mənəvi-əxlaqi tərəflərini açmağa, estetik mənasını göstərməyə, vətənpərvərlik hisslərini oyatmağa çalışsalar da, əksəriyyət müəllimlər hazırkı dövrün mənəvi dəyərləri, ideoloji ölçüləri, məlum əxlaq normaları səviyyəsində yeri gəldikcə şagirdlərə öyüd-nəsihət verməklə, davranış və rəftar qaydalarını izah etməklə kifayətlənirlər.

Bildirdi ki, müasir şəraitdə tərbiyənin əhəmiyyətini dövrün özünüməxsus xüsusiyyətləri kontekstində təhlil edən pedaqoq alimlər yeni pedaqoji təfəkkür axarında tədqiqatlar aparmaqla insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında tərbiyənin rolunu yenidən ön plana çəkməyə başlamışlar.

Başqa sözlə, yeni pedaqoji təfəkkür təlimə böyük əhəmiyyət verməklə bərabər, şagirdin bir şəxsiyyət kimi formalaşması prosesində tərbiyənin prioritetini qəbul edir və bu istiqamətdə fundamental araşdırmalar aparılır.

«Məktəb pedaqogikası» dərslisinin müəllifi, professor Nurəddin Kazımov işlək tərbiyə nəzəriyyəsini bir sıra cəhətləri ilə belə səciyyələndirmişdir: 1-cisi, işlək tərbiyə nəzəriyyəsi bütün nəzəriyyələrə xas olan ümumi cəhətləri özündə əks etdirməlidir; 2-cisi, işlək tərbiyə nəzəriyyəsi Konstitusiyaya tam uyğun olmalıdır; 3-cüsü, xalqın müasir qlobal ehtiyaclarına xidmət etməlidir; 4-cüsü, nəzəriyyə əhatə etdiyi tərbiyə hadisələri arasındakı daxili əlaqələrin açılmasına, xüsusilə ideyaların formalaşmasına yardımçı olmalıdır; 5-cisi, nəzəriyyə tərbiyənin həyata keçirildiyi şəraiti nəzərə almalıdır. Nəhayət, işlək tərbiyə nəzəriyyəsi mümkün qədər sadə, aydın və yığcam ifadə edilməlidir.

Milli pedaqogika işlək tərbiyə nəzəriyyəsini qeyd olunan tələblərini ödəməklə nəzəriyyə məfhumunun mahiyyətini belə dəyərləndirir: həyatın müəyyən sahəsində cərəyan edən real səbəb-nəticə arasındakı qarşılıqlı asılılıqdan baş açmağa və onları istiqamətləndirməyə imkan verən ideyalar sisteminə nəzəriyyə deyilir.

Milli pedaqogikada tərbiyə məsələsinin qoyuluşunu, mahiyyətini aydınlaşdırmaq üçün onun tərifini vermək zərurəti meydana çıxır. Tərifin düzgün verilməsi üçün isə tərbiyə kateqoriyasının əsas əlamətlərini müəyyənləşdirmək və qruplaşdırmaq lazımdır. Milli pedaqogikada tərbiyənin üç-üç qruplaşdırılmaqla altı əlaməti qeyd edilir: məqsəd-yönlülük, planlılıq və mütəşəkkillik əlamətləri (bunlar həm də təlimə aid əlamətlərdir); mənəvi dəyərlərlə bağlılıq, davranışla bağlılıq, ətraf mühitlə bağlılıq əlamətləri (bunlar isə yalnız tərbiyyəyə aid əlamətlərdir). Bu əlamətlərin hamısının nəzərə alınması və milli pedaqogika tərbiyə kateqoriyasına belə tərif verir: tərbiyə davranışla bağlı olan milli və ümumbəşəri dəyərlərin müəyyən mühitdə adamlara tərbiyyəçi tərəfindən məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil formada aşılması prosesidir.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyi şəraitində tərbiyə işinin məqsədi nədən ibarətdir sualına milli pedaqogikada belə cavab verilir: davranışla əlaqədar olan milli və ümumbəşəri mənəvi dəyərlərə gənc nəsli məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil ziyələndirmək yolu ilə respublikamızın dövlət müstəqilliyini, sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərazi bütövlüyünü qorumağa, ölkəmizi inkişaf etmiş demokratik dövlətlər səviyyəsinə qaldırmağa qadir olan vətəndaşlar yetişdirmək tərbiyənin başlıca məqsədidir.

Milli pedaqogika tərbiyənin tərkib hissələri və növləri barədə də yeni yanaşma nümayiş etdirmiş, təşəbbüs göstərmişdir. Şəxsiyyətin strukturunda davranışla əlaqədar məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil formalaşdırılan mənəvi dəyərlərin qruplarına tərbiyənin tərkib hissələri deyilir: dünyagörüşün inkişaf etdirilməsi, əxlaq tərbiyəsi, əmək tərbiyəsi, ideya-siyasi tərbiyə, fiziki tərbiyə, estetik tərbiyə, hüquq tərbiyəsi, iqtisadi tərbiyə, ekoloji tərbiyə, ağıl tərbiyəsi.

Tərbiyənin növləri: ilkin tərbiyə, yenidən tərbiyə, özünü-tərbiyə kimi üç növə ayrılır və tərbiyənin həm xətti və həm də konsentrik olaraq mərhələlərlə həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Məktəb təcrübəsindən məlumdur ki, pedaqoji prosədə tərbiyə qarşısında həm qlobal (geniş) və həm də lokal (məhdud), məqsəd qoyulur. Qlobal məqsəd tərbiyənin bütün sahələrini əhatə etməklə strateji əhəmiyyət daşıyır və uzunmüddətli olur. Bütün məktəblərdə bu strateji məqsədə uyğun tədbirlər həyata keçirilməlidir. Lakin (məhdud) məqsəd isə konkret təlim-tərbiyə müəssisəsində, konkret sinif şagirdləri ilə, qruplarla əlaqədar nəzərdə tutulur və qısamüddətli olur. Lakin qısa müddətə həyata keçirilən məqsəd də nəticə etibarını ilə strateji məqsədə xidmət edir.

Məhz tərbiyə işinin məzmununun yenidən qurulması istiqamətində Təhsil Nazirliyi, təhsil qurumları və eləcə də, məktəblərin özləri tərəfindən atılan addımlar da tərbiyənin həmin strateji məqsədinə uyğun edilir. İrili-xırdalı təşkil olunan tərbiyəvi tədbirlərin hamısı strateji məqsədə xidmət edir. Deməli, tərbiyə işinin məzmununu məqsədindən asılı

olaraq dəyişir. Bu asılılığı nəzərə alaraq məktəb və ya konkret tərbiyəçi hər bir konkret halda qarşısına qoyduğu məqsədəuyğun gələn materiallar (məzmun) seçir və tədbiri həyata keçirir, lazımi səmərə və effekti ala bilir.

Konkret olaraq müəyyən milli, tarixi mərasimlərlə əlaqədar bütün məktəblərdə eyni vaxtda keçirilən ilk dərslərin məzmununun məqsədəuyğunlaşdırılması, məktəblilərin yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması ilə həmin mövzuda tərbiyəvi söhbətlərin aparılmasını qeyd etmək olar. Burada əvvəlcədən üç məzmun qrupu müəyyənləşdirilir: kiçik yaşlı məktəblilər üçün, yeniyetmə məktəblilər üçün və böyük məktəblilər üçün. Müəllimlərə kitabxana vasitəsilə çatdırılan belə tərbiyəvi söhbətin məzmunu strateji məqsədəuyğun qurulmaqla daha yaxşı effekt verir.

Sonra «Tərbiyənin başlıca mərhələləri və ümumi üsullarının nəzərə alınması ilə sinif rəhbərlərinin tərbiyəvi işinin planlaşdırılması və yerinə yetirilməsi təcrübəsindən» mövzusunda məruzə edən direktor müavini Almaz Quliyeva bir çox məqamlara toxunaraq bildirdi ki, bütün ümumtəhsil məktəblərində olduğu kimi, 9 saylı məktəbdə də şagirdlərin tərbiyəsi üzrə iş iki istiqamətdədir: fənlərin tədris prosesində, sinifdən xaric və məktəbdən kənar tədbirlər həyata keçirilir. Bu tədbirlər məktəb kollektivi tərəfindən aşağıdakı istiqamətlərdə aparılır:

1. Vətənə məhəbbət, Azərbaycan xalqının tarixinə, millimənəvi dəyərlərinə hörmət ruhunda tərbiyə.

2. Ümummilli lider H.Əliyevin ideyalarının gənclər arasında təbliği.

3. Şagirdlər arasında sağlam həyat tərzinin təbliği.

4. Gənclər arasında hüquq pozuntularının və zərərli vərdişlərin profilaktikası sahəsində tədbirlərin keçirilməsi.

5. Elm, təhsil, mədəniyyət və incəsənət sahəsində istedadların aşkar edilməsi və onlarla fərdi işin qurulması.

6. Şagirdlərin müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalı sahəsində biliklərə yiyələnməsi.

7. Sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şagirdlərə qayğının artırılması.

8. Yaradıcı şagirdlərin mövcud problemlərinin araşdırılması.

9. Şagirdlərin erkən yaşlarından əmək fəaliyyətinə hazırlanması işinin təkmilləşdirilməsi.

10. Ətraf mühitin mühafizəsi və qorunub saxlanılması sahəsində biliklərin artırılması.

Sınıf rəhbərləri şagirdlərdə fənlərə maraq oyatmağa çalışır, dərslərini yaxşı oxuya bilməsi, davranışın yaxşı olması, dünyagörüşünün artması üçün onları mütaliyəyə cəlb edirlər. Onlar Qərbə həddindən artıq aludəçilik, bayağı müsiqulərə meyl, ümumiyyətlə, əxlaqımıza zidd hərəkətlərin qarşısını almaq yönündə «Milli adət-ənənələr» mövzusunda təşkilat saatları keçirir, sağlam düşüncəli, yüksək etikalı, milli köklərə bağlı vətəndaşlar yetişdirməyə çalışırlar. Sınıfdən xaric və məktəbdən kənar işlər təlim-tərbiyə prosesinin davamı olmaqla onu daha da möhkəmləndirir. Sınıf rəhbərlərinin tərbiyə işi sahəsində apardıqları bütün tədbirlərin hazırlanması, keçirilməsi, ardıcılığı, nəticələri öz əksini hər bir sinfin faylında toplamışdır.

«Azərbaycan gəncliyi Dövlət proqramının (2005-2009-cu illər) məktəbdə icrası və milli pedaqogika üzrə vətəndaş tərbiyəsi təcrübəsindən» mövzusunda çıxış edən məktəbin müəllimi Tənzilə Kazımova ümummilli lider Heydər Əliyevin kəlamını bir daha xatırlatdı:

«Məktəblərimizdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin, azadlığının mənası, məzmunu çox geniş tədris olunmalıdır. Bu, çox əhəmiyyətlidir, çünki vətənpərvərlik hissləri insanlara uşaq vaxtlarından aşılmalıdır», -deyən Heydər Əliyev biz müəllimləri bu işə səfərbər edir. Bütün şagirdlərə aşılmalıdır ki, bayrağa olan məhəbbət Vətənə, xalqa, dövlətə olan məhəbbətdir. Eləcə də Azərbaycanın gerbi, Dövlət himni milli iftixar mənbəyi, onun dünyada fəxarət rəmzidir. Xarici ölkələrdə uğur qazanan idmançıların şərəfinə qaldırılan bayrağımız, səslənən Dövlət himnimiz hər bir Azərbaycan vətəndaşını qürurlandırır.

Ulu öndər vətəndaş tərbiyəsində məktəbdə öyrədilən bütün fənləri mənimsətməyin əhəmiyyətini qeyd etməklə

yanaşı, bildirdi ki, hər kəs öz xalqının tarixini yaxşı bilməlidir. Bilməsə, öz millətinə olan mənsubiyyəti ilə istənilən səviyyədə fəxr edə bilməz. Bu fikri şagirdlərə aşılamaqla mən həm onların Azərbaycan tarixinə olan marağını yüksəltməyə çalışır, həm də öz kökünə bağlı vətəndaş kimi yetişməyə sövq etdirirəm. Eyni zamanda da ana dilinə, doğma Vətənimizin coğrafiyasına bu səviyyədə yanaşmalar üçün müvafiq tədbirlərin keçirilməsinə və məqsədə nail olunmasına çalışıram.

Məktəbdə tədris olunan fənlər şagirdləri vətəndaşlıq ideyaları ilə qidalandırır, onlarda ictimai hadisələrə maraq tərbiyə edir. Vətəndaşlıq tərbiyəsinin məzmununa insanın əxlaqi-mənəvi keyfiyyətləri ilə yanaşı, hüquqi, siyasi, iqtisadi, ekoloji təfəkkürə yiyələnməsi və fəaliyyətə hazır olması aspekti də daxildir.

İşgüzar şəraitdə davam edən seminar-müşavirədə Rafiq Qəndilov, Bəhman Nəbiyev, Vidadi Bəşirov, Fərahim Sadıqov və digər şəxslər öz fikir və təkliflərini iştirakçılara çatdırdılar.

Sonra professor Nurəddin Kazımov çıxış edərək 9 saylı məktəbdə aparılan eksperimentə münasibətini bildirərək bir çox məsələlərə aydınlıq gətirdi. Görülən işlərdən məmnun qalan Nurəddin müəllim eksperimentin davam etdirilməsinin vacibliyinə toxunaraq təşkilatçılara, xüsusilə, məktəbin direktoruna minnətdarlığını bildirdi.

Seminar-müşavirənin sonunda Zöhrab Kəlbəliyev irad və təkliflərə münasibət bildirərək eksperimentin aparılmasına daha məsuliyyətlə yanaşılmasına kömək göstərəcəyini söylədi.

(Fazil İdrisoğlu, «Azərbaycan müəllimi», 24 noyabr 2006)

34. PEDAQOGİKA ELMİNƏ DƏYƏRLİ TÖHFƏ

Pedaqogika elminin nəzəri səviyyəsinin və praktik vəziyyətinin inkişaf barometri olan pedaqoji terminologiya sözün geniş mənasında təhsil, təlim və tərbiyə nəzəriyyəsi və

təcrübəsində tətbiq edilən leksik vasitələr və adlar sistemidir. Dar mənada isə pedaqoji elmlər sistemində mühüm anlayışları ehtiva edən terminlərin məcmusudur. Çoxəsrlik tarixə malik olan pedaqoji terminologiya bir sıra elmlərin qarşılıqlı təsiri və üzvi əlaqəsi nəticəsində təşəkkül tapmış, inkişaf edərək zənginləşmə mərhələsinə daxil olmuşdur. Pedaqogika varlığı anlayış formasında mənimsəyən elmlərdə biri olduğu üçün özünün anlayış sisteminin təkmilləşdirilməsinə həmişə ehtiyac duymuşdur. Bu səbəbdən də ildən-ilə pedaqoji terminologiyada əsaslı dəyişiklik baş vermiş, bir çox terminlər arxaikləşmiş, tarixə çevrilmiş, siyasi-ideoloji, sosial-iqtisadi şəraitə uyğun yeni terminlər yaranmışdır.

Pedaqoji elmin nəzəri səviyyəsi və praktik vəziyyəti hər dövrün fəal pedaqoji terminologiyasında öz əksini tapdığından pedaqoji terminlərin inkişaf xüsusiyyətlərini bilməklə pedaqoji elmin müəyyən dövrlərdəki inkişaf spektrlərini aydınlaşdırmaq mümkündür.

Keçən əsrin 20-ci illərində Azərbaycanda baş verən ictimai-siyasi hadisələr, ictimai-mədəni təfəkkürün strukturunda baş verən əsaslı dəyişikliklər pedaqoji terminlər sistemində keyfiyyət dəyişikliyinə səbəb oldu. Belə ki, Şərqi fəlsəfəsi və pedaqogikasının terminlərini daha çox əks etdirən Azərbaycan pedaqoji terminologiyası bolşevik çevrilişindən sonra intensiv şəkildə rus-Avropa terminlərinin hesabına zənginləşməyə başladı.

30-cu illərdən başlayaraq Azərbaycanda pedaqoji terminologiya sistemli inkişaf etməyə başlamış, işlək terminlər lüğəti yeni anlayışlarla zənginləşmişdir. Bu zənginləşmə və inkişaf üç yolla həyata keçirilmişdir: 1) ana dilinin leksik imkanları hesabına; 2) arxaikləşmiş terminlərin fəal, işlək terminlərə çevrilməsi hesabına; 3) digər dillərdə işlənən terminlərin olduğu kimi, yaxud ana dilinin qrammatik-fonetik qaydalarına tabe etdirilərək istifadəsi hesabına.

30-40-cı illərdə elmi üslubun, demək olar ki, bütün sahələrini əhatə edən 30-a qədər terminlər lüğəti yaradıldı. Pedaqogika terminləri lüğətinin yaradılmasına təşəbbüs göstərildi. B.B.Komarovskinin hazırladığı «Didaktik lüğət»

1938-ci ildə Bakıda nəşr olundu. Bu lüğətdə pedaqogikada daha çox işlənən 900 terminin izahı verildi. Az sonra həmin lüğət Azərbaycan dilinə tərcümə olundu və «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 1946-cı il (№5), 1947-ci il (№1, 2, 3, 4, 5, 6), 1948-ci il (№1) nömrələrində işıq üzə gördü. Pedaqoji ictimaiyyətin böyük marağına səbəb olan həmin lüğət tərcümə olunarkən nisbətən az praktik əhəmiyyət daşıyan terminlər ixtisar olunmuş, cəmi 500-ə yaxın pedaqoji terminin məzmunu açıqlanmışdır. Az sonra pedaqoji elmlər namizədi M.Muradxanov pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixini əhatə edən 900 pedaqoji termini azərbaycanca qarşılığı ilə birlikdə «Pedaqoji və pedaqoji tarixindən azərbaycanca istilahlər» adı ilə «Azərbaycan məktəbi» jurnalında çap etdirdi.

Dilimizin daxili lüğət tərkibini zənginləşdirmək, dil mədəniyyətini yüksəltmək, dilin saflığını qoruyub saxlamaq üçün alınma pedaqoji terminlərin pedaqoji elmdə düzgün işlədilməsinə, kütləviləşməsinə çalışan pedaqoq və psixoloqlarımız (dos. M.Muradxanov, prof. Ə.Seyidov, prof. Ə.Zəkizadə, dos. Ş.Ağayev) Azərbaycan SSR EA-nın Rəyasət Heyəti yanında fəaliyyət göstərən Terminologiya Komitəsinin tapşırığı ilə «Pedaqogika və psixologiya terminləri lüğəti»ni hazırladılar. Həmin lüğət 1956 və 1958-ci illərdə nəşr olunmuşdur. Lüğətin ikinci nəşrində 2000-dən artıq pedaqoji termin verilmişdir.

Sonralar bu sahədə müəyyən təşəbbüslər olmuş, «Məktəblinin politexnik lüğəti» (A.Kərimov), «Məktəblinin fizika lüğəti» (Z.Qaralov, A.Abaszadə), «İngilis-azərbaycanca pedaqoji-psixoloji lüğət» (A.Abbasov) meydana gəlmiş, «Azərbaycan pedaqoji terminologiyasının nəzəri və praktik məsələləri» (A.Yelçiyeva), «Azərbaycanda pedaqoji terminologiyanın inkişaf tarixindən» (F.Rüstəmov) adlı əsərlərdə pedaqoji terminologiyanın nəzəri məsələləri tədqiqat predmetinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Dillər Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri professor Nurəddin Kazımovun rəhbərliyi, redaktorluğu və iştirakı ilə kafedranın bütün əməkdaş-

larının uzun illik gərgin və səmərəli axtarırlarının bəhrəsi kimi meydana gələn «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət» (Ofset nəşriyyat poliqrafiya şirkəti, 2005, 246 səhifə) pedaqogika elminin nəzəri-metodoloji məsələlərinin işlənməsinə, anlayış-terminologiya aparatının dəqiqləşdirilməsinə şərait yaratmaqla pedaqoji terminologiyanın sabitləşməsində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Bu lüğətdə, pedaqogika və pedaqogika tarixinə dair dərş vəsaitlərində, klassik pedaqoji əsərlərdə və populyar pedaqoji kitablarda işlədilən xeyli pedaqoji anlayış və terminin mahiyyəti şərh olunmuşdur. Lüğətdə görkəmli pedaqoq-alimlər və elm-tədris müəssisələri ilə də bağlı kifayət qədər müfəssəl məlumat verilmişdir.

Son illərdə pedaqogikanın nəzəri-metodoloji problemlərinin araşdırılmasına həsr olunmuş ciddi əsərlərin meydana gəlməsi, təhsildə unifikasiya problemlərinin genişlənməsi, Avropa təhsilinə inteqrasiyanın dönməz xarakter alması, dilimizə yeni termin və anlayışların daxil edilməsi pedaqoji terminologiya sisteminin təkmilləşdirilməsini tələb edirdi. Çünki xeyli yeni pedaqoji termin yaranmış, bəzi terminlərin mənası yeni məzmun kəsb etmiş, digər tərəfdən onların işlənilməsində pərakəndəlik və sərbəstlik hökm sürmüşdür. Həmin sərbəstliyə, pərakəndəliyə son qoymaq məqsədi daşıyan bu lüğət pedaqoji terminlərin dəqiqləşdirilməsinə və pedaqoji ədəbiyyatda vahid terminoloji sistemin yaradılmasına xidmət edir. Pedaqoji terminlər nə qədər düzgün işlənsə, pedaqoji anlayış və kateqoriyaların mahiyyəti bir o qədər düzgün ifadə edilər və daha dürüst dərk olunar.

Redaktorun qeyd etdiyi kimi, lüğət aşağıdakı prinsiplər əsasında tərtib olunmuşdur:

1. Lüğət latın qrafikalı Azərbaycan əlifba sistemi üzrə tərtib edilmişdir.

2. Lüğətə, başlıca olaraq, pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixinin əhatə dairəsinə aid edilən məfhumlar haqqında məlumat cəlb olunmuşdur.

3. Azərbaycan ictimaiyyəti tərəfindən çoxdan qəbul edilmiş əcnəbi pedaqoji məfhumlara lüğətdə yer verilmişdir.

4. Pedaqoji proseslə əlaqədar işlədilən mesaj, tender, trening, menecer, menecment, monitorinq, innovasiya, irnteraktiv, modernləşdirmə, kurikulum kimi əcnəbi sözləri milli izahlı lüğətə daxil edən müəlliflərin məqsədi heç də əcnəbi sözləri təbliğ etməkdən ibarət olmamışdır. Məqsəd Təhsil Nazirliyinin sənədlərinə və mətbuata, xüsusən pedaqoji mətbuata asanlıqla yol tapan həmin əcnəbi sözlərin doğma dilimizdə aydın müqabillərinin olduğunu və doğma dilimizi işlətməyin vacibliyini nəzərə çapdırmaqdan ibarət olmuşdur. Müəlliflər əcnəbi sözləri o şərtlə dilimizə gətirməyin tərəfdarıdırlar ki, həmin sözlərin ana dilimizdə müqabili olmasın.

5. Pedaqoji proses sahəsində fəaliyyət göstərən aparıcı tədris müəssisələri haqqında lüğətdə məlumat verilir.

6. Pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi üzrə pedaqoji elmlər doktoru alimlik dərəcəsi və professor elmi adı olan milli mütəxəssislər haqqında məlumatlar lüğətdə özünə yer tapmışdır.

7. Pedaqoji terminologiya yaradıcılığında Azərbaycan dilinin işlədilməsini tam təmin etmək üçün «Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında» ölkə prezidentinin 18 iyun 2001-ci il tarixli fərmanı əsas götürülmüşdür.

8. Ümumi pedaqoji mahiyyətli bir sıra söz birləşmələrinə lüğətdə yer verilmişdir.

9. Bəzi söz birləşmələri lüğətdə ixtisarla təqdim olunmuşdur.

10. Pedaqoji elmin ayrı-ayrı sahələri və fənlərin tədrisi metodikası ilə bağlı məfhumlara lüğətdə yer verilməmişdir.

Lüğətin adı mütəxəssislər arasında müəyyən mübahisəyə səbəb olsa da, prof. N.Kazımovun bu ada maraqlı yanaşması var. Onun fikirlərinə diqqət yetirək: «Nə üçün lüğət Azərbaycan sözü ilə başlayır? Çünki o, Azərbaycanda yaradılıb və əsasən, Azərbaycana xidmət edir. Bəs nə üçün ada «milli» sözü daxil edilib? Çünki onun mahiyyəti və şərh üslubu millidir. Lüğətin adında «ensiklopedik» sözü nəyə işarədir? Pedaqoji elmin və pedaqoji prosesin əhatə dairəsindəki məfhumların maksimum nəzərə alındığına

işarədir. Lüğətin adındakı «izahlı» sözünün mənası nədən ibarətdir? Burada müvafiq pedaqoji kateqoriya və məfhumların uzun-uzadı təsviri deyil, onların, əsasən, mahiyyətini yığcam tərif formasında ifadə etmək nəzərdə tutulur.

Prof. N.Kazımovun aşağıdakı fikri ilə biz də şərikik ki, bu lüğət həm ümumi pedaqoji məfhumların əhatə olunması cəhətdən, həm də müasir pedaqoji həyata xidmət cəhətdən əvvəlkilərdən köklü şəkildə fərqlənir və elmi-nəzəri və praktik əhəmiyyəti ilə seçilir.

Məqsədimiz heç də «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət»in geniş elmi təhlilini vermək deyil, sadəcə həmkarlarımızın xoş niyyətlə ərsəyə gətirdikləri dəyərli bir elmi nəşrin işıq üzü görməsini bəyan etməkdir.

(Fərrux Rüstəmov, «Azərbaycan məktəbi», №6, 2005)

35. TƏRBİYƏ NƏZƏRİYYƏSİNİ ZƏNGİNLƏŞDİRƏN ƏSƏR

Pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Kazımovun bu yaxınlarda «Əlfərül» nəşriyyatı tərəfindən çapdan çıxmış «Mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi» adlı kitabın müasir tərbiyə nəzəriyyəsinin təkmilləşdirilməsinə və onun yeni elmi-pedaqoji ideyalarla zənginləşdirilməsinə dəyərli töhfədir. Tərbiyə nəzəriyyəsinə dair fikir söyləmək və ya tərbiyə prosesini praktik olaraq həyata keçirmək pedaqoji elmin ən çətin məsələlərindən birisidir ki, müəllif bu yeni kitabında bu sahədə dəyərli nəzəri fikirlər söyləyib və onun həyata keçirilməsinin praktik yollarını göstərib.

Professor N.M.Kazımovu düşündürən məsələlərdən biri tədris müəssisələrində təlim, tədris məsələlərinə dahi çox diqqət və əhəmiyyət verildiyi halda, tərbiyə məsələlərinin bu nisbətdə arxa planda qalmasıdır. Müəllif yazır: «Təhsilin maddi-texniki bazası möhkəmlənir, yeni məktəb binaları tikilir. Bu sahədə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsləri bütün xalqımızı sevindirir. Məktəblərin kompüterləşməsi ildən-ilə artırılır. Ümumtəhsil fənləri üzrə təhsil proqramları

(kurrikulumlar) hazırlanır, ali məktəblərimiz çoxballı qiymətləndirmə sistemini tətbiq edir və tədricən kredit sistemə keçir. Təhsil sistemində xoşagəlməz hallara qarşı mübarizə son vaxtlar xeyli gücləndirilib. Lakin düşünürük ki, dövlət müstəqilliyi şəraitində təhsillə əlaqədar görülən tədbirlər geniş miqyaslı və yüksək səviyyəli tərbiyəvi tədbirlərlə möhkəmləndirilsə, nailiyyətlərimiz daha çox olar».

Əslində professor bu fikirlə tərbiyə məsələsinin ön plana çıxarılması istəyindədir. Həqiqətən də biliyi olub, tərbiyəsi olmayan şəxs kimə lazımdır? Dahi Füzuli deyirdi ki, «Elmlə ədəblə tapılar şərəf; Mirvari olmasa, nə lazım sədəf». Elmi olub, ədəbi, əxlaqı olmayan şəxs cəmiyyət üçün yararsızdır, Belə şəxs cəmiyyət üçün təhlükəli də ola bilər. Bəs təhsili «ətə-qana dolduran» hansı tərbiyədir? Bu barədə də müəllifin fikri aydın və qətidir: «Bu məhz milli tərbiyə olmalıdır» -deyir. Bunun üçün müəllif təklif edir ki, milli ideologiya və dövlətçilik prinsipləri əsasında milli tərbiyə proqramı işlənib hazırlanmalıdır. Bəs bu proqramı kim işləyib hazırlayacaq? Bu sahədə elə ilk təşəbbüsü də professor Nurəddin Kazımovun özü və professor Zahid Qaralov irəli sürüb. Bəli, biz də bu fikirdəyik ki, müasir qloballaşma, avropalaşma dövründə Azərbaycan mühitində böyüyən hər bir insan xalqın milli adət və ənənəsini, dilini, dinini, tarixi keçmişini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini dərindən bilməlidir. Bunları bilmədən həqiqi vətənpərvər olmaq olmaz. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev gənclərin Birinci Respublika Forumundakı tarixi nitqində bu barədə qiymətli sözlər deyib: «Gənclərimiz milli ruhda tərbiyə olunmalıdır, bizim milli-mənəvi dəyərlərimizin əsasında tərbiyələnməlidir. Gənclərimiz bizim tariximizi yaxşı bilməlidir, dilimizi yaxşı bilməlidir, milli dəyərlərimizi yaxşı bilməlidir. Milli dəyərlərimizi, milli ənənələrimizi yaxşı bilməyən, tariximizi yaxşı bilməyən gənc vətənpərvər ola bilməz». Göründüyü kimi, ulu öndərimiz milli ruhda tərbiyəni bilavasitə vətənpərvərliklə bağlayıb.

Professor N.Kazımovun fikirlərindən aydın olur ki, dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsinin əsas şərtlə-

rindən biri və ya elə birincisi insanların tərbiyə məsələsinin yeni keyfiyyət üzərinə qaldırılması, yeni təfəkkür, yeni düşüncə tərzinə yiyələnməsi, xüsusilə, təhsilimizin milli zəmin üzərində qurulması, insanların milli mənlik şüurunun möhkəmləndirilməsi, yüksək milli əxlaqi keyfiyyətlərə sahib olması xalqın əxlaqı və tarixi ilə tərbiyələnməkdir. «Əxlaq» ərəbcə «xəlq» kəlməsindən yaranıb «səciyyə», «xarakter» deməkdir. Demək, insanda əxlaqi keyfiyyətlər dedikdə ilk növbədə onun mənsub olduğu xalqın milli-mənəvi keyfiyyətləri ilə bütövləşməsi, öz əslinə, kökünə dönüşü deməkdir.

Kitabda milli pedaqogikanın mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi ilə söhbət açılır, onun əsas istiqamətləri, həyata keçirilməsi mexanizmi, üsulları, prinsipləri göstərilir, onun geniş elmi şərhə verilir.

Professorun bu kitabı müəllimlər, aspirantlar, dissertantlar və magistrantlar üçün nəzərdə tutulsa da, bunu hamı üçün dəyərli bir kitab hesab etmək olar. Çünki təlim və tərbiyə işi ilə, əsasən, bütün insanlar bu və ya digər formada məşğul olurlar.

Bu yaxınlarda 80 yaşı tamamlanmış professor N.Kazımov dövlət başçısı İlham Əliyevin sərəncamına əsasən Prezident təqaüdünə layiq görülüb. Hörmətli professorumuz Nurəddin Kazımovu yubiley yaşı, Prezident təqaüdünə layiq görülməsi və dəyərli kitabı münasibətilə təbrik edir, ona cansağlığı, yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

**(Rüfət Hüseynzadə, pedaqoji elmlər doktoru,
«525-ci qəzet», 17 yanvar 2008)**

36. TƏRBIYƏŞÜNASLIĞA QIYMƏTLİ TÖHFƏ

Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, prezident təqaüdçüsü, professor Nurəddin Kazımovun sırf tərbiyə problematikasına həsr olunmuş «Mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi» adlı növbəti kitabı da pedaqogikaşünaslıq üçün çox qiymətli töhfədir.

Müəllif bu əsərində ilk dəfə olaraq, tərbiyə prosesinin ümumişlək fakt və hadisələrinə milli məfkurə, milli baxış əsasında yanaşdığından bu amillərin reallaşdırılması imkanlarına da elə məhz milli pedaqogikanın uğurları baxımından diqqət yetirmiş, nəzərdə tutulan bütün məsələləri sırf azərbaycançılıq mövqeyindən yanaşmışdır:

«Söz yoxdur ki, bu yeniliklər respublikamızda mənəvi-psixoloji mühitin sağlamlaşmasına da müsbət təsir göstərir. Lakin düşünürük ki, dövlət müstəqilliyi şəraitində təhsillə əlaqədar görülən tədbirlər geniş miqyaslı və yüksək səviyyəli tərbiyəvi tədbirlərlə möhkəmləndirilsəydi, nailiyyətlərimiz daha çox olardı. Təəssüflə etiraf olunmalıdır ki, son zamanlar təhsil kateqoriyasını bəzi səlahiyyətli mütəxəssis və məmurlar çox bəsit və məhdud mənada başa düşmüşlər, onun tərbiyə və psixoloji inkişafı ilə bağlılığına məhəl qoymamışlar, onu yalnız müvafiq biliklərin, bacarıq və vərdişlərin toplusu kimi təsəvvür etmişlər. Bu cür məhdud, cılız başa düşülən anlamın bünövrəsi isə 1992-ci ilin dekabrında qəbul olunmuş Təhsil Qanununda qoyulmuşdur. Bu zərərli anlam rəsmi sənədlərə süzülərək indiyədək yaşamaqdadır».

Məhz müəllifi ən çox narahat edən məsələ də odur ki, bu gün pedaqoji elm sahəsində tədqiqat aparənların çoxu dərslük müəlliflərinin böyük bir qismi ilə yanaşı, təhsil sferasının dövlət və ictimai qurumlarında belə tərbiyə anlayışına elmi qanunauyğunluqlar əsasında yanaşmır. Tərbiyə ifadəsinin məfhum, anlayış, kateqoriya dəyərliliyinin sırf nəzəri və praktik mahiyyəti araşdırılmadan, geniş təfərrüatlı polemikalardan, elmi müzakirələrdən keçmədən həm pedaqoji mətbuatda, həm də didaktik vəsaitlərin məzmununa köhnə, ehkamçı ənənələr əsasında necə var, eləcə də köçürülür.

Problemə vətəndaş-alim mövqeyindən yanaşan professor Nürəddin Kazımovu bu sahədə öz sələflərindən və müasirlərindən fərqləndirən cəhət nədir?

Cavab birmənalıdır. O, tərbiyə amilinin ümumbəşəri silqətini elmi-konseptual nəzəriyyələr zəminində, didaktik düşüncə tərzində, real, həyati gerçəkliklər baxışında görüb-duyur, bu prosesdə cərəyan edən fakt və hadisələrə obyektiv

prinsiplər mövqeyindən diqqət yetirir. Xüsusən, o, tərbiyənin obyektiv bir proses olduğunu, onun metodologiyasının dialektik xarakter daşdığını, mahiyyətinin məqsəddən asılı olduğunu, fərd və cəmiyyət prinsiplərinin vəhdəti ilə tənzimləndiyinin fəlsəfi, məntiqi, fizioloji, psixoloji köklərini eksperimental müşahidələr zəmnində təhlil-tərkib etmiş, bu prosesə milli və ümumbəşəri dəyərləri ehtiva edən və ilk dəfə olaraq onun tərəfindən isbat edilən mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi ideyasının reallıqlarını göstərmişdir.

Tərbiyənin anatomiyasına bələd olan hər bir mütəxəssis yaxşı başa düşür ki, bu prosesdə nəzəri savad, elmi zəka, yaradıcı inkişaf olmadan uğur qazanmaq mümkün deyil. Cəmiyyətimizin mənəvi prinsiplərinə uyğun yaradılan hər bir ideya yeni elmi biliklər sisteminin əsasını qoyur, ümumiləşdirilmiş kompleks tədqiqatlar üçün cığır açır.

Milli tərbiyə sistemimizin təcrübi istiqamətlərini nəzəri əsasda möhkəmləndirmək təşəbbüsündə olan professor N.Kazımov bu aktual problematikalara həmişə həssas yanaşmış, ümumxalq və ümumdövlət səviyyəli tərbiyəvi tədbirlərin təşkili metodikasını zənginləşdirməyin ən vacib şərtlərini nəzəri və təcrübi konsepsiyalar əsasında ümumiləşdirən fundamental tədqiqat bazası yaratmışdır.

Bu cəhətdən birmənalı olaraq, ilk dəfə tərbiyənin məqsədini həyatla, cəmiyyət quruculuğu ilə, vətəndaş hazırlığı və ölkə sadıqkeşliyi ilə əlaqələndirən müəllif bu yeni kitabında tərbiyənin və tərbiyə işinin əsl məqsədinin nədən ibarət olduğunu tutarlı dəlillər əsasında ciddi fakt və nümunələr gətirmək, ənənəvi və yeni yanaşmaları təhlil etmək yolu ilə nəzərdə tutulan problemi aydın şəkildə, hamı üçün anlaşqlı bir üslubda şərh etmişdir.

Professor N.Kazımovun fikrincə, tərbiyənin məqsədi «davranışla əlaqədar olan milli və ümumbəşəri dəyərlərə gənc nəsli məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil yiyələndirmək yolu ilə respublikamızın dövlət müstəqilliyini, sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərazi bütövlüyünü qorumağa, ölkəmizi inkişaf etmiş demokratik dövlətlər səviyyəsinə qaldırmağa qadir olan vətəndaşlar yetişdirməkdir».

Kitabda toplanmış fakt və hadisələr, təcrübi fəaliyyət imkanları, nəzəri ümumiləşdirmələr adi, subyektiv müşahidəçilik əsasında qurulmamışdır. Sosial-pedaqoji aləmdə tərbiyə kredosu ilə bağlı, xüsusən, onun mərhələliyini təsdiq edən mühakimələrin əsası məktəb və müəllim təcrübəsində, ailə və ictimai mühit faktorlarında, cəmiyyət və insanlarla münasibətlər məkanında arayıb-axtarılmış bu ideyanı zəruri edən konseptual baxışlar sistemində nəşət tapmışdır.

«Nəzəriyyə nədir?» sualına isə sırf fəlsəfi-sosial mövqedən yanaşan müəllifin yekdil qənaəti budur ki, «nəzəriyyə (əlbəttə, mütərəqqi nəzərdə utulur – V.B.) real həyatda mövcud olan təcrübəni elmi cəhətdən dəqiq öyrənməkdən və ümumiləşdirməkdən ibarətdir».

Belə nəzəriyyələr sistemindən biri də müəllifin tərbiyə prosesində cərəyan edən və «Tərbiyə işinin mərhələli proses» olduğunu sübut edən konsepsiya üzərində dayanıb, onun ilkin görüntülərini, başlıca istiqamətlərini, əsas fayda verən üsul və vasitələrini, tətbiqi xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək olmuşdur. Tərbiyədə mərhələliyin nəzəri əsaslarını müəyyənləşdirməyə imkan verən və onu şərtləndirən bir çox amillərin, o cümlədən, bu yönümlü ziddiyyət və qanunauyğunluqlarda, prinsiplərdə təzahür edən əlamətləri, aforistik qaynaqlarda bərkiyən milli qayələri müəllif çox böyük ustalıq və peşəkarlıqla, orijinal tapıntı yolları ilə tədqiqata cəlb etməyə nail ola bilmişdir.

Müəllif mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi yaratmağın zəruriliyini onun real həyatda mövcud olan təcrübədən yarandığını, geniş və hərtərəfli tərbiyə amili üçün stimül verən, elmi biliklərə istinad edən mənəvi keyfiyyətlər nümunəsində formalaşdırıldığını da təhlil-tərkib edir, kitabda qoyulmuş fakt və hadisələrin şərhinə tarixi-müqayisəli baxış bucağında nəzər yetirir, işin mahiyyətini yalnız empirik nəzəriyyə yaratmaq ideyası ilə deyil, həqiqi real axtarışlara söykənən pedaqoji cərəyanlar və konsepsiyalar əsasında müəyyənləşdirir, onun tarixi köklərini və müasir tendensiyalarını əhəmiyyətli təcrübi baza ilə vəhdətdə götürür. Tərbiyəyə, onun mərhələliyinə göstərilən saxta münasibətləri, qeyri-

elmi baxışları özünəməxsus şəkildə, milli təəssübkeşlik mövqeyindən tənqid edir. O, bu işin nə qədər vacib və dəyərli bir əməl olduğunu obyektiv prinsiplər əsasında üzə çıxarıldığını və ilk dəfə milli pedaqogika üçün önəm verdiyini vətəndaş-alim böyüklüyü ilə açıqlayaraq yazır: «Bəri başdan deyək ki, mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsinin yaradılması həm elmi zənginləşdirər, həm də tərbiyə işinin səmərəsini xeyli artırır, elmi biliklərə söykənən hər hansı tərbiyəvi-mənəvi keyfiyyəti uşaqlara, yeniyetmələrə aşılayan zaman nədən başlamalı, hansı mərhələlərdən keçməli, nə üçün məhz bu ardıcılıqla fəaliyyət göstərməli olduğunu aydın bilməli olur, onda işinin səmərəli olacağına möhkəm inam yaranır».

Professor N.Kazımov «mərhələli tərbiyə» anlayışını belə ümumiləşdirir: «Milli pedaqogika tərbiyənin mərhələləri məfhumunun mahiyyətini belə dəyərləndirir: «Aşılanaq milli və ya ümumbəşəri dəyərlə əlaqədar tərbiyə olunan şəxslərdə üzə çıxarılmış mənəvi-psixoloji hazırlığın səviyyəsinə nəzərən aparılan tərbiyə işindən keçidlərə onun, yəni tərbiyənin mərhələləri deyilir».

Tarixi-pedaqoji irsin ənənələrindən yararlanan «Mərhələli tərbiyə nəzəriyyəsi» əsəri həm sələflərin ruhuna böyük hörmət, həm də ilkin, yenidən və özünü tərbiyə kimi ən aktual, tərbiyələndiricilik vəsilələrin keşiyində dayanan çağ-daş pedaqoqlarımızın elmi əməyinə çıraq tutan möhtəşəm ideyalar zəminində meydana gəlmişdir.

Kitabdan müəllimlər, aspirantlar, dissertantlar, magistrantlar və bütövlükdə geniş oxucu kütləsi faydalana bilər.

(Vidadi Bəşirov, Pedaqogika kafedrasının dosenti, pedaqoji elmlər namizədi, «Poliqlot» qəzeti, 30 dekabr 2007)

II. FƏALİYYƏTİ HAQQINDA RƏYLƏRDƏN

37. MÜZAKİRƏ – MÜƏLLİFİN İŞTİRAKI İLƏ

Bu günlərdə institutumuzun müəllim kollektivi N.Kazımov və Ə.Həşimovla birgə müəllifliyi ilə yazılmış «Pedaqogika» dərsliyini müzakirə etmişdir. Müzakirədə dərsliyin müəlliflərindən biri – pedaqoji elmlər doktoru, əməkdar elm xadimi, Respublika Ali Attestasiya komissiyasının üzvü Nurəddin Kazımov iştirak etmişdir.

Müzakirəni giriş sözü ilə institutumuzun elm və texnika işlər üzrə prorektoru Şahin Tağıyev açmış və Nurəddin Kazımovu müzakirə iştirakçılarına təqdim edərək bildirmişdir ki, o, institutumuzda aspiranturanın minimum imtahanlarında da iştirak etmişdir.

Dərsliyin müzakirəsində ilk sözü pedaqogika kafedrasının müdiri, dosent Firudin Hüseynov söyləmiş, bu əsəri Azərbaycan pedaqogika elmində ilk «Pedaqogika» dərsliyi kimi yüksək qiymətləndirmiş, göstərmişdir ki, dərslikdə pedaqoji proses və pedaqogika elminin qarşılıqlı təsiri öz əksini tapmışdır.

Dosent Sabir Orucov dərsliyi fəsil-fəsil, bölmə-bölmə təhlil etmiş, dərsliyin səlis, anlaşılıqlı dillə yazılmasını, elmi-liyini yüksək qiymətləndirməklə yanaşı, bir sıra iradlarını da bildirmişdir.

Pedaqogika kafedrasının müəllimi, ixtisasartırma kursunun dekanı, dosent Nübubət Babayeva professor Nurəddin Kazımovu, institut kollektivi, ümumiyyətlə bütün gəncəllilər adından salamlamış, «Pedaqogika» dərsliyinin yazılmasına görə professor Nurəddin Kazımovu və özünün elmi rəhbəri olan professor Əliheydər Həşimova minnətdar olduğunu bildirmiş, hörmətli qonağı gül bukəti ilə təbrik etmişdir.

Riyaziyyatın ibtidai kursunun tədrisi kafedrasının müdiri, dosent Qaçay Tağıyev «Pedaqogika» dərsliyini pedaqogika elminin inkişafında yeni mərhələ adlandırmış,

dərsləkdə ayrı-ayrı mövzuların ardıcıl, elmi şəkildə əlaqələndirilməsini xüsusi qeyd etmişdir.

Pedaqogika və psixologiya fakültəsinin dekanı, dosent Bayram Apoyev kitabın bütün keçmiş SSRİ məkanı üzrə ilk pedaqogika dərsləyi olduğunu qeyd etmiş, dərsləyin elmilik, xəlqilik, bütövlük, tamlıq kimi məziyyətlərini qeyd etmişdir. B. Apoyevin fikrincə, əxlaq tərbiyəsi və ideya-siyasi tərbiyə biri o birinin tərkib hissəsi kimi verilməlidir.

Prorektor Şahin Tağıyev öz çıxışında demişdir:

-Məni dərsləyin başqa bir cəhəti maraqlandırdı. İstədim görüm bu dərslək pedaqogika elminə yeni mövzu gətiribdimi? Bu cəhətdən dərslək ilə tanış oldum. Məlum oldu ki, dərslək bu cəhətdən də pedaqogika elminə bir sıra yeni mövzular gətirmişdir. Məsələn, indiyədək nə rus dilində, nə də Azərbaycan dilində pedaqogikadan çap olunmuş heç bir dərslək vəsaitində təlim zamanı müəllimin öz psixi vəziyyətini tənzimləməsi üzrə mövzuya təsadüf etməmişəm. İlk dəfədir ki, müzakirə elədiyimiz dərsləyə xüsusi fəsil salınmışdır. Bu fəsil belə adlanır: «Təlim zamanı müəllimin öz psixoloji vəziyyətini tənzim etməsi».

Yaxud başqa bir misal. Pedaqoji prosesdə aktyorluq və rejissorluq əlamətləri məsələsinə nəzər salaq. Rusiyada və Azərbaycanda pedaqogikadan çap olunmuş dərslək vəsaitlərində bu cür məsələyə nəinki xüsusi yer verilməmiş, ona heç toxunulmamışdır. Amma nəzərdən keçirdiyimiz hazırkı dərsləkdə yenə daha bir tamam təzə olan mövzularla rastlaşırıq. Bu mövzular kitabda belə ifadə olunmuşdur: Müəllim fəaliyyətində aktyorluq əlamətləri, müəllim fəaliyyətində rejissorluq əlamətləri, müəllim emosionallığının təzahür formaları və xüsusiyyətləri, təlim-tərbiyə işinə müəllim emosionallığının təsiri, emosionallığı idarə etməyin üsulları.

Sual oluna bilər: Pedaqogika elminə gətirilən bu yeni mövzuların məktəb təcrübəsi üçün, müəllimlər üçün bir əhəmiyyəti varmı? Bəli, şübhəsiz, bu cür mövzuların praktika üçün, müəllim üçün böyük əhəmiyyəti vardır. Doğrudan da, müəllim hiss və həyəcanları idarə etmək üçün onların necəliyini, hansı xüsusiyyətlərə malik olduğunu, nələrdən

irəli gəldiyini bilməlidir. Öz həyəcanlarının necə cərəyan etdiyini, nələrdən törədiyini dəqiq bilməyən emosionallığını lazımı səviyyədə idarə edə bilməz.

Ümumilikdə götürükdə dərslük yalnız tələbələr və pedaqogika müəllimləri üçün yox, pedaqoji proseslə məşğul olan hər bir mütəxəssis, ixtisasından asılı olmayaraq hər bir müəllim üçün əvəzsiz bir kitabdır.

Dosent Əli Mirəliyev dərslüki professor Nurəddin Kazımovun elmi-pedaqoji fəaliyyətinin zirvəsi adlandırmış, belə yüksək səviyyəli alimlərlə görüşün tez-tez keçirilməsini arzu etmişdir.

Müzakirədə müəllimlərdən dosent Tahir Ələkbərov, dosent Bayram Apoyev öz təkliflərini vermişlər.

Professor müzakirədə iştirak edənlərə və bütün yığıncaq iştirakçalarına öz minnətdarlığını bildirərək demişdir ki, belə müzakirələr ona çox xoş təsir bağışlayır. O, müzakirədə söylənilən fikirlərin demək olar ki, hamısına cavab vermiş, öz münasibətini bildirmişdir.

Müzakirə olduqca fəal, səmimiyyət və polemika şəraitində keçmiş, dərslük müəllifinin və müzakirə iştirakçılarının elmi mübahisə mədəniyyətini aşkara çıxaran bir hadisəyə çevrilmişdir.

(F.İsmayılova, «Yüksəliş» qəzeti, noyabr 1996)

38. DƏRSLİK MÜƏLLİFLƏRİ MÜKAFATLANDIRILMIŞLAR

Proqram və dərslük yazmaq, tərtib etmək böyük zəhmət və məsuliyyət tələb edən bir işdir. Lakin bu cür ağır və məsuliyyətli işin müqabilində proqram və dərslük müəlliflərinin qonorar kimi aldıqları zəhməthaqqı son illər həddindən artıq azalaraq əslində simvolik bir məbləğə çevrilmişdir. Bunu nəzərə alan Təhsil Nazirliyi artıq ikinci ildir ki, öz daxili imkanları hesabına proqram və dərslük müəlliflərinin maddi cəhətdən həvəsləndirilməsi üçün tədbirlər həyata keçirir. İnişil olduğu kimi, ötən il də respublikanın milli

ümumtəhsil məktəblərinin Azərbaycan və rus bölmələri üçün hazırlanmış bir sıra proqram və dərsliklərin müəllifləri nazirliyin xüsusi fondundan pul mükafatlarına layiq görülmüşlər. Təhsil nazirinin bu barədə imzaladığı sərəncama əsasən X sinif üçün «Azərbaycan tarixi» dərsliyinin müəllifliyinə və 6 adda «Azərbaycan tarixi» dərsliklərinin ümumi redaktorluğuna görə M.Ə.Rəsulzadə adına BDU-nun kafedra müdiri, tarix elmləri doktoru, professor, nazirliyin elmi metodik şurasının bölmə sədri Tofiq Talış oğlu Vəliyev; IX, X-XI siniflər üçün «Azərbaycan dili» dərsliklərinin müəllifliyinə və 5 adda «Azərbaycan dili» dərsliklərinin ümumi redaktorluğuna görə M.Ə.Rəsulzadə adına BDU-nun kafedra müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor, elmi-metodik şurasının bölmə sədri Tofiq İsmayıl oğlu Hacıyev; VI sinif «Alman dili» dərsliyinin müəllifliyinə və «Alman dili» dərsliklərinin ümumi redaktorluğuna görə ADDİ-nin kafedra müdiri, filologiya elmləri doktoru, professor, elmi-metodik şurasının bölmə sədri Fəxrəddin Yadigar oğlu Veysəlov; «Ərəb dili» proqramının və II-VII siniflər üçün «Ərəb dili» dərsliklərinin müəllifliyinə görə M.Ə.Rəsulzadə adına BDU-nun professoru Ələsgər Cəfər oğlu Məmmədov; VIII, IX, X siniflər üçün «İngilis dili» dərsliklərinin müəllifliyinə görə ADDİ-nin prorektoru, professor Oruc İbrahim oğlu Musayev; IV sinif üçün alternativ «Oxu» dərsliyinin müəllifliyinə görə Təhsil Nazirliyinin idarə rəisi Nəriman Abdulla oğlu Abdullayev və IV sinif «Oxu» dərsliyinin müəllifliyinə görə ADDİ-nin kafedra müdiri, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovun hər birinə 1 milyon, rus bölməsi üçün VI sinif «Azərbaycan dili» dərsliyinin müştərək müəllifliyinə görə Azərbaycan BPKİA və YHİ-nin dekanı, filologiya elmləri namizədi Atəş Abdulla oğlu Abdullayev və M.F. Axundov adına APRD və Əİ-nin kafedra müdiri, pedaqoji elmlər doktoru, professor Bəşir Abbas oğlu Əhmədov; rus bölməsi üçün VII sinif «Azərbaycan dili» dərsliyinin müəllifliyinə görə dosent Yasin Səməd oğlu Əfəndiyev (vəfatından sonra); rus bölməsi üçün

«Azərbaycan dili» proqramının və V sinif dərsliyinin müəllifliyinə görə Azərbaycan ETPEİ-nin elmi katibi, pedaqoji elmlər namizədi Ənvər Məmməd oğlu Abbasov; III, IV və V siniflər üçün «Təbiətşünaslıq» dərsliklərinin müəllifliyinə görə N.Tusi adına ADPU-nun dosenti Əli Məhərrəm oğlu Hüseynov; I, II, IV, V və VI sinif «Riyaziyyat» dərsliklərinin müəllifliyinə görə Təhsil Nazirliyi Təhsil problemləri üzrə Elmi Metodik Mərkəzin direktor müavini, dosent Əziz Mirzəqulu oğlu Vəliyev; VI və VII siniflər üçün «Fransız dili» dərsliklərinin müştərək müəllifliyinə görə ADDİ-nin kafedra müdiri, professor Bilal Bayram oğlu İsmayılov və həmin institutun dosenti, Azərbaycanda fransız dili müəllimləri assosiasiyasının sədri Cəmən Oruc qızı Babaxanovanın hər birinə isə 500 min manat məbləğində pul mükafatı verilmişdir.

Bu günlərdə Təhsil Nazirliyində mükafatların təqdim olunması mərasimi keçirilmişdir. Mərasimi açan təhsil naziri Lidiya Rəsulova dərslük və proqram müəllifləri olan respublikamızın görkəmli alim və metodistlərini salamlayaraq onlarla görüşdüynə məmnun olduğunu bildirdi, layiq görüldükləri mükafat münasibəti ilə onları təbrik etdi. Proqram və dərslük yaratmağın çox gərəqli, eyni zamanda çox çətin və mürəkkəb bir iş olduğunu qeyd edən nazir öz çiyinini bu yükün altına verən, böyük vətənpərvərlik nümunəsi göstərərək, əslində, bu işi təmənnasız yerinə yetirən alim və pedaqoqlara Təhsil Nazirliyi, respublikanın çoxminli müəllim və şagird ordusu adından dərin minnətdarlığını bildirdi. Proqram və dərslüklerin çapı məsələsinə toxunan L.Rəsulova göstərdi ki, 1996-cı ildə həmin məqsəd üçün 10 milyard manat vəsait ayrılmışdır. Bu isə Təhsil Nazirliyinə ayrılan büdcə vəsaitinin 15 faizini təşkil etmişdir. Növbəti dərslük ilində də ibtidai siniflər üçün dərslüklerin pulsuz olması nəzərdə tutulmuşdur. Nazir məlumat üçün onu da bildirdi ki, Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi 1997-ci ilin dərslüklərinin vaxtında çap edilməsinə söz vermişdir.

Çıxışının sonunda Lidiya xanım dərslük müəlliflərinə qayğının bundan sonra da nazirliyin diqqət mərkəzində

duracağına görüş iştirakçılarını əmin etdi. Sonra o, mükafatları sahiblərinə verərək onları bir daha təbrik etdi, hər birinə cansağlığı və yaradıcılıq uğurları arzuladı.

Professorlar Ələsgər Məmmədov, Nurəddin Kazımov, Oruc Musayev, Tofiq Hacıyev və başqaları çıxış edərək onlara göstərilən diqqət və qayğıya, əməklərinə verilən yüksək qiymətə görə Təhsil Nazirliyinə öz minnətdarlığını bildirdilər. Çıxış edənlər dərsləklərin hazırlanması, çapı və satışı ilə bağlı bir sıra məsələlərə toxundular, irad və təkliflərini söylədilər. Qeyd olundu ki, hazırda dərsliyə görə verilən qonorar çox azdır, heç kağız və makina pulunu belə ödəmir. Halbuki, dərsləklərə rekord miqdarda qonorar yazılmalıdır. Dərslək müəlliflərinin hüquqları qorunmalı, onların razılığı və icazəsi olmadan kitabları təkrar çap olunmamalıdır. Buna baxmayaraq son vaxtlar ayrı-ayrı dərsləklərin müxtəlif yollarla üzünün çıxarılıb, gizli nəşr olunub yayılması halları artmışdır. Dərsləklərin satışında da systemsizlik, hərəc-mərclik aradan tam qaldırılmamışdır. Yenə də küçə və meydanlarda, metro stansiyalarında dərsləklər çox baha qiymətə satılmaqdadır. Göstərildi ki, Təhsil Nazirliyi bütün bu məsələlərin həllinə fəal müdaxilə etməlidir.

Nazir müavini İ.Həsənov, nazirliyin idarə rəisləri A.Muradov, F.Pirməmmədov mükafatların təqdim olunması mərasimində iştirak edirdilər.

(Yusif Əliyev, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 7 yanvar 1997)

39. PEDAQOJİ CƏMİYYƏTİN RƏYASƏT HEYƏTİNDƏ

Bu günlərdə Azərbaycan Respublikası Pedaqoji Cəmiyyəti rəyasət heyətinin yığıncağı keçirilmişdir. Yığıncaqda cəmiyyətin sədri, professor Nurəddin Kazımov görülmüş işlər və qarşıda duran vəzifələrdən danışmışdır. Belə bir cəhət xüsusi vurğulanmışdır ki, təhsildə olduğu kimi, pedaqoji elmlərdə də ciddi islahatlar aparmaq, onu yeni

dövrün tələblərinə uyğunlaşdırmaq lazımdır. Buna müvafiq olaraq tədqiqatlar müasirləşdirilməli və milli zəmində inkişaf etdirilməlidir. Çıxış edənlər də bu işin vacibliyini bildirmiş və onun həyata keçirilməsində Pedaqoji Cəmiyyətin rolunun artırılmasının zəruriliyini xatırlatmışlar.

(«Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 30 oktyabr 1997)

40. BİLDİRİŞ

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda daimi fəaliyyət göstərən elmi seminar «Müasir dövrdə pedaqoji elmlərin aktual problemləri» mövzusunda elmi müzakirələrə başlayır. İlk məruzəçi pedaqoji elmlər doktoru, professor N.M.Kazımovdur.

Seminarın məşğələsi 1997-ci il noyabrın 26-da, saat 14-da Azərbaycan ETPEİ-nin zalında (Azərbaycan prospekti, 40) keçiriləcəkdir.

Pedaqoq, psixoloq, təhsil işçisi, müəllim və tərbiyəçilərin iştirakı arzu olunur.

ELMİ SEMİNARIN RƏHBƏRLİYİ

(«Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 25 noyabr 1997)

41. YEKUN MƏŞĞƏLƏ

Xalq maarifi muzeyində fəaliyyət göstərən pedaqoji bilikləri yayan universitetin Xocalı məktəbləri üçün nəzərdə tutulmuş «Hər şeyi bilmək istəyirəm» fakültəsində gənclərin hərbi vətənpərvərlik tərbiyəsinə həsr olunmuş yekun məşğələsi keçirilmişdir. Məşğələdə Xocalının İcra hakimiyyəti başçısının müavini V.Əliyev, Xocalı Şəhər Təhsil Şöbəsinin müdiri M.Şükürov, ADDİ pedaqogika kafedrasının müdiri, pedaqoji elmlər doktoru N.Kazımov, «Bakılı» Beynəlxalq Mədəniyyət Cəmiyyətinin üzvü N.Əliyev, Xocalı şəhər 2 saylı məktəbin direktoru C.Mirzəyev və digərləri iştirak etmişlər.

İstefada olan polkovnik A.A.Qritçenko sovet-alman müharibəsi illərində Azərbaycanın oğul və qızlarının göstərdiyi rəşadət və qəhrəmanlıqlarından söhbət açaraq öz xatirələrindən ibarət kitabları muzeyə hədiyyə vermişdir.

Məşğələdə çıxış edən digər qonaqlar universitetin fəaliyyətindən, onun indiki dövrdə böyük əhəmiyyət kəsb etməsindən danışaraq bu işin gələcəkdə də davam etməsini arzulamışlar.

Məşğələnin sonunda muzeyin direktoru, respublikanın əməkdar müəllimi T.Əhmədzadə pedaqoji elmlər doktoru Y.Talıbov tərəfindən mütalibə üçün uşaqlara tövsiyə edilmiş kitabların siyahısı Xocalı məktəblilərinə təqdim etmişdir. Sonra o, 1996-97-ci tədris ilindən fəaliyyət göstərən «Hər şeyi bilmək istəyirəm» fakültəsinin işində fəal iştirak edən maraqlı mühazirələr oxumuş alimlərə N.Kazımova, Ə.Əlizadəyə, Y.Talıbova, V.Xəlilova, M.Mehbəliyevə, M.Musayevə və həmçinin məşğələlərin keçirilməsinə kömək etmiş Qafqaz müsəlmanları Ruhani İdarəsinə, «Bakılı» Beynəlxalq Mədəniyyət Cəmiyyətinə, Sabunçu Rayon İcra Hakimiyyətinə, «Medikpro LTD» kiçik müəssisəsinə həm məktəblilər, həm də muzey əməkdaşları adından təşəkkürünü bildirmişdir.

**(Rəna Hüseynova, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
10 iyun 1997)**

42. SAĞLAM RƏQABƏT İNKİŞAF VƏ YÜKSƏK KEY- FİYYƏTİN RƏHNİDİR (*«Naxçıvan» Universitetinin yeni tədris korpusunun təntənəli açılış mərasimindən reportaj*)

Binanın giriş həyəti bayramsayağı bəzədilmişdi. Azərbaycan və ingilis dillərində yazılmış «Naxçıvan Universitetinə xoş gəlmişsiniz!» lövhələri, eləcə də Məhəmməd peyğəmbərin, respublika Prezidenti H.Əliyev cənablarının qiymətli kəlamları diqqəti cəlb edirdi. Həyət izdihamlı idi. Hamının çöhrəsində sevinc, şadlıq cilvələnirdi. Ətrafı xoş musiqi sədaları bürümüşdü. Payız olsa da, səma aydındı, göylərin sultanı Günəş öz zərrin şəfəqlərini çiləyirdi. Sanki o

da bu şənliyə şərik çıxmaq, mərasim iştirakçılarının əhvali-ruhiyyəsini daha da yüksəltmək üçün öz hərərətini əsirgəmirdi.

Universitetin təzə tədris korpusunun açılışı münasibətilə keçirilən təntənəli toplanışa respublikanın elm-mədəniyyət xadimləri, məşhur alimlər, tanınmış ziyalılar, ictimaiyyətin nümayəndələri, valideynlər dəvət olunmuşdular.

Mərasimi giriş sözü ilə universitetin rektoru, pedaqoji elmlər doktoru, professor, akademik Y.Məmmədəliyev və akademik M.Mehdizadə mükafatları laureatı Fərahim Sadıqov açdı. O, açılışa təşrif buyurduqları üçün qonaqlara səmimi təşəkkürünü bildirdi. Universitetin bir qrup tələbəsi Azərbaycan, rus və ingilis dillərində tədbir iştirakçılarını salamladı.

Sonra rektor sözünə davam edərək dedi ki, özəl təhsil sisteminin yaranması milli müstəqillik və suverenlik qazanmış respublikamızda köklü islahatların, reformaların həyata keçirilməsi, hüquqi-demokratik, dünyəvi və unitar dövlət quruculuğu zərurətindən meydana gəlmişdir. Bu gün özəl təhsil sistemində əldə olunmuş uğurlar həmin sahənin perspektivlərindən xəbər verir. Universitetimizin professor-müəllim heyəti və tələbələri yeni tədris ilinə öz vəsaitimizlə ucaldılmış üçmərtəbəli tədris korpusunda başlamışlar. Burda təlim prosesini günün yüksək tələbləri səviyyəsinə çatdırmaq üçün hər cür imkan və şərait mövcuddur. 30-dan artıq geniş auditoriya, ixtisas laboratoriyaları, iclas zalı, mətbəə, idman zalı, kompüter və linqofon kabinələri, bufet, yeməkhana öz qapılarını tələbələrin üzünə açır. Bina tikintisində zəhmət çəkənlərin, gərgin əmək sərf edənlərin hamısına minnətdarlığımı bildirirəm. Yaxın gələcəkdə binanın yerləşdiyi ərazidə tələbə şəhərciyinin tikilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Şəhərcikdə bir neçə tədris binası, yataqxana və digər obyektlər olacaqdır. Cəsarətlə deyə bilərəm ki, planlarımızın reallaşması sayəsində «Naxçıvan» Universiteti nəinki respublikamızın, hətta dünyanın qabaqcıl özəl ali məktəblərilə rəqabətə girə biləcəkdir.

Təbrik üçün söz Milli Məclisin üzvü Məmməd Məmmədova verildi:

–Təhsil sistemi o vaxt öz üstünlüyü ilə öyünə bilər ki, geniş dünyagörüşünə, dərin və əsaslı elmi biliklərə yiyələnən, doğma Vətəni, mənsub olduğu xalqı, onun dilini, dinini sevən, milli-mənəvi dəyərlərinə tapınan gənc mütəxəssislər yetişdirsin. Azad, müstəqil respublikamızda mövcud təhsil şəbəkəsi buna imkan verir. Bu gün mən fəxrlə deyə bilərəm ki, Azərbaycanda öncül özəl ali məktəblərindən biri, bəlkə də birincisi Sizin Universitetdir. Sizdəki yüksək kadr potensialı, alimlər ordusu, yaxşı maddi-texniki baza, hərtərəfli təchizat, sağlam müəllim-tələbə münasibətləri təhsilin keyfiyyətini həqiqətən də dünya standartları səviyyəsinə yüksəltməyə zəmanət verir. Hamınıza möhkəm cansağlığı, səmiyyəti, yeni binada yeni-yeni təhsil uğurları arzulayıram.

Millət vəkili Babaxan Muradov öz çıxışında bildirdi ki, mən ömrümün yarısından çoxunu təlim-tərbiyəyə həsr etmişəm. Məktəb binaları da tikdirmişəm. O vaxt bunu dövlət özü maliyyələşdirirdi. Hazırkı bazar iqtisadiyyatına keçid dövründə belə bir tədris korpusunu tikib başa gətirmək, müasir əyani və texniki təlim vasitələrilə təchiz etmək çox çətinidir. Bu, tanınmış alim, səmimi, qayğıkeş və xeyirxah insan, gənc nəslin təhsillənməsi yolunda özünü fəda edən dəyərli ziyalımız Fərahim müəllimin ölçüyəgəlməz xidmətidir. Uğurlarınızın sayını birə-beş artırmanızı arzu edirəm.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin elm və təhsil məsələləri daimi komissiyasının sədri, EA-nın müxbir üzvü Teymur Bünyadov.

–Cəmiyyətin geniş ideoloji sisteminin canüzücü buxovlarından xilas olması, siyasi, iqtisadi, sosial-mədəni sferaların kökündən dəyişdirilməsi, yeni münasibət və baxışların formalaşması təbii ki, təhsil sahəsindən də yan keçməyib. Bu, ən çox ali və orta ixtisas təhsili, peşə hazırlığına aiddir. Ali məktəblərdə təhsilin çoxpilləli sisteminin təkmilləşdirilməsi, genişləndirilməsi dövrün tələbidir. Demokratiyanın inkişafı cəmiyyətdə baş verən köklü dəyişikliklərin, yeniləşmənin məntiqi nəticəsi kimi qeyri-dövlət ali məktəblər yaradılıb, alternativ təhsil formaları meydana gəlib. Bu gün Azərbaycanda rəsmi qeydiyyatdan keçərək, dövlət statusu

almış 17 özəl ali təhsil ocağı fəaliyyət göstərir. Onların əksəriyyətinin mükəmməl tədris-metodik bazası, güclü professor-müəllim heyəti vardır. Bu baxımdan «Naxçıvan» Universiteti xüsusilə fərqlənir. Mən Sizin qazandığınız nailiyyətlərlə daim maraqlanır, uğurlarınızla hədsiz dərəcədə sevinirəm. Universitetin yeni müstəqil, daha münasib binaya köçməsi imkanlarınızı qat-qat artıracaq, sağlam rəqabətə cəsarətlə girişməyinizə geniş meydan açacaqdır...

Pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov bu gün məhsuldar işləyən özəl ali məktəblərin qayğılarından söhbət açdı. Nətiq yeni iqtisadi münasibətlər şəraitində tərəqqi və yüksək keyfiyyətə təkan verən sağlam, çevik rəqabətin cəmiyyətimizdə müstəsna olunu vurğulamaqla yanaşı, qeyd etdi ki, müasir ali məktəblərimiz tələbələri yalnız dərin elmi-nəzəri bilik və bacarıqlarla silahlandırmaq missiyası ilə kifayətlənməməli, onları xalqına, vətəninə, millətinə sadıq vətəndaş kimi yetişdirməli, gənc mütəxəssislərdə yüksək mənəviyyət, fəal vətənpərvərlik, əməksevərlik, təəssübkeşlik keyfiyyətlərinin formalaşmasını ön plana çəkməlidirlər. O əmin olduğunu bildirdi ki, özünü müsbət mənada tanıtmış «Naxçıvan» Universiteti dünyanın məşhur özəl ali təhsil sektorunda layiqli yer tutacaqdır. Nurəddin müəllim çıxışını belə yekunlaşdırdı: «Mən çox şadam ki, keçmiş sevimli tələbəm, indisə respublikamızın nüfuzlu ali məktəblərindən birinin şöhrətli rektoru, məşhur alim Fərahim Sadıqov öz dərin biliyini, elmi-əməli axtarışlarını, tükənməz enerjisini, müstəsna təşkilatçılıq qabiliyyətini, həmçinin hər kəslə dil tapmaq, mehriban ünsiyyət yaratmaq bacarığını başqa sahəyə deyil, məhz pedaqoji sahəyə, təlim-tərbiyə işinə həsr etmişdir».

(«Ünsiyyət» qəzeti, 14 noyabr 1998)

43. «AZƏRBAYCAN MƏKTƏBİ» – 75

«Azərbaycan məktəbi» jurnalının 75 yaşı tamam olur. Bu, respublikamızın təkcə pedaqoji ictimaiyyətinin yox, bütün xalqımızın əziz bayramıdır.

«Azərbaycan məktəbi», necə deyərlər, quru yerdə təşəkkül tapmamışdır. Hələ XX əsrin sonlarında təhsil hərəkatına qoşulmuş Azərbaycan ziyalıları xalq təhsilinin digər ümdə məsələləri ilə yanaşı pedaqoji mətbuatın yaradılmasını da çar mütləqiyyətinin idarələri qarşısında qaldırmışlar. Yalnız XX əsrin əvvəllərində – 1906-cı ilin 16 aprelində Bakı ziyalıları Əli İsgəndər Cəfərzadə, Məhəmməd Həsən Əfəndizadə «Dəbistan», 24 sentyabrında Mahmud bəy Mahmudbəyov «Rəhbər» jurnallarının nəşrinə nail ola bildilər.

Jurnalların müəllim əməkdaşlarından Ağabəy İsrailov, Əlisəttar İbrahimov, Əli Qasimov, Şəfiqə xanım Əfəndizadə, Gövhər xanım Şövqi, Asya xanım Kərimova və başqalarının məqalələri xalqımızın maariflənməsində çox böyük rol oynayırdı. Fikrimizcə, həmin jurnalları «Azərbaycan məktəbi» jurnalının ilk sələfləri hesab etmək olar (əlbəttə, xüsusi tədqiqatlarla həmin mətbu orqanların pedaqoji mahiyyətini sübuta yetirmək əsasında). Onda yubilyarımızın «təvəllüdü» 1924-cü ildən yox, 1906-cı ildən hesablanır. Tarixi ədalət bərpa edilir.

1911-1913-cü illərdə nəşr olunmuş «Məktəb» jurnalı da respublikamızda professional pedaqoji jurnalçılıq praktikasına «münbit» zəmin yaratdı. Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyət dövründə 1918-1920-ci illərdə obyektiv səbəblər üzündən pedaqoji mətbuat orqanı yaradılmasa da, məktəb, elm, mədəniyyət məsələləri milli dövlət orqanlarımız tərəfindən gündəlik fəaliyyət kontekstinə gətirilir, onların gələcəkdə daha optimal həllinin texnologiyası hazırlanırdı.

Respublikamızda Sovet hakimiyyətinin ilk illərindən başlamış stabil və professional pedaqoji jurnalın təsisi istiqamətində daha qəti addımlar atıldı. 1920-ci ilin oktyabrında ilk və son nömrəsi çapdan çıxan «Xalq maarifi», 1923-1927-ci illərdə nəşr olunan «Maarif və mədəniyyət» jurnalları bir növ pedaqoji xarakterli mətbu orqanlar idi. Əlbəttə, gündən-günə artan sırf pedaqoji tələbatları bu cür yeknəsək və qeyri-professional nəşrlərlə ödəmək heç cür mümkün deyildi. Ölkə miqyasında həyata keçirilən kütləvi savadsız-

lığın ləğvi, yeni tipli məktəb şəbəkəsinin sürətlə genişləndirilməsi, pedaqoji kadrların hazırlanması, yəni məzmunlu xalq maarifinin təşkili özünün müntəzəm informativ təminatını, xüsusi mətbu orqanın təsisini labüdləşdirirdi. Belə bir orqan 1924-cü ildə nəşrə başlayan, 75 illik yubileyini indi qeyd etdiyimiz «Azərbaycan məktəbi»nin sələfi «Yeni məktəb» jurnalı oldu.

«Yeni məktəb» Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığının elmi-metodik şurasının orqanı idi. Jurnalın birinci nömrəsində onun ilk redaktoru, o dövrdə xalq maarif komissarı Mustafa Quliyev yazırdı: «Ümid edirik ki, bizim məcmuə hər bir pedaqoqun yaxın yardımçısı olacaqdır. «Yeni məktəb» bizim bütün pedaqoji maarif ocaqlarını, texnikum və nümunə məktəblərini ruhən birləşdirən mərkəzi bir vasitə olacaq və müəllim heyətinin yetişməsinə maarif ocaqlarının əsas məsələsi – zəhmət məktəbi təşkilatının, həqiqətən, vücuda gətirilməsinə rəhbərlik edəcəkdir».

1928-1930-cu illərdə respublikamızın maarif orqanları qarşısında qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsi bilavasitə pedaqoji kollektivlərin fəaliyyətlərindən asılı idi. Deməli, dövrü pedaqoji mətbuat müəllim fəaliyyətinin məzmununa, metodikasına daha çox yaxınlaşdırılmalıydı. Məhz bu mülahizələr əsasında «Yeni məktəb» jurnalı «Müəllimə kömək» adlandırıldı.

H.Hüseynov, B.Komarovski, A.Makolevski, M.Rəhimli, Ə.Hüseynov, Ə.Dəmirçizadə, Z.İbrahimov, Sumbatzadə, C.Cəbrayılbəyli, M.Axundov, S.S.Axundov, M.İsayev, C.Zülfüqarlı və b. Jurnalda dərc etdirdikləri fəlsəfə, tarix, ədəbiyyat və s. elmlərə aid məqalələrlə bərabər, savadsızlığın ləğvi, təlim üsulları, ümumi icbari təhsilin həyata keçirilməsi, qabaqcıl təcrübənin öyrənilib yayılması və pedaqogika sahəsində qazanılan nailiyyətlərdən bəhs edir, müəllimlərə nəzəri-texnoloji, praktik-texnoloji köməkliklər göstərirdilər.

1929-30-cu dərslər ilindən bütün məktəblər üçün məcburi olan tədris planları və tədris proqramları təsdiq və tətbiq edildi. Bütün bunlar məktəblərdə istifadə olunan yeni proqramların, yeni təlim üsullarının tətbiqinə zəruri ehtiyac

yaratdı. Buna görə də «Yeni məktəb» müəllimə daha yaxın olmalı, onun stolüstü kitabına çevrilməli idi. Odur ki, jurnal «Müəllimə kömək» adlandırıldı və 1931-ci il noyabr ayından yeni əlifba ilə nəşr olundu.

Beləliklə, «Azərbaycan məktəbi» jurnalının «Yeni məktəb», «Müəllimə kömək» sələfləri respublikamızda kütləvi savadsızlığın ləğv edilməsində, yeni məktəblərin təşkilində, məktəb təhsilinin elmi-pedaqoji, ideya-siyasi cəhətdən təkmilləşməsində, yeni təlim üsullarının, təlim-tərbiyənin forma və metodlarının şərhində, müəllimlərin nəzəri-praktik cəhətdən hazırlanmasında, pedaqogika, psixologiya, fəlsəfə, ictimaiyyat, ədəbiyyat və s. elmlərin müəllimlik ixtisası və fəaliyyəti dairəsində tədqiqində, şərhində xeyli dərəcədə sanballı iş görmüşdür.

Böyük Vətən müharibəsinin ilk günlərindən, 1941-ci ilin iyun ayından jurnalın nəşri dayandırıldı.

1943-cü ilin iyulundan o dövrdə Azərbaycanın xalq maarif komissarı Mirzə İbrahimovun səyi nəticəsində jurnal «Azərbaycan məktəbi» adı ilə nəşrə başladı.

1944-cü ildən başlayaraq jurnalda təhsilin prosessual məsələlərinə həsr edilmiş məqalələrlə yanaşı, məktəb tarixinin, xalqımızın pedaqoji fikir tarixinin, ictimai fikrin inkişaf tarixinin, dilimizin, ədəbiyyatımızın, tariximizin tədqiqinə həsr olunan məqalələr oxuculara məhz ilk dəfə bu jurnal vasitəsilə çatdırılmışdır.

Təhsilimizin fundamental məsələlərinin həllində, «Azərbaycan məktəbi» jurnalının bir dövrü elmi-pedaqoji informasiya orqanı kimi təşəkkül tapmasında, püxtələşməsində nəhəng xidmətləri qeyd olunmalı korifey pedaqoqlarımızdan biri də dünya şöhrətli mərhum akademikimiz Mehdi Mehdizadədir. Məhz bu maarif fədaisinin pedaqoji dühasının bilavasitə himayəsi altında «Azərbaycan məktəbi» jurnalında alim-pedaqoqlarımızın, mütəxəssislərimizin səy və bacarıqları təlim-tərbiyənin təkmilləşdirilməsi istiqamətində səfərbər edilmişdir.

50-ci illərdə həm də metodika elmi inkişaf etməyə başladı. Yeni təlim üsulları, tədrisin elmi-metodik cəhətdən düzgün

təşkili mühüm vəzifəyə çevrildi. Bu sahədə tədqiqat işləri genişləndirildi. 1947-1976-cı illərdə «Azərbaycan məktəbi» jurnalına əlavə 8 adda metodik məcmuə nəşr olundu (50-ci illərdən başlamış təxminən 40 il ərzində keçmiş Maarif Nazirliyinin «Əmr və təlimatlar» məcmuəsi də «Azərbaycan məktəbi» jurnalı redaksiyasına həvalə edilmişdir).

Hörmətli nazirimiz, professor Misir Mərdanov məktəblilərin, gənclərin təlim-tərbiyəsində Heydər Əliyev irsinin ən dəyərli mənbə olmasını qeyd edərək yazır: «Respublikamızın Prezidenti Heydər Əliyev cənablarının yaradıcılıq irsi, şəxsi nümunəsi və dövlətçilik fəaliyyəti, siyasi görüşləri böyüyən nəslin milli və ümumbəşəri dəyərlər zəminində tərbiyəsi işinin səmərəli təşkili üçün ən dəyərli mənbədir» («Azərbaycan məktəbi», №3, 1999). Ona görə də redaksiya heyəti məktəblilərin möhtərəm Prezidentimizin həyat və fəaliyyəti nümunəsində tərbiyə edilməsini daim diqqət mərkəzində saxlayır.

Heydər Əliyev cənablarının 75 illik yubileyinə həsr edilmiş jurnalın 1998-ci il 3-cü nömrəsində oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanan «Heydər Əliyevin elmi irsi haqqında» (Z.Qaralov), «Heydər Əliyev irsi və milli tərbiyə konsepsiyası» (Ə.Ağayev), «Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının Dövlət rəmzləri» (Ə.Quliyev), «Heydər Əliyev cənabları gənc nəslin təhsili haqqında» (R.Mustafayeva), «Heydər Əliyev cənablarının təhsil və tərbiyə məsələləri ilə bağlı fikirlərinin öyrədilməsinə dair» (Y.Talıbov), «Heydər Əliyev və məktəblilərin təlim-tərbiyə məsələləri» («Dəyirmi masa»), «Heydər Əliyev və Şəxsiyyət tərbiyəsi» (Ə.Ağayev), «Azərbaycansevərlik tərbiyəsi» (F.Əliyev) və bir sıra digər məqalələr təhsil müəssisələrində məqsədyönlü istifadə olunur.

«Azərbaycan məktəbi» özünün ilk saylarından başlayaraq psixoloji məsələlərin işıqlandırılmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Psixoloq alimlərdən Zəkizadə, Şövqi Ağayev, Zəkəriyyə Mehdizadə, Əkbər Bayramov, Əbdül Əlizadə, Muxtar Həmzəyev və başqalarının məqalələri jurnalda özü-

nəməxsus yer tutmuşdur. Müəllimlərin psixoloji səriştəlilinin artırılması həmin məqalələrin ana xəttini təşkil edirdi.

«Azərbaycan məktəbi» ölkədə aparılan təhsil islahatının nəzəri cəhətdən əsaslandırılmasında, onun ayrı-ayrı istiqamətlərinə aydınlıq gətirilməsində, ölkədə təhsil həyatının real mənzərəsinin yaradılmasında, dünyanın qabaqcıl ölkələrinin təhsil quruculuğu sahəsindəki təcrübəsinin işıqlandırılmasında tam aydın fəaliyyət mövqeyinə malikdir və bu istiqamətlərdə geniş spektrli nəşriyyat tədbirləri həyata keçirir.

Başda hörmətli nazirimiz, professor Misir Mərdanov olmaqla nazirliyin rəhbər işçilərindən İsgəndər İsgəndərov, Rəhim Ağamalıyev, Əsgər Quliyev, Nəcəf Nəcəfov, redaksiya heyəti üzvlərindən professorlar Nurəddin Kazımov, Əjdər Ağayev, Hüseyn Əhmədov, Əbdül Əlizadə, Rəfiqə Mustafayeva, Əkbər Bayramov və digər alimlərdən Zahid Qaralov, Fuad Qasımzadə, Bəkir Nəbiyev, Bəşir Əhmədov, Yusif Talıbov, Yəhya Kərimov, Həsən Şirəliyev, Qurban Bayramov, Fərrux Rüstəmov, Fikrət Əliyev, N.Tusi adına ADPU-nun rektoru Bəhlul Ağayev və başqalarının təhsilimizin aktual problemlərinə həsr edilmiş məqalələri jurnalımızda müntəzəm olaraq çap olunur, pedaqoji kollektivlərə çatdırılır.

Jurnalın 30-a yaxın rubrikası altında («Təhsil dövlət qayğısı», «Milli pedaqogikada elmi yeniliklər», «Yeni pedaqoji təfəkkür», «Təhsil strategiyası», «Pedaqoji prosesin idarə olunması», «Kadr hazırlığı: vəziyyət, perspektivlər», «Kitabi Dədə Qorqud – 1300», «Yeni tip məktəblər», «Yenilikçi müəllimlər», «Bazar iqtisadiyyatı və təhsil», «Metodika: fənlərin tədrisi», «Mülahizələr, təkliflər, müzakirələr», «Xaricdə təhsil» və s.) elmi, pedaqoji, metodik, psixoloji, texnoloji informasiya sintez edilib təhsil müəssisələrinə, orqanlara çatdırılır.

«Azərbaycan məktəbi» jurnalı sözün həqiqi mənasında Azərbaycan təhsilinin tarixidir, salnaməsidir.

Şanlı yubileyini qeyd etdiyimiz «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 75 illik fəaliyyətinin qısa xülasəsini oxucularımızın nəzər-diqqətinə çatdırdıq. Sözümlü təhsil nazirimiz möhtərəm

Misir Mərdanov cənablarının aşağıdakı kəlamları ilə tamamlayıram: «...Bu gün iki əsrin qovuşuğunda, dünya təhsil sisteminə inteqrasiya şəraitində müasir demokratik əsaslara söykənən milli təhsil sistemimizin əsas məqsədi yeni tarixi missiyanın yerinə yetirilməsinə – millətimizin, xalqımızın, ölkəmizin gələcəyi olan uşaqların, gənclərin əqli və fiziki inkişafına, intellektual səviyyəsinin yüksəldilməsinə, şəxsiyyətin formalaşdırılmasına nail olmaqdır».

Doğma respublikamızın bütün pədaqoji ictimaiyyətini, pədaqoji ictimaiyyətini, xalqımızı «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 75 illik yubileyi münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, onlara məqsədimizin reallaşdırılmasında əmək uğurları, yaradıcılıq nailiyyətləri arzu edirəm.

(Zəhra Əliyeva, «Azərbaycan məktəbi» jurnalının baş redaktoru, Azərbaycan Respublikasının əməkdar müəllimi, filologiya elmləri namizədi, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 2 dekabr 1999)

44. QOCAMAN MAARİF İŞÇİSİNİN YUBİLEYİ

Hər dəfə Azərbaycan təhsilindən danışanda, ilk növbədə maarif fədailərimiz olan təhsilindən danışanda, ilk növbədə maarif fədailərimiz olan müəllimlərimizin, pədaqoqlarımızın surəti göz önündə canlanır. Həyatdan köçmüşlər ehtiramla yada salınır, hazırda öz tükənməz eşqi ilə yaşayıb, yaradan ağsaqqal və ağbirçəklərimizin keçdiyi şərəfli ömür yolu isə gənc nəsil üçün örnək, həyat məktəbi sayılır. Bu həyat məktəbini qoruyub saxlamağı bacaran, onu sistemləşdirərək bizlərə çatdıran təhsilimizin, maarifimizin təəssübkeşləri hörmət və diqqətə layiqdir. Belə təəssübkeşlərdən biri hamımızın şəxsiyyətinə böyük hörmət bəslədiyimiz, həmişə ona tapşırılan vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlmiş, ömrünü, taleyini Azərbaycan Xalq Maarif Muzeyi ilə bağlamış, hazırda təqaüdcü olan, öz dövrünün maarifpərvər ziyalılarında birinin – Zülfüqar Əhmədzadənin ocağında dünyaya göz açmış tanınmış maarifçi, ictimai xadim, respublikanın əməkdar müəllimi Tahirə xanım Əhmədzadədir. Azərbaycan maarifinin tarixinin qorunub saxlanıl-

ması, nəsillərdən-nəsillərə çatdırılmasında əvəzsiz xidmətləri olan Tahirə xanımın bu günlərdə anadan olmasının 75, ictimai-pedaqoji fəaliyyətinin 60 illiyi tamam olmuşdur. Bu münasibətlə Azərbaycan ETPEİ-nin akt zalında təntənəli yubiley yığıncağı keçirilmişdir. Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyəti, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutu, Azərbaycan Xalq Maarifi Muzeyinin birgə təşkil etdikləri yığıncaqda respublikanın tanınmış alim və pedaqoqları, məktəb direktorları, rayon təhsil şöbələrinin müdirləri, Tahirə xanımın sənətinə və özünə böyük hörmət bəsləyən dostları və yaxın qohumları iştirak edirdilər. Yığıncağı Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Kazımov açaraq Tahirə xanım Əhmədzadəni səciyələndirən keyfiyyətlərdən danışdı. O, Tahirə xanımın rəhbərliyi dövründə Xalq Maarif Muzeyində görülmüş işlərdən, az bir işçi qüvvəsi ilə Azərbaycan təhsilinin, maarifinin ayrı-ayrı sahələrini, müxtəlif illərdə yaşayıb fəaliyyət göstərmiş tanınmış müəllimlərin, pedaqoqların gördüyü işlərin sistemə salınaraq, zəngin eksponatlara çevirməsindən danışaraq, hər bir maarifsevər üçün bu xanımın xidmətlərinin əvəzsiz olduğunu qeyd etdi.

Pedaqoji elmlər doktoru, professor Əjdər Ağayev Tahirə Əhmədzadənin ictimai-pedaqoji fəaliyyətindən, Azərbaycan Xalq Maarif Muzeyində apardığı məqsədyönlü işlər barəsində geniş məruzə etdi. O, Tahirə xanımın işlədiyi dövrlərdəki ayrı-ayrı məqamlar üzərində dayanaraq Azərbaycan təhsilinin tarixinin geniş şəkildə kütlələrə çatdırılmasında, nəinki respublikada, eləcə də Moskvada, bir çox xarici ölkələrdə layiqincə təmsil olunmasında onun səmərəli fəaliyyətindən danışdı və məruzəsini mərhum şairimiz Tofiq Mütəllibovun Tahirə Əhmədzadəyə həsr etdiyi şerlə bitirdi.

Sonra yubilyara ünvanlanmış təbrik çıxışları oldu. Çıxış üçün söz Bakı Şəhər Baş Təhsil İdarəsinin rəisi Asif Cahangirova verildi. O, keçirilən yubileylər arasında bugünkü yubileyin də önəmli olduğunu bildirərək, Tahirə Əhmədzadənin uzunillik fəaliyyətindən danışdı. O, yubilyarı təbrik edərək, ona uzun ömür, cəsağlığı arzuladı və Azərbaycanda

təhsil quruculuğu sahəsindəki səmərəli xidmətlərinə, maarifçi kadrların yetişdirilməsində məqsədyönlü fəaliyyətinə, respublikanın təhsil sistemindəki nailiyyətlərin təbliğ və işıqlandırılması istiqamətində uzun illər gərgin əmək sərf etdiyinə görə BŞBTİ-nin fəxri fərmanı ilə təltif edərək, onu gül dəstəsi və hədiyyə təqdim etdi. Çıxış edənlərdən Azərbaycan ETPEİ-nin direktoru, professor Şəmistan Mikayılov, Yasamal RTŞ-ın müdiri Nazim İsayev, Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasının kafedra müdiri, professor Rafiq Rəcəbov, M.F.Axundov adına Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutunun pedaqogika kafedrasının müdiri Sabir Şəfiyev, professor Yəhya Kərimov, respublikanın əməkdar müəllimləri – «Azərbaycan məktəbi» jurnalının baş redaktoru filologiya elmləri namizədi Zəhra Əliyeva, 190 sayılı məktəbin direktoru Sona Tağıyeva, Xətai rayon təhsil şöbəsinin müdiriyyəti və təhsil işçiləri adından Telman Abbasov və başqaları yubilyarı təbrik edərək, ona cansağlığı arzuladı. Aktyor Mustafa Süleymanov yubilyara öz ürək sözlərini şerlə ifadə etdi.

Yubilyarı vaxtı ilə rəhbərlik etdiyi Azərbaycan xalq Maarifi Muzeyinin kollektivi adından təbrik edən muzeyin direktoru Əlimirzə Əhmədov muzeyin Azərbaycanda pedaqoji fikrin, maarifinin təbliğindəki əvəzsiz rolundan danışıraq, Tahirə Əhmədzadənin muzeyin fəxri üzvü olduğunu bildirdi. O, daha sonra yubilyara yığıncaqda obyektiv səbəblər üzündən iştirak edə bilməyən millət vəkili professor Zahid Qaralovun və Nazirlər Kabinetinin məsul işçisi Həsən Əliyevin təbrikini də çatdırdı.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərbiyə və hərbi hazırlıq idarəsinin rəis müavini, pedaqoji elmlər namizədi Nazim Kazımov Tahirə xanımı nazirliyin rəhbərliyi adından təbrik edərək ona xoş arzularını bildirdi.

Yubiley mərasiminin sonunda Tahirə xanım çıxış edərək, ona ünvanlanmış bütün xoş arzu və təbriklərə, göstərilən diqqətə görə yığıncaq iştirakçılarına, tədbirin təşkilatçılarına dərin minnətdarlığını bildirdi.

**(Samirə Hüseynqızı, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
11 fevral 1999)**

46. GÖRKƏMLİ MAARİF XADİMİNİN YUBİLEYİ

Dünyanı bir pəncərəyə bənzədib ulularımız. Hər gələn baxar gedər... Dünyaya gəlib, gələcək nəsillərə bir örnək, bir öyrənc ola biləcək həyatını yana-yana, sənət, iş yangısı ilə yaşayan fəadilər də həmin pəncərədən baxıb keçirlər. Bircə fərqlə – ondan sonrakı nəsillər tərəfindən unudul-mamaq, həmişə xatırlanmaq, yaratdıqlarından öyrənilmək, nəşə əxz edilməklə...

Bu günlərdə Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunun Akt zalında 75 illik yubileyi təntənəli şəkildə qeyd olunan tanınmış maarifçi, respublikanın Əməkdar müəllimi, fəal ictimai xadim, ünsiyyətdə olduğu hər kəs tərəfindən sevilən Tahirə xanım Əhmədzadə məhz belə ömür yaşayıb. Görkəmli maarifçi şair, ictimai xadim olmuş atası Zülfüqar Əhmədzadə və istedadlı dramaturq, kəskin sözlü, itiqləməli qardaşı unudulmaz Rüfət Əhmədzadə kimi...

Yubiley mərasimini giriş sözü ilə respublika Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.M.Kazımov açdı. Sənətinə, peşəsinə dərin məhəbbəti olan bu əmək fədaisinin həyatı və ictimai-pedaqoji fəaliyyəti haqqında pedaqoji elmlər doktoru, professor Əjdər Ağayev geniş məruzə etdi. Məruzə və çıxışlarından məlum oldu ki, T.Əhmədzadə 60 illik enişli-yoxuşlu, ağırlı-acılı, lakin şərəfli fəaliyyət yolu keçib. Pioner baş dəstə rəhbəri, Bakı şəhər Komsomol Komitəsində məktəblər şöbəsinin təlimatçısı kimi əmlak meydanına atılmış, 1946-cı ildə Moskvaya, Ali Komsomol məktəbinə oxumağa göndərilmişdir. Bakı Vilayət Komsomol Komitəsinin katibi seçilən Tahirə xanım təhsilini davam etdirməyi də unutmamış, öncə Pedaqoji Texnikumu qiyabi, sonra isə Azərbaycan Dövlət Qiyabi Pedaqoji İnstitutunun tarix fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Müxtəlif hökumət işlərində çalışaraq xalq maarifi nazirinin müavini vəzifəsində də yüksələn bu işgüzar xanım özünü, əsl əmək, fəaliyyət sahəsini 1961-ci ildə direktor təyin edildiyi Xalq Maarifi Muzeyində tapdı. Məhz

bu təyinatdan sonra T.Əhmədzadə, sözün həqiqi mənasında, şan-şöhrət zirvəsini fəth etdi.

Professor Əjdər Ağayevin dediyi kimi, muzeyə ən qiymətli sərvət, dəyərli məbəd tək yanaşıb onu göz bəbəyi kimi qoruyan bu maarif fədaisinin gərgin əməyi öz vaxtında yüksək qiymətləndirilmiş, səyyar sərgiləri təkcə SSRİ-də deyil, Türkiyə, Bolqarıstan, Hindistan, Mozambik və Çexoslovakiyada nümayiş etdirilib. Moskada isə «Azərbaycan Xalq Maarifi sərgisi 3 dəfə göstərilib, SSRİ Maarif Nazirliyi Kollegiyası muzeyin təcrübəsinin bütün ölkədə yayılmasına qərar verib. T.Əhmədzadə isə 1982-ci ildə Ümumittifaq Xalq Təsərrüfatı Nailiyyətləri Sərgisinin medalına və pul mükafatına, «Azərbaycan Respublikasının qabaqcıl maarif xadimi», «SSRİ Maarif əlaçısı» döş nişanlarına, «Azərbaycanın Əməkdar müəllimi» fəxri adına layiq görülüb. Yığıncaqda digər çıxış edənlər də Tahirə xanımın ömür səhifələrini vərəqlədilər.

Tahirə xanım bu gün əmək təqaüdündədir, lakin yenə də 37 il rəhbərlik etdiyi, dişi-dırnağı ilə yaratdığı şöhrətli Xalq Maarifi Muzeyinə bağlı olaraq yaşayır.

Mərasimin sonunda çıxış edən yubilyar bugünkü təntənənin təşkilatçılarna, adını anıb məclisinə təşrif buyuran soydaşlarına, onu sevənlərə dərin minnətdarlıq və təşəkkür duyğularını dilə gətirdi. Qeyd etdi ki, müəllim sənəti çox şərəfli bir peşədir. Arzu edərdim ki, orat ümumtəhsil məktəbləri müəllimləri də digər peşə sahibləri kimi qayğı və diqqətlə əhatə olunsunlar.

(Esmira Şükürova, «Respublika» qəzeti, 4 fevral 1999)

46. QÜVVƏT ELMDƏDİR...

Hər uca rütbədən, biliniz fəqət,

Alimin rütbəsi ucadır əlbət.

Misilsiz şöhrəti dünyanı bürüyən, Azərbaycan şerinin qüdrətli sərkərdəsi Nizami Gəncəvinin elm, alim haqqında

söylədiyi bu şirin sözlər əsrlərin yadigarı olsa da bu gün öz tərəvətini, qiymətini olduğu imi saxlamışdır.

Nəcib xalqımızın istedadlı övladları elmin yüksək zirvəsini fəth etmək üçün, onun daşlı-kəsəkli cıgırları ilə cəsarətlə irəliləmiş, elmin polad qapısını biliyin və təfəkkürün gücü ilə xalqımızın üzünə geniş açmışlar.

Orta məktəbdə oxuduğu günlərdən əməyi şan-şöhrət sayan, yüksəlişi zəhmətdə görən gənc alim Nurəddin Kazımov müasir pedaqoji elmimizin istedadlı nümayəndələrindən biridir. Qədim Gəncənin füsunkar təbiəti, səfali, ab-havası yüzlərlə iradəli, ağıl-kamallı oğullar yetirmişdir. Onlar da öz nəcib əməlləri ilə xalqın gözündə چراق yandırmışlar.

Böyük Oktyabr sosialist inqilabının zərrin şəfəqləri istedadlı xalqımızın yoluna nur çilədi, ona qurub yaratmaq üçün geniş imkan və şərat yaratdı. Gəncəli Mustafa kişi də oğlu Nurəddini kamil bir vətəndaş kimi böyüdüb boya-başa çatdırmaq arzusunda oldu. Onun arzusu çiçək açdı. Nurəddin Kirovabad orta məktəbini bitirdi, S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin fəlsəfə şöbəsinə daxil oldu. Universitetin II kursunda oxuyarkən müəllimlər bu gəncdə dərin istedadın olduğunu müşahidə etdilər. Buna görə də onu A.A.Jdanov adına Leninqrad Universitetinə köçürtdülər. Ali təhsili müvəffəqiyyətlə başa çatdırdıqdan sonra, Nurəddin müəllim doğma respublikamızın xalq maarifi cəbhəsində işləməyə başladı. O, bu sahədə ancaq bir müşahidəçi olaraq qalmadı. Təlim-tərbiyəni vahid prosesdə birləşdirmək, ayrı-ayrı fənlərin tədrisi prosesində elmlilik, müəllimin pedaqoji ustalığı, təlimin məzmununu və s. məsələlər gənc müəllim N.Kazımovu dərinəndən düşündürdü. Axı xalq maarfi elə bir sahədir ki, burada müəllimin işinə istiqamət verən, ona yeni, həm də öyrədici yol göstərən mütəxəssisə hər an ciddi ehtiyac duyulur. N.Kazımov isə elmi-pedaqoji tədqiqatda bu sahənin həmişə yenilikçisi olmuşdur. O, 1957-ci ildə namizədlik dissertasiyası müdafiə edərkən də təlimin effektiv nəticə verməsi üçün böyük tədqiqat işi aparmış, eksperimentlər qoymuş, respublikanın qabaqcıl məktəblərini özünün yaradıcılıq laboratoriyasına

çevirmişdi. O, gənc nəslin kommunist tərbiyəsinin formalaşmasına, onların bilikli və kamil bir vətəndaş kimi yetişməsinə dair onlarca elmi-pedaqoji əsər yazmışdır.

Gənc alimin bu yazılarında söhbət təkcə nəsihət xarakteri daşımır. Bu əsərlərdə məktəblərimizdə təlim olunan fənlərin mahiyyəti elmi cəhətdən əsaslandırılmış, imkanlar dəqiq və düzgün olaraq müəyyənləşdirilmişdir. Eksperimentlərdən alınan nəticələr yaradıcılıq süzgəcindən keçirilmiş, onun fəlsəfi və pedaqoji əsasları konkret şəkildə açılmışdır. «Dərsdə müqayisədən istifadəyə hazırlaşarkən müəllimin vəzifəsi», «Müqayisədən istifadə yolları», «Məktəbin həyatla əlaqəsinin formaları», «Məktəb təlimində müqayisə priyomu haqqında K.D.Uşinskinin fikirləri və məktəb təlimində bunun əhəmiyyəti», «Müqayisənin fəlsəfi əsasları», «Yeni biliyin verilməsində təkrarın əhəmiyyəti», «Təlimin keyfiyyətini yüksəltməyin bəzi şərtləri», «Müqayisənin psixoloji əsasları» və s. onlarca məqalə və kitabçaları nəşr olunmuşdur. Gənc alim SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyasında bu mövzularda dəfələrlə çıxış etmiş, yaşlı pedaqoqlarının hüsn-rəğbətini qazanmışdır.

Geniş yaradıcılıq üfüqlərinə malik olan Nurəddin müəllim sovet didaktikasında da yeni kəşf etdi. Pedaqogika elmi üçün bu günə qədər qaranlıq qalan müqayisə məsələsini elmi-pedaqoji və fəlsəfi cəhətdən həll etdi. Gənc alim 7 fəsildən ibarət olan doktorluq dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə tamamladı və pedaqoji elmlər doktoru adına layiq görüldü.

Elm və texnikanın bu günkü inkişafı gənc nəslə dərin və əsaslı bilik verməyi tələb edir. Bunun üçün isə məktəblərimizdə çalışan müəllimlərimizin əlində məzmunca dərin, ideyaca yüksək səviyyədə yazılmış elmi vəsait olmalıdır. Müasir dövr məktəblinin həm əqli, həm fiziki, həm də şüurca kamil yetişməsinə tələb edir. Şagirdlər bilik və bacarıqlarına görə təkmilləşdiyi kimi, zehni və əqli cəhətdən də kamilləşməlidir. Bunun üçün isə müəllim elmi cəhətdən düzgün əsaslandırılmış təlim üsullarından istifadə etməlidir. N.Kazımov bu məsələnin həlli ilə məşğul olarkən özündən əvvəlki alimlərin fikrini diqqətlə öyrənmişdir. Lakin o,

həmin fikirləri təkrar etməmiş, onlara yaradıcı münasibət bildirmiş, özünə orijinal yol seçmiş, bu sahədə olan boşluğu ustalıqla doldurmuşdur.

Bu vaxta qədər didaktikanın müqayisə məsələsinə aid adda-budda məqalələr yazılan, pərakəndə fikir söylənilən sahəsini N.Kazımov sistemə salmış, yüksək səviyyəli, elmi-tədqiqat əsəri hazırlamışdır. Nurəddin müəllim həmçinin öz elmi əsərində şagirdlərin müqayisə üzərində işini fəlsəfi, fizioloji, psixoloji cəhətdən əsaslandırmışdır. Alim göstərmişdir ki, təlimdə müqayisənin tətbiqi şagirdlərdə yüksək əxlaqi keyfiyyətlər formalaşdırır, yaddaşlarını inkişaf etdirir, müstəqil düşünməyə alışdırır, onlarda güclü müşahidə qabiliyyəti yaradır. Şagirdlər möhkəm biliyə yiyələnirlər.

Nurəddin Kazımov pedaqoji elmdə «müqayisə» məsələsini həll edərkən respublikamızın qabaqcıl müəllimlərinin işini diqqətlə öyrənib ümumiləşdirmiş, konkret elmi nəticələr çıxarmışdır. Bu nəticələr isə respublikamızın çoxminli müəllim ordusu üçün dəyərli elmi-nəzəri köməkdir.

–Nurəddin müəllim, illərin yuxusuz gecələri, gərgin və şərəfli əməyiniz sizi elmin şaqraq yolları ilə keçirib onun zirvəsinə qaldırmışdır. Əlbəttə, siz xoşbəxtsiniz, -deyə gənc alimə müraciət etdik.

O, mehriban baxışlarını bizə zillədi, dodaqlarına təbəssüm qondu.

–Məktəblərimizin yüksək mənəvi keyfiyyətlərə yiyələnməsinə əgər öz işimlə az-çox xidmət etmişəmsə, deməli xoşbəxtəm. Axı, elm nəhayətsiz bir dəryadır. Belə hesab edirəm ki, mənim didaktika sahəsindəki xidmətim də olsa-olsa həmin dəryada bir damladır.

Nurəddin müəllim təvazökarlıq edirdi. Sizin bu dəyərli əsərlərinizə yüksək qiymət verən görkəmli sovet alimlərinin rəylərindən bəzi parçaları oxucularımıza çatdırmaq istəyirəm.

M.N.Skatkin, SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, V.N.Fyodorova, pedaqoji elmlər doktoru: «N.M.Kazımov tərəfindən yazılan doktorluq dissertasiyası sovet təlim nəzəriyyəsi üçün ən qiymətli əsərdir. Bu əsər

müəllimlərimizin, tərbiyəçilərin, metodistlərin öz işini düzgün istiqamətləndirməkdə ən dəyərli vəsaitdir».

İ.Obidov, Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunun direktoru, SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü: «Tədqiqat metodları bütünlüklə göstərir ki, pedaqoji elmin bu mühüm sahəsini N.M.Kazımov yoldaş elmi-nəzəri cəhətdən tamamilə həll etmişdir.

Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyinin kollegiyası: «N.M.Kazımovun doktorluq dissertasiyası böyük elmi axtarışların bəhrəsi və gərgin əməyin məhsuludur. Bu əsər təlimin keyfiyyətini yüksəltməkdə respublikanın müəllim kollektivinə ciddi kömək göstərəcəkdir».

Belə rəylər gənc alimə Ukrayna, Belarusiya, Özbəkistan, Ermənistan alimlərindən də gəlmişdir. Həmin alimlər mübaligəsiz danışmış, öz ürək sözlərini gənc alimə çatdırmışlar.

Fəlsəfə həmişə elmlərin vüqarı, filosof isə zəmanəsinin ən yüksək şəxsiyyətlərindən biridir. Nurəddin Kazımovun yaradıcılıq laboratoriyasında fəlsəfə ilə pedaqogika birləşib yeni məzmun, yeni keyfiyyət kəsb etmişdir. Bu keyfiyyətlər isə gənc nəslin nəcib, xeyirxah hisslər, zəngin əxlaqa yiyələnməsinə necə də gözəl təsir bağışlayır. Axı, insan mürəkkəb mexanizmdir. Onun şüurunu formalaşdırmaq, xarakterini cilalaşdırmaq, xeyirxah alimlərimizi həmişə dərinləndirən düşündürmüşdür. Nurəddin müəllim isə gənclərdə bu hisslərin aşılınması üçün məktəblilərin qəlbində öz zəhməti ilə işıqlı bir məşəl yandırmışdır.

Pedaqoji elmlər doktoru N.Kazımov hazırda III sinfin ana dili dərsləri üzərində işləyir. Pedaqogikanın metodoloji problemləri üzərində çalışır, yeni proqramların elmi-nəzəri əsaslarını təkmilləşdirir.

–Nurəddin müəllim, siz elmi-tədqiqat pedaqogika institutunda həm də direktor müavini işləyirsiniz. İnstitut hazırda hansı problemlər üzərində çalışır, -deyər N.Kazımovdan soruşduq.

–Problemlər tükənməz, həm də maraqlıdır. İnstitut yeni proqramla əlaqədar olaraq təlimin məzmununu təkmilləşdirmək üzərində işləyir. Bundan başqa, təlim üsullarının,

priyomlarının təkmilləşdirilməsi, V.İ.Lenin irsinin məktəblərdə öyrənilməsi, tərbiyə sistemi və s. məsələlər elmi işçilərimizin gündəlik fəaliyyətinin mərkəzini təşkil edir, - deyərək Nurəddin müəllim sözünü tamamladı.

Biz pedaqoji elmlər doktoru Nurəddin Kazımova cansağlığı, elmi axtarışlarında yeni müvəffəqiyyətlər arzulayırıq.

(Şahin Səfərov, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,

22 avqust 1969)

47. PEDAQOJİ ƏSƏRLƏRDƏ ÜSLUB MƏSƏLƏLƏRİ

Hər bir bədii və ya elmi əsərin poetikası vardır. Müəllifin təsvir və təhlil obyektinə münasibəti yaradıcılığı şərtləndirən bu prosesdən keçir. Oxucunun da marağı məhz belə bir «yanaşmada» birləşir. Ona görə ki, obyekt, yaxud, predmet yaradıcı olmayan şəxs tərəfindən də müşahidə edilir, bir seyrçi istəyi ilə. Mahiyyətin tutumu və təqdimatı isə müəllifdən asılıdır. Müəllifə bu mövqedən yanaşılıb yaradıcı əməyi qiymətləndirilir; əsər təqdir olunur. Bu baxımdan bədii əsərlər dilçi və ədəbiyyatşünaslar tərəfindən qiymətləndirilir. Onların yaradıcılıq sirləri açılır, təhlil süzgəcindən keçirilir.

Bəs pedaqoji əsərlərdə bu məsələlər necə qoyulur? Sualın doğuluşunda bir məntiq vardır: pedaqoq-alimlərimiz qərribə də olsa, çox çətin bir sahənin – gənc nəslin təlm-tərbiyəsi prosesini araşdıran elmin poetikasında sadələvh baxır, bu elmin inəcəliklərini, sirlərini açmaq və kütləviləşdirmək barədə düşünmək belə istəmirlər. Bəlkə də bunun nəticəsidir ki, pedaqoji institutu qurtaran hər bir gənc, yaxud digər peşə sahibləri pedaqoq olmaq (!) həvəsinə düşürlər. Onların könlündən «pedaqoji əsər yazmaq nə çətin işdir» istəyi keçir və pedaqogikanın elm olmasına şübhə ilə yanaşırlar. Belələrini bir növ qınamağa dəymir. Çünki görkəmli pedaqoqlarımız yalnız məqalə, kitab yazır, bu çətin yaradıcılıq prosesinin mahiyyətini şərh etməkdən qaçırırlar. Nəticədə pedaqogika elmi kütləviləşdirilmir.

Bizə elə gəlir ki, pedaqoji əsərlərdə üslub məsələlərinə toxunmağın, təhlil etməyin artıq vaxtı çatmışdır. Oxucu bilməlidir ki, canlı insana, onun davranış və fəaliyyət prosesinə, intellektual tərbiyəsinə istiqamətlənən pedaqogika elminin diapazonu son dərəcə genişdir, dərinidir. Belə təqdirdə alimlərimizin pedaqogikaya aid əsərlərini təhlil etmək, onların struktur-məntiqi quruluşunu, faktlara münasibətini araşdırmaq lazım gəlir. Bu məsələyə hansı aspektdən yanaşmaq lazımdır?

Pedaqoji əsərlərdə poetiklik, fikrin obrazlı şərh.

Bu cəhəti söz gəlişi hesab etmirik. Əsərdə müəllif fikrinin adi təsvir çərçivəsindən yüksəkdə durması başlıca məsələdir. Məsələn, uşağın zəngin mənəvi aləmindən söhbət açan pedaqoq bunu iki cəhətdən şərh edir. Birincisi, müşahidə və düşüncələrin sönük, quru mühakimə tərzində ifadəsidir. Bu cür əsərlərdə müəllif «görünür», yalnız onun imzası nəzərə çarpır. Bir həqiqətdir ki, informasiya seli o qədər şaxələnməmişdir ki, oxucu hər gün onlarca qəzet və jurnal məqaləsi oxuyur, kitabları vərəqləyir. Əgər bu yazılar bir-birindən yazılış təzəliyi ilə seçilmirsə, cümlələr yeknəsəq və qurudursa, istər-istəməz kənara atılır, yaxud unudulur. İkincisi, müşahidə və düşüncələrin obrazlı, axarlı təsviri və təhlilidir. Artıq pedaqogikada bu yol məlumdur. K.D.Uşinskinin, A.S.Makarenkonun, V.A.Suxomlinskinin pedaqoji irsi ən yaxşı nümunədir. Belə bir üslub nə üçün təqdir olunur? Ən əvvəl, müəllifdən fakt və hadisəyə poetik yanaşma qabiliyyəti tələb edilir. Bədii təxəyyül pedaqoqa imkan verir ki, onu narahat edən obyektə empirikliyə uymasın, təsvir və təhlilin bədii, məntiqi strukturunu əsas götürsün. Digər cəhətdən, fakt və hadisənin pedaqoji mahiyyəti səlis, aydın cümlələr sırasını çəkib gətirsin. Oxucuların yaxşı tanıdıqları professorlardan N.Kazımov, H.Əhmədov, B.Əhmədov, Y.Talıbov və C.Əhmədov, elmlər namizədlərindən F.Seyidov, A.Tağızadə, İ.Əbilov, Ə.Ağayev, X.Fətəliyev, M.İsmixanov və başqalarının əsərləri fikrimizə sübutdur. Yusif Talıbov və İmamverdi Əbilov təsvir və təhlildə bədiiyyətlə meyllidirlər. Belə ki, uşaq xarakterinə münasibətlərini o

qədər səmimi, aydın dillə verirlər ki, oxucu bu «sehrə» qoşulur, itirdiyi vaxta heyifsilənmir.

Professor Bəşir Əhmədov obyektə bir qədər iti məntiqlə yanaşır və təhlil zamanı «hissi yığımdan», poetiklikdən istifadə edir. Müəllifin təlim-tərbiyə prosesinin nəzəri və praktik məsələlərinə aid məqalələrində bunu görürük.

B.Əhmədovun «Şagird özünü idarə orqanlarının fəaliyyətini gücləndirməli», «Testlər metodu və onun tətbiqi imkanları» məqalələrində obrazlı üslub təhlil situasiyasına tabe olmuşdur. Problem əhatəlidir və birbaşa məktəb təcrübəsinə müdaxilə etmək zərurəti doğurur. Deməli, obrazlı təfəkkür təhlili üstələsə, məsələ arxada qala bilər və əməli, praktik səciyyə daşmaz. Burada məqalənin məzmunu müəllif üslubuna tabe olmalıdır. Əlbəttə, pedaqoji əsərlərdə obrazlılığa hədsiz meyl o qədər də əhəmiyyətli deyildir. Adətən, müəlliflər bədii detalların, kövrək sözlərin işığına uyub mətləbdən uzaqlaşmağa bilərlər. Qeyd edək ki, pedaqoji əsər bədii publisistika nümunəsi də deyildir. Oxuculara bəllidir ki, bəzi yazıçı və jurnalistlər tərbiyə obyektinin asan olmasını (!) əsas götürüb, məqalə yazır, nəsihətçilik edir və s. Həssas oxucuya aydındır ki, tərbiyə prosesi son dərəcə dərin və çoxsahəlidir. Bir xarakterik hadisəni götürüb, sadalamaq heç də pedaqoji əsər sayılmır. Fikrimizi aydınlaşdırmaq üçün professor Nurəddin Kazımovun şəxsiyyətin formalaşması, Ulyanovlar ailəsində tərbiyə məsələlərinə aid silsilə məqalələri üzərində dayanmaq. Müəllif obrazlı üsluba meyl göstərmir. Bunun obyektiv səbəbləri vardır. Birincisi, N.Kazımov təlim nəzəriyyəsilə məşğuldur. Bu sahənin spesifikasiyası elədir ki, nəzəri və məntiqi mühakimə, obyektə birbaşa müdaxilə səciyyəvidir. Bu qütbləri kənara qoyub obrazlılığa meylik imkan xaricindədir. İkincisi, professor N.Kazımov tərbiyədən yazanda da onun qneseoloji cəhətlərini götürüb təhlil edir. Məhz alimin çox qiymətli silsilə məqalələrində oxucu fikrin aydın və sərbəst deyilişini, faktların səlis təhlilini görür, şəxsiyyətin formalaşmasına təsir göstərən amilləri aydınlaşdırır.

Poetiklik fikrin obrazlı şərhinə, iti məntiqə, kəskin mühakiməyə keçid yaradır. Çünki bədii təxəyyül çevik təfəkkür birləşəndə üslub kamilləşir. Buradan da yeni bir üslub-

məntiqi mühakimə meydana çıxır. Məntiqi mühakimənin kökləri nə ilə bağlıdır? Sual bəlkə də yerinə düşmür, ona görə ki, bilavasitə alimin yaradıcı qabiliyyətinə, erudisiyasına istiqamətlənir. Bunlarsız mündəricəli, oxucunu, mütəxəssisi qane edəcək əsər yazmaq çətindir. Pedaqoq problemi tapır, müəyyən faktları toplayır. Yazacağı əsərin strukturunu da müəyyənləşdirir. Son mərhələdə – yazmaq işində üslub meydana çıxır. Hansı formanı, yazı tərzini seçməli və obyektə necə təhlil etməli? (Bəli, elmi məqalədə forma məsələsi üslubu zənginləşdirən vasitədir). Bilik və müşahidə, ümumiləşdirmə və mücərrədləşdirmə qabiliyyəti varsa pedaqoji əsər düşündürücü olur, oxucu fikirlərin assosiasiyasını tapır, nəzəri və praktik nəticə çıxarır. N.Kazimov, Y.Talıbov, B.Əhmədov, Z.Qaralov, Ə.Əfəndizadə, Y.Kərimov, Ə.Həşimov, M.İsmixanov, S.Axundov kimi alimlərin yaradıcılığı göstərir ki, təlim-tərbiyə prosesinin təhlilində empiriklik, sadalama yoxdur. Hərçənd fakta istinad olunur, lakin müəllif bu faktın dövrəsində fikir və mülahizələrini irəli sürür. Professor Hüseyn Əhmədovun «M.F.Axundov «Əlifba» dərsliyi yazmışdırmı?» («Azərbaycan məktəbi», 1978 «12) məqaləsində göründüyü kimi, ciddi və mübahisəli məsələyə toxunmuşdur. Görkəmli maarifçi balalarımız üçün belə bir dərslük yazmışdırmı? Sualın düzgün cavabı yalnız arxiv materialına əsaslanır və bir qeydlə suala mənfi, yaxud müsbət cavab verilə bilər. Professor H.Əhmədov (müəllif M.F.Axundovun «Əlifba» dərsliyi yazmadığını iqrar edir) fikrinin doğruluğuna rəğmən yazıçının dövrünü, maarif və mədəniyyətə münasibətini, «Əlifba»nın nə dərəcədə dərslük, yaxud layihə olduğu məntiqindən çıxış edir və oxucunu əhatəli fikir meydanına çıxarır. Beləliklə, fərdi üslub məqaləni empirik faktlar yığımından çıxarmaq zərurəti doğurmuşdur.

Bir məsələni qeyd etmək lazım gəlir ki, pedaqoji fikir tarixindən yazan müəlliflər çox vaxt faktların bolluğu və statikliyini nəzərə alaraq, geniş mühakimə və məntiqi mülahizələrdən qaçır. Zahirən oxucuya elə görünə bilər ki, həqiqətən, faktlar «toru»na dolaşmış, hansısa hadisənin, faktın sübutundan irəli getmək çətindir. Azərbaycan peda-

qoji fikir tarixinin görkəmli tədqiqatçıları professorlardan Ə.Seyidov və M.Mehdizadə, habelə Hüseyn Əhmədov, dosentlərdən Əyyub Tağıyev, Fikrət Seyidov və Əsəd Yaqubinin əsərlərində məhz axtarış dəqiq ölçüsü və əhatəliliyi, konkret mühakimə zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir.

Pedaqoji məqalələrdə empiriklik. Bu səpgili əsərlərin mündəricəsini iki cəhət təşkil edir. Birincisi, mücərrədləşmə müəllif fikrini, yaxud fərziyyəsini sübuta yetirir. Aydınır ki, mövzunun seçilməsi sərbəstdir və pedaqoqdan münasib erudik qabiliyyət, intuitiv təfəkkür istəyir. Əks təqdirdə təhlil olunan məsələ havadan asılı qalır və istər-istəməz empirikliyə gətirir. Ümumiyyətlə, pedaqoji əsərlərdə empirik təhlilin əleyhinə deyilik. Xüsusilə bəzi faktları sadalamadan keçmək olmur. Və bu, məqalənin təcrübəyə daha çox istinad etməsi baxımından zəruridir. Ancaq bu cəhət o fikrə haqq qazandırmır ki, pedaqoji problem, məsələ faktların sərhəddinə sığsın, onun işığına bələnsin. Bu yolu tutanda müəllif mövzu naminə məlum faktları sadalayır, vaxtilə deyilmiş fikirlərin dövrəsində vurnuxur, istinad nöqtəsi axtarır. Nəticədə sitatçılıq məqaləyə yol tapır.

Ümumiyyətlə, biz sitatın əleyhinə deyilik. Amma lüzumsuz, müəyyən bir fikrin təsdiqinə və ya qüvvətləndirilməsinə xidmət etməyən mənbələr pedaqoji məqalələrə yol tapanda üslub ağırlaşır, həcm böyüyür.

İkincisi, elmi informasiya əsərdə qaldırılan məsələnin (problemin) məzmununu genişləndirir və oxucunu yeni axtarışa, tədqiqata təhrik edir. Yeri gəlmişkən deyək ki, «informasiya» anlayışı elmi ədəbiyyatımızda (respublikamızın alimlərini nəzərdə tuturuq) əhatəli şəkildə araşdırılmamışdır. Çox vaxt «informasiya» məlumat səviyyəsinə endirilir və s. Ona görə də bir sıra əsərlərdə informasiyanın yeri lazımınca qiymətləndirilmir və necə gəldi, gen-bol işlədilir. Pedaqoji əsərlərdə təlim-təربiyə prosesinin bu və ya digər sahəsinə toxunulduğundan, elmi informasiya məlumat səviyyəsindən kənara çıxır, ümumiləşdirməni özündə birləşdirir. Professor H.Əhmədov «Görkəmli demokrat-pedaqoq, məşhur metodist və maarifçi» məqaləsində rus-demokrat pedaqoqu İ.N.Ulya-

novun didaktik və metodik görüşlərində konkretlik və operativlik meyarını qabarıq vermişdir.

Pedaqoji məqalələrdə polemika. Polemikaya indi daha çox ədəbi-tənqidi məqalələrdə toxunulur. Sovet ədəbiyyatşünaslığında, xüsusən Azərbaycanda M.Hüseyn, M.Rəfili, M.Arif, M.Cəfər, Ə.Mirəhmədov, X.Əlimirzəyev, Q.Xəlilov, Elçin hələ də dadını-duzunu, bədii dəyərini itirməyə polemik məqalələr qələmə almışlar.

Pedaqogikada da polemiklik meyarı güclüdür. Həlli vacib olan, yaxud mübahisələrə imkan yaradan məsələlər, problemlər çoxdur. Alimlərimiz bunların üzərindən səssiz keçmirlər. Necə ki, M.Muradxanov, N.Kazımov, B.Əhmədov, H.Əhmədov, Ə.Yaqubi, Y.Talıbov kimi pedaqoqlarımız vaxtilə ciddi şəkildə polemikaya girişmişlər. Bu, pedaqoji mətbuatda geniş əks-səda vermişdi. Polemik mövzuda çıxış etmək, daha doğrusu, mövzunun üslubi ifadəsi sonralar meydana çıxacaq münasibətlərə çox təsir göstərir. Burada birinci cəhət odur ki, polemik söhbəti qaldıran müəllif məsələlərin həlli barədə qəti sözünü demir. Ola bilsin, özü də tərəddüd edir, qəti qənaətə gəlmir. Sonralar çıxış edəcək pedaqoq-alimlərin fikrini izləyir. Adətən, belə polemika faydalıdır, geniş auditoriya tapır. İkinci cəhət odur ki, polemikaya qoşulan, yaxud polemika qaldıran «müəllif qərəzi» açıq-aşkar hiss edilir. Bu polemikadan daha çox qərəzli mübahisələr xarakteri daşıyır, polemik aparıcılar – hər iki tərəf ətrafına müəlliflər toplayır. Pedaqoji mətbuatda vaxtilə belə mübahisələr olmuşdur. Oxucular M.Muradxanov – N.Kazımov, B.Əhmədov – N.Kazımov, A.Hacıyev – B.Əhmədov mübahisələrini yaxşı xatırlayırlar. Qeyd edək ki, bu mübahisələr zamanı elmdə dəqiqlik meydana çıxır. Mədəniyyət tariximizin bəzi qaranlıq sahələri aydınlaşdırılır.

Pedaqoji əsərlərdə üslub məsələsi əhatəli məsələdir. Bizə elə gəlir ki, bu tədqiqata cəlb olunmalı, araşdırmaların miqyası genişləndirilməlidir.

(Allahverdi Eminov, pedaqoji elmlər namizədi,

«Maarif» nəşriyyatının baş redaktoru,

«Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 19 iyul 1985)

48. PROFESSOR NURƏDDİN KAZIMOVUN 80 İLLİK YUBİLEYİ QEYD OLUNDU

Azərbaycan elminin görkəmli nümayəndələrindən biri, əməkdar elm xadimi, Respublika Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri, universitetimizin Pedaqogika kafedrasının müdiri, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov pedaqoji ictimaiyyətin geniş rəğbətini qazanan, xalqın milli-mənəvi dəyərlərinin qorunması yolunda əsl fədakarlıq nümunəsi göstərən, tələbələrinin gözündə həmişə ucalıq, paklıq mücəssəməsi kimi tanınan alim və şəxsiyyətdir.

Martın 14-də xalqımızın elm, sənət adamları, pedaqoji ictimaiyyətin nümayəndələri onun anadan olmasının 80 illiyini təntənə ilə qeyd etdi. Bu münasibətlə universitetimizin akt zalında geniş səpgili yubiley mərasimi düzənləndi.

Mərasim iştirakçıları və qonaqlar əvvəlcə universitetin foyesində təşkil olunan «Nurəddin Kazımov – 80» mövzusunda foto-stend, foto montaj və kitab sərgisi ilə tanış oldular. Burada Azərbaycan pedaqoji elminə, təhsilinə xidmət edən böyük bir yaradıcı ömrün fəaliyyət məhsulları toplanmışdır. Yubilyarın həyat və yaradıcılığını əks etdirən «Mənəli ömrün uğurları» adlı qısametrajlı filmin nümayişi də qonaqlarda böyük maraq yaratdı.

Mərasimi giriş sözü ilə açan tədris işləri üzrə prorektor, dosent Natiq Yusifov tədbir iştirakçılarını salamladıqdan sonra professor Nurəddin Kazımovun elmi-pedaqoji aləmdəki mövqeyindən, nüfuzundan, böyüyən nəslin tərbiyəsindəki müstəsna xidmətlərindən bəhs edərək dedi:

–Nurəddin müəllimin fəaliyyəti tək kafedra müdirliyi ilə məhdudlaşmayıb. O, çoxşaxəli əməli fəaliyyəti ilə kolektiv arasında bir ağısaqqal kimi dərin hörmət qazanıb, hamımıza örnək, çoxlarımızın müəllimi olub. Nurəddin müəllim çox şərəfli və mənəli bir ömür yaşayıb. O, universitetimizin nüfuzunu qoruyan və adını uca tutan alimlərimizdəndir. Nurəddin müəllim pedaqogika elminin inkişafında, pedaqoq-alimlərin yetişməsi sahəsində əlindən gəlini əsirgəməyib. Təsadüfi deyil ki, onun rəhbərliyi altında onlarla elmlər

namizədi, elmlər doktoru yetişib. Nurəddin müəllim həm də zəhmətkeş və məhsuldar alimdir. Onun 450-dən artıq elmi əsərin, onlarla monoqrafiyanın, dərslik, dərs vəsaitlərinin və proqramların müəllifi olması da bunu bir daha təsdiq edir. O, pedaqogika elmimizə yenilik gətirən novator alim kimi pedaqoji ictimaiyyətin dərin hörmətini qazanıb.

Universitetimizin rektoru, Azərbaycanın Avropa Şurası Parlament Assambleyasındakı daimi nümayəndə heyətinin rəhbəri, millət vəkili, professor Səməd Seyidovun mərasim iştirakçılarına yubilyar haqqında onun müraciət nitqinin ekran nümayişi yubiley iştirakçıları tərəfindən böyük maraqla qarşılandı. Müraciət-nitqdə deyilirdi:

–Hörmətli yubiley iştirakçıları!

–Hörmətli Nurəddin müəllim!

Biz bu gün universitetimizin simasını formalaşdıran və ən gözəl alimlərindən biri olan Nurəddin müəllimin 80 illik yubileyinə yığışmışıq. Mən mühüm dövlət işi ilə əlaqədar olaraq bu təntənəli mərasimdə iştirak edə bilmədiyimə görə öz ürək sözlərimi müraciət şəklində çatdırmaq qərarına gəldim. Nurəddin müəllim, mən Sizinlə bir yerdə olmasam da ürəyim daim sizinlədir.

Universitetimiz həmişə öz ziyalıları ilə seçilib və bu ziyalılar arasında ən öndə gedənlərdən, zirvədə dayananlardan biri də Nurəddin Kazımovdur. Buna görə də universitetimiz Nurəddin müəllimin şəxsiyyəti qarşısında borcludur. Bu həqiqətdir. Professor N.Kazımov pedaqogika elmimizin inkişafında böyük işlər görüb. Xüsusilə Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra onun bu sahədə gördüyü işlər əvəzsizdir. Bu işlər tək universitetimizdə yox, respublikamızda geniş əks-səda yaradıb. Mən bu xidmətlərinə görə Nurəddin müəllimə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Nurəddin müəllim, Siz əsərləriniz, kitablarınız və yeni ideyalarınızla müəllim və tələbələrin elmi dünyagörüşünün formalaşmasında yaxından iştirakınızla böyük xidmətlər göstərmisiniz. Siz bir qrup elm adamının elmdən uzaqlaşmasına qarşı etiraz etməklə yanaşı öz əməli fəaliyyətinizlə Azərbaycan ziyalılığının, Azərbaycan mənəviyyatının

bayrağını uca tutan, Azərbaycan elminin potensialını nümayiş etdirən bir alimsiniz. Ona görə siz tək pedaqogika elminin yox, bütövlükdə Azərbaycan elminin inkişafı üçün çalışmış, dəyərli araşdırmalarınız, yeni ideyalarınızla Azərbaycanı dünyaya tanıtmısınız. Biz bunu Azərbaycana xidmət kimi dəyərləndirir və heç vaxt yaddan çıxarmırıq.

Hörmətli Nurəddin müəllim, mən Sizi yubileyiniz münasibətilə bir daha təbrik edir, Sizə uzun ömür, cansağlığı, elmi və pedaqoji fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram. Bu sizə nə qədər lazımdırsa, bir o qədər də bizə lazımdır. Biz sizinlə fəxr edirik, Nurəddin müəllim! (Alqışlar!)

Bundan sonra Natiq Yusifov universitetimizin rektoru, professor Səməd Seyidovun imzaladığı «Fəxri Fərman»ı və qiymətli hədiyyəni yubilyara təqdim etdi.

Sonra məruzə üçün söz Azərbaycan Universitetinin rektoru, pedaqoji elmlər doktoru, professor Fərahm Sadıqova verildi. O, alimin 80 illik həyatının bütöv bir panoramı ilə mərasim iştirakçılarını tanış etdi, onun elmi-pedaqoji fəaliyyətindəki mütərəqqi yeniliklərin məzmunu barədə ətraflı fikir söylədi, ictimai-siyasi mövqeyi barədə söz açdı.

Mərasimin gündəliyinə uyğun olaraq yubilyarı təbrik etmək üçün gələn nümayəndələrə də söz verildi.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən yubilyara Azərbaycan Respublikasının «Qabaqcıl təhsil işçisi» döş nişanının təqdim olunmasını da tədbir iştirakçıları böyük sevincə qarşıladılar. Nazirliyin əməkdaşlarından pedaqoji elmlər namizədi Ənvər İmanov, İradə Quliyeva yubilyarı səmimi təbrik etdilər.

Sonra təbrik üçün söz ayrı-ayrı idarə və müəssisə əməkdaşlarına, ictimai qurum üzvlərinə verildi. Təbrik üçün söz alan ADU Azad Həmkarlar Təşkilatının sədri Misgər Məmmədov, 1Nəli ingilis dili fakültəsinin dekani, professor Əfqan Abdullayev, Psixologiya kafedrasının müdiri, professor Muxtar Həməzəyev, Pedaqogika kafedrasının dosenti Vidadi Bəşirov, Naxçıvan Dövlət Universitetinin tədris işləri üzrə prorektoru Vəli Hüseynov, Lənkəran Dövlət Universitetinin əməkdaşı Tükəzban Cahangirova,

Gəncə Dövlət Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Şahin Tağıyev, Bakı Dövlət Universitetinin tədris işləri üzrə prorektoru, professor Vüsət Əfəndiyev, Azərbaycan İctimai-siyasi Universitetinin rektoru, professor Rasim Nəbiyev, Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin prorektoru, akademik Hüseyn Əhmədov, Sumqayıt Dövlət Universitetinin Pedaqogika-psixologiya kafedrasının müdiri, pedaqoji elmlər namizədi Təriyel Məmmədov, Təhsil Problemləri İnstitutunun direktor müavini, professor Yəhya Kərimov, Bakı şəhər, Əzizbəyov rayon Xalq Məhkəməsinin baş hakimi Araz Kazımov və digərləri yubilyarla bağlı öz ürək sözlərini söylədilər, ona uzun ömür, cansağlığı, yeni uğurlar dilədilər.

Axırda professor Nurəddin Kazımov bütün yubiley iştirakçalarına, ayrı-ayrı ünvanlardan göndərilən təbrik teleqramlarının müəlliflərinə və bütün xalqımıza öz minnətdarlığını bildirdi. Ona göstərilən diqqət və qayğıya görə bundan sonra da böyük əzmkarlıq göstərəcəyini vəd etdi.

**(Vidadi Bəşirov, Pedaqogika kafedrasının dosenti,
«Poliqot» qəzeti, 14 aprel 2007)**

49. MİLLİ PEDAQOGİKA İLƏ BAĞLI YENİ İDEYALAR İŞİĞİNDƏ

Dekabrın 8-də BSU-nun pedaqogika kafedrasının dosentləri A.Qasımov, N.Mirzəyev və Azərbaycan TPI-nin əməkdaşı, respublika pedaqoji cəmiyyətinin sədr müavini R.Babanlının təşəbbüsü ilə professor Nurəddin Kazımovun yetirmələri bir yerə yığılaraq bu tanınmış alimin 400-dən artıq elmi əsərində mövcud olan zəngin pedaqoji irsi, xüsusilə milli pedaqogika sahəsindəki konsepsiyalarını gələcək nəsillərə çatdırmaq üçün respublikamızda Nurəddin Kazımov məktəbi yaratmaq məsələsi ətrafında fikir mübadiləsi aparmışlar.

Toplantıda çıxış etmək üçün ilk söz professor N.Kazımova verilmişdir. O, BDU-da, NDU-da, NÖU-da, SDU-

da, BSU-da, ADU-da, AMİU-da, habelə ABŞ-ın, Böyük Britaniyanın, Almaniyanın, Türkiyənin, Rusiyanın müxtəlif universitetlərində baş müəllim, dosent, professor, kafedra müdiri və hətta rektor kimi fəaliyyət göstərən yetirmələrinin bir yerə toplaşaraq onunla milli pedaqogikamızın perspektivləri, yetişən nəslin təlimi, tərbiyəsi və təhsil sahəsində öz yeni, novator ideyaları ilə fikir mübadiləsi aparmağa cəhd göstərdikləri üçün onlara öz təşəkkürünü bildirmişdir.

Toplantıda GDU-nun professoru Ş. Tağıyev N. Kazımovun həyatı və elmi yaradıcılığını özündə əks etdirən əyani vəsait və şəkillər nümayiş etdirmiş, GDU-da alimin «Milli pedaqogika yollarında», «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası», «Müqayisənin əməli və nəzəri məsələləri» adlı dərslik və dərs vəsaitlərindən həm tələbələrin, həm də alimlərin bəhrələnməsi barədə məlumat vermişdir.

N. Kazımovun yetirmələri adından çıxış edən Naxçıvan Özəl Universitetinin rektoru, pedaqoji elmlər doktoru İsmayıl Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasında pedaqoji elmlər sahəsində tədqiqatların aparılması, xüsusilə dissertasiyaların hazırlanması və müdafiəsilə bağlı N. Kazımovun yetişən gənc alimlərə, xüsusilə qadın tədqiqatçılara göstərdiyi qayğıdan böyük fəxarət hissilə danışmış bunu Nurəddin Kazımov məktəbinin ən dəyərli tərkib hissəsi kimi dəyərləndirdi. Həmin fikri dəstəkləyən BDU-nun dosenti Lətifə Qasımova Nurəddin Kazımovun milli pedaqogika ideyalarına, təlim-tərbiyə və təhsillə bağlı sağlam fikirlərinə həmin universitetin dosenti Rəhimə xanımla birgə hazırladıqları «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitini öz elmi rəhbərinə ithaf etməsini vurğuladı.

Söz Azərbaycan Dövlət Universitetinin dosenti Fikrət Rzayevə verildi. O, fərdi və dövlət müqavilələri əsasında ABŞ-ın, Böyük Britaniyanın və Almaniyanın müxtəlif universitetlərində apardığı məşğələlərin, Amerikanın və Avropanın auditoriyalarında oxuduğu uğurlu mühazirələrinin yüksək səviyyədə qarşılınmasını öz elmi rəhbəri Nurəddin Kazımovun ona olan ciddi tələbkarlığı sahəsində əldə etməsilə əlaqələndirdi.

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin dosenti Lətifə Əliyeva Nurəddin Kazımov tələbkərlərindən düzgün nəticə çıxarmayanların bu gün də elmdə axsaqlarını, həmin tələbkərlərə öz əməli işlə cavab verənlərin isə böyük nailiyyətlər qazandıqlarından söz açaraq dedi: «Mən Nurəddin Kazımovu həm Azərbaycan, həm də dünya pedaqogikasının korifeylərindən biri hesab edirəm».

N.Kazımovun dissertantı olan türkiyəli İbrahim Kurt Nurəddin Kazımovun elmi ideyalarının artıq Türkiyə Cümhuriyyətində tətbiq olunmağa başladığını bildirməklə yanaşı qardaş Türkiyənin ümumtəhsil və ali məktəblərində N.Kazımovun konsepsiyalarından daha geniş istifadə olunması nəminə Türkiyədə də bu məktəbin səyyar iclaslarından birinin təşkil olunmasına təşəbbüs göstərəcəyini əminliklə bildirdi.

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti Təriyel Məmmədov, Azərbaycan Dillər Universitetinin dosenti Vidadi Bəşirov Nurəddin Kazımovun yeni və ən aparıcı pedaqoji konsepsiyalarının konfranslarda müzakirə obyektinə çevrilməsini faydalı hesab edərək alimin Prezident təqaüdünə təqdim olunması təklifini irəli sürdülər.

«Azərbaycan müəllimi» qəzetinin baş redaktoru Valeh Mirzə öz çıxışında qeyd etdi ki, N.Kazımovun milli pedaqogikası ənənəvi pedaqogikalardan fərqli olaraq yalnız tərbiyə kateqoriyasını deyil, tərbiyə kateqoriyasının da daxil olduğu pedaqoji prosesin kateqoriyalarını pedaqoji elmin tədqiqat sahəsi hesab edir, təlim-tərbiyə prinsiplərinin əsasına qanunauyğunluqların dayandığını sübut edir, təlim üsullarının təlim metodlarından törəmə olduğunu göstərir.

O, Nurəddin Kazımov məktəbinin yaradılmasını pedaqoji fikir tariximiz üçün çox faydalı hesab edərək göstərdi ki, belə bir məktəbin yaradılması bir neçə cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Birincisi, ona görə ki, respublikamızda mövcud olan M.Mehdizadə, M.Muradxanov, Ə.Seyidov, Ə.Həşimov məktəblərində ancaq nəzəri əsaslar təhlil olunursa, bu məktəblərin heç birinin praktik fəaliyyəti barədə təkliflərə rast gəlmirik. Nətiq qeyd etdi ki, yuxarıda adları çəkilən korifey pedaqoqlarımızın da məktəblərinin

yaradılması ilə bağlı onların yetirmələrinin təşəbbüs göstərəcəyinə ümidlə yanaşmaq olar.

İkincisi, N.Kazımov məktəbinin yaradılmasının əhəmiyyəti odur ki, respublikamızda fəaliyyət göstərən bütün tədris müəssisələrində həyata keçirilən təlim-tərbiyə işlərinin nümunəvi qurulmasında həmin məktəbin ideyalarından, müəddəallarından doğan nəticələrdən, təkliflərdən, tövsiyələrdən bolluca bəhrələnəcəklər. Elə buna görə də «Azərbaycan müəllimi» qəzetində Nurəddin Kazımov məktəbinin fəaliyyətinin mütəmadi işıqlandırılması məqsədə uyğundur.

Toplantının sonunda N.Kazımov məktəbinin yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış edən A.Qasımovun, N.Mirzəyevin, R.Babanlının məktəbin struktur quruluşunu gələcəkdə necə gördüklərini şərh etmişlər. Toplantının əksər iştirakçıları məktəbin «Milli pedaqogika məktəbi» adlandırılmasına tərəfdar olduqlarını bildirmişlər.

(Poliqлот. «Poliqлот» qəzeti, 3 yanvar 2005)

50. NURƏDDİN KAZIMOVUN «MƏKTƏB PEDAQOGİKASI» KİTABININ MÜZAKİRƏSİ HAQQINDA SEMİNAR-MÜŞAVİRƏNİN PROQRAMI

Təhsil sistemimiz, müstəqil Azərbaycanın gələcək inkişafını təmin etməlidir.

H.ƏLİYEV

Hörmətli _____ Sizi Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabının müzakirəsi haqqında keçiriləcək seminar-müşavirəyə dəvət edirik.

Tədbir: 16 aprel 2002-ci il tarixdə saat 12-də keçiriləcək.

Ünvan: Mərdəkan qəsəbəsi 181 Nöli orta məktəb
Əlaqə telefonu 54-35-88

**Seminar-müşavirədə rayonun İcra Hakimiyyətinin Başçısı
G.İslamov, hüquq-mühafizə orqanlarının rəhbərləri də iştirak
edirlər.**

PROQRAM

I. Giriş sözü:

İlham Məmmədov – RTŞ-nin müdiri

II. Kitab haqqında söz.

Fərahim Sadıqov – Pedaqoji Elmlər doktoru, professor

1. IV siniflərdə oxu dərsləri və milli pedaqoji baxımından onun əhəmiyyəti.

Çimnaz Əliyeva – 124№li məktəbin ibtidai sinif müəllimi

2. Məktəbdə təlim-tərbiyə işinin təşkilində pedaqoji prinsiplərin həyata keçirilməsi.

Billurə Ələkbərova – 183№li məktəbin direktoru

3. Müəllim kimdir?

Elçin Əliyev – 26№li məktəbin tarix müəllimi

4. Milli pedaqogikada tərbiyənin mahiyyəti, məzmunu və fəlsəfi aspektləri.

Təvəkkül Səlimov – Rayon Ziyalılar Cəmiyyətinin sədri, Tarix Elmləri namizədi - etnoqraf

5. Milli pedaqogika mənəvi dəyərimizdir.

Həzərhan Əbilov – 136№li məktəbin direktoru

6. Ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin dünyagörüşünün formalaşdırılması.

Elmira Cabbarova – 156№li məktəbin direktoru

Rəylər təkliflər, mülahizələr.

51. TƏHSİL NAZİRLİYİNDƏ SEMİNAR

Ötən şənbə Təhsil Nazirliyində növbəti seminar keçirilmişdir. Seminarda əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov «Təhsil islahatı və pedaqoji prosesin tamlığını təmin edən amillər» mövzusunda məruzə ilə çıxış etmişdir. Məruzəsinin əvvəlində respublikamızda aparılan təhsil islahatına toxunan nətiq son iki ildə təhsil islahatı proqramı ilə əlaqədar 100-dən artıq proqramın həyata keçirildiyini qeyd edib, Təhsil Nazirliyinin bu istiqamətdə gördüyü işləri yüksək qiymət-

ləndirdi. Bununla yanaşı o, islahatın həyata keçirilməsi prosesində bir sıra çətinliklərin də ortaya çıxdığını, xüsusən həmin prosesdə həlledici rol oynamalı olan müəllimlərin hazırlıq səviyyəsinin aşağı olduğunu, islahatın həm də şüurlarda, anlayışlarda aparılmasının lazım gəldiyini vurğuladı. Məruzəsində pedaqoji prosesin tamlığını təmin edən amillər içərisində müəllimin xüsusi yeri və rolu olduğunu qeyd edən məruzəçi, indiyədək müəllimlik anlayışının, müəllimin statusunun tam açıqlanmadığını, bütün bunların mövcud ədəbiyyatda öz əksini yarımçıq tapdığını, buna görə də müəllimin cəmiyyətdə layiq olduğu mövqeyinin kölgədə qaldığını bildirdi.

Müəllim anlayışının mahiyyətini düzgün açmaq üçün onun ən başlıca xüsusiyyətlərini nəzərə almağın, müəllimə xalqın gözü ilə baxmağın lazım gəldiyini göstərən professor seminar iştirakçılarının diqqətini məhz həmin xüsusiyyətlərə – müəllimi səciyələndirən keyfiyyətlərə yönəltdi, onları sadalayaraq hər birinin təhlili üzərində ətraflı dayandı. O, müəllim anlayışının başlıca xüsusiyyətlərini ümumiləşdirərək müəllimə belə bir tərif verilməsini məqbul saydı: «Müəllim gənc nəslin sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri dəyərlərlə məqsədöynlü, planlı və mütəşəkkil şəkildə silahlandırmaq yolu ilə nəsillər arasında mənəvi əlaqə yaradan, xalq təsərrüfatının, elmin, mədəniyyətin və incəsənətin sonrakı inkişafına güclü təkan verən pedaqoji təhsilli işçidir».

Məruzəçinin fikrincə, həmin anlayış müəllimlər üçün də, digər mütəxəssislər üçün də əhəmiyyətlidir, onu yadda saxlayan müəllim öz fəaliyyətinin bütün cəhətlərinə daim əməl etməyə çalışır, dövlət adamları isə müəllim əməyinin müstəsna əhəmiyyətini aydın görərək onların maddi və mənəvi ehtiyaclarının daha yüksək səviyyədə ödənilməsinə çalışırlar. Çıxışının sonunda məruzəçi deyilənlərin nəzərə alınması üçün bəzi təkliflərini də bildirdi və ona ünvanlanan sualları cavablandırdı.

(«Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 3 yanvar 2001)

52. MÜƏLLİM ÖYRƏDƏ BİLMƏYƏNLƏRİ HƏYAT ÖZÜ ÖYRƏDƏCƏK

Müsaibimiz Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutu pedaqogika kafedrasının müdiri Nurəddin Kazımovdur.

Tanışlıq: Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov 1926-cı il aprel ayının 28-də Gəncə şəhərində anadan olub. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olub. 1947-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. 1958-ci ildə namizədlik, 1969-cu ildə doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmişdir. 300-dən çox elmi əsərin müəllifidir. 1984-cü ildən hal-hazıra kimi Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır. Səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə 1990-cı ildə ona «Azərbaycan SSR Əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilmişdir.

Evlidir və üç övlad atasıdır.

–Nurəddin müəllim, son vaxtlar respublikamızın müxtəlif şəhər və rayonlarında xeyli universitet və ali məktəb açılmışdır. Bu özəl universitet və ali məktəblərin açılmasını necə qiymətləndirirsiniz?

–Ali məktəblərin sayının artmasını müsbət qiymətləndirirəm. Belə ki, orta məktəbləri bitirən gənclərimiz öz arzu və istəklərinə uyğun ixtisasları seçib ali təhsil ala bilirlər. Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, özəl ali təhsil müəssisələrinin əksəriyyətində tibb, hüquq, gömrük işi və sair fakültələr açılıb. Çünki belə ixtisaslara maraq çoxdur. Lakin həmin ali məktəbləri (və ya həmin ixtisasları) bitirən məzunlar işlə təmin olunurmu? Yox. Çünki həmin ixtisasa yiyələnmiş gəncləri işlə təmin etmək üçün yeni xəstəxanalar və poliklinikalar açılmırsa, deməli, tibb fakültəsini bitirən həmin məzunlar işsiz qalacaqlar. Bu hal işsizlər ordusunun artmasına səbəb olacaq. Ona görə də bu uyğunsuzluğun qarşısını almaq üçün dövlət səviyyəsində tədbirlər görmək lazımdır.

–Professor, zənnimcə, ali məktəblərin sayı artsa da, elmə, təhsilə maraq azalıb. Bu baxımdan elmin, təhsilin 15-20 il

bundan əvvəlki səviyyəsi ilə indiki durumunu necə qiymətləndirirsiniz?

–Doğru deyirsiniz, təhsilin, elmə marağın 15-20 il bundan əvvəlki səviyyəsi ilə bugünkü səviyyəsi arasında böyük fərq var. Belə ki, əvvəllər şəhər və rayonlarımızda kadrlara olan tələbat nəzərə alınaraq ali məktəblərə qəbul planlaşdırılırdı. Ali məktəbi bitirən məzunlar isə işlə təmin olunurdular. Təyin olunduğu iş yerinə getməyən məzuna diplom verilmirdi. Deməli, hər şey planlı surətdə həyata keçirilirdi. Ali məktəbi bitirən gənc mütəxəssis bilirdi ki, hardasa işləyəcək və ailə sahibi olacaq. Ona görə də o vaxt elmə və təhsilə marağ yüksək idi. İndi isə gənclərin çoxu diplom almaq xatirinə ali məktəbə daxil olur.

–Nurəddin müəllim, milləti onun ziyalıları tanıtdırır. Ziyalı millətin qızıl xəzinəsidir. Yaşlı nəsli əvəz edə biləcək gənc ziyalılarımız isə demək olar ki, yetişmir. Belə getsə, bir neçə ildən sonra kütləvi savadsızlıq yarana bilər. Bu barədə siz nə düşünürsünüz?

–Bilirsinizmi, müəllim, alim sözü ona görə xoşagələn və könüllərə yatandır ki, azdırıcı yox, yolgöstərici, çaşdırıcı yox, öyrədicidir. Bu baxımdan bilik elə şeydir ki, onu başqalarına bağışlamalısan. Biliyi isə başqalarına alimlər, müəllimlər bağışlayırlar. İndiki gənclərin çoxu isə bu qiymətli hədiyyəni qəbul etmək istəmirlər. Çünki onlara bu qiymətli hədiyyələri bağışlamaq istəyən alimlərin, müəllimlərin və b. ziyalıların maddi durumu – güzəranı çox aşağı səviyyədədir. Ona görə də elmə marağı artırmaq üçün birinci növbədə ziyalıların maddi durumunu yaxşılaşdırmaq lazımdır. Ziyalıların həyat səviyyəsi – dolanışığı heç olmasa orta səviyyədə olsa, hörməti də artar. Məşhur Azərbaycan şairi C.Möcüz aşağıdakı misraları sanki bugünkü müəllimlərimiz üçün yazmışdır:

*Müəllim olsa pərişan ruzigar, ey dust,
Çörək xəyalı edər Zahn evin onun bərbad...
Müəllimə verilə yaxşı mahiyanə gərək,
Gərək, müəllim ola ehtiyacdən azad.*

Əgər müəllimin nüfuzu və həyat səviyyəsi yüksəlsə, o da bilik və bacarığını tələbələrindən əsirgəməyəcək. Bir də ki, ən böyük müəllim həyatdır. Müəllim öyrədə bilməyənləri həyat özü öyrədəcək.

–Maraqlı söhbət üçün Sizə təşəkkür edirəm.

(Elçin, «Vicdanın səsi» qəzeti, 5 aprel 2001)

53. MAARİFÇİ ALİM ÖMRÜ

Təxmini hesablamalara görə Yer kürəsinin tarixi beş milyard, insanın yaranma tarixi bir milyard ildir. İnsan yarandığı gündən qaygılarının, ehtiyaclarının ödənilməsi üçün əməli fəaliyyətə başlamışdır. Cəmiyyət daim zənginliyə, duruluğa, ibtidaidən aliliyə doğru inkişaf etmişdir. İnsanın formalaşmasına təsir edən amillərin müəyyənləşdirilməsi, bəlkə də, ilk elmi suallardan biri olmuşdur.

İnsanşünaslıq araşdırmaları alimləri bu nəticəyə gətirmişlər ki, insan əsasən beş mühüm amilin qarşılıqlı təsiri əsasında formalaşır: təlim-tərbiyə, əhatə olunduğu mühit, irsiyyət, əməli fəaliyyət və nəfs.

Azərbaycanda pedaqoji fikir tarixinin bütün mərhələlərində mütəfəkkirlərimizin bu məsələlərə dair çox dəyərli ideyalarına, məsləhətlərinə rast gəlirik. Lakin bu sahədə sistemli və məqsədli araşdırmalar XX əsrə məxsusdur.

Azərbaycanda pedaqogika elminin yaranmasında və inkişaf etməsində müstəsna əməyi və çoxsahəli xidmətləri olan dəyərli insanlardan, zəhmətkeş alimlərdən, nümunəvi müəllimlərdən biri pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovdur.

N.Kazımov şərəfli ömrünün 75-ci ilini yaşayır. O, əlli ildir təhsil və pedaqogika elmi üzrə son dərəcə məhsuldar fəaliyyət göstərir.

Nurəddin müəllimin pedaqogika elminə gəlişi bu elmin Azərbaycanda yenidən formalaşmağa başladığı vaxta – 1950-ci illərə təsadüf edir. Professor Əhməd Seyidov, akademik Mehdi Mehdizadə, professor Mərdan Muradxanov artıq

pedaqogika elmi üzrə dissertasiyalar müdafiə etmişdilər. Bu müdafiələr pedaqogika tarixi üzrə idi. Pedaqogikanın didaktika bölməsi üzrə Azərbaycanda ilk sistemli tədqiqat aparən və səmərəli elmi nəticələr əldə edən Nurəddin Kazımov olmuşdur.

40 ildir Nurəddin müəllimlə bir yerdə çalışır, elmi əməkdaşlıq edir, daim fikir mübadiləsi aparır, məsləhətləşirik. Odur ki, Nurəddin müəllimi bir insan, ailə başçısı, alim, müəllim, dost, qonşu, idarəedici, ictimaiyyətçi kimi necə tanıdığımı dərk etdiyimi açıq söyləmək istərdim.

Nurəddin Kazımov dərin milli mənlilik şüuru olan, öz şəxsiyyətinə və başqalarının mənliliyinə daim hörmət bəsləyən, özünə tələbkarlıqla yanaşan, heç kəsdən elmi məsləhətlərini əsirgəməyən qayğıkeş, nəzakətli, yüksək intellektual və mədəni davranış səviyyəli bir şəxsiyyətdir.

Aspirant, dissertant və doktorantlara, pedaqoji işçilərə, ondan elmi və mənəvi yardım istəyənlərə saatlarla, günlərlə, aylar və illərlə təmənnəsiz yardımından daim fərəh duymuşdur.

Nurəddin müəllim sözün əsl mənasında özünə rəva bilmədiyini heç vaxt başqalarına da rəva görməmişdir. Bu baxımdan öz həyatımla bağlı bir neçə epizodu xatırlamaq yerinə düşərdi.

1964-cü ilin oktyabrında indiki N.Tusi adına ADPU-nun əyani aspiranturasını müvəffəqiyyətlə başa vurub Pedaqogika İnstitutuna işə düzəlmişdim. O vaxt institutun direktoru işləyən mərhum Mirzə Məmmədovun həyat təcrübəsi, idarəetmə bacarığı nə qədər yüksək olsa da, elmi məsələlərin təşkili ilə bağlı işlərin ağırlıq mərkəzi pedaqoji elmlər namizədi, elmi işlər üzrə direktor müavini Nurəddin Kazımovun üzərində idi. Onunla ilk söhbətimiz tədqiqat mövzusu seçməklə əlaqədar oldu. Söhbət belə yekunlaşdı: sərbəst mövzu seçməliyəm, məqsədi aydınlaşdırmalı, aktuallığı sübut etməliyəm, tədqiqat metodlarını və obyektlərini müəyyənləşdirməliyəm; işi planlaşdırmalı, hər fəslin və paragrafin yazılma müddətini göstərməliyəm, baza (eksperimental) məktəblərdə (o zaman Bakının 31, 132 və 190 saylı

məktəbləri institutun baza məktəbləri idi) görəcəyimiz işlərin həcmi ayırd etməliyəm. Bir şərt də qoyuldu ki, seçəcəyim tədqiqat mövzusu namizədlik dissertasiyasının mövzusunə yaxın olmamalıdır. Sonuncu tələb məsələni bir qədər qələzləşdirirdi. Çünki mən 1959-cü ildən əziz müəllimim, mərhum akademik Abasqulu Abaszadənin elmi rəhbərliyi altında fizikanın tədrisi ilə əlaqədar məktəblilərin dünyagörüşünün formalaşdırılması probleminin tədqiqi ilə məşğul olmuşdum. Bu sahədə xeyli təcrübə toplamağa baxmayaraq, hazırladığım layihə ilə bağlı Nurəddin müəllimin təklifi və məsləhəti ilə bir sıra ciddi düzəlişlər aparmalı oldum. Bu söhbət sonrakı illərdə elmi planlaşdırma məsələlərində mənə çox kömək etdi.

Nurəddin müəllim hər il ən azı 50-yə qədər aktual mövzunun seçilməsi, planlaşdırılması işinə aylarla vaxt sərf edir, hər elmi işçi ilə saatlarla söhbət, mübahisə aparır, yazıları üzərində qələm işlədirdi. Hər ilin axırında isə hazır elmi əsərlərin bir-bir elmi şurada hərtərəfli müzakirəsi keçirilirdi. Hər müzakirədə çox dəyərli təkliflərlə çıxış etməsindən, məsləhətlərindən, əsərlərin keyfiyyətinə verdiyi qiymətdən bəlli olurdu ki, Nurəddin müəllim ondan çox diqqətlə öyrənib. Odur ki, onun kəskin elmi tənqidlərindən heç kəs incimirdi.

Son 40 ildə Azərbaycanda Pedaqoji və Psixoloji Tədqiqatları Əlaqələndirmə Şurası kimi çox mötəbər və nüfuzlu elmi qurumun əvvəllər sədri, sonralar fəal üzvü kimi 2000-dən çox aktual tədqiqat mövzusunun müzakirəsində və təsdiqində bilavasitə iştirak etmişdir. Bu müddətdə respublikada təhsil quruculuğuna, pedaqoji və psixoloji elmlərin problemlərinə həsr olunmuş elə bir elmi məclis görməmişəm ki, orada Nurəddin müəllim özünün orijinal təklifləri ilə çıxış etməsin. Respublika pedaqoji mühazirələrində, elmi seminar və konfranslarda maarifin, elmin inkişaf strategiyasının formalaşdırılmasında Nurəddin müəllim həmişə vətəndaş fəallığı göstərmişdir.

Ən ciddi elmi mübahisələrin nəticəsi olaraq, Nurəddin müəllimlə hesablaşmayan alimə rast gəlməmişəm. Bunun

səbəbini Nurəddin müəllimin məntiqi təfəkkürünün itiliyində, dünya görüşünün dərinliyində, həmişə axtarıcılıq fəaliyyətində olmasında, sistemli müəllimliyində, işdən yorulmazlığında, nəhayət, ən başlıcası, özünü Azərbaycan xalqının bir-birindən daha bacarıqlı və ləyaqətli nəsilələrinin yetişdirilməsinə həsr etmək istəyində görürəm.

Pedaqogika elminə onun mühüm sahəsini təşkil edən didaktikadan daxil olsa da, elmi fəallığı və dərin marağı sayəsində bu elmin bütün sahələrini: onun tarixini, tərbiyə nəzəriyyəsini, məktəbsünaslığı, xüsusi pedaqogikanı, pedaqoji və yaş psixologiyasını və b. dərindən mənimsəmiş, bir-birindən fərqli problemlərin uğurla həllinə çalışmışdır. Onun elmi fəaliyyətinin geniş əhatəliliyini indiyə qədər kütləvi tirajlarla və dəfələrlə çap olunmuş 400-dən çox monoqrafiya, dərslik, kitab, jurnal məqalələrini, məruzələrə yazdığı tezisləri nəzərdən keçirməklə də yəqinləşdirmək mümkündür.

Cəmiyyət çox sürətlə inkişaf edir, fərdlərin inkişafında daim yeni-yeni amillər, təsir vasitələri meydana gəlir. İnsanın formalaşdırılmasına xidmət göstərən pedaqoji və psixoloji elmlər yalnız dəyişmələri nəzərə almaqla faydalı sayıla bilər. Elm cəmiyyətin inkişafından geri qalarsa, o, əhəmiyyətini tamam itirər. Belə xüsusiyyət tələb edir ki, Bu sahənin alimləri daim həyatı qabaqlayan ideyalar irəli sürməlidirlər. Nurəddin müəllim bu tələbə daim sadıq qalmışdır.

Nurəddin Kazımovla bir prinsipial məsələdə həmişə həmfikir olmuşuq: milləti «yaxşı adamlar»a və «pis adamlar»a bölmək olmaz. Millət bütöv və daim inkişafda olan canlı orqanizmdir. Onun yaxşısı da, yamanı da bizimdir. Bizim borcumuz yaxşılardan niyə yaxşı olmasını öyrənmək, elmi formaya salmaq, yaxşını daha yaxşı etmək üçün yollar axtarmaqdır. Eyni zamanda adamlardakı yaxşı keyfiyyətləri təbliğ etməliyik. Bunun kimi də yamanların nə üçün yaman olmasının səbəblərini araşdırıb üzə çıxarmalıyıq, onların aradan qaldırılmasının yollarını tapmalıyıq. Yamanların da yaxşılardan sırasına qatılmasına əlimizdən gələni əsirgəməməliyik. Nurəddin müəllimin bu problemə həsr etdiyi bir neçə məqaləsi müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

Nurəddin müəllim əsərlərinin birində yenidən tərbiyəyə belə tərif verir: «adamın şüurunda və ya davranışında kök salmış zərərli əlamətlərin məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil surətdə ləğvi və onların əvəzində ictimai əhəmiyyət kəsb edən keyfiyyətlərin ona aşılması yenidən tərbiyədir» (N.K. «Milli pedaqogika yollarında» 2001, 259 s.). Müəllif bu tərifə əsaslanmaqla «yamanlar»ın yenidəntərbiyəsi üçün səmərəli yollar da təklif etmişdir. Bu, müəllifin hümanistliyinin, insanpərvərliyinin nümunəsidir.

Nurəddin müəllim tədqiqatlarında şəxsi nümunə əsasında tərbiyə məsələlərinə geniş yer verib. Hesab edirəm ki, onun sözünün keçdiyi yol, fəaliyyət tarixi və gənclər üçün qiymətli nümunədir. Belə nümunələrimiz nə qədər çox olarsa, onlardan səmərəli istifadə edilərsə, milli tərəqqi daha uğurla gedər.

Nurəddin Kazımov elmi-pedaqoji fəaliyyətini ictimai-siyasi fəaliyyətlə birgə həyata keçirmişdir. Dəyişkən siyasi mühitə həmişə öz münasibətini bildirmişdir. Azərbaycanda son 15 ildə baş verən bütün prosesləri diqqətlə izləməklə yanaşı, gücü çatan bütün sahələrə öz tövsiyələrini vermişdir. Ermənistanın ölkəmizə təcavüzünə, Dağlıq Qarabağda erməni separatçılığına və terrorçuluğuna qarşı kəskin etirazlarını bildirmişdir. Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsinə hədsiz sevincini ifadə etməklə yanaşı, müstəqilliyin ilk illərində dövlət çevrilişlərinə, ölkədə baş verən hərəmərəliyə, dərəbəyliyə qarşı öz narazılıqlarını ifadə etmişdir. 1993-cü il iyunun 15-dən – Qurtuluş günündən sonra böyük dövlət xadimi Heydər Əliyevin siyasətini daim dəstəkləmiş, son səkkiz ildə ölkənin müxtəlif sahələrində həyata keçirilən islahatları yüksək qiymətləndirmişdir. Yeni, demokratik Konstitusiyamızdan irəli gələn vətəndaşlıq vəzifələrini ləyaqətlə yerinə yetirməyə səy göstərmişdir.

Nurəddin müəllim ölkədə əsaslı təhsil islahatının həyata keçirilməsi tələbini irəli sürən ilk təşəbbüsçü alimlərdəndir. O, təkcə tələblər irəli sürməmişdir. Eyni zamanda fasiləsiz təhsilin bütün mərhələlərində hansı mühüm tədbirlər həyata keçirməyin elmi əsasları üzrə dəyərli elmi təkliflərlə çıxış etmişdir. Müstəqil, suveren Azərbaycanın milli pedaqo-

gikasının inkişafına, millilikdən ümumbəşəriliyə doğru aparan yolların müəyyənləşdirilməsinə yönələn çox dəyərli elmi fikirlər söyləmişdir.

Professor Nurəddin Kazımovun əvvəlki illərdə olduğu kimi, bu gün də ciddi elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərməsi olduqca təqdirəlayiqdir.

(Zahid Qaralov, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin komissiya sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor, «Azərbaycan» qəzeti, 4 avqust 2001)

54. SSRİ-nin 60 İLLİYİ VƏ AZƏRBAYCANDA PEDAQOJİ ELMLƏRİN İNKİŞAFI HAQQINDA

Yetkin sosializm dövründə ölkəmizdə pedaqoji elmlər misilsiz sürət və vüsətlə inkişaf etməyə başladı. Bu da təsadüfi deyildi. Sosial tərəqqi və elmi-texniki inqilabın təsiri altında SSRİ-də əzəmətli iqtisadi və texniki yüksəliş, həmçinin xalq maarifi sahəsində bəşər sivilizasiyası tarixində misli kerünməmiş dərəcədə inkişaf baş verdi. Belə bir yüksəliş özünü doğma respublikamızda da qabarıq bir surətdə göstərirdi və indi də davam etməkdədir. Sovet Azərbaycanı yetkin sosializm devründə, xüsusən son 10-12 ildə, yuxarıda deyildiyi kimi, əzəmətli iqtisadi və sosial tərəqqiyə nail olmuşdur. Məhz bu zəmində onun xalq maarifi, xüsusilə ümumtəhsil məktəbi; texniki-peşə məktəbi, həmçinin pedaqoji təhsil ağılagəlməz bir sürət və vüsətlə inkişaf etməkdədir. Məhz belə bir vəziyyət və şəraitdə pedaqoji elmlər üzrə 20-25 il bundan əvvəl əldə edilən nailiyyətlərlə kifayətlənmək olmazdı. Xalq maarifinin yeni yüksəlişi, hamılıqla orta icbari təhsilin tətbiqinə başlamaq və onu başa çatdırmaq, yeni dövrün tələblərinə görə məktəblərimizdə təlim-tərbiyə işlərinin əsaslı surətdə yenidən qurulması – təlimin məzmununun, proqram və dərs kitablarının yeniləşdirilməsi, təlim-tərbiyə metodlarının modernizə edilib təkmilləşdirilməsi zəruriyyəti meydana çıxdı. Bu mühüm tədbirləri həyata keçirmək üçün Sov.İKP-

nin, həmçinin Azərbaycan Kommunist Partiyasının son qurultaylarının qətnamələri, partiya və hökumətimizin xalq maarifi və məktəb haqqında qərarları bizə fəaliyyət proqramı olmaqla elmi və əməli yollar açdı. SSRİ Maarif Nazirliyinin təşkili işimizə xeyli təkan verdi. SSRİ Pedaqoji Elmlər Akademiyası təşkil edildi. Sov.İKP MK ölkədə pedaqoji elmlərin daha sürətlə inkişafını tələb edən və inkişaf istiqamətlərini açıb göstərən xüsusi qərar qəbul etdi. Müttəfiq respublikalarda, o cümlədən Azərbaycanda, habelə ölkə miqyasında müəllimlər qurultayları keçirildi və s. Bütün bunlar, təbiidir ki, pedaqoji elmlərin ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda yeni, daha böyük sürətlə tərəqqisini şərtləndirdi.

Təkrarən demədiyik ki, pedaqoji elmlərin yeni tərəqqisinin də nəzəri metodoloji əsaslarını marksizmlenin nəzəriyyəsi təşkil edir. K.Marks və F.Engelsin bir sıra mühüm əsərlərinin, V.İ.Leninin əsərlərinin tam külliyyatının L.İ.Brejnevın «Lenin yolu ilə» külliyyatının, həmçinin «Xam torpaq», «Kiçik torpaq», «Dirçəliş» və «Xatirələr» əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi bütün milli mədəniyyətimizin və o cümlədən pedaqoji elmlərin respublikada inkişafı üçün əvəzilməz elmi-nəzəri zəmin yaratmışdır. Gənc alimlərimiz indi həm öz mühazirələrində, həm də yazılarında, həm metodoloji, həm də bilavasitə təlimtərbiyə məsələlərinə aid müddəaları həmin əsərlərdən ətraflı istifadə etməyə imkan tapmışlar. Biz hələ şagirdlərin və tələbələrin bu əsərlərdən imkan daxilində istifadə etdiklərini demirik.

Pedaqoji elmlərin respublikada yeni inkişafına ciddi təsir göstərən ikinci mühüm amil ondan ibarət olmuşdur ki, son 15-20 il ərzində görkəmli sovet pedaqoqlarının: N.Kkrupskayanın, A.S.Makarenkonun, V.A.Suxomlinskinin, klassik pedaqoqlardan Y.A.Komenskinin, İ.H.Pestalotsinin, K.D.Uşinskinin, N.A.Dobrolyubovun bir sıra dəyərli əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilib çap olunmuşdur.

Böyük elmi dəyərə malik olan klassik pedaqoji əsərlərin ana dilinə tərcüməsi mütərəqqi fikir və müddəaların geniş

müəllimlər kütləsinə çatdırılmasında və pedaqoji elmlər üzrə tədqiqat işlərində o müddəalara ilk elmi əsas kimi istinad etməkdə əvəzəlməz vasitədir.

Bu elmlərin inkişafında yetkin sosializm dövründə əldə etmiş olduğumuz nailiyyətlərdən biri, bəlkə də birincisi ondan ibarət olmuşdur ki, elmi dərəcəsi və adı olan kadrlarımızın sayı ağılagəlməz miqdarda artmışdır. Prof. N.Kazımovun çox diqqətlə apardığı hesablamaya görə hələ 1976-cı ilə qədər respublikamızda 260 nəfər pedaqoji elmlər namizədi və 20 nəfər elmlər doktoru yetişmişdir. Bunlardan 7-si elmlər doktoru və 59-u elmlər namizədi olmaqla 66 nəfəri pedaqogikanın tarixi və nəzəriyyəsi (müdafiə edənlərin böyük bir qisminin hansı mövzu üzrə və nə zaman müdafiə etdikləri N.Kazımovun məqaləsində göstərilmişdir. Bax: «Azərbaycan məktəbi» jurnalı, 1977-ci il, № 11). 214 nəfərdən isə 13-ü elmlər doktoru və 201-i elmlər namizədi dərəcəsi almaq üçün xüsusi metodikalar üzrə dissertasiya müdafiə etmişlər. Diqqətəlayiq bir haldır ki, təkcə Azərbaycan məktəblərində rus dili tədrisinin metodikası üzrə 37 namizəd və 3 doktor, Azərbaycan dili və ədəbiyyat metodikası üzrə 18 namizəd və 5 doktor, fizikanın tədrisi metodikası üzrə 26 namizəd və 1 doktor, riyaziyyatın tədrisi metodikası üzrə 33 namizəd və 1 doktor, habelə kimyanın, biologiyanın, tarix və coğrafiyanın tədrisi metodikası üzrə də xeyli alim yetişmişdir (bax: «Azərbaycan məktəbi», 1977-ci il, №11, səh.47). Əlavə edək ki, bu müddətdə psixologiya elmi üzrə də 3 elmlər doktoru və xeyli elmlər namizədi yetişmişdir. Son altı ildə elmlər doktorlarının sayı artmasa da, elmlər namizədlərinin sayı xeyli çoxalmışdır. Pedaqoji elmlər üzrə elmi dərəcəsi olan kadrların belə sürətlə artımı bizim hamımızda fərəh hissi doğurur.

Yeri gəlmişkən deyim ki, Oktyabr inqilabından əvvəl hökm sürən mənhus rejimdə də alim olmağa qabil gənclər Azərbaycanda az deyildi. Lakin onlar elmi müəssisə və ali məktəblərin içərisinə deyil, astanasına belə məlum səbəblərdən buraxılmırdılar. Bu bir həqiqətdir ki, 1906-cı ildə çağırılmış Azərbaycan dili müəllimlərinin I qurultayının

gündəliyinə pedaqoji cərəyanlar haqqında məruzə daxil edildiyi halda azərbaycanlılardan pedaqogika mütəxəssisi olmadığı üçün həmin məruzə baş tutmadı.

Bu əzəmətli nailiyyətlərimizin indi əldə edilməsi, hər şeydən əvvəl, quruluşumuzun bəhrəsidir. Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi və respublika hökumətinin bu məqsədlə yaratmış olduqları əlverişli maddi və mənəvi şəraitin, göstərdikləri tükənməz qayğının nəticəsidir ki, bunun üçün bizim hər birimiz hamılıqla partiyamıza dərin minnətdarlığımızı dönə-dönə izhar edirik. Nailiyyətlərimizin bir səbəbini də qardaş respublikalarda, xüsusilə RSFSR-də çalışan görkəmli rus sovet alimlərindən, o cümlədən, E.N.Medinski, N.A.Konstantinov, İ.K.Qonçarovun, həmçinin respublikada uzun illər səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərmiş olan A.A.Makovelski, B.B.Komarovski, A.M.Ammosovun köməyində axtarmalıyıq. Məhz bu səbəbdən onların fəaliyyətini, dərin minnətdarlıq hissi ilə qeyd edirik. Bu böyük nailiyyətin nəticəsində pedaqoji elmlərin ali və orta pedaqoji məktəblərdə tədrisi xeyli dərəcədə tənzim edilib yaxşılaşdırılmışdır, həm də bu elmlər üzrə aparılan tədqiqat işləri xeyli təkmilləşdirilmişdir. Bu nailiyyətlərin verdiyi səmərə, hər şeydən əvvəl, özünü onda göstərir ki; əvvəllər pedaqoji elmlər üzrə gənc elmi işçi hazırlamağa imkanımız olmadığı halda indi bütün pedaqoji elmlər üzrə aspirantlar qəbul etməyə imkanımız vardır, bu isə gənc elmi işçi hazırlamağı daha da sürətləndirir. Pedaqogika elminə – didaktikaya və kommunist tərbiyəsi nəzəriyyəsinə dair, ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə işlərini işıqlandırmaq və təkmilləşdirmək məqsədilə böyük və kiçik həcmdə tədqiqat nəticəsi olan bir neçə dəyərli əsərləri hazırlanıb nəşr edilmiş olduğunu ayrıca qeyd etməliyik, Bunların hamısı haqqında danışmaq mümkün olmadığından bir neçə misal göstərməklə kifayətlənmək istərdik.

Mənalı ömrünü əsasən V.İ.Lenin adına API-də pedaqoji təhsilə sərf etmiş əməkdar elm xadimi, professor, mərhum M.Muradxanov 20 ildən artıq A.S.Makarenkonun pedaqoji ideyalarının öyrənilməsi və onun Azərbaycan şəraitində

yaradıcı şəkildə həyata tətbiqi üzərində işləmiş, «A.S.Makarenkonun pedaqoji irsi» başlığı ilə elmi cəhətdən sanbadlı monoqrafiya çap etdirmişdir. (Bakı, 1965). M.Muradxanovun elmi kadrlar hazırlamaqla bərabər, pedaqogika üzrə tədqiqat işləri aparmaq dairəsi də geniş idi. O, didaktikaya, tərbiyə nəzəriyyəsinə dair kiçik həcmdə də olsa kitablar, habelə pedaqoji mətbuatda çoxlu məqalələr çap etdirir və beləliklə, respublikada pedaqoji fikrin inkişafına xidmət edirdi. Bu baxımdan, yəni orijinal pedaqoji nəzəriyyənin respublikada inkişaf etdirilməsi baxımından prof. N.Kazımovun dərin və uzunmüddətli tədqiqatının nəticəsi olan «Məktəbdə müqayisə üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» adlı didaktikaya həsr etdiyi monoqrafiyanın nəşrini (Bakı, 1972) ayrıca qeyd etməyə dəyər. Əsərin böyük elmi mənası, hər şeydən əvvəl, onda görünür ki, müqayisə priyomu haqqında klassik pedaqogikada, psixologiyada və xüsusi metodikalar üzrə irəli sürülmüş, lakin pərakəndə fikirləri məharətlə ümumiləşdirib sistem halına salmağa müvəffəq olmuş və beləliklə də sovet didaktikasına müəyyən əlavə etmiş, müəllimlərin təlim işinə ciddi xidmət göstərmişdir.

Prof. N.Kazımovun tədqiqat marağı çox genişdir, o bir çox pedaqoji problemlər haqqında dəyərli məqalələr nəşr etdirir. Partiyamızın qərarları, xüsusilə Sov.İKP-nin XXV qurultayının göstərişləri ilə əlaqədar şəxsiyyətin təşəkkülünə dair onun nəşr etdirdiyi bir sıra məqalələrin dəyərini ayrıca qeyd etməliyik (bax: «Azərbaycan məktəbi» jurnalının 1978-1979-cu il nömrələri).

Tədqiqat nəticəsi olan və şagirdlərdə fəal həyat mövqeyinin formalaşdırılması, bu məqsədlə didaktikanın müasir əsas problemlərinə, o cümlədən müasir dərslər, əmək-politexnik təlim, həmçinin respublika məktəblərinin bu sahələr üzrə qabaqcıl iş təcrübəsinin (ümumiləşdirilməsinə həsr edilən «Ümumtəhsil məktəblərində təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirmək yolları» adlı əsərin də (Bakı, 1982) dəyərində müəllimlər kütləsi özü qiymət verəcəkdir.

Milli mədəniyyətimizin mühüm hissələrindən birini təşkil edən Azərbaycan xalq pedaqogikasının əsas məsələləri

pedaqoji elmlər doktoru Ə.Həşimov tərəfindən ətraflı tədqiq edilmiş və qismən çap edilmişdir. Bu da, şübhəsiz, pedaqoji nəzəriyyəni genişləndirmək üçün diqqətəlayiqdir.

Sosialist beynəlmiləçiliyinin məktəb şəraitində məzmunu, müxtəlif məktəbyaşlı şagirdlərə onun aşılınması xüsusiyyətləri, beynəlmiləçilik tərbiyəsi metodlarının təhlili, bu sahədə qabaqcıl təcrübənin ümumiləşdirilməsi və Azərbaycan məktəblərində tətbiqinə aid mühüm məsələləri pedaqoji elmlər doktoru Y.Talıbovun «Şagirdlərin sosialist beynəlmiləçiliyi tərbiyəsinin nəzəriyyə və praktikasısı» adlı əsərində tədqiq edilmişdir ki, bu da qismən çap edilmişdir.

Pedaqogika nəzəriyyəsinə həsr edilmiş bir çox başqa əsərlər də vardır ki, onlar haqqında professor N.Kazımovun yuxarıda göstərilən məqaləsində məlumat verildiyindən burada təkrar etməyi lazım bilmirik. Pedaqogika tarixinə aid, Azərbaycanda pedaqoji fikrin inkişafına, həmçinin ümumtəhsil məktəblərinin və pedaqoji təhsilin inkişafına dair respublika alimləri tərəfindən xüsusilə çox iş görüldüyünü ayrıca qeyd etməliyik. 65-ci ilədək məktəb və pedaqoji təhsil sistemində çalışan, pedaqoji elm sahəsində xeyli gənc alimlər yetişdirən əməkdar elm xadimi, mərhum professor Ə.Seyidovun aparmış olduğu diqqətəlayiq işləri qeyd etməmək olmaz. Respublikada ilk dəfə elmlər namizədi dərəcəsi almaq üçün o dissertasiya müdafiə etmişdir (1939), ilk dəfə elmlər doktoru adı almaq ona nəsib olmuşdur (1947). Uzun illər tədqiqat aparmaqla o «Azərbaycanda pedaqoji fikir tarixindən» adlı monoqrafiya çap etdirmişdir (Bakı, 1958). Bu əsərdə Ə.Seyidov, A.A.Bakıxanovun, M.F.Axundovun, S.Ə.Şirvaninin, H.B.Zərdabinin pedaqoji görüşlərini işıqlandırmışdır.

Respublikada sovet məktəblərinin tarixi öyrənilmiş və oçerklər şəklində iki dildə nəşr olunmuşdur (akad. M.Mehdizadə). Ali pedaqoji təhsil tarixi (prof. H.Rzayev), XIX əsrdə məktəb təhsili tarixi (prof. H.Əhmədov), Azərbaycan məktəblərində əmək təliminin tarixi (prof. A.Kərimov), məktəbəqədər tərbiyənin tarixi (dosent Ə.Qədimbəyova), orta pedaqoji təhsilin tarixi (dos. Ə.Tağıyev) və s.

Bunların da hər biri qismən çap edilmişdir. 50-ci illərdən başlayaraq pedaqogika və pedaqogika tarixinə dair orijinal dərslər kitabları da nəşr edilmişdir ki, bu da ali məktəb tələbələrinin müəllimlik sənətinə daha mükəmməl hazırlanmalarına xidmət etmişdir.

Qeyd etməliyik ki, respublikada xüsusi metodikalar üzrə görülən işlər və əldə edilən nəticələr xüsusilə diqqətəlayiqdir. Bu işdə V.İ.Lenin adına API, M.F.Axundov adına Rus dili və Ədəbiyyatı İnstitutu, SSRİ-nin 50 illiyi adına Xarici Dillər İnstitutunun kafedralarının görmüş və görməkdə olduqları faydalı elmi işlər qeyd edilməlidir. Xüsusi metodikaların respublikada bir pedaqoji elm və orta pedaqoji, ali məktəblərdə profilləşdirici fənn şəklinə düşməsində məhz qeyd edilən ali məktəblərin rolu böyükdür. Hətta bu ali məktəblərdə ümumiyyətlə, pedaqoji elmlər sırasında bir sıra yeni elmlər yaradılmışdır. İbtidai məktəblərdə Azərbaycan dili tədrisi metodikası, Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi metodikası, Azərbaycan məktəblərində rus dili və ədəbiyyatı metodikası, xarici dillərdən – ingilis dili, fransız dili, alman dili tədrisi metodikasını göstərmək olar.

Bu yeni pedaqoji elmlər üzrə hətta tədqiqat nəticəsi olan böyük həcmli əsərlər də nəşr edilmişdir. Məsələn, «Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən» (prof. A.Abdullayev), «Azərbaycan dili tədrisinin metodikası» (A.Abdullayev, Y.Kərimov), «Nitqin məzmun və formasının vəhdəti məktəbdə onun inkişafı metodikasının əsası kimi» (prof. B.Əhmədov) və s. Rus dili və ədəbiyyatının Azərbaycan məktəblərində tədrisi metodikasına dair də xeyli dəyərli orijinal əsərlər çap olunmuşdur. Məsələn, «IX-X siniflərdə rus dili dərsləri» (M.Tağıyev), «Səkkizillik Azərbaycan məktəblərində rus dilində sintaktik və durğu işarələrinin tədrisi metodikasının əsas məsələləri» (Ç.Bədəlov), «Azərbaycan məktəblərində rus dilinin tədrisi tarixi» (L.Vəkilov), «Milli məktəblərdə xarici dillərin təliminin əsas problemləri» (L.Barsuk) və b. Başqa ümumtəhsil fənlərinin tədrisi metodikası və Azərbaycan məktəblərində o fənlərin tədrisi tarixinə dair də ciddi tədqiqat nəticəsi olan çox

qiymətli əsərlərin nəşr edilmiş olduğunu qeyd etməliyik. Məsələn, SSRİ PEA-nın müxbir üzvü, mərhum A.Abbas-zadə fizikanın tədrisində politexnik təmayülün həyata keçirilməsinə, fizikanın tədrisi metodikasına dair xeyli məzmunlu məqalə və kitabçalar çap etdirmiş, pedaqoji elmlər namizədi Z.Qaralovun «Fizika qanunlarının tədrisi metodikası» adlı kitabı və başqa məqalələri nəşr edilmişdir.

«Azərbaycan sovet məktəblərində riyaziyyatın tədrisi tarixindən» (B.Ağayev), «Azərbaycan məktəblərində ədəbiyyatın tədrisi tarixindən» (C.Əhmədov), «Kimyanın tədrisi metodikası» (A.Abdulrəhimov) və s. pedaqoji elmlər üzrə, xüsusilə ümumtəhsil fənlərinin tədrisi metodikasına dair aparılan tədqiqat işlərində 50 illik yubileyini keçən il təntənəli şəraitdə qeyd etmiş olduğumuz Azərbaycan ElmiTədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunun rolunu və fəaliyyətini ayrıca qeyd etmək istərdik. Mübahisəsiz demək olar ki, çoxdandır ki, bu institut pedaqoji elmlər üzrə, xüsusən fənlərin tədrisi metodikaları üzrə respublikada tədqiqat mərkəzinə çevrilmişdir. Pedaqoji elmlər üzrə elmi dərəcəli kadrlar hazırlamaqda da bu institutun diqqətəlayiq rolu olmuşdur. Yenə də mübahisəsiz demək olar ki, həmin elmlər üzrə respublikada yetişmiş elmlər doktoru və professorların böyük bir qismi aspiranturanı məhz bu institutda başa vurmuş, və yaxud elmi dərəcəyə məhz bu institutun divarları arasında layiq görülmüşdür. İnstitutda, demək olar ki, pedaqoji elmlər üzrə çoxtərəfli tədqiqat işləri aparılmaqdadır. İnstitutun 50 illik yubileyi münasibətilə nəşr edilmiş kitabda (bax: Azərbaycan ElmiTədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutu. 1931-1981. Bakı, 1982) onun müxtəlif bölmələri və hər bölmənin fəaliyyəti haqqında, ümumiyyətlə institutun öz tarixi boyu görmüş və görməkdə olduğu elmi işlər haqqında ətraflı informasiya verilir. Təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, instituta mövcud olduğu dövr ərzində 231 nəfər aspirant qəbul edilmiş, onlardan 199 nəfəri namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, bunlardan da 16 nəfəri pedaqoji elmlər doktoru alimlik dərəcəsi almışdır (səh. 144). İnstitutda çalışan elmi işçilərin pedaqoji

elmlərə dair 90-dək məzmunlu və dəyərli əsəri çap edilmişdir. Ümumtəhsil məktəblərində Azərbaycan dili, ədəbiyyat, rus dili və ədəbiyyatı, rəsm, nəğmə və musiqi üzrə təlim»n yeni məzmununu, yeni, proqramlar və dərs kitabları, həmçinin, bu fənlər üzrə «metodik rəhbərlik» hazırlamaq işinin diqqət mərkəzi məhz bu institutun işçiləri üzərinə düşmüşdür.

İnstitutun özündə yetişib indi orada fədakarlıqla pedaqoji elmlər üzrə tədqiqat işi aparan görkəmli alimlər vardır. Məsələn, ana dili üzrə ibtidai təlim metodikası pedaqoji elmini formalaşdırmaqda, əlifba təlimini tənzim etməkdə və bu sahədə məzmunlu əsərlər nəşr etdirməkdə olan pedaqoji elmlər doktoru Y.Kərimovun (səh. 60-72), Azərbaycan dilinin tədrisi metodikasını əsaslı surətdə təkmilləşdirməkdə və bu sahədə xeyli dəyərli əsərlər yaratmaqda pedaqoji elmlər doktoru Ə.Əfəndizadənin, (səh. 72-82) Azərbaycan dilində ədəbiyyat tədrisi metodikasını təkmilləşdirməkdə, həm də bu istiqamətdə sanballı əsərlərin müəllifi, pedaqoji elmlər doktoru Ş.Mikayılovun (səh. 82-99) fəaliyyətləri xüsusilə diqqətəlayiqdir. İnstitutda pedaqogika nəzəriyyəsi, həmçinin müxtəlif təlim fənlərinin tədrisi metodikası üzrə, o çümlədən əmək təlimi, təsviri incəsənət, musiqi və nəğmə təlimi üzrə tədqiqat aparan bir çox istedadlı, gənc alimlər çalışmaqdadır ki, bunların da işinin dəyərli nəticələr verdiyi və verəcəyi şübhəsizdir. Onu da qeyd etməyi lazım bilirik ki, respublikada dövrü pedaqoji mətbuatın son 10-15 il ərzində xeyli genişlənməsi – «Azərbaycan məktəbi» jurnalına əlavə olaraq ümumtəhsil fənlərinin hər biri üzrə ildə 4-6 nömrə metodik məcmuənin nəşri, «Русский язык и литература в азербайджанской школе» məcmuəsinin həmin adda jurnala çevrilməsi, həmçinin maarif nazirliyinin əmr və sərəncamları adlı aylıq məcmuənin çap edilməsi pedaqoji elmlərin tərəqqisinə xeyli təkan verməkdədir. Belə ki, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti də daxil olmaqla dövrü pedaqoji mətbuat vasitəsilə bir tərəfdən nəzəri, pedaqoji problemlərin, o biri tərəfdən qabaqcıl pedaqoji təcrübənin işıqlandırılması pedaqoji

elmlərin inkişafına xidmət etməklə bu elmlər üzrə məktəblərimizin inkişafı üçün zəruri olan məlumatı müəllimlər kütləsinə vaxtında çatdırırlar.

Bütün bunlar pedaqoji elmlərin respublikada tərəqqi yoluna düşməklə yüksək və məzmunlu nəticələr verməsini göstərən, SSRİ-nin 60 illiyi bayramını qeyd edərkən bizdə fərəh hissi doğuran elmi nailiyyətlərimizdən biridir. Pedaqoji elmlərin respublikada belə sürətlə tərəqqisi bizdə ona görə fərəh hissi doğurur ki, məhz bu, çoxminli müəllimlər ordusunun pedaqoji hazırlığını, onun hərtərəfli inkişaf etmiş kommunizm qurucuları tərbiyə etməsi üçün nəzəri və əməli yüksəlişini təmin etməyi özünə məqsəd qoymuşdur. Lakin bu əzəmətli nailiyyətlərimizə baxmayaraq etiraf edək ki, pedaqoji elmlər sahəsində aparılan tədqiqatlar, əldə edilən elmi nəticələr və dərc olunan əsərlər ümumtəhsil və texnikapeşə məktəblərinin bir sıra mühüm problemlərini, müəllimlərimizin artan tələblərini ödəmir. Biz hələ xalq maarifinin digər sahələrinin ehtiyacını demirik. Sov. İKP XXVI, Azərbaycan KP XXX qurultaylarının xalq maarifi qarşısında qoyduqları vəzifələri, xüsusilə məktəb təhsilinin keyfiyyətini yüksəltmək, o cümlədən gənclərin ideya-siyasi, əmək və əxlaq tərbiyəsini təkmilləşdirmək üçün gərgin və səmərəli tədqiqat işi aparacağımızı unuda bilmərik.

L.İ. Brejnev yoldaş respublikamıza üçüncü Lenin ordeni təqdim edərkən söylədiyi nitqində yenə də əxlaq tərbiyəsi məsələsinə toxunub bu sahədə olan kəmə-kəsirləri göstərməklə qeyd etmişdir ki, «Sosializm cəmiyyətinin mənəvi dayaqları insana hörmət və etimad üzərində qurulur... Bizim əxlaqımızı, sovet qanunlarımızı tapdalayanlara dözülməz münasibət bütün ictimai həyatla aşılmalıdır. İctimai əxlaq və hüquq normalarına əməl edilməsi hər bir sovet adamı üçün təbii tələbat, sarsılmaz daxili qanun olmalıdır. Tərbiyə işinin başlıca vəzifələrindən biri budur» (Bax: «Kommunist» qəzeti, 1982-ci il, №225). Bütün tərbiyə işləri cümləsində bu vəzifəni də məktəblərimizdə gənc nəsil arasında müəllimlər yerinə yetirməlidirlər. Bizim işə

vəzifəmiz onlara elmi-metodik yardım etmək üçün bu sahədə tədqiqat işlərini gücləndirməkdir.

Respublika komsomolunun XXXI qurultayında söylədiyi dərin məzmunlu nitqində H.Ə.Əliyev yoldaş hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət, kommunizm qurucuları tərbiyə etməkdən söhbət açaraq qeyd etmişdir ki, «Bizim idealımız elə bir şəxsiyyətdir ki, intellektual və mənəvi cəhətdən hərtərəfli inkişaf etmiş olsun».

**(Mehdi Mehdişadə, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı,
1983, №1)**

55. PEDAQOJİ YENİLİKLƏRİ MƏKTƏBƏ

Bu gün Azərbaycan SSR Pedaqoji Cəmiyyətinin IV qurultayı açılır. Ümumtəhsil, texniki peşə, ali və orta ixtisas məktəblərində təlim-tərbiyə işini təkmilləşdirmək, qabaqcıl təcrübəni öyrəniş yaymaq, müəllimlərin yaradıcılıq və təşəbbüskarlığını inkişaf etdirmək sahəsində xalq təhsili orqanlarına yaxından kömək göstərən bu ictimai təşkilatın maarif sisteminin yenidən qurulması ilə əlaqədar qayğıları artmışdır. Pedaqoji cəmiyyətin rəyasət heyətinin sədri, professor Nurəddin Kazımov əməkdaşımızla söhbətində demişdir:

–Müəllimlərin bir çoxu cəmiyyətin rəyasət heyətinə göndərdikləri məktublarda təhsilin yenidən qurulmasının ləng getdiyindən narahat olduqlarını bildirir. Doğrusu, bədgümanlıq üçün müəyyən əsas var. Göz gördüyündən qorxar, deyiblər. Vaxtilə məktəb islahatı yerində saydığına görə Sov. İKP MK-nın fevral (1988-ci il) plenumu yeni qərarlar qəbul etdi. Xalq təhsili işçilərinin Ümumittifaq qurultayı məktəbin demokratikləşdirilməsi və humanistləşdirilməsi prinsipini işləyib hazırladı. «Azərbaycan SSR-də fasiləsiz təhsil konsepsiyası»nın layihəsi pedaqoji ictimaiyyətin müzakirəsinə verilib. Göründüyü kimi, məktəbin yenidən qurulması üçün ideoloji təminat var. Qalır nəzəri

fikirləri həyata tətbiq etmək. Bu işdə pedaqoji cəmiyyətin də rolu az deyil.

Biz ən əvvəl müəllimlərin nəzəri, metodik və praktik hazırlığını artırmaq qayğısına qalırıq. Bu məqsədlə elmi-praktik konfranslar, disputlar, müzakirələr keçirilir, yaradıcılıq müsabiqələri və pedaqoji mühazirələr təşkil olunur. Son dörd ildə 20 mindən artıq müəllim və maarif işçisi pedaqoji elmi yeniliklərlə məktəb təcrübəsinin qarşılıqlı əlaqəsini möhkəmləndirən tədbirlərin fəal iştirakçısı olmuşdur. Bu yaxınlarda Bakı şəhərindəki 176 nömrəli məktəbin müəllimi Z.Muradovanın və Şamaxı rayonundakı Sündü kənd məktəbinin metodist müəllimi Ə.Seyidəhmədovun qabaqcıl iş təcrübələri öyrənilmiş və respublikanın pedaqoji ictimaiyyəti arasında yayılmışdır.

Pedaqoji cəmiyyətin nəzdində 22 problem-bölmə fəaliyyət göstərir. Onlar Azərbaycan dilinin, rus və xarici dillərin, riyaziyyatın, fizikanın, tarixin, biologiyanın və digər fənlərin tədrisi, o cümlədən məktəbəqədər tərbiyə və ibtidai təlim üzrə məktəblərə və uşaq bağçalarına əməli kömək göstərirlər.

Pedaqoji cəmiyyət nəinki dövlətdən vəsait almır, hətta vaxtaşırı respublika büdcəsinə də vəsait ayırır. Son bir neçə ildə respublika büdcəsinə 150 min manata yaxın, «Yardım» fonduna isə 30 min manat pul köçürmüşük.

Təşkilatımızın yaradıcılıq ittifaqları və müttəfiq respublikaların pedaqoji cəmiyyətləri ilə birgə fəaliyyətindən də çox danışmaq olar. Lakin istəmirəm ki, işimizin məzmunu barədə təsəvvür oyatmaq üçün açdığım söhbət yorucu hesabata çevrilsin.

–Məktəbin yeniləşmə dövrünə qədəm qoyduğu indiki dövrdə pedaqoji cəmiyyət nə kimi nöqsanlarla qarşılaşır?

–Etiraf etməliyəm ki, çatışmayan cəhətlərimiz, həllini gözləyən problemlərimiz az deyil. Cəmiyyət üzvlərimizin bir çoxu hələ də ətalət buxovunu qıra bilməyib. İlk təşkilatlarımız formalizm girdabından uzaqlaşmaqda acizlik göstərirlər. Abşeron, Ağcabədi, Saatlı rayonlarında, Bakının Nərimanov və 26 Bakı komissarı rayonlarında və bir sıra

digər ilk təşkilatlarda üzvlük haqları belə ləng toplanılır. Yeni pedaqoji ideyaların təbliğində mövcud imkanlardan zəif istifadə edilir. Cəmiyyət üzvlərinin əsərlərini çap etmək, mənzil şəraitini yaxşılaşdırmaq üçün imkan yoxdur. Yuxarı təşkilatlara dönə-dönə müraciət etməyimizə baxmayaraq cəmiyyətin mərkəzi şurasına hələ də inzibati bina ayrılmayıb.

–Təlim-tərbiyə prosesində əsas sima müəllimdir. Amma sırr deyil ki, müəllimlərin nüfuzu xeyli aşağı düşmüşdür. Bunun obyektiv və subyektiv səbəblərlə bağlı olduğu çoxlarına aydındır. Sizin fikrinzə, müəllimlərin əvvəlki şöhrətini qaytarmaq üçün nə kimi tədbirlər görülməlidir?

–Bu haqda çox danışıldığına görə təkliflərimi bildirməklə kifayətlənəcəyəm. Bədi ədəbiyyatda, mətbuatda, radio və televiziya müəllimlərin həyatından və şərəfli işindən bəhs edən əsərlərə daha geniş yer verilməlidir. Nə üçün yaradıcı müəllimlərin əməyi dövlət mükafatına təqdim olunmasın?! Elmdə durğunluq dövründən miras qalan ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması barədə düşünmək lazımdır. Yaxşı olar ki, sahə elmlər akademiyaının hamısı İttifaq elmlər akademiyasında təmsil edilsin.

Müəllim kadrları hazırlığını ciddi surətdə yaxşılaşdırmaq zərurəti meydana çıxır. Pedaqoji institutlarda məşğələlərin elmi-metodik səviyyəsini yüksəltmək, tədris planlarına yenidən baxmaq lazımdır. Qəribədir ki, Moskvadan göndərilmiş yeni tədris planlarında tələbələrin hazırlığı üçün ayrılan saatlar, demək olar ki, islahatdan əvvəlki səviyyədə qalır. Müəllimlərin əmək haqqının maliyyələşdirilməsində və məktəb üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin xərclənməsində pedaqoji kollektivin hüquqları olmaması da təlim-tərbiyə işinin səmərəsini artırmağa imkan vermir. Bu kimi məsələlər barədə rəyasət heyətinin iclasında təkliflər hazırlamışıq.

–Pedaqoji cəmiyyət məktəbin yenidən qurulmasının ən kəsə yollarını nədə görür?

–Sov. MKP MK-nın fevral (1988-ci il) plenumunda göstərilir ki, məktəbdə təlim-tərbiyə işi şagirdlərin fyərdi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi əsasında qurulmalıdır. Məktəblərimiz isə bu cəhətdən praktik işə kifayət qədər hazır

deyillər. Tədris müəssisələrində şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini, qabiliyyətlərini, meyl və maraqlarını elmi əsaslarla öyrənən mütəxəssislər yoxdur. Ehtiyacı ödəmək üçün istərdik ki, Azərbaycan Dövlət Universitetində psixoloqlar hazırlayan şöbə bərpa olunsun. Konkret təkliflərimiz çoxdur. Bütün bunlar qurultayımızda işgüzar müzakirə obyektinə çevriləcək.

(Vaqif Səmədov, «Kommunist» qəzeti, 4 oktyabr 1989)

56. 100 BALLI QIYMƏTLƏNDİRMƏ SİSTEMİ ÖZÜNÜ DOĞRULDACAQMI?

(Söhbət təhsildə keyfiyyətin yüksəldilməsindən gedir)

Bu il qış imtahan sessiyasında yuxarı bal toplayan tələbələrdən 84 nəfəri bir və ya iki fəndən qeyri-müvəffəq qiymət almışdır. Təbii ki, bu, qiymətləndirmədə olan qeyri-obyektivliklə, qəbul imtahanlarında düzgün seçim aparılmaması (attestat balı 3,3 –3,4 olan şagirdin qəbul imtahanında 600 bal toplaması absurddur), ya da tələbələrin hazırlığının aşağı səviyyələri ilə izah oluna bilər. Çünki müəyyən neqativ hallar təhsil ocaqlarımızda hələ də qalır. Bunlar müəllimlərin tələbələrə laqeydliyi, tədris prosesinə nəzarətdə qeyri-ciddilik, dərsliklərin günün tələbləri səviyyəsində olmaması, 20-30 il əvvəl yazılan mühazirə mətnləri əsasında gənclərə dərs deyən, öz mühazirələrini elmin müasir nailiyyətləri və yenilikləri ilə zənginləşdirməyən müəllimlərin etinasız münasibətindən də yarana bilər.

Bu gün respublikamızda fəaliyyət götərən ali və orta məktəblərimizdə təhsilin keyfiyyəti, tədris prosesinə nəzarət, tələbələrin hazırlıq səviyyəsi, təhsilin məzmununun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması, tələbə-müəllim münasibəti barədə söhbət düşəndə fikirlər, rəylər çoxşaxəli istiqamətlərdə haçalanır. Alimlər, pedaqoqlar tərəfindən verilən təkliflər, göstərilən iradlar, problemlər, nöqsanlar işə məntiqi baxımdan tədrisin keyfiyyəti üzərində cəmlənir. Çünki hazırda biz elə bir dövrdə yaşayırıq ki, dünyada gedən qloballaşma prosesi

mütəxəssislərin bilik səviyyəsinin və peşəkarlığının yüksək standartlara uyğun olmasını tələb edir.

Artıq ikinci ildir ki, tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsi çoxballı sistemin tətbiqilə həyata keçirilir. Bu sistem özünü doğruldurmu? Apardığımız sorğularda bu suala birmənalı cavab almırıq. Təbii ki, müstəqillik yolları ilə addımlayıb, axtarışlarda olduğumuz bir zamanda problemsiz ötürmək qeyri-mümkündür. İslahat yeni axtarışlar deməkdir. Yeniliklərin tətbiqində qüsurlar da inkarolunmazdır. Əsas məsələ problemlərin dərinləşməsinə yol verməməkdir. Qiymətləndirmənin çoxballı sistemi, yəni eksperimentlə bağlı apardığımız müşahidələrdən və araşdırmalardan belə qənaətə gəldik ki, bu sistemin müsbət tərəfləri ilə yanaşı, problem yaradan mənfi cəhətləri də çoxdur. Əvvəlcə, eksperimenti səciyyələndirən xüsusiyyətlərə toxunaq. Məlumdur ki, 70 ildən artıq bir dövrdə, sovet təhsil sistemində qiymətləndirmənin meyarı «5» bal ilə təyin olunurdu. Yəni tələbə imtahan biletindəki suallara cavab verir, müəllim isə cavabların doğru-düzgünlüyünə əsasən onun biliyini qiymətləndirirdi. Yeni eksperimentdə isə bir fənn müəllimi tələbələrə mühazirə oxuyur, digər müəllim seminar məşğələsi aparır, qeyri-fənn müəllimi imtahan qəbul edir (imtahan yazılı aparılır), bir başqa müəllim isə cavabları yoxlayır və tələbənin biliyini 100 bal sistemi ilə qiymətləndirir. Bir qrup mütəxəssis bu eksperimenti təqdir edərək onun ali məktəblərimizin həyatında əlamətdar hadisə olduğunu söyləyir və onların fikrincə, 100 ballı sistem tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsində obyektivliyi, aşkarlığı təmin etməklə yanaşı, qiymətləndirmədə əvvəllər mövcud olan bəzi formalizm hallarını aradan qaldırır. Yəni neqativliyə yol verilmir, zəif bilən tələbə dərhal aşkarlanır, tapşırıq, kimlərə sə üzgörənlik, kömək etmək kimi hallar keçilməz olur. Eksperimentin digər müsbət cəhəti ondan ibarətdir ki, tələbələrin seminarlarda fəallığı daha çox nəzərə çarpır. Onlar çalışırlar ki, təyin olunan balı toplamaq üçün hər dəfə mövzulara hazır gəlsinlər, cavab verib bal toplansınlar. Bu, şübhəsiz ki,

eksperimentin müsbət cəhətdir. Bəs sistemin problem doğuran tərəfləri hansılardır? Apardığımız araşdırmalar və müqayisələr nəticəsində mənfi halları qısaca olaraq belə səciyyələndirərdik: bu sistemin tətbiqi nəticəsində tələbələrin şifahi nitqi inkişaf etdirilmir, tələbə-müəllim münasibətlərində problemlər özünü büruzə verir, biliklər tələb olunan səviyyədə aşkar edilmir. Gəlin, razılaşaq ki, ali təhsil haqqında verilən diplomun arxasında dövlətin imici dayanır. Burada da məzunların hazırlığının biliklərin tələb olunan səviyyəsinə uyğunluğu haqqında obyektiv informasiya verməyə qadir olan qiymətləndirmənin rolu isə şübhəsizdir.

Çoxballı sistemdə ilk nəzərə çarpan cəhət odur ki, uşaqlar mövzulara sxolastik, mexaniki şəkildə hazırlaşır, yəni onlar təfəkkürü inkişaf etdirməkdən daha çox əzbərçiliyə yol verirlər. Müəyyən balı toplamaq xatirinə tapşırıqlar dərk olunmadan öyrənilir və cavab verildikdən sonra tez də unudulur. İmtahanlar ixtisaslar nəzərə alınmadan yazılı şəkildə götürülür. Bu, o deməkdir ki, gələcəyin mütəxəssisi səlis, dəqiq, elmi şifahi nitqdən məhrum edilir. Halbuki, bu gün Azərbaycan dilinin intişar tapdığı bir vaxtda şifahi nitq mədəniyyətinin əhəmiyyəti hamıya məlumdur. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti Ramil Əhmədov bu cəhətə münasibətini bildirərək dedi: «Gələcəyin pedaqoqu hər şeydən əvvəl gözəl nitqə malik olmalıdır. Təfəkkürün inkişafı nitqdə təzahür edir. Burada hisslə aqlın vəhdəti özünü göstərir. Tələbə bu gün özü necə öyrənəndirsə, sabah da öyrətməyi, çatdırmağı bacarmalıdır. Bal sistemində isə tələbə bu imkandan məhrumdur. Humanitar sahədə bu problemlər unudulmalı deyil».

Digər cəhət imtahanların qeyri-fənn müəllimləri tərəfindən götürülməsidir. Onlar ancaq imtahan gedən otaqlarda nizam-intizama, köçürmə hallarının olmamasına nəzarət edirlər. Məhz burada tələbə-müəllim davranışında problemlər meydana çıxır: uşaqların öz fənn müəlliminə münasibəti loyallıq xarakter daşıyır. Pis, zəif oxuyanlar mühazirələri dinləmək istəmir, dərslə davamiyyət faizi aşağı düşür. Belə gənclər hansı yollarsa qiymət alacaqlarına ümid bəsləyirlər.

Bir sözlə, müəllimin nüfuzu unudulur. Başqa problem tələbələrin verilən tapşırığı başdansovdu, üzdən cavablandırmasıdır. Məsələn, əgər hansısa bir əsərdə müəllifin ilkin ədəbi görüşləri, ədəbiyyata, sənətə baxışı ilə bağlı sual düşürsə, tələbə çox vaxt konkret mövzudan yayınıb ümumi bir cavab, yəni bildiklərini yazır və nəticədə yenə də qeyri-müvəffəq qiyyət alır. İmtahanda fənn müəllimi iştirak edərsə, şübhəsiz ki, o, tələbələrə tapşırığı izah edər, onları istiqamətləndirər və deyilən problemlər də meydana çıxmaz. Burada habelə təhsilin humanistləşdirilməsi prinsipinə də riayət olunur. Humanistləşdirmə təkcə o deyil ki, gənclərə liberalcasına yanaşsın. Oxumaq, öyrənmək, elmə sahib olmaq byöük zəhmət bahasına başa gəlir, uzun, keşməkeşli yolları fəth edir. Ona görə də hər müəllim öz şagirdinə, tələbəsinə elmin çətin, mürəkkəb yollarından keçməyi öyrətməli, onları passivlikdən uzaqlaşdırmalıdır. Burada neqativ hallar da istisna deyil. Şahidi olduğumuz bir hadisə məhz çoxballı sistemin törətdiyi problemlə bağlı idi: imtahan qeyri-fənn müəllimi tərəfindən götürülmüş, cavablar digər müəllim tərəfindən yoxlanmış və tələbə verilən tapşırığı yüksək səviyyədə yerinə yetirdiyinə baxmayaraq, onun biliyi «kafi» qiymətləndirilmişdir. Səbəb isə «kitabdan köçürülmüşdür» kimi izah olunmuşdur. Fənn müəllimi isə tələbəsinin yüksək biliyə malik olduğunu söyləsə, problemə münasibətini bildirsə də qiymət yenə düzəldilməmişdir. Bütün bunlar onu göstərir ki, tələblər çərçivəsi və biliklərin standartı real səviyyəni əks etdirməli və yüksəliş üçün zəmin yaratmalıdır. Bu, o deməkdir ki, biliyin qiymətləndirilməsinin forma, məzmun və üsulları daim təkmilləşdirilməlidir. Bu, qiymətləndirmə fikrimizcə, ənənəvi dialoq üsulları da daxil olmaqla, zənginləşdirilməlidir. Təbii ki, belə olan halda problemlər də azalar.

Tanınmış pedaqoq-professor Nurəddin Kazımovun çoxballı sistemə bir iradəni də göstərmək yerinə düşərdi: «Əsasnaməyə uyğun olaraq tələbələrin fəaliyyət istiqamətləri əvvəlcə çoxballı sistem üzrə ayrılıqda qiymətləndirilir. Qiymətləndirmənin bu mərhələsi başa çatdıqdan sonra

ikinci mərhələ başlayır. Bu dəfə müəllimlər 100 bal çərçivəsində aldıkları nəticələri 5 bal sisteminə çevirirlər. Təbii olaraq belə bir sual yaranır: əgər tələbələrin fəaliyyət istiqamətlərinin hər biri ayrılıqda 100 bal sistemi üzrə qiymətləndirilib, sonra alınan qiymətlər 5 bal sisteminə çevrilərək ifadə olunursa, onda qiymətləndirməni 100 bal sistemində aparmağın nə əhəmiyyəti var? Tələbələrin fəaliyyət istiqamətlərinin hər birini ayrılıqda yalnız 5 bal sistemi üzrə qiymətləndirib ümumiləşdirmək olmazmı? Düşünürük ki, olar. Bu yol ən kəsə, ən yüngül, anlaşıqlı və səmərəli yoldur. Belə olduqda eksperiment üzrə aparılan yorucu, üzücü, səmərəsiz zəhmətdən qurtula bilərik. İl ərzində dekanlıqlarda bunun üçün qalaq-qalaq yığılan qovluqlar diqqətdən yayınmır».

Bu il qış imtahan sessiyasında yuxarı bal toplayan tələbələrdən 84 nəfəri bir və ya iki fəndən qeyri-müvəffəq qiymət almışdır. Təbii ki, bu, qiymətləndirmədə olan qeyri-obyektivliklə, qəbul imtahanlarında düzgün seçim aparılmaması (attestat balı 3,3 – 3,4 olan şagirdin qəbul imtahanında 600 bal toplaması absurddur), ya da tələbələrin hazırlığının aşağı səviyyələri ilə izah oluna bilər. Çünki müəyyən neqativ halla təhsil ocaqlarımızda hələ də qalır. Bunlar müəllimin tələbələrə laqeydliyi, tədris prosesinə nəzarətdə qeyri-ciddilik, dərslərin günün tələbləri səviyyəsində olmaması, 20-30 il əvvəl yazılan mühazirə mətnləri əsasında gənclərə dərs deyən, öz mühazirələrini elmin müasir nailiyyətləri və yenilikləri ilə zənginləşdirməyən müəllimlərin etinasız münasibətindən də yarana bilər. Dərs prosesi müəllim-tələbə əməkdaşlığının, ünsiyyətinin canlı nümunəsi olmalıdır. Ali məktəblərdə hər hansı bir fənn üzrə mühazirə mətnlərinin əvvəlcədən çoxaldılması və tələbəyə çatdırılması imkanı vardır. Belə olan halda tələbə mühazirəni yazmaqdan yaxa qurtarır və dərs zamanı müəllimlə polemika aparmaq imkanı qazanır. Əgər bu gün kimsə deyir ki, «şagirdlər-tələbələr oxumur, əvvəlki tələbə, əvvəlki tərbiyə yoxdur» – səhv fikirdir. Peşəsinin müqəddəsliyini dərk edən hər bir müəllim istedadlı və xüsusi qabiliyyətə malik uşaqların

seçilməsi, onların təlim və yaradıcılıq istiqamətlərinin düzgün təşkili sahəsində böyük səy göstərməlidir. Biz nəyi axtarıq, necə və nə üçün axtarıq suallarının ilk gündən dəqiq elmi cavablarını bilməlidir. İdrak motivlərinin üstünlük təşkil etməsi, yeni cəhətləri ayırd etmək, müasir problemlər irəli sürmək, onu öz gücü ilə həll etməyə can atmaq, yaradıcı axtarış, hadisələri önləmə, irəlini görmə, proqnozlaşdırma, sərbəst fəaliyyət və s. məsələlər fərdin inkişafının müxtəlif mərhələlərində təzahür edir. Həmin amilləri aşkara çıxarmaq, onun təşəkkülünə düzgün istiqamət vermək bu gün hər bir şəxsin, ilk növbədə isə müəllimin üzərinə düşən mühüm vəzifə və məsuliyyətdir. Əks halda, bizim nələrə itirəcəyimizi heç bir vəchlə hesablamaq mümkün deyildir.

Digər problemə də münasibət bildirmək istərdik. Heç kəsə sirr deyil ki, bu gün orta məktəbin yuxarı siniflərində təhsil alan şagirdlər ali məktəblərə hazırlıq üçün fərdi repititorların yanına gedirlər. Həm də ancaq imtahan verəcəkləri 4 fənn üzrə. Bu bir tərəfdən, məktəbdə tədrisin aşağı səviyyədə olması ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən belə halın valideynlər arasında artıq vərdişə çevrildiyini göstərir. Ali və ya orta ixtisas müəssisələrinə qəbul edilib-edilməməsindən asılı olmayaraq hər bir orta məktəb məzunu bütün fənlər üzrə minimum dövlət standartları həcmində biliklərə yiyələnmişdir. Amma çox təəssüf ki, hər il yüzlərlə gənc bir sıra fənlərdən, xüsusilə təbiət-riyaziyyat sahəsinə daxil olan fənlərdən lazımi minimum bilikləri belə olmadan formal qiymətlər əsasında orta məktəbi bitirib attestat alırlar. Əgər biz deyiriksə, orta məktəbdə alınan bilik, bacarıq və vərdişlər hər bir gəncə həyatda müstəqil yaşamağa, çalışmağa, cəmiyyətdə yer tutmağa zəmin yaratmalıdır, onda bilik əldə etmədən formal olaraq alınmış təhsil sənədinin həmin gənc üçün hansı əhəmiyyəti ola bilər?

Bütün təhlillər onu göstərir ki, təhsilin keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırılması istiqamətində yaradıcı və təşəbbüs-kar fəaliyyətə geniş meydan açmaq lazımdır. İlk növbədə, orta məktəb müəlliminin məsuliyyəti artırılmalıdır. Tədris

prosesində nəzarətin çevik və səmərəli mexanizminin yaradılmasına ciddi ehtiyac vardır. Gözləməyə isə vaxt yoxdur.
(İ.Əliyeva, «Azərbaycan» qəzeti, 19 may 2002)

57. PEDAQOJİ ELM VƏ PEDAQOJİ PROSES

Ötən həftənin şənbə günü Respublika Təhsil Şurası tərəfindən «Pedaqoji elm və pedaqoji proses» mövzusunda elmi müzakirə keçirilmişdir. Bakının Səbəyel rayonundakı H.Cavid adına 132 sayılı orta məktəbdə təşkil olunmuş tədbirdə Təhsil Nazirliyi dərslük və nəşriyyat idarəsinin rəisi, filologiya elmləri namizədi Nəcəf Nəcəfov, pedaqoji elmlər doktoru, Rusiya Təhsil Akademiyasının üzvü, Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin I prorektoru, akademik Hüseyn Əhmədov, əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov, Azərbaycan Müəllimləri Yaradıcı İttifaqının sədri, professor Ramiz Məmmədzadə, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun prorektoru, professor Mircəfər Həsənov, habelə respublikanın bir sıra ali məktəblərinin pedaqogika kafedralarının, elmi-tədqiqat müəssisələrinin əməkdaşları və ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri iştirak edirdilər.

Müzakirəni giriş sözü ilə Respublika Təhsil Şurasının sədri, professor Əjdər Ağayev açaraq mövzunun aktuallığına toxundu. Professor Ə.Ağayev qeyd etdi ki, müzakirənin keçirilməsində əsas məqsəd pedaqogika elminin pedaqoji prosesə təsirini gücləndirməkdir. Bunun üçün birinci növbədə pedaqogika elminin özünün mövzusunun, səviyyəsinin, axtarıcılıq dairəsinin genişləndirilməsi, yüksəldilməsi olduqca zəruridir. Sadalananlarla yanaşı, həmçinin pedaqogikanı bir elm kimi müasir dövrün tələblərinə cavab verə biləcək səviyyəyə qaldırmaq, pedaqoji təsirlərlə tərbiyə, təlim işini, məktəbdə təhsilin idarə edilməsi və s. pedaqoji prosesi gücləndirmək, onun elmi əsaslarla inkişafına təkan vermək vacibdir. Bu və ya digər cəhətlərə diqqət artırılmalıdır.

Təhsil Şurasının sədri çıxışında daha sonra pedaqoji elmin sistemli, obyektiv elmi əsaslarla inkişafı və formalaşmasında tanınmış pedaqoq alimlərimizin ümumi fikir birliyinə gələrək, birlikdə əlaqəli şəkildə əməkdaşlığının müsbət əhəmiyyətindən söz açdı. Təbii ki, hər hansı problemin və yaxud çatışmazlıqların birlikdə aradan qaldırılması və digər həlledici məqamlarda pedaqoq alimlərin bir araya gəlməsi son nəticədə həmin istiqamətdə görülən işlərə öz əhəmiyyətli təsirini göstərəcəkdir. Bəziləri belə düşünürlər ki, pedaqogika sahəsi asandır və burada çalışmaq o qədər də çətin deyil. Əslində bu kökündən yanlış fikirdir. Həmin sahənin olduqca mürəkkəb və çətin olduğunu deyən Ə. Ağayev bununla bağlı fikirlərini geniş şərh etdi. Pedaqogika sahəsində yazılmış dərsliklərə, monoqrafiyalara, metodik vəsait və məqalələrə toxunan nətiq onların elmi səviyyəsindən danışdı. Pedaqogika elmi, onun pedaqoji prosesə təsiri ilə əlaqədar bəzi məsələlərdən də söz açan professor öz fikir və mühazirələrini müzakirə iştirakçılarının diqqətinə çatdırdı. Sonra çıxış üçün söz professor Nurəddin Kazımova verildi. Professor N. Kazımov müzakirənin əhəmiyyətini xüsusi vurğulayaraq pedaqogikanın bir elm kimi son illərdəki mövcud durumundan danışdı. Pedaqogika ilə məşğul olan alim və mütəxəssislərimizin pedaqoji prosesə məktəblərimizə, təhsil sistemimizə göstərdiyi təsirdən söz açan professor fikirlərini ətraflı şərh edərək, müqayisəli təhlil apardı. Müstəqillik əldə etdikdən sonra respublikamızda pedaqogika ilə bağlı yeni kitabların çap olunmasını müsbət dəyərləndirən professor N. Kazımov bununla bağlı qeyd etdi ki, biz alimlər yazılarımızla, çap etdirdiyimiz kitablarımızla müəllimlərə, tələbələrə kömək etmək, istiqamət verməliyik. Onlar bütün bunlardan yeni nəşə götürməli, öyrənməlidirlər. Bunun üçün birinci növbədə bütün pedaqoq alimlərimiz özlərinə qarşı məsuliyyət hissini artırmalı, işlərinə daha tələbkərliliklə yanaşmalı, təhsil işçilərimizə yüksək səviyyəli elmi əsərlər, dərsliklər təqdim etməlidirlər.

Təhsil Nazirliyi dərslik və nəşriyyat idarəsinin rəisi, filologiya elmləri namizədi Nəcəf Nəcəfov da belə müzakirələrin keçirilməsini təqdirəlayiq olduğunu deyərək, toxunulan

məsələlərə öz münasibətini bildirdi. Müzakirə iştirakçıları qarşısında bir sıra tövsiyələrlə çıxış edən idarə rəisi ona ünvanlanmış sualları da cavablandırdı.

Çıxışlardan sonra mövzu ətrafında müzakirələr başlandı.

Professorlar M.Həsənov və R.Məmmədzadə, pedaqoji elmlər namizədləri A.Eminov və V.Bəşirov, BDU-nun dosentləri F.Ələsgərova və M.İsmixanov, Azərbaycan Müəllimlər İnstitutunun dosenti Ş.Ağayev və başqaları son illər pedaqogika sahəsində yazılmış dərsliklərdən, qocaman alimlərin gənc tədqiqatçılara, alimlərə bir dayaq, həmçinin örnək olmalarından, polemika mədəniyyətinin inkişafının vacibliyindən və digər məsələlərdən danışdılar, bir sıra təkliflər irəli sürdülər.

Geniş diskussiya və fikir mübadiləsi şəraitində keçən müzakirənin sonunda alim və pedaqoqların yekdil fikrinə əsasən Respublika Təhsil Şurasının nəzdində pedaqoji elm və pedaqoji proses üzrə komissiya yaradılması qərara alındı. Komissiyaya sədr professor Nurəddin Kazımov seçildi və üzvlər müəyyənləşdirildi.

(S.Kərimova, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 5 dekabr 2003)

58. ƏSL İNSAN – VƏTƏNDAŞ OLMALIDIR («Dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması» mövzusunda respublika elmi-nəzəri konfransından qeydlər)

Vətəndaşlıq şüuru nədir və onu necə formalaşdırmaq olar? Bu suala aprelin 8-də Heydər Əliyev muzey-lektoriyasında «Dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması» mövzusunda keçirilən respublika elmi-nəzəri konfransında ətraflı cavab verildi.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və ADU-nun birgə təşkil etdikləri elmi-nəzəri konfransı giriş sözü ilə elmi işlər üzrə prorektor, professor Zeydulla Ağayev açdı. O, konfrans iştirakçılarını salamladı və onlara Təhsil naziri, professor Misir Mərdanovun və universitetimizin rektoru,

millət vəkili, professor Səməd Seyidovun səmimi təbriklərini çatdırdı.

Professov Z.Ağayev iştirakçıları konfransın gündəliyi ilə tanış etdikdən sonra müzakirə ediləcək problemin aktual cəhətləri barədə öz mülahizələrini söyləyərək bildirdi ki, bu gün əsl vətəndaş yetişdirmək üçün sistemli fəaliyyət proqramına böyük ehtiyac duyulur. Natiq dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması, qarşıda duran vəzifələrlə bağlı öz fikirlərini konfrans iştirakçılarına çatdırdı.

Bundan sonra çıxış etmək üçün söz Təhsil nazirinin müavini Elmar Qasımova verildi. Müzakirə olunan problemin aktuallığından söz açan nazir müavini qeyd etdi ki, problemin həll edilməsi üçün ailə, məktəb, hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının, ictimaiyyətin gücündən bəca-riqlə istifadə olunmalıdır. Problemin hamı üçün aydın və anlaşılıqlı olan məqamları üzərində də dayanan natiq bildirdi ki, dünya inteqrasiya prosesində gənc nəslin vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması üçün mövcud demokratik prinsiplərin təşkilati-metodik bazasından da bəhrələnilməlidir.

Gənc nəslin vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması zamanı humanizm və demokratik prinsiplərindən bəhrələnməyin sosial-mədəni şərtlərini vurğulayan E.Qasimov onu da qeyd etdi ki, indi bu vacib məsələnin həlli yollarını müəyyənləşdirməyin artıq vaxtı çatmışdır.

Bu barədə öz fikirlərini söyləyən natiq bildirdi ki, biz indiyədək əldə etdiyimiz tarixi uğurları qoruyub saxlamaqla yanaşı təhsil sisteminin bütün pillələrində vətəndaşlıq şüurunun ictimai-sosial məzmunununun perspektiv imkanlarından və ictimaiyyətin gücündən istifadə etməyə çalışmalıyıq.

Pedaqogika kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazimov «Müasir inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun mahiyyəti və onun formalaşdırılmasına dair» mövzusu üzrə çıxışında vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması istiqamətində aparılan pedaqoji təbliğatın səmərəliliyindən, bu işin təşkili yollarından söz açdı, bu sahənin təsir imkanlarını möhkəmləndirmək üçün

milli pedaqogikanın əhəmiyyətli rolundan və qazanılan uğurlardan bəhs etdi.

Vətəndaşlıq şüurunun milli və ümumbəşəri səciyyə daşıyan xüsusiyyətlərini elmi-təcrübi tədqiqatlar əsasında ümumiləşdirməyin vacibliyini vurğulayan məruzəçi milli təəssübkeşlik, vətəndaş-alim mövqeyindən öz fikirlərini ümumiləşdirərək həyəcanlı və heyrətli məqamları da konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırdı.

Gənclərdə vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırmağın elmi istiqamətlərini, metodikasını dərin sosial pedaqoji mühakimələr zəminində, həyati məzmununda şərh edən professor N.Kazımov mövcud pedaqoji ədəbiyyatlarda, tədris planı və proqramlarında bu yönümlü məsələlərin həlli istiqamətində hələ də bəzi anlaşılmaz cəhətlərin olduğunu da qeyd etdi.

O, həm də göstərdi ki, gənclərdə vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması istiqamətində görülmüş hər bir işin təsir imkanlarını müasir inteqrasiya şəraitində milli və ümumbəşəri siqlət kimi qloballaşan dünya sivilizasiyasına qovuşdurmaqla onun işlək texnologiyasını dəyərli nümunələrlə zənginləşdirmək lazımdır.

Bu gün vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılmasına əngəl olan, bizi milli kökdən ayıran, peşəkar əməllərdən uzaqlaşdıran yabancı meyillərin idrak və tədris prosesində, gənclərdə oyatdığı mənfi təsirlərə qarşı mübarizə aparmaq ən vacib məsələ kimi qarşıdu durur. Bu məsələlər barədə böyük narahatlıq hissi ilə danışan professor N.Kazımov dünyanın hər yerində bu məsələyə ciddi diqqət yetirilməsini konkret faktlarla konfrans iştirakçılarının nəzərinə çatdırdı. Xalqımıza qarşı mənəvi terrorun, ağlasıqmaz hərəkətlərin, təcavüzkarlıq siyasətinin böyük önəm aldığı bir şəraitdə, vətəndaşlıq şüurunun möhkəmləndirilməsi və formalaşdırılması istiqamətində bütün tərəflər arasında güc və imkanların birləşdirilməsinə çox böyük ehtiyac vardır. Bu baxımdan öz məruzəsini iki istiqamətdə quran professor N.Kazımov həm bu işin sosial-siyasi, həm də elmi-nəzəri aspektlərini cəsarətli ideyalar işığında ümumiləşdirdi. O,

təhsil sistemindəki mövcud vəziyyətdə də toxunaraq qeyd etdi ki, inteqrasiya prosesi dilimizə, mədəniyyətimizə, ictimai tərəqqi ideyalarımıza yeniliklər gətirməklə yanaşı mənfi meyllər də oyatmışdır. Bəzi anlaşılmaz əcnəbi sözlərin zorla beyinlərə yeridilməsi hallarına təsadüf edildiyini bildirən məruzəçi göstərdi ki, dilimizdə qarşılığı olan «tender», «təreinq», «nominasiya», «kurrikulum», «trener», «korrektiv», «innovasiya», «korreksiya», «invariant», «proksemik», «kvalimetriya» və s. kimi əcnəbi kəlmələrin işlədilməsi dilimizin saflığına xələl gətirir, xalqımızın ən dəyərli mənəvi sərvəti olan dil mədəniyyətimizə ikili münasibət mənşəsi yaradır.

Vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması üçün onun əhatə etdiyi bütün sahələrdə reallaşdırılması imkanlarına münasibət hissinin yaranmasında fikirlə əməl birliyinin vəhdətinə, sözlə işin uyğun gəlməsinə yardımı olan vəsilələrin başlıca mahiyyətinə də ehtiramla yanaşmağın zəruriliyini qeyd edən məruzəçi bildirdi ki, təlimin vəzifəsi yalnız praktik bilik öyrətmək olmamalı, pedaqoji proses zamanı gənc nəsə yüksək vətəndaşlıq keyfiyyətləri aşılmalı, onlarda dilimizə, mənəviyyətimizə, adət və ənənələrimizə dərin məhəbbət hissi tərbiyə olunmalıdır.

Geniş ictimaiyyətin müzakirəsinə verilmiş «Təhsil qanunu» layihəsinin inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılmasında əhəmiyyətli rol oynadığını vurğulayan məruzəçi layihə haqqında da öz fikirlərini söylədi. O, layihədə pedaqoji məzmunun olmamasını, pedaqoq alimlərin rəy və təkliflərinin nəzərə alınmamasını, davamlı və praktik pedaqoji texnologiya sistemindən, milli pedaqogikanın elmi-nəzəri təcrübə bazasından lazımınca istifadə olunmamasını önə çəkərək öz fikrini konkret faktlarla əsaslandırdı.

«Soy-kökümüz və vətəndaş tərbiyəsi məsələləri» mövzusunda məruzə edən professor Fikrət Seyidovun mülahizələri də konfrans iştirakçıları tərəfindən böyük maraqla qarşılandı. Gənclərdə vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılmasında tarixi-mədəni irsin də əhəmiyyətli rolunu önə çəkən

professor F.Seyidov pedaqoji irsin diqqətlə, yeni ictimai-tarixi reallığa əsasən öyrənilməsi pedaqoji elmin, məktəb və pedaqoji fikir tariximizin, ictimai-humanitar düşüncənin başlıca vəzifəsi olmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, hər bir milləti başqalarından fərqləndirən spesifik cəhətlər vardır. Vətəndaşlıq şüuruna münasibət kredosu da bu cəhətdən xalqımız üçün ən ülvəi etik-mənəvi hissiyat kimi əbədiyaşar bir anlayışdır. Xeyirxahlıq, mərhəmət və humanizm kimi hisslər millətimizin mənəvi simasını səciyyələndirən mənəvi keyfiyyətlərdir. Bu keyfiyyətlər nəsil-dən-nəsilə ötürülərək indiyədək yaşamışdır. Ona görə də «Vətən gəldim, imana gəldim» fikrinin zərb-məsəl kimi işlədilməsi heç də təsadüfi deyil. Vətəndaşlıq şüurunun soy-kökümüzdən qidalandığını vurğulayan məruzəçi müasir dövrün tələblərinə uyğun vətəndaşlıq prinsiplərinin formalaşmasına münasibət bildirdi və öz təkliflərini irəli sürdü.

«Ziyalının mübariz mövqeyi» mövzusunda məruzə edən elmi işlər üzrə prorektor, professor Zeydulla Ağayev problemin digər bir cəhətinə – ictimai həyat hadisələri ilə əlaqələndirilməsi məsələsinə toxundu. O, qeyd etdi ki, bu gün arzuladığımız vətəndaşlıq şüurunun mayasında azərbaycançılıq və milli təəssübkeşlik ideyaları dayanmalıdır.

Məsələnin ictimai-siyasi tərəfinə diqqət yetirən məruzəçi bildirdi ki, o, ABŞ-da elmi ezamiyyətdə olarkən həmkarlarının vasitəsi ilə əldə etdiyi bir xəritəni də buraya gətirmişdir. Erməni diasporunun dəstəyi ilə nəşr olunmuş bu xəritə-sxemdə «Böyük Ermənistan» xülyası öz əksini tapıb. Məruzəçi xəritəni konfrans iştirakçılarına göstərərək mənfur düşmənlərimizin ərazi iddialarını tarixi-müqayisəli kontekstdə şərh etdi.

Problemin ictimai-siyasi dəyərliliyini ön plana çəkən məruzəçi onu da qeyd etdi ki, bu gün biz Avropa mədəniyyətinin yeniliklərindən faydalanmaqla yanaşı, xalqımıza, millətimizə yabancı olan təsirləri də etiraf etməliyik – cəmiyyətdə baş alıb gedən qütbləşmə, siyasi mövqələrin üst-üstə düşməməsi bizdən maksimum dərəcədə ayıq-sayıqlıq tələb edir. Xalqımızın taluyüklü məsələlərini əsl vətəndaşlıq

mövqeyi baxımından, azərbaycançılıq ideyası ətrafında daha sıx birləşməklə özümüz həll etməliyik.

Bundan sonra dinlənilmiş məruzələr ətrafında müzakirələr başlandı. Tarix kafedrasının müdiri, dosent Xanməmməd İbrahimov çıxış edərək bildirdi ki, vətəndaşlıq şüurunu formalaşdırılması günümüzün ən aktual məsələsidir. Təklif etdi ki, vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması istiqamətləri müəyyənləşdirilərkən onun hüquqi əsaslarla tənzimlənməsi də mütləq nəzərə alınmalı, bu sahədə mövcud olan qanunvericilik sənədlərində vətəndaşlıq şüurunun hüquqi əsaslarını göstərən müddəalar öz əksini tapmalı, pedaqoji mətbuatın gücündən istifadə olunmalıdır.

Bu məsələyə münasibət bildirən Xarici dillərin tədrisi metodikası kafedrasının dosenti Gəray Yusifov elmi ümumiləşdirmələrə əsaslanan dəyərli təkliflər irəli sürdü.

Konfransın sonunda respublikanın bütün təhsil ictimaiyyətinə müraciət qəbul olundu.

Bundan sonra konfrans öz işini bölmələrdə davam etdirdi.

**(Vidadi Bəşirov, Pedaqogitka kafedrasının dosenti,
«Poliqlot» qəzeti, 15 aprel 2004)**

59. «DÜNYA İNTEQRASIYA PROSESİNDƏ VƏTƏN- DAŞLIQ ŞÜURUNUN FORMALAŞDIRILMASI» MÖVZUSUNDA KONFRANSIN PROQRAMI

Hörmətli _____

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Dillər Universiteti Sizi «Dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması» mövzusunda respublika elmi-nəzəri konfransına dəvət edir.

Konfrans 8 aprel 2004-cü il saat 11-da Azərbaycan Dillər Universitetinin akt zalında öz işinə başlayacaqdır.

Ünvan: 370014, Bakı, Rəşid Behbudov – 60

Ümumi iclas

1. Giriş sözü – ADU-nun rektoru, prof. S.İ.Seyidov;

2. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Naziri, prof. M.C.Mərdanovun təbrik çıxışı;
3. Müasir inteqrasiya şəraitində vətəndaşlıq şüurunun mahiyyəti və onun formalaşdırılmasına dair – Əməkdar elm xadimi, prof. N.M.Kazımov;
4. Soykökümüz və vətəndaş tərbiyəsi məsələləri – prof. F.Ə.Seyidov;
5. Ziyalının mübariz mövqeyi – fil.e.d., prof. Z.A.Ağayev.

(ADU, 8 aprel 2004)

**60. AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİNDƏ
«DÜNYA İNTEQRASIYA PROSESİNDƏ VƏTƏNDAŞ-
LIQ ŞÜURUNUN FORMALAŞDIRILMASI» MÖVZU-
SUNDA KEÇİRİLMİŞ RESPUBLİKA ELMİ-NƏZƏRİ
KONFRANS İŞTİRAKÇILARININ ÖLKƏMİZİN
TƏHSİL İŞÇİLƏRİNƏ MÜRACİƏTİ**

Konfrans iştirakçıları böyük diqqətlə Azərbaycan Respublikasının təhsil nazirinin müavini Elmar Qasımovun «Müasir şəraitdə təhsilin qarşısında duran problemlər», əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nürəddin Kazımovun «Müasir inteqrasiya şəraitində vətəndaşlıq şüurunun mahiyyəti və onun formalaşdırılmasına dair», professor Fikrət Seyidovun «Soykökümüz və vətəndaş tərbiyəsi məsələləri» və filologiya elmləri doktoru Zeydulla Ağayevin «Ziyalının mübariz mövqeyi» adlı məruzələrini və digər çıxışları geniş müzakirə edərək bu müraciəti qəbul edirlər.

Məlum olduğu kimi, respublikamızda iqtisadi, siyasi və sosial yüksəliş durmadan güclənir. Ölkəmizin beynəlxalq nüfuzu gündən-günə artır. Dünyanın müxtəlif dövlətləri və təşkilatları ilə respublikamızın əlaqələri getdikcə genişlənir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin tikintisi uğurla davam edir. Böyük Çin İpək yolu çəkilir. Qara dəniz hövzəsi dövlətlərarası müqavilələr bağlanır. Avropa Şurası və

Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan Respublikası arasında anlaşmalar dərinləşir, ABŞ-la Azərbaycan arasında strateji tərəfdaşlıq, Azərbaycan NATO ilə sülh naminə tərəfdaşlıq çərçivəsində birgə fəaliyyət həyata keçirilir. Bakıda Şirvanşahlar sarayının, Şəkidə Xan sarayının, Naxçıvanda Möminəxatun məqbərəsinin və digər tarixi abidələrimizin bərpasına BMT yardım göstərir və s.

Lakin problemlərimiz də çoxdur. Ərazimizin 20 faizi işğal altındadır; bir milyon qaçqın və köçkünümüz var. Torpaqlarımız işğaldan azad edilməli, qaçqın və köçkünlərimiz öz el-obalarına qayıtmalıdır. Erməni qəsbkarları nəinki işğal etdikləri torpaqlardan çıxmaq istəmir, hətta Dağlıq Qarabağı və Naxçıvanı Ermənistanla birləşdirmək iddiasına düşmüşlər.

Humanizm, demokratiya, xeyriyyəçilik, insan hüquqları, müxtəlif maddi yardımlar adı altında fəaliyyət göstərən bəzi daxili və xarici qüvvələrin əməlləri ölkənin sosial-iqtisadi həyatına ciddi təsir göstərir. Bəzi vətəndaşlarımız arasında vətəndaşlıq şüurundan uzaq olan, öz şəxsi, qrup marağını dövlət maraqlarından üstün tutanlar hələ də vardır.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini istəməyən bəzi daxili və xarici qüvvələr dövlətimizə böhtanlar atır, müttəfiqlərimizlə aramızı vurmağa, xalqımızı hörmətdən salmağa çalışırlar.

Müasir dövlətlərarası inteqrasiya şəraitində, Azərbaycana münasibətdə ikili standartların mövcudluğu zəminində, erməni terror və quldur birləşmələrinin xalqımıza qarşı aramsız təcavüzü ilə bağlı, ölkə daxilində bəzi adamlarımızın vətəndaşlıq şüurunun zəif olduğu bir vaxtda öz dövlətçiliyimizi, milli varlığımızı qorumaq üçün zəruri hüquqi zəmin yaradılmalı, vətəndaş həyatının bütün sahələrini əhatə edən vəzifə və azadlıqlar aydın təsəvvür edilməlidir. Vətəndaş məfhumunun mahiyyəti barədə təlim-tərbiyə ocaqlarında ciddi söhbətlər aparılmalı, xüsusən, gənc nəslə bu sahədə yüksək mənəvi keyfiyyətlər aşılanmalıdır.

Böyüməkdə olan nəslin milli soykökümüzə bələdlik və ehtiram ruhunda tərbiyə olunması, milli məktəb pedaqo-

gikası istiqamətində bilik alması üçün sistemli iş aparmalı, tədris planları və proqramlarında bu məsələlərə geniş yer ayrılmalıdır.

Konfrans iştirakçıları həmin məruzələri və çıxışları dinləyərək bir daha pedaqoji ictimaiyyətə üz tutur, onları burada söylənilən əsas idealların müdafiəsinə çağırır, bu sahədə bütün güc və imkanları vahid məcraya gətirməyi tələb edir.

Bütün bunlar milli və ümumbəşəri məzmununda qavranılan vətəndaşlıq şüurunu hamıda formalaşdırmağı həyati zərurətə çevirir; milli mənsubiyyətin dərk edilməsi, «mən azərbaycanlıyam», «mən Azərbaycan Respublikasının bir parçasıyam» fikrini də tərəddüdsüz qəbul etməyi reallaşdırır.

Odur ki, Azərbaycan torpağında məskunlaşan hər kəs Azərbaycanı özünün vətəni hesab etməli, Azərbaycanın dərini öz dərdi, onun uğurlarını özünün uğurları bilməli, Azərbaycanın milli, maddi və mənəvi dəyərlərini öz dəyərləri kimi yüksək qiymətləndirməli, bu dəyərlərin nədən ibarət olduğunu öyrənməli, qorunmalı və inkişaf etdirməlidir.

(«Azərbaycan müəllimi», 16 aprel 2004)

61. «PEDAQOJİ ELMİN BAŞLICA KATEQORİYALARI VƏ ONLARIN MAHİYYƏTİ»

Respublika Təhsil Şurası ADU-da bu mövzuda seminar keçirib.

Respublika Təhsil Şurasının «Pedaqoji elm və pedaqoji proses» komissiyası bu günlərdə Azərbaycan Dillər Universitetində (ADU) «Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları və onların mahiyyəti» mövzusunda seminar keçirib. Tədbirdə bir sıra ali məktəblərin görkəmli alim və pedaqoqları da iştirak ediblər.

Tədbiri giriş sözü ilə açan sözügedən komissiyanın sədri professor Nurəddin Kazımov öncə müzakirə olunan mövzu haqqında bir qədər məlumat verib: «Bu gün bizim əsas

məqsədimiz pedaqoji kateoriyadar sahəsində birlik yaratmaq, vahid fikir formalaşdırmağa xidmət etmək, pedaqoji kateqoriyalardan istifadə edən müəllimlərimizin işini yüngülləşdirməkdən ibarətdir».

Sonra mövzu üzrə məruzə etmək üçün professor Fərahim Sadıqova söz verilib: – «Kateqoriya» sözü yunanca «müləhizə», «əlamət» mənalarını bildirir. Pedaqogikada kateqoriya pedaqoji elmin ümumi və mühüm xassələrini, münasibətlərini, tərkib hissələrini özündə əks etdirir. Respublikaızda pedaqogika sahəsində byöök xidmətləri olan əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov 2002-ci ildə dərc etdirdiyi «Məktəb pedaqogikası» dərsliyində milli pedaqogikada beş başlıca kateqoriyanı gösğərmişdir. Pedaqoji proses, tərbiyə, təlim, təhsil və psixoloji inkişaf. Pedaqoji prosesin əhatə etdiyi başlıca kateqoriyalara xas olan ümumi cəhətləri nəzərə alaraq milli pedaqogikanın mahiyyətini belə ifadə edir. Sistemləşdirilmiş biliklərin, bacarıq və vərdişlərin, habelə mənəvi keyfiyyətlərin adamlar tərəfindən məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil mənimsənilməsi pedaqoji prosesdir.

Bəs pedaqoji elmin kateqoriyalara bölünməsi hansı zərurətdən yaranmışdır. Bunun amilləri çoxdur. Birincisi, pedaqoji elmin kateqoriyalara bölünməsi pedaqogikanın mövzusu ilə bağlı mövcud olan bütün fikir ayrılıqlarına son qoya bilər. İkincisi, pedaqogikanın tədqiqat mövzusu ilə sahələrinin düzgün müəyyənləşdirilməsi üçün zəmin yaranar. Üçüncüsü, təlim, tərbiyə, təhsil anlayışlarının oxşar və fərqli cəhətlərinin sərhədləri düzgün müəyyənləşər, beləliklə də pedaqogikanı öyrənən gənc nəslin an-ayrı dərslük və dərs vəsaitlərində bu məsələrlə əlaqədar rastlaşdıqları bir-birinə zidd olan fikirlərin, bir-birini təkzib edən müləhizələrin, bir-birindən köklü surətdə fərqlənən tərəflərin aradan qaldırılmasına zəmin yaranmış olur.

Fərahim müəllimin əhatəli çıxışından sonra mövzu ətrafında diskussiyalar başlandı.

Pedaqoji sahədə bir sıra problemlərin mövcudluğundan söz açan «Təhsil» Cəmiyyəti İdarə Heyətinin sədri Nuğay

Əliyev əsas diqqəti bu problemlərin həllinə yönəltməyi təklif etdi. Daha sonra professorlar Zeydulla Ağayev, Yusif Talibov, Əmrulla Paşayev, Hikmət Əlizadə, Mircəfər Həsənov, dosentlər Vidadi Bəşirov, Nizami İsmayılov, Şahrza Ağayev, Səbail rayonundakı 190 nömrəli məktəbin müəllimi Qənirə Əmircanova çıxış edərək sözügedən mövzu ilə bağlı öz rəy və mülahizələrini bildirib, «Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları və onların mahiyyəti» mövzusunun çox aktual olduğunu vurğulayıblar.

Sonda professor Nurəddin Kazimov tədbirin keçirilməsi üçün belə gözəl şərait yaratdıqlarına görə başda professor Səməd Seyidov olmaqla ADU-nun rəhbərliyinə öz minnətdarlığını bildirib.

(İsrayıl Qasımlı, «Təhsil» qəzeti, 13 aprel 2004)

62. PEDAQOGİKANIN TƏDQİQAT SAHƏSİ MÜZAKİRƏ OLUNMUŞDUR

Yanvarın 14-də Respublika Təhsil Şurası «Pedaqoji elm və pedaqoji proses» adlanan elmi müzakirənin növbəti yığıncağını keçirmişdir. ADU-da təşkil olunmuş «Pedaqogikanın tədqiqat sahəsi haqqında» məsələnin müzakirəsinə həsr edilən elmi məclisdə Təhsil Nazirliyinin, ali məktəblərin və elmi-tədqiqat institutlarının, pedaqogika kafedralarının əməkdaşları, respublikanın tanınan pedaqog alimləri və ümumtəhsil məktəblərinin nümayəndələri iştirak edirdilər.

Elmi yığıncağı giriş sözü ilə açan Respublika Təhsil Şurasının sədri Əjdər Ağayev iştirakçılara xatırlatdı ki, mövzunun aktuallığını nəzərə alaraq keçən dəfə «Pedaqoji elm və pedaqoji proses» adı altında silsilə müzakirələrin keçirilməsi qərara alındı. Müzakirələr pedaqogikanın elmi inkişafını, mahiyyətini, tədqiqat sahələrini, pedaqoji elmin pedaqoji prosesə təsirini gücləndirməsini elmi əsaslarla meydana çıxarmaq kimi vacib məsələləri əhatə edəcək və ümumiyyətlə, pedaqogika elminin nüfuzunu artırmaqda çox əhəmiyyətli rol oynayacaqdır. Bu məqsədlə ölkənin

tanınmış pedaqoq alimlərindən yaradılan komissiyanın öz işinin öhdəsindən layiqincə gələcəyinə əminliyini bildirən professor Ə.Ağayev məlumat verdi ki, artıq komissiya keçən müddət ərzində bəzi işlər görmüş, müzakirəsi zəruri sayılan mövzular seçilib müəyyənləşdirilmişdir.

Sonra məruzə üçün söz əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.Kazımova verildi.

«Pedaqoji elmin tədqiqat sahəsi haqqında»kı məruzəsində professor diqqəti əvvəl belə bir cəhətə yönəltdi ki, pedaqoq alimlərin elmi fəaliyyətlərində, ədəbiyyatlarda, dərslik və dərs vəsaitlərində ortaya çıxan qeyri-dəqiqlik, qeyri-müəyyənlik ölkənin təhsil həyatına ciddi təsir edir, təhsil və tərbiyə sahəsində çalışan pedaqoji və rəhbər işçilərin fəaliyyətində öz əksini tapır. Biz onlara nümunə olduğumuzu yaddan çıxarmamalı və işimizə məsuliyyətlə yanaşmalıyıq. Belə məsələlərdən biri olan pedaqoji elmin hüdudları, onların adlandırılması sahəsində də hərc-mərclik yaranıb. Hazırda pedaqoji ədəbiyyatda bu anlayış 1. Pedaqogikanın obyektı və predmeti; 2. Pedaqogikanın predmeti; 3. Pedaqogikanın mövzusu; 4. Pedaqogikanın tədqiqat obyektı kimi ifadələrlə əks olunur. Bəzi mənbələr isə, sadəcə, bu məsələ ilə bağlı heç bir münasibət bildirmir.

Bu ifadələrin işləndiyi hər bir mənbə haqqında ayrı-ayrılıqda məlumat verib onların oxşar və fərqli cəhətlərini geniş təhlil edən məruzəçi pedaqogikanın hüdudlarını müəyyənləşdirməkdə bu cür fikir müxtəlifliyinin faydasından daha çox zərəri olduğunu qeyd etdi. Çünki elm dəqiqlik və aydınlıq tələb edir, elmi anlayışlar birmənəliyə doğru inkişafa meyillidir. Bu baxımdan, «pedaqogikanın tədqiqat sahəsi» ifadəsini Azərbaycan dilində birmənəli başa düşüldüyündən daha məqbul saymaq olar.

Bu anlayışın nəfi ifadə etməsinə aydınlıq gətirərkən N.Kazımov qeyd etdi ki, bəzi mütəxəssislər pedaqogikanın tədqiqat sahəsi kimi təhsili, tərbiyəni, pedaqoji prosesi, fəaliyyət zamanı meydana çıxan münasibətlər sistemini nəzərdə tuturlar. Əslində isə, bunu pedaqogikanın başlıca kateqoriyaları – təlimi, təhsili, tərbiyəni və bunlardan

ayrılmaz olan psixoloji inkişaf özündə birləşdirən pedaqoji proses kateqoriyasında axtarmaq lazımdır. Müstəqillik dövründə formalaşmış milli pedaqogikada sübut edilmişdir ki, bu elmin tədqiqat sahəsi pedaqoji prosesdir. 1996, 1999 və 2002-ci illərdə nəşr edilmiş «Pedaqogika», «Ali məktəb pedaqogikası», «Məktəb pedaqogikası» dərsliklərində həmin termin tətbiq olunmuş və özünü doğrultmuşdur. Təlim, tərbiyə, təhil və psixoloji inkişafın vəhdətindən ibarət olan pedaqoji prosesin mahiyyəti milli pedaqogikada belə ifadə olunur: «Sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri biliklərin, bacarıq və vərdişlərin, habelə mənəvi keyfiyyətlərin adamlar tərəfindən məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil mənimsənilməsi prosesi pedaqoji prosesdir və belə başa düşülən pedaqoji proses pedaqogikanın tədqiqat sahəsidir». «Pedaqogika tərbiyə və təhsil haqqında elmdir» əvəzinə, «pedaqogika pedaqoji proses haqqında elmdir» ifadəsinin işlədilməsini məqsədəuyğun hesab edən professor N.Kazımov məruzənin sonunda qeyd etdi ki, bu fikir həm pedaqog alimlərin əməli fəaliyyətində, həm də məktəb işində, təlim-tərbiyə prosesində nəzərə alınmalıdır.

N.Kazımov ona ünvanlanan suallara cavab verdikdən sonra məruzə ətrafında müzakirələr başlandı. Canlı fikir mübadiləsi şəraitində keçən müzakirədə çıxış edən Təhsil Nazirliyinin dərslik və nəşriyyat şöbəsinin müdiri Nəcəf Nəcəfov, TPI-nin direktoru, professor Abdulla Mehrabov, direktor müavini, professor Yəhya Kərimov, BDU-nun pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Nübar Muxtarova, professor Sərdar Quliyev, AMİ-nin prorektoru, professor Mircəfə Həsənov, Bakı Məktəbəqədər Pedaqoji Texnikumun direktoru, pedaqoji elmlər doktoru Ağahüseyn Həsənov, dosentlər Ləzifə Qasımova, Vidadi Bəşirov, 177 sayılı məktəbin direktoru Həqiqə Məmmədova və başqaları sözügedən məsələ ilə bağlı təkliflərini, rəy və mülahizələrini bildirdilər.

**(Hicran Əkbərova, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
30 yanvar 2004)**

63. PEDAQOJİ ELMİN BAŞLICA KATEQORİYALARI VƏ ONLARIN MAHİYYƏTİ

«Kateqoriya» sözünün yunanca yozumu «mülahizə», «əlamət» mənalarmı bildirir. Fəlsəfədə gerçəklik hadisələrinin, idrakın ümumi və mühüm xassələrini, tərəflərini, münasibətlərini əks etdirən əsas anlayışlardır. İnsan onu əhatə edən aləmi bu cür kateqoriyalar vasitəsilə dərk edir. Kateqoriya elmi biliyin düyün nöqtələri, insanın özünü təbiətdən ayırmasının, yəni dərk etməsinin pillələridir. (Bax. ASE, səh. 297). Pedaqogikada da kateqoriya pedaqoji elmin ümumi və mühüm xassələrini, tərəflərini, münasibətlərini və tərkib hissələrini özündə əks etdirir. Bu sözü ilk dəfə elmi pedaqogikaya gətirən əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov olmuşdur. O, bu sözü elmi məqalə və çıxışlarında, «Milli pedaqogika yollarında» adlı kitabında işlətməmiş, ən nəhayət, 2002-ci ildə dərc etdirdiyi «Məktəb pedaqogikasını» dərsliyinə yeni bir «Milli pedaqogikada başlıca kateqoriyalar; pedaqoji prosesin tamlığını təmin edən amillər» fəslini daxil etmişdir.

Həmin kitabda oxuyuruq: «Beş başlıca kateqoriya var: pedaqoji proses, tərbiyə, təlim, təhsil və psixoloji inkişaf kateqoriyalannın vəhdəti nəzərdə tutulur. Çünki təlim, tərbiyə və təhsil kateqoriyalarında oxşarlıq əlamətləri fərqli əlamətlərə nisbətən xeyli üstünlük təşkil edir: üçündə də iki tərəf (öyrədən və öyrənən) iştirak edir; üçündə də bir tərəf digər tərəfə təsir göstərir; üçündə də göstərilən təsirlər pedaqoji-psixoloji səciyyəli olur; üçündə də pedaqoji-psixoloji təsirlər məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil olur; üçündə də xalq üçün faydalı olan sistemləşdirilmiş biliklər, bacarıq və vərdislər, habelə mənəvi keyfiyyətlər mənimsənilir.

Pedaqoji prosesin əhatə etdiyi başlıca kateqoriyalara xas olan ümumi cəhətləri nəzərə alaraq milli pedaqogika onun mahiyyətini belə ifadə edir: sistemləşdirilmiş biliklərin, bacarıq və vərdislərin, habelə mənəvi keyfiyyətlərin adamlar tərəfindən məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil mənimsənil-

məsi pedaqoji prosesdir. (Bax. «Məktəb Pedaqogikası», «Çaşıoğlu» 2002, səh. 32).

Bəs pedaqoji prosesin kateqoriyalara bölünməsi hansı zərurətdən yaranmışdır? Əlbəttə, pedaqoji prosesin kateqoriyalara bölünməsi zəruriyyətinin yaranmasının amilləri çoxdur. Onların bir neçəsini göz önünə çəkək.

Birincisi, pedaqoji prosesin konkret kateqoriyalara bölünməsi pedaqogikanın mövzusu ilə bağlı mövcud olan bütün fikir ayrılığına son qoya bilir. İkincisi, pedaqogikanın tədqiqat mövzusu və sahələrinin düzgün müəyyənləşdirilməsi üçün zəmin yaradır, üçüncüsü, «təlim», «tərbiyə», «təhsil» məfhumlarının oxşar və fərqli cəhətlərinin sərhədləri düzgün müəyyənləşdirilir və beləliklə, pedaqogikanı öyrənən gənc nəslin ayrı-ayrı dərslərdə (dərş vəsaitlərində) bu məsələlərlə əlaqədar rastlaşdıqları bir-birinə daban-dabana zidd olan fikirlərin, bir-birini təkzib edən mülahizələrin, bir-birindən köklü surətdə fərqlənən təriflərin aradan qaldınmasına zəmin yaranmış olur.

Uzun illərdir ki, bütün dilçilər sözə, nitq hissələrinə verilən təriflərdə yekdil fikrə gəlmişlər. Həmçinin, fiziklər, bioloqlar, filosoflar və s.

Kimdən soruşsan ki, «bitmiş bir fikri ifadə edən bir və ya bir neçə söz birləşməsinə nə deyilir?», şübhəsiz cavab verəcəkdir ki, «cümlə»; yaxud, kimdən soruşsan ki «təsir əks təsirə bərabərdir» fizika qanununun formulası necədir, fikirləşmədən cavab verəcək ki, « $F=F$ ».

Kimdən soruşsalar ki, «şagirdlərin elmi-texniki biliklərə yiyələndirilməsi nədir? Yəqin ki, fikirləşməli olacaq» («İxtisasa giriş», səh. 38).

Kimdən soruşsan ki, «Şagirdlərin elmi və texniki biliklər sisteminə və bunlarla əlaqədar olan zehni, əməli bacarıqlar və vərdişlər sisteminə yiyələnməsi bu biliklər əsasında onlarda dünyagörüşünün təşəkkül etməsi» nədir? Şübhəsiz, xeyli fikirləşməli olacaq; yaxud, «sistemləşdirilmiş biliklərin, bacanq və vərdişlərin məcmusu» nədir, yəqin yenə düşünməli olacaq; yaxud «insanın bilik, bacanq və vərdişlərlə silahlandırılması»na nə deyilir? Yenə fikirləşmək lazım

gələcək. Yaxud, «təlim prosesində şagirdlərə verilən bilik, bacarıq və vərdişlər sisteminin məcmusu»na nə deyilir? Yəqin, yenə fikirləşməli olacaq. Dərslük və dərs vəsaitlərində «təhsilə» verilən təriflər bir birindən çox fərqlənir. Təlimin və tərbiyənin təriflərini müqayisəli şəkildə təhlil etdikdən sonra buna bənzər, hətta bundan daha ziddiyyətli yanaşmaların şahidi oluruq. Araşdırdığımız 50-dən artıq tərifin 10 faizi üst-üstə düşdüyü halda 90 faizi bir-birindən fərqlənir, ya bir-birini inkar edir, ya təkzib edir, ya da təhsilin mahiyyətini özündə əks etdirmir.

Pedaqoji proses anlayışı ilə bağlı bir neçə cəhətə diqqət yetirməyə ehtiyac duyulur. Birincisi, bu vaxta qədər elmi pedaqogikada pedaqoji proses məfhumuna ya az yer verilmiş, ya da heç verilməmişdir. Azərbaycanda Mehdi Mehdizadə, Mərdan Muradxanov, Tələt Əfəndiyev və İsfəndiyar Vəlixanlı tərəfindən 1958-ci ildə V.İ.Lenin adına API-də çap olunan «Pedaqogika» adlı tədris vəsaitində, 1964-cü ildə M.Muradxanovun redaktorluğu ilə dərc edilmiş «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitində və ondan sonra Y.Talıbov, Ə.Ağayev, İ.İsayev, A.Eminov, A.Abbasov, H.Əlizadə, F.Sadıqov, Ə.Həşimov, Ləzifə Qasımova və başqaları tərəfindən hazırlanmış dərs vəsaitlərinin heç birində pedaqoji prosesin mahiyyəti və məzmunu ilə bağlı fəsil və ya paraqraf yoxdur. Üstəlik müəlliflərin demək olar ki, hamısı pedaqoji proses deyəndə «yalnız təlim-tərbiyə müəssisələrində həyata keçirilən prosesi nəzərdə tuturlar. Pedaqoji prosesin tədqiqat sahəsi, habelə pedaqogikanın mövzusu ilə bağlı fikirlər də mübahisə doğurur. Bütün bunlar isə bizim pedaqogikaya rus alimlərinin əsərlərindən gəlir, keçmiş SSRİ məkanında müəllifi M.Şimbiryev olan pedaqogika dərsliyindən tutmuş ondan sonra Kairov, Petuxov, V.P.Yesipov, T.A.İlina, Şukina, N.İ.Boldırev, V.İ.Juravlyev, Aleksyuk, N.V.Savin, K.V.Belski, S.İ.Rinovski, M.A.Malenkov, A.N.Alekseyev, O.S.Boqdanov, A.A.Qonçarov, T.V.Velikov, V.M.Konçaşkin, F.N.Qonabolin, Y.K.Babanski, N.A.Sorokin, D.M.Qrişin, E.P.Velozertsev, V.A.Slastyonin, Baranov, Lordkipanidze, Podlasy,

B.V.Krayevskiy, A.F.Menyayev, V.M.Polonskiy, P.İ.Pitkassistiy, N.E.Şirkova və başqa müəlliflər tərəfindən hazırlanmış dərslik və dərs vəsaitlərində istər pedaqoji proses, istərsə də pedaqogikanın mövzusu və ya tədqiqat sahəsi haqqında deyilənləri nəzərdən keçirsək, fikrimizi sübut etmək üçün istənilən qədər iqtibaslar gətirmək olar.

İstər keçmiş SSRİ, istərsə də MDB və xüsusilə Rusiya məkanında hazırlanmış «Pedaqogika»larda mövzusu uşaqların, yeniyetmə və gənclərin əsasən tərbiyəsindən, bəzi hallarda isə təlim-tərbiyəsindən bəhs edən elm adlandırıldığı, pedaqogikanın tədqiqat sahəsinin təlim, tərbiyə və tədris prosesi hesab olunduğu üçün pedaqoji prosesin mahiyyəti, məzmunu haqqında müfəssəl məlumat verilməmişdir. Əslində adı çəkilən müəlliflərdən bir-ikisi istisna olmaqla onların böyük əksəriyyəti pedaqoji proses anlayışına kiçik bir münasibət belə bildirməmişlər. Adı çəkilən və çəkilməyən müəlliflərin içərisində Y.V.Babanskinin redaktoru və həmmüəlliflərdən biri olduğu «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitində (Moskva, «Prosveşşeniye», 1983, səh. 73-90) dördüncü fəsil «Pedaqoji proses» adlanır. Üç paraqraftan ibarət olan həmin fəslin birinci paraqrafı «Pedaqoji prosesin strukturu və qanunauyğunluqları» adlanır. Həmin paraqrafın ikinci abzasında R. F. Kapterov, N.K. Krupskaya, A.P. Pinkeviçin əsərlərində təqdim edilən pedaqoji prosesin iki tərifli olan təlim-tərbiyə prosesinin spesifik cəhətlərinin dərinədən öyrənilməsi və təhlil olunması göstərilir (səh. 73). Müəllif paraqrafın «Pedaqoji prosesin əsas komponentləri» yarımbaşlığı altında verilmiş şərhinin birinci abzasında isə yazır: «Pedaqoji prosesin ən böyük komponentləri təlim və tərbiyə prosesidir» (səh. 75). Göründüyü kimi, Kapterov da, Pinkeviç də, hətta Babanskinin özü də pedaqoji prosesi təlim-tərbiyə ilə məhdudlaşdırmışdır. Pedaqoji prosesin mahiyyəti, məzmunu, məqsəd və vəzifələri, onun kateqoriyaları ilk dəfə Azərbaycan pedaqoqları tərəfindən daha dəqiq, səlis daha zəngin elmi dəlillərlə izah edilmişdir. Pedaqoji proses haqqında Ə.Paşayev və F.Rüstəmovun müəllifi olduqları «Pedaqo-

gika. Yeni kurs» adlı dərş vəsaitində (Bax. «Çaşıođlu», 2002, səh. 105) «Pedaqoji proses» adlı fəslin olması təqdirəlayiq hadisədir. Müəlliflər pedaqoji prosesin mahiyyətini, məzmununu, sistemini, qanunauyğunluqlarını, mərhələlərini və texnoloji əsaslarını şərh etməklə milli pedaqogikanın yeniləşməsi, dünya standartlarına uyğunlaşdırılaraq formalaşdırılması baxımından irəliyə doğru müsbət və uğurlu bir addım atmışlar. Lakin pedaqoji prosesi müəllim və şagirdin qarşılıqlı təsiri ilə məhdudlaşdırən bu müəlliflər «Qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün müəllimlərlə şagirdlərin qarşılıqlı təsirinə pedaqoji proses deyilir» yazmaqla, deməkdə bu prosesin sərhəddini düzgün müəyyənləşdirə bilməmiş və onun kateqoriyalarından söhbət açmamışlar.

Müstəqillik qazandığımız 13 il müddətində 50-dən artıq elmi məqalə, «Milli pedaqogika yollarında», «Pedaqogika», «Ali məktəb pedaqogikası», «Məktəb pedaqogikası» kimi kitab və dərsliklərlə, «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı tədris vəsaiti ilə təhsil islahatlarının gedişində əvəzsiz xidmətlər göstərən Nurəddin Kazımov ilk dəfə olaraq pedaqoji elmin kateqoriyaların düzgün müəyyənləşdirməyə nail olmuşdur.

Pedaqoji prosesin tərkibində olan kateqoriyalardan biri tərbiyədir. Tərbiyə şüurlu insan cəmiyyəti yarandığı gündən mövcud olmuşdur. Professor Əliheydər Həşimov yazır ki, tərbiyənin tarixi insan cəmiyyətinin tarixi qədər qədimdir. İnsan cəmiyyətinin inkişaf tarixində elə bir dövr olmamışdır ki, orada yaşlı nəslin nümayəndələri gənc nəslin tərbiyəsi qayğısına qalmamış olsun. Lakin müxtəlif zamanlarda, müxtəlif inkişaf mərhələlərində tərbiyənin mahiyyəti, xarakteri və uşaqlara aşılınması yolları eyni səviyyədə olmamışdır. Ən qədim zamanlarda tərbiyə işi sadə, tərbiyə məsələləri üzrə bilik bacarıq və baxışlar məhdud olmuşdur...

Zaman keçdikcə insanların biliyi və həyat təcrübəsi artır, dünyagörüşü genişləndirir. Tərbiyə sahəsindəki təcrübə və biliklər də artır, zənginləşir. Onu sərəflərdən xələflərə vermək işi xüsusi ustalığ, qayda-qanun, adət və ənənə tələb edirdi.

Bu yolla xalq pedaqogikası yaranmışdır. (Ə.Həşimov, F.Sadıqov Azərbaycan Xalq Pedaqogikası, Bakı, Ünsiyyət 2000, səh. 6) Professor Yusif Talıbov yazır ki, «Azərbaycan məktəbi və pedaqoji fikir tarixinin çox zəngin, qiymətli incisi xalqın folklor nümunələrində irəli sürülən tərbiyə haqqında fikirləridir».

Ağılarda, laylalarda, atalar sözlərində, tapmacalarda, deyimlərdə, düzümlərdə, düzgüldə öcəşmələrdə, çaşdırma- larda, nəğmələrdə, muğamlarda, nazlamalarda, sınımalarda, yanılmaclarda, vicudnamələrdə, nəsihətlərdə, vəsiyyətlərdə, tuyuqlarda, lətifələrdə, əfsanələrdə, rəvayətlərdə, bayatılarda, qoşmalarda, dodaqdəymələrdə, diltərpənməzlərdə, nağıllarda, dastanlarda, əsatirlərdə istənilən sayda tərbiyəvi fikirlər vardır.

Klassiklərimizin əsatirlərindən kifayət qədər tərbiyəvi fikirlər gətirmək olar.

Tərbiyə nəzəriyyəsinin banisi isə mənim fikrimcə, Azərbaycan xalqının XIII əsrdə yaşamış böyük mütəfəkkiri Nəsirəddin Tusidir. Nəsirəddin Tusi özünün «Əxlaqi-Nasiri» əsərində tərbiyənin bütöv bir sistemini yaratmışdır. Tusi yazır ki, «Uşaq süddən ayrıldıqdan sonra hələ əxlaq korlanmağa vaxt tapmamış onu tərbiyə etməyə, nizam-intizama öyrətməyə başlamaq lazımdır». Uşaq, təbiətində olan fitri nöqsanlara görə, pis adətlərə meyl edə biləcəyindən vaxtından əvvəl onun qarşısını almaq, təbiətini nəzərdə tutmaqla, əxlaqını saflaşdırmaq gərəkdir. Tusiyə görə tərbiyənin bünövrəsi belə bir əsasa söykənersə uşağı fəzilətli insan səviyyəsinə yüksəltmək olar. Tusi fəzilətlərin əsasında isə hikmətin dayandığını söyləyərək yazır ki, «Hikmət cinsinə daxil olan növlərin» miqdarı yeddidir: birincisi – zəka, ikincisi – dərk cürəti, üçüncüsü – zehnin aydınlığı, dördüncüsü - öyrənmə asanlıığı, beşincisi – ağıl gözəlliyi, altıncısı – hafizə, yeddincisi – hazırcavablıqdır.

Göründüyü kimi, xalqımızın həyatına daxil olan milli tərbiyənin çox zəngin təcrübi və nəzəri əsasları vardır.

Bəs bu gün elmi pedaqogikada tərbiyə nəzəriyyəimizin qoyuluşu necədir?

Açığını etiraf etmək lazımdır ki, problemin elmi-pedaqoji ədəbiyyatda qoyuluşu heç də ürəkaçan deyil. Bunun üçün tərbiyəyə verilən bir neçə tərif nəzərdən keçirmək kifayətdir.

«Kommunist tərbiyəsi uşaqların fiziki və zehni qabiliyyətlərini məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil bir surətdə inkişaf etdirmək, onları bilik, bacarıq və vərdişlərlə silahlandırmaq, onlarda elmi-materialist dünyagörüşü təşəkkül etdirmək və kommunist əxlaqi sifətləri inkişaf etdirməkdən ibarətdir. (Bax Pedaqogika, API-nin nəşri, 1958, səh. 9).

Həmin tərif V.İ.Lenin adına API tərəfindən 1973-cü ildə nəşr olunmuş «Pedaqogikaya giriş» adlı dərs vəsaitində təkrar olunmuşdur. (bax səh. 38).

1964-cü ildə Azərbaycan Dövlət Tədris-Pedaqoji Ədəbiyyatı Nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilən «Pedaqogika» dərs vəsaitinin 5-ci səhifəsində oxuyuruq. Geniş mənada tərbiyəgənc nəslin fiziki və əqli qabiliyyətini inkişaf etdirmək, uşaqları bilik, bacarıq və vərdişlərlə silahlandırmaq və müəyyən dünyagörüşünə, əxlaqi sifətlərə yiyələndirməkdən ötrü onlara məqsədə yönəlmiş, planlı və mütəşəkkil surətdə təsir göstərməkdir (Bax, səh. 6) həmin dərsliyin 253-cü səhifəsindən «Tərbiyə nəzəriyyəsi» adlanan bölməsinin birinci abzasını nəzərdən keçirək: «pedaqogikanın əsas anlayışları olan tərbiyə, təhsil və təlimin mənası aydınlaşdırılarkən tərbiyənin iki mənada – geniş və dar mənada işlədildiyi qeyd olundu. Geniş mənada tərbiyə məfhumuna daxil olan təhsil, təlimdən, təlim nəzəriyyəsiindən bəhs edildi». Müəlliflər tərbiyəyə dar mənada «Tərbiyə uşağa edilən bütün məqsədəuyğun və mütəşəkkil təsislər deməkdir» kimi tərif vermiş, geniş mənada isə başqa bir tərif vermişlər. Başqa bir bölmədə isə təhsilə də, təlimə də eyni mənada yanaşmışlar.

«Pedaqogikadan mühafizə konspektləri» adlanan dərs vəsaitində belə bir təriflə üzləşirik, «Tərbiyə tərbiyəçi ilə tərbiyə olunanlar arasında elə qarşılıqlı fəaliyyət prosesidir ki, bu prosədə tərbiyə olunanların həyata düzgün

münasibətləri formalaşır, adətlər təşəkkül tapır» (Bakı, Maarif, 1983, səh. 206).

«Tərbiyə şəxsiyyətin məqsədyönlü formalaşdırılması prosesidir» (Bax: Pedaqogika, Bakı, Təbib, 1994, səh. 6).

Tərbiyə dedikdə bu və ya digər keyfiyyəti inkişaf etdirmək, davranış təcrübəsini formalaşdırmaq üçün tərbiyəçinin tərbiyə olunana mütəşəkkil məqsədyönlü, planlı, sistemli və fasiləsiz təsir göstərməsi prosesi başa düşülür (Bax: Pedaqogika, Renessans, 2000, səh. 79).

«Tərbiyə prosesi şəxsiyyətin inkişafı və formalaşdırılması prosesidir» (Bax: Pedaqogika, Bakı, Çarşıoğlu, 2002, səh. 312).

Bu sonuncu üç tərif isə Ə.Həşimov, F.Sadıqov, A.Abbasov, H.Əlizadə, Ə.Paşayev və F.Rüstəmov tərəfindən hazırlanmış «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitlərindən götürülmüşdür.

Bu tərifləri diqqətlə nəzərdən keçirsək, belə qənaətə gəlmək olar ki, müəlliflər tərbiyənin ayrı-ayrı əlamət və keyfiyyətlərinə, xüsusiyyət və komponentlərinə müxtəlif cür yanaşsalar da, onun məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil təsir vasitəsi olduğunu hamısı qəbul etmişlər.

Bütün bu müəlliflərdən fərqli olaraq Nurəddin Kazımov yazır: «Tarixən də, müasir dövrdə də tərbiyə birmənalı başa düşülməmişdir. Bəziləri pedaqogikanı tərbiyə kimi, tərbiyəni də təlim kimi başa düşmüşlər. Tərbiyənin qanunauyğunluqları və pedaqogikanın qanımauyğunluqları arasında fərq qoymayanlar da var. İnsan şəxsiyyətinə tərbiyəvi təsirlərlə mühit amillərinin təsirlərini eyniləşdirənlər də az deyil. Halbuki pedaqoji proses, o cümlədən tərbiyə obyektiv prosesdir, ayrı-ayrı şəxslərdən asılı olmur; Pedaqogika isə elmdir, özü də pedaqoji proses haqqında, həm də tərbiyə haqqında elmdir. İnsana mühit və tərbiyənin təsirlərini fərqləndirmək gərəkdir. Mühitin təsiri məqsədyönlü deyil, kortəbiidir. Tərbiyənin təsiri isə adətən məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil olur. Deməli, milli pedaqogikaya görə, tərbiyə kateqoriyası ilkin olaraq belə mənalandırılmalıdır: davranışla əlaqədar olan mənəvi keyfiyyətlərin adamlarda məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil surətdə formalaşdırılması

prosesidir (Bax. Nurəddin Kazımov «Məktəb pedaqogikası», Bakı, «Çaşıoğlu», 2002, səh. 33).

Mənim fikrimcə, tərbiyənin bu sonuncu tərifi qəbul etmək daha məqbul sayılmalıdır. Çünki bir kateqoriya olaraq tərbiyənin məqsədi məhz Nurəddin Kazımov tərəfindən daha müfəssəl şəkildə müəyyənləşdirilmişdir. Gəlin həmin məqsədi nəzərdən keçirək: «Sual olunur: Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi şəraitində tərbiyə işinin məqsədi nədən ibarət olmalıdır?» Suala milli pedaqogika belə cavab vermişdir: «Davranışla əlaqədar olan milli və ümumbəşəri dəyərlərə gənc nəsli məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil yiyələndirmək yolu ilə respublikamızın dövlət müstəqilliyini, sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərazi bütövlüyünü qorumağa, ölkəmizi inkişaf etmiş demokratik dövlətlər səviyyəsinə qaldırmağa qadir olan vətəndaşlar kimi yetişdirmək tərbiyənin başlıca məqsədidir» (səh. 250).

Əgər tərbiyəçi qarşıya belə məqsəd qoyarsa, o əsl Azərbaycan vətəndaşı tərbiyə etmiş olar. Məncə, izaha heç bir ehtiyac qalmır.

Tərbiyənin vəzifələri də bu məqsədə uyğun olaraq müəyyənləşdirilməlidir. Özü də formal şəkildə yox.

Respublikamızda hər il tərbiyənin ayrı-ayrı tərkib hissələri, komponentlərilə bağlı qalaq-qalaq tədqiqatlar aparılır, onlarla dissertasiyalar müdafiə edilir.

Təcrübə və mübahisələr göstərir ki, tərbiyənin yuxarıda göstərilən məqsədinə müvafiq olaraq çox saylı vəzifələr müəyyənləşdirilir.

Sual olunur: bu vəzifələrin praktik həllinə nail olmaq üçün işçi proqramlarının hazırlanması və tətbiqinə nail ola bilərikmi? Tərbiyə profilaktikası ilə bağlı dövlət və ictimai təşkilatlar qarşısında məsələ qaldırırıqmı? Fikrimcə yox. Son 10 ilin statistikasına diqqət edək. Hər il orta ümumtəhsil məktəblərini 90-100 min ətrafında şagird qurtarır, onların təxminən 20-25 bəzən isə 28-30 faizi ali məktəblərə 15-20 faizi peşə və orta ixtisas məktəblərinə qəbul edirlər. Qalan 50 faizdən artıq isə allahın ümidinə buraxılır. Tədqiqatlar göstərir ki, müstəqillik qazandığımız 13 il

ərzində orta təhsilli gənclərimizin təxminən yarım milyondan artığı təhsildən və tərbiyə profilaktikasından kənar qaldığı üçün onların tərbiyəsi də heç şübhəsiz təhsil müəssisələrinin, ictimai təşkilatların diqqətindən kənar qalır. Nəticədə onların bir qismi, İrana, Türkiyəyə, Rusiyaya, Dubaya iş dalınca getməyə məcbür olur. Bir qismi narkobizneslərin təsiri altına düşür, bir qismi küçələrdə, bazarlarda xırda alverlə məşğul olur, bir qismi isə səfil həyat təzi keçirirlər. Sovet məkanında fəaliyyət götürən pioner evləri, pionerlər sarayları, mədəniyyət evləri və mədəniyyət sarayları indi özəlləşdirilib. Onların alternativlərinin yaradılması barədə heç kəs düşünmür. Belə olduğu təqdirdə tərbiyənin məqsədindən, vəzifələrindən formal şəkildə danışmağa heç birimizin haqqı yoxdur.

Biz tərbiyənin ali məqsədini və ondan doğan vəzifələrin həlli yollarını da düşünməliyik.

Təklif edirəm ki, tərbiyə nəzəriyyəsi ilə məşğul olan mütəxəssislər məhz bu vəzifələrin həlli yollarını müəyyənləşdirməli, dövlətin və ictimai mühitin diqqətinə çatdırmalıdır.

Başlıca pedaqoji kateqoriyalardan biri də təlimdir. Əsas pedaqoji kateqoriyalardan biri olan təlim, məlum olduğu kimi, ikitərəfli pedaqoji prosesdir. Başqa sözlə desək, təlim öyrədənə öyrənenin qarşılıqlı fəaliyyətidir. Bu fəaliyyət prosesi baxçada da, orta ümumtəhsil məktəblərində də, litseydə də, orta ixtisas kollec və texnikumlarında da, ali məktəblərdə də, pilotlar, matroslar, miçmanlar, ustalar, sənətkarlar, sürücülər hazırlayan peşə kurslarında, hətta sirkdə də cərəyan edir. Deməli, təlimi məktəblə məhdudlaşdırmaq düzgün sayıla bilməz. Təəssüflər olsun ki, pedaqogika dərslük və dərslük vəsaitlərinin böyük əksəriyyətində təlim yalnız məktəbə şamil edilir.

«Təlim - müəllimin rəhbərliyi altında məqsədə yönəlmiş, planlı və mütəşəkkil bir surətdə təhsil almaq prosesidir ki, bu prosesdə şagirdlərə biliklər sisteməlik şərhl edilir, iş qaydaları göstərilir, onların bilik, bacarıq və vərdisləri şüurlu və möhkəm mənimsəmələri, idrak qabiliyyətlərinin

inkışaf etdirilməsi məqsədi ilə fəaliyyətləri təşkil olunur» (M.Mehdizadə və b. «Pedaqogika» səh. 9).

«Təlim - müəllimin rəhbərliyi altında məqsədə yönəlmiş, planlı və mütəşəkkil bir surətdə təhsil almaq prosesidir». («Pedaqogikadan mühazirə konspektləri», Bakı, «Maarif, 1983, səh. 114).

«Təlim - müəllim və şagirdlərin qarşılıqlı şəkildə məqsəd-yönlü fəaliyyətidir» (Y.Talıbov, Ə.Ağayev, A.Eminov, İ.İsayev «Pedaqogika» Bakı, «Adiloğlu», 2003, səh. 5).

«Təlim - müəllimlə - şagirdin arasında elə qarşılıqlı münasibətlər sistemi nəzərdə tutur ki, bunun nəticəsində şagird müəyyən bacarıq və vərdişlər sisteminə yiyələnir, onda əxlaqi mənəvi keyfiyyətlər formalaşır» (A.Abbasov, H.Əlizadə «Pedaqogika», Bakı, «Renessans», 2002, səh. 6).

«Təlim – müəllim və şagirdlərin xüsusi təşkil olunmuş prosesdə məqsədli və idarə olunan qarşılıqlı fəaliyyətidir» (Ə.Paşayev, F.Rüstəmov, Pedaqogika, Bakı, Çarşıoğlu, 2002, səh. 18).

«Təlim - müəllimin rəhbərliyi ilə planlı və mütəşəkkil surətdə həyata keçirilən təhsil almaq prosesinə deyilir». («Pedaqogika», ADTPƏN - Bakı, «Azərtədrisnəşr», 1964, səh. 6).

Göründüyü kimi, biri-birindən köklü surətdə (ikisi istisna olmaqla - F.S.) fərqlənən bu təriflərdə orta ümumtəhsil məktəblərindəki təlimdən söhbət gedir. Yuxarıda təlimin cərəyan etdiyi ünvanların heç birindəki təlim fəaliyyəti nəzərə alınmır. Bu təriflərdən fərqli olaraq «Milli pedaqogika yollarında» kitabında oxuyuruq: «Təlim kateqoriyasının milli pedaqogika anlamı: sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri biliklərə, bacarıq və vərdişlərə adamların məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil yiyələnməsi və bu zaman onların həm də mənəvi, psixoloji keyfiyyətlərlə silahlanmaları təlimdir». (Bax. «Milli pedaqogika yollarında», Bakı, «Ağrıdağ», 2001, səh. 142)

Moskvada dərc edilmiş «Pedaqogika» dərslikləri içərisində «Prosveşşeniye» nəşriyyatı tərəfindən buraxılan və müəlliflər heyəti tərəfindən hazırlanan «Pedaqogika» adlı

dərslərdə təlimə verilən tərifə də diqqət edək: «Təlim - öyrədənlərlə öyrənilənlərin birgə fəaliyyətidir ki, bu zamanı birincilər bilik, bacarıq verir, onların mənimsənilməsinə bu və ya digər dərəcədə rəhbərlik edir, ikincilər isə bu bilikləri, bacarıq və vərdişləri mənimsəyirlər». («Pedaqogika», Moskva, «Prosveşçeniye», 1968, səh. 26).

Məhz bu iki tərifdə təlimin bizim nəzərdə tutduğumuz bütün ünvanları, obyektləri nəzərə alınmır.

Bu cəhətdən professor N.M.Kazımovun «Ali məktəb pedaqogikası» dərsliyindəki təlim üçün daha səciyyəvi olan tərifini önəmli hesab edirik: «Öyrədənin məqsədayönlü və planlı rəhbərliyi altında milli və ümumbəşəri dəyərlərlə əlaqədar olan biliklərin, bacarıq və vərdişlərin öyrənilmələri tərəfindən mənimsənilməsi və bu zaman onların tərbiyə olunmaları və inkişaf etmələri prosesi təlimdir». (N.M.Kazımov, Ali məktəb pedaqogikası, Bakı, Nicat, 1999, səh. 21).

Fikrimizcə bu tərif təlimin bütün elmi-pedaqoji cəhətlərini özündə ehtiva edir.

Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyalarından biri də təhsildir.

Təhsil xalq təsərrüfatının ən aparıcı sahələrindən, başqa sözlə desək, ən mühüm tərkib hissələrindən biridir. Lakin uzun illər təhsil əhalinin, adamların maariflənməsi kimi izah olunub.

Ənənəvi pedaqogikalarda isə təhsil pedaqoji elmin tədqiqat sahələrindən biri kimi nəzərə alınmırdı. Əsasən tərbiyə pedaqoji elmin tədqiqat sahəsi sayılır, təhsil isə onun tərkibində nəzərdən keçirilirdi.

A.Abbasov və H.Əlizadə tərəfindən hazırlanmış «Pedaqogika»da oxuyuruq: «Tərbiyə» sözü son dərəcə geniş anlayışdır. Çox zaman «təhsil» və «təlim» də onun tərkibində nəzərdən keçirilir, hətta pedaqogikaya tərif verərkən ona «tərbiyə» haqqında elm kimi yanaşırlar. Bu, görünür, təhsil və təlim anlayışlarına nisbətən tərbiyə anlayışının daha erkən meydana gəlməsilə bağlıdır. İlk insanlar məhz tərbiyə edə-edə övladlarına bilik, bacarıq, vərdiş qazandırirdilər. İngilis

dilində «education» sözü var. O, eyni zamanda həm tərbiyə, həm təhsil, təlim, maarif, həm də ən əsası «pedaqogika» mənasını verir. (Bax: A.Abbasov, H.Əlizadə. Pedaqogika. Rennessans, 2000, səh. 79-80).

Son on ildə aparılan tədqiqatlarda isə təhsilə olan münasibət dəyişilmişdir. Son ədəbiyyatlarda pedaqoji elmin başlıca kateqoriyalarından biri olan təhsilin bilik, bacarıq, vərdişlər sistemini əhatə etməsi, müvafiq tədris müəssisələrində müəyyən müddətdə həyata keçirilməsi, təlimlə üzvü surətdə əlaqədə olması tərbiyə və inkişaf imkanlarını özündə ehtiva etməsi göstərilir.

2003-cü ildə Moskvanın «Педагогическое общество России» nəşriyyatı tərəfindən P.İ.Pudkosistıyın redaktorluğu ilə nəşr olunan «Pedaqogika» dərslində «Təhsilin məzmunu» adlanan VIII fəslin birinci paragrafının yarımbaşlığı «Содержание образования как дидактическая категория педагогической науки» adlanır. Elmi pedaqogikada təhsil didaktikanın kateqoriyalarından biri kimi təqdim edilməklə yanaşı onun bilik, bacarıq və vərdişlər sistemini əhatə etməsi, müvafiq tədris müəssisələrində yüksək dünyagörüşünə malik olan şəxsiyyətlərin yetişdirilməsini təmin etməsi, öyrətmə, təlim-tərbiyə etmə imkanlarına malik olması göstərilir.

N.Kazımov istisna olmaqla pedaqoqlarımızın heç biri təhsilin bu xüsusiyyətlərini onun mahiyyətində hətta tərifində nəzərə almamışlar. Yuxarıda təhsillə bağlı bir neçə fikir söylədiyimizi nəzərə alaraq bu məsələnin üzərində ətraflı dayanmağı məqsədmüvafiq hesab etmirik. Bircə onu qeyd eləməyi vacib sayırıq ki, professor N.M.Kazımov təhsil kateqoriyası ilə bağlı müfəssəl fikirlərlə, konseptual ideyalarla çıxış edərək təhsilə belə bir tərif vermişdir.

Burada bir məsələ üzərində bir qədər ətraflı dayanmağa ehtiyac duyulur. Bu nədir?

Məlum olduğu kimi, ölkəmizdə həyata keçirilən təhsil quruculuğu Dövlətin həyata keçirdiyi təhsil siyasətinin əsas prinsiplərinə istinad edir.

Lakin bu bir həqiqətdir ki, adamların təhsilə cəlb edilməsi şəxsi maraqlara, meyllərə, valideynlərə arzu-istəklərinə əsasən həyata keçirilir. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində isə belə artodoksal meyllərə təsadüf etmək mümkün deyil. Məsələn, Yaponiyada təhsil quruculuğu ümumxalq maraqlarına, xalqın mənafeyi naminə qurulur. Burada ayrı-ayrı fərdlərin arzuları yolverilməzdir. Bunun üçün Yaponiyada orta məktəblərdə təhsilin ayrı-ayrı pillələrində diferensiasianın düzgün həyata keçirilməsi belə artodoksal meyllərin yaranması ehtimallarını sıfıra endirir, yəni dövlət, təhsilin ilkin pillələrindən başlayaraq təhsilin diferensiasiyasını ümumxalq mənafeyi üzərində qurur və sonuncu mərhələdə artıq şagirdlərin hansı ixtisaslar üçün yararlı olmasını müəyyənləşdirir. Şagirdlər orta təhsili başa vuranda artıq onların hansı sahədə mütəxəssis olacağı müəyyənləşir və onlar topladıqları kredit ballarına uyğun olaraq ali məktəblərin müvafiq fakültələrinə qəbul olunurlar. Nəticədə həm xalqa, həm də dövlətə lazım olan güclü kadr potensialı yaranır. Bizim ölkəmizdə əksinə olaraq kadr potensialı yuxarıda qeyd etdiyim kimi valideynlərin istək və arzuları əsasında «müəyyənləşir». Bizim valideynlərin bir qismi övladlarının hüquq təhsili almasına ciddi cəhd göstərirlər. İstəyirlər ki, övladları hüquq mühafizə orqanlarında, prokuratura sistemində, ədliyyə sahəsində çalışsın və həmişə imkanlı olsun. Bir qismi isə istəyirlər ki, övladları həkim olsun, ya cərrah kimi, ya ginekoloq kimi fəaliyyət göstərsin, əli həmişə pulla oynasın. Nəticədə ölkəmiz üçün layiqli kadr potensialı yetişməsi işində əngəllər yaranır və beləliklə şəxsi mənafe dövlət mənafeinə üstün gəlir və stimulyator pozulur. Ona görə də biz təhsil işçiləri, xüsusilə elmi pedaqogika ilə məşğul olanlar orta təhsil pilləsində təhsilin diferensiasiyası ilə bağlı elmi sistemi hazırlamalı, onun dərslərlə, dərslər vəsaitlərinə gətirilməsinə nail olmalıyıq.

Bu gün valideynlər övladlarına xarici dilin və kompüter texnologiyasının öyrədilməsinə ciddi cəhd göstərirlər. Bu

yaxşı haldır. Lakin diferensasiyanın tərkib hissəsi kimi bu məsələni orta təhsil pilləsində həyata keçirmək lazımdır.

Professor N.Kazımov təhsil kateqoriyası ilə bağlı müfəssəl fikirlər söyləmiş, konseptual ideyalarla çıxış edərək gəhsilə belə bir tərif vermişdir: «Təhsil xalq təsərrüfatının tərkib hissəsi olub, müvafiq tədris müəssisələrində müəyyən müddətə öyrənilən, tərbiyə və psixoloji inkişaf imkanlarına malik olan, təlimin həm zəruri şərti, həm də nəticəsi kimi özünü göstərən, milli və ümumbəşəri dəyərlərə əsaslanan bilik, bacarıq vərdişlərin məcmusudur». (Məktəb pedaqogikası, səh. 34).

Biz bu tərifə təhsil üçün məqbul sayırıq.

İndi də pedaqoji elmin sonuncu kateqoriyası olan psixoloji inkişaf haqqında da bir neçə söz deyək.

Qeyd etmək lazımdır ki, təlim-tərbiyə sahəsində tədqiqat aparənlər xüsusilə görkəmli pedaqoqlarımız uşaqların, yeniyetmə və gənclərin əqli, əxlaqi, mənəvi, ekoloji, estetik, fiziki inkişafında eləcə də onların idrak fəaliyyətinin yüksəlməsində, təlimə maraqlarının artmasında, təlimdə geridə qalmalarının aradan qaldırılmasında psixoloji yanaşmalara böyük üstünlük vermiş, məhz bu baxımdan onların psixoloji cəhətdən öyrənilməsini vacib saymışlar. M.Mehdizadənin, M.Muradxanovun, Ə.Həşimovun, Y.Talıbovun, H.Əhmədovun, Ə.Ağayevin və başqalarının əsərlərində psixoloji yanaşmalar haqqında maraqlı fikirlər vardır. Problemin bu cəhətinə daha böyük diqqət yetirən alimlərimizdən biri olan N.M.Kazımov isə psixoloji inkişafı pedaqoji elmin kateqoriyaları sırasına daxil etmişdir. Məhz onun sayəsində pedaqoji elmin kateqoriyaları bütöv bir sistem halında təqdim olunmuşdur. N.M.Kazımov psixoloji inkişaf kateqoriyasından danışarkən göstərir ki, inkişaf ümumi fəlsəfi anlayışdır. Pedaqogikada isə şəxsiyyətin psixoloji inkişafı deyəndə təsəvvürün, təkəkkürün, iradənin, diqqətin və s. psixoloji xüsusiyyətlərin inkişafı nəzərdə tutulur (Məktəb pedaqogikası, səh. 35). Məsələyə daha diqqətlə varanda aydın olur ki, psixologiya bir elm kimi ilkin olaraq «Şəxsiyyət və fəaliyyət» problemi axarında

şəxsiyyətin psixoloji xarakteristikasını, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin psixologiyasını, şəxsiyyətin fəaliyyətinin ümumi xarakteristikasını (bu kontekstdə diqqəti, nitq və ünsiyyət); ikincisi, «şəxsiyyətin idrak prosesləri» fonunda onların duyğusunu, qavrayışını, hafizəsini, təfəkkürünü, təxəyyülünü, üçüncüsü, şəxsiyyətin fəaliyyətinin emosional iradi cəhətlərini o cümlədən, hissləri, iradəni və ən nəhayət şəxsiyyətin psixoloji xüsusiyyətlərini, yəni onların temperamentini, xarakterini və qabiliyyətini öyrənir və bütün bunlar isə pedaqoji prosesdə həyata keçirilir. Deməli, pedaqogika pedaqoji prosesi, tərbiyəni, təlimi, təhsili bir pedaqoji kateqoriya kimi qəbul edirsə, psixoloji inkişafı da bir kateqoriya kimi özünə ehtiva etməsi təbii sayılır.

Sözün əsl mənasında pedaqoji prosesdə uşağı öyrənmək üçün onun psixikasını, xüsusilə duyğusunu, qavrayışını, hafizəsini, təxəyyülünü, təfəkkürünü, hisslərini, iradəsini, diqqətini, temperament tipini, xarakterini, qabiliyyətlərini müəyyənləşdirmədən ona düzgün yanaşmaq mümkün deyil. Yalnız belə yanaşma zamanı şəxsiyyətin düzgün tərbiyəsinə, təlim fəaliyyətinin stimullaşmasına, elmi dünya görüşünün formalaşdırılmasına nail olmaq mümkündür.

Avropada bu gün «Feminist psixologiya», «Feminist pedaqogika», «Centlmen psixologiyası» da bu zərurətdən irəli gəlir. Avropa pedaqoqları və psixoloqları bu qənaətə gəlmişlər ki, cinslər arası əxlaqi münasibətlərdə yaranan uçurum yetişən nəsli psixoloji cəhətdən düzgün yaşılmasının nəticəsidir. Yeniyetmə və gənc qızların gecə barlarına, fahişəxanalara, kazinolara, faxendalara, qırmızı küçələrə (o red strit, yəni qızların və qadınların lisenziyalaşdırılmış satışı və intim istismarını nümayiş etdirən küçə) dəvət olunaraq çılpaq nümayiş etdirmələri, yarlıqlar yapışdırılmış kabinetlərdə çılpaq qadınların seksoloji jestlər nümayiş edərək müştəriləri özlərinə cəlb etmələri kimi iyrencliklərin aradan qaldırılması yolunu qadınlara lap kiçik yaşdan psixoloji cəhətdən düzgün yaşılmasında görürlər. Onlar qadını fiziki, fizioloji və mənəvi-əxlaqi cəhətdən şikəst edən bu iyrencliklərin psixologiyasını

işləyərək «Feminist pedaqogika»da onların aradan qaldırılması yollarını göstərirlər. «Centlmen pedaqogikasında da təxminən eyni məzmunlu yanaşmalar vardır. Fərq ondadır ki, bu pedaqogikada kişi ləyaqətsizliyinin aradan qaldırılması psixologiyası daha geniş şəkildə öz əksini tapır. Bu gün Avropa alimlərini narahat edən problemlərdən biri məhz Avropada «mavilər»i özündə birləşdirən qurum və təşkilatların günü-gündən artması və yeniyetmə və gənc oğlanların da bu qurum və təşkilatlara cəlb olunmasıdır.

Göründüyü kimi, pedaqoji prosesdə uşaqların təlimi, tərbiyəsi və təhsili üçün onlara həm də psixoloji cəhətdən düzgün yanaşılmasında zəruri ehtiyac vardır. Məhz ona görə də pedaqogikada psixoloji inkişaf problemi müfəssəl bir fəsil kimi öz əksini tapmalıdır.

Mən təklif edirəm ki, psixoloji inkişaf kateqoriyası «psixoloji yanaşma və psixoloji inkişaf kateqoriyası» kimi ifadə olunsun. Çünki pedaqoji prosesdə uşağın psixoloji inkişafının təmin olunması üçün ona ilk öncə psixoloji cəhətdən düzgün yanaşılmasını tələb edir.

Dünyanın ən böyük körpüləri Amerika və Yaponiyada salınmışdır. Amerikadakı «Corc Vaşinqton» körpüsünün uzunluğu 4 km, Yaponiyadakı «Akasi-Vaikiri» körpüsünün uzunluğu isə 6 km-dir, bu körpülər dünyanın ən möhtəşəm körpüləri hesab edilir. Amerikada bu günə qədər salınmış yarım milyondan artıq körpülərin təxminən 40%-i uçmuş və minlərlə insan tələfatına səbəb olmuşdur. Mən nə üçün körpüləri misal gətirirəm?

Çünki «Pedaqogika» elmi insanlarla elm, təhsil və tərbiyə arasında əsl körpü rolunu oynayır. Bu körpü elə möhtəşəm qurulmalıdır ki, yüz illər boyu insanların təlimi, tərbiyəsi və təhsilinə xidmət edə bilsin. Bu gün körpü mühəndisliyi sənəti elə bir zirvəyə yüksəlmişdir ki, adam o zirvəyə tamaşa edəndə heyrətdən uğunur. Körpü mühəndisləri Yaponiya ilə Alyaskanı, İtaliya ilə Siciliyanı birləşdirəcək körpü layihəsi hazırlamışlar. Cəbəllütərix boğazını birləşdirəcək körpünün tikilməsinə yaxın zamanlarda başlanılacağı ehtimal olunur. Bu nəyin sayəsində baş verir? Dünya mühəndislik sənətinin

korifeylərinin birləşməsi sayəsində. Biz də pedaqogika elmini yüksək zirvələrə ucaltmaq üçün beləcə birləşməliyik. Respublika Təhsil Şurasının pedaqoqlarımız arasında birlik yaratmaq təşəbbüsünü yalnız alqışlamaq lazımdır. Diqqətinizə görə sağ olun.

**(Fərahim Sadıqov, Pedaqoji elmlər doktoru, professor,
«Təhsil və zaman» qəzeti, 14 aprel 2004)**

64. MİLLİ PEDAQOGİKA İLƏ BAĞLI YENİ İDEYALAR İŞİĞİNDƏ

«Azərbaycan Respublikasının bütün sahələrində olduğu kimi təhsil sahəsində də geniş miqyaslı islahatlar aparılır. Aparılan islahatların gedişi və ilkin nəticələri göstərir ki, yaranan bir çox pedaqoji anlayışları və hadisələri ənənəvi pedaqogika çərçivəsində həll etmək mümkün deyil. Təhsil sahəsində aparılan islahat təhsil məsələlərini öyrənən pedaqoji elmdə də islahat aparılmasını zərurətə çevirmişdir», –deyən professor Nurəddin Kazımov Azərbaycan pedaqoji elminin inkişafında müstəsna əhəmiyyət kəsb edən dəyərli tədqiqatlar aparır, faydalı işlər görür. Bu dəyərli tədqiqatlar və yazılar içərisində onun milli dəyərlərimizə, mövcud dövlət direktivlərinə, pedaqoji fikir tariximizdəki zəngin irsimizə, o cümlədən Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığına, görkəmli mütəfəkkirlərimizin, klassiklərimizin, çağdaş şair və yazıçılarımızın fikirlərinə üstünlük verən, habelə digər ölkələrin faydalı fikir və təcrübəsinə laqeyd qalmayan milli pedaqogika yaratmaq sahəsindəki xidmətləri xüsusi qiymətləndirilməlidir. Milli pedaqogika sahəsində N.Kazımovun yaratdığı zəngin pedaqoji irsin ən dəyərli nümunələri sırasına müstəqillik dövründə hazırladığı yeni tədris proqramları, dərslikləri, dərs vəsaitləri, monoqrafiyaları, elmi məqalələri, pedaqoji elm sahəsində onun rəhbərliyi ilə aparılan islahatın əsas leytmotivini təşkil edir. Bütün bunları isə onun yetişdirmələri, xüsusilə aspirantları, dissertantları, doktorantları və vaxtilə bu yolu

keçərək hazırda pedaqoji elmlər namizədi, pedaqoji elmlər doktoru, dosent, professor kimi elmi dərəcələri, adları və rütbələri daşıyan mütəxəssislər, peşə sahibləri tərəfindən təsdiqlənir, təqdir olunur. Onlar N.Kazımovun 400-dən artıq elmi əsərində mövcud olan bu zəngin pedaqoji irsi, xüsusilə milli pedaqogika sahəsindəki konsepsiyalarını gələcək nəsillərə çatdırmaq üçün respublikamızda Nurəddin Kazımov məktəbi yaratmaq qərarına gəlmişlər. Bakı Slavan Universitetinin pedaqogika kafedrasının dosentləri və Nurəddin Kazımovun yetirmələrindən olan Ayaz Qasimov, Nazim Mirzəyev və Azərbaycan Təhsil Problemləri İnstitutunun əməkdaşı, Respublika Pedaqoji Cəmiyyətinin sədr müavini Rövşən Babanlının təşəbbüsü ilə pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovun yetirmələri bir yerə toplaşaraq haqqında danışılan məsələni müzakirə etmişlər.

Dekabrın 8-də keçirilən həmin toplantı iştirakçılarını təşəbbüskarlar adından dosent Ayaz Qasimov salamlamış və toplantını aparmaq üçün kiçik tərkibdə rəyasət heyəti seçməyi təklif etmiş, N.Kazımovun özündən, professor Fərahim Sadıqovdan, Gəncə Dövlət Universitetinin dosenti Qaçay Tağıyevdən və «Azərbaycan müəllimi» qəzetinin baş redaktoru, N.Kazımovun rəhbərliyiylə dissertasiya üzərində işləyən Valeh Mirzədən ibarət rəyasət heyəti seçilmişdir. Səmimi şəraitdə keçən toplantını professor F.Sadıqov aparmışdır. O, ilk sözü N.Kazımova vermişdir. N.Kazımov Azərbaycan Dövlət Universitetində, Naxçıvan Dövlət Universitetində, Naxçıvan Özəl Universitetində, Sumqayıt Dövlət Universitetində, Bakı Slavyan Universitetində, Azərbaycan Dillər Universitetində, Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində, habelə ABŞ-ın, Böyük Britaniyanın, Almaniyanın, Türkiyənin, Rusiyanın müxtəlif universitetlərində baş müəllim, dosent, professor, kafedra müdiri və hətta rektor kimi fəaliyyət göstərən yetirmələrinin bir yerə toplayaraq milli pedaqogikamızın perspektivləri, yetişən nəslin təlimi, tərbiyəsi və təhsili sahəsində öz yeni,

ideyaları ilə bağlı fikir mübadiləsi apardıqları üçün onlara öz təşəkkürünü bildirmişdir.

Toplantıda N.Kazımovun elmi rəhbərliylə namizədlik və doktorluq dissertasiyalarını müvəffəqiyyətlə müdafiə etmiş, uzun illər Gəncə Dövlət Universitetinin elmi işlər üzrə prorektoru kimi fəaliyyət göstərmiş, hazırda həmin universitetdə kafedra müdiri vəzifəsini aparan pedaqoji elmlər doktoru, professoru Şahin Tağıyev Nurəddin Kazımovun həyatı və elmi yaradıcılığını özündə əks etdirən əyani vəsait və şəkillər nümayiş etdirmişdir. Onların içərisində ölkəmizdə ilk dəfə olaraq N.Kazımov tərəfindən hazırlanmış «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı dərs vəsaiti əsasında Ş.Tağıyevin rəhbərlik etdiyi kafedra əməkdaşları tərəfindən tərtib edilmiş «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» stendin şəkilləri toplantı iştirakçılarının böyük marağına səbəb olmuşdur. Ş.Tağıyev Gəncə Pedaqoji Universitetinin alimin «Milli pedaqogika yollarında», «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası», «Müqayisənin əməli və nəzəri məsələləri» adlı dərslik və dərs vəsaitlərindən həm tələbələrin, həm də alimlərin bəhrələnməsi barədə məlumat verdi.

Professor Ş.Tağıyevin söylədiyi xatirələr içərisində onun N.Kazımova birgə Tbilisi şəhərində müdafiə şurasında erməni tədqiqatçısının elmi ideyalarının N.Kazımov tərəfindən darmadağın edilməsi, ermənilərin professoru qarşı terror aktı planlaşdırmalarını və Şahin müəllimin həmin terror aktının qarşısını böyük məharətlə alması barədəki xatirələri də maraqla dinlənilmişdir.

Toplantıda vurğulanmışdır ki, ölkəmizdə didaktika sahəsində aparılan tədqiqatların epizodik xarakter daşmasını nəzərə alan N.Kazımov bu sahədə əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir. Xüsusilə didaktikanın müxtəlif problemləri, o cümlədən I sinifdə riyazi biliklərin verilməsi metodikası, yeni biliyin verilməsi, təlimə rəhbərlik və nəzarət, dərs cədvəllərinin tərtibinin elmi əsasları problemlərini əhatəli tədqiq edən Şahin Tağıyevin, İsmayıl Əliyevin, Lətifə Qasımovanın, Rüksarə Məmmədovanın

namizədlik dissertasiyaları, müxtəlif səpkili əsərləri bu gün də respublikamızda elmi didaktikanın ən layiqli töhfələri hesab olunur. N.Kazımovun yetirmələri adından çıxış edən Naxçıvan Özəl Universitetinin rektoru, pedaqoji elmlər doktoru İsmayıl Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikasında pedaqoji elmlər sahəsində tədqiqatların aparılması, xüsusilə dissertasiyaların hazırlanması və müdafiəsilə bağlı N.Kazımovun yetişən gənc alimlərə, xüsusilə qadın tədqiqatçılara göstərdiyi qayğıdan böyük fəxarət hissilə danışib bunu Nurəddin Kazımov məktəbinin ən dəyərli nəticəsi kimi dəyərləndirdi. Həmin fikri dəstəkləyən Bakı Dövlət Universitetinin dosenti Lətifə Qasımova Nurəddin Kazımovun milli pedaqogika ideyalarına, təlim-tərbiyə və təhsillə bağlı fikirlərinə toxunaraq həmin universitetin dosenti Rəhimə xanımla birgə hazırladıqları «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitini öz elmi rəhbərinə ithaf etdiyini xatırlatdı.

Söz Azərbaycan Dövlət Universitetinin dosenti Fikrət Rzayevə verildi. O, fərdi və dövlət müqavilələri əsasında ABŞ-ın, Böyük Britaniyanın və Almanianın müxtəlif universitetlərində apardığı məşğələlərin, Amerikanın və Avropanın auditoriyalarında oxuduğu mühazirələrinin uğurunu yüksək səviyyədə qarşılmasını öz elmi rəhbəri Nurəddin Kazımovun ona olan ciddi tələbkarlığı ilə əlaqələndirdi.

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin dosenti Zərifə Əliyeva Nurəddin Kazımov tələbkarlığından düzgün nəticə çıxarmayanların bu gün də elmdə axsadıqlarından, həmin tələbkarlığa öz əməli işlə cavab verənlərin isə böyük nailiyyətlər qazandıqlarından söz açaraq dedi: «Mən Nurəddin Kazımovu həm Azərbaycan, həm də dünya pedaqogikasının korifeylərindən biri hesab edirəm».

N.Kazımovun dissertantı olan türkiyəli İbrahim Kurt Nurəddin Kazımovun elmi ideyalarının artıq Türkiyə Cümhuriyyətində tətbiq olunmağa başladığını bildirməklə yanaşı qardaş Türkiyənin ümumtəhsil və ali məktəblərində N.Kazımovun konsepsiyalarından daha geniş istifadə olunması naminə Türkiyədə də bu məktəbin səyyar iclas-

larından birinin təşkil olunmasına təşəbbüs göstərəcəyini əminliklə bildirdi.

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti Təriyel Məmmədov, Azərbaycan Dillər Universitetinin dosenti Vidadi Bəşirov Nurəddin Kazımovun yeni və ən aparıcı pedaqoji konsepsiyalarının konfransalarda müzakirə obyektinə çevrilməsini faydalı hesab edərək alimin Prezident təqaüdünə təqdim olunmasını təklif etdilər.

«Azərbaycan müəllimi» qəzetinin baş redaktoru, şair, publisist Valeh Mirzə N.Kazımovun elmi rəhbərliyiylə işlədiyi dissertasiyasında N.Kazımovun tərbiyəşünaslıq irsindən bəhrələndiyini söylədi və onun bir sıra konsepsiyalarının faydalılığını şərh edərək göstərdi ki, N.Kazımovun milli pedaqogikası ənənəvi pedaqogikalardan fərqli olaraq yalnız tərbiyə kateqoriyasını deyil, tərbiyə kateqoriyasının da daxil olduğu pedaqoji prosesin kateqoriyalarını pedaqoji elmin tədqiqat sahəsi hesab edir, təlim-tərbiyə prinsiplərinin əsasında qanunauyğunluqların dayandığını sübut edir, təlim üsullarının təlim mərhələləri ilə bağlı olduğunu göstərir.

Valeh Mirzə Nurəddin Kazımov məktəbinin yaradılmasını pedaqoji fikir tariximiz üçün çox faydalı hesab edərək göstərdi ki, belə bir məktəbin yaradılması bir neçə cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Birincisi, ona görə ki, respublikamızda mövcud olan Mehdi Mehdizadə, Mərdan Muradxanov, Əhməd Seyidov, Əliheydər Həşimov əsərlərində ancaq nəzəri fikirlər söylənir; heç birinin praktik fəaliyyət barədə təkliflərinə rast gəlmirik. Nurəddin Kazımov məktəbinin yaradılması və onun praktik fəaliyyətinə nail olunmasına cəhd göstərilməsilə bağlı təşəbbüsü alqışlayıram. Güman edirəm ki, yuxarıda adları çəkilən korifey pedaqoqlarımızın da məktəblərinin yaradılması ilə bağlı onların yetirmələrinin təşəbbüs göstərəcəyini ümidlə yanaşmaq olar.

İkincisi, N.Kazımov məktəbinin yaradılmasının əhəmiyyəti odur ki, respublikamızda fəaliyyət göstərən bütün tədris müəssisələrində həyata keçirilən təlim-tərbiyə işlərinin

nümunəvi qurulmasında həmin məktəbin ideyalarından, müddəalarından doğan nəticələrdən, təkliflərdən, tövsiyələrdən bolluca bəhrələnəcəklər. Bütün bunları nəzərə alıb «Azərbaycan müəllimi» qəzetində Nurəddin Kazımov məktəbinin fəaliyyətini mütəmadi işıqlandırılmağı məqsədəmüvafiq hesab edirəm.

Toplantının sonunda N.Kazımov məktəbinin yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış edən A.Qasımovun, N.Mirzəyevin, R.Babanlının məktəbin struktur quruluşunu gələcəkdə necə gördüklərini şərh etmişlər. Toplantının əksər iştirakçıları məktəbin «Milli pedaqogika məktəbi» adlandırılmasını təklif etdilər.

Toplantı qərara aldı ki, məktəbin konkret adlandırılması onun fevral ayında (2005) keçiriləcək ikinci yığıncağında bir daha müzakirə edilsin. Tövsiyə olundu ki, məktəbin işində iştirak edənlər BSU-nun pedaqogika kafedrasına (A.Qasımov, N.Mirzəyev, ADU-nun pedaqogika kafedrasının üzvlərinə və «Azərbaycan müəllimi» qəzetinə müraciət edilsin. Belə olarsa, məktəbin adının dəqiqləşdirilməsində oxucuların da faydalı təkliflərini nəzərə almaq olar.

Toplantının sonunda N.Kazımov ona və elmi yaradıcılığına göstərilən obyektiv münasibətə, hörmət və ehtirama görə öz yetirmələrinə minnətdarlığını bildirdi.

(Sifahi Səfərova, Billurə Cavadova, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 17 dekabr 2004)

65. «MİLLİ PEDAQOGİKA MƏKTƏBİ»NİN NÖVBƏTİ RESPUBLİKA SEMİNAR-MƏŞĞƏLƏSİNDƏ

Fevralın 28-də Heydər Əliyev muzey-lektoriyasında Pedaqogika kafedrasının təşəbbüsü ilə «Milli Pedaqogika Məktəbi»nin növbəti respublika seminar-məşğələsi keçirildi. Məşğələdə «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları» problemi müzakirə olundu.

Tədbirdə universitetimizin professor-müəllim heyəti və tələbələrini ilə yanaşı respublikamızın digər təhsil ocaqlarından və təhsil müəssisələrindən gələn qonaqlar da iştirak edirdilər.

Tədbiri giriş sözü ilə tədris işləri üzrə prorektor, dosent Natiq Yusifov açdı. O, müzakirə iştirakçılarını salamladıqdan sonra seminar-məşğələlərin mövzusu və aktuallığı barədə məlumat verdi. Seminar-məşğələnin aparılması pedaqoji elmlər doktoru, professor F.Sadıqova həvalə edildi.

Professor F.Sadıqov «Milli pedaqogika məktəbi» və seminar-məşğələnin mövzusu haqqında yığcam məlumat verdikdən sonra sözü «Milli pedaqogika məktəbi»nin banisi pedaqoji elmlər doktoru, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımova verdi. «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları» problemi haqqında öz fikirlərini söyləyən professor N.Kazımov ona ünvanlanmış suallara ətraflı cavab verdi.

Bundan sonra problemin müxtəlif aspektləri üzrə müzakirələr başlandı. Pedaqoji elmlər doktoru, professor N.M.Kazımov «Pedaqoji qanunauyğunluğun ədəbiyyatda qoyuluşu», pedaqoji elmlər doktoru, professor F.B.Sadıqov «Pedaqoji prosesin tamlığını ifadə edən qanunauyğunluq», Azad Həmkarlar Təşkilatının sədri M.Y.Məmmədov «Təlimin psixoloji inkişafı ilə bağlı qanunauyğunluqlar», pedaqoji elmlər namizədi, dosent O.A.Abbasov «Pedaqoji prosesdə tələblərlə bağlı qanunauyğunluğun nəzərə alınması zəruriliyi» mövzusunda çıxış etdilər. Canlı müzakirə şəklində keçirilən seminar-məşğələdə «Milli pedaqogika məktəbi»nin qazandığı uğurlardan və qarşıda duran problemlərdən söz açıldı.

Yekun sözü ilə çıxış edən professor N.M.Kazımov tədbirdə iştirak etdiklərinə görə professor-müəllim heyətinə və tələbələrə öz minnətdarlığını bildirdi.

Tədbirdə növbəti seminar-məşğələnin «Təhsilin məqsədi» probleminə həsr olunması qərara alındı.

Seminar-məşğələdə elmi işlər üzrə prorektor, professor Zeydulla Ağayev, ixtisasartırma və kadrların yenidən hazırlanması fakültəsinin dekanı, dosent Məcid Əliyev,

psixologiya elmləri doktoru R.İ.Əliyev, Naxçıvan Özəl Universitetin rekoru, pedaqoji elmlər doktoru İ.İ.Əliyev, pedaqoji elmlər namizədi, dosent V.P.Bəşirov, «Qafqaz» Universitetinin əməkdaşı İ.Kurt, AMİ-nin rektor əvəzi, professor M.M.Həsənov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent N.M.Mirzəyev, ADU-nun pedaqogika kafedrasının müəllimi, dissertant N.B.Xiyalova, pedaqoji elmlər namizədi, dosent A.S.Qasimov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent A.N.Kazimov (BSU), ADU-nun Pedaqogika kafedrasının dissertantı A.C.Mollayeva, GDU-nun dosenti, pedaqoji elmlər namizədi Q.T.Tağıyev, ADP kollecinin müəlliməsi M.M.Quliyeva, BDU-nun dosenti L.N.Qasimova, pedaqoji elmlər namizədi dosent, A.D.Teymurlu, ADU-nun Pedaqogika kafedrasının müəllimi, dissertant M.İ.Ələkbərova və başqaları iştirak edirdilər.

(Aynur Zərbəliyeva, «Poliqlot» qəzeti, 9 mart 2005)

66. «MİLLİ PEDAQOGİKA MƏKTƏBİ» TƏRƏQQİ YOLUNDA («Milli Pedaqogika Məktəbi»nin ikinci məşğələsi haqqında qeydlər)

Azərbaycan Dillər Universitetində «Milli Pedaqogika Məktəbi»nin növbəti respublika seminar məşğələsi keçirilmişdir. Məşğələdə «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları» problemi müzakirə olunmuşdur.

Məşğələdə müxtəlif ali məktəblərdən Azərbaycanın görkəmli pedaqoqları, psixoloqları iştirak etmişlər: S.Quliyev (ADPU), F.Rüstəmov (ADPU), M.İlyasov (ADPU), H.Əliyev (ADPU), İ.Musayev (ADPU), L.Qasimova (BDU), R.Əliyev (TPI), İ.İsayev (TPI), P.Əliyev (TPI), B.Quliyev (ADPU), Ş.Ağayev (AMİ), İ.Əliyev (ADPU), Z.Əliyeva (AMİU), M.Qurbanov (GDU), N.Mirzəyev (BSU), A.Qasimov (BSU), A.Kazimov (BSU), M.Ağayev (AMİ), Sabir Quliyev, M.Əliyev, Z.Ağayev (ADU), ADU-nun pedaqogika kafedrasının bütün üzvləri və b.

Professor Nurəddin Kazımovun adı ilə bağlı olan «Milli Pedaqogika Məktəbi»nin seminar məşğələsinin başlanması ilə əlaqədar ADU-nun tədris işləri üzrə prorektoru dos. N.Yusifov giriş sözündə qeyd etdi ki, bu tədbirin təhsilin məzmununu yaxşılaşdırmaq, günün tələbləri səviyyəsinə qaldırmaq üçün böyük əhəmiyyəti var. Xüsusi ilə «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları» məsələsinin müzakirəsi həm təlim, həm tərbiyə prosesi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Sonra dos. N.Yusifov seminarı aparmaq üçün sözü «Milli pedaqogika məktəbi»nin idarə heyətinin sədri prof. Fərahim Sadıqova verdi.

Prof. Fərahim Sadıqov məktəbin məşğələsini açaraq dedi: «İcazə verin ilk öncə məktəbin gündəliyi ilə Sizi tanış edim. Gündəlikdə əsasən iki məsələ nəzərdə tutulmuşdur. Birinci, «Milli Pedaqogika Məktəbi»nin idarə heyətinin üzvü, BSU-nun dosentinin doktorluq dissertasiyasının müzakirəsi. A.Qasımovun doktorluq dissertasiyasının mövzusu belədir: «Pedaqoji proseslə mühit arasındakı qarşılıqlı əlaqədə qanunauyğunluqlar» kimi müəyənləşdirilmişdir. Əvvəlcə sözü onun özünə verək, mövzu ilə bağlı aparacağı tədqiqatın əsas istiqamətləri barədə məlumat versin».

A.Qasımovun məlumatından sonra ADPU-nun professoru S.Quliyev, ADPU-nun kafedra müdiri dos. H.Əliyev, həmin universitetin dosentləri M.İlyasov, İ.İsayev, İ.Musayev və prof. F.Rüstəmov mövzunun aktuallığını əsaslandıraraq bəyəndiklərini bildirdilər.

–İndi isə ikinci məsələmizin müzakirəsinə başlayaq, – deyə F.Sadıqov sözünü davam etdirdi: «Hamınıza məlumdur ki, Azərbaycan pedaqogika elminin çox böyük korifeyləri vardır: M.Mehdizadə, M.Muradxanov, Ə.Seyidov, Ə.Həşimov, N.Kazımov, B.Əhmədov, Ə.Ağayev, H.Əhmədov və başqaları. Onların hər biri özlüyündə böyük bir məktəbdirlər. Lakin bu məktəblərin heç birisinin praktik fəaliyyəti yoxdur. Ona görə də, biz, yəni Nurəddin Kazımovun yetirmələri, aspirantları, dissertantları, doktorantları və onun elmə gətirdiyi insanlar belə qərara gəldik

ki, N.Kazımovun məktəbinin praktik fəaliyyətinə rəvac verək. Ona görə də ilk öncə məktəbin təsis konfransını keçirdik. Konfransda «Milli Pedaqogika Məktəbi»nin idarə heyəti seçildi və idarə heyətinə rəhbərlik mənə həvalə olundu. İdarə heyəti məktəbin işçi proqramını hazırlamış və bu zəngin proqrama pedaqogikanın ən qlobal problemlərinin müzakirəsi də daxil edilmişdir. Onlardan birinin, yəni «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları» probleminin müzakirəsinə Sizi dəvət etmişik. Sevindirici haldır ki, məşğələmizin bu müzakirəsinə Bakı şəhərindəki ali məktəblərimizin pedaqogika kafedralarının demək olar ki, bütün aparıcı alimləri ilə yanaşı təhsil problemləri institutunun əməkdaşları, Lənkəran Dövlət Universitetinin, Naxçıvan Dövlət Universitetinin, Naxçıvan Özəl Universitetinin, Sumqayıt Dövlət Universitetinin, Gəncə Dövlət Universitetinin əməkdaşları da iştirak edirdilər.

İcazə verin məşğələmizə başlayaq. İlk məruzəni eləmək üçün sözü «Milli pedaqogika məktəbi»nin banisi professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin müəllim Kazımova verək. O, elmi pedaqoji ədəbiyyatda qanunauyğunluğun qoyuluşu barədə bizə məlumat verəcəkdir.

N.Kazımov məruzəsində aşağıdakıları açıqladı: «Pedaqoji qanunauyğunluq məsələsi ilə bir çox mütəxəssislər məşğul olmuş və indi də məşğul olmaqdadırlar. Lakin buna baxmayaraq, problem hələ də köklü şəkildə həll edilməmişdir. Rus dilində çap olunmuş «Pedaqogika» adlı dərs vəsaitlərindən süzülüb eynilə Azərbaycanda nəşr olunan həmin adda dərs vəsaitlərinə gətirilmiş nöqsanlar səciyyəvidir. Onlardan bəzilərini burada səsləndirək: pedaqoji elmin qanunauyğunluqları ilə pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları arasında fərq qoymamaq; pedaqoji prosesin (təlim və tərbiyənin) prinsipini qanunauyğunluq hesab etmək; hansısa qanunu qanunauyğunluq kimi vermək; pedaqoji prosesin qanunauyğunluğunu pedaqoji prosesdən kənar axtarmaq; kənar hadisələrdəki hansısa qanunauyğunluğu pedaqoji prosesə aid etmək; qanunauyğunluğun ifadəsində səbəb və nəticə arasındakı asılılığı

göstərməmək (məsələn: özünüidarə uşaq kollektivinin qanunauyğunluğudur); nəyisə qanunauyğunluq hesab etmək, lakin mahiyyətini açmamaq; səbəb və nəticəni göstərməmək, hətta asılılığın qanunauyğun olduğunu da qeyd etmək, lakin burada qanunauyğunluğun nədən ibarət olduğunu açmamaq. Sadalanan faktlar göstərir ki, pedaqoji elmdə indiyədək bir dənədə olsun pedaqoji qanunauyğunluq normal ifadə olunmamışdır. Məsələn, Azərbaycanda çap olunmuş pedaqogikalardan birində qanunauyğunluq belə ifadə edilir: «təkrarların çoxluğu təlimin səmərəliliyinə güclü təsir göstərir». Elmdə çoxdan sübut olunub ki, əvvəla, hər cür təkrar yox, şüurlu təkrarın səmərəsi olur; ikincisi, təkrarın çoxluğu bəzən şüuru kütləşdirə bilir və s.

Pedaqoji qanunauyğunluq məfhumunu səciyyələndirən digər başlıca əlamət onun pedaqoji hadisələrdə cərəyan etməsindədir. Pedaqoji hadisə deyəndə, məsələn, zəngin vurulması, şagirdlərin (tələbələrin) və müəllimin sinfə (auditoriyaya) daxil olması, salamlaşmaları, davamiyyətin nəzərdən keçirilməsi, şagirdlərin (tələbələrin) hazırlıq vəziyyətinin üzə çıxarılması və s. və i.a. saysız-hesabsız hadisələr nəzərdə tutulur.

O da aydındır ki, pedaqoji prosesdə məqsədyönlü, planlı və cərəyan edən hadisələrlə yanaşı, məqsədi o qədər də aydın olmayan, qeyri-planlı və qeyri-mütəşəkkil hadisələr də müşahidə olunur. Məsələnin cövhəri orasındadır ki, pedaqoji qanunauyğunluqlar birinci və ikinci səciyyəli hadisələrin çulğalaşdığı məqamlarda da təzahür edir.

Pedaqoji qanunauyğunluğu səciyyələndirən üçüncü əlamət pedaqoji hadisələri törədən səbəblərlə bağlılığındadır. Məlumdur ki, pedaqoji hadisələrin müəyyən səbəbləri olur. Hansısa səbəb olmadan heç bir hadisə cərəyan etməz. Məsələn, müəllim tapşırıq verir, şagirdlər həmin tapşırıq üzərində işləyirlər. Bu misalda şagirdlərin icra etdikləri işin səbəbi müəllim verdiyi tapşırıqdır. Yaxud, şagird başa düşmədiyi məsələni izah etməyi müəllimdən xahiş edir. Müəllim məsələni izah edir. Bu misalda müəllimin izahat verməsinin səbəbi şagirdin sualıdır.

Pedaqoji qanunauyğunluq məfhumunu səciyyələndirən başlıca əlamətlərdən biri də hadisədə səbəbin törətdiyi nəticənin varlığıdır. Hər bir hadisədə səbəb varsa hökmən nəticəsi də olur. Yuxarıda gətirdiyimiz birinci misalda müəllimin tapşırığı səbəb idisə, şagirdlər tərəfindən tapşırığın icrası nəticədir. İkinci hadisə şagirdin sualı səbəb idisə müəllim tərəfindən onun izahı nəticədir.

Unutmaq olmaz ki, pedaqoji hadisələrdə aydın və ya qeyri-aydın sezilən nəticələr faydalı da, zərərli də, neytral da ola bilər. Pedaqoji hadisələrdə nəticələrin necəliyi də, səbəblərin necəliyi də, tədqiqatçılar (müəllimlər, digər tərbiyəçilər) tərəfindən öyrənilməli və nəzərə alınmalı olur.

Pedaqoji hadisələrdəki səbəb və nəticə arasında asılılığın mövcudluğu da pedaqoji qanunauyğunluğun əlamətlərinə aiddir. Bu cür asılılıq müvəqqəti, epizodik, keçici də ola, təkrarlanan, davamlı da ola bilər. Pedaqoji qanunauyğunluq üçün birinci hal səciyyəvi deyil, ikinci hal səciyyəvidir.

Deyilənləri nəzərə alaraq pedaqoji prosesin qanunauyğunluğu məfhumunun mahiyyətini belə ifadə etmək olar: təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişaf hadisələrində davamlı təkrar olunan səbəb və nəticə asılılığının mahiyyətinin açılması aydın və dəqiq ifadəsi pedaqoji prosesin qanunauyğunluğu adlanır.

Pedaqoji qanunauyğunluqları iki böyük qrupa ayırmaq lazım gəlir: pedaqoji elmin qanunauyğunluqları və pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları. Burada pedaqoji elmin qanunauyğunluqları barədə danışmağı vacib hesab edirik. Çünki, əvvəla, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları barədə «Məktəb pedaqogikası»nda ətraflı danışılıb, ikincisi, indiyədək pedaqoji elmin nəzəriyyəsi və tarixi ilə məşğul olan mütəxəssislərdən heç kəs bu məsələni xüsusi olaraq qaldırmamışdır; halbuki, real həyatda pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları ilə yanaşı pedaqoji elmin özünün də spesifik qanunauyğunluqları mövcuddur. Bu qanunauyğunluqlar nələrə əlaqədardır və nələrdən ibarətdir? Bu cür

sualların cavabı pedaqoji elmlə məşğul olan mütəxəssislərimizə də, sırası müəllimlərimizə də məlum olmalıdır.

Məlumdur ki, pedaqoji elm və pedaqoji proses arasında qarşılıqlı əlaqə mövcuddur: pedaqoji elm pedaqoji prosesə, pedaqoji proses də pedaqoji elmə təsir göstərir. Burada üzə çıxarılan qanunauyğunluqlardan biri belədir: pedaqoji elm pedaqoji prosesdə baş verən yenilikləri nə qədər ətraflı nəzərə alırsa bir o qədər də zənginləşir; və əksinə, pedaqoji proses iştirakçıları elmdə formalaşmış yeni ideyalardan nə qədər tez xəbər tutaraq öz işində nəzərə alırsa pedaqoji təcrübəni bir o qədər irəlilətməmiş olur. Pedaqoji elmin başqa qanunauyğunluğu: pedaqoji elm nümayəndələri digər elmlərin nailiyyətlərindən nə dərəcədə xəbərdar olub öz tədqiqatlarında nəzərə ala bilirsə o dərəcədə pedaqoji elmin inkişafına yardım etmiş olurlar.

Pedaqoji elmin həyatla əlaqəsində özünü göstərən qanunauyğunluqlardan biri belədir: ətraf mühitdə adamların təliminə, tərbiyəsinə, təhsil və psixoloji inkişafına mane olan hadisələrə pedaqoji elm mütəxəssisləri nə dərəcədə operativ müdaxilə edirsə cəmiyyətimizə bir o dərəcədə köməklik göstərmiş olurlar.

Pedaqoji elmin pedaqoji irsimizlə əlaqəsində müşahidə olunan qanunauyğunluqlardan birini burada qeyd edək: çağdaş pedaqoji elm pedaqoji irsimizi nə qədər dərindən araşdırırsa bir o qədər də özünü zənginləşdirir.

Pedaqoji elm və metodika arasındakı qarşılıqlı əlaqədə iki əsas qanunauyğunluq diqqəti cəlb edir: pedaqoji elm daşıyıcıları fənlərin tədrisi metodikalarına az maraq göstərdiyi kimi, metodika daşıyıcıları da pedaqoji elmdəki yeniliklərə az maraq göstərdiyindən pedaqoji elm metodika cəhətdən, metodika isə pedaqoji elm cəhətdən durğunluğa yuvarlanmaqdadır. Durğunluq meylini aradan qaldırmaq üçün metodika mütəxəssisləri üzünü pedaqoji elmə tərəf, pedaqoji elm mütəxəssisləri də üzünü metodikaya tərəf çevirməlidir».

Söz yenidən Fərahim Sadıqova verildi. O dedi: «Hər şeydən öncə qanunauyğunluq anlayışı haqqında bir neçə söz deməyə ehtiyac duyulur. Qanunauyğunluq ifadəsi ümumişlək söz olub

əsasən fəlsəfi termin kimi qəbul edilmişdir. Ümumiyyətlə desək, bir elm kimi təbiətin, cəmiyyətin və idrakın ümumi qanunauyğunluqlarından bəhs edir. Elmi pedaqogika isə fəlsəfədən nəşət etdiyi üçün onun da müvafiq qanunauyğunluqları vardır. Elmi pedaqogikanın qanunauyğunluqları barədə istənilən qədər şərhələrə, ideyalara, müddəalara rast gəlmək olar. Lakin bunların hamısı pedaqoji qanunauyğunluqları ümumi şəkildə şərh etməyə, sıra ilə sadalamağa, təsnif etməyə, sistemləşdirməyə xidmət edir. 90-cı illərə qədər çap olunmuş elmi-pedaqoji ədəbiyyatda pedaqoji qanunauyğunluqlar haqqında deyilənlərin demək olar ki, hamısı onların ümumi mahiyyəti və miqdarı haqqında müqayisəli şərtlərdən ibarət olmuşdur. Özü də müxtəlif ədəbiyyatlarda (xüsusi ilə dərsləklərdə və dərslər vəsaitlərində) pedaqoji qanunauyğunluqların miqdarı biri-birindən köklü surətdə fərqlənmişdir. Heç bir ədəbiyyatda pedaqoji qanunauyğunluğa tərif verilməmişdir. İstər respublikamızda, istərsə də respublikamızdan kənar çap olunmuş pedaqoji ədəbiyyatların heç birində belə tərifə rast gəlmirik. Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra çap olunan ənənəvi pedaqogika dərsləklərində, dərslər vəsaitlərində pedaqoji elmin və pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları ətraflı şərh olunsa da, professor Nurəddin Kazımov istisna olmaqla, heç bir müəllif pedaqoji qanunauyğunluğa tərif verə bilməmişdir. Yalnız Nurəddin müəllim pedaqoji qanunauyğunluq məfhumunun mahiyyətini açmağa nail olmuşdur.

Pedaqoji qanunauyğunluqları iki qrupa ayıran professor Kazımov pedaqoji elmin qanunauyğunluqlarını birinci qrupa, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarını isə ikinci qrupa şamil edir. Nurəddin müəllim Kazımova görə, pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları da özlüyündə üç qrupa bölünür: birincisi, pedaqoji prosesin ümumi qanunauyğunluqları; ikincisi, təlimin qanunauyğunluqları; üçüncüsü, tərbiyənin qanunauyğunluqları.

Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarını bilməyin mənasını o, belə ifadə edir. Təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın tamlığını müəllimin bilməsi və fəaliyyət zamanı

nəzərə alması şagirdlərdə tərbiyəlilik səviyyəsini, bilik və psixoloji inkişaf səviyyəsini artırır.

Pedaqoji prosesdə iki tərəfin öyrədən və öyrənənin, tərbiyə edən və tərbiyə olunanın olmasını nəzərə alsaq, deməli ki, ikincilərin təhsillənməsi və tərbiyələndirilməsi üçün, zəruri səbəbləri birincilər tapır, aydınlaşdırır, müxtəlif tələblər qoyur, üsullar tətbiq edir və müvafiq nəticələr əldə edirlər. Müsbət nəticələr tələqin olunur, mənfələrinin isə aradan qaldırılması yolları axtarılır. Sadaladığımız pedaqoji prosesin ümumi qanunauyğunluğudur. Bunu yuxarıda qanunauyğunluqla bağlı verilmiş tərifdə də aydın görmək olar. Pedaqoji prosesdə öyrənmək bilik, bacarıq və vərdişlər sistemlə düzgün silahlandırmaq üçün, ona təhsilin bütün pillələrində uğurla düzgün istiqamət verməklə yanaşı onun davranışla bağlı olan mənəvi keyfiyyətlərini düzgün tənzimləmək və psixoloji inkişafını da təmin etmək zəruri sayılır.

Əgər pedaqoji prosesdə bunların birinə əməl olunmursa deməli pedaqoji prosesdə şəxsiyyətin hərtərəfli formalaşdırılması işi tamamlanmamış qalır. Deməli, hər bir müəllimin pedaqoji prosesin tamlığını bilməsi və onu öz əməli işində nəzərə alması qanunauyğun hal hesab olunur.

Bütün bunları ümumiləşdirərək belə qənaətə gəlmək olar ki, pedaqoji prosesin «təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın tamlığını müəllimin bilməsi və fəaliyyət zamanı nəzərə alması şagirdlərdə tərbiyəlilik səviyyəsini, bilik və psixoloji inkişaf səviyyəsini artırır» kimi qanunauyğunluğu pedaqoji elmimizi zənginləşdirən ən uğurlu konsepsiyalardan biri kimi qiymətləndirilməlidir».

Məşğələdə Azərbaycan Muəllimlər İnstitutunun rektor əvəzi prof. M.Həsənovun «Tərbiyənin yaş, fərdi və cinsi xüsusiyyətlərlə əlaqədar olan qanunauyğunluqları» mövzusunda hazırladığı məruzəyə də münasibət bildirildi. M.Həsənova görə: «İstər yaş, istər fərdi, istərsə də cinsi xüsusiyyətlərin nəzərə alınmasının hər birinin özünə məxsus spesifik cəhətləri vardır. Ona görə də onların hər biri üçün daha səciyyəvi olan qanunauyğunluğu ayrı-ayrılıqda dərinlən öyrənib təsnif etmək, sistemə salmaq, yaxşı

olardı». Dos. O.Abbasov «Pedaqoji prosesdə tələblərlə bağlı qanunauyğunluğun nəzərə alınması zəruriliyi» mövzusunda çıxış edərək göstərdi ki: «İlk növbədə istər ayrı-ayrı fərdlər, istərsə də kollektivlər qarşısında irəli sürüləcək tələblər müəyyənləşdirilməlidir. Bu vaxt tələbin hansı məqsədə xidmət etməsi (ev tapşırıqlarının icrası, əxlaqi keyfiyyətlərin aşılınması və s.) dəqiqləşdirilməlidir. Tələb aydın ifadə olunmalıdır. Onun yerinə yetirilməsinin faydası, əksinin isə ziyanı həm tələbi verənlərə, həm də yerinə yetirənlərə izah olunmalıdır. Yerinə yetirilmə ehtimalı az olan tələbin icrasını onun yerinə yetirilməsi üçün müvafiq mühit yaradılana qədər tələb etmək düzgün deyil.

Polemikaya qoşulan BSU-nun dosenti N.Mirzəyev belə bir ideya irəli sürdü: «Tərbiyənin qanunları və prinsipləri arasında əlaqənin mövcudluğunun özü isə bir qanunauyğunluqdur. Deməli, tərbiyə prinsipləri tərbiyə qanunauyğunluqları əsasında deyil, konkret tərbiyə qanunlarının məğzindən irəli gəlir. Tədqiq etdiyimiz bu mövzunun adı dediklərimizin təsdiqidir. Bizcə, tərbiyədə nə qədər konkret qanun varsa, o qədər də prinsip olmalıdır. Çünki, əgər qanun predmet və hadisələrin mövcuduğu və inkişafı şərtləndirən obyektiv, ümumi, təkrarlanan, mahiyyətli, nisbi, sabit, zəruri və ən mühüm əlaqə və münasibətləri əks etdirirsə, prinsip onları həyata keçirən baş tələbdir».

ADU-nun dosenti V.Bəşirov məsələyə başqa cür yanaşdı: «Milli pedaqogikanın «qızıl qaydası»na çevrilən pedaqoji proses qanunauyğunluqlarından biri kimi sözlə əməlin vəhdətini qoruyub saxlamaq cəhdi, bu cəhətdən «yaxşı insan» olmaq, yüksək mədəniyyət sahibi daşıyıcısına çevrilmək təşəbbüsünü zəruri edərək, onları nəcib əməllər uğrunda mübarizəyə təhrik etməlidir. Müstəqil, suveren Azərbaycan Dövlətinin yeni quruculuq və inkişaf konsepsiyasında böyüyən nəslin sistemli təlim-tərbiyə işi ideoloji tərbiyəçilik fəaliyyətinin ən vacib istiqamətini təşkil edir və hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişdirilməsində əsas komponent kimi çıxış edir. Məsələyə bu cəhətdən də əsaslı münasibət göstərək. Sözlə əməlin vəhdəti bütün iş üslubunda

pedaqoji prosesin məhvərinə çevrilməlidir. Bunu isə bizdən həyat özü tələb edir».

Məşğələdə ADU-nun Həmkarlar Təşkilatının sədri, səriştəli psixoloq M.Məmmədov pedaqoji prosesdə psixoloji inkişafın qanunauyğunluqları barədə böyük maraq doğuran elmi ideylarla nəzəri və praktik cəhətdən əsaslandırılmış müddəalarla çıxış etdi.

Psixologiya elmləri doktoru, Təhsil Problemləri İnstitutunun şöbə müdiri Ramiz Əliyev həmin problemin məntiqi davamı olaraq, psixoloji inkişafın hələ ədəbiyyatda öz əksini tapmayan bir sıra qanunauyğunluqlarını açdı.

Sonra İ.İ.Əliyev – «Pedaqoji prosesdə qarşılıqlı təsir – qanunauyğunluğu», A.S.Qasımov – «Tərbiyə ilə mühit arasındakı əlaqədə qanunauyğunluq», İ.Kurt – «Təlimin tərbiyələndirici vəzifəsi və əhəmiyyəti», A.N.Kazımov – «Maddi-mədəniyyət abidələrindəki milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətində qanunauyğunluq», M.M.Quliyeva – «Yetim uşaqların tərbiyəsində pedaqoji qanunauyğunluqların təzahür xüsusiyyətləri», A.C.Mollayeva – «Pedaqoji prosesin qanunauyğunluqlarına dair yeni konsepsiyalar», L.N.Qasımova – «Şagirdlərdə milli mənəvi dəyərləri formalaşdırmağın bəzi qanunauyğunluqlar», A.D.Teymurlu – «Riyaziyyat dərslərinin tərtibində özünü göstərən bəzi qanunauyğunluqlar», N.B.Xiyalova – «Uşaqların ailə tərbiyəsində yaş xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması qanunauyğunluğu», M.İ.Ələkbərova – «Ailə tərbiyəsində söz və əməlin nisbətində qanunauyğunluq» mövzuda hazırladıqları materiallara da münasibət bildirildi.

(Naibə Xiyalova, «Milli Pedaqogika Məktəbi»nin idarə heyətinin elmi katibi, «Poliqnot», 24 may 2005)

67. MİLLİ PEDAQOGİKA RUHUNDA YARANAN İLK DƏRSLİK

İyun ayının 18-də Nəsimi ryaonundakı 9 saylı orta məktəbdə «Məktəb pedaqogikas» adlı kitabın müəllifi professor

Nurəddin Kazımovun pedaqoji kollektivlə görüşü keçirilmişdir. Görüşdə Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasının Artırılması və Yenidən Hazırlanması İnstitutunun direktoru İsa Məmmədov, Nəsimi Rayon Təhsil Şöbəsinin müdiri Müslüm Qəzənfərov, kitabın rəyçiləri və digər şəxslər iştirak edirdilər. Təhsil Nazirliyinin 11 iyul 2002-ci il tarixli 770 sayılı əmrinlə dərslük kimi təsdiq edilmiş kitab ali pedaqoji məktəblərin bakalavr pilləsi tələbələri, habelə aspirant və dissertantlar, müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Tədbiri açıq elan edən 9 saylı məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyev dərslükün mahiyyəti barədə qısa məlumat verdi.

Kitabın müəllifi ilə keçirilən görüşün zəruriliyini diqqətə çəkən Zöhrab müəllim bir neçə vacib məqama toxundu. Sonra Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasının Artırılması və Yenidən Hazırlanması İnstitutunun direktoru İsa Məmmədov, rəyçilər Fərahim Sadıqov, Vidadi Bəşirov çıxış edərək formalaşan milli pedaqogikanın əsasında duran başlıca metodoloji prinsipləri şərh etdilər. Bildirdilər ki, milli pedaqogikanın əhatə etdiyi elmi yeniliklər hər hansı digər ölkənin və ya ölkələrin deyil, məhz Azərbaycanın məhsuludur. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi sərvətidir və yeganə məqsədi respublikamızda təhsil islahatlarının uyğurla həyata keçirilməsinə, nəticə olaraq dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsinə xidmət etməkdən ibarətdir.

Kitabın əhəmiyyətindən danışan nətiqlər tədbirin 9 saylı məktəbdə keçirilməsini heç də təsadüfi hesab etmədilər.

Müəllimlər adından çıxış edən Zümrüd Qurbanova bildirdi ki, dərslük geniş təhlil olunaraq müəllimlərin stolüstü kitabına çevriləcəkdir. Kitabın təbliğ olunmasında «Azərbaycan müəllimi» qəzetinin rolunu və xüsusi kursları açılmasının vacibliyini qeyd edən Zümrüd müəllim bu yöndə keçirilən tədbirin vaxtaşırı olmasını arzuladı. Sonra söz professor Nurəddin Kazımova verildi. O, bildirdi ki, təhsildə islahatlar genişləndikcə yeni pedaqoji anlayışlar əmələ gəlir, indiyədək mövcud olan anlayışlarla yeniləşir, yeni çalarla zənginləşir, təlim-tərbiyə və təhsil məsələlərinə yeni yanaşmalar formalaşır. Yeni pedaqoji təfəkkür

sayəsində milli pedaqogika inkişaf etmiş, milli pedaqogika ideyalarını özündə əks etdirən «Ali məktəb pedaqogikası» və «Məktəb pedaqogikası» adlı dərsliklər işıq üzü görmüşdür.

Nurəddin müəllim qeyd etdi ki, ərsəyə gəlmiş həmin dərsliklər təkcə ali pedaqoji məktəblərin tələbələri və müəllimləri üçün deyil, hazırda ümumtəhsil məktəblərində çalışan bütün təhsil işçiləri üçün də faydalıdır. «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» adlı hazırkı vəsait əsasən «Məktəb pedaqogikası» dərsliyindəki yeni pedaqoji ideyaların sistem halında başa düşülməsini və təhsil islahatının uğurla həyata keçirilməsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə çap olunmasıdır.

Sxemlər milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsi olan pedaqoji prosesə xidmət məsələləri ilə başa çatır. Oada yerləşdirilmiş sxemlər isə pedaqoji prosesin əhatə etdiyi təhsil, təlim, tərbiyə və psixoloji inkişaf məsələlərini qarşılıqlı əlaqə şəraitində nümayiş etdirir.

N.Kazımov inandığını bildirdi ki, pedaqoji prosesin tamlığını elmi əsaslarda başa düşən hər bir təhsil işçisi yeni yanaşmaya uyğun fəaliyyət göstərməli olacaq və təhsil islahatının fəal iştirakçılmasına çevrəcəkdir.

Sonra müəllif tədbirin yüksək səviyyədə keçirilməsinə şərait yaratdığına görə rayon təhsil şöbəsinin müdiri Müslüm Qəzənəfərova, 9 saylı məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyeva, direktor müavini Pəri Paşayevaya və başqalarına minnətdarlığını bildirdi.

(Fazil İdrisoğlu, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 24 iyun 2005)

68 EKSPERİMENTİN BAŞLANMASI İLƏ BAĞLI SEMİNAR-MÜŞAVİRƏ KEÇİRİLDİ

Bu günlərdə universitetimizin Pedaqogika kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müəddəalarının pedaqoji prosesdə tətbiqi ilə əlaqədar Təhsil Nazirliyi tərəfindən təyin edilmiş 9 saylı orta məktəbdə eksperimentin

tədbirlər planına uyğun olaraq növbəti seminar-müşavirə keçirildi. Seminar müşavirədə məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyev, Pedaqogika kafedrasının dosenti Vidadi Bəşirov, məktəbin müəllimləri və KİV nümayəndələri iştirak edirdilər. Tədbiri giriş sözü ilə açan məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyev qonaqları və tədbir iştirakçılarını salamladıqdan sonra dedi:

–Sevindirici haldır ki, professor N.Kazımovun beş bölmədən ibarət «Məktəb pedaqogikası»nın eksperiment yolu ilə öyrənilməsi Təhsil Nazirliyi tərəfindən məhz bizim məktəbə həvalə olunmuşdur. Bizə göstərilən bu etimadı doğrultmaq üçün əlimizdən gələni etməliyik. Tədbirlərin anlaşıqlı və səmərəli keçirilməsi üçün xüsusi olaraq ayırdığımız bu otaqda divarlardan asılmış elmi, pedaqoji müddəaları əks etdirən stendlərdən əyani vəsait kimi istifadə edəcəyik.

Hər bir müəllim aparılan eksperimentlərdə yaxından iştirak etməlidir. Müəllimlərin keçirilən eksperimentlərə münasibəti öyrənilməli, onların bugünkü cavabları ilə sabahkı cavabları arasında olan fərq müzakirə edilməlidir.

Bir sözlə, əsas məqsədimiz Nurəddin müəllimin yeni kitabında qarşıya qoyulmuş problemləri öyrənmək və bu yeni elmi-pedaqoji yanaşmalara, nəzəri müddəalara münasibətimizi bildirməkdir. Bölmələri öyrənmək üçün beş dəfə olmaq şərtilə ayda bir dəfə seminar-müşavirə aparılacaq. Hər bölmə ayrı-ayrılıqda öyrəniləcək və münasibət bildiriləcəkdir.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra milli ruhda yazılmış belə elmi-pedaqoji kitablara ehtiyacımız çox böyükdür. Məhz bu layiqli əməyinə görə professor N.Kazımova məktəbimizin kollektivi adından və şəxsən öz adımdan dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Bundan sonra çıxış edən professor N.Kazımov xoş və səmimi qarşılınmaya görə başda məktəb direktoru olmaqla bütün kollektivə öz dərin minnətdarlığını bildirdi. Dərslinin eksperiment yolu ilə öyrənilməsindən danışan professor bildirdi ki, bu məktəbdə yüksək səviyyəli müəllim heyətinin,

savadlı və bacarıqlı şagirdlərin olması qarşıya qoyulan vəzifənin yerinə yetiriləcəyindən soraq verir.

Professor N.Kazımov qeyd etdi ki, pedaqoji elm pedaqoji prosesə xidmət etməlidir. Pedaqoji elmdən hər bir müəllim bəhrələnməli və bunu pedaqoji prosesdə səmərəli həyata keçirməlidir. Buna görə də pedaqogikanı və pedaqoji prosesin gedişini yaxşı başa düşməli və öyrənmə ardıcıl olmalıdır.

Pedaqogika kafedrasının dosenti V.Bəşirov öz çıxışında respublikada aparılan təhsil islahatlarından, qazanılmış uğurlardan və problemlərdən söz açdı, N.Kazımovun yeni əsərləri ilə Azərbaycan milli pedaqogikasının əsasını qoyduğunu qeyd etdi. Bu dərsləyin eksperiment yolu ilə tədris ocaqlarında öyrənilərək bütün respublikaya yayılmasının vacibliyini vurğuladı.

Bununla da seminar öz işini başa çatdırdı.

(Aynur Zərbəliyeva, «Poliqnot» qəzeti, 10 oktyabr 2005)

69. «MƏKTƏB PEDAQOGİKASI» DƏRSLİYİ ÜZRƏ EKSPERİMENTİN KEÇİRİLMƏSİNƏ DAİR 2-Cİ SEMİNAR MÜŞAVİRƏNİN PROQRAMI

Məruzələr:

1. Pedaqogikanın təşəkkülü, tədqiqat sahəsi, həyatda rolu və vəzifələri. Pedaqoji elmin qolları, digər elmlərlə əlaqəsi, mənbələri və tədqiqat üsulları. (Z.Kəlbəliyev – məktəbin direktoru)
2. Milli pedaqogikada başlıca pedaqoji kateqoriyalar, pedaqoji prosesin tamlığını təmin edən amillər. (P.Paşayeva – Təlim-tərbiyə işləri üzrə direktor müavini)
3. Milli pedaqogikada şəxsiyyətin formalaşması məsələlərinə dair. (G.Kərimova – məktəbin psixoloqu)

ÇIXIŞLAR

Eksperimentin Nurəddin Kazımovun gedişinə dair tövsiyələri.

(22 oktyabr 2005)

70. EKSPERİMENT BAŞLANMIŞDIR

Professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddəalarının pedaqoji prosesdə tətbiqi ilə əlaqədar Təhsil Nazirliyi tərəfindən təyin edilmiş 9 saylı orta məktəbdə eksperimentin tədbirlər planına uyğun olaraq növbəti seminar-müşavirə keçirilmişdir. Tədbir tədris korpusunda «dəyirmi masa» formasında ayrılmış sinif otağında keçirilmişdir.

Məclisi giriş sözü ilə açan məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyev iştirakçıları salamladıqdan sonra dedi:

–Sevindirici haldır ki, professor N.Kazımovun beş bölmədən ibarət «Məktəb pedaqogikası»nın eksperiment yolu ilə öyrənilməsi Təhsil Nazirliyi tərəfindən məhz bizim məktəbə həvalə olunmuşdur. Bizə göstərilən bu etimadı doğrultmaq üçün əlimizdən gələni etməliyik. Tədbirlərin anlaşıqlı və səmərəli keçirilməsi üçün xüsusi olaraq ayırdığımız bu otaqda divarlardan asılmış elmi, pedaqoji müddəaları əks etdirən stendlərdən əyani vəsait kimi istifadə edəcəyik.

Hər bir müəllim aparılan eksperimentlərdə yaxından iştirak etməlidir. Müəllimlərin keçirilən eksperimentlərə münasibəti öyrənilməli, onların bugünkü cavabları ilə sabahkı cavabları arasında olan fərq müzakirə edilməlidir.

Bir sözlə, əsas məqsədimiz Nurəddin müəllimin yeni kitabında qarşıya qoyulmuş problemləri öyrənmək və bu yeni elmi-pedaqoji yanaşmalara, nəzəri müəddəalara münasibətimizi bildirməkdir. Bölmələri öyrənmək üçün beş dəfə olmaq şərtilə ayda bir dəfə seminar-müşavirə aparılacaq. Hər bölmə ayrı-ayrılıqda öyrəniləcək və münasibət bildiriləcəkdir.

Respublikamız müstəqillik əldə etdikdən sonra milli ruhda yazılmış belə elmi-pedaqoji kitablara ehtiyacımız çox böyükdür. Məhz bu layiqli əməyinə görə professor N.Kazımova məktəbimizin kollektivi adından və şəxsən öz adımdan dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Müşavirədə iştirak edən N.Kazımov seminarların keçirilməsi üçün təşkil edilmiş bu şəraitə görə məktəbin pedaqoji kollektivinə təşəkkürünü bildirərək dedi:

–Keçmiş Sovet rejimində bildiyimizi yaza, istədiyimizi deyə bilmirdik. Məhz bu amil də iqtisadi-siyasi və elmi inkişafımıza mane olur, dirçəlişimizə əngəl yaradırdı. Əsrlər boyu apardığımız mübarizələrdən sonra çətinliklə də olsa əldə etdiyimiz müstəqillik bu gün bizə azad düşüncə, sərbəst fikir, açıq söz yürütmək imkanı yaratmışdır.

Məhz mənim milli ruhda yazdığım, beş bölmədən ibarət olan «Məktəb pedaqogikası» kitabının mayası yuxarıdakı amillərdən götürülmüşdür. Biz bu gün daha yaxşı işləməli, müstəqil respublikamıza layiq gənclər yetişdirməli, inkişaf etmiş dünya xalqları mədəniyyətinə çatan və intellektual səviyyəsinə görə onları ötüb keçməyə qadir insan tərbiyə etməliyik.

Elə buna görə də pedaqogikanı və pedaqoji prosesin gedişini yaxşı başa düşməli və öyrənmə ardıcıl aparılmalıdır.

Pedaqoji elm pedaqoji prosesə xidmət etməlidir. Pedaqoji elmdən hər bir müəllim ən azı bəhrələnməli və bunu pedaqoji prosesdə səmərəli həyata keçirməlidir.

1964-cü ildə professor Mərdan Muradxanovun redaktorluğu ilə yazılaraq çap edilmiş «Pedaqogika» kitabı yeganə vəsait idi. Bu gün bir sıra alimlərimiz tərəfindən yazılmış pedaqogikaya dair kitablar təhsilimizin inkişafı üçün böyük töhfədir.

Sonra natiq dünya pedaqoqlarının adlarını çəkdi.

–Onların pedaqoji anlayışlarının pisini unutmamalı, yaxşılarını qoruyub saxlamaqla yanaşı, öz milli pedaqoji təfəkkürümüzü yenidən qurub-yaratmalıyıq, -dedi.

Professor N.Kazımovun verdiyi suallar belədir:

1. Pedaqoji proses nədir?
2. Təlim deyəndə nə başa düşülür?
3. Təlimdə müəllimin və şagirdlərin başlıca vəzifələri nədən ibarətdir?
4. Hansı fənni tədris edirsiniz və əsas məqsədiniz nə olur?

5. Təlimin qanunauyğunluqlarından birinin mahiyyətini ifadə edin. Müəllimlərin hərəsi öz düşündüyü kimi yazılı cavablar verdilər. Məqsəd qoyulmuş suallara müəllimlərin fərdi münasibətlərini öyrənməkdən ibarət idi.

Gələcəkdə aparılacaq bölmə müzakirələrinə hazırlıq üçün qoyulmuş bu suallar müəllimlərin hazırlaşmaları üçün bir mərhələ idi.

Azərbaycan Dillər Universitetinin dosenti Vidadi Bəşirov çıxış edərək seminar iştirakçılarını yeni dərs ili münasibəti ilə təbrik etdi. Respublikada aparılan təhsil islahatlarından, qazanılmış uğurlardan və problemlərdən söz açdı. Yeni əsərləri ilə N.Kazımovun Azərbaycan milli pedaqogikasının əsasını qoyduğunu qeyd etdi. Bu dərsləyin tədris ocaqlarında eksperimenti yolu ilə öyrənilərək bütün respublikaya yayılmasının vacibliyini dedi.

Bununla seminar öz işini başa vurdu.

**(Nizami Mirzəyev, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
7 oktyabr 2005)**

71. NURƏDDİN KAZIMOVUN TƏŞƏBBÜSÜ İLƏ KEÇİRİLMİŞ «TƏRBIYƏNİN NƏZƏRİ VƏ PRAKTİK PROBLEMLƏRİ» MÖVZUSUNDA RESPUBLİKA KONFRANSININ PROQRAMI

Himn

1. Giriş sözü – Səməd Seyidov – ADU-nun rektoru, professor.
2. Məruzə – Elmar Qasımov – Azərbaycan Respublikası Təhsil nazirinin müavini.
3. Tərbiyənin sosial-psixoloji problemləri – Səməd Seyidov.
4. Modern çağda gənclik, qarşılaşdığı təhlükələr və örnək olma konusu – Əhməd Saniç – Qafqaz Universitetinin rektoru, professor-doktor.

5. Tərbiyə nəzəriyyəsi və bunu bilməyin praktik əhəmiyyəti – Nurəddin Kazımov – A D U -nun pedaqogika kafedrasının müdiri, professor.
6. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında təlim-tərbiyə işlərinin təşkili – Zaur Əhmədov – ADNA-nın tədris işləri üzrə prorektoru, professor.

(23-24 fevral 2006)

72. «TƏRBIYƏNİN NƏZƏRİ VƏ PRAKTİK PROBLEMLƏRİ» MÖVZUSUNDA RESPUBLİKA KONFRANSI

Gənclərin tərbiyəsində görkəmli şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyətindən nümunə kimi istifadə olunması haqqında söhbət açan nazir müavini qeyd etdi ki, Atatürkün və Heydər Əliyevin keçdikləri ömür yolları gənclərimiz üçün ən gözəl örnəkdir. Bu böyük şəxsiyyətlərin böyüdükləri ailə, təhsil aldıkları məktəb, onların mənəvi keyfiyyətləri bütün incəlikləri ilə təhlil olunaraq gənclərə çatdırılmalıdır.

Bundan sonra çıxış etmək üçün söz Pedaqogika kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımova verildi. «Tərbiyə nəzəriyyəsi və bunu bilməyin praktik əhəmiyyəti» mövzusunda çıxış edən professor N.Kazımov konfrans iştirakçılarının diqqətini Respublikamızda həyata keçirilən islahatda tərbiyə məsələlərinə nisbətən təhsilə daha geniş yer verilməsinə yönəltdi. Bununla belə, o, bildirdi ki, tərbiyə sahəsindəki problemlər yaddan çıxmamış və Təhsil İslahtı Proqramında tərbiyə işlərinin gücləndirilməsi zərurəti xüsusi qeyd edilmiş, Təhsil Nazirliyi 2000-2005-ci illər üçün tərbiyə proqramı işləyib hazırlamışdır. Təhsil nazirinin göstərişinə əsasən «Azərbaycan müəllimi» qəzetində professor N.Kazımovun «Milli pedaqogikada tərbiyə nəzəriyyəsi» mövzusunda silsilə məqalələrinin dərc olunması, orta və ali məktəblərdə illik tədbirlər planına uyğun zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi, tədris müəssisələrində tərbiyə işlərinin mütəşəkkilliyini

və səmərəliliyini artırmaq üçün orta məktəblərdə tərbiyə işləri üzrə direktor müavinlərinin və sinif rəhbərlərinin, ali məktəblərdə tərbiyə işləri üzrə prorektorların fəaliyyət göstərmələri, respublika səviyyəsində faydalı tədbirlərin həyata keçirilməsi və s. işlər deyilənləri bir daha təsdiq edir.

Tərbiyə prosesinin müəyyən mühitdə həyata keçirilməsini vurğulayan professor bildirdi ki, mühit həm maddi-texniki, həm də mənəvi-psixoloji cəhətdən müxtəlif ola bilər. Deməli, tərbiyəni səciyyələndirən əlamətlərdən biri onun mühidən ayrılmaz olmasındadır. Mühitin necəliyi tərbiyə işinin səmərəsini artırır da, azaldır da bilər. Professor öz çıxışında təklif etdi ki, tərbiyə işinin səmərəliliyini təmin etmək üçün ona münasib maddi-texniki və mənəvi-psixoloji mühit yaradılsın.

Daha sonra professor dedi: faktlar göstərir ki, tərbiyə işi qarşısında, adətən, müəyyən məqsəd qoyulur. Məqsəd hər konkret halda tərbiyəçiyə aydın da, dumanlı da ola bilər. Məqsədi aydın olmayan tərbiyə işindən istənilən səmərəni əldə etmək çətinləşir. Odur ki, məqsəd aydınlığı tərbiyə kateqoriyasının əlamətləri sırasına aid edilməlidir. Tərbiyəni adi tədbirlərdən fərqləndirən əlamətlərdən biri də onun mütəşəkkilliyidir; tərbiyə işinin başlanğıcı da, gedişi də, nəticəsi də, adətən, müzakirə olunur və qiymətləndirilir. O da aydındır ki, tərbiyə işi, əsasən, mənəvi keyfiyyətlərlə bağlı olur: tərbiyə olunanlara aşılana mənəvi keyfiyyətlərdən tərbiyənin ayrılmaz olması da onun, yəni tərbiyənin səciyyəvi əlamətidir. Nəzərə alaq ki, dövlət müstəqilliyi şəraitində gəncliyə aşılama zəruri hesab edilən mənəvi keyfiyyətlər Azərbaycan xalqının mənafeyinə xidmət edən milli və ümumbəşəri səciyyəvi olur.

Professor Nurəddin Kazımov orta və ali məktəblərin tərbiyə işlərində müşahidə olunan nöqsanlara da toxunaraq bildirdi ki, tərbiyə vəzifələrini yerinə yetirməli olan başlıca şəxslərin – fənn müəllimlərinin əksəriyyətinin tərbiyə işindən müəyyən qədər kənar qalması bu işin uğurla aparılmasına maneçilik törədir.

Tərbiyə işində uğursuzluqların səbəblərindən biri də bilavasitə tərbiyə ilə məşğul olan şəxslərin çoxunda tərbi-

yəyə aid anlayışın son dərəcə bəsit olmasıdır. Halbuki tərbiyə olduqca mürəkkəb və çoxcəhətli kateqoriyadır. Bu kateqoriya özündə 3 istiqaməti birləşdirir: tərbiyənin məzmunu, tərbiyənin mahiyyəti və tərbiyənin məqsədi.

Tərbiyə kateqoriyasının məzmunu, mahiyyəti və məqsədi haqqında geniş məlumat verən professor N.Kazimov tərbiyə işi ilə məşğul olan şəxslərə bu kateqoriya ilə bağlı biliklərini daha da zənginləşdirməyi məsləhət gördü.

Öz məruzəsində tərbiyə nəzəriyyəsi və bunu bilməyin praktik əhəmiyyətindən geniş danışan professor bir sıra təkliflər irəli sürdü.

ADNA-nın tədris işləri üzrə prorektor, professor Zaur Əhmədov konfrans iştirakçılarını təmsil etdiyi ali təhsil ocağında həyata keçirilən təlim-tərbiyə işləri ilə tanış etdi.

Kiçik bir fasilədən sonra konfrans öz işini davam etdi. Çıxış üçün ilk söz Psixologiya kafedrasının müdiri, professor Muxtar Həmzəyevə verildi. «Əxlaqi şüur və əxlaqi davranışın formalaşmasının vəhdəti» mövzusunda çıxış edən professor M.Həmzəyev bildirdi ki, müstəqillik qazanmış respublikamızda gənc nəslin əxlaq tərbiyyəsi, əxlaqi keyfiyyətlərə yiyələnməsi məsələsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Milli mentalitetimizə uyğun şəxsiyyətin foralaşdırılması tərbiyə psixologiyasında diqqəti cəlb edən problemlərdəndir. Buna görə də gənc nəslin tərbiyəsindən danışarkən ilk növbədə əxlaqi cəhətdən formalaşmağa diqqət yetirilir. Adətən, uşağın düşdüyü yeni şəraitdə necə davranılması üçün, hər şeydən əvvəl, onun istinad etməli olduğu geniş əxlaqi bilik ehtiyatı və təsəvvürləri olmalıdır. Əks halda onun davranışında qüsurların özünü göstərə biləcəyi şübhə doğurmur. Təcrübə göstərir ki, təsadüfi hadisələrin, uşağın düşdüyü düzgün olmayan mikromühitin, ətrafdakıların sosial normalara uyğun olmayan davranışının və s. təsiri altında uşaqda yaranan əxlaqi anlayışlar təhrif olunmuş xarakter daşıya bilər. Bu isə istər-istəməz səhv davranışın yaranmasına səbəb olur. Bunun üçün uşağın sosial normalara uyğun olmayan hər cür davranış və təsadüfi hadisələrlə qarşılaşmaması, bir sözlə, hər cür neqativ

halların baş verməməsi üçün ciddi tədbirlər görülməlidir. Lakin heç də bununla iş bitmir. Təcrübə göstərir ki, uşaqlar, həqiqətən, əxlaqi anlayışınları mənimsəsə də, çox vaxt bu hələ əxlaqi davranışın formalaşmasına aparıb çıxarmır.

Professor M.Həmzəyev əxlaqi şüur və əxlaqi davranışın formalaşmasının vəhdətini konkret faktlar əsasında konfrans iştirakçlarına çatdırdı.

Təhsil Problemləri İnstitutunun şöbə müdiri, professor Ramiz Əliyevin «Tərbiyənin etnk-psixoloji əsasları» mövzusunda çıxışı konfrans iştirakçıları tərəfindən maraqla qarşılandı.

Bundan sonra Psixologiya kafedrasının professoru Tofiq Mustafayev «Tərbiyə edən və tərbiyə olunanların qarşılıqlı münasibətlərinin psixoloji əsasları», Bakıdakı 9 sayılı orta məktəbin direktoru Zöhrab Kəlbəliyev «Milli pedaqogikada tərbiyə məsələlərinin qoyuluşu və onun konkret məqsədlərə uyğunlaşdırmaq yolu ilə həyata keçirilməsi», BSU-nun dosenti Nazim Mirzəyev «Tərbiyədə milli və ümumbəşəri dəyərlərin yeri» və universitetimizin müəllimlərindən İradə Səmədova «Dil dərslərində tərbiyə işinin təşkili» mövzularında çıxış etdilər.

Nahar fasiləsindən sonra konfrans öz işini davam etdirdi. Psixologiya kafedrasının baş müəllimi Misgər Məmmədovun «Tərbiyənin psixoloji cəhətdən idarə olunması problemləri» mövzusunda etdiyi çıxışda səsləndirdiyi fikirlər konfrans iştirakçılarının dərin marağına səbəb oldu.

Pedaqogika kafedrasının dosenti Vidadı Bəşirov «Müəllim və tələbə ünsiyyətində tərbiyə məsələləri», Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin dosenti Ceyhun Aliyev «Televiziya və radio verilişlərinin gənclərin mənəvi tərbiyəsinə təsiri», Fəlsəfə kafedrasının dosenti, rektorun müşaviri Səməd Həsənovun «Özünüdərk mənəvi tərbiyənin əsas amillərindən biridir», Pedaqogika kafedrasının dosenti Oqtay Abbasov «Pedaqogika fənninin tədrisində tərbiyə imkanları və onları reallaşdırmaq yolları», universitetimizin müəllimi Afaq Mustafayeva «Tələbələrin tərbiyəsində milli adət və ənənələrdən istifadə» mövzularında çıxış etdilər.

Bundan sonra məruzələr ətrafında müzakirələr aparıldı. 1.Nöli ingilis dili fakültəsini dekanı, professor Əfqan Abdullayev, Alman dili fakültəsinin dekanı, dosent Çərkəz Qurbanlı və tələbələrdən Jalə müzakirə edilən məsələ ilə bağlı öz fikirlərini bildirdilər.

Fevralın 24-də professor Nurəddin Kazımovun sədrliyi ilə konfrans öz işini daam etdirdi.

Pedaqogika kafedrasının professoru Fərahim Sadıqov «Televiziya verilişlərində tərbiyə məsələlərinin yeri», humanitar məsələlər üzrə prorektor Ələddin Əliyev «Ali məktəblərdə tərbiyə işinin təşkili: nailiyyətlər, problemlər», Fəlsəfə kafedrasının dosenti Zərifə Hüseynova «İqtisadi nəzəriyyənin tədrisi prosesində tələbələrin tərbiyəsinin aspektləri», Psixologiya kafedrasının dosenti Akif Quliyev «Tərbiyə prosesində şəxsiyyətlərarası münksibətlərin öyrənilməsi yolları», Psixologiya kafedrasının baş müəllimi Şəfəq İslamova «Tələbə qruplarında tərbiyə işinin psixoloji xüsusiyyətləri», Alman dili fakültəsinin dekanı, dosent Çərkəz Qurbanlı «Tərbiyə prosesində dinlərin rolu və dini dözümlülük» mövzularında çıxış etdilər.

Magistratura şöbəsinin tələbəsi Ləman Fikrətlinin və Avropaşünaslıq və beynəlxalq münasibətlər fakültəsinin tələbəsi Vasif Eyvazzadənin tərbiyə prosesinə mənfi təsir göstərən amillər barəsində söylədiyi fikirlər və irəli sürdüyü təkliflər həm konfrans iştirakçıları, həm də professor Nurəddin Kazımov tərəfindən maraqla qarşılanaraq yüksək qiymətləndirildi. Professor N.Kazımov qeyd etdi ki, hörmətli rektorumuz, professor Səməd Seyidovun dediyi kimi, müzakirələrdə dil müəllimlərinin, xüsusilə tələbələrin nəinki fəal iştirak etmələri, hətta təkliflər irəli sürmələri çox sevindirici haldır. Bu, onu göstərir ki, tərbiyə məsələsi ilə bağlı müzakirələr bundan sonra da davam etdirilməli, tələbələrə öz fikirlərini daha geniş formada ifadə etmələri üçün şərait yaradılmalıdır.

Bununla da universitetimizin tarixini daha da zənginləşdirə biləcək daha bir konfrans da öz işini yekunlaşdırdı.

P.S. Hörmətli oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq ki, konfransda edilmiş məruzələr bu yaxınlarda toplu halında çap olunacaqdır.

(Xaliq Məhəmmədov, «Poliqnot» qəzeti, 15 mart 2006)

73. OBYEKTİVLİK VƏ QAYĞI

«Sakit! İmtahan gedir». İndi bu kəlmələr ali məktəb auditoriya və dəhlizlərində tez-tez eşidilir. Yay imtahan sessiyası, dövlət imtahanları... gəncləri növbəti sınaq «meydanı»na çağırır.

Bu qeyri-adi günlərdə «tələbəliyə əlvida» deyərək tələbə biletini diplomla əvəz etməyə hazırlaşanlar da var, adi semestr imtahanlarının «qorxu»sunu çəkərək, «bax, bu imtahandan da beş alsam, o birisi asandı» həyəcanında olanlar da. Doğrudur, tələbələr çox, ovqatlar da müxtəlifdir. Əlbəttə, gənclərin biliyini, dünyagörüşünü, ideyaca yetkinliyini yoxlayan ali məktəb müəllimlərinin məqsədi eyni amala xidmət edir: yaxşı mütəxəssis hazırlamalı. «Ölkədə ali və orta ixtisa təhsilinin yenidən qurulmasının əsas istiqamətləri» haqqında Sov.İKP MK-nın layihəsində deyilir: «Gələcək müəllimlər qabaqcıl pedaqoji tərbiyə ilə silahlandırılmalı, onlar formalizmə, uşaqların təlim və tərbiyəsinin durğun formalarına bəzişməzlilik ruhunda tərbiyə edilsinlər». Bu baxımdan pedaqoji institutlarda başlanan semestr və dövlət imtahanlarında layihənin təsiri duyulmaqdadır: zəhmət hədəf getməyib ki? Məzun sənətinin vürğünüdür mü?

SSRİ-nin 50 illiyi adına Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutunun bu yaydakı imtahan sessiyasında 3.114 nəfər tələbə iştirak edir. 667 nəfər gənc isə dövlət imtahanlarında son akkordları başa vurmaqdadır. İnstitutun ən böyük fakültələrindən sayılan ingilis dili fakültəsinin əyani şöbəsində 1.573, axşam şöbəsində isə 1.970 nəfər gənc təhsil alır. Tələbələr müvəffəqiyyətlə imtahanları davam etdirirlər.

Biz təhsil ocağında olarkən ingilis dili fakültəsinin II kurslarında pedaqogika fənnindən imtahan gedirdi. Görəsən, sabahın müəllimləri gənc nəslin kommunist tərbiyəsi, təhsili və təlimi haqqında olan elmi necə öyrənilər? Bu maraqla da ayrı-ayrı müəllimlərin götürdüyü pedaqogika imtahanında iştirak etdik.

Budur, fənn müəllimi Ənvər Məmmədov, assistent Zümrüd Quliyeva 244-cü qrup tələbələrinin pedaqoji biliyini yoxlayırlar.

Kəmalə Hüseynova biletindəki suallara əsasən sovet pedaqogikasının mövzu və vəzifələrini, təlimdə fərdi yanaşma prinsipini şərh edərək məktəb komsomol təşkilatının vəzifələrindən və işinin məzmunundan söz açır. O, bu sınaqdan dörd qiymətlə çıxır.

Təranə Əliyeva da imtahana pis hazırlaşmamışdı. O, SSRİ-də xalq maarifinin prinsiplərindən, fakültativ məşğələlərdən, onların təşkili və həyata keçirilməsi yollarından, tərbiyədə məktəblinin yaş və fərdi xüsusiyyətlərinin nəzərə alınmasından danışdı. Tələbə qızın cavabları müəllimləri qane edir. Təranənin də qiymət kitabçasına dörd yazılır.

Yanaşı auditoriyada isə professor Nurəddin Kazımov və dosent Nanə Şahmuradova 254 və 255-ci qrup tələbələrinin biliklərini qiymətləndirirlər.

Sevil Məsimova, Xanım Məmmədova, Gülnarə Sadıqova... biletlərindəki suallara ətraflı cavablar verirlər. Tələbələr dörd və beş qiymət aldıqca müəllimlər də fərəhlənirlər.

Müşahidələr təsdiqlədi ki, zəhmət hədəf getməyib. İstənilən nəticə alınıb. Gələcək müəllimlər Sovet pedaqogikasının əsas müddəalarına – tərbiyə, təhsil və təlimin müxtəlif nəzəri və praktik məsələlərinə nüfuz edə bilir, indiki dövrdə gənc nəslin tərbiyəsinin məqsəd və vəzifələrinin düzgün şərhinə çalışır, təlim prosesinin mahiyyət və prinsipləri, üsulları haqqında söz deməyi bacarırlar.

Hər iki imtahan göstərdi ki, müəllimlər tələbəyə qayğı ilə yanaşır, onların biliyini obyektiv surətdə qiymətləndirirlər. Pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun metodikası daha təqdirəlayiqdir. Bu ciddi və tələbkər

müəllim tələbəyə qayğılı münasibətdədir. Bəzi müəllimlər kimi imtahan prosesində də tələbəyə çaşdırıcı suallar vermir. Əksinə, onu həyəcandan qurtarmaq, düşdüyü vəziyyətdən çıxarmaq, ümumi biliyini yoxlamaq üçün əlavə, necə deyərlər, köməkçi suallar verir. Professorun şərhindən:

«Əgər tələbə məktəb, pioner və komsomol təşkilatlarının işi barədə istənilən səviyyədə danışmırsa, bu, heç də təsdiqləmir ki, o, təlim üsullarını da mütləq bilməyəcək, sovet müəlliminin mənəvi simasından xəbərsiz olacaq və s. İmtahan təkçə biletdəki suallara verilən cavabları yoxlamaq deyildir ki?! Ümumi bilik nəzərə alınmalıdır. Obyektivlik işığında qayğı! Bu, bütün imtahan prosesinin prinsipi olmalıdır».

Fakültənin dekanı Gəray Yusifov tələbələrin hazırlığından razılıq edərək söhbətə qoşulur:

–İmtahanların nəticələri sevindiricidir. Tələbələrin əksəriyyətinin biliyi yüksək qiymətləndirilib. Bu sessiyada müəllimlərimizdən Tamella Zeynalova (ingilis dilinin qrammatikası), Faiq Mürsəlov (dil tarixi), Ələsgər Əlizadə (fəlsəfə), Eldar Sadıqov (nəzəri qrammatika), Zərifə Hüseynova (siyasi iqtisad), Zeydulla Ağayev (ingilis ədəbiyyatı), Qusman Yabbarov (rus dili) və başqaları çox yüksək səviyyədə imtahan keçirirlər. Gənclərimiz əla və yaxşı bilik nümayiş etdirirlər. Əlaçı tələbələrimizdən: Lenin təqaüdcüsü Ülkər Salehli, Jalə Qəribova, Məhəbbət Əkbərov, Lalə Sənani, Ülviyyə Eyyubova, Elxan Şirinov, Aleksandr Qorqunov, Təranə Quliyeva... bu sınaqlardan yenə də alnıaçıq, üzü gülər çıxırlar. Şahmat üzrə dünya çempionu Harri Kasparov məhz bu il bizim fakültəni bitirir. Görkəmli şahmatçı dövlət imtahanlarını uğurla verir. Bir faktı xatırladım ki, bu il bizim institutda təhsilini başa çatdıracaq tələbələrdən 71-i Qırmızı diploma namizəddir, onun 40 nəfəri fakültəmizin payına düşür.

İstər institut, istərsə də ayrı-ayrı fakültələrin həyatında fərəhli faktlar çoxdur. Onları sadalamaq istəmirik. Çünki həyəcanlı günlər hələ davam etməkdədir. Qarşıdan isə bütün ali məktəblərin daha gərgin çağları – qəbul imtahanları

gəlir. İstəyimiz budur ki, bütün imtahanların devizi obyektivlik və qayğı olsun!

**(Flora Xəlilzadə, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
20 iyun 1986)**

74. PEDAQOJİ TƏBLİĞATI GÜCLƏNDİRMƏLİ

Bu günlərdə Azərbaycan SSR Pedaqoji Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin növbəti iclası olmuşdur. İclasda üç məsələ müzakirə edilmişdir.

«Ümumtəhsil və peşə məktəbi islahatının tələbləri baxımından məktəbin ailə və ictimaiyyətlə əlbir işi üzrə cəmiyyətin Bərdə rayon şöbəsinin fəaliyyəti» barədə rayon şöbəsinin sədri İ. Adıgözəlov məruzə etmişdir. Qeyd olunmuşdur ki, cəmiyyət əhali arasında pedaqoji təbliğati genişləndirmək sahəsində valideyn komitələrinin işindən səmərəli istifadə edir. Məktəb valideyn komitələrinin yaxından iştirakı ilə ata-analar üçün tərbiyə mövzularında mühazirələr oxunur, konfranslar keçilir. «Ailədə vahid tərbiyə», «Atanın nüfuzu», «Uşaqlarda düzlük və doğruluq tərbiyəsi» və s. mövzularda oxunan mühazirələr maraqla qarşılanmışdır. Bəzi valideyn komitələrində ümumi icbari orta təhsil, pedaqoji təbliğat, təlim-tərbiyə, mədəni-kütləvi və sanitariya işlərinə baxan komissiyaların fəaliyyəti yaxşı təşkil edilmişdir. Valideyn komitələrinə bir qayda olaraq məktəb direktorları ümumi rəhbərlik edir, vaxtaşırı onların hesabatları dinlənilir. Rayonun 1 və 4 nömrəli orta məktəblərində valideyn komitələrinin işi daha yaxşı təşkil edilmişdir. Hər iki məktəbdə valideynlər universiteti fəaliyyət göstərir.

Pedaqoji cəmiyyət valideynlərlə uşaqların birlikdə asudə vaxtlarının məzmunlu təşkilinə də böyük əhəmiyyət verir. Dərs ili müddətində onlar tarix-diyarşünaslıq muzeylərində ekskursiyada olmuş, rayonun görməli yerlərini gəzmiş, birlikdə kinofilmlərə baxmışlar. Məktəb kitabxanasında keçirilən oxucu konfranslarında da valideynlər fəal iştirak etmişlər.

Rayonun pedaqoji cəmiyyəti altıyaşlıların təhsilə cəlb edilməsi işində də məktəblərə yaxından kömək etmişdir. Cari ildə 38 məktəbin 58 sinfində min nəfərdən çox 6 yaşlı birinci sinfə cəlb olunmuşdur.

Pedaqoji cəmiyyətin fəallarının sayı ildən-ilə artır. Hazırda onun 700 nəfər üzvü vardır. Son üç ildə cəmiyyət üzvlərinin sayı 400 nəfər artmışdır.

Pedaqoji cəmiyyətin təşəbbüsü ilə Xaldan qəsəbə orta, Ağcabədi rayonunun məktəblərində, habelə Tovuz rayonunun Bozalqanlı kənd orta məktəbinə keçirilən ekskursiyalardan müəllimlər çox razı qalmışlar. Bundan başqa, fəalların yaxından iştirakı ilə şəhərdəki 4 nömrəli, habelə Xəsili kənd orta məktəblərində «Müəllim və şagird əməyinin qiymətləndirilməsində formalizm halları və onların aradan qaldırılması yolları» mövzusunda keçirilən elmi-praktik konfranslar səmərəli olmuşdur.

Cəmiyyətin həyata keçirdiyi tədbirlərdə fəal iştirak etdiklərinə görə üzvlərdən M.Quliyeva fəxri fərman, A.Mkrıçıyan və İ.Adıgözəlov turist putyovkası almışlar.

Pedaqoji cəmiyyətin iclasında Salyan rayon şöbəsinin sədri H.Əhmədov «Pedaqoji elmlərin nailiyyətlərinin praktikada tətbiqi sahəsində cəmiyyətin gördüyü işlər» barədə məlumat vermişdir. Aydın olmuşdur ki, cəmiyyət rayonun metodkabineti ilə əlbir işləyir. Bu işə pedaqoji yenilikləri vaxtında müəllimlərə çatdırmağa geniş imkan verir. Onların əlbir fəaliyyəti nəticəsində son üç ildə rayonda üç elmi-praktik konfrans, üç elmi-metodik seminar keçirilmişdir. Pedaqoji mühazirələrdə cəmiyyət üzvləri böyük həvəslə iştirak etmişlər. Bu elmi məclislərdə tədris prosesinin optimallaşdırılması, tədris diskussiyaları, şagirdlərin kompüter savadının artırılması, tədris prosesində müəllim-şagird münasibətləri, şagirdlərin müstəqil işi və s. məsələlər müzakirə olunmuşdur.

Pedaqoji kollektivlərdə «Azərbaycan məktəbi» jurnalının, habelə professor N.Kazımovun «Tərbiyənin elmi pedaqoji əsasları» kitabının geniş müzakirəsi keçirilmişdir.

Pedaqoji cəmiyyətin iclasında «Ali məktəb pedaqogikas» bölməsinin rəhbəri Ə.Həşimovun əhali arasında pedaqoji bilikləri təbliğ etmək sahəsində gördüyü işlər haqqında hesabatı da dinlənilmişdir. Məsələnin müzakirəsi zamanı aydın olmuşdur ki, əhali arasında pedaqoji bilikləri geniş təbliğ etmək məqsədilə pedaqoji problemlərə həsr olunmuş 19 elmi-praktik konfrans keçirilmişdir. Bakının 18, 31, 70, 99, 132 və 182 nömrəli məktəblərində, Azərbaycan dəmiryolu idarəsində, Bakı Kooperativ Texnikumunda, Şmidt adına maşınqayırma zavodunda, gənclik şəhəri Sumqayıtda, habelə respublikanın Zaqatala, Lerik, Şamaxı, Yardımlı, Kəlbəcər rayonlarında təşkil edilmiş konfranslarda minlərlə dinləyici iştirak etmiş, 130-a qədər məruzə eşidilmişdir.

Bölmənin üzvləri əhali arasında pedaqoji təbliğatın yayılmasında pedaqoji mövzularda kitabça, jurnal və qəzet məqalələri çap etdirmək məsələsini də diqqət mərkəzində saxlamış, son 7-8 il ərzində təqribən 60 adda kitab, metodik tövsiyə, jurnal və qəzet məqaləsi çap etdirilib oxuculara çatdırılmışdır.

Yığıncaqda cəmiyyətin rəyasət heyətinin üzvlərindən, «Azərbaycan məktəbi» jurnalının redaktoru Z.Əliyeva, Azərbaycan ETPEİ-nin direktoru Z.Qaralov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent V.Xəlilov, pedaqoji elmlər namizədi Ə.Ağayev çıxış edərək müzakirə olunan məsələlər barəsində öz fikirlərini söyləmiş, maraqlı təkliflər irəli sürmüşlər. Azərbaycan SSR Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri N.Kazimov çıxış edərək cəmiyyətin mərkəzi şurasının nəzdində fəaliyyət göstərən 22 bölmənin yeni dərslərində qarşısında duran vəzifələrdən danışmışdır.

İclas müzakirə olunan məsələlərlə əlaqədar geniş qərar qəbul etmişdir.

(T.Əsədova, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 8 iyul 1987)

75. KAFEDRANIN FİLİALI YARADILIR

Məktəb islahatı sənədlərində göstərilir ki, pedaqogika elmi məktəb işinin səviyyəsinin və səmərəsinin yüksəldil-

məsinə daha çox kömək etməli, tədqiqatların nəticələri praktikada daha fəal tətbiq olunmalıdır. Alim pedaqoqların, psixoloqların, metodistlərin elmi axtarışları konkret tövsiyələrə, metodik rəhbərlik vasitələrinə çevrilməli, qabaqcıl təcrübə ümumiləşdirilib yayılmalıdır. Bəs, bu sahədə indiki mənzərə necədir? Elmi araşdırmalar tez-tezmi məktəb həyatına yol tapır? Suala bütünlüklə müsbət cavab vermək çətinidir. Çünki bəzi tədqiqatlar həyatın tələblərinə cavab vermir, bu gün üçün aktuallığını itirib. Müəllifin yazı masasında uzağa getməyən, arxivlərdə uzun illər yatıb qalan, öz xiridarını gözləyən elmi işlər də vardır. Elmi işlərin çapındakı çətinliyi, bəzi müəllimlərin bu işlərə marağının zəifliyini də nəzərə alsaq sanki duman qatı aradan götürülür.

Həyat isə irəliləyir, elmi-texniki tərəqqi öz səviyyəsinə uyğun metodika tələb edir. Bəs, vəziyyətdən necə çıxmalı? Bununla əlaqədar SSRİ-nin 50 illiyi adına AXDPİ-nin pedaqogika kafedrasında maraqlı təşəbbüs irəli sürülmüşdür. Elmi araşdırmalar gecikdirilmədən bilavasitə orta məktəbdə tətbiq olunmalı, pedaqoji kollektivlərlə əlaqə möhkəmləndirilməlidir. Bunun üçün isə kafedranın ümumtəhsil məktəbində filialının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. İlk eksperiment Bakının qabaqcıl tədris ocaqlarından olan 48 nömrəli məktəbdə tətbiq olunur. İnstitutun rektorluğu da bu fikrin tərəfində durmuş, respublika Maarif Nazirliyi Şaumyan RXMŞ-a məktub göndərmiş, təşəbbüsün həyata keçməsi üçün lazımı kömək göstərilməsini qeyd etmişdir.

Bu günlərdə kafedra əməkdaşları ilə məktəbin pedaqoji kollektivi üzvlərinin görüşü olmuşdur. Burada deyildiyi kimi, görüş iki kollektivin birgə iclası sayılmış, filialın yaradılması barədə fikir mübadiləsi aparılmışdır. Pedaqogika kafedrasının müdiri, professor N.Kazımov çıxışında demişdir: İslahat pedaqoji sahədə çalışan hər bir kəsin qarşısında mühüm vəzifələr qoyur. Elə götürək kafedramızın əməkdaşlarını. Onlar müəllimlərə çox kömək edə bilirlər. Məsələn, müasir dövrün tələblərinə uyğun metodikanın, forma və vasitələrin seçilməsində müəllimlərin yaxın məsləhətçisinə çevrilmək, pedaqogika elminin nailiyyətlə-

rinin praktikada daha geniş tətbiqinə çalışmaq mümkündür. Müəllimlərin fəallığını, yaradıcı axtarışlarını hər vasitə ilə inkişaf etdirmək, qabaqcıl pedaqoji təcrübəni daha dərindən öyrənmək biz alimlərin öhdəsinə düşür. Bütün bunlar isə, şübhəsiz ki, təlim-tərbiyənin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, cəmiyyətimizə layiq gənc nəsil yetişdirilməsə ilə nəticələnir.

Filialın yaradılmasının əhəmiyyəti nədə özünü göstərəcək? Hər şeydən əvvəl, görüşdə deyildiyi kimi, ali və orta məktəblərin əlaqəsi möhkəmlənəcək, bu işin müəllim kadrları hazırlığında da müsbət təsiri olacaqdır. Belə ki, bütün səylər şagird səviyyəsinin yüksəldilməsinə yönəldiləcək, institutlara daha bilikli abituriyentlər üz tutacaqdır. Həmçinin pedaqoji təcrübədəki formalizm halları aradan qaldırar, tələbələrin məsuliyyəti, peşə və ixtisas hazırlığı yüksələr.

Kafedra ilə məktəbin əməkdaşlığında özül qoyulmuşdur. Ali və orta ixtisas təhsilinin yenidən qurulmasının tələbləri ilə əlaqədar əməkdaşlardan biri – dosent A. Tağıyev məktəbdə təkmilləşdirmə kursundadır. O, dərsləri dinləyir, müxtəlif tədbirlərin hazırlanmasında kömək göstərir, nümunəvi dərslər keçir. Həmçinin məktəbin müəllimi L. Mədətova kafedranın ştatdankənar müəllimi təyin olunmuşdur. O, institutdan gələn tələbələrin pedaqoji təcrübəsinə yaxından kömək edir, kafedranın işində fəallıq göstərir.

Filialın yaradılmasının əhəmiyyəti cəhətləri çoxdur. Belə ki, məktəbdə təcrübəli, öz iş metodikası ilə seçilən müəllimlər var. Onların işi nə səbəbdənsə məktəbdən uzağa çıxmayıb. İndi isə belə bir imkan yaranıb: kafedranın əməkdaşlarının köməyi ilə, onların təcrübəsi yayıla bilər, müəyyən problemlərlə bağlı müəllim-alim tədqiqatı aparmaq olar. Bu proses müəllimin özünün peşə hazırlığının, elmi səviyyəsinin artması üçün də mənbədir. Həmin müəllimin gələcəkdə kafedranın dissertantı, yaxud aspirantı olmaq imkanı da artır.

İkinci bir tərəfdən kafedranın yaxından köməyi sayəsində bütövlükdə pedaqoji kollektiv vahid problem üzrə tədqiqatlar apara bilər.

İndi ali məktəbdə bəzi fənlərin əyaniləşdirilməsi üçün tədbirlər görülür. Pedaqogika kafedrasında da ayrı-ayrı müəllimlərin qabaqcıl təcrübəsini göstərmək ekran vasitələrindən istifadə üçün işə başlanmışdır. Bax, məktəblərlə əlaqə filialın yaradılması qabaqcıl müəllimləri aşkara çıxaracaq, onların dərslərindən ayrı-ayrı anlar lentə köçürüləcəkdir. Kafedranın əməkdaşları da müəyyən problemlərlə bağlı kömək göstərəcəklərinə söz verdilər. Məsələn, pedaqoji elmlər doktoru, professor A.Kərimov şagird və müəllim əməyinin təşkili, yeniyetmələrin əmək tərbiyəsi, pedaqoji elmlər doktoru Ə.Həşimov tərbiyə işində xalq yaradıcılığından istifadə məsələləri barəsində məsləhətçi kimi çıxış edəcəklər. Kafedra filialının yaradılması ilə bağlı təşkilati məsələlər laborant A.Əliyevə tapşırıldı. İslahatın tələbləri ilə əlaqədar daha bir addım atılır.

**(Dilqəm Şahverdiyev, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
18 sentyabr 1987)**

76. KAFEDRANIN FİLİALI FƏALİYYƏTİNİ GENİŞLƏNDİRİR

«Laboratoriya elmi». Bu birləşmə az qala fəal lüğət fonduna daxil olmuşdu. Çünki bəzi kafedraların, tədqiqat müəssisələrinin elmi axtarışları heç bir praktik əhəmiyyət daşımadığına görə kandan uzağa getmir, yaxud onların tətbiqi saysız-hesabsız maneələr hesabına başa gəlirdi. Son dövrlər ictimai həyatımızda baş verən dəyişikliklər, yenidənqurma xətti elmin həyata, praktikaya yaxınlaşmasına təsir göstərmiş, axtarışların səmərəliliyi uğrunda fəaliyyət genişlənmişdir. İndi pedaqoji elmin məktəbə az nüfuz etməsi sahəsindəki gileylər də müəyyən dərəcədə azalmışdır. Bu sahədəki uğurların izlərini SSRİ-nin 50 illiyi adına Azərbaycan Xarici Dillər Pedaqoji İnstitutunun pedaqogika kafedrasının Bakıdakı 48 nömrəli məktəblə əməkdaşlığı təmsalında aydın görmək olar.

Cari dərs ilinin əvvəllərində ümumtəhsil məktəbində kafedranın filialı yaradılmışdı (bu barədə qəzetimizdə

material dərc olunub). İlk günlərdə bu tədbirə bir az ehtiyatla yanaşmışdıq. Vəd kimi kağız üzərində qalan sözləri azmı eşitmişik. Yaxşı ki, belə olmamış, kafedranın əməkdaşları xeyirxah təşəbbüsə ürəkdən və həvəslə qoşulmuş, burada müəyyən işlər görülmüşdür. Hər şeydən əvvəl, kafedranın üç müəllimi (professor A.Kərimov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent A.Tağızadə və baş müəllim Z.Quliyeva) iki ay müddətində məktəbdə təcrübə keçmiş, dərs demiş, müəllimlərin iş üsulları ilə tanış olmuş, onların psixoloji-pedaqoji hazırlıqlarını təkmilləşdirmələri üçün sistematik olaraq elmi-pedaqoji və metodik kömək göstərmişlər. Bunlar məhdud dairədə aparılmamış, ali məktəbin əməkdaşları Azərbaycan dili, tarix, riyaziyyat, fizika, ingilis dili, ictimaiyyat dərslərini dinləmiş, uğurlarla yanaşı, müəllim fəaliyyətindəki çatışmazlıqları aşkara çıxarmış, tədbirlər sistemi hazırlamışlar.

Kafedra üzvləri, necə deyərlər, ayrı-ayrı müəllimləri hamiliyə götürmüş, dərslərin müasir tələblər səviyyəsində qurulması üçün birgə yollar fikirləşmiş, problemlər üzərində işə başlamışlar. Hazırda tədris ocağında müəllimlərin çoxu aydın proqramla fəaliyyət göstərir. Məsələn, T.Mehdiyeva əmək təlimi dərslərinin səmərəsinin yüksəldilməsi, S.Məmmədova mənəvi hissələr aşılınması istiqamətində axtarışlar aparırlar. L.Mədətova (o, həm də filialın müdiridir), A.Kərimova kafedranın ictimai əsaslarla müəllimi kimi tələbələrin təcrübəsinə rəhbərlik edir, kafedranın ictimai həyatında fəallıq göstərir. Bu əməkdaşlıq barəsində məktəbin qabaqcıl riyaziyyat müəllimi R.İmanov deyir:

–Köhnəlmiş metodlar, səmərəsiz üsullarla iş forması müvəffəqiyyət qazanmağa, şagirdlərə əsaslı bilik mənimsətməyə imkan vermir. Hər bir müəllim yeniliyə, axtarışlara can atmalıdır. Bunu nəzərə alaraq proqramlaşdırılmış təlim və intensivləşdirmə metodları elementləri əsasında metodik sistem hazırlayıram. Burada əsas diqqət şagirdlərin şüurlu, yaradıcı qabiliyyətlərinin inkişafına yönəldilmişdir. Əminəm ki, kafedra əməkdaşları bunların həyata keçməsində kömək göstərəcəklər.

İnstitutun tələbələri burada təcrübədə olur, məktəb həyatının bütün sahələri ilə maraqlanırlar, peşə vərdişləri qazanırlar. Onlar üçün hər cür şərait yaradılmışdır (bu qayğıya bir çox məktəblərimizdə tələbələr həsrətdirlər). Birgə kitab müzakirələri, pedaqoji axtarışların son nəticələri barəsində söhbətlər də faydalı və səmərəlidir.

Bu yaxınlarda keçirilmiş pedaqoji şurada cari məsələlərlə yanaşı, bir neçə ay ərzində keçilmiş yola nəzər salınmış, birlikdə görülmüş işlər yekunlaşdırılmışdır. Şurada kaedranın müdiri, professor N.Kazımov «Sov.İKP MK-nın fevral(1988-ci il) plenumunun qərarları baxımından pedaqoji kollektivin qarşısında duran vəzifələr» mövzusunda çıxış etmişdir.

Bəs, ali məktəb kafedrası ilə əməkdaşlıqda kollektiv nəyə nail olmuşdur. Məktəbin direktoru M.Əhmədzadə demişdir: –Hər şeydən əvvəl, intensiv metodları bəhrələnmək və tətbiq etmək üçün şərait yaranmış, pedaqoji kollektivdə əməkdaşlıq canlanmış, bir məqsəd uğrunda fəaliyyət sistemi yaradılmışdır. Müəllimlərin işə münasibəti dəyişmiş, onların cavabdehliyi, məsuliyyəti yüksəlmiş, təşəbbüskarlığa, yaradıcılığa meyl artmışdır. İndi əksər dərslərin keyfiyyətindən, səmərəsindən, ayrı-ayrı siniflərdə şagirdlərin bilik səviyyəsindən razılıqla danışmaq mümkündür.

Bütün bunlar pedaqoji kollektivin axtarışları ilə bağlı uğurlardır. Pedaqogika kafedrasının dosenti A.Tağızadənin dediyi kimi, qazanılmış uğurları bütünlüklə kafedra üzvlərinin ayağına yazmaq doğru olmazdı. Pedaqoji kollektivin özü irəliyə can atır, zamanla ayaqlaşmaq istəyir.

**(D.Şahverdiyev, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
22 aprel 1988)**

77. HƏLƏ «LAYİHƏ»DİR

Orta məktəblərin təhsil sistemi bizi qane edə bilməz. Bu barədə çoxdan həyəcan təbili çalınıb. Dünənimizdən bu günümüzdə «göz dikən» səhvlər hələ boz sifət göstərir, əl-ayağımıza dolaşır. Nədənsə, müəllimlərimizin nüfuzu azalıb.

Pedaqoji hazırlığı olmayanlarsa çoxalır. Dərslilər də tələbi ödəmir. Onda, şagirdlər nə etməlidirlər? Daha um-küs etmək vaxtı deyil. İş görmək lazımdır. Orta məktəbin taleyi iş bilənlərə tapşırılmalıdır... Sorğularımız çoxdur. Ona görə də institutun pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Nurəddin Kazımovla bir neçə dəqiqəlik söhbət etməyi vədələşdik.

–Vaxtınızı almıram...

–...Onsuz da sorğularınıza cavab verməliyəm. Hər halda, elə-belə söhbət etmək üçün mənə müraciət etməzsiziz... Dərhal məqsədə keçin.

–Təhsil konsepsiyası nədir? Bu məsələ birdən-birə yarandı mı?

–Gəlin vaxt itirməyək. Konkret deyim ki, təhsil konsepsiyası yenidənqurmanın məhsuludur. Onu nə sən, nə də mən yaratmışıq: mənəvi ehtiyacdən yaranıbdır. Axı, təhsil sistemi getdikcə qulluq görməyən ağac kimi barsız, bəhrəsiz kökə düşüb. Əsl bağbanlara etibar edilmədiyinə görə elə bil sahibsizdir. İndi özümüzü oda-suya vururuq ki, bir iş görə bilək. Yəqin etmişik ki, təhsil sistemində konsepsiyalar çoxdur. Məsələn, ümumtəhsil konsepsiyası mövcuddur. Texniki-peşə məktəbi konsepsiyası da var. Ali məktəb və fasiləsiz təhsil konsepsiyası haqqında az düşünürük. Söhbətlər hələlik şifahi, kağız üzərində aparılsa da ciddidir. Bizim kafedra da meydandadır. Özü də döyüşün ən çətin yerində qərar tutub.

–Hansı konsepsiya ilə məşğul olmağı üstün saymınsız?

–Kafedramızın və tələbələrimizin ən çox müraciət etdiyi ünvan orta məktəblərdir. Deməli, özgə bir ünvana üz tutmaq əbəsdir. Ona görə də məktəb konsepsiyasını həyata keçirməyə boyun olmuşuq. Etiraf edək ki, işimizin çətin olacağını indidən duyuruq. Artıq respublika xalq təhsili nazirliyinə məktub yazmışıq. Təkliflərimiz bəyənilmişdir.

–Hansı məktəbdə hazırladığınız konsepsiyanın sınağını keçirmək mümkündür?

–Biz Bakı şəhərinin 48 nömrəli orta məktəbində eksperiment keçirmək istəmişik. Təklif irəli sürmüşük ki,

nəticə kollegiyada müzakirə edilsin. İşimiz bəyənilsə əvvəlcə bir rayonda, daha sonra respublika üzrə məktəblərdə tətbiqinə başlayacağıq.

–Nurəddin müəllim, şər deməsən, xeyir gəlməz. Birdən eksperimentin nəticəsi faydasız oldu. Onda heyfsilənmək Sizə qalacaq.

–Hər halda yüz ölçüb, bir biçmişik. Bilin ki, gücümüz çatdığı daşı götürürük.

–Yəqin ki, yuxarı təşkilatlarla döş-döşə gələcəksiniz.

–Fikrinizlə şərikəm. Məsələ qaldırmışıq ki, eksperimental məktəbin tədris planı və əsasnaməsi hazırlansın, eksperiment üçün məktəbdə münasib şərait yaradılmasına kömək göstərilsin. Məsələn, məktəbdə uşaq bağçası açılmasını məqsədəuyğun saymışıq. Şagirdlərin kənd təsərrüfatı işləri ilə məşğul olması üçün sahələr ayrılmalıdır. Bu, şəhər məktəbi üçün bəlkə də «yamaq» kimidir. Bəs şəhər məktəblilərinə torpağı sevdirməməliyik?

–Məktəb konsepsiyasını sınaqdan keçirərkən hansı prinsiplər öz dolğun əksini tapacaq?

–Öncə, məktəb həyatının demokratikləşməsinə, təlim və təhsil prosesinin humanistləşməsinə şərait olmalıdır. Sözcülükdən özümüzü qorumalıyıq. İşimizə düz gətirməyəndə onu-bunu günahlandırmamalıyıq. Aşkarlıq, demokratiya işimizdə duyulmalıdır. Çünki biz təlim-tərbiyə prosesinin intensivləşməsinə, onun təşkilində ictimaiyyətin imkanlarından maksimum istifadə olunmasına çalışmalıyıq. Bəzi fənlər var ki, cədvəldə artıq yer tutur. Təklif etmişik ki, qohum tədris fənləri birləşdirilsin.

–Bəzən məktəbin pedaqoji kollektivinin təşəbbüskarlığa az meyl göstərdiyi deyilir. İşə mane olan nədir?

–Elə məktəblər var ki, yalnız direktorların «təşəbbüs»lərinə tabedir. Nə desələr, o da olmalıdır. Üstəlik, yüksək pedaqoji təcrübəsi olan müəllimlərə də müstəqillik verilmir. Gənclər isə belə müəllimlərlə üz-üzə gəlməkdən çəkinirlər. Nəticədə, şagirdlərə yüksək keyfiyyətli dərs öyrətmək, təlim-tərbiyə vermək üçün kollektivin əzmkarlığı duyulmur. Buna

görə sınaq keçirəcəyimiz məktəbdə pedaqoji kollektivin təşəbbüskarlığının hər vasitə ilə artırılmasına nail olmalıyıq.

–Sınaq işlərini təkcə kafedranız aparacaqmı?

–Tək əldən səs çıxmaz deyiblər. Birlik hardadır, dirilik ordadır. Biz sınaq işlərini təhsil orqanları ilə qarşılıqlı əlaqə şəraitində həyata keçirmək arzusundayıq.

–Nurəddin müəllim, nə vaxt sınaq işlərinə başlamaq fikrindəsiniz?

–Bizdən olsa, işə tezliklə başladırıq. Unutmayın ki, dediklərim hələ «layihə»dir.

–Vaxtınızı aldığım üçün üzr istəyirəm. İşgüzar söhbət üçün çox sağ olun.

(Qismət Alışoğlu, «Bilik» qəzeti, 23 aprel 1989)

78. SİQARET ÇƏKƏNİMİZ YOXDUR

Professor N.Kazımovun «Nə üçün susuruq?» adlı məqaləsini böyük diqqətlə oxdum. Acı da olsa etiraf etməliyik ki, şagirdlər arasında papiros çəkənlərin sayı azalmır.

Məlumdur ki, hələ 1980-ci ildə Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi ümumtəhsil məktəblərində və digər xalq maarifi müəssisələrində papiros çəkməyi qadağan etmişdi. Lakin həmin qərarın icrasına rəhbər orqanlar tərəfindən güclü nəzarət edilmədi. Yenə də məktəbə gələn partiya, sovet və maarif işçilərinin bəzilərinin dodaqlarından siqaret əskik olmurdu.

Məktəbimizdə çalışan 29 müəllimdən 9-u siqaret çəkirdi. Məktəbimizin siqaret çəkməyən müəllimləri bu «xəstəliyə» tutulmuş həmkarlarını, sözün əsl mənasında himayəyə götürdülər. Məktəb rəhbərliyi də pedaqoqlara diqqət və qayğı ilə yanaşdı. Çalışdıq ki, bu müəllimlər əsəblərini «cilovlasınlar». Tezliklə onların ciblərindəki siqaretləri müxtəlif şirniyyatlar əvəz etdi. Tənəffüslərdə həmin müəllimlər üçün pürəng çay təşkil edirdik. İndi sevincimiz doğrudan da böyükdür. Məktəbimizdə siqaret çəkən müəllim yoxdur. Yarımçıq siqaret qutuları bir xatirə kimi məndə qalır. Bu gün ekologiya problemindən çox danışıraq.

Papiros tüstüsü ətraf aləmə vurduğu ziyanla yanacağı yaxşı yandırmayan avtomobillərdən geridə qalmır.

Arzu edərdim ki, respublikamızın hər yerində siqaret çəkməyin əleyhinə kültüvi iş aparılsın.

(T.Əbilov, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 3 noyabr 1989)

79. HƏR ADAMIN ÖZ YERİ...

Elmin inkişafında xidmətlərinə görə Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin Fərmanı ilə aşağıdakılara respublikada elmin inkişafında və yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasında xidmətlərinə görə «Azərbaycan SSR Əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilsin.

Bilmirdik onu necə təbrik edək... Yaman gərginlik içindəyik. Ona görə ki, «təbrik edirik» deyəndə cavabı kədərli olacaqdı: «heç yeridirmi? İndi biz bir-birimizə başsağlığı verməyə borcluyuq. Axı şəhidlərimizin günahsız qana qəltan olduğu çağımızda bizə sevinmək yaraşmazdı. İnsanlığımızı, səbrimizi, təmkinimizi qiymətləndirməyənlər xalqımızı ölümə, qanla «təltif» etdi, əlimizi işdən soyutdu. Bu haqlı «irada» baxmayaraq fevralın ilk günlərində görüşdük... Bu görüş təmtəraqlı görüşə oxşamadı. Təbrikimiz də elə bil yerinə düşmədi. Təsəlli, təmkin umduq bir-birimizdən.

Xalqımızın yas içində olduğu vaxtda Nurəddin müəllimin ömrünə şöhrət quşu qondu. Nurəddin müəllim bu şöhrət quşunu qova bilməzdi. Gücü vədəsizlikdən gileylənməyə çatdı. Zəhmətli gecəli-gündüzlü günlərinə heyfsilənmədi. Dedi ki, gözü tox olmaq insan üçün təltif sayılmalıdır. Alim elmi şöhrətin kölgəsi ilə parıldamaq arzusundan uzaq olmalıdır.

İnanırıq, Nurəddin müəllim, sizin gözü toxluğunuza! Rəhbərlik etdiyiniz pedaqogika kafedrası gənc ziyalıların yetişməsində kölgədə qalmır. Demək olar ki, tələbə üçün təkcə müəllim deyil, yeri gəldikcə, ata kimi qayğı göstərməyi də bacarırsınız. Elə keçmiş tələbələrdən birinin sizə rayondan təbrik məktubu yazmağı, ürək sözlərini deməkdən

çəkinməməyi bizi də sevindirir: «Hörmətli, Nurəddin müəllim! Əvvəla, səmimi salamları qəbul edin. Özünüzü necə hiss edirsiniz? İşləriniz qaydasındamı? Professor, məktub yazmağımın əsas səbəbi sizin «Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi» fəxri adına layiq görülməyinizdir. Sizin adınızı «Kommunist» qəzetinin fəxri adlar siyahısında görəndə sanki bütün dünyanı mənə bağışladılar. Çünki yaddaşımda silinməz izlər salan, mənə qanad verən, daim öyrənməyə həvəsləndirən alicənab pedaqoqlardan biri də Sizsiniz. Biz tələbələr sizdən tək bilik öyrənməmişik. Biz Sizdən həyat dərsi də almışıq. Biz Sizdən əsl insanlıq qayğısı görmüşük. Ata-anasından, evlərindən uzaq olan bir gənc üçün bunlar bilirsiniz və deməkdir? Əslində Siz bizim insanlara olan itmiş inamımızı özümüzə qaytardınız. Sizə «cox sağ olun» deyirəm. Sizin zəkanıza, biliyinizə, səmimiyyətinizə qibtə edirəm.

Daim yüksəkliklərə ucalasınız.

Sizə böyük hörmət bəsləyən Mənsurə Ağayeva.

03.02.1990».

Bəlkə də bu məktub Nurəddin müəllim üçün fəxri addan da yüksəkdir, əlçatmazdır. Onu əyilməyə qoymaz.

Bəlkə də bu məktub Nurəddin müəllim üçün fəxri addan da doğmadır, əzizdir. Onu «yaddır, özgədir» deyilməyə qoymaz.

Nurəddin Kazımovun elmə gəlişi göydəndüşmə olmamışdır; «Ehtiyac vardı» desək inciməzlər. Əsl pedaqoq olmağın sirlərini öyrənmək eşqi, həvəsi Nurəddin müəllimi çətin axtarış yollarına aparsa da dinməz-söyləməz razılaşıb. Bəzən bu pillələr «sınıq» olub, bu Nurəddin müəllimin gözünün odunu ala bilməyib. Bəzən bu pillələr «tərəfkeşlik» edib. Bu da Nurəddin müəllimi arxayın salmayıb. Nurəddin müəllim üçün əziyyət, uğur əkiz doğulub: ikisini də özünə əziz bilib. Ona görə də Nurəddin müəllimin pedaqoji fəaliyyəti əzizlikdən düşməyib. Boş danışıq, sözcülüüyü elmi taleyinə yaxın buraxmayıb. Elmi yaradıcılığında yaxşı-pis adamlarla rastlaşıb. Nurəddin müəllimin işgüzarlığı, səmimiliyi pis adamlara da yaxşılığını əsirgəməməyə məcbur

edib, yəni elmi istedadına sədd olmaqdan çəkiniblər. Bu da taleyin vəfaliğı, yaradıcı zehni əməklə vəhdəti deyilmi? Bu da sonu görünən ömrün xoşbəxtlik sonsuzluğuna aparmırmı? Hər halda, Nurəddin müəllim yaxşı-yaman günlərini özü bilir.

Nurəddin söhbətçil adamdır. Amma uzun-uzadı danışmağı xoşlamır. Fikri sadə, konkret, öz mənə çalarında müsahibinə çatdırmağa çalışır. Ona «çiy sualları» verəndə razılaşmır. Sözə, fikrə yaman tələbkardır. Bu tələbkarlıq hər kəsdə olmur...

Nurəddin müəllimin tərcümeyi-halı ilə maraqlandıq.

–Bəlkə ənənəni pozaq, –deyə Nurəddin müəllim ciddiləşdi. –Gəlin rəqəmlərin dili ilə danışmağa səy göstərməyək. Hər halda, Azərbaycan torpağının oğluyam.

Nurəddin müəllim demək istəyirdi ki, görülən və görülməyən işlərdən ötrü mənə sorğu-suala tut. Axı, kimin nəyinə lazımdır mən harada doğulmuşam, hansı ali məktəbi qurtarmışam. Ayrı-seçkilik, şənbazlıqdan uzaq olmalıyıq.

Nurəddin müəllimin sözünə baxmağa «aciz» idik.

1943-cü il. Vətənin dar günü. Hər evdə qara kağız çağırılmamış qonaq kimi qəflətən peyda olurdu. 3 nömrəli beynəlmiləl orta məktəbin məzunu Nurəddin isə evə kamal attestatı gətirdi. Belə vaxtda bəlkə də hamı öz ürəyində bir-birindən xəbərsiz sevinməyə məqam tapırdı. Düşmənin üzü qara olsun: böyüklü-kiçikli hamını qaraqabaq etmişdi. Sevinmək çətin idi, sevinmək hər kəsə ar görünərdi –öz evinin içində. Gəncə camaatı da müharibənin qurtarmasını həyəcanla gözləyirdi.

Bu çətin vaxtda xalqımız dözdü, qalib çıxdı. Nurəddinin də niyyəti hasil oldu: Bakı Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsinin tələbəsi adına layiq görüldü. Nurəddin şinelli əsgərlərlə çiyin-çiyinə təhsil aldı. O, ali təhsilini tamamladıqdan sonra – 1950-ci ildə Şəki Müəllimlər İnstitutuna göndərildi. Burada iki il işlədi. İnstitut bağlandıqdan sonra respublika maarif nazirliyi Nurəddin müəllimi işsiz qoymadı. Ona Bakı Vilayət Maarif Şöbəsinə inspektor vəzifəsini həvalə edir. İşləyə-ışləyə elmi yaradıcılığa maraq

Nurəddin müəllimi 1953-cü ildə Elmi-Tədqiqat Pedaqoji İnstitutunun aspiranturasına gətirdi. 1957-ci ildə «Uşinskinin müqayisə haqqında fikirləri və məktəb təcrübəsində rolu» mövzusunda namizədlik dissertasiyasını müdafiə etdi.

Nurəddin müəllim artıq elmdə öz sözünü deyə bildi. Reallığa üz tutan gənc alimin dedikləri tutarlı oldu. Bu, hələlik gənc alimin özünün qazandığı uğur idi. Nə çox onun-bunun zəhməti ilə alimlik dərəcəsi alanlar!

Bəli, alim olmaq asandır, adam olmaq çətinidir. Nurəddin müəllim 1968-ci ildə «Məktəbdə müqayisə üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» mövzusunda müdafiə edərək elmlər doktoru dərəcəsi aldı. Doktorluq işinin əhəmiyyəti nə idi? Nurəddin müəllim deyir: Məktəbdə ayrı-ayrı fənlərin tədris edilməsində müəllimin pedaqoji fəallığı lazımdır. Fənnin nüfuzunu itirməmək üçün müxtəlif mənimsəmə qaydaları mövcuddur. Fənlər üzrə müqayisənin oynaq şəkildə aparılması dərsin səviyyəsini yüksəldir, şagird dünyasının fənnə olan marağını sabit saxlayır. Müqayisə sistemli olmalıdır, müəllim özünü inama hazırlamalıdır. Dərs vaxtı mövzunu necə başlayırsa, əgər düzgün mövqedədirsə – o cür də sona çatdırmalıdır. O, müqayisə olunan obyektlərə, xarici aləmin əşyalarına müraciət etməli, fərqli və oxşar cəhətləri müəyyənləşdirməlidir. Elə etməlidir ki, insan beynində və anlayışında əks olunsun. Canlı və cansız əşyaların da «fəallığını» nəzərdən qaçırmamalıdır. Təfəkkür prosesi mühakimədə öz «yer»ini tutur. Qavrayış, təsəvvür, təxəyyül psixi proseslərdə cəmləşir. Yəni hər birinin öz yükü, öz fəallığı duyulmalıdır. Bütün «işlər» müqayisənin növlərinə, tiplərinə əsaslanmalıdır. Bir sözlə, işin metodikası «doğulur». Müqayisə dərsliyə gətirilmiş psixi proseslərin mahiyyətində aşkar olunmalıdır.

Nurəddin müəllim elmi dərəcə almaqla fəaliyyətini tamamlamır. O, işlədiyi pedaqoji kollektivdə professor adını qazanıb. Gənc pedaqoqların hazırlanmasında əməksevərliyi, təşəbbüsçüluğu ilə seçilir. Yüksək elmi xidmətləri olan Nurəddin müəllimin fikrincə az zəhmət çəkib çox təriflənmək, yersiz gözə girmək istəyənlər, dilində «elm

adamıyam» deyənlər həyatda öz yeri, öz ünvanı olmayanlardır. Həmin adamlar kimlərinsə əl ağacına dönürlər.

–Niyə hər kəs öz zəhmətinə güvənməsin. Axı, zəhmətlə yeyilən acı soğan, minnətlə yeyilən baldan şirindir. –Yaman ərklə dedi Nurəddin müəllim. –Nə vaxta qədər elmimizdə ideyaçılar peyda olacaq. Nə vaxta qədər gənc nəsil «burnunun ucundan uzağı görməyən» elm işbazları ilə üz-üzə gələcək. Heç olmasa gələcəyimizi qoruyaq, gələcəyimizi qiyməyək. Atalar yaman tutarlı deyiblər ki, hər adamın öz yeri var, hər yerin də öz adamı.

Yəni hər kəs vaxtında öz yerini bilməlidir: istər alim olsun, istərsə fəhlə. Buna görə də Nurəddin müəllim, Siz, elmdə tutduğunuz mövqe ilə öyünməmisiniz. Səhv etməmisiniz.

Buna görə də «Azərbaycan məktəbi» jurnalında öz sözlünüzü deməyə vaxt tapırsınız.

Buna görə də Azərbaycan Xalq Təhsili Nazirliyinin nəzdində pedaqogika-psixologiya üzrə elmi-metodik şuranın sədri seçilmisiniz. Siz institutumuzdakı metodologiya seminarının rəhbərisiniz.

Ən başlıcası, Azərbaycan SSR Pedaqoji Cəmiyyətinin Rəyasət Heyətinin sədri kimi böyük nüfuz sahibisiniz.

Nurəddin müəllim, zəhmətiniz də yüksək qiymətləndirilir. Həyatı, elmi özünüzün dünyagörüşü ilə, alimlik bacarığı ilə ölçmək dəqiqliyinə qibtə edirik. Bəli, nə ilə ölçərsən, onunla da ölçülərsən. Axı, 200-dən çox elmi məqalənin müəllifisiniz. Elmi pedaqoji kadrların da hazırlanmasında fəal iştirakınızdan xəbərimiz var.

Bəli, Nurəddin müəllim qaygılarınız çoxdur. Yeni pedaqogika dərsləyi hazırlayırsınız. Fasiləsiz təhsil sisteminə keçməyin də tərəfdarısınız. Artıq sözlünüzü mötəbər yerlərdə deyibsiniz. Bəyəniblər. Orta məktəblərin tədris planını təkmilləşdirmək arzusundasınız. Ali məktəblərdə müəllim kadrlarının hazırlanmasında mövcud olan nöqsanları aradan qaldırmaq üçün yollar axtardığınızı bilirik. Axı, respublikamızın gələcəyi indiki tələbələrin hazırlığından asılı olacaq...

(Qismət Alısoğlu, «Bilik» qəzeti, 16 mart 1990)

80. QƏRƏNFİLLƏR YAĞIŞINDA

Bir il əvvəl gürcü xalqı qəflətən öz övladlarını itirdi. Onlar da XX əsrin şəhidlərinə döndülər. Azərbaycan xalqı da özünün neçə dərdi ola-ola 9 aprel günündə qara geyindi, matəm qurdu. Şəhidlərin ildönümünə də «əliboş» getmədilər. SSRİ-nin 50 illiyi adına, Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutunun kollektivi də gürcü xalqının bir illik dərdinə şərik oldu. Xüsusilə Müəllimlərdən Çərkəz Quliyev və Novruz Məmmədovun piyada sülh yürüşü həmişə xatırlanacaqdı.

...İnstitutun tələbə və müəllimləri Gürcüstandan yenidən qayıtmış matəm iştirakçıları ilə görüşmüşdür. Görüş «Tələbə klubu»nda keçirilmişdir. İnstitutun həmkarlar ittifaqı komitəsinin sədri Ələddin Əliyev görüşdəki çıxışına belə başladı:

-Dost-düşmən qara gündə məlum olar. Gürcü xalqı da öz dostunu biz azərbaycanlıların təmsalında tanıdı. Matəmdə institutumuzu 20 nəfərlə təmsil etsək də bu insan «dənizində» az görünmədik. Hər addımda azərbaycanlılarla qarşılaşanda elə bilirdik ki, bura Gürcüstan deyil, Azərbaycandır. Xalqımız kimi, gürcülərin də coşğun oldutunu, tükü-tükdən seçdiyini bilirdik, qonaqpərvərliyinə bələd idik. Buna görə də gürcü xalqı 9 aprel günündə bizim gəlişimizə hədsiz qürur hissi keçirdi. Deməliyəm ki, gürcülər ermənilərin matəmdə iştirak etməsinə razılıq verməmişdilər. Matəm mitinqində ayrı-ayrı xalqların nümayəndələri də gəlmişdilər. Milyon-milyon Abşeron gülləri Tbilisiyə aparılmışdı. Bakının al qərənfilləri Gürcüstanda da şəhid olmağa vaxt tapdı. Gecə isə saat dörd radələrində rəmzi olaraq meydanı lentə yazılmış tank, güllə səsinin zəhmi bürüdü. Mitinqin iştirakçıları el adətincə şam yandırdı, şəhidlərin ziyarətinə getdilər. Dost xalqın matəminə, çətin gününə getməyimizin təşəbbüskarı isə institutumuzun sevimli professoru Nurəddin müəllim idi. Həmçinin, institutun rəhbərliyi bizə öz köməkliyini əsirgəməmişdi. Nurəddin müəllimin Rustavidə şəhidlərin şərəfinə

ucaldılmış memorial önündə çıxışı həm gürcülərin, həm də bizim yaddaşımıza əbədi yazıldı.

Institutun pedaqogika kafedrasının müdiri, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımovun ürək sözlərindən:

-Çıxışımı giley-güzarla başlamalı olaçağam. Bizim Gürcüstana çətinliklə getməyimizi «təşkil edənlər» heç də düzgün iş görmədilər. Dərdə şərik olmaq nə vaxtdan siyasi xarakter daşayıb? Niyə» xeyrə-şərə maneçilik törətmək istəyiblər? Müxtəlif yollarla avtobus ala bilmişdik. Hətta pulunu dövlətə də köçürmüşdük. Amma son anda avtobus verilməyəcəyini biləndə təəssüfləndik. Vaxtı itirmədik. Gürcüstana gedən həmkarlarımızın şəxsi maşınlarından istifadə etməli olduq. «Qırmızı körpü»dəki postda da bizi Gürcüstana buraxmaq istəmədilər. Uzun söz-söhbətdən sonra razılıq verdilər. Axır ki 9 aprel günündən, gürcü xalqının kədərindən, dərdindən bizə də «pay» düşdü. Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar da xahişimizə sevindilər. Hər azərbaycanlının evi üzümüzə açıq idi. Gürcülər kimi, azərbaycanlılar da həmrəylik hərəkətimizi yüksək qiymətləndirdilər. Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılar inandılar ki, biz onlara həmişə arxayıq. Gürcülər də əmin oldular ki, onların torpaqlarındakı qan qardaşlarımız tək deyillər. Biz öz doğmalığımızı bir daha təsdiq etmək üçün Gürcüstanla əlaqələrimizi genişləndirməliyik. Orada yaşayan azərbaycanlıların qayğısına qalmalı, yerli xalq təhsili şöbələri ilə tez-tez görüşməliyik. Bacarıqlı, istedadlı işçiləri tələbə kimi, müəllimləri pedaqoq kimi institumuza dəvət etməliyik.

Nurəddin müəllimin təklifini görüş iştirakçıları rəğbətlə qarşıladı. Yekdilliklə bildirildi ki, dərhal işə başlamaq xeyrimizədir.

Qardaş xalqın həmrəylik hərəkətinə birinci qoşulan, piyada sülh yürüşü edənlərdən biri də fransız dili fakültəsinin baş müəllimi Novruz Məmmədovdur. Novruz müəllimin görüşdə çıxış etməsi hamının ürəyincə oldu. O dedi:

-Bu piyada yürüşün iki mənası var idi. Çoxları bizi sülh yürüşünün müəllifləri kimi tanıdılar. Amma piyada etiraz

yürüşü etdiyimizin bilənlər az idi. Biz məqsədimizə nail olmuşuq. Yaddaşımızda isə piyada yürüşümüzün bütün anları həkk olundu. Şamaxıdan başladığımız yürüş əvvəlcə heç kimin diqqətini cəlb etmədi. Ağsu aşırımını kəsə getdik. bunun ağrısını keçə bildik. Hərərətimiz artmağa başladı. Elə bildik ki, daha yürüşü davam etdirməkdə acızık. Buna görə də özümüzü inamlı aparmalı və səhərə qədər sağalmalı idik. Hər şey yaxşılıqla qurtardı. Üç gündən sonra piyada yollarını getdiyimiz kəndlərin sakinləri bizi tanıdılar. Hər yerdə doğmaları kimi qarşıladılar. Hətta bizim sağalmağımızın keşiyində «təcili yardım» maşınları dayanmağa başladı. Mətbuat da yürüşümüz haqqında məlumat verdi. Təəssüf ki, mərkəzi kütləvi informasiya vasitələri əvvəlki «ənənəsinə» sadıq qalıb susdular. Deyim ki, yolda yürüşün iştirakçıları çoxaldı. Qazaxda bildirdilər ki, bizi tutduğumuz işə görə sərhəddə həbs edəcəklər, mütləq marşrutu dəyişməliyik. Biz isə fikrimizdən dönmədik. Matəmli qonşu torpağına daxil olanda deyə bilərəm ki, bütün Gürcüstan görüşümüzdə hazır idi. Nə qədər əziyyət çəksək də, mənzil başına vaxtında çatdıq. Tbilisidə hökumət binasının qarşısında bizi matəm mitinqi iştirakçıları öz doğmaları kimi qarşıladılar.

Matəm iştirakçılarından biri də ingilis dili fakültəsinin baş müəllimi Vahid Ərəbovdur. Vahid müəllimə söz verildi:

–Etiraf edək ki, xalqımız indi daha çox narahat, gərgin günlərini yaşayır. Dərdimiz çoxdur. Biz isə gürcü xalqının dərdinə barmaqarası baxmadıq. Çətinliklə olsa da şəhid olmuş gürcü övladlarının ildönümünə gəldik. Bir daha gürcü xalqının sıx birliyini gördük.

9 aprel günü Gürcüstanda bir ildən sonra da xalqın matəmi kimi yenə də «əzizləndi». Xalqımız bu matəm ilinə inam, səbr, təsəlli, birlik və bir da al qərənfillər apardı. Tbilisi qərənfillər yağışında islandı...

**(Qismət Alışoğlu, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
27 aprel 1990)**

81. PEDAQOQ

İlk dəfə pedaqogikanın elmi cığırına qədəmlərimi atarkən Azərbaycan pedaqogikasının üç peyğəmbərini özümə örnək götürmüşəm. Onlar akademik M.Mehdizadə, professor Ə.Y.Seyidov və professor M.Ə.Muradxanov olub. Mənə elə gəlib ki, pedaqogika bütövlükdə bu üçlükdür. Bu gün də onları işıqlı duyğularla xatırlayıram.

Sevinirəm və fəxr edirəm ki, bu gözəl üçlük ləyaqətli, vicdanlı pedaqoqlar nəsli yetişdirib. Onlardan biri – Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov haqqında, onun şəxsiyyəti, elmi yaradıcılığı, ictimai xidmətləri barədə söz demək istəyirəm. Məncə, hər hansı bir sənətlə məşğul olmaq hələ sənətkarlıq deyil. Sənətkarlıq sənətin sirlərini dərindən bilmək, onu ustalıqla işlətmək və bir da ona vurğunluqdan yararır. Elmlər sırasının mərkəzində dayanan pedaqogika sahəsində N.Kazımov sözün əsl mənasında sənətkar pedaqoqdur.

Mən onu hələ tələbə olarkən əsərlərindən tanımışam. Sonra ali məktəbi qurtarıb taleyimi birdəfəlik pedaqogika ilə bağlamaq qənaətinə gəldikdə şəxsən bu alimi görmək, tanış olmaq, istedadının istisinə qızınmaq istəmişəm. Bu niyyətlə bir neçə dəfə o zamanlar direktor müavini işlədiyi Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutuna getmişəm. Ancaq nədənsə onunla şəxsi tanışlıqdan çəkinmişəm. Yenə də istək məni elə hey ona tərəf çəkib. Məqsədim əsərlərindən duyduğum böyüklüyün nitqi, mühakiməsi, hərəkəti ilə nə dərəcədə uyarlı olmasını öyrənmək, soragında olduğum ideal pedaqoq obrazının bütövlük qammasını axtarmaq olmuşdur. Bu niyyətlə müdafiə şuralarında opponetliyinə, elmi seminarlardakı çıxışlarına, radio, televiziya verilişlərindəki nitqinə dəfələrlə qulaq asmışam. Və bütün bunlardan sonra örnək götürdüyüm bu böyük insana yön tutmuşam. Sonralar biz tez-tez elmi məclislərdə, simpoziumlarda, konfranslarda, müdafiə şuralarında görüşürdük. Bu görüşlər bir çoxları kimi mənim üçün da uğurlu oldu.

Biz onunla birlikdə çoxlu səfərlərdə olmuş, bir yerdə işləmiş, günlərlə söhbət etmiş, duz-çörək kəsmişik. Belə yaxından tanışlıqdan sonra bu qənaətə gəlmişəm: Nurəddin müəllim ziyalıdı, xalis azərbaycanlıdı, bütöv insandı.

N.Kazımovun «Məktəbdə müqayisə üzərində işin nəzəriyyə və təcrübəsi» (Bakı, 1972), «K.D.Uşinskinin fikirləri və məktəb təcrübəsi üçün bunun əhəmiyyəti» (Bakı, 1957), «Məktəbin həyatla əlaqəsinin başlıca formaları» (Azərtədrisnəşr, 1960), «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» (Maarif, 1983), «Ulyanovlar ailəsində tərbiyə məsələləri» (Maarif, 1987), «Nurlu yol» (Azərnəşr, 1987) əsərləri və yazıçı-alim Yusif Şirvanla birlikdə yazdıqları 3-cü sinif üçün «Ana dili» dərsliyi xüsusilə diqqəti cəlb edir. Bu əsərlərdə onun pedaqoji yaradıcılığının əsasən beş istiqaməti özünü göstərir.

Birinci istiqamət pedaqogika elminin inkişaf etdirilməsinə göstərilən köməkdir. Açıq etiraf etmək lazımdır ki, indiyə kimi pedaqogikanın bir sıra mühüm problemləri ləng həll olunmaqdadır. Bu da həmin elmin özünün çətinlikləri, ziddiyyətləri ilə əlaqədardır. Lakin bu sahədə son illər Y.Babanski, B.Əhmədov, V.Davıdov ilə yanaşı N.Kazımov da ciddi tədqiqat aparmışdır. O, pedaqogikanın yeni cəhətləri, qanun və qanunauyğunluqları, pedaqogika elminin inkişaf yolları, təlim və tərbiyənin ümumi və xüsusi prinsipləri, *üsulları* məsələlərinə dair sanballı elmi ideyalar hazırlamışdır.

İkinci istiqamət onun təlim nəzəriyyəsinin elmi-nəzəri sistemində orijinal konsepsiyasıdır. Bu konsepsiya didaktikanın ümumi qanun və qanunauyğunluqlarını, prinsip və üsullarının dərin qatlarında kiçik işıltı ilə görünən müqayisəni «dartıb» üzə çıxarması və onu fəlsəfi, psixoloji, pedaqoji kontekstdə tərz kimi fundamental işləməsi ilə formalaşmasıdır. Əvvəllər «Müqayisə tərz ola bilməz» deyən alimlər N.Kazımovun doktorluq dissertasiyasında (1969cu il) və buna aid monoqrafiyanın çapından sonra onun nəinki tərz olması ilə razılaşmış, həm də onu «N.Kazımov tərz» adlandırmışlar.

N.Kazımov bunlarla yanaşı,»eyni zamanda bir sıra təlim məsələlərini də tədqiq etmişdir. Bunların sırasına təlimin qanun və qanunauyğunluqları, prinsip və üsulları, yol və vasitələri, təlimdə müstəqil iş, müasir dərs, dərs cədvəli, təlim motivləri... daxildir.

Üçüncü istiqamət əxlaq tərbiyəsi probleminin, xüsusən kommunist tərbiyəsinin tədqiq edilib, öyrənilməsidir. Bu sahədə onun çoxlu sayda məqalələri, tezləri, referatları dərc olunmuş, mötəbər elmi məclislərdə məruzələri dinlənilmişdir. «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» adlı monoqrafiyasında şəxsiyyətin formalaşmasının ümumi məsələlərini, onun amillərini, şərtlərini və aralarındakı qarşılıqlı əlaqəni, bunlara təsir göstərən vasitələri işləmişdir.

Dördüncü istiqamət tərbiyədə nümunənin yeri və ondan istifadənin pedaqoji əsaslarının işlənilib hazırlanmasıdır. Problemin bu cəhətdən öyrənilməsində respublikamızda da pedaqoji elmlər doktorları, professorlar H.Əhmədov və J.Talıbovun əsərləri çap olunmuşdur. Bu da nümunənin tərbiyədəki bilavasitə mövqeyi ilə bağlıdır. Lakin onlardan fərqli olapar N.Kazımovun tədqiqatı bir ailənin – XX əsr dünya tarixində şöhrətlənmiş Ulyanovlar ailəsinin təmsalında nümunənin təsir imkanlarının nəzəri və praktik qaynaqda öyrənilməsidir. Bu cəhətdən onun «Ulyanovlar ailəsində tərbiyə məsələləri». «Nurlu yol» monoqrafiyaları dünya leninianasına sanballı elmi töhfədir.

Bəşinci istiqamət dərslik və onun tədrisinə metodik kömək işləyib hazırlamaq xidmətidir. L.Tolstoy özünün dünya ədəbiyyatının qızıl fonduna verdiyi «Hərb və sülh», «Anna Karenina», «Dirilmə» kimi incilərinin olmasına baxmayaraq, deyirdi ki, mən «Əlifba» və «Yeni əlifba» dərsliklərimlə özümə abidə ucaldacağıma əminəm. Bəli, müqtədir insanlar uşaqlar üçün dərsliyi bu cür yüksək qiymətləndirmişlər. N.Kazımov da məhz dərsliyə həmin mövqedən yanaşmış və «Ana dili» (3-cü sinif) dərsliyini yazmışdır.

Maarifin ümumi məsələlərinə dair partiya-dövlət qərarları, məktəb nizamnamələrinin öyrənilməsi, araşdırılması və bunların əsasında məktəbə nəzəri və praktik kömək

göstərməkdir. Bu sahədə onun respublika mətbuatında çoxlu sayda kitabları, məqalələri çap olunmuşdur.

Professor N.Kazımov irili-xırdalı 35 kitabın, 10 metodik vəsaitin, 150 elmi məqalənin müəllifi olmaqla yanaşı, 20 nəfər elmlər doktorunun məsləhətçisi və opponenti, 25 nəfər elmlər namizədinin elmi rəhbəri olmuşdur.

N.Kazımovun bütün məziyyələrinin içərisində obyektivlik və humanizm müştərək halda ilk yerdə durur. Bunlar qoşadır və biri digərinə yersiz qurban verilmir. Mən necə dostun, qohumun xahişinə baxmayaraq, onun ədalətli mövqedən haqsızlığa üsyan etməsinin şahidiyəm.

Professor N.Kazımovun fəaliyyəti təkcə elmi yaradıcılıqla tamamlanmır, o həm də respublika Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri, Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyi elmi-metodik şurasının sədri, Tbilisi Dövlət Universitetinin pedaqogika üzrə doktorluq müdafiə şurasının üzvü, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı redaksiya heyətinin üzvü kimi geniş ictimai iş aparır. Bütün bu fəaliyyətində o, pedaqoq mövqeyindən çıxış edir.

Bir dəfə Eynşteyn söhbət əsnasında İsveçrə psixoloqu Jan Piajedən psixologiya və pedaqogikanın nə demək olduğunu soruşur. Piaje bu elmlər haqqında çox ətraflı və qızğın danışır. Onu heyrətlə dinləyən Eynşteyn deyir: «İlahi, bunlar fizikadan çətindir ki...»

Bəli, kənardan baxana asan görünən pedaqogika həqiqətən çətin və hər kəsin daxil ola bilmədiyi elmdir. Bu çətin elmlə məşğul olanların ön cərgəsində pedaqoq Nurəddin Kazımov da vardır. O, cərgədə əməyinə, elminə, ictimai fəallığına, mənəvi təmizliyinə görə şax dayanıb. Bu, onun pedaqoq xoşbəxtliyidir.

(Xəlil Fətəliyev, «Azərbaycan gəncləri» qəzeti, 2 mart 1990)

82. СВЕТЛЫЙ ПРАЗДНИК

Накануне празднике 28 Мая наш корреспондент провел экспресс-интервью с доктором педагогических наук,

профессором Н.М.Кязимовым, которое предлагается вниманию читателей.

-День рождения Азербайджанской Демократической Республики отмечается нашим народом впервые. Ваше мнение?

-Если принять во внимание историю Советской власти в Азербайджане, то должен подчеркнуть, что за эти 73 года в Азербайджане впервые празднуется день рождения Азербайджанской Республики. Причем это праздник отмечается в соответствии с Указом Президента Азербайджанской Республики.

-В чем вы видите роль Демократической Республики в истории Азербайджана?

-Ее роль многогранна. Непродолжительное существование этой республики показало, во-первых, что потенциальная возможность азербайджанского народа огромна, что он способен самостоятельно решить свою судьбу. За короткий промежуток времени из гущи народа выдвинулись немало политиков, дипломатов, хозяйственников, деятелей здравоохранения, образования, культуры и т. д. Во-вторых. Азербайджанская Демократическая Республика не на словах, а на деле воплотила в себе общечеловеческие ценности, не замыкалась в узконациональных интересах. Она сразу начала искать пути установления политических, экономических и культурных связей с другими народами.

-Азербайджан может развиваться в содружестве не только с союзными республиками, не только с соседними государствами; но и со всеми малыми и большими государствами мира. Для этого необходимо постепенно и неуклонно доживать экономическую и политическую самостоятельности Азербайджанской Республики. На этом поступательном пути исключительно важно остерегаться армянского экстремизма и сепаратизма. Этому учат нас не только события последних четырех лет. Ни одна идеологическая диверсия, ни одно деяние со стороны не должно оставаться вне поля внимания.

-Каким, на ваш взгляд, должно быть возрождение государства Азербайджан?

-Нынешнее подрастающее поколение увидит его как государство, если разные политические и общественные течения почувствуют свою ответственность перед своим народом, если они откажутся от разного рода амбиции, объединят свои усилия за единение народа, если некоторые должностные лица раз и навсегда распростились с главным злом, взяточничеством...

-Что дает празднование 28 Мая Азербайджанской Республике?

-Многое. Азербайджанский народ лучше узнает свою историю. Историю возникновения Азербайджанской Демократической Республики, деятельности и ее организаторов и руководителей, причины падения. Реальные знания обогатят нас, дадут возможность предотвратить повторение допущенных ошибок.

-В чем вы видите задачи учителей и других воспитателей?

-Думаю, что учителя не могут оставаться в стороне от празднования дня рождения Азербайджанской Демократической Республики. Они должны быть активными пропагандистами деятельности этого государства. Мероприятия, проводимые накануне праздника 28 Мая, показывают, что учащиеся и учителя общеобразовательных школ, профтехучилищ, техникумов и высших учебных заведений не отстают от коллективов заводов, и фабрик, организаций и учреждений, колхозов и совхозов, в изучении и пропаганде идей Азербайджанской Демократической Республики!

(Х.Заманлы, «Вышка» гзети, 28 май 1991)

83. LAYİQLİLƏRİN LAYİQLİSİ

Respublika ictimaiyyətinə yaxşı tanış olan, Azərbaycan xalq təhsilinin inkişafında, müasir təlim üsullarının

təkmilləşdirilməsində, pedaqoji fikrin təbliğində, kadrların hazırlanmasında böyük xidmətləri olan pedaqoji elmlər doktoru, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov deputatlığa göstərilən namizədlərin yaxşılarının yaxşısıdır – desək səhv etmərik. Bu günlər həyatının ən parlaq dövrünü yaşamağı olan Nurəddin müəllim də ağır iztirablar keçirir, xalqımızın əsassız işgəncələrə məruz qalmasına kədərlənir, dilimizin səlisliyinə, tariximizin yenidən araşdırılmasına, elmi-tədqiqat işlərinin səmərəliyinə ciddi səy göstərir. Xətai rayonundakı Babək adına 79 nömrəli seçki dairəsindən deputatlığa namizədləyi irəli sürülüb.

N.Kazımov 1926-cı ildə Gəncə şəhərində dünyaya göz açıb. Leninqrad universitetində fəlsəfə fakültəsini bitirib, Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyində inspektor, pedaqoji institutlarda müəllim, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda əvvəlcə direktor müavini, sonra direktor, V.İ.Lenin adına API-də elmi işlər üzrə prorektor vəzifələrində çalışıb. Hazırda Xarici Dillər Pedaqoji İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdürüdür. İki üyüzdən artıq kitabın, elmi məqalənin müəllifidir. 20-dən çox pedaqoji elmlər doktorunun hazırlanmasına yaxından kömək göstərib. Respublika və İttifaq mətbuatında, elmi sessiya və konfranslarda təlim, təhsil və tərbiyənin müxtəlif mövzularında etdiyi çıxışlar pedaqoji ictimaiyyətin böyük marağına səbəb olub, xalq təhsili işçilərinin fəaliyyətini düzgün istiqamətləndirib.

Respublikanın, bütövlükdə ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edir; işlədiyi institutda partiya komitəsinin üzvüdür, metodoloji seminarın rəhbəridir. «Azərbaycan məktəbi» jurnalının redaksiya heyətinin üzvüdür, respublika pedaqoji və psixoloji tədqiqatları əlaqələndirmə şurasının üzvüdür; Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyi nəzdində pedaqogika üzrə elmi metodik şuranın sədridir. Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyəti rəyasət heyətinin sədridir; Tbilisidə Zaqafqaziya regionu üzrə doktorluq dissertasiyası müdafiə şurasının üzvüdür; müttəfiq respublikaların pedaqoji cəmiyyətləri İttifaq şurasının üzvüdür.

«Azərbaycan SSR qabaqcıl maarif xadimi» və «SSRİ maarif əlaçısı» döş nişanları ilə, «Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi» fəxri adı ilə, «Şərəf nişanı» ordeni və medallarla təltif edilmişdir.

Əməkdaşlarımız bu günlərdə professorla görüşmüş, ona bir neçə sualla müraciət etmişdir.

–Nurəddin müəllim, sizin deputatlığa namizəd göstərilməyiniz bizi sevindirir, **əminik ki**, siz deputat olsanız nəinki tək-cə xalq təhsili sahəsində, həm sosial-iqtisadi sahədə, həm də siyasi sahədə özünü göstərən nöqsanların aradan qaldırılması üçün lazımi köməklik göstərəcəksiniz. İndi ictimaiyyəti sizin vəzifə borcunuzu deyil, vətəndaşlıq borcunu necə yerinə yetirdiyiniz maraqlandırır...

–İncə mətləbə toxundunuz. Uzun illərdən bəri gənc nəslin təlim-tərbiyəsinin, təlimdə ardıcılıq, səmərəlik prinsiplərinin kiminsə təqdiri üzündən pozulması və bir sıra başqa səbəblər — dərslərin çatışmaması, qayğı və tələbkərlərin olmaması, yaxud məktəbin bağlanılıb şagirdlərin təsərrüfata cəlb edilməsi və s. səbəblər üzündən bugünkü xalq təhsilinin vəziyyəti bizi heç də qane etmir. Sosial-iqtisadi geriliyə gəldikdə bunun köklü səbəbləri var. Əvvəla, etiraf edək ki, kəndlərimizdə yaşayan adamların əksəriyyətində laqeydlik, ümitsizlik, bədbinlik uzun illər hökm sürmüşdür. İndi kənd təsərrüfatının bütün sahələrini dirçəltmək üçün şərait yaradılmağa başlanmışdır. Çalışmaq lazımdır ki, Azərbaycan ərazisində olan bütün fabrik və zavodların, digər müəssisələrin tam və səlahiyyətli rəhbərliyi respublikaya qaytarılsın. Xarici ölkələrlə qarşılıqlı əməkdaşlıq əsasında birbaşa əlaqələri gətirdikə gücləndirməyi faydalı hesab edirəm. Ticarətdə yol verilən əyintilərə cavabdeh olan vəzifəli şəxslərin məsuliyyət hissini artırmağa nail olmaq əzmindəyəm.

–Professor, yanvar hadisələri ilə əlaqədar xalqımız hələ də əsəbi, gərgin vəziyyətdə yaşayır. Hadisələrin gündəngünə kəskinləşməsi, kəndlərimizə erməni basqınları bizim hər birimizi olduqca narahat edir. Bu sahədə sizin fəaliyyətiniz məlumdur. Prezident M.S.Qorbaçova yazdığınız

alovlu müraciət xalqımızın ürəyincədir. Bütün bunlarla yanaşı siyasi sahədə platformanıza nələri daxil etmişsiniz?

–Çıxışlarım və məqalələrimlə Azərbaycanın tam, həqiqi müstəqil dövlət kimi fəaliyyət göstərməsinə çalışıram; İttifaqla deyil. Azərbaycan respublikasının suveren respublikalarla müqavilə bağlamasını tələb edirəm; çünki «İttifaq», yəni SSRİ deyəndə tamın hissəsi kimi Azərbaycan da orada nəzərdə tutulur: tamın isə öz tərkib hissəsi ilə müqaviləsini məntiq və hüquqi cəhətdən düzgün hesab etmirəm.

Azərbaycan respublikası ilə qonşu İran, xüsusən Cənubi Azərbaycan və Türkiyə arasında əlaqələrin getdikcə güclənməsini istəyirəm.

Xalqıma olan məhəbbətim və xidmətlərim gürcü şairi Aleksandr Soxadzenin «Sovet Gürcüstanı» qəzetində çap etdirdiyi «Qoy var olsun» şeirində öz poetik əksini tapıb.

Erməni ekstremstlərinin köhnə ərazi və milli iddialarını davam etdirdiklərini yorulmadan ifşa mövqeyində dururam, erməni millətçilərinin indiyədək törətdikləri və bundan sonra da törədəcəkləri hər bir cinayət üzrə məsələ qaldırıb axıra çatdırılmasını təkidlə tələb etməyə çalışıram; bu məqsədlə səlahiyyətli komissiyalar yaradılmasını tələb edirəm; ermənilərin indiyədək müxtəlif yollarla ələ keçirdikləri Azərbaycan ərazilərinin qaytarılmasını tələb edir və buna nail olmağa çalışıram.

Volski kimi özünü doğrultmayan SSRİ xalq deputatlarının geri çağırılması məsələsini qaldırmaq və həllinə nail olmaq əzmindəyəm.

–Nurəddin müəllim, eşitmişəm ki, Dağlıq Qarabağa maddi yardım əlinizi də uzatmışınız?

–Bəli, kafedranın bütün üzvləri Dağlıq Qarabağın Muğanlı kəndinə getmiş və məktəbə əlimizdən gələn köməkliyi göstərmişik.

–Professor, pedaqoji cəmiyyətin xətti ilə son günlərdə görduyünüz təd-birlərdən birinin adını çəkə bilərsinizmi?

–Məsələn, cəmiyyətin son plenumunda respublika üzrə ən yaxşı oxuyan, nümunəvi davranışı olan və ictimai işlərdə daha çox fəallıq göstərən şagirdlərin müsabiqəsini keçirmək

və bu əsasda pedaqoji cəmiyyətin iki təqaüdünü vermək qərarına gəlmişik.

–Sov.İKP-nin platformasında qeyd olunur ki, partiya özünün başlıca məqsədini insana layiqli həyat və əmək şəraiti yaratmaqda, sosial-ədalət, siyasi azadlığı, şəxsiyyətin azadlığı, şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafı və mənəvi tərəqqisi üçün imkanı təmin etməkdə görür.

–Bu, hamının arzusudur. 73 ildir həmin sözlər deyilir. Lakin nə fayda... Şüarlar bəsdir. İndi əməli iş tələb olunur. Biz deyilən sözlərə yox, əməli işə üstünlük verməliyik. Hər bir kəsə, o cümlədən rəhbər işçilərə dediklərinə görə deyil, etdiklərinə görə qiymət verilməlidir.

Sov.İKP-yə inamın azalması səbəblərindən biri, bəlkə də birincisi, bir çox partiya və dövlət rəhbərlərinin xalqdan uzaq düşməsidir, əməli ilə sözü arasında uçurum yaranmasıdır. Belə rəhbərlər xalqın fikrinə məhəl qoymur, inzibatçılıq edir, kadr irəli çəkərkən öz mənfəetlərini güdürlər. Xalqın isə narazılığı artır. Sözüne dönük çıxanlara, xalqın səsini eşitmək istəməyənlərə müqavimət göstərmək bizim borcumuzdur. Qüsurlu rəhbərliyin partiyayı hörmətdən saldığı haqqında fikrimi Azərbaycan partiya təşkilatının XXXII qurultayında çox çətinliklə söz alıb xitabət kürüsündən demişəm.

–Professor, erməni ekstremizminin iddiaları ilə əlaqədar qurultayə nə kimi təklifləriniz oldu?

–Əsrimiznn 40-60-cı illərində yarım milyona qədər azərbaycanlının Ermənistanda öz doğma yurdlarından sürgün edildiyi, 1988-ci ildə isə orada qalan bütün azərbaycanlıların vəhşiliklə qovulduğu, Azərbaycan sərhədlərində Ermənistan tərəfindən törədilən qarətlər, talanlar və s. cinayətlər hamımıza məlumdur. O da məlumdur ki, müxtəlif vaxtlarda başabəla rəhbərlərimiz Azərbaycan torpağını ata malı kimi qonşu respublikaya bağışlayaraq onları şirnikləndirmişdir.

Etiraf edək ki, azərbaycanlılara qarşı törədilmiş vəhşiliklərin təşkilatçıları və icraçılarını üzə çıxarmaq və cəzalandırmaq üçün Azərbaycanın səlahiyyətli orqanları ardıcıl iş

aparmadı və indi də aparmır. Həmin cinayətlərdə günahı olan vəzifəli şəxslərin və orqanların məsuliyyətə cəlb olunmasını əsaslandırmaq, mərkəzi hökumətdən tələb etmək və buna nail olmaq məqsədilə mütəxəssislərdən ibarət qrup yaradılmasını tələb etmişəm. Azərbaycanın Ermənistanla sərhəd rayonlarına basqınların, talanların, qoyun və mal-qaranın aparılmasının, qətlərin ardı-arası kəsilir. Yalnız eşidirik istintaq davam edir. Bəs nətəcə? Heç də həmişə məlum olmur. Ermənistan tərəfindən Azərbaycanda törədilmiş vəhşiliklərin hər biri haqqında cinayət işi qaldırılmasını və sona çatdırılmasını mərkəzi hökumətdən təkidlə tələb etməyin ən ümdə vəzifələrdən biri kimi irəli sürmüşəm. Ölkənin daxilində və xaricində bir sıra informasiya vasitələri Azərbaycanın ünvanına böhtanlar və qərəzli məlumatlar yağdırırlar. Çox halda bunlar uyğun səviyyələrdə layiqincə təkzib olunmur. Azərbaycanla əlaqədar yayılan yalan və böhtanları ifşa etmək və müqəssirlərin məsuliyyət məsələsini qaldırmaq məqsədilə mütəxəssislərdən ibarət xüsusi qrupun yaradılmasını faydalı hesab etmişəm.

Məlum olduğu kimi, bu ilin mart ayında erməni quldurları İcevan və Noyen-beryan rayonları tərəfindən daha ağır cinayətlər törətmişlər: Vağanis-Ayırım kəndini dağıtmış, kəndin yeddi sakinini amansızcasına öldürmüş, cəsədlərini isə yandırmışlar. Çaylı kəndinin üç sakini öldürülmüş, 11 ev yandırılmış, 50-dən çox evi qarət etmişlər. Cinayətlərin bilavasitə icraçıları üzə çıxarılanadək İcevan və Noyenberyan rayonları rəhbərlərinin məsuliyyət məsələsini ölkə prezidenti qarşısında qaldırmağı, onları cəzalandırmağı tələb etmişəm.

Xanlar rayonundakı Çaykənddə daşnaq yuvasını dağıtmaq, həmin kəndlə Ermənistan arasında vertolyot əlaqəsini kəsmək və buna ciddi nəzarət qoymaq respublika hökumətinin səlahiyyətinə aiddir. Unutmaq olmaz ki, Şaumyan kənd rayonunun erməniləri əsasən Çaykənd vasitəsilə silahlanırlar.

Sumqayıt hadisələrinin məhkəməsini Azərbaycandan kənarda keçirməyə icazə verdiyini biz respublikanın rəhbərliyi üçün nöqsan hesab edirik. Nəticədə Sumqayıt hadisələrində ermənilərin iştirakı ölkə və hətta dünya xalqlarına aydın

olmadı: Azərbaycan günahkr kimi qaldı. Sumqayıt hadisələrinin təşkili və gedişində ermənilərin iştirakını təfsilatı ilə aşkarlamaq və yaxın gələcəkdə dünyaya bildirmək respublika rəhbərliyinin, hamımızın borcudur.

–Kafedra müdiri kimi fəaliyyətinizdən, işinizdəki uğurlardan söhbət düşəndə siz, onu vəzifə borcu kimi qiymətləndirirsiniz. Hansı elmi müəssisədə çalışmısınızsa, orada hamının hörmət və ehtiramını qazanmışınız. Respublika pedaqoji cəmiyyətinin sədri kimi sosial-mədəni sahədə platformanızda hansı məsələlərə daha cox üstünlük verirsiniz?

–Aztəminatlı ailələrin həyat şəraitinin yaxşılaşmasına yardım etmək, idarələrdə surüdürməçilik, ədalətsizlik və bürokratizm hallarına qarşı barışmaz mövqe tutmaq mənim qayəmdir. Adamların mədəni və maarif səviyyəsini yüksəltməyin vasitələrindən biri kimi respublika Pedaqoji Elmlər Akademiyasının yaradılmasına nail olmağa və təhsilin böhranlı vəziyyətdən çıxarılmasına kömək etməyə çalışıram. Deməliyəm ki, bütün bunlarla birlikdə bu gün təhsilin və tərbiyənin bir sıra problemləri özünün əsl elmi həllini gözləyir. Məsələn, orta ümumtəhsil məktəblərində mədəniyyət probleminin tədrisi vəziyyətinə ötəri nəzər saldıqda bir sıra ciddi suallar ortaya çıxır: mədəniyyət məsələləri ümumtəhsil məktəblərində necə öyrədilməlidir? Bu işə hansı sinifdən başlanmalıdır? Azərbaycan mədəniyyətinin tədrisində digər müttəfiq respublikaların və xarici ölkələrin mədəniyyət məsələlərinə münasibət necə olmalıdır? Bunları isə fərziyyə və ehtimalla həyata keçirmək olmaz. Problemin həlli umumdövlət miqyasında obyektiv elmi-tədqiqat tələb edir.

Pedaqojn Elmlər Akademiyasının yaradılması bu cür problemlərin həllinə kömək edərdi.

«Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının suverenliyin haqqında» Azərbaycan SSR-in Konstitusiyaya Qanununun 2-ci bəndində deyilir: «Respublikada siyasi, iqtisadi, sosial-mədəni quruculuq onun inzibati ərazi quruluşu ilə əlaqədar bütün məsələləri Azərbaycan SSR müstəqil həll edir».

Əminik ki, respublika Maliyyə Nazirliyi, nəhayət, Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyinə və respublika Elmlər Akademiyasına qoşularaq Pedaqoji Elmlər Akademiyasının təşkilinə razılıq verəcəkdir.

–Bu yaxınlarda mətbuat orqanlarının birində Azərbaycan dilinin saflığına həsr olunmuş bir məqaləniyə rast gəldim. Sərlövhəsi belə idi: «Əgar xalqını sevirsənsə». Son vaxtlar Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda fəal mübarizlərdən biri kimi sizin başqa yazılarınızı da oxumuşuq. Dilimizin saflığı və tariximizin təhrif edilməsi hər birimizi ciddi düşündürür. Bu barədə sizin mülahizələriniz oxucular üçün maraqlı olardı.

–Doğma dilimiz haqqında nə qədər yazılsa, yenə də azdır. Doğrudur, mən əvvəlki çıxışlarımda, məqalələrimdə bu məsələyə az toxunmamışam. Bu da təsadüfi deyildir. Axı, ana dili anamızın dilidir, anaya ehtiram, anaya məhəbbət həm də onun dilinə hörmət deməkdir. Hərdən öz-özümə sual vürirəm: özünü azərbaycanlı hesab edən bəzi mötəbər idarə başçıları görəsən, nə üçün rus dilində danışirlar? Onlar niyə öz doğma dillərində danışmasınlar? Nə üçün başçılıq etdiyi müəssisədə yazı-pozunu ana dilində apardırmasınlar?

Bu cür suallara cavab axtararkən belə qənaətə gəlmişəm ki, bunun bir neçə səbəbi vardır. Əvvəla, bu cür idarə başçılarından bəziləri Azərbaycan dilini yaxşı bilmədiyindən və rus dilini daha mükəmməl bildiyindən bu dildə danışır, kargüzarlığı da bu dildə aparır.

Bir qrup idarə başçıları rus dilini Azərbaycan dili kimi pis bilsə də rus dilində danışmağı üstün tutur və belə hesab edir ki, rus dilində danışmaq mədəniyyət əlamətidir, inkişaf əlamətidir; belələri Azərbaycan dilində danışmağı özünə ar bilir...

Öz xalqı ilə onun doğma dilində danışmayan idarə başçıları nəinki tabeliyində olan şəxslərə, hətta həmin idarələrlə bu və ya digər şəkildə təmasda olan adamlara mənəvi cəhətdən mənfi təsir göstərir.

İdarədə danışığın, dərkənarın, yazı-pozunun ana dilində getmədiyini görənlər başqaları da düşünməli, özü üçün qüsurlu

nəticə çıxarmalı olur, güman edir ki, ana dilini öyrənməmək də olar.

–Nurəddin müəllim, bütün mərkəzi mətbuat orqanları Dağlıq Qarabağ problemini ermənilərin xeyrinə həll etməyə cəhd göstərirlər. Milli münasibətləri kəskinləşdirən bu cür zərərli meylə qarşı fəaliyyətiniz olmuşdumu?

–Bəli, olmuşdur. Yadınızda olar, «Pravda» qəzetinin səhifələrində «СССР – наш общий дом» mövzusu üzrə dəyirmi stol arxasında müsahibə keçirilmişdir. Orada Azərbaycanı Qarabağdan Mamunts təmsil etmiş və Azərbaycanın ünvanına böhtanlar demişdi. Mən redaksiyaya etiraz məktubu və Mamuntsun böhtanlarını puça çıxaran əlavə 12 səhifəlik material hazırlayıb yuxarı təşkilatlara göndərdim. Lakin indiyədək nə material qayıtdı, nə də cavab verildi. Belə rəhbərlik olarmı? Mən həmin materialların surətini Sov.İКР МК-ya, «Pravda» qəzetinin redaksiyasına və Mamuntsa göndərdim. Bu cür materiallar hazırlayıb «Известия» və «Комсомолская правда» qəzetlərinin redaksiyalarına, Mərkəzi televiziya da göndərmişəm.

–Xalq cəbhəsinə, onun hazırkı fəaliyyətinə münasibətiniz barədə mümkünsə bir neçə kəlmə.

–Xalq cəbhəsinə əvvəl gündən münasibətim müsbət olub. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi, mənim fikrimcə, Azərbaycan КР МК-nın 1988-ci ildən yol verdiyi ciddi nöqsanların zəruri nəticəsi kimi yaranmışdır. Hətta onun tanınmasında bir qrup yoldaşlarla birlikdə Azərbaycan КР МК-nın keçmiş birinci katibi Ə.X.Vəzirovla, МК katibi R.Zeynalovun iştirakı ilə mənim də təkidim olmuşdur. Xalq cəbhəsində ağıllı, təmkinli liderlər az deyil. Lakin təəssüf ki, onun sıralarında xalq cəbhəsinin gözəl amallarını öz hərəkətləri ilə gözdən salanlar da vardır. Elə son hadisəni –tələbələri auditoriyalardan çıxarıb üç günlük tətillə təhrik etmək cəhdini götürək. Mən Xarici Dillər Pedaqoji İnstitutunda böyük bir yığıncaqda həmin təhrikə öz münasibətlərimi bildirmişəm. Təhsilin, kədr hazırlığının zərərinə tətillə tələbələrimizi savadlandırmır, savadsızlığa aparır. Məntiqi məşğələlərdən sonra təşkil etmək olmazdımı?! Mən əminəm

ki, bu biabırçı hadisəyə AXC rəhbərləri istiqamət verməmişlər. Mən istərdim ki, xalqımızın bütün demokratik qüvvələri, o cümlədən xalq cəbhəsi və respublika rəhbərləri bu ağır dövrdə öz məsuliyyətlərini başa düşsünlər və səylərini birləşdirdinsilər.

(«Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 28 noyabr 1990)

84. UCALIQ

Günəş bahar təravətli Bakını yenidən salamlayırdı ki, Nurəddin müəllim Hüseyn Cavid prospektindən keçib Elmlər Akademiyasının qarşısındakı meqdançaya çıxdı. Ayaq saxlayıb buradakı yaşıllığa nəzər saldı. Gözlərini yaşıl budaqlardan ayıraraq bir anlığa fikrə getdi.

«Salam, professor!». Bakı Dövlət Universitetinə gedən bir qrup alim onu fikirdən ayırdı. Hamıya qarşı diqqətli olan professor mənimlə də səmimi görüşdü. Bir neçə il əvvəl haqqında yazdığım «Layiqilərin layiqlisi» adlı oçerkimdən hələ də razı qaldığını bildirdi. Qəlbimdə yeni bir fikir yarandı. Gözəl insan, qayğıkeş alim Nurəddin Kazımovun 70 illik yubileyi münasibətilə yenidən oçerk yazmaqdan şərəfli nə ola bilər? Bax, beləcə qəhrəmanım haqqında topladığım faktları kağız üzərinə köçürməli oldum.

Nurəddin Kazımov 1926-cı il aprelin 28-də Gəncədə anadan olub. Doğma şəhərdə orta məktəbi bitirib. Bakı Dövlət Universitetində oxuyub, Leninqrad Dövlət Universitetində ali təhsili başa vurub və örnək fəaliyyətinə müəllimliklə başlayıb. Baş müəllim, baş elmi işçi, dosent, professor kimi ad və vəzifələri ləyaqətlə daşıyıb. Fəaliyyətinin əsas dövrünü Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda elmi axtarışlara həsr edib. 1953-56-cı illərdə həmin institutun aspirantı, 1957-1976-cı illərdə isə onun direktor müavini və direktoru olub. Bir müddət respublika Maarif Nazirliyində ali məktəblər üzrə inspektor, 1976-1982-ci illərdə V.İ.Lenin adına APİ-də elmi işlər üzrə

prorektor vəzifələrində çalışıb. Hazırda Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdürüdür.

N.M.Kazımov 300-dən artıq əsərin – kitab və kitabçaların, dərslik və dərs vəsaitlərinin müəllifidir. Onun əsərlərinin mövzu dairəsi çox genişdir. Ailədə, uşaq bağçalarında, ümumtəhsil və peşə məktəblərində, ali tədris müəssisələrində təlim, tərbiyə, təhsil və inkişaf problemləri onun daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Alimin 3-cü sinif üçün «Ana dili» dərsliyindən 1963-cü ildən 1993-cü ilə qədər məktəblərimizdə istifadə edilmişdir, 1994-cü ildən isə 4-cü siniflər üçün «Oxu» dərsliyi şagirdlərimizin xidmətindədir. «Müqayisə idrak fəaliyyətinin əsasıdır», «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» kimi onlarca monoqrafiyası müəllimlərin və alimlərin işinə istiqamət verir.

N.M.Kazımovun bütün əsərləri orijinallığı və fikir yeniliyi ilə fərqlənir. O, pedaqoji elmin mövzusunu dəqiqləşdirmiş, onun qanun və qanunauyğunluqlarına tam aydınlıq gətirmiş, müasir baxımdan təlim və təhsil anlayışlarının mahiyyətini açmış, onlara yeni tərif vermiş, təlim üsullarını qruplaşdırmış, pedaqogikada başlıca anlayışların sistemini müəyyənləşdirmiş, yeni idrak nəzəriyyəsini işləyib hazırlamışdır. Bu sonuncu nəzəriyyə «Müqayisə üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» adlı monoqrafiyada geniş əsaslandırılmışdır. Nəzəriyyənin mahiyyəti belədir: xarici alimin cisim və hadisələrinə xas olan oxşar və fərqli əlamətlərinin məntiq kateqoriyalarında, fizioloji və psixoloji proseslərdə bu və ya digər formada inikasını həmin əlamətlərin müqayisə yolu ilə dərk olunmasını zəruri edir.

N.M.Kazımov 1960-cı ildən Azərbaycanda və keçmiş SSRİ-də elmi-pedaqoji mövzularda keçirilmiş konfranslarda, sessiyalarda və simpoziumlarda maraqlı, məruzələrlə çıxış etmişdir. O, rus dilindən tərcümə ilə, tərcümələrə redaktorluqla, habelə orijinal əsərlərə elmi redaktorluqla məşğul olmuşdur. Respublikamızda yüksək ixtisaslı elmi pedaqoji kadrlar hazırlanması işində də səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Onun rəhbərliyi altında 26 aspirant və dissertant uğurla müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. 27 doktorluq və namizədlik

dissertasiyasına rəsmi opponetlik etmiş, səksəndən artıq doktorluq və namizədlik dissertasiyalarına rəj yazmışdır.

N.M.Kazımovun fəaliyyəti elmi-pedaqoji problemlər çərçivəsində məhdud-laşmamışdır. O, respublikamızda baş verən bütün ictimai və siyasi hadisələrə öz münasibətini bildirmişdir. Qarabağ hadisələrində, Azərbaycan-Ermənistan münasibətində Rusiyanın ermənipərəst siyasəti şəraitində, Sumqayıt hadisələrində fəal vətəndaş mövqeyində durmuş, ilk müstəqil diploma-tiyamızın, Vəzirov, Elçibəy və Mütəllibovun rəhbərliyinin ciddi nöqsanlarını, məqalələr, çıxışlar və rəsmi məktublarla açıqlamışdır. Onu demək kifayətdir ki, 1990-cı ilin Yanvar qırğını ilə əlaqədar Ayaz Mütəllibovu Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXXII qurultayının tribunasından məzəmmət edən yeganə şəxs professor Nurəddin Kazımov olmuşdur. O, Yanvar qırğını ilə əlaqədar Qorbaçovu ifşa edən, Starovoytovanın ermənipərəst mövqeyini qamçılayan, separatizmə münasibətdə Rusiyanın ikili standart siyasətini faktlarla əsaslandıran, Azərbaycanda dövlət çevrilişi cəhdlərini pisləyən məqalələr yazmışdır. Vətənimizin etibarlı müdafiəsi üçün prezident H.Əliyev cənablarına göndərdiyi təkliflərin qəbul olunduğu barədə rəsmi cavab almışdır.

N.M.Kazımov 1972-ci ildən Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinə rəhbərlik edir. O, respublika Təhsil Nazirliyi nəzdində fəaliyyət göstərən pedaqogika və psixologiya üzrə elmi-metodik şurasının 1965-ci ildən 1993-cü ilədək sədri, maarif nazirliyi yanında pedaqoji bilik yayan xalq universitetlərinə kömək üzrə respublika şurasının 1960-cı ildən 1976-cı ilədək sədr müavini, müəllimlərin attestasiyası üzrə respublika komissiyasının üzvü, API-də pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi üzrə ixtisaslaşmış müdafiə şurasının 1976-cı ildən 1982-ci ilədək sədri, Azərbaycanda pedaqoji və psixoloji tədqiqatları əlaqələndirmə şurasının 1970-ci ildən 1976-cı ilədək sədri, SSRİ-də pedaqoji və psixoloji tədqiqatları əlaqələndirmə şurasının 1970-ci ildən 1980-ci ilədək üzvü, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı redaksiya heyətinin 1968-ci ildən indiyədək üzvü, Tbilisi Universiteti nəzdində doktorluq dissertasiyası üzrə ixtisaslaşmış regional

müdafə şurasının 1978-ci ildən üzvü, pedaqogikanın nəzəri və metodoloji problemləri üzrə Ümumittifaq seminarın 1979-cu ildən üzvü, SSRİ Pedaqoji Cəmiyyətləri Ümumittifaq Şurasının 1989-cu ildən üzvü, 1990-cı ildən Nəsimi Rayon Xalq Deputatları Sovetinin deputatı olmuşdur.

Hazırda isə həmçinin Azərbaycan Ali Attestasiya Komissiyasında pedaqogika-psixologiya ekspert Şurasının üzvüdür.

N.M.Kazımov 1958-ci ildə pedaqoji elmlər namizədi, 1969-cu ildə isə pedaqoji elmlər doktoru elmi dərəcələrinə layiq görülmüşdür. O, 1963-cü ildə baş elmi işçi və 1970-ci ildə professor elmi adlarını almışdır. Professorun fəaliyyəti respublikada geniş maraq doğurmuşdur. Onun əsərlərinə, fəaliyyəti və şəxsiyyətinə yüzdən artıq yazı həsr edilmişdir. Bu yazılar «Azərbaycan məktəbi», «Azərbaycan müəllimi», «Uçitelğskaə qazeta», «Kirovabad kommunisti», «Bilik», «Kommunist», «Azərbaycan gəncləri», «Abşeron», «Lenin tərbiyəsi uğrunda», «Bakı», «Azərbaycan pioneri», «Vışka», «Sovet Gürcüstanı», «Moloděj Azerbaydjana», «Müxalifət», «Zerkalo», «Ayna» və s. qəzet və jurnallarda dərc edilmişdir. Həmin yazılar üçün ümumi cəhət budur ki, Nurəddin Kazımovun əsərləri elmə xeyli yenilik gətirmiş, təlim, tərbiyə, təhsil işini daha da təkmilləşdirmək üçün təhsil işçilərinə əsaslandırılmış məsləhətlər vermişdir.

Professor N.M.Kazımova ünvanlanmış yüzlərlə məktub və avtoqraflarda onun nəinki əsərlərinə və fəaliyyətinə yüksək qiymət verilir, hətta şəxsiyyəti üçün səciyyəvi olan zəhmətsevərliyi, milli qeyrəti, vətənə bağlılığı, geniş biliyə malik olması qabarıq şəkildə ifadə olunur. Məsələn, millət vəkili pedaqoji elmlər doktoru, professor Zahid Qaralov yazır ki, professor N.M.Kazımov əziz dostum, qardaşım, müəllimimdir, görkəmli alim və böyük insandır, Azərbaycan pedaqoji elminin ən zəhmətkeş, inanılmış, nüfuzlu, aparıcı alimidir.

Nurəddin müəllimi anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə biz də səmimi qəlbdən təbrik edirik!

**(İkram Süleymanlı, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
16 aprel 1996)**

85. LƏYAQƏT

«Ləyaqət məhz odur ki, insanı hər şeydən çox ucaldır».
(K.Marks)

«Alimdən, elmdən və hünərdən zövq almayan bir kəs yaqin ki, bəşəriyyətin naxələf övladlarıdır». (İ.Nakam)

«Pislərin, xəbislərin dünyası yoxdur! Dünya yaxşılarındır». (Asif Ata)

Ləyaqət ali keyfiyyətdir. Belə şirin şərbəti içmək hər adama nəsib olmur. Ləyaqətlə yaşamaq, onun keşiyində dayanmaq isə mərd adamların işidir. Bu keyfiyyət insana nə vəzifə, nə də var-dövlətlə verilir. İnsana baş ucalığı, şan-şöhrət gətirən bu keyfiyyət ona ana südündən və ata qanından keçir. Belə ləyaqətli ziyalılarımızdan biri də Nurəddin Kazımovdur. Kimdir Nurəddin Kazımov?

Tanışlıq: Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov 1926-cı il aprelin 28-də Kirovabad (indiki Gəncə) şəhərində anadan olub. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olub. 1947-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. Elə həmin ildən də pedaqoji fəaliyyətə başlamışdır. 0, 1958-ci ildə namizədlik, 1969-cu ildə isə doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. Mənalı və şərəfli həyatını elmə həsr edən Nurəddin Kazımov 300-dən çox əsərin müəllifidir. 1984-cü ildən hal-hazıra kimi Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır. Səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə 1990-cı ildə ona «Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilmişdir.

300-dən çox əsərin müəllifi olan Nurəddin Kazımovun mövzu dairəsi geniş və rəngarəngdir. Bu əsərlər fikir təzəliyi və güclü elmi məntiqi ilə həm alim həmkarlarının, həm də geniş oxucu kütləsinin rəğbətini qazanmışdır. Müəllifin «Müqayisə idrak fəaliyyətinin əsasıdır», «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» və başqa monoqrafiyaları yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanması işində böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Nurəddin müəllim təlim və tərbiyəni cəmiyyətin inkişafının əsas amillərindən biri hesab edir. Ona görə də ailədə, ümumtəhsil və peşə məktəblərində və ali təhsil müəssisələrində təlim, təhsil, tərbiyə və inkişaf problemləri istedadlı alimin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Ulu Zərdüşün eramızdan 7 əsr əvvəl müəllimlərə müraciətlə dediyi aşağıdakı müdrik sözlər bu gün də muasir səslənir: «Ey Müəllim! Elm pis adamların əlində hiyləgərlik alətidir. Amandır, hiyləgər adamlara bilik öyrətmə».

Professor Nurəddin Kazımov 10 nəfər aspirantın, 24 nəfər dissertantın elmi rəhbəri olmuşdur. Onların hamısına alim tələbkarlığı və ata qayğısı ilə yanaşmışdır və sevindirici haldır ki, zəhməti hədəf getməmişdir. Onun bu çəfəkeşliyi həm alim həmkarları, həm keçmiş tələbələri, həm də oxucular tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Bu baxımdan keçmiş tələbələrindən Esmira Süleymanova və Çimnaz Səfərovanın məktubu diqqəti cəlb edir. Onlar yazırlar: «Hörmətli Nurəddin müəllim! Arzumuz budur ki, bütün müəllimlər Sizin kimi öz fənnini dəriidən bilsin, onu sevə-sevə tələblərinə öyrətsin, sizin kimi obyektiv, səmimi və qayğıkeş olsun...» Pedaqoji elmlər doktoru, professor və hazırda Milli Məclisin üzvu olan Zahid Qaralov isə məktubunu aşağıdakı sözlərlə başlayır: «Əziz dostum, qardaşım, müəllimim, görkəmli alim və böyük insan, Azərbaycan pedaqoji elminin ən zəhmətkeş, inanılmış, nüfuzlu aparıcı alim-professoru Nurəddin Kazımov...»

Məktublارın sayı çoxdur. Bunların bir qismi rus, bir qismi isə Azərbaycan dilində yazılmışdır. Lakin bu məktublارın hamısında professor Nurəddin Kazımovun şəxsiyyətinə, təvazökarlığına və alim ləyaqətinə hörmət və ehtiram hissləri ifadə olunmuşdur.

Nurəddin Kazımov vətəni və xalqını böyük məhəbbətlə sevən alimlərimizdən biridir. Axı, əbədi xoşbəxt olmaq istəyən kəs ömrünü xalqına həsr edər. Bu baxımdan onun elan olunmamış erməni-Azərbaycan müharibəsi ilə bağlı siyasi fəaliyyəti diqqəti daha cəlb edir.

1988-ci ilin yanvarında «Təhlükə artır, fəaliyyət gücləndirilməlidir» adlı geniş sənədlə Azərbaycan KP MK-nın sabiq birinci katibi Ə.X.Vəzirova müraciət etmişdir.

Mərd və cəsarətli alim Dağlıq Qarabağ məsələsində ermənipərəst mövqe tutduğuna görə Sov.İKP MK baş katibi M.S.Qorbaçova, «Pravda» qəzetinin baş redaktoru Afanasyevə etiraz məktubları göndərmişdir. Azərbaycan Kommunist partiyasının XXXII qurultayında Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsində respublika rəhbərliyini kəskin şəkildə tənqid etmiş və qəti tədbir görmələrini tələb etmişdir.

Əlbəttə, professor Nurəddin Kazımovun zəngin həyat yolunu bir qəzet məqaləsində əhatə etmək qeyri-mümkündür. Lakin acılı-şirinli günlər keçirmiş professor ömrün ən çətin məqamlarında belə ləyaqət hissini itirməmişdir. Üç övlad atası (onlardan 2-si alim, biri hüquqşünasdır) Nurəddin Kazımovla xudahafizləşib ayrılıram və bu vaxt öz-özümə astadan pıçıldayıram:

Əllərini sıxıb

bərk-bərk,

Ayrılıram görüşədən.

(Elçin, «Vidamın səsi» qəzeti, 2-10 iyun 2000)

86. ALİM BƏŞƏRİYYƏTİN İŞIQ ÇƏLƏNGİDİR

«Çalışın alim ilə cahil arasında fərq qoyasınız. Alimlər həyatın yol göstərənləridir». (Zərdüşt)

«Alimlərin düz sözü dərmandır, səhv sözü isə dərd». (İmam Əli (ə))

«Bildiyinə qürrələnmə, bilmədiklərin bildiklərindən qat-qat çoxdur». (H.Təbrizi)

«O qədər tələbəlik elə, ta ustad olasan». (Şəhriyar)

1926-cı il aprel ayının 28-da Kirovabad (indiki Gəncə) şəhərində anadan olub. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin şöbəsinə daxil olub. 1947-ci ildə Leningrad Dövlət Universitetinin Fəlsəfə Fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin

fakültəni uğurla bitirmişdir. Elə həmin ildən də elmi-pedaqoji fəaliyyətə başlamışdır və 1958-ci ildə pedaqoji elmlər namizədi, 1969-cu ildə isə pedaqoji elmlər doktoru elmi dərəcəsinə layiq görülüb.

Zəngin, çoxşaxəli və mənalı bir həyat yolu keçən Nurəddin Kazımovun elmi-pedaqoji fəaliyyətə başladığı vaxtdan 50 il vaxt keçir. Mənalı və şərəfli həyatını elmi-pedaqoji işə həsr edən Nurəddin müəllim bu 50 il ərzində 300-dən çox əsərin kitab və kitabçaların, dərslik və dərs vəsaitlərinin, jurnal və qəzet məqalələrinin müəllifidir. Onun əsərlərinin mövzu dairəsi rəngarəng və genişdir. Lakin bu çoxşaxəli elmi-pedaqoji fəaliyyətin ana xəttini təlim və tərbiyə məsələləri təşkil edir. Bu baxımdan onun «Müqayisə priyomu haqqında K. D. Uşinskinin fikirləri və məktəb təcrübəsi üçün bunun əhəmiyyəti», «Müqayisə idrak fəaliyyətinin əsasıdır», «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları», «Nurlu yol», «Təlim keyfiyyətini yüksəltməyin bəzi şərtləri» və başqa monoqrafiyaları böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ailədə, ali məktəblərdə, uşaq bağçalarında, ümumtəhsil və peşə məktəblərində təlim, tərbiyə, təhsil və yeniyetmələrin inkişaf problemləri vətənpərvər alimin diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu yerdə adamın yadına görkəmli filosof Plutarxın aşağıdakı müdrik kəlamı düşür: «Cəmiyyətin tərbiyəsini əsas götürməyən qanun nə qədər ədalətli olsa da, uzunömürlü ola bilməz».

Doğrudan da, belədir. Düzgün tərbiyə cəmiyyətin özülü, onun məhək daşdır. Məhz elə buna görə də professor Nurəddin Kazımov zəngin və mənalı həyatını təlim-tərbiyə məsələlərinə həsr etmişdir.

Məlum olduğu kimi, şəxsiyyətin formalaşmasında və ahəngdar inkişafında irsiyyət, mühit və tərbiyə amilləri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu amillərdən biri sağlam deyilsə, zamanın tələblərinə cavab verən kamil insan yetişdirmək olmaz. Bu baxımdan professor Nurəddin Kazımovun «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» adlı əsəri mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Müəllif uzun illər apardığı elmi-pedaqoji təcrübələr sayəsində belə nəticəyə gəlmişdir:

«İrsiyyət, mühit, tərbiyə və şəxsi əməyin qarşılıqlı təsiri nəticəsində şəxsiyyət formalaşır. Müəllif bu fikri öz əsərində belə ümumiləşdirir: «Mühit amillərinin getdikcə daha geniş miqyasda tərbiyə vasitələrinə çevrilməsi cəmiyyət üçün, faydalı olan xüsusiyyətlərin gənc nəsə daha müvəffəqiyyətlə aşılınması imkanlarını genişləndirir».

Müəllif irsiyyət, tərbiyə və mühit amillərinin insan şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi barədə orijinal və maraqlı fikirlər söyləyir. Neyro-fizioloji tədqiqatlara istinad edən alim belə bir nəzəri nəticəyə gəlmişdir: «Baş beyin qabığına xas olan bu və ya digər əlamətlər adamlarda müvafiq qabiliyyətlərin inkişafına münasib zəmin yaratdığı kimi, həmin şəxsin müəyyən istiqamətdə göstərdiyi gərgin fəaliyyət də, öz növbəsində, onun baş beyin qabığının əlamətlərinə güclü təsir göstərir və qabiliyyətlərin inkişafını sürətləndirir».

Pedaqogika elminin müxtəlif sahələrinə aid bir çox fundamental əsərlərin, dərslik və dərs vəsaitlərinin müəllifi olan professor N.M.Kazımov Respublikamızda yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması sahəsində də gərgin və səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Onun rəhbərliyi altında iyirmi beş aspirant və dissertant pedaqoji elmlər namizədi elmi dərəcəsi almışlar. O, iyirmi yeddi doktorluq və namizədlik dissertasiyasına rəsmi opponentlik etmiş və yetmişdən artıq doktorluq və namizədlik dissertasiyalarına rəy yazmışdır. Əlbəttə, bütün bunlar istedadlı alimin gərkin və səmərəli əməyi sayəsində başa gəlmişdir.

Professor N.Kazımov ümumtəhsil məktəblərinin 3-cü sinfi üçün «Ana dili», 4-cü sinfi üçün «Oxu» və ali məktəblər üçün «Pedaqogika» dərsliklərinin müəllifidir.

Mənalı həyatını gənc nəsəlin təlim-tərbiyəsinə həsr edən professor N.Kazımov 1957-1973-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Elmi Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda elmi işlər üzrə direktor müavini, 1973-1976-cı illərdə həmin institutda direktor, 1976-1982-ci illərdə V.İ.Lenin adına API-də elmi işlər üzrə prorektor vəzifələrində çalışmışdır. 1984-cü ilin

sentyabrından halhazıra kimi Azərbaycan Dövlət Xarici Dillər İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdürüdür.

1972-ci ildən Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinə rəhbərlik edən professor N.Kazımov «Qabaqcıl maarif xadimi», «SSRİ maarif əlaçısı» döş nişanları və «Şərəf nişanı» ordeni ilə təltif olunmuşdur. Səmərəli elmi pedaqoji fəaliyyətinə görə ona «Əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilmişdir.

Professor N.Kazımov istedadlı alim-pedaqoq, etibarlı dost, təvazəkar insan və nümunəvi ailə başçısıdır. Belə görkəmli bir şəxsiyyətin zəngin və mənalı həyatını bir qəzet məqaləsində geniş təhlil etmək imkan xaricindədir. Lakin ümid edirəm ki, gələcəkdə Nurəddin müəllimin zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığı barədə daha geniş və sanballı əsərlər yazılacaqdır.

Alim bəşəriyyətin yol göstərəni onun işıq və nur çələngidir. Zənnimcə, professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovun parlaq zəkasından gənclərimiz hələ uzun illər nur alacaqlar.

**(Ə.Həsənoğlu, H.Həsənzadə, «Vicdanın səsi» qəzeti,
26-31 oktyabr 2000)**

87. MÜƏLLİM ÖYRƏDƏ BİLMƏYƏNLƏRİ HƏYAT ÖZÜ ÖYRƏDƏCƏK

Tanıqlıq: Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov 1926-cı il aprel ayının 28-də Gəncə şəhərində anadan olub. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olub. 1947-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. 1958-ci ildə namizədlik, 1969-cu ildə doktorluq dissertasiyalarını müdafiə etmişdir. 300-dən çox elmi əsərin müəllifidir. 1984-cü ildən hal-hazıra kimi Azərbaycan Dövlət Dillər İnstitutunda pedaqogika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır. Səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyətinə görə 1990-cı ildə ona «Azərbaycan SSR Əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilmişdir.

Evlidir və üç övlad atasıdır.

–Nurəddin müəllim, son vaxtlar respublikamızın müxtəlif şəhər və rayonlarında xeyli universitet və ali məktəb açılmışdır. Bu özəl universitet və ali məktəblərin açılmasını necə qiymətləndirirsiniz?

–Ali məktəblərin sayının artmasını müsbət qiymətləndirirəm. Belə ki, orta məktəbləri bitirən gənclərimiz öz arzu və istəklərinə uyğun ixtisasları seçib ali təhsil ala bilirlər. Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, özəl ali təhsil müəssisələrinin əksəriyyətində tibb, hüquq, gömrük işi və sair fakültələr açılıb. Çünki belə ixtisaslara maraq çoxdur. Lakin həmin ali məktəbləri (və ya həmin ixtisasları) bitirən məzunlar işlə təmin olunurmu? Yox. Çünki həmin ixtisasa yiyələnmiş gəncləri işlə təmin etmək üçün yeni xəstəxanalar və poliklinikalar açılırsa, deməli, tibb fakültəsini bitirən həmin məzunlar işsiz qalacaqlar. Bu hal isə işsizlər ordusunun artmasına səbəb olacaq. Ona görə də bu uyğunsuzluğun qarşısını almaq üçün dövlət səviyyəsində tədbirlər görmək lazımdır.

–Professor, zənnimcə, ali məktəblərin sayı artsa da, elmə, təhsilə maraq azalıb. Bu baxımdan elmin, təhsilin 15-20 il bundan əvvəlki səviyyəsi ilə indiki durumunu necə qiymətləndirirsiniz?

–Doğru deyirsiniz, təhsilin, elmə marağın 15-20 il bundan əvvəlki səviyyəsi ilə bugünkü səviyyəsi arasında böyük fərq var. Belə ki, əvvəllər şəhər və rayonlarımızda kadrlara olan tələbat nəzərə alınaraq ali məktəblərə qəbul planlaşdırılırdı. Ali məktəbi bitirən məzunlar isə işlə təmin olunurdular. Təyin olunduğu iş yerinə getməyən məzuna diplom verilmirdi. Deməli, hər şey planlı surətdə həyata keçirilirdi. Ali məktəbi bitirən gənc mütəxəssis bilirdi ki, hardasa işləyəcək və ailə sahibi olacaq. Ona görə də o vaxt elmə və təhsilə maraq yüksək idi. İndi isə gənclərin çoxu diplom almaq xatirinə ali məktəbə daxil olur.

–Nurəddin müəllim, milləti onun ziyalıları tanıtdırır. Ziyalı millətin qızıl xəzinəsidir. Yaşlı nəsli əvəz edə biləcək gənc ziyalılarımız isə demək olar ki, yetişmir. Belə getsə, bir

neçə ildən sonra kütləvi sadvadsızlıq yarana bilər. Bu barədə siz nə düşünürsünüz?

–Bilirsinizmi, müəllim, alim sözü ona görə xoşagələn və könüllərə yatandır ki, azdırıcı yox, yölgöstərici, çaşdırıcı yox, öyrəcidir. Bu baxımdan bilik elə şeydir ki, onu başqalarına bağışlamalısan. Biliyi isə başqalarına alimlər, müəllimlər bağışlayırlar. İndiki gənclərin çoxu isə bu qiymətli hədiyyəni qəbul etmək istəmirlər. Çünki onlara bu qiymətli hədiyyələri bağışlamaq istəyən alimlərin, müəllimlərin və b. ziyalıların maddi durumu – güzəranı çox aşağı səviyyədədir. Ona görə də elmə marağı artırmaq üçün birinci növbədə ziyalıların maddi durumunu yaxşılaşdırmaq lazımdır. Ziyalıların həyat səviyyəsi – dolanışığı heç olmasa orta səviyyədə olsa, hörməti də artar. Məşhur Azərbaycan şairi C.Möcüz aşağıdakı misraları sanki bugünkü müəllimlərimiz üçün yazmışdır:

Müəllim olsa pərişan ruzigar, ey dust,

Çörək xəyalı edər Zahn evin onun bərbad...

Müəllimə verilə yaxşı mahiyanə gərək,

Gərək, müəllim ola ehtiyacdən azad.

Əgər müəllimin nfufuzu və həyat səviyyəsi yüksəlsə, o da bilik və bacarığını tələbələrindən əsirgəməyəcək. Bir də ki, ən böyük müəllim həyatdır. Müəllim öyrədə bilməyənləri həyat özü öyrədəcək.

–Maraqlı söhbət üçün Sizə təşəkkür edirəm.

(Elçin, «Vıdanın səsi» qəzeti, 30 mart-5 aprel 2001)

88. MİLLİ PEDAQOGİKAMIZIN PATRİARXI

Adətən, hər gün görüşüb, ünsiyyət saxladığım adamların tale yolunu, həyat salnaməsini təfəsilatı ilə izləyib, ondan özün üçün örnək olası nümunəvi məziyyətlər əxz etmək, adi vərdiş səviyyəsində olsa da, belə alışımalarda nəcib və munis bir hiss də yaşayır. «Sağlığında qiymət verək insanlara» (C.Novruz). Təbii, insan o vaxt qədir-qiyətli olur ki, onun parlaq əməilərindən qəlblərə iz düşür, yaşayıb-yaratdığı

məmləkətin şöhrətini artırır, sevincinə sevinir, kədərinə şərik olur. Uzun illərdən bəri tanıyıb-aradığımız ölkəmizdə və keçmiş Sovetlər İttifaqında pedaqoji elmlər sahəsində nüfuzlu alim kimi tanınmış müdrik insan, geniş yaradıcı düşüncə sahibi, Vətəni və xalqı üçün qədir-qiymətli insan olan, pedaqoji elmlər doktoru, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Dillər Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov da həyatında belə mənəvi yaşantıları qoruyub saxlayan nəcib, şərəfli bir ömür yolu keçmişdir.

Professor Nurəddin Kazımovun pedaqoji əfkar üçün ağsaqqallıq mövqeyi, nüfuz gücü, aqillik keyfiyyəti təkcə onun elmi erudisiyasının, yüksək istedadlı qabiliyyətinin təzahürü kimi yox, həm də birbaşa, başqalarına mərhəm olmaq, hamın hahna yanmaq, uşaqla-uşaq, böyüklə-böyük iddiasında olmasıdır.

Biz incə bir təfərrüatı ona görə diqqət mərkəzinə gətirdik ki, bəzən çoxlana «sərt, çətin və qapalı adam» təsəvvürü verən bu aqıl insanın alim-vətəndaş nəcibliyində əsil insan olmağın min bir sirli möcüzəsi, iç «xeyir-duası» vardır. Yəni xaraktercə, tərəf-müqabilləri üçün haqlı tələblərdə çox vaxt güzəştisiz, barışmaz mövqe müstəvisində görünən bu nurlu sima sahibi, əslində məsum körpə kimi ürəyi həlim, qəlbi yumşaq, kövrək qanadlı, nikbin ruhiyyəli insan olub, nəcib duyğular daşıyıcısıdır.

Ümumiyyətlə, zəngin həyat yolu və professional pedaqoji təcrübəsi olan alim-pedaqoqlarımızın böyük bir qisminin yeni nəsil üçün örnək olası mənəvi keyfiyyətlərindən, humanist məziyyətlərindən bəhs edərkən, təkcə, onların peşə-sənət professioqramının xüsusiyyətləri deyil, həmçinin, belələrinin şərəfli və izzətli bir ömrə təşnə olası məracları daha çox önəmə gətirilməlidir. Çünki, canlı nümunə, ibrətamiz faktor - insanın əməl, təcrübə, həyatı yaşantı qayəsində başqalarına daha çox görk olur.

Sözümüzün əsas canı odur ki, Azərbaycan pedaqogikasında bu gün elm və təhsil yollarında neçə-neçə nəslin üzünə ədəb-ərkan çırağı tutan alim-pedaqoqlarımızın böyük bir qisminin -

M.Mehdizadənin, Ə.Seyidovun, H.Əhmədovun, Ə.Həşimovun, Y.Talıbovun, Ə.Ağayeviın, S.Quliyevin, F.Seyidovun, R.Mustafayevanın, A.Eminovun, V.Xəlilovun, A.Abbasovun, F.Sadıqovun, Ə.Paşayevin, F.Rüstəmovun püxtələşmiş ömür-gün amalından, təkcə yubileylər hüdudunda deyil, həm də, daimi və müntəzəm proses zəminində faydalanmağın da həlli yollarında təşəbbüskar olmalıyıq.

Onu da vurğulamaq ədalətli olar ki, mənah ömrünün tale yollarını, yaradıcılıq qüdsiyyətini həmin dost-əfkar arasında həmişə müdrik görünməklə birləşdirən professor N.Kazımovun bu nəcib adamların hər biri ilə olan qarşılıqlı ünsiyyət traktovkası, hadisələrə baxış münasibətlərindən yaranan məqsəd birliyi, bəzən şəxsi fikir, sərbəst düşüncə plüralizminə istinad etsə də, bu gün onlarla birlikdə pedaqoji elmimizin intişan yolunda min bir əziyyətlə çəkilən qarşılıqlı zəhmətin təşəkkül sferası daha geniş ənginliklərə qovuşmaqdan da xali deyildir.

Bu gün pedaqoji ictimaiyyət arasında münəvvər şəxsiyyət, elm-sənət daşıyıcılarının gözündə görkəmli alim, geniş profilli tələbə kontingentinin nəzərində tələbkər müəllim, ailə və ictimai mühit kredosunda yaxşı insan, ləyaqətli vətəndaş siqləti ilə tanınan professor N.Kazımovun həyat və yaradıcılıq yolu çoxşaxəlidir.

Onun fəaliyyət manerasında elmi-pedaqoji fikrin bütün qaynaqları, nəzəri cəhətdən mükəmməl təhlil olunmuş, tədris-təربiyə kompleksi üçün əməli-faydalı təklifləri, elmi-dünyəvi mahiyyət kəsb edərək, yüksək milli və bəşəri məzmun daşımışdır.

Nurəddin müəllimin həyat yolu müasir Azərbaycan müstəqilliyinin taleyidir desək, yanılmazdır. Onun valideynləri dini-şəriət əhkamları üzərində köklənib, Allah adamı olmuşlar. Xalqın, millətin dərdinə həyan olmaq məramı, bu nəsil sülaləsinin alın yazısı, tale yolu olmuşdur. Halallıq, paklıq, etiqadlılıq, inam və inane kimi humanist insani keyfiyyətlər sanki, ona valideynlərindən miras qalmış, onu bu yolda şərəfli ömür yolu tutmağa səfərbər etmişdir.

O, 1926-cı il, aprelin 28-də Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Orta ümumtəhsilini də Gəncə şəhərində başa vurmuşdur. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olmuş, bu ali məktəbdə oxuduqdan sonra 1947-ci ildə o vaxtkı Leninqrad (indiki Sankt-Peterburq) Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsində təhsilini davam etdirmişdir.

1958-ci ildə «Müqayisə haqqında K.D.Uşinskinin fikirləri və məktəb təcrübəsi üçün bunun əhəmiyyəti» mövzusunda namizədlik, 1969-cu ildə isə «Məktəbdə müqayisə üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» adlı doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir.

N.Kazımov müxtəlif illərdə Respublikanın elm və təhsil mərkəzlərində, müəllimləri təkmilləşdirmə və tədris institutlarında, Bakı şəhər Baş Təhsil İdarəsində, Təhsil Nazirliyində cəfakəş müəllim, fədakar elm və təhsil təşkilatçısı kimi fəaliyyət göstərmiş, gərgin zəhmət nümayiş etdirmişdir. 30 ilə yaxındır ki, Respublika Pedaqoji Cəmiyyətinə rəhbərlik edir. Azərbaycan Ali Attestasiya Komissiyasında pedaqoji və psixoloji elmlər üzrə ekspert şurasının üzvüdür.

Yorulmaz tədqiqatçı və alim səyi, onun istedad və qabiliyyəti ilə həmişə vəhdətdə olmuş, zəhmət və yaradıcılıq yoluna rəvnəq olmuşdur. Zəhmətkeş alim və pedaqoq məktəblər üçün 30-dan artıq, dərslük, elmi-metodik kitab, yüzlərlə məqalə yazmışdır. «Oxu», «Ana dili», «Müqayisənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi», «Pedaqogika», «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası», «Tərbiyənin elmi və pedaqoji əsasları» və s. kitablar onu respublikamızda elmi pedaqogikanın yaranmasında flaqmanlardan biri adlandırmağa haqq verir.

Professor N.Kazımovun qələminin hər bir məhsulunda – kitabda, kitabçada, jurnal və qəzet məqalələrində, tezis və məruzələlərində aktual və original yeniliyi olan novator ideyalar bir qayda olaraq, milli məzmun qayəsi, dərin elmi-pedaqoji təfəkkür ümumiləşməsi ilə irəli sürülür və fundamental nəzəri yanaşma baxımından əsaslandırılır.

«Böyük xalq hörməti qazanmış ədibimiz, sağlam düşüncəli pedaqoqumuz, gözəl və qayğıkeş insan olan professor Nurəddin Kazımov» (Z.Qaralov) müasir milli pedaqogikamızın korifevlərindən biri, yüzlərcə gənc alimin mənəvi atası, gözəl insan kimi neçə-neçə yetirməsinin qəlbində sağlığında belə özünə əbədi heykəl ucaltmışdır. Onun rəhbərliyi altında 30 aspirant və dissertant uğurla müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi elmi dərəcəsinə almışdır. O, 37 doktorluq və namizədlik dissertasiyasına rəsmi opponentlik etmiş, 80-dən artıq doktorluq və namizədlik dissertasiyalarına rəy yazmışdır.

Professor N.Kazımovun elm və təhsil yaradıcılığını bir neçə istiqamətdən təhlil etmək mümkündür. Şerti olaraq həmin istiqamətlərin məzmununa konkret problem baxımından yanaşıb, təsnif etmək də olar:

Birinci: Tədqiq olunan pedaqoji problemin nəzəri hazırlıq səviyyəsini yüksəltmək cəhdinin müəssərliyi;

İkinci: Müşahidə olunan və öyrənilən fakt və hadisələrin sosial-fəlsəfi əsaslarının müəyyənləşdirilməsi;

Üçüncü: Nəzərdə tutulan problemin tədqiqi prosesində elmi-pedaqoji dəyərliliyin üzə çıxarılması;

Dördüncü: Aparılan təcrübi tədqiqatlarından və qazanılmış həyat təcrübəsindən alınan nəzəri-metodik nəticələrin reallaşdırılması;

Beşinci: Öyrənilən hər hansı bir pedaqoji yönümlü konkret sahənin məzmun ümumiləşməsində tədris və müəllim fəaliyyətinin qabardılması;

Altıncı: Təhlil edilən, ümumpedaqoji məsələlərin həllində cəmiyyət üçün vacib hesab edilən «yaxşı insan» yetişdirməyin zəruriliyi.

Bu nəzəri-təcrübi əlaqələr kontekstində onun elmi-pedaqoji fəaliyyətinin inkişaf dinamikası, həmişə, yenilik və novatorluq məzmunu ilə mütərəqqi əhəmiyyət kəsb etmiş, pedaqoji ictimaiyyətimizin dərin marağına səbəb olmuşdur.

Alimin elm və onun mövcud tədqiq sahələri haqqında maraqlı axtarışları dərin məntiqi-nəzəri konsepsiyalara istinad edir.

O, ilk dəfə öz sələflərindən fərqli olaraq, elmdə sistemləşdirilən obyektiv biliklərin cəmiyyət üçün, ətraf mühit üçün son dərəcə müstəsna əhəmiyyətinin bir problem kimi nəzərə alınmasını təbiət və cəmiyyət hadisələri nümunəsində tədqiq etmiş, onu reallaşdırmaq yollarının qanunauyğunluqlarını öyrənmiş, bu sahədə mövcud bilikləri sistemə salan, çox əhatəli səciyyə daşıyan tarixi-müqayisəli konseptual ideyalar vermişdir.

Həmin ideyalardan irəli gələn məntiqi nəticə odur ki, «Elm real gerçəkliyin ictimai şüurda inikası olan və onu (gerçəkliyi) təkmilləşdirməyə yönələrək, cəmiyyətə fayda verən obyektiv biliklər sistemidir». (N.Kazımov)

Digər tərəfdən alimin uğurlu axtarırlarının möhkəmlənməsinə xidmət edən qənaətlərindən biri də elm anlayışının ümumi mahiyyətini təhlil etməkdən savayı, pedaqoji elmlər sisteminə, konkret pedaqogika fənninə aid biliklər tutumu barədə də dərin elmi əsaslarla səciyyələnen nəzəri baxışlar metodologiyasının formalaşdırılmasına olan münasibətidir. O, pedaqoji elmin mahiyyətinə də real gerçəkliyin bir sahəsi kimi baxaraq, burada təzahür olunan pedaqoji prosesin ictimai şüurda oyatdığı komponentlərin cəmiyyətə fayda verə biləcək biliklər sistemi səviyyəsində dərk olunub, üzə çıxarılmasını zəruri edən nəzəri fikrin elmi diaqnostikasını çox dəqiq və sərrast müddəalarla ümumiləşdirmişdir.

Ən önəmlisi isə, onun pedaqogikada ilk dəfə olaraq milli və dünyəvi zəmində pedaqoji proses anlayışlarının tədqiqat prinsiplərini yeni texnologiya əsasında işləyib, bu məzmununda inikas olunan təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişaf vəhdətini qarşılıqlı, əks-əlaqə yaradan, unikal, obyektiv qanunauyğunluq kimi dəyərləndirməsi olmuşdur. Yəni o, pedaqoji prosesin məzmununa pedaqoji anlayış kimi baxaraq və bu anlayışları daxil etməklə, müasir elmi pedaqogikanın inkişaf dinamikasına təkan verəcək qüdrətli bir yenilik gətirmişdir.

Professor N.Kazımovun pedaqogikaya gətirdiyi yeniliklərin əhatə dairəsi daha geniş və rəngarəngdir. O, elmi və pedaqoji fəaliyyətində ilk dəfə olaraq irsiyyət, mühit, tərbiyə

və şəxsi əmək yolunun qarşılıqlı vəhdəti ilə şəxsiyyəti formalaşdırmağın mümkünlüyünü; adamlarda qabiliyyətlərin formalaşması mexanizmini; müqayisə probleminin elmi-nəzəri əsaslarını; təlim texnologiyasının üsul, qruplaşma, mərhələ prosesləri ilə xarakterizə olunan üsürlərlə vəhdət nəzəriyyəsini; pedaqoji proses qanunauyğunluqlarını; dünyagörüşü anlayışına elmi istiqamət verən metodologiyanı; təlim zamanı müəllimin öz psixoloji vəziyyətini tənzimləmə mexanizmini; «Müəllim kimdir?» dilemmasının məntiqi-sosial köklərini, pedaqogikada əyanilik prinsipinin yeni fabulada - konkret anlayış və təsəvvür yolu ilə gerçəkləşməsini və bir sıra digər sanballı elmi axtarırları ilə bu elm sahibinin inkişafını daha yüksək mərhələyə qaldırmışdır.

Azərbaycan təhsili qarşısındakı xidmətləri onun yaradıcılığında daha önəmli yer tutmuş, milli pedaqoji dərsliklərin meydana gəlməsi üçün xeyli gərgin zəhmət sərf edən N.Kazımov müasir həyatla səsleşən orijinal tədris proqramları, dərslik və dərs vəsaitləri hazırlayaraq, bu yönümdən də olduqca səmərəli və məhsuldar fəaliyyət göstərmişdir. Onun son illərdəki qələm məhsulları olan «Oxu» (Ümumtəhsil məktəblərinin 4-cü sinfi üçün dərslik), «Ağılın sönməz məşəli» adlı seçmə fənn (Pedaqoji təmayüllü ali tədris məktəblərinin magistratura pilləsi üçün), «Ali məktəb pedaqogikası» (dərslik) və nəhayət, işıq üzü görəcək «Milli pedaqogika yollarında» adlı elmi-pedaqoji külliyyatları təhsilin milli və ümumbəşəri məzmununu birləşdirən orijinal əsərlərdir.

Professor N.Kazımovun yaradıcı ömrünün məhsulları olan, milli pedaqoji fikir tariximizin «qızıl salnaməsi» nə çevrilən bu nəşrlər bir qayda olaraq, Azərbaycan xalqının keçmişindən və bu gündən qidalanan, onun mənafeyinə xidmət edən, bəşəri pedaqoji fikirlərə söykənən, pedaqoji prosesin və pedaqoji elmin gələcək inkişafına güclü təkan verən, pedaqogika kursunun ənənəvi strukturuna və əsas anlayışlar sisteminə tənqidi rəkrursdan yanaşılan və gələcək sosial-mədəni tərəqqi nəminə geniş oxucu kütləsini nəzərdə tutan monumental milli təfəkkür mənbələri kimi çox qiymətlidir.

Bu gün yaradıcı ömrünün 75 illik ehtişam zirvəsində, müdriklik çağında yaşayan Nurəddin müəllimin ictimai-siyasi, xeyriyyəçilik fəaliyyəti haqqında da ürəkdolusu danışmaq olar. O, hər zaman Azərbaycan xalqının milli müstəqillik, ictimai tərəqqi, sosial inkişafı yolunda haqq səsini qaldıraraq, təəssübkeş fədai, ləyaqətli Vətən övladı kimi ömrünü bu yolda sanki girov qoymuşdur. Mütəmadi olaraq, Qarabağ düynünün açılması yolunda ziyalı-vətəndaş kimi tutarlı sözü, kəsərli fikri ilə həmişə xalqının önündə olmuş, dünya xalqlarını və xarici ölkə başçılarını bu münafişenin yaradıcısı olan erməni diasporasını və onları müdafiə edən qüvvələri yerindəcə ram etməyə səsləmişdir.

Onun pedaqoji fəaliyyətinin ən qaynar məqamları isə hazırda çalışdığı Azərbaycan Dillər Universiteti ilə bağlı olmuş, xarici dii ixtisası üzrə pedaqoji kadrların hazırlığına həsr olunmuşdur.

Rəhbərlik etdiyi pedaqogika kafedrasında formalaşdırdığı işgüzar mühit, çalışdığı tədris ocağında ağsaqqallıq nüfuzu onu kollektivin arasında hörmətini birə on qat artırmışdır.

Sevimli ailə təşnəsində bir qız, iki oğul töhvəsi olan Nurəddin müəllimin valideynlik nüfuzu da çoxlarına örnək olmuş, nəvə-övlad tərbiyəsində onun alicənab keyfiyyətləri həmişə nümunə göstərilmişdir. Ata yolunun sadıq davamçıları olan övladlarının ikisi Ayaz və Nurlanə indi pedaqoji sahədə uğurla fəaliyyət göstərir, hər ikisi pedaqoji elmlər namizədidir. Ailənin nübar övladı olan Araz isə Bakı şəhərinin rayonlarının birinin xalq hakimi kimi insanların hüquqi-mənəvi sağlamlıqlarının keşiyində dayanıb, ləyaqətlə öz xalqına xidmət edir.

Respublikanın ziyalı nəslinin saflığı, mənəvi təmizliyi uğrunda yorulmaz ideyalar daşıyıcısı olan Nurəddin Kazımov, qədərbilən xalqının qəlbində özünə möhkəm yurd-yuva qurmuş, xalqın istəklisinə çevrilmişdir. O, yaradıcı fəaliyyətinə və şəxsi nüfuzuna görə xalq arasında sayıhb-seçilən adamlardandır. Əməyi Dövlət və xalq tərəfindən həmişə layiqincə qiymətləndirilib, bu nəcib əməl və xidmətlərinə görə «Qabaqcıl.maarif xadimi», «SSRİ maarif

əlaçısı» döş nişanları və «Şərəf Nişanı» ordeni ilə təltif olunmuş, «Əməkdar elm xadimi» fəxri adını almışdır.

Keşməkeşli və mənalı həyatının təqribən 50 ilini ən müqəddəs peşə olan müəllimliyə həsr etmiş N.Kazımov xalqımız yaddaşında münəvvər şəxsiyyət, dünya şöhrətli görkəmli alim, yorulmaz təhsil xadimi kimi parlaq iz açıb, hələ bundan sonra da, gələcək nəsillər üçün örnək olacaqdır.

(Əlimirzə Əhmədov, Əməkdar müəllim, Respublika Xalq Təhsili Muzeyinin direktoru, Vidadi Bəşirov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent, Azərbaycan Dillər Universitetinin müəllimi, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı №2, 2001)

89. MAARİFÇİ ALİM ÖMRÜ

Təxmini hesablamalara görə Yer kürəsinin tarixi beş milyard, insanın yaranma tarixi bir milyard ildir. İnsan yarandığı gündən də onun qayğıları, ehtiyaclarının ödənilməsi üçün əməli fəaliyyəti başlamışdır.

Cəmiyyət daim zənginliyə, duruluğa, ibtidaidən aliliyə doğru inkişaf etmişdir. İnsanın formalaşmasına təsir edən amillərin müəyyənləşdirilməsi, bəlkə də, ilk elmi suallardan biri olmuşdur.

İnsanşünaslıq araşdırmaları alimləri bu nəticəyə gətirmişdir ki, insan, əsasən, beş mühüm amilin qarşılıqlı təsiri əsasında formalaşır: təlim-tərbiyə, əhatə olunduğu mühit, irsiyyət, əməli fəaliyyət və nəfs.

Eyni mühitdə, təlim-tərbiyə şəraitində böyüyən insanların xarakterində, fəaliyyətində, şəxsi keyfiyyətlərində müxtəlifliyin varlığı beş amildən hansılarınsa fərqliliyi və onların qarşılıqlı təsir gücünün eyni olmaması ilə izah edilə bilər.

İnsanların birinə «yaxşı», başqasına «yaman» deyilməsi nə ilə bağlıdır? Elə etmək olmazmı ki, bütün insanlar «yaxşı» olsunlar?

Bütün insanlar yaxşı olsalar, onların birgə yaşayıb fəaliyyət göstərdiyi mümkün mühitlər (ailə mühiti, kollektiv

iş mühiti, milli mühit, dünya mühiti) də sağlam, əlverişli, dinc və rahat olar.

Belə suallar və arzular demək olar ki, bütün dövrlərdə pedaqoqların maraq və fəaliyyət dairəsində olmuşdur.

Azərbaycanda pedaqoji fikir tarixinin bütün mərhələlərində mütəfəkkirlərimizin bu məsələlərə dair çox dəyərli ideyalarına, məsləhətlərinə rast gəlirik. Lakin bu sahədə sistemli və məqsədli araşdırmalar XX əsrə məxsusdur.

Azərbaycan pedaqoji fikrinin tarixi ən qədim dövrlərdən başlayırsa, pedaqogikanın bir elm kimi formalaşması XX əsrdə mümkün olmuşdu.

Azərbaycanda pedaqogika elminin yaranması və inkişaf etməsində müstəsna əməyi və çoxsahəli xidmətləri olan dəyərli insanlardan, zəhmətkeş alimlərdən, nümunəvi müəllimlərdən biri pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovdur.

N.Kazımov şərəfli ömrünün 75-ci ilini yaşayır. O, əlli ildir təhsil və pedaqogika elmi üzrə son dərəcə məhsuldar fəaliyyət göstərir.

Nurəddin müəllimin pedaqogika elminə gəlişi bu elmin Azərbaycanda yenicə formalaşmağa başladığı vaxta – 1950-ci illərə təsadüf edir. Professor Əhməd Seyidov, akademik Mehdi Mehdizadə, professor Mərdan Muradxanov artıq pedaqogika elmi üzrə dissertasiyalar müdafiə etmişdilər. Bu müdafiələr pedaqogika tarixi üzrə idi. Pedaqogikanın didaktika bölməsi üzrə Azərbaycanda ilk sistemli tədqiqat apararı və səmərəli elmi nəticələr əldə edən Nurəddin Kazımov olmuşdur.

40 ildir Nurəddin müəllimlə bir yerdə çalışır, elmi əməkdaşlıq edir, daim fikir mübadiləsi aparır, məsləhətləşirik. Odu ki, Nurəddin müəllimi bir insan, ailə başçısı, alim, müəllim, dost, qonşu, idarəedici, ictimaiyyətçi kimi necə tanıdığımı, dərk etdiyimi açıq söyləmək istərdim.

40 illik müşahidələrdən sonra Nurəddin müəllim barədə gəldiyim nəticələrlə belə ifadə edə bilərəm:

Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov dərin milli mənlük şüuru olan, öz şəxsiyyətinə və başqalarının mənliliyinə daim

hörmət bəsləyən, özünə tələbkarlıqla yanaşan, heç kəsdən elmi məsləhətlərini əsirgəməyən qayğıkeş, nəzakətli, yüksək intellektual və mədəni davranış səviyyəli bir şəxsiyyətdir. Bunlar sadəcə gəlişi gözəl sözlər deyil, Nurəddin müəllimi yaxından tanıyan, onunla gündəlik təmasda olan, yazdığı əsərləri diqqətlə öyrənmiş və ətrafındakılara təmiz ürəklə qiymət verməyi bacaran hər kəsin söyləyə biləcəyi həqiqətlərdir.

Milli pedaqogikanın tədqiqi, ümumi pedaqogika elmində milli pedaqogikanın yerinin dürüst müəyyənəşdirilməsi, 50 il öz doğma dilində tələbə auditoriyalarında mühazirələr oxuması, elmi məclislərdə məruzələrlə çıxış etməsi, bu dildə dərslilər, monoqrafiyalar, məqalələr dərc etdirməsi, beynəlxalq tədbirlərdə Azərbaycanı xüsusi sevgi ilə təqdim etməsi, Azərbaycan tarixinə mükəmməl bələdliyi, Azərbaycanı qarış-qarış gəzərək hər bölgədən ürək dolusu danışması, milli mədəniyyətimizdən daim qururları danışması, xeyirli milli adət-ənənələrimizə sadıqlığı, Azərbaycanın dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsinə, müstəqilliyimizin qorunub saxlanmasına yönələn yorulmaz fəaliyyəti və digər göstəricilər professor N.Kazımovun milli mənlək şüurunun dərinliyini təsdiqləyən faktlardır. Daşdığı vəzifələrdən, qarşılıqlı munasibətdə olduğu insanların xarakterindən və əməllərindən, cəmiyyətdəki mövqelərindən, təhsil və elmin dərəcələrindən asılı olmayaraq heç kəsin şəxsiyyətinin alçaldılmasına yol verməyən Nurəddin müəllim öz şəxsiyyətinin alçaldılmasına da imkan yaratmamışdır.

Aspirant, dissertant və doktorantlara, pedaqoji işçilərə, ondan elmi və mənəvi yardım istəyənlərə saatlarla, günlərlə, aylar və illərlə təmənnəsiz yardımından daim fərəh duymuşdur.

Nurəddin müəllim, sözün əsl mənasında, özünə rəva bilmədiyini heç vaxt başqalarına da rəva görməmişdir. Bu baxımdan öz həyatımla bağlı bir neçə epizodu xatırlatmaq yerinə düşərdi.

1964-cü ilin oktyabrında API-nin (indiki ADPU-nun) əyani aspiranturasını müvəffəqiyyətlə başa vurub Pedaqo-

gika İnstitutunda işə düzəlmişdim. O vaxt institutun rektoru işləyən mərhum Mirzə Məmmədovun həyat təcrübəsi, idarəetmə bacarığı nə qədər yüksək olsa da, elmi məsələlərin təşkili ilə bağlı işlərin ağırlıq mərkəzi pedaqoji elmlər namizədi, elmi işlər üzrə direktor müavini Nurəddin Kazımovun üzərində idi. Onunla ilk söhbətimiz tədqiqat mövzusu seçməklə əlaqədar oldu. Söhbət belə yekunlaşdı: sərbəst mövzu seçməliyəm, məqsədi aydınlaşdırmalı, aktuallığı sübut etməliyəm, tədqiqat metodlarımı və obyektlərləni müəyyənləşdirməliyəm; işi planlaşdırmalı, hər fəslin və paraqrafın yazılma müddətini göstərməliyəm, baza (eksperimental) məktəblərdə (o zaman Bakının 31, 132, 190 sayılı məktəbləri institutun baza məktəbləri idi) görəcəyim işlərin həcmi ayırd etməliyəm. Bir şərt qoyuldu ki, seçəcəyim tədqiqat mövzusu namizədlik dissertasiyasının mövzusunə yaxın olmamalıdır. Sonuncu tələb məsələni bir qədər qəlizləşdirirdi. Çünki mən 1959-cu ildən əziz müəllimim, mərhum akademik Abasqulu Abaszaadənin elmi rəhbərliyi altında fizikanın tədrisi ilə əlaqədar məktəblilərin dünyagörüşünün formalaşdırılması probleminin tədqiqi ilə məşğul olmuşdum. Bu sahədə xeyli təcrübə toplamağıma baxmayaraq, hazırladığım layihə ilə bağlı Nurəddin müəllimin təklifi və məsləhəti ilə bir sıra ciddi düzəlişlər aparmalı oldum. Bu söhbət sonrakı illərdə elmi planlaşdırma məsələlərində mənə çox kömək etdi.

Nurəddin müəllim hər il ən azı 50-yə qədər aktual mövzunun seçilməsi, planlaşdırılması işinə aylarla vaxt sərf edir, hər elmi işçi ilə saatlarla söhbət, mübahisə aparır, yazıları üzərində qələm işlədirdi. Hər ilin axırında isə hazır elmi əsərlərin bir-bir elmi sovetdə hərtərəfli müzakirəsi keçirilirdi. Hər müzakirədə çox dəyərli təkliflərlə çıxış etməsindən, məsləhətlərindən, əsərlərin keyfiyyətinə verdiyi qiymətdən bəlli olurdu ki, Nurəddin müəllim onları çox diqqətlə öyrənib. Odur ki, onun kəskin elmi tənqidlərindən heç kəs incimirdi.

Maraqlı budur ki, həmin diqqəti, qayğını, iş metodunu Nurəddin müəllim bu gün də özündə saxlayır. Deməli, elmi

tələbkarlıqla elm adamına qayğı, nəzəri göstərişlə əməli yardım Nurəddin müəllimin həyat kredosuna çevrilibmiş. Onun bu keyfiyyətinə nabeləddiyn nəticəsidir ki, bəziləri Nurəddin müəllimin elmi tənqidlərinə dözə bilmirlər.

Bu günə qədər 40 nəfər elmlər namizədi və elmlər doktorlarına elmi rəhbərliyi 30-a qədər namizədlik və doktorluq dissertasiyalarına rəsmi opponenti, 100-dən çox dissertasiya və digər əsərlərə yazılı tənqidi rəylərin hazırlanması və bu xarakterli digər xidmətlər professor N.Kazimovun ayrı-ayrı insanlara qayğısının, özünü xalqın elmə həsr etməyə çalışan soydaşlarına təmənnəsiz xidmətinə verməsinin parlaq göstəricisidir. Nurəddin müəllim pedaqogika üzrə problemlərə həsr olunmuş əsərlər barədə təkcə tənqidi mülahizələr söyləmir, eyni zamanda onların daha optimal həlli yollarını göstərir.

Son 40 ildə Azərbaycanda Pedaqoji və Psixoloji Tədqiqatları Əlaqələndirmə Şurası kimi çox mötəbər və nüfuzlu elmi qurumun əvvəllər sədri, sonralar fəal üzvü kimi 2000-dən çox aktual tədqiqat mövzusunun müzakirəsində və təsdiqində bilavasitə iştirak etmişdir. Bu müddətdə respublikada təhsil quruculuğuna, pedaqoji və psixoloji elmlərin problemlərinə həsr olunmuş elə bir elmi məclis görməmişəm ki, orada Nurəddin müəllim özünün orijinal təklifləri ilə çıxış etməsin. Respublika pedaqoji mühazirələrində, elmi seminar və konfranslarda maarifin, elmin inkişaf strategiyasının formalaşdırılmasında da Nurəddin müəllim həmişə vətəndaş fəallığı göstərmişdir.

Ən ciddi elmi mübahisələrin nəticəsi olaraq, Nurəddin müəllimlə hesablaşmayan alimə rast gəlməmişəm. Bunun səbəbini Nurəddin müəllimin məntiqi təfəkkürünün itiliyində, dünyagörüşünün dərinliyində, həmişə axtarıcılıq fəaliyyətində olmasında, sistemli mütaliəsində, işdən yorulmazlığında, nəhayət, ən başlıcası, özünü Azərbaycan xalqının bir-birindən daha bacarıqlı və ləyaqətli nəsillərinin yetişdirilməsinə həsr etmək istəyində görürəm.

Pedaqogika elminə onun mühüm sahəsini təşkil edən didaktikadan daxil olsa da, elmi fəallığı və dərin marağı

sayəsində bu elmin bütün sahələrini: onun tarixini, tərbiyə nəzəriyyəsini, məktəbşünaslığı, xüsusi pedaqogikanı, pedaqoji və yaş psixologiyasını və b. dərindən mənimsəmiş, bir-birindən fərqli problemlərin uğurla həllinə çalışmışdır. Onun elmi fəaliyyətinin geniş əhatəliyini indiyə qədər kütləvi tirajlarla və dəfələrlə çap olunmuş 400-dən çox monoqrafiya, dərslik, kitab və kitabçasını, jurnal məqaləsini, məruzələrə yazdığı tezisləri nəzərdən keçirməklə də yəqinləşdirmək mümkündür.

Professor N.Kazımovun elmi marağının əhatə dairəsi barədə ümumi təsəvvür yaratmaq məqsədi ilə əsərlərindən bir neçəsinin adını oxuculara təqdim edirəm:

«Müqayisə priyomundan istifadə edilməsi» (1957, 102 səh.).

«Müqayisə idrak fəaliyyətinin əsasıdır» (1966, 102 səh.).

«Məktəbdə müqayisə işinin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» (1972, 331 səh.).

«III sinifdə ana dili dərslisi» (1973, 145 səh.).

«Uşaqların məktəbə hazırlanması» (1977, 202 səh.).

«Ümumtəhsil məktəbində dərs cədvəllərinin tərtibi» (1983, 96 səh.).

«Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları» (1983, 200 səh.).

«Oxu» dərslisi, IV sinif üçün (1988, 313 səh.).

«Ali məktəb pedaqogikası» (2000, 337 səh.).

«Məktəbi həyatla əlaqələndirməyin əsas formaları» (1960, 79 səh.).

«Hüquq tərbiyyəsi məsələləri».

«Pedaqoji cərəyanlar...».

«Azərbaycanda pedaqoji elm: təşəkkülü, inkişafı və problemləri».

«Milli pedaqogika yollarında» və s.

Həyat daim inkişafda olduğu kimi, elm də daim inkişafdadır. Alim elmin keçmişini, bugünkü vəziyyətini güzgü kimi aydın görə bilməsə, onun gələcəyi üçün də əsaslı fikir söyləyə bilməz.

Cəmiyyət çox sürətlə inkişaf edir, fərdlərin inkişafında daim yeni-yeni amillər, təsir vasitələri meydana gəlir. İnsanın formalaşdırılmasına xidmət göstərən pedaqoji və psixoloji

elmlər yalnız bu dəyişmələri nəzərə almaqla faydalı sayıla bilər. Elm cəmiyyətin inkişafından geri qalarsa, o, əhəmiyyətini tamam itirər. Belə xüsusiyyət tələb edir ki, bu sahənin alimləri daim həyatı qabaqlayan ideyalar irəli sürməlidirlər. Nurəddin müəllim bu tələbə daim sadıq qalmışdır.

1964-cü ildən Nurəddin müəllimlə bağ qonşusuyam. Onu qonşuluqda mehriban, nəzakətli, qayğıkeş, bağa qulluq etmək təcrübəsini həvəslə bölüşən, becərdiyi nemətlərdən qonşulara pay göndərən, böyük-kiçiyin yerini bilən, yaranan çətinliklərə şərik olan, qonşunun xeyir-şərində ürəklə iştirak edən görmüşəm. Fiziki işdən müəyyən vaxt ayrılmaqla, təhsil, elm, ictimai-siyasi mühit, dünyada baş verən proseslər barədə saatlarla söhbətlər etmiş, fikir mübadiləsi aparmışıq. Bir-birimizin mülahizələrinə, ideyalarına qarşılıqlı hörmətlə yanaşmışıq. Bu müddətdə Nurəddin müəllimin bircə dəfə də ucadan səs çıxarmasını, qonşulara irad tutmasını müşahidə etməmişəm.

Öğlanları və qızı, nəvələri ilə daim xoş rəftar edən Nurəddin müəllim onların hər bir qayğısını həvəslə çəklr. Məzuniyyətdə olduğu müddətdə daim onların qulluğunda durur. Bütün günü çalışır.

Nurəddin Kazimovla bir prinsipial məsələdə həmişə həmfikir olmuşuq: milləti «yaxsı adamlar»a və «pis adamlar»a bölmək olmaz. Millət bütöv və daim inkişafda olan canlı orqanizmdir. Onun yaxşısı da, yamanı da bizimdir. Bizim borcumuz yaxşılardan niyə və nəyi yaxşı olmasını öyrənməli, elmi formaya salmalı, yaxşını daha yaxşı etmək üçün yollar axtarmalıyıq. Eyni zamanda adamlardakı yaxşı keyfiyyətləri təbliğ etməliyik. Bunun kimi də yamanların nə üçün yaman olmasının səbəblərini araşdırıb üzə çıxarmalıyıq, onların aradan qaldırılmasının yollarını tapmalıyıq. Yamanların da yaxşılardan sırasına qatılmasına əlimizdən gələni əsirgəməməliyik. Bunun üçün yenidəntərbiyə problemi üzərində daha ətraflı işləmək tələb olunur. Nurəddin müəllimin bu problemə həsr etdiyi bir neçə məqaləsi müstəsna əhəmiyyət daşıyır.

Nurəddin müəllim əsərlərinin birində yenidəntərbiyəyə belə tərif verir: «Adamın şüurunda və ya davranışında kök salmış zərərli əlamətlərin məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil surətdə ləğvi və onların əvəzində ictimai əhəmiyyət kəsb edən keyfiyyətlərin ona aşılınması yenidəntərbiyədir» («Milli pedaqogika yollarında», 2001, 259 səh.). Müəllif bu tərifə əsaslanmaqla «yamanlar»ın yenidəntərbiyəsi üçün səmərəli yollar da təklif etmişdir. Bu, müəllifin humanistliyinin, insansevərliyinin bir nümunəsidir.

Nurəddin müəllim respublikada pedaqoji biliklərin ən fəal və sistemli təbliğatçılarından biridir. 50 ildir ki, respublikada çap olunan bütün qəzet və jurnallar, radio və televiziya vasitəsilə açıq mövzular üzrə çıxışlar edir.

Üç övladlarından ikisinin – qızı Nurlanə və əkiztayı oğlu Ayazın atalarının ömrünün 50 illini həsr etdiyi elm sahələrinə üz tutmaları faktı da Nurəddin Kazımovun mənsub olduğu elmə, millətinə sadıqlıyının göstəricilərindən biridir. Onların hər ikisi pedaqoji elmlər namizədidir.

Nurəddin müəllim tədqiqatlarında şəxsi nümunə əsasında tərbiyə məsələlərinə geniş yer verib. Hesab edirəm ki, onun özünün keçdiyi yol, fəaliyyət tarixi də gənclər üçün qiymətli nümunədir. Belə nümunələrimiz nə qədər çox olarsa, onlardan səmərəli istifadə edilərsə, milli tərəqqi daha uğurla gedər.

Nurəddin Kazımov 50 illik elmi-pedaqoji fəaliyyətini ictimai-siyasi fəaliyyətlə birgə həyata keçirmişdir. Dəyişkən siyasi mühitə həmişə öz münasibətini bildirmişdir. Azərbaycanca son 15 ildə baş verən bütün prosesləri diqqətlə izləməklə yanaşı, gücü çatan bütün sahələrə öz tövsiyələrini vermişdir. Ermənistanın ölkəmizə təcavüzünə, Dağlıq Qarabağda erməni separatçılığına və terrorçuluğuna qarşı kəskin etirazlarını bildirmişdir. Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsinə hədsiz sevindirici ifadə etməklə yanaşı, müstəqilliyin ilk illərində dövlət çevrilişlərinə, ölkədə baş verən hərəmərcliyə, dərəbəyliyə qarşı öz narazılıqlarını ifadə etmişdir.

1993-cü il iyunun 15-dən – Qurtuluş günündən sonra böyük dövlət xadimi Heydər Əliyevin siyasətini daim dəstəkləmiş, son səkkiz ildə ölkənin müxtəlif sahələrində həyata keçirilən

islahatları yüksək qiymətləndirmişdir. Yeni, demokratik Konstitusiyamızdan irəli gələn vətəndaşlıq vəzifələrini ləyaqətlə yerinə yetirməyə səy göstərmişdir.

Nurəddin müəllim ölkədə əsaslı təhsil islahatının həyata keçirilməsi tələbini irəli sürən ilk təşəbbüsçü alimlərdəndir. O, təkcə tələblər irəli sürməmişdir. Eyni zamanda fasiləsiz təhsilin bütün mərhələlərində hansı mühüm tədbirlər həyata keçirməyin elmi əsasları üzrə dəyərli elmi təkliflərlə çıxış etmişdir. Müstəqil, suveren Azərbaycanın milli pedaqogikasının inkişafına, millilikdən ümumbəşəriyyəyə doğru aparılan yolların müəyyənləşdirilməsinə yönələn çox dəyərli elmi fikirlər söyləmişdir.

Professor Nurəddin Kazımovun əvvəlki illərdə olduğu kimi, bu gün də ciddi elmi-pedaqoji fəaliyyət göstərməsi olduqca təqdirəlayiqdir.

Bir həmkar, dost, mehriban qonşu kimi Nurəddin müəllimi ömrünün 75-ci ilində ürəkdən təbrik edir, ona və böyük, mehriban ailəsinə xoşbəxtlik, cansağlığı, daim uğurlar diləyirəm. Eyni zamanda mən də bütün respublika ziyalıları ilə birlikdə Nurəddin müəllimin Azərbaycan təhsilinə və pedaqoji elmlərin inkişafına kömək edəcək yeni töhfələrini gözləyirəm.

(Z.Qaralov. «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 26 iyul 2001)

90. GÖRKƏMLİ PEDAQOQ ALİM

Adətən, hər gün görüşüb, ünsiyyət saxladığım adamların tale yolunu, həyat salnaməsini təfəsilatı ilə izləyib, ondan özün üçün örnək olası nümunəvi məziyyətlər əxz etmək, adi vərdiş səviyyəsində olsa da, belə alışmalarda nəcib və munis bir hiss də yaşayır. «Sağlığında qiymət verək insanlara» (C.Novruz). Təbii, insan o vaxt qədir-qiymətli olur ki, onun parlaq əməliərindən qəlblərə iz düşür, yaşayıb-yaratdığı məmləkətin şöhrətini artırır, sevincinə sevinir, kədərinə şərik olur. Uzun illərdən bəri tanıyıb-aradığımız ölkəmizdə və keçmiş Sovetlər İttifaqında pedaqoji elmlər sahəsində nüfuzlu alim kimi

tanınmış müdrik insan, geniş yaradıcı düşüncə sahibi, Vətəni və xalqı üçün qədir-qiyətli insan olan, pedaqoji elmlər doktoru, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Dillər Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov da həyatında belə mənəvi yaşantıları qoruyub saxlayan nəcib, şərəfli bir ömür yolu keçmişdir. Onun 75 illik bənzərsiz həyatının mənəvi siqlətindən neçə-neçə nəsil boy atmış, elm, peşə uğurlarının möhkəmlənməsində bu müqtədir insandan bəhrələnmişdir.

Yeri gəlmişkən, Azərbaycan pedaqogikasında neçə-neçə nəslin üzünə ədəb-ərkan çırağı tutan alim-pedaqoqlarımızın böyük bir qisminin - M.Mehdizadənin, Ə.Seyidovun, H.Əhmədovun, Ə.Həşimovun, Y.Talıbovun, Ə.Ağayevinin, S.Quliyevin, F.Seyidovun, R.Mustafayevanın, A.Eminovun, V.Xəlilovun, A.Abbasovun, F.Sadiqovun, Ə.Paşayevin, F.Rüstəmovun püxtələşmiş ömür-gün amalından, təkcə yubileylər hüdudunda deyil, həm də, daimi və müntəzəm proses zəminində faydalanmağın da həllində təşəbbüskar olmalıyıq.

Tanınmış alim-metodistlərimizin – Z.Qaralov, Y.Kərimov, B.Əhmədov və Ş.Mikayılovun elmi-pedaqoji irsi də gənc nəslin intellektual-mənəvi hazırlığında xüsusi əhəmiyyət kəsb etdiyindən, onların da «ömür səhifələri»ni daim vərəqləyib, mənimsəmək zəruridir. Bu tanınmış insanların simasında bu günlərdə anadan olmasının 75 illiyi pedaqoji ictimaiyyət arasında geniş qeyd olunan professor Nurəddin Kazımovun özünəməxsus yeri vardır.

N.Kazımov 1926-cı il aprelin 28-də Gəncə şəhərində anadan olmuş, orta təhsilini də burada başa vurmuşdur. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universiteti tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olmuş, iki il bu ali məktəbdə oxuduqdan sonra 1947-ci ildə o vaxtkı Leningrad (indiki Sankt-Peterburq) Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsində təhsilini davam etdirmişdir.

1958-ci ildə «Müqayisə haqqında K.D.Uşinskinin fikirləri və məktəb təcrübəsi üçün bunun əhəmiyyəti» mövzusunda namizədlik, 1969-cu ildə isə «Məktəbdə müqayisə

üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi» adlı doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir.

N.Kazımov müxtəlif illərdə respublikanın elm və təhsil mərkəzlərində, müəllimləri təkmilləşdirmə və tədris institutlarında, Bakı şəhər Baş Təhsil İdarəsində, Təhsil Nazirliyində cəfakəş müəllim, fədakar elm və təhsil təşkilatçısı kimi fəaliyyət göstərmiş, gərgin zəhmət nümayiş etdirmişdir. 30 ilə yaxındır ki, Respublika Pedaqoji Cəmiyyətinə rəhbərlik edir. Azərbaycan Ali Attestasiya Komissiyasında pedaqoji və psixoloji elmlər üzrə ekspert şurasının üzvüdür.

Görkəmli alim-pedaqoq məktəblər üçün 30-dan artıq, dərslik, elmi-metodik kitab, yüzlərlə məqalə yazmışdır. «Oxu», «Ana dili», «Müqayisənin nəzəriyyəsi və təcrübəsi», «Pedaqogika», «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası», «Tərbiyənin elmi və pedaqoji əsasları» və s. kitablar onu respublikamızda elmi pedaqogikanın yaranmasında flaqmanlardan biri adlandırmağa haqq verir.

Professor N.Kazımovun qələminin hər bir məhsulunda – kitabda, kitabçada, jurnal və qəzet məqalələrində, tezis və məruzələrində aktual və original yeniliyi olan novator ideyalar bir qayda olaraq, milli məzmun qayəsi, dərin elmi-pedaqoji təfəkkür ümumiləşməsi ilə irəli sürülür və fundamental nəzəri yanaşma baxımından əsaslandırılır.

Onun rəhbərliyi altında 30 aspirant və dissertant uğurla müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi elmi dərəcəsini almışdır. O, 37 doktorluq və namizədlik dissertasiyasına rəsmi opponentlik etmiş, 80-dən artıq doktorluq və namizədlik dissertasiyalarına rəy yazmışdır.

Professor N.Kazımovun elm və təhsil yaradıcılığını bir neçə istiqamətdən təhlil etmək mümkündür. Şərti olaraq həmin istiqamətlərin məzmununa konkret problem baxımından yanaşsaq, belə bir təsnifat alınar:

Birinci: Tədqiq olunan pedaqoji problemin nəzəri hazırlıq səviyyəsini yüksəltmək cəhdinin müyəssərliyi;

İkinci: Müşahidə olunan və öyrənilən fakt və hadisələrin sosial-fəlsəfi əsaslarının müəyyənləşdirilməsi;

Üçüncü: Nəzərdə tutulan problemin tədqiqi prosesində elmi-pedaqoji dəyərliliyin üzə çıxarılması;

Dördüncü: Aparılan təcrübi tədqiqatlarından və qazanılmış həyat təcrübəsindən alınan nəzəri-metodik nəticələrin reallaşdırılması;

Beşinci: Öyrənilən hər hansı bir pedaqoji yönümlü konkret sahənin məzmun ümumiləşməsində tədris və müəllim fəaliyyətinin qabardılması;

Altıncı: Təhlil edilən, ümumpedaqoji məsələlərin həllində cəmiyyət üçün vacib hesab edilən «yaxşı insan» yetişdirməyin zəruriliyi.

Bu nəzəri-təcrübi əlaqələr kontekstində onun elmi-pedaqoji fəaliyyətinin inkişaf dinamikası, həmişə, yenilik və novatorluq məzmunu ilə mütərəqqi əhəmiyyət kəsb etmiş, pedaqoji ictimaiyyətimizin dərin marağına səbəb olmuşdur.

Nurəddin müəllimin elm və onun mövcud tədqiq sahələri haqqında maraqlı axtarışları dərin məntiqi-nəzəri konsepsiyalara istinad edir.

O, ilk dəfə öz sələflərindən fərqli olaraq, elmdə sistemləşdirilən obyektiv biliklərin cəmiyyət üçün, ətraf mühit üçün son dərəcə müstəsna əhəmiyyətinin bir problem kimi nəzərə alınmasını təbiət və cəmiyyət hadisələri nümunəsində tədqiq etmiş, onu reallaşdırmaq yollarının qanunauyğunluqlarını öyrənmiş, bu sahədə mövcud bilikləri sistemə salan, çox əhatəli səciyyə daşıyan tarixi-müqayisəli konseptual ideyalar vermişdir.

Həmin ideyalardan irəli gələn məntiqi nəticə odur ki, «Elm real gerçəkliyin ictimai şüurda inikası olan və onu (gerçəkliyi) təkmilləşdirməyə yönələrək, cəmiyyətə fayda verən obyektiv biliklər sistemidir». (N.Kazımov)

Digər tərəfdən alimin uğurlu axtarışlarının möhkəmlənməsinə xidmət edən qənaətlərindən biri də elm anlayışının ümumi mahiyyətini təhlil etməkdən savayı, pedaqoji elmlər sisteminə, konkret pedaqogika fənninə aid biliklər tutumu barədə də dərin elmi əsaslarla səciyyələnen nəzəri baxışlar metodologiyasının formalaşdırılmasına olan münasibətidir. O, pedaqoji elmin mahiyyətinə də real gerçəkliyin bir sahəsi

kimi baxaraq, burada təzahür olunan pedaqoji prosesin ictimai şüurda oyatdığı komponentlərin cəmiyyətə fayda verə biləcək biliklər sistemi səviyyəsində dərk olunub, üzə çıxarılmasını zəruri edən nəzəri fikrin elmi diaqnostikasını çox dəqiq və sərrast müddəalarla ümumiləşdirmişdir.

Ən önəmlisi isə, onun pedaqogikada ilk dəfə olaraq milli və dünyəvi zəmində pedaqoji proses anlayışlarının tədqiqat prinsiplərini yeni texnologiya əsasında işləyib, bu məzmununda inikas olunan təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişaf vəhdətini qarşılıqlı, əks-əlaqə yaradan, unikal, obyektiv qanunauyğunluq kimi dəyərləndirməsi olmuşdur. Yəni o, pedaqoji prosesin məzmununa pedaqoji anlayış kimi baxaraq və bu anlayışları daxil etməklə, müasir elmi pedaqogikanın inkişaf dinamikasına təkan verəcək qüdrətli bir yenilik gətirmişdir.

Professor N.Kazımovun pedaqogikaya gətirdiyi yeniliklərin əhatə dairəsi daha geniş və rəngarəngdir. O, elmi və pedaqoji fəaliyyətində ilk dəfə olaraq irsiyyət, mühit, tərbiyə və şəxsi əmək yolunun qarşılıqlı vəhdəti ilə şəxsiyyəti formalaşdırmağın mümkünlüyünü; adamlarda qabiliyyətlərin formalaşması mexanizmini; müqayisə probleminin elmi-nəzəri əsaslarını; təlim texnologiyasının üsul, qruplaşma, mərhələ prosesləri ilə xarakterizə olunan üsürlərlə vəhdət nəzəriyyəsini; pedaqoji proses qanunauyğunluqlarını; dünyagörüşü anlayışına elmi istiqamət verən metodologiyayı; təlim zamanı müəllimin öz psixoloji vəziyyətini tənzimləmə mexanizmini; «Müəllim kimdir?» dilemmasının məntiqi-sosial köklərini, pedaqogikada əyanilik prinsipinin yeni fabulada - konkret anlayış və təsəvvür yolu ilə gerçəkləşməsini və bir sıra digər sanballı elmi axtarırları ilə bu elm sahibinin inkişafını daha yüksək mərhələyə qaldırmışdır.

Azərbaycan təhsili qarşısındakı xidmətləri onun yaradıcılığında daha önəmli yer tutmuş, milli pedaqoji dərsliklərin meydana gəlməsi üçün xeyli gərgin zəhmət sərf edən N.Kazımov müasir həyatla səsleşən orijinal tədris proqramları, dərslik və dərs vəsaitləri hazırlayaraq, bu yönümdən də olduqca səmərəli və məhsuldar fəaliyyət göstərmişdir. Onun

son illərdəki qələm məhsulları olan «Oxu» (Ümumtəhsil məktəblərinin 4-cü sinfi üçün dərslik), «Ağılın sönməz məşəli» adlı seçmə fənn (Pedaqoji təmayüllü ali tədris məktəblərinin magistratura pilləsi üçün), «Ali məktəb pedaqogikası» (dərslik) və nəhayət, işıq üzü görəcək «Milli pedaqogikanın yollandı» adlı elmi-pedaqoji külliyyatları təhsilin milli və ümumbəşəri məzmununu birləşdirən orijinal əsərlərdir.

Professor N. Kazımovun yaradıcı ömrünün məhsulları olan, milli pedaqoji fikir tariximizin «qızıl salnaməsi» nə çevrilən bu nəşrlər bir qayda olaraq, Azərbaycan xalqının keçmişindən və bu gündən qidalanan, onun mənafeyinə xidmət edən, bəşəri pedaqoji fikirlərə söykənən, pedaqoji prosesin və pedaqoji elmin gələcək inkişafına güclü təkan verən, pedaqogika kursunun ənənəvi strukturuna və əsas anlayışlar sisteminə tənqidi rəkursdan yanaşılan və gələcək sosial-mədəni tərəqqi naminə geniş oxucu kütləsini nəzərdə tutan monumental milli təfəkkür mənbələri kimi çox qiymətlidir.

Bu gün yaradıcı ömrünün 75 illik ehtişam zirvəsində, müdriklik çağında yaşayan Nurəddin müəllimin ictimai-siyasi, xeyriyyəçilik fəaliyyəti haqqında da ürəkdolusu danışmaq olar. O, hər zaman Azərbaycan xalqının milli müstəqqillik, ictimai tərəqqi, sosial inkişafı yolunda haqq səsinə qaldıraraq, təəssübkeş fədai, ləyaqətli Vətən övladı kimi ömrünü bu yolda sanki girov qoymuşdur. Mütəmadi olaraq, Qarabağ düynünün açılması yolunda ziyalı-vətəndaş kimi tutarlı sözü, kəsərli fikri ilə həmişə xalqın önündə olmuş, dünya xalqlarını və xarici ölkə başçılarını bu münaqişənin yaradıcısı olan erməni diasporasını və onları müdafiə edən qüvvələri yerindəcə ram etməyə səsləmişdir.

Onun pedaqoji fəaliyyətinin ən qaynar məqamları isə hazırda çalışdığı Azərbaycan Dillər Universiteti ilə bağlı olmuş, xarici dii ixtisası üzrə pedaqoji kadrların hazırlığına həsr olunmuşdur.

Rəhbərlik etdiyi pedaqogika kafedrasında formalaşdırdığı işgüzar mühit, çalışdığı tədris ocağında ağsaqqallıq nüfuzu onu kollektivin arasında hörmətini birə on qat artırmışdır.

Bir qız, iki oğul atası olan Nurəddin müəllimin valideynlik nüfuzu da çoxlarına ömək olmuş, nəvə-övlad tərbiyəsində onun alicənab keyfiyyətləri həmişə nümunə göstərilmişdir. Ata yolunun sadıq davamçıları olan övladların ikisi Ayaz və Nurlanə indi pedaqoji sahədə uğurla fəaliyyət göstərir, hər ikisi pedaqoji elmlər namizədidir. Ailənin nübar övladı olan Araz isə Bakı şəhərinin rayonlarının birinin xalq hakimidir.

Nurəddin Kazımov yaradıcı fəaliyyətinə və şəxsi nüfuzuna görə xalq arasında sayıhb-seçilən ziyalılardandır. O, «Qabaqcıl.maarif xadimi», «SSRİ maarif əlaçısı» döş nişanları və «Şərəf Nişanı» ordeni ilə təltif olunmuş, «Öməkdar elm xadimi» fəxri adını almışdır.

Keşməkeşli və mənalı həyatının təqribən 50 ilini ən müqəddəs peşə olan müəllimliyə həsr etmiş N.Kazımov xalqımızın yaddaşında münəvvər şəxsiyyət, dünya şöhrətli görkəmli alim, yorulmaz təhsil xadimi kimi parlaq iz açıb, hələ bundan sonra da, gələcək nəsillər üçün örnək olacaqdır.

(Əlimirzə Əhmədov, Öməkdar müəllim, Respublika Xalq Təhsili Muzeyinin direktoru, Vidadi Bəşirov, pedaqoji elmlər namizədi, dosent, ADU-nun müəllimi, «Azərbaycan məktəbi» jurnalı №2, 26 aprel-2 may 2001)

91. «MİLLİ PEDAQOGİKA MƏKTƏBİ»NİN İŞARTILARI

Respublikamızda milli pedaqoji ideyaların işığında pərvaz tapan, yeni yaradılmış «Milli pedaqogika məktəbi» adlı professional ictimai qurumun fəaliyyət istiqamətlərini oxucu diqqətinə çatdırmaq nəcib və şərəfli bir işdir.

Cəmiyyətin maraqlarına xidmət edən bu qurum öz təcrübəsində pedaqoji elm və pedaqoji prosesin nəzəri məsələlərini araşdırmaqla yanaşı, həm də milli pedaqoji kadrların yetişməsində də öz qayğı və diqqətini əsirgəmir. Bu günlərdə keçirilən «Milli pedaqogika məktəbi»nin yığıncağı isə yubiley məşğələsi xarakterində təşkil olunmuşdu.

Məktəbin idarə heyətinin sədri, pedaqoji elmlər doktoru, professor Fərahim Sadıqov məclisi ruh yüksəkliyi ilə açaraq, bugünkü tədbirin keçirilməsində onlara yardımçı olan ADU və BSU-nun rəhbərliyinə əz səmimi minnətdarlığını çatdırdı.

Sonra isə yığıncağın nəzərdə tutulan gündəliyini elan etdi.

İlkin olaraq sözü pedaqoji elmlər namizədi, Bakı Slavyan Universitetinin Pedaqogika kafedrasının dosenti, «məktəbin» müdavimi, idarə heyətinin üzvü Nazim Mirzəyevə verdi.

O, məktəbin ona göstərdiyi qayğıya cavab olaraq doktorluq dissertasiya mövzusu kimi götürdüyü problemin «Vətəndaşlıq tərbiyəsində milli və ümumbəşəri dəyərlərdən istifadənin imkan və yolları (I-XI siniflərdə)» aktuallığını, milli pedaqoji ideyalardan nəşət tapdığını və bu günümüz üçün vacib keyfiyyətlərini açıqlayaraq, ona bu işdə məsləhətçi olanlara təşəkkürünü bildirdi.

Sonra sədr yığıncağın əsas məqsəd və məramını açıqlayaraq, bugünkü tədbirin məğzində duran əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovun anadan olmasının 79-cu ildənümü günü münasibətilə nəzərdə tutulan konkret tədbirlər barədə əz fikrini söylədi.

Yubilyar haqqında, onun həyat və yaradıcılıq yolu barədə «Şərəfli ömrün sahibi» adlı məruzəsi ilə çıxış edən ADU-nun dosenti, pedaqoji elmlər namizədi Vidadi Bəşirov alimin məhsuldar fəaliyyətindən, qaynar əməyinin qüdsi keyfiyyətlərindən, elmi, mədəni, siyasi və ictimai arenada tutduğu mövqedən bəhs edərək göstərdi ki, professor N.Kazımov 450-dək elmi əsərin müəllifidir. Respublikanın müstəqillik inkişafı yolunda onun müstəsna xidmətlərini xatırlayan natiq alimin ciddi vətəndaşlıq tərbiyəsində gənc nəsələ örnək olası mənəvi keyfiyyətləri haqqında da dolğun və həyatı məzmununda çıxış etdi.

Sonra yubilyar haqqında məktəbin ayrı-ayrı müdavimləri çıxış edərək, bu şərəfli ömür sahibinin keçmiş olduğu həyatın maraqlı səhifələrindən, şirin xatirələr işığından danışdılar.

Yığıncaqda iştirak edənlərin əksəriyyəti yubilyarın öz yetişdirmələri olduğundan onun haqqında söylənilən fikir və mülahizələrin şirin ovqatı daha təsirli və ibrətamiz oldu.

Sonra məclis iştirakçıları 2006-cı ilin aprel ayının 28-də bu görkəmli elm və təhsil bilicisinin 80 illik yubileyinin ümumxalq və ümumdövlət səviyyəsində keçirilməsi ilə əlaqədar konkret tədbirlər planı müəyyənləşdirdilər. Axırda yubilyar, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.Kazimov onun şərinə deyilən hər bir fikrə görə dinləyicilərə xoş minnətdarlıq hissini bildirərək «Milli pedaqogika məktəbi» iştirakçılarının Azərbaycan təhsilinin, elminin və ictimai tərəqqisi yolunda bundan sonra da mətin addımlar atacağı ilə yanaşı, bir daha bu məktəbin gələcək fəaliyyət istiqamətlərində nəzərdə tutulan milli və ümumbəşəri problemlərin həllində onlara yardımçı olacağına, respublikada elmin və təhsilin yorulmaz təbliğatçısı olacağına söz verdi.

**(Vidadi Bəşirov, pedaqoji elmlər namizədi,
«Poliqlot» 30 iyun 2005)**

III. «DƏYİRMİ STOL» ARXASINDAKI SÖHBƏTLƏRİNDƏN

92. MƏNƏVİ KAMİLLİK ƏQİDƏ YETKİNLİYİDİR («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

43-cü Bakı partiya konfransında Sov.İKP MK Siyasi Bürosu üzvlüyünə namizəd, Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi H.Ə.Əliyev yoldaş demişdir ki, ali və orta ixtisas təhsilinin inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi problemləri Azərbaycan KP MK-nın daim diqqət mərkəzində durur. Biz öz işimizdə həmişə ali məktəb partiya təşkilatlarının rolunu və məsuliyyətini artırmağa, təlim-tərbiyə prosesinə və ali məktəblərin işinə rayon partiya təşkilatlarımızın partiya təsirini gücləndirməyə çalışırıq... Yadda saxlamalıyıq ki, müəllim kadrlarının tərkibi, onların səriştəliyi, ideya-siyasi səviyyəsi mütəxəssislərin keyfiyyətlə hazırlanması üçün həlledici şərtidir.

H.Ə.Əliyev yoldaş öz nitqində ali məktəb kommunistlərinin qarşısında duran məsul vəzifələrdən bəhs etmiş və demişdir ki, məqsədimiz odur ki, layiqli nəsil yetişdirmək, partiya işinə hədsiz sədaqət bəsləyən, sözün ən yüksək mənasında əsl vətəndaş olan, vətəndaşlıq mərdliyini, vətəndaşlıq borcunu, şərəfini və vicdanını hər şeydən yüksək tutan gənc kommunistlər qurucuları tərbiyə edək.

Ali məktəblərimiz... yalnız kamil mütəxəssislər deyil, həm də mədəni səviyyədə yüksək olan adamlar hazırlamaladırlar.

Bu ciddi vəzifələr müəllim hazırlığı ilə məşğul olan ali pedaqoji məktəblərə xüsusilə daha çox aiddir.

Məktəblərin ideya-mənəvi tərbiyəsi ilə məşğul olacaq gənc müəllimlər özləri bu nəcib mənəvi keyfiyyətlərə malik olmalıdırlar.

Dərin elmi, pedaqoji biliyə, ixtisas hazırlığına, yüksək əxlaqi və mənəvi keyfiyyətlərə malik müəllim kadrları hazırlığı ilə qocaman ali pedaqoji məktəblərimizdən biri olan V.İ.Lenin adına Qırmızı Əmək Bayrağı ordenli Azərbaycan

Dövlət Pedaqoji İnstitutu məşğul olduğundan «Dəyirmi stol» ətrafındakı növbəti söhbəti orada keçirdik.

Söhbətdə Azərbaycan KP 26 Bakı komissarı adına Rayon Komitəsinin birinci katibi R.Mehdiyev, institutun rektoru H.Ağayev, partiya komitəsi katibi X.Xəlilov, prorektorlardan N.Kazımov, Ş.Sadıqov, professor C.Quliyev, dosentlər M.Həsənov, S.Sarkisyan, N.Mehmandarova, Oqtay Rza, müəllim İ.Quliyev, Z.Sərdarov yoldaşlar, tələbələrdən Y.Rzayeva və başqaları iştirak edirdi.

Nurəddin Kazımov – pedaqoji elmlər doktoru, professor:

–Bizim yetişdirdiyimiz gənc müəllimlər tərbiyə işinə, əməyə tam hazır olmalıdırlar, həyatda özlərini doğrultmalıdırlar. Şəxsiyyətin inkişafında əməyin və əməyə verilən qiymətin böyük əhəmiyyəti vardır. Tərbiyə haqqında irəli sürülən fikirlər, şəxsiyyətin formalaşmasına dair nəzəriyyələr təlim-tərbiyə təcrübəsinə bu və ya digər şəkildə təsir göstərir. Buna görə də bizim institutda təlim-tərbiyənin nəzəri məsələləri Sov.İKP XXV qurultayının tələbləri baxımından diqqət mərkəzində durur. İnsanın əxlaqi, estetik, əqli, fiziki və s. keyfiyyətlərinin formalaşmasında marksizm-leninizm nəzəriyyəsi bizim köməyimizə gəlir. Adamların xarakterlərinin formalaşmasına dair marksizm-leninizm nəzəriyyəsinin başlıca müddəası «Böyük Oktyabr sosialist inqilabının 60 illiyi haqqında» Sov. İKP Mk-nın qərarında yeni qüvvə ilə ifadə olunmuşdur.

Bizdə tələbə-gənclərin mənəvi tərbiyəsi ilə əlaqədar planlaşdırılan tədbirlər birtərəfli deyil, çoxcəhətli nəzərdə tutulur. Bu, əsasən tədris planı ilə bağlıdır, lakin auditoriyadan kənar da müvafiq iş aparılır.

**(Pirxanım Qasımova, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
7 mart 1979)**

93. HÜQUQ TƏRBIYƏSİ İŞİNİ DAHA DA GÜCLƏNDİRƏK («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

Sovet qanunçuluğu və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi partiyamızın XXVI qurultayının materiallarında,

Sov.İKP MK-nın noyabr (1982-ci il) plenumunun sənədlərində ən mühüm məsələlərdən biri kimi qeyd olunmuşdur. Bu sahədə fəaliyyəti genişləndirmək, hüquq pozuntularının profilaktikasında mövcud nöqsanların aradan qaldırılması istiqamətində təsirli tədbirlər görmək Sov.İKP MK-nın «Hüquq qaydalarının mühafizəsi işini yaxşılaşdırmaq və bu qaydaların pozulmasına qarşı mübarizəni gücləndirmək haqqında»kı qərarında, eləcə də Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi K.M.Bağirov yoldaşın bu ilin fevralında keçirilmiş respublika partiya fəalları yığıncağında məruzəsində bir daha konkret şərhini tapmışdır.

Sosialist qanunçuluğunu və hüquq qaydalarını möhkəmlətməli! Bu, «partiyamızın diqqət mərkəzində durur və bütün partiya işinin ən mühüm məsələlərindəndir». Azərbaycan partiya fəalları yığıncağında «hər bir cinayətin lazımcına təhqiqləndirilməsi və cinayətkarların layiqli cəzaya çatdırılması üçün ədliyyə, məhkəmə, prokurorluq və sovet milis orqanlarının üzərinə yüksək məsuliyyət» düşdüyü nəzərə çatdırılmışdır. Cinayətlərin lazımcına təhqiqləndirilməsi və cinayətkarların layiqli cəzalandırılması artıq törədilmiş hadisələrin, necə deyirlər, təshihidir, Sovet qanunçuluğu və hüquq qaydalarının pozulması hallarından sonra görülən tədbirdir. İnkişaf etmiş sosializm cəmiyyətində, kommünizmə doğru qüdrətli addımlar atıldığı bir dövrdə bu cür halların qarşısını almalı, yeni insan yetişdirilməsi kimi dövlət əhəmiyyətli bir məsələnin həllində ilkin profilaktik tədbirləri vaxtında, həm də təsirli şəkildə həyata keçirməli! Vəzifə bax bundan ibarətdir, – bu günlərdə respublika xüsusi məktəbində keçirilmiş «Dəyirmi stol» arxasında söhbətdə məsələ bu şəkildə qoyuldu.

Redaksiyanın keçirdiyi tədbirdə professor Nurəddin Kazımov, dosent Sərdar Quliyev, Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi internat məktəblər, uşaq evləri və xüsusi məktəblər şöbəsinin rəisi Vaqif Mahmudov, Əzizbəyov rayon prokurorunun köməkçisi Füzuli Məmmədov, respublika xüsusi məktəbinin direktoru Əkbər Əkbərov, həmin məktəbin tədris işləri üzrə direktor müavini Oleq Sixesski və «Azər-

baycan müəllimi» qəzetinin redaktoru, respublikanın əməkdar müəllimi Şahin Səfərov iştirak etmişlər.

Aşağıda «Dəyirmi stol» arxasında söhbəti oxucularımıza təqdim edirik.

N.Kazımov: –Dərslərdən sonra əlavə məşğələlər keçirilmir; dərnlərin ancaq sənədləri «fəaliyyətdə olur», fakultativlər müəllimlərin dərslər yükünü təmin etmək üçün, necə deyərlər, bir növ pərsəng olur. Sınıfdən xaric işin geniş və rəngarəng növlərinin çoxu heç yada da düşmür. Hər də bir keçirilən bu tədbirlər bəzən pədaqoji kollektivin özünə belə qeyri-adi görünür. Bir də baxırsan, Bakı məktəblərindən zənglər, rayon məktəblərindən sınıfdən xaric tədbirlərdən bəhs edən informasiyalar redaksiyanın ünvanına sel kimi axışır.

–Kollektivdə kollektivin gücü ilə tərbiyənin təsiri artıq təcrübədə özünü doğruldub. Bu məsələdə tərbiyə işləri üzrə təşkilatçı, sınıf rəhbəri, məktəb komsomol və pioner təşkilatları əlbir, həm də intensiv fəaliyyət göstərməlidirlər.

–Təsadüflər yığılıb sonradan zərurətə çevrilir. Bunun ağrı-acısı böyük, düzəldilməsi çətin olur.

–Ailə cəmiyyətin özəyi, şəxsi məişətin təşkilinin mühüm forması kimi mənalandırılır. Ailə həyatı maddi və mənəvi proseslərlə xarakterizə olunur. Tarixi kateqoriya olan ailə cəmiyyət həyatına nüfuz edir. *Ailənin vəzifələri sırasında təkrar istehsal olunan nəslin tərbiyə edilməsidir.* Sosialist ailəsi öz məzmunu və xarakteri ilə mövcud olmuş ailə tiplərindən seçilir. Sosializm ailəni sağlamlaşdırmış, onu xüsusi mülkiyyətçilik dayaqlarından azad edərək ailənin məhəbbət, dostluq və əməkdaşlıq əsasında qurulması üçün geniş imkanlar açmışdır. Bu gün ölkəmizdə qurulmuş ailələr kişi ilə qadının səmimi, məhraban, bərabər hüquqlu birliyi-dır. İnkişaf etmiş sosializm cəmiyyətində ailənin uşaqların təlimi və tərbiyəsi işində rolu artmışdır. Bu gün sosialist ailəsi gənc nəslin təhsili və kommunist tərbiyəsində başlıca sayılan ailə – məktəb – ictimaiyyət üçlüyünün tərəflərindən birinə çevrilmişdir.

–Əlbəttə, uşaqlar arasında sosialist qanunçuluğu və hüquq qaydaları pozulmasında ailənin günahı böyükdür. Çünki radio və televiziya da sosialist qanunçuluğu və hüquq qaydalarını təbliğ edən verilişlərə uşaqlar ailədə baxırlar. Valideynlər bu verilişlərin sonunda bir növ ailə müzakirəsi keçirməli, övladlarında sosialist qanunçuluğu və hüquq qaydalarına hörmət tərbiyə etməlidirlər. Bir sözlə, ailə məktəblə, müəllimlə birlikdə gənc nəslin tərbiyəsində ciddi məsuliyyət daşıyır. Mən deyərdim ki, ilk məktəb ailədir. Ailələrdən gələn hər bir uşaq özünə ümumtəhsil məktəbinə yeni əda, yeni münasibət gətirir. Məktəb bunları kollektivçilik, yoldaşlıq, dostluq hisslərinin təsirini dəyişdirir, tənzim edir, cilalayır. Dərstdən sonra uşaq evdə olur. Ona məktəbdə aşılarmış düzlük, doğruçuluq, dostluq, vətənpərvərlik, əməksevərlik xüsusiyyətləri, xalqın və Vətənin işi naminə əməyə, mübarizəyə hazır olmaq hissi, sosialist qanunçuluğuna və hüquq qaydalarına hörmət məhz ailədə inkişaf etdirilməli, dərinləşdirilməlidir. Beləliklə, başqa sahələrdə olduğu kimi, hüquqi biliklərin təbliğində də ailənin məktəblə əlaqəsi, valideynin sinif rəhbəri ilə müntəzəm, həm də səmərəli görüşləri zərurət təşkil edir. Məktəbdə və ailədə vahid məqsəd naminə görülməli işlər əlaqələndirilməli, biri digərini tamamlamalı, biri o biri üçün başlanğıc olmalıdır.

–Uşaqlar xalqın gələcəyidir, cəmiyyətin sabahkı inkişafı onların fəaliyyəti ilə bağlıdır. İnkişaf etmiş sosializm cəmiyyətində hər şey uşaqların xoşbəxtliyi, səadəti üçündür. Onların əmək, əxlaq və mənəvi tərbiyəsi üçün geniş vasitələr sistemi yaradılmışdır. Əgər bunlardan səmərəli istifadə olunmursa; hər bir müəllim partiyanın qarşıya qoyduğu vəzifələri – «təlimin, əmək tərbiyəsinin və mənəvi tərbiyənin keyfiyyətini yüksəltmək, təlimin həyatla əlaqəsini möhkəmləndirmək, məktəblilərin ictimai-faydalı əməyə hazırlığını yaxşılaşdırmaq, onlarda elmi dünyagörüşü, yüksək mənəvi-siyasi keyfiyyətlər formalaşdırmaq», hüquq tərbiyəsi vəzifələrini yerinə yetirmək prosesində səhvə yol verirsə; ailə tərbiyə və təhsil sistemində başlıca tərəflərdən biri olduğunu

unudursa və müvafiq orqanlar, təşkilatlar bu səhvlərin aradan qaldırılmasında əməli kömək göstərmirlərsə, nəticə ağır olur.

–Asudə vaxtın səmərəli təşkili də diqqət mərkəzində olmalıdır. Bu vaxtın necə və nə cür təşkili işində əlaqəli, sistemli fəaliyyət təmin olunmalıdır. Televiziya və radionun müvafiq verilişlərinin təsir gücündən səmərəli istifadə olunmalıdır.

**(Şamxəlil Məmmədov, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
22 aprel 1983)**

94. PEDAQOJİ TƏCRÜBƏNİN KEYFİYYƏTİNİ YÜKSƏLTMƏYİN YOLLARI («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

Pedaqoji təcrübə müəllimlik fəaliyyətinin başlanğıcıdır. Məhz bu mərhələdə tələbələr məktəb həyatı, şagird dünyası ilə yaxından tanış olur, müəllimlik peşəsinin sirlərini öyrənirlər. Etiraf edək ki, pedaqoji təcrübə ilə bağlı bəzi məsələlər hələ tam həllini tapmayıbdır. «Ümumtəhsil və peşə məktəbi islahatının əsas istiqamətləri»ndən irəli gələn tələblərə əsasən tədrisin hazırkı mərhələsində pedaqoji təcrübənin keyfiyyətini yüksəltmək, qarşıya çıxan problemləri həll etmək məqsədilə redaksiyamız bu işlə birbaşa bağlı olan bir qrup müəllimi – pedaqogika kafedrasının müdiri professor N.Kazımovu, kafedranın dosenti F.Seyidovu, fəlsəfə və elmi kommunizm kafedrasının müdiri, dosent G.Abdullazadəni, psixologiya kafedrasının müdiri, professor M.Həmzəyevi, xarici dillərin tədrisi metodikası kafedrasının müdiri, pedaqoji elmlər namizədi R.Salahovu, kafedranın baş müəllimi H.Nağıyevanı, dosent M.Rəhimovu, pedaqoji elmlər namizədi, baş müəllim Z.Əliyevi «Dəyirmi stol» arxasında fikir mübadiləsi etməyə dəvət etmişdir.

İndiki şəraitdə tələbələrin pedaqoji təcrübəsini yaxşılaşdırmağa ehtiyac hiss olunur. Pedaqoji təcrübəni təkmilləşdirmək üçün «Ümumtəhsil və peşə məktəbi islahatının əsas istiqamətləri» haqqında qanunun tələblərinə istinad edilməlidir. Qanunda isə deyilir ki, gələcək müəllimlərə, tərbiyəçilərə ən müasir bilik və yaxşı əməli hazırlıq vermək

lazımdır; pedaqoji təcrübənin təşkilini və məzmununu yaxşılaşdırmaq zəruridir.

Tələbələrin pedaqoji təcrübəsini yaxşılaşdırmaq üçün çox iş görmək tələb olunur. Bunlardan ən başlıcalarını qeyd edirəm. Əvvəla, pedaqoji təcrübə keçirilən məktəblər elə müəyyənləşdirilməlidir ki, bir məktəbdə bir neçə institutun deyil, bir institutun tələbələri təcrübədə olsun. Bir institutun bir neçə fakültələrindən və ya bir neçə institutdan tələbələr bir məktəbə cəmləşəndə məktəb kollektivi təcrübəçi tələbələrə münasib şərait yaratmaqda çətinlik çəkir.

İkincisi, pedaqoji təcrübənin keçirilməsi üçün **baza** məktəbləri müəyyənləşdirilərkən təcrübə keçmək üçün həmin məktəblərdə münasib şəraitin, həm də nümunəvi şəraitin olub-olmadığına diqqət yetirilməlidir. Bəzən elə hallar olur ki, təcrübə bazası kimi nəzərdə tutulmuş məktəblərdə tələbələrin hətta azacıq da olsa birlikdə əyləşmələri üçün şərait yaranmır, tələbələr dəhlizlərdə dayanmalı olurlar.

Üçüncüsü, baza məktəbləri ilə institutun səlahiyyətli nümayəndəsi təcrübədən əvvəl hökmən müqavilə bağlamalıdır. Bu cür müqavilə bağlanmadığı hallarda baza məktəblərinin bəzi rəhbərləri təcrübəçi tələbələrə lazımı şərait yaratmaqda məsuliyyətsizlik göstərirlər. Nəticədə pedaqoji təcrübənin səmərəsi azalır.

Dördüncüsü, təcrübə qabağı və təcrübədən sonra institutda təşkil edilən konfranslarda baza məktəblərin rəhbərlərini və fənn müəllimlərini də dəvət etmək faydalı olardı. Belə bir tədbir məktəb rəhbərlərinin və fənn müəllimlərinin pedaqoji təcrübə üçün məsuliyyətini xeyli artırardı.

Beşincisi, təcrübəçi tələbələr arasında geniş yayılmış köcürmə hallarına qarşı kəskin mübarizə aparmaq zəruridir. Məsələn burasındadır ki, tələbələrin xeyli hissəsi təcrübə zamanı nəinki müəyyən formaları bir-birindən köçürməyə meyl göstərir, hətta bir çox hallarda, məsələn, gündəliklərin məzmununda, tədbirlərin və dərs planlarının məzmununda eyniyyət müşahidə olunur. Belə təəssürat yaranır ki, tələbələrin bir qismi təcrübədə fəallıq göstərir, işə yaradıcılıqla yanaşır, digər qismi isə təşəbbüskar olmur.

Altıncısı, çalışmaq lazımdır ki, bir tədbirin müəllifi mümkün qədər təcrübəçi tələbə olsun; bir neçə tələbə eyni tədbirin təşkilatçısına çevrilməsin. Məsələn, bəzən bir sinifdə hər hansı əxlaqi mövzuda bir söhbəti 3-4 tələbə hazırlayıb keçirir. Jaxud, hər hansı mövzuda foto-montajı və ya albomu bir neçə tələbə birlikdə tərtib edir. Halbuki, bu cür tədbirlərin hərəsini bir tələbə təkliddə **hazırlaya** bilər.

Yeddincisi, təcrübəçi tələbələrin dərslərinin və dərslərinin təhlili göstərir ki, tələbələrin böyük əksəriyyəti diqqətini başdan-başa dərslərin tədrisi funksiyasına yönəlmişdir, dərslərin tərbiyəvi və inkişafetdirici funksiyalarını isə kölgədə qoyur. Nail olmalıyıq ki, təcrübəçi tələbələr təşkil etdikləri hər bir dərslərin tərbiyəvi imkanlarını əvvəlcədən özü üçün müəyyən etsin və dərslərin zamanı bu imkanları gerçəyə çevirsin.

Səkkizincisi, tələbələrimiz fəal olmalı, təcrübə zamanı metodika, psixologiya və pedaqogika kafedraları nümayəndələrinin imkanlarından maksimum dərəcədə istifadə etməyə çalışmalıdır. Onlar institutda öyrəndikləri nəzəri problemlərlə və məktəblərdə müşahidə etdikləri pedaqoji faktlarla əlaqədar biz müəllimlərə çox nadir halda müraciət edirlər. Belə çıxır ki, təlim-tərbiyənin nəzəri və əməli məsələləri onlar üçün tam aydındır, sual doğuran heç bir cəhət yoxdur. Halbuki, ayrı-ayrı məsələlər üzrə təcrübəçi tələbə qarşısına sual qoyulduqda onlar acizlik göstərirlər. Odur ki, təcrübəçi tələbələr də məktəbdə fəal olmalı, özünü fənn müəllimi kimi, sinif rəhbəri kimi hiss etməlidir.

Göstərilən təkliflərin nəzərə alınması pedaqoji təcrübənin səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək edir.

(Müxbir, «Bilik qəzeti», 14 dekabr 1984)

95. TERMINOLOGİYA MƏSƏLƏLƏRİ **(«Dəyirmi stol» arxasında söhbət)**

Müasir sosial və elmi-texniki tərəqqi şəraitində termin yaradıcılığı, yeni hadisə və anlayışların dəqiq mənalandırılması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu sahədə respublika-

mızda ardıcıl iş aparılır, dilçilər, ayrı-ayrı bilik sahələrinin mütəxəssisləri terminologiyanın inkişafı və təkmilləşdirilməsi üçün böyük səy göstərirlər. Eyni zamanda çətinliklər və nöqsanlar da az deyildir. Problemin bütün cəhətləri hələ tam aydınlaşdırılmamışdır.

Bu günlərdə «Kommunist» qəzeti redaksiyasının və Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Terminologiya Komitəsinin birlikdə keçirdikləri «Dəyirmi stol» arxasında söhbətdə məhz həmin nöqsanlardan danışılmış, terminologiyamızın bir sıra aktual məsələləri müzakirə olunmuşdur.

Müzakirədə iştirak etmişlər: Azərbaycan SSR EA-nın vitse-prezidenti, akademik C.Quliyev, Azərbaycan SSR EA-nın ədəbiyyat, dil və incəsənət bölməsinin akademik katibi, akademik M.Cəfər, Azərbaycan SSR EA-nın akademikləri M.Şirəliyev, A.Əfəndizadə, İ.Mustafayev, Azərbaycan SSR EA-nın müxbir üzvləri Ə.Orucov, Ə.Mirəhmədov, fəlsəfə elmləri doktoru M.Ağamirov, tibb elmləri doktoru, professor Ə.Əliyev, hüquq elmləri doktoru, professor M.Xələfov, iqtisad elmləri doktoru, Q.Əbdülsəlimzadə, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.Kazımov, filologiya elmləri doktoru M.Qasımov, Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası baş redaktorunun birinci müavini, filologiya elmləri doktoru A.Dadaşzadə, Azərinform direktorunun müavini, filologiya elmləri namizədi İ.Ömərov, S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universiteti jurnalistika fakültəsinin dekanı, filologiya elmləri namizədi T.Rüstəmov, Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyəti nəşr və tərcümə şöbəsinin müdiri V.Kərimov, texnika elmləri namizədi B.Əhmədov, «Kommunist» qəzeti redaksiyası tərcümə şöbəsinin müdiri C.Xəlilov və başqaları.

Həmin müzakirədən bəzi qeydləri aşağıda dərc edirik.

N.Kazımov:

–Termin müxtəlifliyi pedaqoji ədəbiyyatda, pedaqogika üzrə ali məktəb mühazirələrində də özünü göstərir. Məsələn, «tədris planı – dərs planı», «beynəlmiləl tərbiyə – beynəlmiləllilik tərbiyəsi», «elmi dünyagörüşü tərbiyəsi – elmi dünyagörüşün formalaşdırılması», «təhsil sistemi – maarif sis-

temi», «Tədris vasitələri – dərs vasitələri», «təlim üsulları – tədris üsulları» və s.

Aydındır ki, terminologiyada ikilik anlaşılmazlığa səbəb olur. Məsələn, «dərs» və «tədris» anlayışları bir-biri ilə nə qədər bağlıdırsa, bir o qədər də bir-birindən fərqlidir. «Tədris ili» həm rüblər və ya semestrləri, həm rüblərarası və ya semestrlərarası imtahan dövrlərini, həm də tətil dövrlərini əhatə edir. «Dərs ili» anlayışı isə bu cəhətləri özündə əks etdirmir. Odur ki, «tədris ili» termini qüvvədə qalmalıdır.

«Beynəlmiləl tərbiyə» termini necə başa düşülməlidir? Əgər bir ölkə çərçivəsindən çıxıb digər ölkələrdə də eyni şəkildə təşkil edilən tərbiyə mövcud olsaydı, onda «beynəlmiləl tərbiyə» termininin işlədilməsinə haqq qazandırmaq olardı. Axı, müasir dövrdə hər bir ölkənin öz ictimai-iqtisadi, siyasi-mədəni ehtiyaclarına uyğun tərbiyə sistemi vardır. Odur ki, «beynəlmiləl tərbiyə» deyil, «beynəlmiləlçilik tərbiyəsi» işlədilməsi daha düzgündür. Eləcə də «elmi dünyagörüşü tərbiyəsi» əvəzinə «elmi dünyagörüşü formalaşdırılması» termini işlədilsə daha yaxşı olar.

(Redaksiyadan. «Kommunist» qəzeti, 7 iyun 1985)

96. MÜHÜM MƏSƏLƏYƏ CİDDİ MÜNASİBƏT GÖSTƏRMƏLİ («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

Sov.İKP XXVII qurultayının həyatı tələb kimi irəli sürdüyü sosial-iqtisadi sürətləndirmə amili bütün Sovet xalqını öz imkan və səylərini səfərbərliyə almağa sövq edir.

Bu gün bütün təhsil ocaqları, ali məktəblər kimi bizim institut da öz qayğı və problemlərini qurultayın irəli sürdüyü vəzifələr baxımından nəzərdən keçirir. Təyinat, iş yeri, məzun məsələsi günün aktual məsələsi olub, ən vacib, vaxtaşırı müzakirə obyektinə çevrilməli olan problemlərdən biridir. Qəzetin müxbirləri «Dəyirmi stol arxasında» pedaqogika kafedrasının müdiri, professor N.Kazımov, psixologiya kafedrasının müdiri, professor M.Həmzəyev, ingilis dili fakültəsinin dekanı, dosent G.Yusifov, komsomol komitə-

sinin katibi İ.Kərimov, fransız, alman və ingilis dili fakültəsinin sonuncu kurs tələbələri S.Qəribov, M.Əsgərov və K.Rəhimova, institutun məzunu Ə.Əhmədov ilə bu mühüm məsələ barəsində söhbət aparmışlar. Həmin söhbəti aşağıda dərc edirik.

–Pedaqoji ali məktəblərdə kadrlar hazırlığını daha da yüksəltmək, peşəyönümü işinin düzgün istiqamətləndirmək üçün həll edilmiş problemlər varmı və onlar hansılardır?

–Xarici dil müəllimlərinin hazırlanması keyfiyyətinin yüksəltmək üçün son zamanlar institutumuzda sistemli iş aparılır. Bu istiqamətlərdən biri pedaqogika kafedrasının fəaliyyəti ilə bağlıdır. Məktəb islahatının tələbləri əsasında ixtisasa giriş kursu xeyli təkmilləşdirilmiş, tələbələrin vəzifələri və hüquqları daha da konkretləşdirilmiş, pedaqoji peşənin sosial-iqtisadi mahiyyəti ətraflı şərh edilmişdir.

Məktəb pedaqogikası kursunun tədrisində də yeniliklər vardır. Əvvəla, məktəb pedaqogikasının tədrisi, indi ikinci kursda deyil, birinci kursun ikinci semestrindən, yəni ixtisasa giriş fənninin tədrisi qurtardıqdan sonra başlanır. İkincisi, kursun məzmunu daha da təkmilləşdirilmiş, mövzuların əhatə etdiyi anlayışlar dəqiqləşdirilmiş, fənlərarası əlaqə imkanları göstərilmişdir.

Məktəb islahatı əsasında III kurs tələbələri üçün məktəbdə tərbiyə işinin metodikası üzrə xüsusi mühazirələr oxunmağa başlanmışdır. Həmin kurs üzrə oxunmalı mühazirələrin mövzularını da, mühazirə mətnlərini də kafedra üzvləri hazırlamışdır. Bütün fakültələrdə mühazirələrin vahid istiqamətdə aparılması təmin edilmişdir. Mühazirə mətnlərinin hazırlanmasında kafedranın üzvlərindən Ə.Məmmədovun, A.Tağıyevin, F.Seyidovun və Z.Quliyevanın zəhmətini qeyd etməliyik.

III kursda tədris edilən pedaqogika tarixinin məzmunu da islahatın tələblərinə uyğun olaraq təkmilləşdirilmişdir.

Eyni zamanda IV kurs tələbələri üçün peşəyönümü üzrə oxunan mühazirələrin məzmunu məktəb islahatı baxımından təzələnmişdir.

Bu mühazirələrin mövzuları da, mətnləri də kafedra üzvləri tərəfindən tərtib edilmişdir. Nəticədə həmin kurs üzrə fakültələrdə bütün mühazirələrin eyni mövzular və eyni mətnlər əsasında oxunuşu təmin olunmuşdur.

Göründüyü kimi, pedaqogika kafedrasının nəzəri fəaliyyəti I kursun ilk günlərindən IV kursun sonuna qədər institutun bütün tələbələrini əhatə edir.

–Pedaqogika kafedrası tələbələrin, eləcə də məzunların peşəyönümü işinin düzgün istiqamətləndirilməsi üçün daha nə kimi işlər görür?

–Tələbələrin pedaqoji hazırlığında laborator-praktik məşğələlərin və pedaqoji təcrübənin də böyük əhəmiyyəti vardır. Fərəhli haldır ki, məktəb islahatından sonra institutun bütün tələbələri I kursdan V kursa kimi müxtəlif formada pedaqoji təcrübəyə cəlb olunurlar. Bu sahədə az da olsa nailiyyətlərimiz var. Lakin pedaqoji təcrübənin təşkilində bir sıra nöqsanlar hələ də davam edir. Başlıcası budur ki, tələbələrin bir çoxu şagirdlərlə canlı iş aparmağa qorxa-qorxa girir.

Gələcək müəllimlərdə şagirdlərlə işləmək qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün pedaqogika kafedrasının üzvləri hələ çox gərgin fəaliyyət göstərməlidirlər.

Ali məktəb tələbələrinə tədqiqatçılıq qabiliyyətlərinin aşılmasını Sov.İKP XXVII qurultayı vacib hesab etmişdir. Tədris planına uyğun olaraq pedaqogika kafedrası çalışır ki, I kursdan başlayaraq tələbələri tədqiqat işinə qovuşdursun. Bu cəhətdən I kursun ilk günlərindən institutun bütün tələbələrinə (axşam təhsili fakültəsi müstəsna olmaqla) verilən referat mövzularının böyük əhəmiyyəti vardır. Mövzu üzrə ədəbiyyat toplamağın, mövzu üzrə plan tərtib etməyin, kataloqlarla işləməyin, oxunan ədəbiyyatdan qeydlər götürməyin və referatda onları ümumiləşdirib yazmağın ilk vərəqlərini məhz I kurs tələbələrində referat vasitəsilə təmin etmək lazım gəlir.

II kursda pedaqogika kafedrası üzrə elmi işə az tələbə cəlb edilmir. İnstitutumuzun tarixində ilk dəfədir ki, tələbələr 1985-1986-cı tədris ilində kütləvi şəkildə kurs işinə cəlb

edilmişdir. Diqqətəlayiq olan bu tədbir Sov.İKP XXVII qurultayının tələbləri ilə səsləşir.

Qurultaya Siyasi məruzədə də deyilmişdir ki, I kursdan başlayaraq tələbələr tədqiqat işinə cəlb olunmalı, onlarda tədqiqatçılıq qabiliyyətləri inkişaf etdirilməlidir.

III kurs tələbələrinin tədqiqat mövzuları təlim və tərbiyənin bir çox sahələrini əhatə edir. Tələbələrin böyük əksəriyyəti kurs işi üzərində həvəslə işləyirlər. İlk addımlardan görünür ki, bir çox tələbələr kurs işinə formal yanaşmışlar. Onlar mövzü uzrə seçdikləri ədəbiyyatdan istifadə etmək qaydasını yaxşı bilmirlər. Kurs işində məktəb təcürübəsindən istifadə edilməməsi də nöqsan hesab edilməlidir. Həmin nöqsanların aradan qaldırılması üçün pedaqogika və psixologiya kafedralarının üzvləri tələbələrlə hələ çox işləməlidirlər.

Hazırda pedaqogika kafedrasının üzvləri Sov.İKP XXVII qurultayının materiallarını daha dərinədən öyrənirlər ki, onun tələblərindən irəli gələn vəzifələri daha da dəqiqləşdirsin və bu əsasda tələbələrin pedaqoji hazırlığını gücləndirmək üçün daha təsirli yollar axtarsınlar.

(Cavanşir Əliyev, «Bilik» qəzeti, 4 aprel 1986)

97. HƏYATIN TƏLƏBİ (Azərbaycan Televiziyası ilə «Azərbaycan Müəllimi»nin birgə veriliş-guşəsi)

Yeni dərs ilində xalq maarifi qarşısında hansı vəzifələr durur? Bu suala SSRİ Maarif Nazirliyinin tezislərində aydın cavab verilir. Tezislərdə xüsusi qeyd olunan məsələlərdən biri təlimin məzmunu, onun təkmilləşdirilməsi məsələsidir.

Odur ki, növbəti veriliş-guşənin bu məsələyə həsr olunması təsadüfi deyil. Bu dəfəki söhbətə Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi Baş məktəblər idarəsinin rəisi Vaqif Xəlilov, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov, pedaqoji elmlər namizədi Əjdər Ağayev dəvət olunmuşdular. Söhbətdə həmçinin 5 nömrəli kimya-biologiya təmayüllü məktəbin direktoru, pedaqoji elmlər namizədi

Vaqif Salmanov iştirak etmişdir. Aparıcı filologiya elmləri doktoru, professor Şahin Səfərovdur.

N.Kazımov: Ümumiyyətlə, dərsin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri çoxdur və söhbətdə onun ideya-siyasi səviyyəsini yüksəltmənin əsas istiqamətlərinə toxunmağı zəruri sayardım.

Dərsdə müəllimin şagirdlərə öyrətmək istədiyi tədris materialını müasir həyatla əlaqələndirməyin imkanlarını əvvəlcədən müəyyənləşdirməsi və bu imkanlardan istifadə etməsi həmin dərsin ideya-siyasi səviyyəsinin yüksəldilməsinə xidmət edir.

Təlim-tərbiyə sahəsində aparılan elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri ilə maraqlanmaq, bu nəticələrə öz münasibətini bildirmək, pedaqoji işdə onları sınaqdan keçirmək, pedaqoji və metodiki əsərlərdən, jurnal və məqalələrdən müntəzəm bəhrələnmək müəllimin dərsinin səviyyəsini yüksəltməyə kömək edən amillərdən biridir.

Gəlin açıq etiraf edək. Bütün müəllimlər öz işlərinə yaradıcı yanaşmış, dərsin yenidən qurulmasına çalışmış, axtarış edirlərmi? Ədalət naminə, siz də təsdiq edirsiniz ki, yox! Belə müəllimlərin uğuruna zəmanət vermək, nailiyyətlərinin möhkəm zəminə əsaslandığını söyləmək çətin... Elə müəllimlərin dərsi uşaq üçün çox cansıxıcı və mən deyərdim ki, əzablı olur.

Dərsdə intizam, özü də şüurlu intizam dərsin ideya-siyasi səviyyəsini yüksəltməyin ən zəruri şərtlərindən biridir. Son vaxtların faktları göstərir ki, dərsdə şüurlu intizamı təmin edə bilən müəllimlər, həqiqətən, təlim-tərbiyə işində, o cümlədən ideya-siyasi tərbibə sahəsində müvəffəqiyyət qazana bilirlər.

Bu məktəb islahatının əsas istiqamətlərində əksini tapmış vəzifənin yerinə yetirilməsi demək olardı. Təşəbbüsün əks-səda doğuracağına əminəm.

**(Şahin Səfərov, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
30 sentyabr 1987)**

98. ELMİ FƏALİYYƏTİN NÜFUZU YÜKSƏLDİL- MƏLİDİR («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

Elm... Elmi biliklər... Elmin ictimai statusu... Elmi fəaliyyət... Elm sözü tərkib hissəli nə qədər söz birləşmələri işlətmək mümkündür. Elm haqqında fikir və mülahizələri sadalamaqdan yan keçərək bir fikri xırlatmaqla kifayətlənirik: «Elm – nizama salınan və natamam praktikaya tabe olunan biliklər deməkdir. Elm – sistemdir». Bununla bağlı olaraq elmin əsas əlamət və xüsusiyyətlərindən söhbət açmaq olardı. Redaksiyada keçirilmiş «Dəyirmi stol» arxasında söhbətdə də buna ehtiyac duyulmadı. İştirakçıların sayının azlığı, onların ictimai mövqeyi və təmsil etdikləri kollektivlər nəzərə alınaraq mövzu xeyli konkretləşdirildi. Söhbət ali məktəb elmindən, onun inkişaf perspektivlərindən, ali məktəb dərslərindən, elmin inkişafında alim nüfuzu, şəxsiyyəti və mənəviyyətinin rolundan danışıldı.

Sov.İKP XIX Ümumittifaq konfransının tribunasında xüsusi toxunulan məsələ – elmin ictimai statusu, elmi fəaliyyətin nüfuzunun aşağı düşməsi mövzusunda söhbətdə Azərbaycan SSR Pedaqoji Cəmiyyəti Rəyasət heyətinin sədri, SSRİ-nin 50 illiyi adına APXDİ-nin pedaqogika kafedrasının müdiri, professor Nurəddin Kazımov, V.İ.Lenin adına API-nin elmi işlər üzrə prorektoru, professor Kamal Hüseynov, «Maarif» nəşriyyatının baş redaktoru, pedaqoji elmlər namizədi Allahverdi Eminov və «Azərbaycan müəllimi» qəzetinin redaktoru, professor Şahin Səfərov iştirak edirdilər.

N.Kazımov: – İştirakçıların tərkibi də bunu tələb edir. Və elə söhbətin əvvəlində məsələni bir qədər açıqlayaq. XIX Ümumittifaq konfransı bütün sahələrdəki kölgəli cəhətləri göstərdi, partiyanın XXVII qurultayından sonrakı dövrdə ortaya çıxan problemlərin prinsipial və obyektiv mövqedən şərhini verdi. Xatırladım ki, elm barədə konfransda deyilən fikirlərlə qurultayda deyilmiş fikirlər arasında varislik var. Kommunistlərin ali məclisində elm cəmiyyətimizdə aparıcı

qüvvə kimi səciyyələndirilmişdir. Məhz buna görədir ki, partiya Programında (yeni redaksiya) göstərilir: «Elmi-texniki tərəqqinin əsas istiqamətlərində sovet elmi aparıcı mövqelərdə durmalı, cari və perspektiv istehsal problemlərini və sosial-iqtisadi problemləri vaxtında həll etməlidir.

...Partiya elmdə cəsəətli axtarışlara, ideyalar və istiqamətlər yarışına, səmərəli diskussiyalara tərəfdardır».

Göründüyü kimi, elm cəmiyyətdə aparıcı qüvvəyə çevrilmişdir. Yenidənqurmanın həyata keçirilməsi, sosializmin yeniləşdirilməsi üçün elmdə, təhsildə cəmlənmiş intellektual, mənəvi potensialın hər vasitə ilə fəallaşdırılması çox ciddi aktualıq kəsb etmişdir. Konfransın qətnamələri baxımından yanaşsaq, ali və orta ixtisas məktəblərinin yenidən qurulmasının tələblərini nəzərə alsaq, ali məktəb elminin problemlərinin konkret mənzərəsini görə bilərik. Müvafiq partiya və dövlət qərarlarının adını ancaq xatırlamaq kifayətdir: «Elmi-texniki tərəqqinin yüksəldilməsində, mütəxəssislər hazırlığının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasında ali məktəb elminin rolunun artırılması», «Elmi və elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması və ondan istifadə olunmasının yaxşılaşdırılması tədbirləri haqqında».

N.Kazımov: –Bu aksiomadır. Elmin daşıyıcısı alimdir. Gəlin etiraf edək: elmi dərəcəsi olanların hamısı bu adı, daşdığı missiyanı layiqincə yerinə yetirə bilmir. Bəzən bir kafedradakı 10-15 nəfərin ancaq 3-4 nəfəri qanun və kateqoriyalardan baş çıxarır, sistem gözləyir, məntiqi cəhətdən yaxşı düşünür. Pedaqoq və ya metodist alimin ideyaları məktəbə ünvanlanır. Lakin həmin ideyalar müəllim tərəfindən qəbul edilirmi? Onların məktəbin fəaliyyətinə təsiri olurmu? Müəllimlər, pedaqoji ictimaiyyət onun alim kimi nüfuzunu duyub qiymətləndirirmi? Aşkarlıq kriteriyasından yanaşsaq, yox! Niyə? Nə üçün? Bu suallar verilə bilər və tamamilə haqlı suallardır.

N.Kazımov: –Səbəblərlə yanaşı təsirlərdən, subyektiv məsələlərdən də danışmaq lazımdır.

Müdafiə şuralarında müdafiələr formal təşkil olunur. Tanışlıq, dostluq, xahiş, minnət hesabına elmə layiq

olmayanlar çox yüngül yolla, asanlıqla elmi ad alırlar. Vay o gündən ki, elm aləminə üz tutanlar işbazlar ola... Aspirant, dissertant var ki, çap vəziyyətinə, tədqiqatın tətbiqinə görə, elmi ictimaiyyətdəki nüfuzuna görə elmi dərəcəsi olanlardan yüksəkdir.

Müdafiə şuraları bir sıra oybektiv tərəfləri yüz ölçüb bir biçməlidir. Səbəblər səbəbinə qabağa düşənlər sonradan titulluna görə vəzifə stolu arxasına tez keçir və özündən istedadlılar önündə Çin səddinə dönürlər.

N.Kazımov: – Ali məktəb elminin nüfuzunu qaldırmaqdan ötrü elmi işin səviyyəsi qaldırılmalıdır. Hər bir kafedrada əsl elmi işlə məşğul olanlar üzə çıxarılmalı, onlar üçün əlverişli şərait yaradılmalıdır. Bunların bir növ davamı olan bir məsələnin də həlli vacibdir: alimin əsərləri çap olunmalı, geniş oxucu auditoriyasına çatdırılmalıdır.

N.Kazımov: – Alimin sözü tələbəyə çatdırılır. Faktlar göstərir ki, tələbələr sırasında zəif səviyyəlilər yenə də var. Peşəyönümü pis təşkil olunduğundan onlarla istənilən iş aparmaq çətinləşir. Yeni tədris planında tələbənin fərdi xüsusiyyətini nəzərə almaq tələbi irəli sürülmüşdür. Fərdi və müstəqil işlər, tələbələrin qabiliyyət və imkanlarını ölçüb-biçmək, qiymətləndirmək imkanlarının verilməsi müəllimə geniş elmi-pedaqoji iş aparmağa şərait yaradacaq.

N.Kazımov: – Biz onların bir və ya ikisini tərcümə etməklə işimizi bitmiş sayırıq. Niyə orijinal dərslik hazırlamırıq? Ona görə ki, əsəri çap edən olmayacaq! Müsabiqə elan edilsin, yazılan və yararlı olan əsər nəşriyyat planlarında ildən-ilə keçirilməsin. Elmin bu sahədəki nüfuzunu yüksəltmək üçün bacarığı, səriştəsi olanlar seçilsin, onların dərs yükü azaldılsın və dərslik üzərində işin səmərəliliyi üçün iş başlanılsın.

N.Kazımov: – Birinci növbədə ali məktəb rəhbərliyi Sov.İKP MK-nın fevral (1988-ci il) plenumunda qeyd olunmuş cəhətə – bərabərçiliyə son qoyulmasına nail olmalıdır. Elm fədaisi aşkar edilməli, mənəvi cəhətdən stimullaşdırma imkanları məhz belələrinə şamil edilməlidir.

(Ş.Məmmədov, «Azərbaycan müəllimi», 5 avqust 1988)

99. BÜTÜN YOLLAR DƏRSDƏN BAŞLANIR («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

Coğrafiyadan ilk dərs gedirdi. Şagirdlərlə müəllimin ilk tanışlığı idi və hər şey indi həll olunurdu. Əgər ilk məşğələ maraqlı qurulsaydı, öyrədici olsaydı, deməli, hər şey yaxşı olacaqdı. Müəllim şagirdlərin hisslər, duyğular dünyasına əl atmışdı, onların əqli dünyasında yeni bir işıq yandırırdı; coğrafiya elmlər sırasında ulu tarixi, sirri, sehri ilə özünə yer qazanacadı. Dərsdə coğrafiyanın insan ömrü ilə bağlılığına da toxunuldu, insanın mənəvi zənginliyinə, hisslər dünyasına coğrafi amillərin təsiri elə ustalıqla, elə aydın və konkret şəkildə izah edildi ki... Beləcə ilk dərs başa çatdı. Kitabı olmayan tənəffüsdə kitabxanaya qaçdı; dərsləri olan elə tənəffüsdə girişə nəzər saldı. Sehrə düşmüşdülər və bu pedaqoji-psixoloji sehrin təsiri səngiməmiş o biri dərsdə şagirdlərə yeni məlumat çatdırıldı, əlavə informasiyalar hesabına dərs daha əyləncəli, cəzbedici quruldu... Çox keçmədi məktəbdə «Gənc səyyahlar» dərniyi yaradıldı, bir-birindən maraqlı keçən məşğələlərdə şagirdlərə maraq və meyllərinə, bilik və bacarıqlarına, həvəs və imkanlarına görə vəzifələr tapşırıldı. Disput keçirildi, bülleten buraxıldı, məruzə və çıxışlar dinləndi, viktorinalar təşkil olundu...

Bir sinifdə oyanan maraq az sonra paralel siniflərin, daha sonra müxtəlif yaş qruplarında olanların hamısına sirayət etdi. Dərnək forması şagirdlərin artan maraq və həvəsinə davam gətirmədi, daha əhatəli, geniş masştablı klub yaradıldı, «Gənc səyahətçilər» klubu... Doğrudur, həmin klubun üzvlərinin çoxu başqa ixtisasları seçdi, coğrafiya ilə bağlı ixtisas seçənlər də az deyildi. Bir məsələ diqqəti cəlb edirdi; onlar coğrafi bilik və bacarıqları ilə tanınırdılar, evdə, həyatda bu sahədə çoxinformasiyalı idilər.

İlk dərsdən başlanan gənc müəllim uğuru həndəsi silsilə səciyyəsi kəsb etdi; indi də həmin məktəbdə klub fəaliyyət göstərir, indi də hər yeni nəsil coğrafiyaya maraqları ilə seçilir. Bunun bir qaynağı var; müəllimin dərsləri...

Bəli, bütün yollar dərslərdən başlanır. Məhz buna görədir ki, məktəb islahatı sənədlərində dərslərin təkmilləşdirilməsi,

təlimin metodlarının yeniləşdirilməsi başlıca tələb kimi irəli sürülür.

Dərsin pedaqoji prosesdə rol və əhəmiyyəti böyükdür. Bunu nəzərə alaraq redaksiyada bu problemə həsr edilmiş «Dəyirmi stol» ətrafında söhbət keçirilmişdir. Söhbətdə professorlardan Nurəddin Kazımov, Yusif Talıbov və Asaf İsgəndərov, pedaqoji elmlər namizədi Əjdər Ağayev, Bakıdakı 9 nömrəli məktəbin metodist-müəllimi, N.K.Krupskaya medalına layiq görülmüş Roza Mehdiyeva, Sumqayıtdakı 12 nömrəli orta məktəbin müəllimi, respublikanın əməkdar müəllimi Yaqub Bünyadov iştirak etmişlər.

Söhbətin əvvəlində, mənə belə gəlir ki, ilk növbədə belə bir suala cavab tapmalıyıq: islahat şəraitində dərsə verilən tələblər hansılardır?

Dərsin vəzifələri aşağıdakı məqsədlərlə müəyyənləşdirilir: təhsil verməli, tərbiyə əməli, inkişaf etdirməli.

Hər bir dərsin tərbiyəvi vəzifələri onun məzmunundan irəli gələrək reallaşır. Bilik və bacarıq formalaşdırılmasının, kommunist əqidəliyinin, praktik bacarığın başlıca komponenti kimi fənnin məzmunu məhz burada rol oynayır. İnkişafetdirici prinsipə fənn üzrə biliklərin əsasları verilməli, ümumi təlimi bacarıq və vərdislər formalaşdırılarkən əməl olunur.

Dərsin üç funksiyasının son məqsədi budur: hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət yetişdirməli! Bu başlıca vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün ilk növbədə hər bir müəllim tədris materialının məzmununu dərinlən öyrənməli, bu və ya digər təlimi və tərbiyəvi, inkişafetdirici motiv aşkara çıxarılıb konkretləşdirilməli, üstəlik müasir dərs təlimin digər fəaliyyət növləri ilə əlaqələndirilməlidir. Bax buradan da dərsə yaradıcı münasibət, yaradıcı yanaşma məsələsi ortaya çıxır.

Dərsin təkmilləşdirilməsi xalq maarifinin bir nömrəli məsələsidir. Adi bir həqiqəti hamı bilir ki, sabahımız olacaq məktəblilərin təlim-tərbiyə işi əsasən dərsdə qurulur. Əgər dərs maraqlı qurulursa, şagird təfəkküründə qılgıncım oyadırsa, deməli, onun təhsilverici funksiyası yerinə yetirilir və inkişafetdirici funksiyasının reallaşması üçün zəmin yaranır.

Bəzən acınacaqlı faktların şahidi oluruq. Müəlim müasir tələblərə məhəl qoymur, dərsləri yaradıcı münasibət bəsləmir. Paradoksal vəziyyət yaranır. Əgər müəllim dərsləri hazırlamayıbsa, keçiləcək mövzunun təlimedici, tərbiyəverici və inkişafetdirici motivlərini dəqiq müəyyənləşdirməyibsə, həmin dərslərin effekti, səmərəsi haqqında danışmağa dəyərmi? Təbii ki, yox.

Müasir dərsləri təlimin texniki vasitələri və əyani vəsaitlərsiz təsəvvür etmək olmur. Əyani vəsait, texniki vasitə bilimin asan mənimsənilməsini, yaddaşda dərslərin iz buraxmasını, şagird təfəkküründə bir oyanış yaranmasını təmin etməkdə müəllimin əlində ən yaxşı vasitədir. Əgər kabinet yoxsa, yaxud mövcud kabinetdə olan vəsait və vasitələrdən istifadə edilmirsə, deməli, dərslərin müasirliyi barədə, onun səmərəliliyi barədə qəti hökm söyləmək çətindir, xeyli dərəcədə əsassızdır.

Buradan məsələnin başlıca tərəfi ortaya çıxır. Dərsləri müəllim deyir, dərsləri müəllim planlaşdırır, dərslərin səmərəliliyi olub-olmadığını ilk dəfə müşahidə edib, özü-özünə qiymətini müəllim verir. Yaxşı müəllim, yaradıcı müəllim üçün dərslər, Yaqub müəllimin sözünün qüvvəti, dərslərdən çox-çox əvvəl başlanır. Deməli, dərslərin müasir tələblərə cavab verməsi kadrından asılıdır.

Bütün bu deyilənlərin nəzərə alınması üçün ilk növbədə müəllimin özünün elmi-pedaqoji hazırlığı, metodik səviyyəsi, proqram və dərslərin məzmununu yaxşı bilməsi lazımdır. Açıq etiraf edək ki, indi kadr hazırlığı məsələsi bu tələblərə tam cavab vermir.

Bu hökmü verməkdən çox-çox uzağıq. Respublika məktəblərində çalışan yüzlərlə müəllim var ki, onların hər dərsləri bitkin bir əsər təsiri bağışlayır.

Dərsləri müasir səviyyədə qurmaq üçün başlıca tələblərdən biri ona nəzarətin düzgün, elmi əsaslarla təşkili, idarə olunmasının özünün yenidənqurulmasıdır. Yaxşı müəllim həqiqətən pedaqoji kollektivdə sərvətdir. Bu sərvəti düzgün qiymətləndirmək, qabaqcıl müəllimin əməyini stimullaşdırmaq belələrinin sayının artması üçün, sözün həqiqi mənasında, mühüm vasitədir, əvəzsiz təsir qüvvəsidir. Çox

vaxt məktəbdə yaxşı ilə pisə, necə deyərlər, fərq qoyulmur. Hər dərsi maraqlı qurmağa çalışan, hər dərstdə şagirdə müəyyən bilik verib tərbiyəvi hiss aşılayan, onun təfəkkür və təxəyyülünün inkişafı qayğısına qalan müəllim heç vaxt özünü gözə soxmur. O mükafatını öz vicdanından alır, ən böyük qiymətini şagirdin tutumlu cavabında görür. Bax, burada rəhbərlik və nəzarətin planauyğunluğu, məqsədyönlülüyü, obyektivliyi prinsipləri ortaya çıxır.

(Ş.Məmmədov, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 3 aprel 1987)

100. ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBİNİN AKTUAL PROBLEMLƏRİ MÜZAKİRƏ OLUNMUŞDUR

Bu gün bazar iqtisadiyyatının çətinlikləri, keçid dövrünün ziddiyyətləri daha çox özünü təhsil sisteminin müxtəlif sahələrində göstərməkdədir. Maaşın azlığından çoxuşaqlı ailə başçıları olan müəllimlər məktəbdən gedirlər; tədris-maddi baza zamanın tələblərinə cavab vermir; maddi-texniki təminat yaxşı deyil... Əlbəttə, bütün bunlarla yanaşı, başqa faktorlar da vardır: müəllim hazırlığının məzmunu təkmilləşdirilməli, tədris plan və proqramlarına yenidən baxılmalı, təlim, tərbiyə işlərinin təşkili elmi əsaslara söykənməli, məktəbdə psixoloji xidmət işi yaxşılaşdırılmalıdır... Bütün bu məsələlərin həlli ali məktəb və elmi-tədqiqat müəssisələrində çalışan alimlərin üzərinə düşür. Bu məsuliyyəti dərk edərək Bakı Ali Pedaqoji Qızlar Seminariyası M.F.Axundov adına APRDƏİ-nin «Turan» liyesi ilə birlikdə təşəbbüs göstərərək «Ümumtəhsil məktəbinin aktual problemləri» mövzusunda elmi-praktik konfrans keçirmişlər.

Qızlar Seminariyasının iclas zalında keçirilən tədbiri giriş sözü ilə özəl ali məktəbin rektoru, pedaqoji elmlər doktoru, professor Ağarəhim Rəhimov açdı. Girişdən bəlli oldu ki, iki gün davam edəcək konfransda təqribən 100-ə qədər tezis dinlənilməlidir. Təlim prosesinin, tərbiyə işinin, məktəbdə psixoloji xidmətin təşkili, kadr hazırlığı, pedaqoji kadrların ixtisasının artırılması və yenidən hazırlanması, məktəb, ailə və ictimaiyyətin əlbir işi, sinifdən xaric və məktəbdən kənar iş

bölmələri üzrə dinləniləcək məruzə və çıxışların tezisləri «Mütərcim» nəşriyyatının xətti ilə ayrıca nəşr olunmuşdu.

Konfransın plenar iclasında dinlənilən ilk məruzə «Sinif müəllimi hazırlığının məzmunununun təkmilləşdirilməsi istiqamətləri» mövzusunda oldu. Azərbaycan ETPEİ-nin direktor müavini, professor Y. Kərimov bir daha vurğuladı ki, ibtidai siniflər təhsil sisteminin bünövrəsi olmaqla ən məsuliyyətli mərhələdir. Təəssüf ki, bu sahədə çalışacaq kadr hazırlığı səviyyəsində kəskin fərq özünü göstərir. Bu fərq ali məktəb tədris plan və proqramlarındakı uyğunsuzluqlardan irəli gəlir.

Müəllim, xüsusən sinif müəllimləri ləyaqəti, nitqi, əxlaqı, mənəviyyəti ilə seçilməlidir. Son vaxtlar respublikada müşahidə olunan bir faktı açıqlayan Yəhya müəllim göstərdi ki, sinif müəllimi çatışmazlığını aradan qaldırmaq üçün «yol tapılıb»; coğrafiya, tarix, rus dili... müəllimləri, hətta başqa ixtisaslı ali təhsillilər 9 aylıq kursdan sonra umumi təhsilin özü sayılan ibtidai siniflərdə müəllim işləməyə başlayırlar(!)

Məruzədə daha sonra ibtidai təlimdə varislik və perspektivliyin gözlənilməməsi, ayrı-ayrı ali məktəblərin müvafiq fakültələrinin tədris plan və proqramlarındakı ciddi fərqlər və s. haqqında yığcam şəkildə söhbət açıldı. Belə bir fakt açıqlandı ki, ali məktəblərin birində təbiətşünaslıq kursu öyrədilir, ətraf aləmlə tanışlıq isə yox. Halbuki ibtidai sinif müəllimi orta məktəbdə bu fənni də tədris etməlidir...

Psixologiya elmləri doktoru, professor M. Həməzəyev məktəbə psixoloji xidmətdə məktəb psixoloqunun rolundan danışarkən nəzərə cərpirdi ki, söhbət psixoloji xidmətin praktik istiqamətindən gedə bilər. Praktiki, psixoloq psixoloji tədqiqat üsulları arsenalına yiyələnməklə yanaşı, pedaqoji təhsilə malik olmalı, şagirdlərin fərdi psixoloji xüsusiyyətlərini aşkara çıxarmaqla onların peşə istiqamətini müəyyənləşdirməli, sinifdə şəxsiyyətlərarası münasibətləri aşkara çıxarmalı, onlarda öyrənməyə qabillik səviyyəsini müəyyənləşdirməklə yanaşı, məktəbdə psixoloji iqlimin yaradılmasında rəhbərliyə kömək göstərməlidir.

Pedaqoji elmlər doktoru A. Abbasov «Məktəblilərin təlim-tərbiyəsində məktəbin ailə ilə əlbir işi» adlı məruzə-

sində qeyd etdi ki, dövlət gənc nəslin təlim və tərbiyəsi sahəsində ailənin və məktəbin üzərinə son dərəcə mühüm vəzifələr qoyur. Bu, heç də təsadüfi deyildir. Valideynlər və pedaqoji kollektivin üzvləri hərtərəfli biliyə, geniş dünyagörüşə malik, xalqımızın milli, mənəvi, humanist, mədəni sərvətlərinə, türk aləminin və islam əxlaqının yaratdığı dəyərlərə yiyələnən, Azərbaycanın dünyanın inkişaf etmiş ölkələri səviyyəsinə qalxması üçün çalışan vətəndaşlar yetişdirməkdən ötrü öz səylərini birləşdirməlidirlər.

Təlim-tərbiyə prosesinin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi məqsədilə məktəb şagirdlərin ata-anaları ilə üç formada əlaqə saxlayır: fərdi, qrup halında və kollektiv əlaqə.

Bu əlaqə formalarının şərhini verən A.Abbasov daha sonra əlbir işin səmərəliyi üçün tələbləri sadaladı.

«Turan» liseyinin direktoru, filologiya elmləri namizədi, dosent T.Cəfərov publisistik üslubda qurduğu məruzəsində respublikada təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsinə aid qeydlərini, dosent N.Abbasov isə ibtidai siniflərdə riyaziyyat təliminin inkişaf təsirinin, yüksəldilməsi yollarını şərh etdilər.

Psixologiya elmləri doktoru H.Əlizadənin məruzəsi ailədə uşağın sosial inkişaf şəraiti mövzusunda həsr olunmuşdu. O, məruzəsinin əsasında duran tezləri aşağıdakı şəkildə ümumiləşdirdi:

Müasir pedaqogika və psixologiyada uşaq şəxsiyyətinin formalaşması prosesi təhlil edilərkən onun mühitlə münasibətləri sisteminə diqqət yetirilir. Müəyyən edilmişdir ki, uşağın ətraf aləmlə münasibətləri təkcə mühitin təsiri ilə deyil, həm də onun özünün fiziki və mənəvi inkişafı ilə əlaqədar olaraq mürəkkəbləşir, yeni məna çalarları kəsb edir.

Məsələnin belə qoyuluşunun prinsiplial əhəmiyyəti vardır. Ekzogenetik nəzəriyyələr mühitin uşağa təsirini mütləqləşdirir. Bu nəzəriyyələrdə iddia edilir ki, mühit uşağın inkişafını öz-özünə (mexaniki surətdə) müəyyənləşdirir. Halbuki mühitin təsirləri uşağın özünün inkişaf səviyyəsindən, psixoloji xüsusiyyətlərindən asılı olaraq dəyişir. Uşaqların inkişaf səviyyəsindən asılı olaraq, mühitin eyni bir elementi müxtəlif formalarda təsir göstərir. Müxtəlif inkişaf səviyyəsində olan iki uşaq hətta eyni şəraitdə böyüsə belə, həmin

şəraiti eyni şəkildə başa düşür. Deməli, mühit onlar üçün eyni məna kəsb etmir, bu zəmində də uşaqla «ətraf mühit» arasında özünəməxsus münasibət əmələ gəlir.

Konfransın işində iştirak edən əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor N.Kazımov məruzələrlə bağlı fikir və mülahizələrini ümumiləşdirərək dedi ki, bu gün respublika miqyaslı elmi-praktik konfrans və seminarların keçirilməsi olduqca əhəmiyyətlidir. Son vaxtlar belə tədbirlərin təşkili faktlarının say artımı çox yaxşıdır. Lakin bu tədbirlərdə daha çox problemləri əhatə etmək yox, bir və ya iki problemi müzakirə edib onun optimal həlli yollarını tapmaq daha faydalı olardı. Hazırda respublikamızda ümumtəhsil məktəblərinin bir saylı problemi tədris planı ilə bağlıdır. Bu problemin optimal həlli ilə əlaqədar təklif və mülahizələr lazımi təşkilatlara təqdim olunmuşdur.

Professor N.Kazımov müəllim, xüsusən sinif müəlliminə xas olan keyfiyyətlər, o cümlədən xarici dil dərslərinin tərtibi ilə bağlı məsələlər haqqında fikir və mülahizələrini söyləyib, konfrans iştirakçılarının suallarına cavab verdi.

(Ş.Hətəmoğlu, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
16 yanvar 1997)

101. BÖYÜK SINAQ QARŞISINDA («Dəyirmi stol» arxasında söhbət)

İki həftədən sonra ali məktəblərə qəbul imtahanları başlanacaqdır. Bu mühüm tədbir təkcə ali məktəblərin kollektivlərini deyil, bütün ictimaiyyəti düşündürən məsələdir. Çünki məhz bu gün imtahan verib ali məktəblərə qəbul olunan gənclər xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələrinin sabahkı əsas və həlledici qüvvəsi olacaqdır.

Təsədüfi deyil ki, iyulun 2-də Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsində ali məktəblərdə qəbul imtahanlarını mütəşəkkil keçirmək məsələlərinə həsr olunmuş müşavirə keçirilmişdir. Ali məktəblərin rektorları və partiya təşkilatı katibləri, vilayət, şəhər, rayon partiya komitələrinin katibləri, bir sıra nazirliklərin və baş idarələrin rəhbərləri, Azərbaycan

KP MK-nın, respublika Nazirlər Sovetinin, Azərbaycan LKGİ MK-nın və Bakı Komitəsinin, həmkarlar ittifaqlarının, xalq nəzarəti orqanlarının, mətbuatın məsul işçilərinin iştirak etdikləri həmin müşavirədə ali məktəblərə tələbə qəbulunu əsaslı şəkildə yaxşılaşdırmaq məsələləri müzakirə olunmuşdur. Bununla əlaqədar redaksiyamız respublikanın qocaman ali məktəblərindən olan V.İ.Lenin adına Qırmızı Əmək Bayrağı ordenli Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunun qəbul komissiyasının üzvlərindən bir neçəsini «Dəyirmi stol» arxasına dəvət etmişdir. Söhbətdə institutun rektoru, professor H.Ağayev, partiya komitəsinin katibi, dosent X.Xəlilov, tədris işləri üzrə prorektor, professor Ş.Sadiqov, elmi işlər üzrə prorektor, professor N.Kazımov, qiyabi və axşam şöbələri üzrə prorektor, dosent M.Tahirli və qəbul komissiyasının məsul katibi, dosent D.Məmmədov iştirak etmişlər.

Həmin səhifədə «Dəyirmi stol» arxasında olan söhbəti veririk.

SUAL: Nurəddin müəllim, bir pedaqogika nəzəriyyəçisi kimi qəbul imtahanları haqqında sizin fikir və mülahizələriniz nədən ibarətdir? Orta məktəb məzunlarının institutlara qəbulunda hansı prinsiplər əsas götürülməlidir?

–Bu sualın cavabı əslində 3 böyük tərkib hissədən ibarətdir. Birincisi qəbul imtahanları ilə əlaqədardır. Bu barədə fikirlərim çoxdur. Yalnız birini – yazılı imtahanlarla əlaqədar olanı qeyd etmək istəyirəm.

İmtahan ərəfəsində abituriyentlərin bir qismi imtahana, sözün əsl mənasında, ciddi hazırlaşmaq əvəzinə, şparqalka tərtibi ilə məşğul olur. Belə abituriyentlər imtahan zamanı fikri beyindən vəərəqlərə deyil, kağızdan-kağıza köçürməyə səy göstərirlər. Əlbəttə, şparqalkaya meyl göstərilməsinin səbəbləri müxtəlifdir. Bir qrup abituriyent hələ orta məktəbdə oxuyarkən yazılı imtahanlarda şparqalkadan istifadə etməyə çalışır. Bəzi orta məktəb müəllimləri isə belə bir xoşagəlməz vəziyyətlə razılaşır, özlərinin il ərzində yarıtmaz fəaliyyətlərini ört-basdır etmək üçün həmin şagirdlərə şişirdilmiş qiymətlər verirlər. Ali məktəblərə qəbul zamanı yazılı imtahanlar tam obyektiv aparıldıqda, yəni şparqalkadan istifadəyə qətiyyə

yol verilmədikdə təbiidir ki, abituriyentlərin xeyli hissəsi qeyri-müvəffəq qiymət alır. Nəticədə ali məktəbə qəbul planı bəzi hallarda kəsirlə yerinə yetirilir.

Qəbul imtahanları yalnız belə bir ciddi, obyektiv, prinsipial şəraitdə aparılmalı olduğu üçün, fikrimizcə, ilk addım olaraq inşa yazıların qiymətləndirilməsi meyarlarına yenidən baxmaq zəruriyyəti qarşıya çıxır.

Orta məktəb məzunlarının institutlara qəbulunda nəzərə alınmalı prinsiplərə gəldikdə isə deməliyəm ki, abituriyentlə müsahibə aparan şəxs bu və ya digər institutun profilinə, konkret fakültənin profilinə abituriyentin maraq və meylinin nə dərəcədə uyğun gəldiyinə, həmin ixtisas üzrə onun təsəvvürünün səviyyəsinə xüsusi diqqət yetirməli və bu əsasda abituriyentə aydın istiqamət verməli, həlledici söz deməlidir.

Sualın cavabının üçüncü hissəsi ilə bağlıdır. Abituriyentin ziyələnmək istədiyi ixtisasa meyl və maraq səviyyəsini, ixtisas üzrə təsəvvür dərəcəsini aşkara çıxarmağa imkan verən meyarları ali məktəbə tələbə seçərkən nəzərə alınmalı birinci qrup meyarlarına daxil edərdim.

Hər ixtisasın cəmiyyətdə müəyyən mövqeyi, adamlara müəyyən münasibəti vardır. Bu cəhətdən abituriyent seçdiyi ixtisasa müvafiq gələn müəyyən əxlaqi, mənəvi, təşkilati keyfiyyətlərə malik olmalıdır. Abituriyentdə bu cür keyfiyyətlərin olub-olmadığını müxtəlif yolla, o cümlədən abituriyentə yazılmış xasiyyətnamə və əmək fəaliyyətinin səciyyəsi ilə aşkara çıxarmaq olar. Bu sahədə bizə kömək edən meyarları ikinci qrupa daxil etmək məqsədəuyğundur.

Nəhayət, meyarların başqa vacib bir qrupu haqqında. Məlumdur ki, hər hansı ixtisas müəyyən elmi biliklərə əsaslanır. Deyək ki, həkim, aqronom əsasən biologiya elminə, mühəndis fizika və riyaziyyat elmlərinə, filoloq dil və ədəbiyyata, neft sənayesi üzrə mütəxəssislər kimyaya və s. istinad edir. Odur ki, ali məktəbə abituriyent seçərkən müvafiq fənlər üzrə onun qiymətlərinin, faktik biliyinin fakültə profilinə nə dərəcədə uyğun gəldiyini də aşkara çıxarmaq son dərəcə zəruri hesab edilməlidir.

**(Redaksiyadan, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti,
16 iyul 1976)**

102. HƏMİŞƏ ELMİ AXTARIŞDA, HƏMİŞƏ VƏTƏNİN KEŞİYİNDƏ

Deyirlər ki, həyatın mənası yaşanan illərin sayında deyil, onun necə yaşanmasındadır. Bu mənada 2006-cı il aprelin 28-də ömrünün 81-ci baharına qədəm qoyan əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımov xoşbəxt ziyalılarımızdandır.

Yorulmaz tədqiqatçı, zəhmətkeş alim, vətənpərvər ziyalı kimi respublika pedaqoji ictimaiyyəti arasında dərin hörmət qazanan professor Nurəddin Kazımov ömrünün 55 ilini gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə həsr etməklə kifayətlənməmiş, gərgin əməli və elmi fəaliyyəti ilə pedaqogika elminin inkişafına yeni töhfələr verməyə çalışmışdır. Əgər xalqımızın qeyrətli oğlu Cavadxan qılıncla Gəncəni yağılardan müdafiə edirdisə, bu qədim yurdda dünyaya göz açan Nurəddin müəllim alim sözü ilə bütöv Azərbaycanın keşiyində dayanmışdır.

Bunu onun elmi araşdırmalarının nəticəsi kimi gəlmiş qənaət - təlim və təhsil məfhumlarına, təhsilin məqsədinə olan yeni baxışları da bir daha təsdiq edir. Məlum olduğu kimi, indiyədək təhsil məfhumuna olan münasibət onu təlim məfhumundan fərqləndirməyə imkan vermirdi. Pedaqogikada təlim və təhsil məfhumlarına, bunlar arasındakı əlaqəyə aydınlıq gətirən professor Nurəddin Kazımov təhsil məfhumunun təhlilindən belə bir nəticə çıxarmışdır: «Təhsil - sosial-iqtisadi həyatın tərkib hissəsi kimi müvafiq tədris müəssisəsində həyata keçirilən, müəyyən müddətdə cərəyan edən, məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil formada öyrədilən, tərbiyə və psixoloji inkişaf imkanlarına malik təlimin bir halda zəruri şərti, digər halda isə nəticəsi olan sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri dəyərlərin məcmusudur».

Professor Nurəddin Kazımovun təhsilin məqsədi məfhumuna özünəməxsus şəkildə yanaşması da onun vətənpərvərliyindən soraq verir: «Təhsilin məqsədi – sistemləşdirilmiş milli və ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnmək yolu ilə respublikamızın

dövlət müstəqilliyini, ərazi bütövlüyünü, sərhədlərinin toxunulmazlığını qorumağa, ölkəmizi inkişaf etmiş demokratik dövlətlər səviyyəsinə qaldırmağa qadir olan Azərbaycan vətəndaşlarının yetişdirilməsindən ibarətdir».

Əgər biz professor Nurəddin Kazımovun yazdığı dərsliklərə, dərs vəsaitlərinə və məqalələrə fikir versək görürük ki, milli ruh, öz torpağına və millətinə bağlılıq hissi onun fəaliyyətinin mayasını təşkil edir. Professor Nurəddin Kazımovun qələmindən çıxan «Milli pedaqogika yollarında» adlı dərs vəsaiti, eləcə də onun rəhbərliyi altında hazırlanmış «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət» və yüzlərlə məqaləsi də bu amala xidmət edir. İnamla demək olar ki, bu gün professor Nurəddin Kazımovun bütün fəaliyyəti on minlərlə şəhid qanı hesabına əldə olunmuş azadlığımızın və müstəqilliyimizin qorunub saxlanmasına yönəlmişdir. Buna görə də Azərbaycanın gələcəyinin gəncliyin əlində olduğunu yaxşı bilən qocaman pedaqoq gənclərin təhsil almasına və bu yolla əsl vətəndaş kimi yetişməsinə ciddi önəm verir. Təhsil və təlimi qoşa qanada bənzədən professor haqlı olaraq hesab edir ki, təhsilin iki məqsədi olmalıdır: layiqli mütəxəssis hazırlamaq və əsl vətəndaş yetişdirmək.

Professor Nurəddin Kazımovun fəaliyyəti elmi-pedaqoji problemlər çərçivəsində məhdudlaşmamışdır. O, respublikamızda baş verən bütün ictimai-siyasi hadisələrə öz münasibətini bildirmiş bir çoxunun fəal iştirakçısı olmuşdur. Qarabağ hadisələrində, Ermənistan-Azərbaycan-Qarabağ münaqişəsində Rusiyanın ermənipərəst siyasətinə münasibətdə, Sumqayıt hadisələrinin əsl mahiyyətinin açılmasında fəal vətəndaş mövqeyində durmuş, Vəzirov, Mütəllibov və Elçibəy hakimiyyətinin buraxdığı ciddi nöqsanlara öz məqalələri, çıxışları və göndərdiyi rəsmi məktublar vasitəsilə etirazını bildirmişdir.

1990-cı il Yanvar qırğını ilə əlaqədar Azərbaycan Kommunist Partiyası XXXII qurultayı tribunasından Ayaz Mütəllibovu məzəmmətləyən professor Nurəddin Kazımov həm də 20 Yanvar faciəsi ilə əlaqədar M.Qorbaçovu ifşa edən, Q.Starovoytovanın ermənipərəst mövqeyini sübuta

yetirən, separatizmə münasibətdə Rusiyanın ikili siyasətini faktlarla əsaslandıran, Azərbaycanda dövlət çevrilişləri cəhdlərini pisləyən məqalələrlə mətbuatda çıxış etmişdir.

O, Azərbaycanın etibarlı müdafiəsi ilə bağlı ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə göndərdiyi təkliflərin qəbul olunması haqqında aldığı rəsmi minnətdarlıq məktubunu bu gün də həyatının ən əziz xatirəsi kimi qoruyub saxlayır.

Novator alim olan professor Nurəddin Kazimov irsiyyət, mühit, tərbiyə və şəxsi əmək arasındakı qarşılıqlı əlaqədə özünü göstərən qanunauyğunluqları açmaqla, təlim və təhsil məfhumları arasında, təlim üsullarının təlim mərhələlərindən asılı olduğunu müəyyənləşdirməklə, pedaqoji qanun və qanunauyğunluq məfhumlarına tam aydınlıq gətirməklə, təlimin bir sıra qanunauyğunluqlarını aşkara çıxarmaqla, qabiliyyətlərin inkişafını sürətləndirən amilləri dəqiqləşdirməklə, müqayisə haqqında nəzəriyyə işləyib hazırlamaqla və bir sıra digər yeniliklərlə pedaqoji elmin inkişafına töhfələr verə bilmişdir.

Nurəddin müəllim öz zəhmətkeşliyi, işgüzarlığı, obyektivliyi, təşəbbüskarlığı, səmimiliyi ilə kollektivimizin dərin hörmətini qazanmışdır. 1984-cü ildən Pedaqogika kafedrasına rəhbərlik edən professor Nurəddin Kazimov öz gəlişi ilə kollektivə yeni ab-hava gətirmişdir. Onun təşəbbüsü ilə bir sıra elmi konfranslar keçirilmiş, dərslilər və dərslər vəsaitləri hazırlanmış, kafedranın əməkdaşları vahid bir ailə kimi qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün fəaliyyət göstərmişdir.

Mən ömrünün daha müdrək çağlarını yaşayan qocaman alimimizə uzun ömür, can sağlığı və bundan sonra da gənclik eşqilə yaratmaq arzulayıram.

**(Səməd Seyidov, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli».
Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 99)**

103. NURƏDDİN KAZIMOVU MÜQAYİSƏ

Pedagoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazimovun çoxillik elmi fəaliyyəti müqayisə üstündə köklənib. İlk kitabları «Müqayisə priyomu haqqında Uşinskinin fikirləri və məktəb təcrübəsi üçün bunun əhəmiyyəti» (1957),

«Müqayisə priyomundan istifadə edilməsi» (1964) problemlərinə həsr olunmuş görkəmli alimin hələlik axırıncı olan kitabı - «Müqayisənin nəzəri və əməli problemləri» əsəri (2005) də müqayisə məsələsinin tədqiq və təhlilindən bəhs edir. Deməli, professor Nurəddin Kazımov bir əsrə yaxındır ki, təlimdə öyrənməklə məşğuldur. Və yenə də, deməli, təlim və tərbiyəni öyrənməyin, təhlil edib dəqiq nəticələr çıxarmağın əsas ölçü vahidi olan müqayisə haqqında elmin, həm də mükəmməl elmin ustad yaradıcısı möhtərəm Nurəddin müəllimdir. Son əlli ilin alimləri, Nurəddin Kazımovun müqayisəyə dair mükəmməl elmi təlimindən faydalanırlar, müqayisə etməyin yollarını və üsullarını, vasitələrini öyrənirlər. Müqayisə isə alimin qənaətinə görə «ağlın sönməz məşəli» olduğu üçün bu müdrik təlim ağıla, idraka, təfəkkürə qol-qanad vermiş, işıq gətirmişdir. Beləliklə, Nurəddin müəllimin özü də, nəticə etibarı ilə, Azərbaycan pedaqoji elminin gur işığına çevrilmişdir. Ötən yarım əsrlik yolun elmi-maarifçi mühitində, pedaqoji tədqiqatlarında Nurəddin Kazımov işığı haradan baxsan görünür. Səksən yaşlı Nurəddin müəllim Azərbaycanda pedaqoji elmin çırağıdır.

Professor Nurəddin Kazımovun pedaqogikanın ayrı-ayrı detallarının hər biri haqqındakı fikirləri dəqiq riyazi düstur təsiri bağışlayır. Onun əsərlərində nəinki ötəri, səthi, artıq cümlə, hətta, yersiz görünən söz tapmaq çətinidir. Nurəddin müəllimin əsərləri haqqında düşünəndə sözcülük, məntiqsizlik, ümumi, əsaslandırılmamış qənaətlər barəsində fikirləşmək artıqdır.

Əksinə, dərin elmilikdən, aydın və konkret nəzəri müddəalarından, ayıq-sayıq, iti müşahidə ilə yetkin məntiqi təfəkkürün vəhdətindən yoğrulmuş əsərləri Nurəddin Kazımovu digər pedaqoqlardan fərqləndirir. Özünün kəşf etdiyi müqayisə üsulları ilə onun elmi-pedaqoji fəaliyyətini alimlərlə müqayisə etsək, Nurəddin Kazımovun irsi heç nə itirməz, ən azı bənzərsizlik qazanar. Bu mənada ali məktəblər üçün nəzərdə tutulan çoxsaylı «Pedaqogika» dərsləri vəsaitləri sırasında professor Nurəddin Kazımovun professor

Əliheydər Haşimovla birlikdə hazırladığı «Pedaqogika» dərsliyinin (1996) özünəməxsus yeri vardır. Bu kitab respublikamızda ilk mükəmməl elmi pedaqogika nümunəsidir.

Nurəddin müəllimin elmi fəaliyyətində elmlilik milliliyin yol yoldaşdır. O əsərlərində hadisələrə və proseslərə ciddi elmi yöndən olduğu kimi, aydın milli mövqedən də yanaşmağı bacarır. Tərəddüd etmədən demək olar ki, professor Nurəddin Kazımov müstəqillik dövründə Azərbaycan milli pedaqoji fikrinin əsas yaradıcılarındanandır. Daha çox illər rus pedaqogikası üstündə köklənmiş Azərbaycan pedaqogikasına ümummillilik ruh və milli məzmun gətirməkdə Nurəddin müəllimi kimlərlə müqayisə etmək çətindir. Alimin böyük səyləri və axtarışları sayəsində Azərbaycan pedaqogikası elmlilik və konkretliklə bir sırada, həm də millilik qazanmışdır. Nurəddin Kazımov «Milli pedaqogika yollarında» adlı 442 səhifəlik monoqrafik tədqiqatı (2001) ilə Azərbaycanda milli pedaqoji konsepsiyası formalaşmışdır. Nurəddin müəllimin rəhbərliyi ilə hazırlanmış «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğəti» (2005) təzə mərhələnin yeni pedaqogikasının ana xətlərini, əsas mahiyyətini təsəvvür etməyə şərait yaradır. Nəhayət, Nurəddin Kazımov məxsus olan «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi (2005) milli prinsiplər əsasında yazılmış birinci və ən mükəmməl dərslidir.

Mən həmişə bu fikirdə olmuşam ki, pedaqogikaya dair dərslər müəllifi olanlar üçün yaxşı müəllim olmaq çətindir. Birincisi, ona görə ki, onlar müəllimlik sənətinin görünən və görünməyən tərəflərini əzbər bildikləri üçün həmin prinsiplərin hamısına əməl etməlidirlər ki, bu da heç də həmişə mümkün olmur. İkincisi isə dərslər prosesində pedaqogika dərsliyinin sxemindən, çərçivəsindən çıxmaq da lazım gəlir ki, digər müəllimlərlə müqayisədə onlar üçün bu müəyyən çətinliklərlə bağlı olur. Mən Nurəddin müəllimin dərslərini dinləməyəm də onun Naxçıvan Dövlət Universiteti nəzdində Dissertasiya müdafiəsi Şurasının üzvü kimi çıxışlarına qulaq asandan sonra gördüm ki, Nurəddin müəllim bu mühüm işin də öhdəsindən gəlməyi bacarmışdır. Belə ki, onun

pedaqogikanın ən aktual məsələlərinə dair çıxışları, demək olar ki, həmişə həyatiliklə üzvü sürətdə əlaqələndirilir. Ciddi, konkret pedaqoji nəzəriyyə, üstəgəl canlı həyatı misallar, müşahidələr, hadisələr professor Nurəddin Kazımovun müəllimlik prinsipinin əsaslarını müəyyən edir.

Görkəmli elm xadimi olan Nurəddin müəllimin əsərləri kimi, xarakteri də bənzərsizdir. Bu cəhətdən onu kimsə ilə müqayisə etmək olmaz. Obyektivlik, halallıq, bir qədər də dönməzlik, prinsiplilik, özünə inam, yalnız savadına, qabiliyyətinə inandığı insanlara qayğıkeş münasibət bəsləmək Nurəddin müəllimin xarakterik cizgiləridir. O, bütöv və bənzərsiz şəxsiyyətdir.

Artıq pedaqoji elmimizdə Nurəddin Kazımov məktəbi formalaşmışdır. Səksən yaşı haqlamış professor Nurəddin Kazımov bu elmi məktəbə böyük bacarıqla ağısaqqallıq edir. O, Azərbaycan pedaqoji elminin çox layiqli ağısaqqalıdır.

Bütün bunlara görə professor Nurəddin Kazımovun şəxsiyyəti, xarakteri və elmi fəaliyyəti bir-birini tamamlayır. Nurəddin Kazımovun bənzərsizliyi onun xarakterinin və əsərlərinin fərqiəndədir. Həmin bənzərsizliyin oxşarını müəyyən etmək üçün tərəf-müqabil tapmaq asan iş deyildir.

(İsa Həbibbəyli, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli» Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 102)

104. NURƏDDİN KAZIMOVUN PEDAQOJİ ELMƏ GƏTİRDİYİ YENİLİKLƏR

Əslində dərsləkləri dövlət özü nazirliklərin, baş idarələrin, institutların, universitetlərin vasitəsilə mütəxəssislərə sifariş verir və planlı şəkildə hazırlatdıraraq nəşr etdirir. Lakin elə mütəxəssis var ki, içində cövlan edən vətəndaşlıq qeyrəti gücü ilə heç bir sifariş və təklif gözləmədən əlini-qolunu hamıdan əvvəl çırmalayaraq əsl vətənpərvər tədqiqatçı-alim kimi həvəslə işə girişərək bəzən bir institutun hazırlayacağı məhsulu özü təkbaşına hazırlayır. Belələrinəndən biri pedaqoji elmlər doktoru, professor, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Dillər

Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri Nurəddin Kazımovdur. O, müstəqillik qazandığımız ilk illərdən başlayaraq 50-dən artıq məqalə, «Pedaqogika» (1996), «Ali məktəb pedaqogikası» (1999) dərsliklərini, «Milli Pedaqogika yollarında» (2000) dərs vəsaitini ortalığa qoyaraq təhsil islahatının tədqiqatçı – alimlərimizin qarşısında qoyduğu vəzifələrin həlli işində ən uğurlu addım atdı. Onun bu sahədə gördüyü şərəfli işlərdən biri də ölkəmizdə ilk dəfə olaraq «Məktəb pedaqogikası» yaratmasıdır. Bu günlərdə «Çaşıoğlu» nəşriyyatı N.M.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» adlı dərsliyini nəfis poliqrafiya üslubunda çapdan buraxmışdır. Dərslik ali pedaqoji məktəblərin bakalavr pilləsində təhsil alan tələbələr, habelə aspirantlar, dissertantlar və müəllimlər üçün nəzərdə tutulmuşdur.

«Məktəb pedaqogikası» dərsliyi bu günə qədər istər ölkəmizdə, istərsə də ölkəmizdən kənar da çap olunan bütün ənənəvi dərsliklərdən köklü surətdə fərqlənir. Özü də bu fərqlər özünü hər şeydən əvvəl bu günümüzün aktuallığını özündə bariz şəkildə əks etdirən yeniliklərdən ibarətdir. Məhz ona görə də dərsliyin təhlilinə həmin yeniliklərdən başlamaq istərdik.

Bu yeniliklərdən birincisi və ən başlıcası əsərin milli pedaqogika kimi təqdim edilməsidir. Müxtəlif milli dəyərlərə söykənərək, keçmiş pedaqoji irsimizdən, klassiklərimizin, mütəfəkkirlərimizin pedaqoji fikirlərindən istifadə edərək, digər ölkələrin pedaqoji ənənələrinə, nəzəriyyə və təcrübəsinə, habelə respublikamızda mövcud olan qabaqcıl pedaqoji təcrübəyə istinad edərək fundamental bir məktəb pedaqogikası yaratmışdır. Müəllifin mənəviyyatca böyüklüyü həmin əsəri öz millətində, öz xalqına, öz məmləkətinin təliminə, tərbiyəsinə, təhsilinə, psixoloji inkişafına həsr olunmasına vadar etmişdir. Əsəri oxuyan hər bir kəs əmin olur ki, müəllifin milli mənafeyi şəxsi mənafedən üstün tutaraq öz təfəkkürünün və təxəyyülünün məhsulunu millətində şamil etməsi əsl vətənpərvərlikdir.

Bunları «Milli pedaqogikanın əhatə etdiyi elmi yeniliklər hər hansı digər ölkənin və ya ölkələrin deyil, məhz Azər-

baycanın məhsuludur, Azərbaycan xalqının milli-mənəvi sərvətidir və yeganə məqsədi respublikamızda təhsil islahatının uğurla həyata keçirilməsinə, nəticə olaraq, dövlət müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsinə xidmət etməkdir» (səh. 5) deyən müəllifin fikrindən görmək çətin deyil.

Dərslinin ikinci yeniliyi pedaqoji anlayışların yeni pedaqoji təfəkkür süzgəcindən keçirilərək aydınlaşdırılması, onların sərhədlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi, onların abstrakt və müstərək funksiyalarının müstəqilləşdirilməsi və konkretləşdirilməsidir. N.M.Kazımov «Məktəb pedaqogikası» dərslində ilk dəfə olaraq «pedaqoji proses kateqoriyası»nı, «təربiyə kateqoriyası»nı, «təlim kateqoriyası»nı, «tərsil kateqoriyası»nı bərabərhüquqlu kateqoriyalar kimi vermiş və bu kateqoriyaları pedaqoji proses kateqoriyasının tərkibində nəzərdən keçirməyi məqsədmüvafiq hesab etmişdir. Bu kateqoriyaların mahiyyətini özünəməxsus bir şəkildə aydınlaşdıran müəllif onların oxşar və fərqli cəhətlərinin də aydınlaşdırılmasını unutmamışdır.

Dərsləkdə üçüncü yenilik təlim, təربiyə və təhsil üçün psixoloji inkişafın ümumi olmasıdır. Əgər pedaqoji psixologiyadan ağızdolusu danışırıqsa, pedaqoji prosesdə psixoloji inkişafın üzərindən sükutla keçə bilmərik. Əgər hər hansı bir pedaqoq və ya müəllim pedaqoji prosesdə şəxsiyyətin psixoloji xarakteristikasını, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin psixologiyasını, diqqəti, nitq və ünsiyyəti, şəxsiyyətin idrak proseslərinin psixologiyasını (duyğular, qavrayış, hafizə, təfəkkür, təxəyyül, şəxsiyyətin fəaliyyətinin emosionl iradi cəhətlərini, psixoloji xüsusiyyətlərini (temperament, xarakter, qabiliyyətlər) bir nəzəri stimül kimi qəbul edirlərsə, deməli, onlar bunu pedaqoji prosesdə, yəni təcrübədə də nəzərə almalıdırlar.

Müəllifin təbirincə desək, psixoloji proseslərin formalaşmasında təlim və təربiyə funksiyalarını fərqləndirməklə kifayətlənmək olmaz. Bəzi pedaqoqlar güman edirlər ki, təlim şagirdlərdə yalnız elmi anlayışları-məfhumları formalaşdırır və buna görə də onlarda nəzəri təfəkkürü inkişaf etdirir. Bu fikri əsas götürən fənn müəllimləri təlim zamanı şagirdlərin

psixoloji inkişafına ciddi ziyan vururlar. Çünki onlar dərsi anlayışlar zəminində qurmağa çalışır, tənqidi mühakimələrə uyur, təxəyyülün emosionallığını, digər psixoloji keyfiyyətlərin zəruriliyini isə unudurlar. Halbuki, təlim müvəffəqiyyəti üçün psixoloji inkişaf məntiqi təfəkkürün formalaşmasında da vacibdir. Nəzərə alınmalıdır ki, məntiqi təfəkkür digər psixoloji proseslərdən ayrılıqda cərəyan edən müstəqil proses deyil. «Bir çox elmi kəşflər obrazlı təfəkkürsüz, canlı təxəyyülsüz açıla bilməz. Gözlə görünməyən mikroaləmin obrazı məhz xəyalda yaradılır və nəzəri təfəkkür süzğəcdən keçirilir: təlimdə bunu unutmaq olmaz» (səh. 43) deyən professor N.M.Kazımov haqlı olaraq daha sonra yazır ki, «...tərbiyə ilə yanaşı təlim, təhsil və psixoloji inkişaf kateqoriyaları da milli pedaqogikanın tədqiqat sahəsinə pedaqoji proses kateqoriyasına daxildir» (səh. 10).

Dərslkdəki dördüncü yenilik də psixoloji yanaşma problemi ilə bağlıdır. Lakin bu yanaşma müəllimin psixoloji vəziyyətinin tənzimlənməsinə xidmət edir.

Bütün pedaqoji ictimaiyyətə məlumdur ki, professor N.M.Kazımov həm respublikamızda, həm keçmiş ittifaq – indiki MDB məkanında mən deyərdim ki, hazırkı dünyamızda ilk dəfə olaraq müqayisənin elmi mahiyyətini bənzərsiz bir şəkildə dərinlən aydınlaşdırmış, onun fizioloji, məntiqi, pedaqoji və psixoloji əsaslarını açmış və sübuta yetirmişdir ki, ixtisasdan asılı olmayaraq hər bir müəllimə elmi fikirləri, maraqlı faktları, ictimai-siyasi-iqtisadi prosesləri, bütövlükdə təbiətə, cəmiyyətə, insanın davranış və fəaliyyətinə aid olan hər cür münasibətləri şərh edərkən ağıllı ümumiləşdirmələr aparmaq və məntiqi nəticəyə gəlmək üçün müqayisə bacarığına yiyələnmişdir. Çünki alimin öz sözləricə desək, «müqayisə ağılın kəsərini, şüurun itilyini artıran, idrak prosesinə düzgün istiqamət verən sönməz məşəldir. Bu sönməz məşəl öyrənilən materialın dərinlən dərk olunmasına və möhkəm yadda qalmasına və deməli, lazım gəldikdə yada salınmasına münasib psixoloji şərait yaradır» (Bax: «Ağılın sönməş məşəli», səh. 84). «Təlim zamanı müəllimin öz psixoloji vəziyyətini

tənzimləməsi» (səh. 220-240) ideyası ilə çıxış edən alim müəllimin fəaliyyətində aktyorluq və rejissorluq əlamətlərini müqayisəli şəkildə özünəməxsus maraqlı bir üslubla şərh edir. Müəllimin fəaliyyətini aktyorun fəaliyyətinə bənzədən əlamətləri, aktyor və müəllimin fəaliyyətindəki fərqli cəhətləri təqdim etməklə yanaşı, müəllimin fəaliyyətindəki rejissorluq əlamətlərini, rejissorluq və müəllimlik arasındakı fərqi izah edir. Gələcək müəllimlərə bir növ davranış qaydaları öyrədir. «Müəllim də aktyor qədər öz hərəkətlərinə: üzünün, əllərinin və bədəninin hərəkətlərinə hakim kəsilməlidir. O, hansı məqamda əli hərəkətə gətirəcəyinə, hansı məqamda oturacağına, necə görkəm alacağına nəzarət qoymağı bacarmalıdır» (səh. 227) kimi tövsiyələri müəllimlər üçün xüsusilə gənc müəllimlər üçün çox faydalıdır. Çünki bu tövsiyələr müəllimi öz üzərində məsuliyyətlə işləməyə çağırır. Bu çağırışın fonunda müəllimin emosionallığının razılıq, narazılıq, peşmançılıq, seçinmək, kədərlənmək, mülayimlik, şərtilik kimi təzahürünün və bu emosionallığı idarə etməyin üsullarının açıqlanması çox orijinal səslənir. Burada müəllim bir tərəfdən öz davranışına nəzarət etməyi, digər tərəfdən özünü müşahidəni (səh. 237), özünü ruhlandırmanı (səh. 238) öyrənir.

Dərsləyin bu yeniliyi onu digər dərsləklərdən fərqləndirən ən mühüm amillərdəndir.

Dərsləyin beşinci yeniliyi təlim-tərbiyə və təhsilin prinsiplərinin və məqsədlərində ümumiliyin olmasını elmi dəlillər və məntiqi ümumiləşdirmələrlə sübuta yetirməsidir.

Müəllif ilk dəfə olaraq təlim-tərbiyə və təhsilin məqsədlərindəki ümumiliyi; təlim və tərbiyənin üsullarında onların təşkili formalarında ümumiliyi və təlim, tərbiyə və təhsil üçün psixoloji inkişafın ümumi olmasını məntiqi ardıcılıqla aydınlaşdırır.

Professor N.M.Kazımov ziddiyyətlər anlayışına da dəqiq aydınlıq gətirmişdir. O, mövcud ziddiyyətlərlə yanaşı, bu günə qədər tədqiqatçıların nəzərindən qaçan ziddiyyətləri də üzə çıxararaq onları zahiri və daxili ziddiyyətlər kimi təqdim

etməklə onların bir növ sərhədlərini müəyyənləşdirir. Bu isə fikrimizcə, *dərslinin altıncı yeniliyidir*.

Dərsləkdə pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları və qanunları, qanunların parametrləri də səliqəyə salınmışdır. Müəllif hər hansı bir qanunauyğunluğu müəyyənləşdirir və həmin qanunauyğunluğun qanun komponentini də bir meyar kimi onun ardınca lakonik şəkildə ifadə edir.

Məsələn, «...milli pedaqogika belə bir qanunauyğunluq müəyyənləşdirmişdir: təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın tamlığını müəllimin bilməsi və fəaliyyət zamanı nəzərə alması şagirdlərdə tərbiyəlilik səviyyəsini, bilik və psixoloji inkişaf səviyyəsini artırır.

Bu qanunauyğunluğun qanun forması belədir: təlim, tərbiyə, təhsil və psixoloji inkişafın tamlığı qanunu» (səh. 57).

Pedaqoji prosesin ondan artıq qanunauyğunluğunun yenidən tənzimlənməsi, onların qanun formasının stimullaşdırılması *dərslinin yeddinci yeniliyi* hesab olunmalıdır. Bu yeniliyin diqqəti çəkən digər tərəflərindən biri də ondan ibarətdir ki, professor N.M.Kazımov ilk dəfə olaraq müəyyənləşdirmişdir ki, ənənvi dərsləklərdə təlim-tərbiyənin prinsiplərinin hansı əsasə söykənməsi məsələsi açıq qalmışdır. Bunu nəzərə alaraq o, sübuta yetirmişdir ki, təlim-tərbiyə prinsiplərinin əsasında pedaqoji prosesin qanunauyğunluqları dayanır.

Dərsləkdə təlim mərhələləri yeni tədris mövzularının əsasən qavranılması; biliklərin, bacarıq və vərdişlərin başa düşülməsi və möhkəmləndirilməsi; müvəffəqiyyətə nəzarət, onun qiymətləndirilməsi və hesaba alınması kimi sistemləşdirilir (səh. 161-171), sonra isə təlim üsulları belə bir ardıcılıqla qruplaşdırılır: yəni tədris mövzusunun əsasən qavranılmasına xidmət edən üsullar; biliklərin, bacarıq və vərdişlərin əsasən başa düşülməsinə xidmət edən üsullar; biliklərin, bacarıq və vərdişlərin əsasən möhkəmləndirilməsinə və tətbiqinə xidmət edən üsullar (səh. 171-188). Bu məntiqi ardıcılığı hər mütəxəssis güman edə bilər ki, təlimin mərhələləri təlimin üsullarını doğrurmuşdur. Deməli, təlim üsulları müəyyən bir əsasdan yaranmışdır. Başqa sözlə ifadə

etsək, dərslıkdə ilk dəfə olaraq isbat edilmişdir ki, təlimin üsulları təlimin mərhələlərindən törəmədir. Bu, *dərslıyın səkkizinci yeniliyidir*. Ənənəvi dərslıklərdə şəxsiyyət, irsiyyət, mühit, tərbiyə və inkişaf amillərilə məhdud şəkildə izah olunmuşdur. N.M.Kazımov isə ilk dəfə olaraq bu problemi qlobal şəkildə açmış şəxsiyyətin formalaşmasında pedaqoji prosesin və əməyin rolunu tutarlı dəlillərlə izah etməyə müyəssər olmuşdur. Maraqlı burasıdır ki, bu amillər barədə mövcud olan bütün nəzəriyyələri, o cümlədən irsiyyətə üstünlük verənləri; mühitə üstünlük verənləri; tərbiyəyə üstünlük verənləri; irsiyyətlə mühitin yanaşı təsirinə üstünlük verənləri; irsiyyət, mühit, tərbiyə və fəaliyyət amillərinin qarşılıqlı təsirinə üstünlük verənləri ayrı-ayrılıqda təhlil edərək dərslıkdən istifadə edənlərə təqdim etmişdir. Doğrudur. N.M.Kazımov ayrıca bir monoqrafiyasında bu barədə ətraflı söhbət açmışdır. Lakin problemin lakonik şəkildə dərslıyə gətirilməsi *doqquzuncu yenilik* kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu vaxta qədər yazılan «Pedaqogika» dərslıkləri əsasən iki və ya üç hissədən (tərbiyəşünaslıq, didaktika və məktəbşünaslıq) ibarət olmuşdur. N.M.Kazımov isə ilk dəfə olaraq «Məktəb pedaqogikası» kursunu beş hissədən ibarət olmaqla hazırlamışdır. Bu, *dərslıyın onuncu yeniliyidir*.

İndi isə «Məktəb pedaqogikası» dərslıyının həmin beş bölməsi haqqında ayrılıqda söhbət açmaq və onun digər müsbət məziyyətləri və yenilikləri barədə fikirlərimizi açıqlayaq.

Otuz iki fəsil, giriş, istifadə olunan ədəbiyyat və mündəricatdan ibarət olan «Məktəb pedaqogikası» adlı dərslıyın hər bir fəslı bir neçə cəhətdən mühüm aktuallıq kəsb edir. Birinci, əsərdə müəllifin bütün məsələlərə plüralist mövqedən yanaşması, son dərəcə demokrlik ruhda ümumiləşdirmələr aparması dərslıyın günün reallığı ilə, günün ən vacib tələblərilə səsleşməsinə səbəb olmuş və bu da ona tam yeni bir görkəm vermişdir.

İkincisi, digər dərslıklərdən fərqli olaraq «Məktəb pedaqogikası»nda ilk dəfə olaraq tərbiyə, təlim və təhsil məsələləri

dünya təcrübəsilə müasir pedaqoji təcrübənin müqayisə edilərək yeni pedaqoji təfəkkür baxımından təhlil edilməsidir.

Üçüncüsü isə təhsil, təlim və tərbiyə ilə bağlı pedaqoji fikir tariximizdən gətirilən iqtibasların, milli koloritimizə aid olan nümunələrin müasir pedaqoji təcrübə ilə müqayisəli şəkildə verilməsidir. Dərslinin birinci bölməsində pedaqogikanın nəzəri-metodoloji məsələlərinin işıqlandırılması; pedaqoji elmin sahələri, digər elmlərlə əlaqəsi, mənbələri və pedaqoji üsulları əhatəli şəkildə verilmiş; pedaqogikadakı başlıca kateqoriyalar sistemə salınmış; pedaqoji prosesdəki ziddiyyətlər, qanunlar, qanunauyğunluqlar elmi şəkildə şərh edilmiş; şəxsiyyətin formalaşması məsələsi həm qnoseoloji, həm də müqayisəli şərh üslubunda diqqətə çatdırılmışdır.

«Təhsil və təlim pedaqoji prosesin tərkib hissəsi kimi», «Didaktika» adlanan bölmədə didaktikanın mahiyyəti, məzmunu, qanunauyğunluqları, həyata keçirilməsi üsulları, tətbiqi prinsipləri barədə dərin bir tərzdə, xronoloji ardıcılıqda, davamlı pedaqoji məntiqə söykənən ümumiləşdirmələrlə izah edilmişdir. Bölmədə diqqəti cəlb edən ən ümdə cəhətlərdən biri də «milli pedaqogikada didaktika məsələləri» və «Azərbaycan təhsil sistemi və onun əsasında duran prinsiplər» haqqında verilmiş mövzulardır. Fikrimizcə, müəllif ilk dəfə olaraq Azərbaycan pedaqoji fikrini, onun didaktik görüşlərini, habelə Azərbaycan təhsilinin ən zəruri məsələlərinin dünya təhsil sisteminə inteqrasiya olunmasına təşəbbüs göstərmişdir. Halbuki müstəqil dövlətimizin maarif sahəsində olan direktiv və proqram sənədlərində Azərbaycan təhsilinin dünya təhsil sisteminə inteqrasiya edilməsilə əlaqədar müxtəlif xarakterli tövsiyələr, göstərişlər və sərəncamlar vardır. Fikrimizcə, N.Kazımovun bu təşəbbüsünü həm dövlətimizin hər bir pedaqoqun qarşısına qoyduğu vəzifə borcunun yerinə yetirilməsi kimi, həm də Azərbaycan təhsilinin dünya təhsilinə inteqrasiya edilməsi sahəsində sözdən işə keçilməsi kimi qiymətləndirmək olar.

Üçüncü bölmədə tərbiyənin bütün nəzəri və praktik məsələləri, o cümlədən qanunları, qanunauyğunluqları, ziddiyyətləri, metodları, prinsipləri, tətbiqi yolları, başlıca mənbələri,

mərhələləri öz əksini tapmışdır. Bu bölmədə bütün mövzularda irəli sürülən yeni fikirlər pedaqoji elmin inkişafı üçün əsas hərəkətverici qüvvə kimi özünü göstərir. Burada tərbiyənin prinsipləri yeni təfəkkür süzgəcindən keçirilir, onun təsnifatı zamanı bu günə kimi özünü göstərən stereotiplər islah olunur, təkrarlar aradan qaldırılır və nəhayət, ilk dəfə olaraq prinsiplər öz obyektiv tərifini «qazanır».

Tərbiyənin mərhələlərindən danışan müəllif haqlı olaraq onun milli və ümumbəşəri dəyərlərə söykənməsini (məsələn, xalqın soykökündən gələn halallıqdan qidalanması nümunə kimi verilir) iddia edir. Müəllifin konsepsual ideyasına görə tərbiyənin bütün mərhələlərində milli dəyərlərin aşılınması ideyası milli pedaqogikanın başlıca vəzifələrindən hesab olunur. Bizcə, bu yanaşma hər şeydən öncə Azərbaycan tərbiyəşünaslığının çox qədim tarixə malik olmasına dəlalət edən şərtlərdəndir. Doğrudan da, qədim Şumer qaynaqlarına söykənən, «Bilqamıs» dastanından mayalanan, «Avesta» və «Dədə Qorqud»dakı tərbiyə məsələlərinin kökü eramızdan əvvəl ikinci, üçüncü minilliklərə gedib çıxır. Yaxud Əbdülhəsən Bəhmənyarın, Qətran Təbrizinin, Nizami Gəncəvinin, Səfiyyəddin Urməvinin, Nəsirəddin Tusinin əsərlərindəki zəngin tərbiyə komponentlərinin milli ənənəvi səciyyəsi deməyə əsas verir ki, professor N.Kazımovun irəli sürdüyü fikirlərin hamısının elmi əsası vardır və onlar təqdirəlayiqdir.

Dördüncü bölmədə müəllif tərbiyənin ayrı-ayrı sahələrini, mən deyərdim ki, yenidən tədqiq edərək sistemə salmışdır. Bu bölmə dünyagörüşün formalaşması məsələlərindən başlayır. Digər müəlliflərdən fərqli olaraq N.Kazımov dünyagörüşü, anlayışını aydınlaşdırır, ona tərif verir, sonra onun formaları, yaranması və inkişafı barədə məlumat verir. Burada dialektik materialist dünyagörüşü, idealist dünyagörüşü, dini dünyagörüşü, hürufizm dünyagörüşü təhlil olunur, dünyagörüşün elmi-tarixi inkişaf mərhələlərinin şərhə verilir və nəhayət, dünyagörüşün formalaşmasında pedaqoji prosesin aparıcı rolu aydınlaşdırılır və elmi dünyagörüşünün mahiyyəti açılır.

N.Kazımov dərsliyə ilk dəfə olaraq «ağıl tərbiyəsi» ifadəsi gətirmişdir. Bu yenilik də milli-mənəvi dəyərlərə və elmi faktlara söykənir.

El arasında «Ağlı başında olan adam», «Ağlı başından çıxıb», «Ağlına başına qoy», «Onun başına ağıl qoyun» kimi ifadələr işlənir. Bu o deməkdir ki, insana hansı tərbiyəvi forma ilə təsir göstərirsənsə, bu təsir onun ağılında da öz əksini tapır. «Ağıllı otur», «Ağıllı dur», «Ağıllı ye», «Ağıllı işlə», «Ağıllı hərəkət et», «Ağıllı danış» ifadələrinə görə isə uşağın bütün hərəkətlərini düzgün tənzimləmək üçün onun ağılını tərbiyə etmək lazımdır. Ona görə də ağıl tərbiyəsinin elmi pedaqogikaya gətirilməsi məqsədamüvafiq sayılmalıdır.

Müəllif ilk dəfə olaraq ağıl tərbiyəsinin mahiyyətini aydınlaşdırmış, ağıla tərif vermiş, ağıl tərbiyəsinin məzmununu, məqsədini, vəzifələrini şərh etmiş və tətbiqi yollarını göstərmişdir. Burada «Ağıllı hesab edilən şəxslərlə görüşlər», «İşə başlamazdan əvvəl nəticələrini görə bilmək haqqında» kimi tövsiyələr (ağıl tərbiyəsinin yolları) ağıl tərbiyəsinin formalaşdırılması üçün çox münasib yollardır. Məsələnin belə qoyuluşu, güman ki, ağıl tərbiyəsi ilə məşğul olacaq gələcək mütəxəssislərə istiqamət vermək üçün çox faydalıdır. Bu bölmədə tərbiyənin başlıca sahələri hesab olunan ideya-siyasi tərbiyə, əxlaq tərbiyəsi, əmək tərbiyəsi, fiziki tərbiyə, estetik tərbiyə, ekoloji tərbiyə, hüquq tərbiyəsi öz elmi təhlil və pedaqoji təsnifatına görə diqqəti cəlb edir.

**(Fərahim Sadıqov, pedaqoji elmlər doktoru, professor
«Pedaqogika» Bakı Biznes Universitetinin nəşriyyatı, 2006)**

105. GÖRKƏMLİ ALİM-PEDAQOQ

Müdrüklərimiz buyurmuşlar ki, insanların ən xeyirlisi, ona faydalı olanlardır. Bütün bəşəri xoşbəxtlikləri hiss etmək bizi yaşadan, sevdalara yetirən torpağa kökə bağlıdırsa, onlar heç vaxt unudulmur, yaddaşlarda əbədiyaşarlıq nümunəsinə çevrilirlər.

Fədakar bir ömrün yaxşılıq ümidlərini, saflıq mücəssəməsini öz həyatının mənası bilən, cəmiyyət üçün xeyirxahlığı ilə seçilən, millət və Vətən yolunda şam kimi əriyən insanlara nəzər saldıqca, onların böyüklüyünü, ülvüliyini daha çox hiss edirsən. Ömür karvanın yolunu daima, yüksək əqidə və məslək inamında axtaran, boynumuzda böyük haqq sayı olan, adı hörmət və ehtiramla çəkilən belə insanlardan söz açmaq, onların yaradıcı ömrünə çırağ tutmaq, əlbəttə nəcib və şərəfli bir işdir. Belə fəaliyyət ağuşunda ucalıq tapmış insanlardan biri də Azərbaycan Dillər Universitetinin pedaqogika kafedrasının müdiri, pedaqoji elmlər doktoru professor Nurəddin Mustafa oğlu Kazımovdur. O, 1926-cı ildə Gəncədə anadan olmuşdur. Bu il pedaqoji ictimaiyyət onun 80 illik yubileyini ümumrespublika miqyasında, təntənəli surətdə qeyd edəcəkdir. Əməkdar elm xadimi Nurəddin Kazımov haqqında bu ifadəni bəri başdan ona görə cəsarətlə və tam yəqinliklə deyirəm ki, o bu təntənənin ehtişamma həm hüquqi, həm də mənəvi cəhətdən layiqdir. Açıq demək lazımdır ki, Azərbaycan pedaqogikasını onsuz təsəvvür etmək çətindir. Pedaqoji elm, təhsil işimizin son yarıməsrlük tarixini vərəqləyənlər bu həqiqətlərin nə qədər real və isbatlı olduğunu təsdiq edə bilərlər.

O, uzun illər Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunun direktor müavini, direktoru, sonralar isə indiki Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetin elmi-tədqiqat işlərinin təşkilinə, yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadr hazırlığına rəhbərlik etmiş, öz sanballı elmi araşdırmaları ilə pedaqoji elmin fundamental bazasını qoymuşdur. Zəngin axtarıcılıq, məhsuldar fəaliyyət onun elmi inkişafına həmişə güclü təkan vermiş, həyatı boyu ilk gündən ta bu günədək inamla, böyük yaradıcılıq əzmi ilə işləməyə sövq etmişdir.

Xüsusən, təlim və tərbiyə nəzəriyyəsinə zənginləşdirən tədqiqatları, pedaqoji prosesin müxtəlif aktual problemlərinə həsr edilmiş əsərləri pedaqoji elmin səmərəsini artırmış, təhsilin məzmununu təkmilləşdirmək, inkişaf etdirməsi sahəsində ona böyük nüfuz və şöhrət gətirmişdir.

Səmərəli pedaqoji fəaliyyət, nəcib müəllim keyfiyyətləri, hər bir məşğələyə mükəmməl hazırlaşma, təlim-tərbiyə işinin intensivləşdirilməsi, qabaqcıl təcrübə prosesinin ümumiləşdirilməsi və ən nəhayət, yaxşı insan konsepsiyasının yaradılması ideyaları onun yaradıcı ömrünün uğurlu bəhələri olmuşdur. Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasını qorumağa və möhkəmləndirməyə qadir olan vətənpərvər, mətin və ləyaqətli vətəndaşlar tərbiyə etmək və formalaşdırmaq onun ideya və məslək yoludur. Dövrü mətbuatda olan müntəzəm çıxışları bu əməli işin bariz nümunəsidir. O, böyüyən nəsli birmənalı olaraq yeni, azad, demokratik düşüncəli, öz yurduna, dilinə, adət və ənənələrinə sadıq görmək istəyir. Yetişən Vətən övladlarını daima işgüzar, öz sərvətinin sahibi ola bilən, qoruyan, inkişaf etdirən, yüksək peşə-sənətkarlıq qabiliyyətli; ən vacibi isə, öz mənsub olduğu xalqın milli mənəvi dəyərlərini mənimsəməyi bacaran yaxşı insan kimi formalaşdırmaq, onun nəcib və şərəfli arzularından xəbər verir. Novator pedaqoji ideyaların, orijinal metodik fikirlərin, dərin elmi-tədqiqat təcrübələrinin qiymətli məhsulu olan və bu gün milli pedaqogikamızın elmi istiqamətlərini təkmilləşdirən sanballı əsərləri çoxdan pedaqoji ictimaiyyətin stolüstü kitablarına çevrilmişdir. Onun pedaqoji yaradıcılığının elmi məziyyətləri həmişə aktual və orijinallığı ilə fərqlənir. Operativlik, çevik iş şurəti, novator deyim tərzini məhsuldar fəaliyyətinin əsas əlamətləridir. O, pedaqogikanı daima yeniləşən və müasir tendensiyalara uyğun görmək istəmişdir. Hər hansı pedaqoji problem barədə mücərrəd fikrə, aydın olmayan mövqeyə ciddi, tələbkar opponenti münasibəti göstərmiş, fakt və hadisələrə ağıl və idrakın gücündən, istifadə edərək, real, inandırıcı qiymət verməyi alim-vətəndaş obyektivliyi ilə təsdiq etmişdir. N.M.Kazımovun milli pedaqogikadakı uğurları xüsusilə əlamətdardır. O, pedaqogikanın mövzusunə, məqsədinə, vəzifələrinə, tədqiqat sahələrinə, təlim-tərbiyə və təhsil kateqoriyalarının mahiyyətinə, onların qarşılıqlı əlaqəsinə, pedaqoji prosesin ziddiyyətlərinə, qanunauyğunluqlarına, qanunlarına, prin-

siplərinə, üsullarına, şəxsiyyətin formalaşmasına, tərbiyə komponentlərinə (ağıl, tərbiyə), tərbiyənin mərhələliyinə və digər məsələlərə dair konseptual yeniliklər meydana gətirmişdir. Dürüst elmi təsəvvür gətirmiş bu ideyalarını uğurlu işinin nəticəsi olan xeyli sayda dərslik və dərs vəsaitlərində təsbit etmişdir.

Yaradıcı fəaliyyətinin parlaq təzahürləri olan «Məktəbdə müqayisə üzərində işin nəzəriyyəsi və təcrübəsi», «Nurlu yol», «Tərbiyənin elmi-pedaqoji əsasları», «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası», «Milli pedaqogika yollarında», «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə», «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedaqoji lüğət» (müştərək), «Pedaqogika kafedrası üzrə təhsil proqramı (kurrikulum)» (müştərək) və bir çox digər əsərlərini respublika və dünya ictimaiyyətinə təqdim etmişdir. Onun orta ümumtəhsil məktəbrinin III, IV sinifləri üçün «Ana dili» (1970-2003) və «Oxu» (1970-2005) dərslikləri və 450-dən artıq müxtəlif səpkili əsərləri təlim-tərbiyə nəzəriyyəsi və təcrübəsini xeyli zənginləşdirmişdir. Bu kimi faktları sadalamaqda məqsədimiz odur ki, onun yaratmış olduğu pedaqogikada milli və ümumbəşəri dəyərlərə aid istənilən qədər material vardır və bunlardan səmərəli istifadə etmək vacibdir.

Professor N.Kazımovun möhkəm, intizamlı, təşəbbüskar, iradi keyfiyyətləri onu həmişə yazıb yaratmağa, ən çətin işlərdə uğur qazanmağa imkan vermişdir. İşgüzarlıq qabiliyyəti, ictimai fəallıq, yüksək təşkilatçılıq manerası, onu pedaqoji ictimaiyyətin nəzərində nüfuzlu alim, məhsuldar qələm sahibi kimi tanıtmışdır. O, elmi-pedaqoji fəaliyyətini bir qabaqcıl təhsil təşkilatçısı kimi də ləyaqətlə doğruldu. Neçə illərdir ki, (1976) Respublika Pedaqoji cəmiyyətinə başçılıq edir. Yenicə yaranmış «Milli pedaqogika» məktəbinin elmi məsləhətçisidir. Müstəqil həyata vəsiqə alan gənclərlə daim təmas qurmaq, onlara peşə və sənət yollarında müdrik, ağıllı mənəvi keyfiyyətlər tələq edib yüksək səviyyəli elmi məsləhətlər vermək onun həyat idealıdır. Xüsusən, tələbə mənəviyyətinə halallıq, pak və saf əməl nuru çiləmək bu nurani şəxsiyyətin müqəddəs məramıdır. Auditoriyada,

məşğələ prosesində nə qədər ciddi, tələbkar və monolit əzmkarlıq nümayiş etdirsə də, dərşdənkənar məqamlarda, asudə vaxt gedişində tələbə müəllim ünsiyyətini, həmişə yüksək insani keyfiyyətlər zəminində qoruyub saxlayır, onlara bilik və əqidə yolunda yenilməz qabiliyyət və bacarıq aşlayır. Bu gün də əmək və istehsalat intizamında özünəxas məşğulluq səviyyəsi ilə çoxlarına örnək olan, professor Nurəddin Kazımovun bitib-tükənməyən həyat eşqi, yaradıcılıq fütühatı geniş və çoxşaxəlidir. Xalqımız ağır, müsibətli günlərini heç vaxt unutmayan, onun paralanmış torpağındakı fitnə-fəsadi, mənfur erməni diasporasına qarşı yüksək vətəndaş alim mövqeyindən olan ciddi münasibəti öz sosial-siyasi mündəricəsinə görə həmişə xalq tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Bu münasibətlə keçmiş İttifaqın «başbilənlərini» dəfələrlə lərzəyə gətirən haqq işi doğma Qarabağın uğrunda, azadlığı yolunda axıdılan qanların, baskarlarına tuşladığı «açıq məktub»ları həqiqət tələbinin nəzərə alınmasında mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Nurəddin müəllimin tez-tez işlətdiyi belə bir kəlam var: «İnsan həyatda öz yerini düzgün tənzimləməyi bacarmalıdır, dünəninə, bu gününə və sabahına kişi kimi cavab verməyi bacarmalı, haqqı nahaqqa qurban verməməlidir. Adam xudbin və paxil olmamalıdır...» Həqiqətən belədir. İnsan sağlam həyatını, öz ehtişamını heç vaxt seyirçilik, passiv müşahidə, biganəlik üzərində qura bilməz, o daima münəvvərləşməli, istedad və qabiliyyətini halal əməyi, saf niyyətə tuş etməlidir. Bu gün sağlam bir ailənin təşnəsini öz çiyinlərində ağısaqqal nüfuzu ilə saxlayan Nurəddin Kazımov artıq yaşının ixtiyar çağındadır. Onun 80 illik ömür yolu tamamlanmaq üzrədir. Lakin, xalqına, Vətəninə xidmət amalı yenə də onu yazıb-yaratmaq məsuliyyətindən geri qoymur. Hər dəfə həssas və nikbin baxışlarından süzülən yaşamaq və yaratmaq ecazı onu bir az da həmkarlarına doğma və munis edir.

**(Vidadi Bəşirov, «Pedaqoji aləm» jurnalı,
Bakı, 2006, №1, səh. 45-46)**

106. PEDAQOJİ ELMİN AĞSAQQALI

Böyük türk mücahidlərindən biri deyir ki, insanın nə qədər ömür sürməsi deyil, şərəfli ömür sürməsi önəmlidir. Şərəfli ömür isə hər kəsə nəsib olmur. O adamlar xoşbəxt-dirlər ki, onlar buna nail olublar. Xalq içində böyük hörməti var, cəmiyyətin içərisində vüqarla gəzməyə haqqı var, məsləkdaşları arasında başı ucadır, sözünün sahibidir, dili ilə əməli birdir.

Belə xoşbəxt insanlardan biri, yüksək ləyaqət və şərəf sahibi milli pedaqogikanın yaradıcısı, görkəmli alim-pedaqoq, Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovdur.

Nurəddin müəllim olduqca sədaqətli bir şəxsiyyətdir. Onun üçün dostluq ilahi bir nemətdir. Onun gözəl bir kəlamı var: «Mənim var-dövlətim mənim dostlarımdır». Ona görə də onu dostlu, var-dövlətli edənlər qat-qat çoxdur və bu dostların hamısı ideya, məslək dostlarıdır. Çünki, Nurəddin müəllim mənəviyyatca ona yaxın olmayan adamlarla, cahillərlə dostluq edə bilmir, onun mərifət dünyası, əxlaqi kamilliyi buna imkan vermir.

Nurəddin müəllim geniş dünyagörüşünə malik mərifət və elm sahibləri ilə durub-oturmağı sevir. O, elmi məclislərin vurgunudur. Çünki belə məclislərdə elmdən, insanlıqdan, paklıqdan danışılır. Belə məclislərdə nizam var, şəxsiyyətə diqqət var, ağısaqqala, alimə hörmət var.

Professor Nurəddin Kazımov olduqca prinsipial və cəsarətli alimdir. Hər bir məclisdə öz sözünü deyə bilən, yüksək rütbəli vəzifə sahiblərinin nöqsanlarını çəkinmədən onların nəzərinə çatdıran, pedaqogika elminin keşiyində sayıq dayanan bir ziyalıdır.

Hamiya gün kimi aydımdır ki, Sovet İttifaqı dövründə şovinist rus pedaqoqları didaktika sahəsində tədqiqatlar aparıb yüksək elmi dərəcə almağa digər xalqların nümayəndələri üçün böyük Çin səddi yaratmışdılar. Nurəddin Kazımov bu səddi yardı və didaktika sahəsində Azərbaycanca-

nın ilk pedaqoji elmlər doktoru oldu, görkəmli rus nəzəriyyəçi alimləri arasında böyük nüfuz sahibinə çevrildi.

Son illərdə apardığı tədqiqatları ilə Nurəddin Kazımov təkcə Azərbaycanda deyil, Müstəqil Dövlətlər Birliyində ən qüdrətli nəzəriyyəçi alim olduğunu sübut etdi. Bu baxımdan, Nurəddin Kazımovun Milli pedaqogika sahəsində yaratdığı tədqiqat əsərləri Azərbaycan pedaqoji fikrinin nadir inciləridir.

Professor Nurəddin Kazımov yaşının bu ixtiyar çağında da gənclik həvəsi ilə, tükənməyən enerji ilə yaradıcılıqla məşğul olur, elmi pedaqogikanın, demək olar ki, bütün sahələrində tədqiqatlar aparır, nəzəri cəhətdən əsaslandırılmış və praktik həyatdan doğan, milli zəminə söykənən, bəşəri ideyalardan qaynaqlanan orijinal fikir və müddəalarla dolu əsərlər ərsəyə gətirir. Nurəddin Kazımovun ən kiçik qəzet məqaləsi belə təhsil işçiləri üçün hadisəyə çevrilir. Çünki onun hər bir yazısında yeni fikir, yeni ideya, dərin ümumiləşmə, anlayışların tam təhlili, hər bir deyilmiş fikrə ədalətli və düzgün münasibət, bir sözlə, əsl alim yanaşması mövcuddur.

Nurəddin Kazımovun qələmi kiməsə yaramaq üçün deyil, yalnız pedaqogika elminin inkişafına xidmət etdiyi üçün itidir, kəsərlidir.

Nurəddin Kazımovun pedaqoji elmə olan sevgisi ilahi bir sevgidir. Ozon təbəqəsi Yer kürəsini ultrabənövşəyi şüalardan qoruduğu kimi, Nurəddin Kazımov da pedaqoji elmi yad ünsürlərdən qoruyur. Cəbhə hakimiyyəti dövründə bir sıra üzdənirəq maarif işçilərinin Azərbaycan təhsilinin başına gətirdikləri hoqqabazlığa qarşı o, üsyan səsini ucaltdı, onların səhv yol tutduqlarını cəsarətlə üzlərinə dedi, mətbuatda çıxış etdi. İstər prezident aparatında, istərsə də Təhsil Nazirliyində təşkil edilmiş iclaslarda mən bunun dəfələrlə şahidi olmuşam. Nurəddin müəllim yüksək məntiqi təfəkkürə malik bir alimdir. O, fakt və hadisələri düzgün təhlil etmək, səbəb və nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirmək, hər bir məfhumun hədd-dairəsini dəqiqləşdirmək, mənə çalarları arasmdakı oxşar və fərqli cəhətləri aşkar etmək,

pedaqoji qanun və qanunauyğunluqları formalaşdırmaq üçün həmişə məntiqə istinad etmişdir.

Nurəddin müəllim öz aspirant və dissertantlarına qayğı göstərməklə yanaşı, həmişə çox tələbkar olmuş, onların nəzəri hazırlığına, müstəqil tədqiqat aparmalarına xüsusi diqqət yetirmiş, səhvlərinə göz yummamış və heç bir güzəştə getməmişdir. Digər tərəfdən Nurəddin Kazımov öz yetirmələri üçün elmi, əxlaqi və mənəvi paklıq cəhətindən həmişə nümunə olmuş, ideala çevrilmişdir.

Nurəddin müəllim həmişə mənim xeyirxahım, yolgöstərənim, məsləhət verənim olub. Mənim inkişafımda onun çox böyük zəhməti vardır və mənim kimi çoxlarınm boyunda haqqı vardır. Mən böyük fəxarət duyurəm ki, mənim elmi rəhbərim professor Nurəddin Kazımov olmuşdur. Çünki o bir alim kimi əlçatmaz zirvə, qayğıkeş ruhani ata, əsl ziyalı kimi yüksək şərəf sahibidir. Belə şəxsiyyətlər tək-tək adamlar deyil, bütövlükdə öz xalqına şərəf gətirən girami insanlardır.

Professor Nurəddin Kazımov indi ömrünün ixtiyar dövrünü yaşayır. Lakin yaradıcılıq baxımından onda gənclik enerjisi vardır. Göz dəyməsin, maşallah, çox gümrahdır, fiziki cəhətdən sağlamdır. Oğlu Ayaz həmişə atasının bu gümrahlığına anasının səbəb olduğunu deyir. Mən isə Nurəddin müəllimin bu gümrahlığında xanımı ilə yanaşı onun ərsəyə gətirdiyi, gözəl tərbiyə və təhsil verdiyi, fəxr edilməyə layiq övladlarının da böyük rolu olduğunu, Nurəddin müəllimin təbirincə desəm, «güman edirəm».

Nurəddin müəllim ədalətin, düzlüyün tərəfdarıdır. O, nəcib işlərə, nəcib məqsədlərə xidmət edir. Pis əməllərdən uzaq, pak bir şəxsiyyətdir, respublikamızın sayılan, seçilən ziyalisidir. Azərbaycan təhsilinin fəal qurucusudur. Mən bu yolda ona böyük uğurlar arzu edirəm.

80 yaşınız mübarək, əziz müəllimim, xeyirxahım və idealım.

(Mircəfər Həsənov, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli».

Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 128)

107. ƏDALƏT, AĞIL, GÜC, BİLİK, FƏZİLƏT VƏ MƏNTİQ SAHİBİ

Ən qiymətli mal ağıldır, ən sadıq dost gözəl xasiyyətdir, ən qiymətli miras ədəbdir, ən xeyirli yol ədalətdir, ən böyük şərəf elmdir.

Həzrəti İmam Əli İbn Talib (ə). Həzrəti Məhəmməddən bir dəfə soruşurlar:

-İnsanların xeyirlisi kimdir?

O, bu sualın cavabında belə buyurur:

-Ömrü uzun, əməli gözəl olanıdır. Bəs insanların ən pisi kimdir?

-Ömrü uzun, əməli bəd olanıdır.

Əzizimiz Nurəddin müəllim əməli gözəl, rəftarı düz, nəfsi təmiz insandır. Mən bu fəzilət sahibinin ədalətliyinin canlı şahidiyəm. 1975-ci ilin dekabr ayı idi. Aspiranturaya qəbul imtahanları çox gərgin şəkildə qurtardı. Kimlərsə kənar qaldı. Nurəddin müəllim son sözünü dedi: Hər kəsə layiq olduğu haqqı vermək lazımdır. Əlbəttə, çox bal topladığım üçün aspiranturaya mən qəbul olundum.

Tbilisi Pedaqoji Universitetində çox çətin bir mövzuda namizədlik dissertasiyası müdafiə edirdim. Nurəddin müəllim burada da kömək əlini mənə uzatdı.

Nəhayət, 2003-cü ildə mənim doktorluq işimə AAK-da baxılan zaman o, ekspert kimi çox qiymətli məsləhətlər verdi.

Dünyadakı bütün insanlar, fərdlər və şəxsiyyətlər birbirindən öz fərdi xüsusiyyətlərinə görə fərqlənirlər. Mənim fikrimcə, Nürəddin müəllimi fərqləndirən bir çox cəhətlər var ki, həmin cəhətlərdən yan keçmək olmaz.

Birincisi, o, ailə başçısı kimi zəmaməmizin nümunəvi valideynlərindəndir. O, çoxuşaqh ailənin qayğıkeş başçısıdır. Evdə sözü miraj kimi keçir. Ailəni yazılmamış ədalətli qanunlarla idarə edir; ikincisi, pedaqoq alimlərimizin lideri, novatoru və lokomotivi» üçüncüsü, o, müəllim kimi «didaktikanın» atasıdır; dördünə» dost kimi sədaqətli və dözümlüdür; beşincisi, nümunəvi vətəndaşdır. Nurəddin Kazımov həm xalqın, həm də dövlətin adamıdır.

Mənim fikrimcə, Aristotel dünyadakı bütün müəllimlərin birincisidirsə, Nurəddin rəuəllim Kazımov da Azərbaycanın birin-ci müəllimidir. Ona görə ki, didaktikanın əsası Azərbaycanı mehz Nurəddin müəllim qoyub.

Nurəddin müəllimi Ulu Tanrı fəzilətlər çələngindən yaratmışdır. Nurəddin müəllimdə hikmət, şücaət, iffət, ədalət, zəka, dərk sürəti, zehni aydınlıq, ağıl gözəlliyi, möhkəm hafizə, hazırcavablıq, nəfsin ağayanalığı, mərdlik, mətanət, helm, dözümlülük, təvazökarlıq, həya, səmimiyyət, səbr, qənaətçilik və səxavət var. Ortaboylu, enlikürək, sərt və mənalı baxışlı Nurəddin müəllim həmişə zövqlə geyinir, səliqə-səhmanı ilə hamıdan fərqlənir. O, həm də gözəl natiqdir. Dinləyiciləri sanki ovsunlayır, onları inandırır. Onun nitqində Levitanın ahəngi, Demosfenin məntiqi var.

Sanki Nəsirəddin Tusi XII əsrdən boylanıb Nurəddin müəllimə deyir: «Xoşbəxt o adamdır ki, onların xasiyyətində fəzilətlər – yaxşı əməllər vərmiş halına keçir».

Sizə ömrünüzün ən müdrik çağında yeni uğurlar, yeni yüksəlişlər arzulayıram.

Əziz Nurəddin müəllim!

80 illiyin mübarək olsun!

Bu sözlər yaxın dostun, əqidə adamının ürəyindən gələn ülvi arzulardır. Ömrün zirvəsinə doğru inamla addımlayan, halallıqdan güc alaraq elmdə və həyatda tarazlıq nümunəsinə çevrilmiş bir alimə, ağsaqqala, fədakar insana qədərbilən xalqın ürək sözləridir.

(Mübariz Əmirov, «İki əsrin sönməz pədaqoji məşəli» Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 172)

108. MİLLİ PEDAQOGİKANIN YARADICISI

Bəşər tarixində həmişə elmdə açılmayan düyünlər sadə təcrübə və müşahidələr əsasında öz həllini tapmışdır. Nyuton cazibə qüvvəsinin, Arximed cisimlərin çəkisinin itməməsi qanununun səbəblərini göstərdiyimiz şəraitdə kəşf etmişdir.

Pedaqoji prosesin mahiyyəti, kateqoriyaların komponentləri arasında qarşılıqlı əlaqələrindəki qanunauyğunluqların və qanunların formalaşdırılması və bir çox digər mühüm məsələlərə yeniliklər gətirərək – milli-mənəvi dəyərlər baxımından məzmun verməsində gərgin fəaliyyəti ilə seçilən professor Nurəddin müəllimin kəşfləri çox çətinliklə olsa da sağ ikən tarixdə əbədiləşdi. Qeyd etdiyimiz kəşflərin canlı şahidi olmaqla, baş verən elmi diskussiyaların cəsarətli iştirakçısı olmaqla, hər cür şübhələrin aradan qaldırılmasında Nurəddin müəllimin uğurla nail olması, pedaqogika elminə gətirdiyi yeniliklərlə əbədi pasport vermiş oldu. Onun «Ali məktəb pedaqogikası», «Məktəb pedaqogikası» adlı dərslikləri azərbaycanlı müəllimin dünya pedaqogikasına gətirdiyi sanballı töhfələri kimi qiymətləndirilməlidir.

Nurəddin müəllimin elmi-pedaqoji və digər xidmətləri barədə cild-cild kitablar yazmaq, tədqiqatlar aparmaq mümkündür, Azərbaycan xalqının görkəmli pedaqoq aliminin anadan olmasının 80 illik yubileyi təntənəsinə sevincimizi bildirmək məqsədilə fikirlərimizi ümumiləşdirmək istəyirik. Professor Nurəddin müəllimin ömür yolu son dərəcə dərəli-təpəli, enişli-yoxuşlu, soyuqlu-küləkli, şaxtalı-boranlı olmuşdur.

Onun hər cəhətdən polad kimi əyilməz olmasının əsas səbəbini məhz qeyd etdiyimiz çətinliklərdən keçməsinə görürük. Tarixi romanlardan məlumdur ki, əsərin qəhrəmanı oradakı obrazlarla qarşılaşdığı çətinlikləri dəf etməsi ilə fərqlənir. Zəhməti, halallığı öz fəaliyyətinin əsas prinsipləri kimi qəbul edən professor Nurəddin müəllim elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması işində saflığın təmin olunması uğrunda həmişə mübarizə aparmışdır. Bu gün pedaqogika elminin inkişafında adı olan alimlərin demək olar ki, hamısının yetişməsinə professor Nurəddin müəllimin əməyi görünür. Bircə bu göstəriciyə görə ölkənin hər cür ali təltiflərinə, fəxri adlara layiq olmağa onun mənəvi haqqı vardır.

Ciddiliyi qədər sadə olan bu nəcib insanın elmi məsələlərin təhlilinə məsuliyyətlə yanaşması həmişə rəsmi səciyyə daşıyır. Elmdə xətaların baş verməsinə güzəştə getməməsi

ilk baxışda sevilən olmasa da, sonradan böyük xeyirxahlıq kimi qiymətləndirilir.

Professor Nurəddin müəllim milli pedaqogika yaratmaqla, arxasınca milli pedaqogika məktəbinin yaranması ilə pedaqoji elmin inkişafı yollarına gur işıq saçmışdır.

İnanıram ki, xalqın maariflənməsində, pedaqoji kadrların hazırlanmasında professor Nurəddin Kazımovun sərf etdiyi əməyi layiqincə qiymətləndiriləcəkdir. Zəngin təcrübəsi, dərin biliyi, sonsuz zəhmət əşqi ilə fəaliyyət göstərən yubilyarı təbrik edirik. Ona cansağlığı arzulayırıq.

**(Şahrza Ağayev, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli»
Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 187)**

109. MİLLƏTİMİZİN QEYRƏT RƏMZİ

Keyli müddət idi ki, onun haqqında düşündüklərimi qələmə almaq, elə bir yazı hazırlamaq istəyirdim ki, yazının vasitəsilə mən onu sevdiyim qədər başqalarına da sevdire bilim. Ona görə də daim bu barədə düşünür, nədən başlayıb nədən qurtaracağımı götür-qoy edirdim. Lakin sözün qiymətdən düşdüyü bir dövrdə söyləyəcəyim fikirlərin səmimi qəbul edilməyəcəyindən çəkinir, necə deyərlər, səmimiyyətə gedən yolun açarını axtarıb tapmaq istəyirdim. Uzun düşüncələrdən sonra professor Nurəddin Kazımovu qısaca xarakterizə edə biləcək bir ifadənin – «köhnə kişi» ifadəsinin üzərində dayandım.

Cəsarətlə deyə bilərəm ki, əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov bu gün Azərbaycanda az-az rast gəldiyimiz öz müasir tərzilə hamıya, xüsusən gənclərə nümunə olmağa layiq hesab edilən köhnə kişilərdəndir. Sözün məsuliyyətini dərk edənlər yaxşı bilirlər ki, hər adama köhnə kişi demirlər. Köhnə kişi odur ki, dədə-babalanmıza məxsus olan mənəvi keyfiyyətləri öz əməllərində yaşada bilsin, onu qoruyub saxlaya bilsin, və bugünkü mənəvi ruhla yoğurub gələcək nəsillərə çatdıra bilsin.

Professor Nurəddin Kazımov köhnə kişilərə məxsus elə bir omür yaşayıb ki, onu görəndə, istər-istəməz, adamın gözləri önündə Firudin bəy Köçərli, Həsən bəy Zərdabi, Abdulla Şaiq, Əhməd Seyidov, Mehdi Mehdizadə, Şıxəli Qurbanov kimi ziyalılarımızın surəti canlanır.

İnamla demək olar ki, millətimizin qeyrət rəmzi Cavad xan yurdunda - qədim Gəncədə dünyaya göz açan Nurəddin müəllim vətənpərvər alim, qeyrətli ziyalı, necə deyərlər, təpədən dırnağadək milliliyin və təmizliyin etalonu, əsl kişilik nümunəsidir.

Fikrimcə, hər bir ailədə milliliyə gedən yol, ilk növbədə, övlada ad seçimindən başlayır. Nurəddin müəllimin öz övladlarına Araz və Ayaz adlarını seçməsi milli ruhla bağlılığın təzahürüdür. Hələ sovet illərində bacardığı qədər öz millətində xidmət edən, ana dilini gənc nəslə sevdirməyə çalışan, milli ruhlu və vətənpərvər bir nəsil yetişdirməyə səy göstərən Nurəddin müəllimin müstəqillik illərində daha fəal, daha məhsuldar və operativ işləməsi heç də təsadüfi deyil. O, sovet illərində demək istədiklərini, ancaq deyə bilmədiklərini yenidənqurma və müstəqillik illərində car çəkməklə sübut etdi ki, bu istək, bu arzu onun içindən gəlir, karyera xatirinə edilmir. Nurəddin müəllim bu yolda qərəzli tənqidlərə məruz qalsa da, tutduğu vəzifələrdən uzaqlaşdırılsa da, bir an da olsun belə öz əqidəsindən dönmədi. O, «Milli pedaqogika» ideyasını ortaya atanda da, bu adda dərslik yazanda da haqsız tənqidlərlə üzləşdi. Bəziləri «Heç pedaqogikanın da millisi olar?» - deyər etiraz edəndə, bu mübariz pedaqoq onları tutarlı faktlarla susdurmağı bacardı. Biz də o fikirdəyik ki, riyaziyyatın, cəbrin, həndəsənin millisi olmasa da, pedaqogikanın millisi var və olmalıdır da! Ona görə ki, zaman-zaman azərbaycanlı ailəsində təlim-tərbiyə milli əsaslara, yalnız millətimize məxsus adət-ənənələrə söykənmiş, söykənir və bundan sonra da söykənəcəkdir. Bu gün hamı professor Nurəddin Kazımovu təşəbbüskar ziyalı, yeni ideyalar müəllifi, yorulmaz tədqiqatçı, daim axtarışda olan novator alim kimi tanıyır. Bu müdrik alimin axtarışları yalnız və yalnız bir

məqsədə, bir amala xidmət edir: «Təkcə öz ailəsinə yox, bütövlükdə öz millətini xoşbəxt görmək!»

Bir çoxları unudurlar ki, onu başqalarından fərqləndirən bu xüsusiyyət qloballaşma dövründə millətimizin bu gününü və xoşbəxt gələcəyini təmin edə biləcək yeganə yoldur. Çox təəssüf ki, «milli pedaqogika» anlayışında avropalı mövqeyini nümayiş etdirənlər, millətimizin taleyüklü məsələsində avropalı kimi yox, azərbaycanlı kimi düşünürlər. Avropalı düşüncəsinin əksinə olaraq öz övladlarının əlini çörəyə çətdirməyi bacaran azərbaycanlı bu dünyadan rahat köçə bilər. Başqa sözlə desək, düşünən hər bir azərbaycanlı valideyn bütün ömrünü yalnız ailəsinin xoşbəxt olmasına sərf etmir. Əsl ziyalı odur ki, ailəsinin xoşbəxtliyini millətin xoşbəxtliyindən ayırmasın. Həyatı müşahidələr və faktlar sübut edir ki, bu gün xoşbəxt bilən bir ailənin sabah da xoşbəxt olacağına zəmanət yoxdur. Çox təəssüf ki, gün kimi aydın olan bu sadə həqiqəti hələ də dərk edə bilməyənlər var.

Nurəddin müəllim kimi milli ruhlu ziyalılarımız da belə düşünmüş və belə də düşünürlər. Onlar insanları da məhz bu baxımdan - milli ruha bağlılığa və sözlə əməlin vəhdətinə görə qiymətləndirirlər. Professor Əfqan Abdullayevin təbirincə desək, milli ruhu olmayan professordansa, milli ruhu olan fəhlə yaxşıdır. Professor Nurəddin Kazımov əməli ilə sözü düz gələn, nizam-intizamlı, qanun-qaydalara əməl edən, vaxtın qədrini bilən, biliyin və qabiliyyətin yeganə meyar olmasına çalışan, haqsızlığa qarşı mübariz mövqə tutan, səhvləri birbaşa üzə deyən, millətin mənafeyinə zərbə vurulan məqamda öz haqq səsini ucaldan, öz əqidəsini vəzifə kürsüsünə qurban verməyən obyektiv ziyalı, əsl vətəndaşdır. Bəlkə də bu keyfiyyətlərinə görə onu «avropalı» adlandıranlar, hətta onun qeybətini quranlar da var. Ancaq belələri unudurlar ki, indi avropalıya məxsus hesab etdikləri keyfiyyətlər məhz dədə-babalarımıza məxsus olan keyfiyyətlərdir. Yaxşı ki, bütün varlığı ilə millətimizə məxsus mənəvi keyfiyyətləri yaşada bilən ziyalılarımız var hələ aramızda, öz millətinin inkişafını istəyənlər üzünü avropaya tərəf yox, məhz Nurəddin müəllim kimi ziyalı-

larımıza tərəf çevirməli, ona məxsus keyfiyyətləri saf-çürük etməyə çalışmalıdırlar. Çünki Avropa səviyyəsində inkişafımızı təmin edə biləcək keyfiyyətlərin hamısı artıqlaması ilə millətimizdə var. Sadəcə olaraq biz özümüzdə qayıtmağın yolları haqqında düşünməliyik. Onu da unutmamalıyıq ki, Şərqdə doğan Günəş Qərbdə batır, yenidən doğmaq, yenidən parlamaq üçün mədəniyyətlər də eləcə.

Nurəddin müəllim həm bir alim, həm bir pedaqoq, həm bir müəllim, ziyalı və həm də, ən əsası, bir qeyrətli vətəndaş kimi üzərinə düşən vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlir, bu yolda bilik və bacarığını əsirgəmir. Bir çoxlarından fərqli olaraq «Mənə nə var!» prinsipilə yox, «Mənə dəxli var!» prinsipilə yaşayan Nurəddin müəllim istər təhsilimizdə, istərsə də ictimai həyatımızın müxtəlif sahələrində olan neqativ hallara və çatışmazlıqlara qarşı qətiyyətlə mübarizə aparır, əlaqədar təşkilatların qapısını döyməkdən, həqiqəti hündür tribunaldan belə deməkdən çəkinmir. Bircə onu qeyd etmək kifayətdir ki, 1990-cı il Yanvar qırğını ilə əlaqədar Ayaz Mütəllibovu Azərbaycan KP XXXII qurultayının tribunasından məzəmmət edən yeganə şəxs professor Nurəddin Kazımov olmuşdur. Bundan başqa, o, mətbuatda Yanvar qırğını ilə bağlı M.Qorbaçovu ifşa edən, Q.Starovoytovanın ermənipərəst mövqeyini sübut edən, separatizmə münasibətdə Rusiyanın ikili siyasətini faktlarla əsaslandırان, Azərbaycanda dövlət çevrilişləri cəhdlərini pisləyən cəsarətli məqalələrlə çıxış etmişdir. İndi ömrünün daha müdrik çağlarını yaşayan Nurəddin müəllim üçün hər dəqiqə qiymətlidir. Buna görə də o, gecəgündüz daim yorulmadan işləyir, daim millət yolunda, təhsilimizin və elmimizin inkişafı yolunda hələ görəcəyi işlər həddən artıq çoxdur.

Allah Sizi millətimizə çox görməsin, Nurəddin müəllim! Sizin kimi ziyalılarımıza bu gün millətimizin daha çox ehtiyacı var.

**(Xaliq Məhəmmədoğlu, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli».
Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 193)**

110. ELMDƏ VƏ HƏYATDA NÜMUNƏ

80 illiyi dəyərli əsərlərindən faydalanan müəllimlər, alimlər, valideynlər, auditoriyada mühazirələrini dinləmiş tələbələr tərəfindən qeyd olunan pedaqoji elmlər doktoru Nurəddin Kazımovun yaradıcılığı, fəaliyyət dairəsi genişdir, zəngindir. Professorun ictimai fəaliyyəti onun həyatının tərkib hissəsidir. O, həmişə yaşadığı torpağın, vətəndaşı olduğu ölkənin həyatında yaxından iştirak etmişdir. Bu yubileyə hazırlaşarkən əldə edə bildiyim materialların təkcə siyahısı deyilənləri yaxşı sübut edir.

Respublikada elə bir ictimai və siyasi hadisə olmamışdır ki, Nurəddin Kazımov iştirakçısı olmasın və ya ona münasibət bildirməsin. Lakin bu münasibət heç vaxt populist xarakter daşmamış, dərin təhlili, ən əsas işə proqnoz verməsi ilə fərqlənmişdir. Xeyli vaxt keçsə də 1988-ci il hadisələrini yada salmaq olmur. Düşünə döyən siyasətçilərin «toqquşma», «münaqişə» adlandırdıqları hadisələrin hansı fəlakətlərə gətirib çıxaracağına həssashqla duyan Nurəddin müəllim səsini qaldırmış, həyəcan signalı vermişdir. Bu proqnozlar mikromühit çərçivəsində olmamış, ən yuxarı dairələrə, birinci şəxslərə ünvanlanmışdır. Müstəqil diplomatiyamızın formalaşdırılması üçün konkret təkliflər vermişdir. Bu, Nurəddin Kazımovun ictimai və siyasi fəaliyyətinin mühüm xüsusiyyətlərindəndir: hadisələri qabaqcadan duya bilmək, onların nəticəsi barədə düzgün proqnoz vermək və bunlarla bağlı yollar göstərmək. Nureddin Kazımov Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə də, bu hadisələri idarə edən qüvvələrə də belə yanaşmışdır.

Nurəddin Kazımovun ictimai-siyasi fəaliyyətində işıqlı kimi qalan bir cəhət də vardır: o, həmişə «daldan atılan daş» «prinsipindən» qaçmış, heç vaxt, necə deyirlər, «stuldan düşmüş» rəhbəri tənqid etməmişdir. Bu, bəlkə də yeganə hadisədir ki, A.Mütəllibov respublikada birinci vəzifəli şəxs olanda, rəsmi şəkildə, özü də dövrü üçün ən yüksək məclisdə, Azərbaycan Kommunist Partiyasının 32-ci qurultayında onu məzəmmət etmişdir.

İctimai-siyasi hadisələri analitik təhlil edərək nəticə çıxarması Nurəddin Kazımovun fikirlərinin həm dost, həm də düşmən tərəfindən həmişə təsdiqlənməsi ilə nəticələnmişdir. M.Qorbaçova (SSRİ-də birinci şəxs olarkən) və ən nüfuzlu qəzətlərə yazdığı ifşaedic, lakin danılmaz faktlarla dolu məktublarına gəlmiş cavablar deyilənlərə sübutdur.

Siyasətçi üçün ən ali, amma nadir hesab edilən keyfiyyət – kiçik sayılan, lakin böyük hadisələrin həyata keçirilməsinə xidmət edən məqsədlərin arxasında dayanan niyyətləri görə bilməkdir. Nurəddin Kazımovun məhz bu keyfiyyətlərin yiyəsi olduğuna görədir ki, çoxlarının əhəmiyyət vermədiyi «mərkəz subulandırmaalarının» qarşısını almağa çalışmış, diplomatlarımızın diqqətini buna yönəltdir. Qalina Starovoytova, onun əməlləri, Moskva mətbuatında getmiş qızısdırıcı (əslində arxasında böyük niyyətlər dayanan) materiallar haqda, Rusiya Federasiyasının Azərbaycandakı səfiri Valter Şoniyaya Rusiyanın separatçı siyasəti barədə yazdığı açıq məktub sonrakı hadisələr fonunda onun necə haqlı olduğunu sübut edir. Bəli, Nurəddin Kazımov böyük diplomatik niyyətləri həyata keçirmək üçün tətbiq olunan tədbirlərin məqsədlərinin bir çoxu barədə əvvəlcədən xəbərdarlıq etmişdir.

Sumqayıt hadisələri ilə bağlı Nurəddin Kazımovun təhlilləri, onları ümumiləşdirib, lazımi ünvanlara çatdırması, fikrimizcə, hələ bundan sonra qiymətləndiriləcəkdir. Nurəddin Kazımovun məhz həmin hadisələr ərəfəsində gəldiyi nəticələri biz sonralar çoxlarının təsdiqlədiyinin şahidiyik. Yaxud, bir qədər son dövrlərə müraciət edək: respublikamızın müdafiəsi ilə bağlı Nurəddin Kazımovun mərhum prezident H.Əliyevə göndərdiyi təkliflərin nə qədər dəyərlı olduğu ona gəlmiş cavab məktubundan aydın görünür.

Nurəddin Kazımovun ictimai-siyasi fəaliyyəti praktik səciyyəlidir. O, cəbhə bölgələrində dəfələrlə olmuşdur. 9 aprel qanlı hadisələrinin ildönümündə onun təşəbbüsü ilə ziyalılarımızın Gürcüstana getmələrinin doğurduğu müsbət əks-sədanın şahidiyəm. Gürcüstanda yaşayan onlarla azərbaycanlının bu gün onlara münasibətin xeyli yaxşılaşdığına təsir göstər-

diyini dediklərini eşitmişəm. Gürcü şairinin bu münasibətlə Nurəddin müəllimə ithaf etdiyi şeri də oxumuşam.

Nurəddin Kazımov 30 ilə yaxın bir dövrdə Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinə rəhbərlik etmişdir. O, 1960-ci ildən 1993-cü ilə qədər Respublika Təhsil Nazirliyinin pedaqogika və psixologiya üzrə elmi-metodik şurasının sədri, 1960-1976-cı illərdə Pedaqoji bilik Xalq Universitetinə kömək üzrə Respublika şurasının sədr müavini, 1976-1982-ci illərdə müəllimlərin attestasiyası üzrə respublika komissiyasının üzvü, Lenin adına APİ-dəki pedaqogikanın nəzəriyyəsi və tarixi üzrə ixtisaslaşmış müdafiə şurasının üzvü, 1968-ci ildən bu günə qədər «Azərbaycan məktəbi» jurnalının redaksiya heyətinin üzvü, 1978-ci ildən Tbilisidəki doktorluq dissertasiyası üzrə ixtisaslaşmış regional müdafiə şurasının üzvü, 1979-cu ildən pedaqogikanın nəzəri və metodoloji problemləri üzrə Ümumittifaq şurasının üzvü, 1993-1999-cu illərdə Respublika Təhsil Nazirliyi nəzdində Ali Dövlət Ekspert Şurasının üzvü, 1994-cü ildən Respublika Ali Attestasiya Komissiyasında pedaqoji və psixoloji elmlər üzrə ekspert şurasının üzvü, 1990-cı ildən Nəsimi rayon Xalq Deputatları Sovetinin deputatı olmuşdur.

Nurəddin Kazımov «Qabaqcıl maarif xadimi», «SSRİ maarif əlaçısı» döş nişanları və «Şərəf nişanı» ordeni ilə təltif edilmişdir. Əməkdar elm xadimi fəxri adına layiq görülmüşdür.

Heç vaxt arxayınlaşmamaq, dünənki fəaliyyətini əsas götürüb fəaliyyətsizliyə haqq qazandırmamaq Nurəddin Kazımovun həyat prinsiplərindən hesab edilə bilər. Son dövrlərdə yazdığı «Məktəb pedaqogikası», «Ali məktəb pedaqogikası» kimi dərslikləri, dəyərli monoqrafiyaları, bir-birindən faydalı məsələlərə həsr edilmiş çoxsaylı məqalələri, mötəbər elmi məclislərdə etdiyi çıxışları deyilənləri sübut edir.

Nurəddin müəllim etibarına inandığı adamlara sədaqətli dost, dar gündə köməyini əsirgəməyən, həyatı nümunə olan bir şəxsiyyətdir. Bəzən həyatı barədə çətinliklə danışdığımız epizodlar onun necə analitik təhlilə və bu təhlildən düzgün nəticə çıxarmaq bacarığına malik olduğunu sübut edir.

Bu sətirləri qələmə alarkən Nurəddin müəllimin orta məktəb illərindən etdiyi bir söhbəti yadıma düşdü. Nurəddin müəllim danışır ki, mən də yaşıdlarımdan «geri qalmamaq» üçün siqaret çəkməyə başlamışdım. Bir dəfə siqaret çəkəndə anamın mənə tərəf gəldiyini gördüm. Çaşqınlığımdan siqareti cibimə qoyub əlim yana-yana onu söndürdüm. Anam bunu hiss etdi, ya yox, bilmədim. Amma öz-özümə düşündüm: əgər bu işi (siqaret çəkmək nəzərdə tutulur - O.A.) aşkar edə bilməyirəmsə, onda nə üçün gizləndə etməliyəm?!

Hörmətli oxucu mümkündür fikirləşsin ki, burada nə qeyri-adi şey var? Ola bilsin fakt qeyri-adi deyil. Amma o vaxt yeniyetməlik yaşında olan indiki əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Kazımovun həmin andan siqaretə «əlvida» deməsi və bu günə qədər bir dəfə də olsun siqaret çəkməməsi çox şeydən xəbər verir: başlıcası isə gənclərə nümunə olmaq baxımından bu fakt belə həyatın öyrənilməsi zəruriliyini ortaya qoyur. Özü də belə tərbiyəvi dəyərli nümunələrin istənilən qədər olduğunu nəzərə alsaq, təklifin əhəmiyyəti daha qabarıq nəzərə çarpar.

Bəli, Nurəddin Kazımov ömrünün 80-cı baharına qədəm qoyur. Doğmaları - ailəsi, övladları, nəvələri, onu sevən dostları ilə, başlıcası isə elmi qiymətləndirən insanlarla öirlikdə deyirik: Qədəmlərin uğurlu olsun, professor!

(Oktay Abbasov, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli».

Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 163)

111. NURƏDDİN KAZIMOV (80) HƏMKARLARININ AFORİZMLƏRİNDƏ

«Milli pedaqogika məktəbi»nin idarə heyətinin böyük səyi nəticəsində hasil olan, bu gün bütün pedaqoji ictimaiyyətə təqdim olunan «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli» adlı kitab görkəmli pedaqoq-alim, əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor Nurəddin Mustafa oğlu

Kazımovun 80-illik yubileyinə həsr olunmuş və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Kitabın müəllifləri Azərbaycan Universitetinin rektoru, «Distant və Elm Mərkəzi»nin prezidenti Fərahim Balakişi oğlu Sadıqov, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və incəsənət Universitetinin dosenti (Nurəddin Kazımovun keçmiş aspirantı) Zərifə İbrahim qızı Əliyeva, Nurəddin Kazımovun elmi-pedaqoji fikirlərinə dair namizədlik dissertasiyası üzərində işləyən Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının müəllimi Afət Cəbrayıl qızı Mollayeva və Nurəddin müəllimin oğlu Araz Kazımov öz qarşılarına qoyduqları vəzifələri layiqincə yerinə yetirmiş və orijinal bir əsər ərsəyə gətirmişlər. Onun orijinallığı həm də xatirələr tərtibatı konsepsiyasında, əyani vasitələrdə 80 illik mənalı ömrünün 56 ilini elmə, xalqımızın maariflənməsinə həsr edən, pedaqogika elminin korifeylərindən biri olan, dəyərli əsərləri ilə ölkəmizdə və ölkəmizdən kənarlarda nüfuz qazanan, ictimai-siyasi və mədəni mühitimizin aparıcı ziyalılarından biri olan, xalqını, millətini dərin məhəbbətlə sevən alimin həyatı, yaradıcılığı ilə bağlı öçerklər, onun elmi konsepsiyalarını özündə əks etdirən məqalələr verilmiş, «Şərəfli ömrün dəyərli səhifələri», «Dost dostu tən gərək...», «Sələflərdən-xələflər», «Tələbəlikdən müəllimlik», «Müəllimlikdən rəhbər vəzifəyə gedən yol», «Moskva heyran qalır», «Pillə-pillə yüksələn insan», «Daim zirvələrdə olan alim» belə öçerklərdəndir; «Tərbiyə və təlim kateqoriyalarına yeni baxış», «Təhsil və psixoloji inkişaf kateqoriyaları və onların mahiyyəti» və sair belə məqalələrdəndir.

Üçüncü bölmədə Nurəddin Kazımovu həm bir alim, həm bir zəhmətkeş insan, sadıq dost, vəfalı heyat yoldaşı, həm bir tarixi şəxsiyyət kimi səciyyələndirən xatirələr öz əksini tapmışdır. Bu xatirələri vərəqləyib oxuduqça adama elə gəlir ki, onları 40 nəfər ayrı-ayrı fərdlər deyil, elə bircə nəfər yazıb - heç kəs heç kəsi təkrar eləmir, elə bil əvvəlcədən belə planlaşdırılıb ki, hərə o birisinin yazmayacağı bir keyfiyyətdən yazsın. Nəhayətdə Nurəddin Kazımovun aşıb-daşan

xarakterik xüsusiyyətləri öz əksini tapır, onun və onunla bağlı insanlar haqda böyük bir dastan yaranır.

Bu, Nurəddin müəllimin zəngin xatirələrlə dolu olan və iki əsri öz taleyində sığışdırıb bilən insan ömrünün xoşbəxtliyindən və bu xoşbəxtliyin iştirakçıları, sadıq şahidləri olan insanların səmimiliyindən, təmənnəsiz insana təmənnəsiz minnətdarlıq hissələrindən xəbər verir.

Kitabın adını da bizim dostumuz, şəri, sənəti, bədii təfəkkürü, elmi bir fərdin imkanları çərçivəsində ustalıqla birləşdirib bilən Fərahim Sadıqov çox dəqiq seçib və incə mətləblərə bələd olduğunu bir daha sübut edib: «İki əsrin sönməz pədaqoji məşəli.» Belə ki, iki əsrdə yaşayıb yaradan çoxdur. Amma bu iki əsrdə məşəl olub xeyli insan ordusunun yolunu işıqlandırmaq, bu insanları düzgün yola istiqamətləndirmək nadir insanlara məxsus keyfiyyətlərdir. Kitabın üz qabığında verilən şəkillər göstərir ki, başqalarına nur saçan, işıq verən bir şam mənəca əbədidir, formaca dialektikanın qanununa tabedir...

Kitabı diqqətlə oxuyan hər bir kəs pədaqogikanın davamı olan müdrik fikirlər aləminə düşür. Burada nələr yoxdur?

Xatirələrdə müəllim həyatının bütün sahələrini əhatə edən müdrik fikirlər öz əksini tapıb. Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırsaq, həm məntiqi əsas üzə çıxar, həm də haqqında danışdığımız kitabın məğzindən yeni, lakonik bir kitabça meydana gələr:

Həyatın mənası haqda fikirlər.

Həyatın mənası yaşanan illərin sayında deyil, onun necə yaşanmasındadır. (Səməd Seyidov).

Mənim ömür yolumun ən şərəfli məqamlarından biri iş yerinin dəyişməz olmasıdır. (Zeydulla Ağayev).

...xeyirxah əməllərin özü də bir istedaddır. (Sərdar Quliyev).

İnsan haqqında fikirlər.

İnsan həyatı çox qəribədir. İllər bir-birini əvəz etdikcə ... öz-özünü suala tutur:

- Görəsən indiyədək yaşadığım illər hədəf getməyib ki? Gördüyüm işlərdən faydalanan olubmu? (Vidadi Xəlilov).

Müəllim haqqında fikirlər.

... Müəllimin elmi fəaliyyətində elmilik millətin yol yoldaşdır. (**İsa Həbibbəyli**).

... Müəllimi öyrətdiyi insanların həyatındakı ömrünə görə fərqləndirmək lazımdır. (**İsmayıl Əliyev**).

Müəllimlik müqəddəs işdir... (**Sevda Xaspoladova**).

Alimlik haqqında fikirlər.

Alimin yaratdığı ilə şəxsiyyəti vəhdət təşkil etdikdə, bütöv, özünəməxsus xarakterə malik olduğu görünəndə o, daha əzəmətli olur. (**Əjdər Ağayev**).

... pedaqoq alimin şah əsəri onun əsil vətəndaş kimi tərbiyə edib böyütdüyü övladlarıdır. (**Şəmistan Mikayılov**).

Nurəddin Kazımovun qələmi kiməsə yaranmaq üçün deyil, yalnız pedaqoji elmin inkişafına xidmət etdiyi üçün itidir, kəsərlidir. (**Mircəfər Həsənov**).

İnsanın özü haqqında fikirlər.

... insan yazıçı, şair, pedaqoq, alim ola bilər, lakin sözün əsl mənasında gözəl ziyalı olmaq, bu şərəfi adı daşımaq hamıya qismət olmur. (**Azər Həsənov**).

... insan bu dünyaya yaşamaq, yaratmaq və yaxşı ad qoymaq üçün gəlmişdir. (**Şahrza Ağayev**).

Təbiətəbənzər insanın təbiətdən bir ülvü fərqi var ki, fəsillər ötüb illər dolandıqca, insan bir daha ömrün baharına qayıda bilmir, ahıllaşır, yaşa dolur, ən ümdəsi isə müdrikləşir. (**İnqilab Xəlilov**).

Düşüncə, fikir, kamillik insana məxsus peşədir. Məhz bu əvəzsiz, yalnız insana məxsus olan nemətə sahib olmaq sayəsində insan «Təbiətin tacı» kimi ən yüksək zirvəyə qalxa bilmişdir. (**Ləzifə Qasımova**).

İnsanın həyatda ən ülvü məqamı onun sözü ilə əməlinin bir olmasıdır. (**Vidadi Bəşirov**).

Yer üzünün əsrəfi olan insan məhəbbətlə özünə sənət seçib ona qəlbən bağlanarsa, xoşbəxtlik özü onu tapar. (**Dünyamin Yunusov**).

Sadəlik insanın qanında, ruhunda olmaqdır (**Sabir Quliyev**)

Əgər yaşadığın ömür payın yaddaşlarda iz buraxıbsa, deməli, ölməzlik, əbədiyaşarlıq qazanmışsan. (**Təranə Əliyeva**).

Başqa sahələr haqqında.

Bəşər tarixində həmişə elmdə açılmayan düyünlər sadə təcrübə və müşahidələr əsasında öz həllini tapmışdır. **(Şahrza Ağayev).**

Ən qiymətli mal ağıldır, ən sadıq dost gözəl xasiyyətdir, ən qiymətli miras ədəbdir, ən xeyirli yol ədalətdir, ən böyük şərəf elmdir. **(Mübariz Əmirov).**

Elə bir yazı hazırlamaq istəyirdim ki, bu yazının vasitəsilə mən onu sevdiyim qədər başqalarına sevdire bilim. **(Xaliq Məhəmmədolu).**

Nurəddin müəllimin ən yaxşı cəhətlərindən biri onda milli ruhun çox güclü olmasıdır. **(Naibə Xiyalova).**

Siyasətçi üçün ən ali, amma nadir hesab edilən keyfiyyət - kiçik sayılan, lakin böyük hadisələrin həyata keçirilməsinə xidmət edən məqsədlərin arxasında dayanan niyyətləri görə bilməkdir. **(Oktay Abbasov).**

Artıq pedaqoji elmimizdə Nurəddin Kazımov məktəbi formalaşmışdır. **(İsa Həbibbəyli).**

**(Nazim Mirzə, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli».
Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 226)**

112. HEÇ VAXT DƏYİŞMƏYƏN NURƏDDİN MÜƏLLİM

Ötən əsrin 50-ci illərində Xanlar Pedaqoji Məktəbində oxuyurdum. Orada tədris olunan fənlərin hamısı az-çox bizə tanış idi. Yalnız «Pedaqogika» bizim üçün yeni idi. İstifadə etdiyimiz ilk qalın kitab isə Yesipov və Qonçarovun «Pedaqogika» adlı dərs vəsaiti idi. Orta məktəb şagirdi səviyyəsində olsaq da, bizdə get-gedə bu fənnə maraq oyanırdı. Müəllimimiz bizə onu da izah edərdi ki, Yesipov, Qonçarov tanınmış pedaqoqlardır. Azərbaycanda da belə şəxsiyyətlər vardır: M.Mehdizadə, M.Muradxanov, Ə.Seyidov. Onlar da tanınmış pedaqoqlardır. Bununla da, Yesipov və Qonçarov gözümüzdə adiləşdi. Azər-baycanda görkəmli yazıçılar, şairlərlə yanaşı pedaqoq-alimlərin də olduğunu ilk dəfə

eşidirdik. Sonra ali məktəb illəri gəldi. Pedagoji İnstitutda təhsil alanda bu fənnə marağım daha da çoxaldı. Yeni-yeni kitablarla tanış oldum, pedaqogikaya dair mühazirələri dinlədim. Ali məktəbi bitirib Şamaxı rayonuna işləməyə gedəndə, pedaqogikadan öyrəndiklərim mənə gərəkli oldu və Nurəddin Kazımovun pedaqoji prosesə aid ilk yazılarını oxudum, müqayisə metodunu isə təfərrüratı ilə, axıradək izah etmək üslubu xoşuma gəlirdi. O öz fikirlərini oxucuya açıq-aydın çatdırmağa çalışırdı. Bir kənd müəllimi kimi, heç ağıma gəlməzdi ki, bir gün gələcək, Nurəddin müəllimlə yaxından tanış olub, onunla fikir mübadiləsi etməyə imkanım olacaqdır. Tale elə gətirdi ki, 1969-cu ilin avqustrunda Azərbaycan Mərkəzi MTİ-yə işə dəvət olundum və burada rəhbər pedaqoji kadrlar tədris-metodiki kabinetində metodist, kabinet müdiri vəzifəsində çalışdım. Məhz onda Nurəddin müəllim Azərbaycan ETPEİ-nin direktor müavini kimi bu instituta tez-tez gəlirdi. Onun mühazirələrini müdavimlərlə birlikdə mən də dinləyirdim. Nurəddin müəllim şirin ləhçəsi ilə inamla danışır, dinləyiciləri də dediklərinə inandırmağa səy edirdi. O illər tez-tez keçirilən pedaqoji mühazirələrdə, elmi-praktik konfranslarda çıxışlan zamanı nazir Mehdi müəllimin Nurəddin müəllimə diqqətlə qulaq asdığının canlı şahidi olmuşam. Mehdi müəllim bir sıra problemlərin həllində tez-tez Nurəddin müəllimin adını çəkərdi. Ən vacib işləri ona tapşırırdı, məsləhətləşərdi, bununla da gözümüzün qarşısında, bu gənc alim böyük pedaqoqların cərgəsinə yüksəlirdi. Elə də oldu. Nurəddin Kazımov pedaqogika elminin ən görkəmli nümayəndələri sırasında özünə layiqli yer tutdu.

Nurəddin müəllimin milli pedaqogikanın tarixindəki rolu, mövqeyi həmişə hiss olunmuşdur. Hamı onu pedaqogikanın cəfəkeşi kimi tanıyır. Elə bir müdafiə, elə bir müzakirə olmazdı ki, Nurəddin müəllim orada tənqidi fikirlər söyləməmiş olsun. Bu xasiyyətinə görə dostları onu qınayanda, o bundan inciməz və nailiyyətlər onsuz da bizimdir, çatışmazlıqlar olmasın; -deyərdi. Yadımdadır, BDU-da görkəmli pedaqoq, mərhum Yusif Talıbovun doktorluq dissertasiyasının müdafiəsində opponentlərdən

biri də Nurəddin Kazımov idi. Ondan əvvəl akad. M.Mehdizadə çıxış etdi. Hamı bilirdi ki, Nurəddin müəllim Y.Talıbovla uzun müddət bir yerdə işləmişdir, dost idilər. Lakin Nurəddin müəllimə tənqidi fikirlərini deməyə bunlar mane olmadı. O da həqiqətdir ki, Nurəddin müəllim bunu yaxşı bilirdi, - müdafiə şuraları mübahisəli keçəndə, tənqid və iradlar kəskin olanda nəticə daha yaxşı olurdu. Moskvada, AAK-da buna fikir verirdilər. Təsadüfi deyildir ki, Y.Talıbovun dissertasiyasına Moskvada da, Leninqrad-da da baxıldı və təqdir olundu. Yusif müəllim isə ondan qətiyyəən incimədi.

Ötən əsrin 80-cı illərində Nurəddin müəllimin «Azərbaycan mektəbi» jurnalında «Ulyanovlar ailəsində» başlığı altında silsilə məqalələri dərc olunurdu, məqalələr çox maraqla oxunurdu. Burada Nurəddin müəllim bir pedaqoq kimi ailə, ailə tərbiyəsi haqqında fikirlərini məhz bu ailənin simasında verməyi məqsəduyğun saymışdı. Sovet ailəsində tərbiyə işinin qoyuluşunu yalnız bu yolla vermək olardı. Buna isə, ciddi ehtiyac duyulurdu. Ailə tərbiyəsi hamını düşündürən problem idi. Vaxtilə Nizami Gəncəvi işğalçı İsgəndərin simasında ədalətli hökmdar obrazını yaratmışdı. Nurəddin müəllim də bu yolu tutaraq, ailə tərbiyəsi haqqında fikirlərini geniş izah etməyə məhz bu vasitə ilə nail ola bilirdi. Əlbəttə, bu mövzuda yazmağa da o zaman hər adamın cəsarəti çatmazdı. Ədəbiyyatda isə belə hallara tez-tez rast gəlmək olur. B.Vahabzadə ana dilinə dair şeirlərini, X.Rza azadlıq ideyalarını məhz başqa xalqların simasında vermişdilər. Nurəddin müəllim də ən nümunəvi ailə obrazını Leninin simasında verə bilmişdi. Bir məsələni də qeyd etməmək olmaz. Pedaqogika sahəsində müdafiələrin hər birində Nurəddin müəllimin irsindən bir iz vardır. Ola bilər ki, 70-ci illərdən bəri pedaqoji elmlər namizədi adı alanların bəziləri heç Nurəddin müəllimlə qarşılaşmamışdır. Bu, çox mümkündür. Lakin onlar Nurəddin Kazımovun pedaqoji irsindən istifadə etmədən keçinə bilməzdilər. Bunu inkar etmək ən azı ədalətsizlik

olardı. Həqiqətən, Nurəddin müəllim bir möhtəşəm dağa bənzər ki, dəryada durar.

Nurəddin müəllim mənə öz külüngü ilə pedaqogika elminin keşiyində duran bir fədakarı xatırladır, tənqidinə görə ondan inciyənlər də olur. Ancaq ondan dəyişməyi tələb etmək olmaz. Uzun illərdir, o necə var, elə də qalmışdır, nə zahirən, nə daxilən, nə mənən dəyişməmişdir. O, tənqidi fikirlər söyləməyəndə, özünü pedaqogikaya xəyanət etmiş kimi sayır. Onun haqqmda yazanlar, danışanlar bu cəhəti heç zaman yaddan çıxarmırlar.

Nurəddin müəllim Azərbaycan dövlətçiliyinin ən sadıq vətəndaşlarından biridir. Mən maarif nazirliyində Kadrlar şöbəsinin rəisi, Tehsil Nazirliyində Dərslik və nəşriyyat şöbəsinin müdiri vəzifələrində işləyərkən dəfələrlə onun bu keyfiyyətlərinin şahidi olmuşam. Hələ onu demirəm ki, 1988-ci ildən sonra Dağlıq Qarabağ məsələsi ilə əlaqədar Moskvaya ən çox tənqidi teleqram göndərənlərdən biri Nurəddin müəllim olmuşdur.

Nurəddin müəllim həm də dərsliklər müəllifidir. O, müəllimlərin təklif və iradlarını çox səmimiyyətlə qəbul edir, razılaşmayanda, onu ətraflı izah edir. İnsan özünə bax belə tələbkar olmalıdır. Onun dostları Nurəddin müəllimi həmişə belə, olduğu kimi görmək istəyirlər.

Əminik ki, o, qalan ömrünü də belə yaşayacaqdır.

(Nəcəf Nəcəfov, «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli».

Bakı, «Oka-Ofset» nəşriyyatı, 2006, səh. 217)

V. QEYRİ-PEDAQOJİ MÜTƏXƏSSİSLƏRİN RƏYLƏRİNDƏN

113. KAZIMOV NURƏDDİN MUSTAFA OĞLU **Əməkdar elm xadimi. Pedaqoji elmlər doktoru, professor**

N.M.Kazımov 1926-cı il aprelin 28-də Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. 1933-cü ildə Gəncədə «III İnternasional» adına orta ümumtəhsil məktəbinə daxil olmuş və 1943-cü ildə həmin məktəbi bitirmişdir. 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində Tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olmuşdur. 1947-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. 1953-cü ilin noyabrından 1956-cı ilin noyabrına kimi Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda aspirant olmuşdur.

1957-ci ilin oktyabrından 1973-cü ilin mayına qədər Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda elmi işlər üzrə direktorun müavini işləmişdir. 1968-ci ilin sentyabrından 1970-ci ilin sentyabrına kimi API-də «Pedaqogika» kafedrasının professoru olmuşdur. 1970-ci ilin sentyabrından 1973-cü ilə qədər Azərbaycan Dövlət Universitetində «Pedaqogika və psixologiya» kafedrasının professoru vəzifəsində işləmişdir (əvəzçilik üzrə).

1973-cü ilin mayından 1976-cı ilin mayına kimi Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunun direktoru olmuşdur. 1976-cı ilin mayından 1982-ci ilin oktyabrına kimi API-də elmi işlər üzrə prorektor vəzifəsində çalışmışdır. 1982-ci ilin oktyabrından 1984-cü ilin sentyabrına kimi M.A.Əliyev adına Azərbaycan İncəsənət İnstitutunda professor vəzifəsində işləmişdir. 1984-cü ilin sentyabrından indiyədək Azərbaycan Dillər Universitetində «Pedaqogika» kafedrasının müdiridir.

Professor N.M.Kazımov pedaqoji elmin tədqiqat mövzusunun yeniləşdirmiş, pedaqogikanın başlıca anlayışları olan təlim, tərbiyə və təhsilin mahiyyətini tamam yeni aspektdə şərh etmiş, həmin anlayışlar üçün ümumi və fərqli cəhətləri

açmış, pedaqoji prosesə xas olan 10-a qədər qanunauyğunluq aşkar etmiş, pedaqoji prosesin mərhələlərini müəyyənləşdirmiş, pedaqoji proses prinsiplərinin elmi əsaslarını açmış və digər bu kimi məsələlərdə fundamental tədqiqat işləri aparmışdır. Nəticədə o, ilk dəfə olaraq ölkəmizdə yeni milli pedaqogika yaratmağa nail olmuşdur. Professor N.M.Kazimov böyük əhəmiyyət kəsb edən və müxtəlif ölkələrdə çap olunmuş 400-dən yuxarı elmi əsərin müəllifidir. Professor N.M.Kazimov 100-ə qədər elmi konfranslarda məruzəçi, müdafiə etmiş 25 aspirant və dissertantın elmi rəhbəri, 30 doktorluq və namizədlik dissertasiyası üzrə rəsmi opponet, 90 dissertasiyanın rəyçisi olmuşdur. Onun əsərləri və şəxsiyyəti barədə 50-dən artıq mənbədə yüksək səviyyədə fikir söylənilmişdir.

Professor N.M.Kazimov ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edir. O, 1968-ci ildən «Azərbaycan məktəbi» jurnalı redaksiya heyətinin üzvü, 1972-ci ildən Azərbaycan Pedaqoji Cəmiyyətinin sədri, 1994-cü ildən Azərbaycan Ali Attestasiya Komissiyasının pedaqogika və psixologiya elmləri üzrə ekspert şurasının üzvü, 1970-1980-ci illərdə SSRİ-də pedaqoji və psixoloji tədqiqatları əlaqələndirmə şurasının üzvü, 1976-1993-cü illərdə Təhsil Nazirliyi pedaqogika və psixologiya üzrə elmi metodik şuranın sədri, 1978-1991-ci illərdə Tbilisi Universiteti nəzdində doktorluq dissertasiyası üzrə ixtisaslaşmış müdafiə şurasının üzvü olmuşdur. Professor N.M.Kazimov Ermənistan-Azərbaycan və Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinə dair fəal vətəndaş mövqeyini dönə-dönə nümayiş etdirmişdir. O, «Şərəf Nişanı» ordeni (1976) ilə təltif olunmuş, «Əməkdar elm xadimi» fəxri adına (1990) layiq görülmüşdür.

**(Elçin İsgəndərzadə, «Azərbaycanın 100 görkəmli alimi»,
Bakı 2001)**

114. NURƏDDİN KAZIMOV

Nurəddin Kazimov Mustafa oğlu 1926-cı il aprelin 28-də Gəncə şəhərində anadan olub.

1933-1943-cü illərdə Kirovabadda (indiki Gəncə) «III İnternasional» adına orta ümumtəhsil məktəbində təhsil almışdır. 1943-cü ildə Gəncə şəhərində Dəmiryol sənət məktəbinə daxil olmuş və 1945-ci ildə maşinist köməkçisi kursunu bitirmişdir.

1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinin fəlsəfə şöbəsinə daxil olmuş, 1947-ci ildə Leningrad Dövlət Universitetinin fəlsəfə fakültəsinin III kursuna köçürülmüş və 1950-ci ildə həmin fakültəni bitirmişdir. 1950-52-ci illərdə Nuxa (indiki Şəki) Müəllimlər İnstitutunun pedaqogika və psixologiya kafedrasında baş müəllim vəzifəsində işləmişdir. 1952-ci ilin sentyabrından 1953-cü ilin mayına qədər Bakı Vilayət Maarif şöbəsində məktəb inspektoru olmuşdur.

1953-cü ilin mayından həmin ilin noyabrına kimi Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyində Ali və Orta pedaqoji təhsil şöbəsində inspektor vəzifəsində çalışıb. 1953-56-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Elm-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda aspirant olmuşdur. 1956-57-ci illərdə Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyinin Ali və Orta Pedaqoji təhsil şöbəsində inspektor vəzifəsində çalışmışdır.

1957-1973-cü illərdə Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda elmi işlər üzrə direktorun müavini (1968-70-ci illərdə V.İ.Lenin adına API-də pedaqogika kafedrasının professoru olmuşdur. 1973-1976-cı illərdə Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunun direktoru olmuşdur.

1976-82-ci ill.İ.Lenin adına API-də (indiki N.Tusi adına APU) elmi işlər üzrə prorektor vəzifəsində çalışmışdır. 1982-84-cü illərdə M.A.Əliyev adına Azərbaycan İncəsənət İnstitutunda (indiki Ə.Hüseynzadə adına Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti) professor işləmişdir. 1984-cü ildən hal-hazırda kimi Azərbaycan Dillər Universitetində pedaqogika kafedrasının müdürüdür.

Onlarla monoqrafiya, dərsliklərin, kitab və kitabçaların, tezislərin, jurnal və qəzet məqalələrinin müəllifidir. Müxtəlif elmi konfranslarda və sessiyalarda məruzələrlə çıxış etmişdir.

1958-ci ildə pedaqoji elmlər namizədi, 1969-cu tildə pedaqoji elmlər doktoru elmi dərəcələrini alıb. 1963-cü ildə pedaqogika ixtisası üzrə baş elmi işçi, 1970-ci ildə pedaqogika kafedrası üzrə professor elmi adı verilib. Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi tərəfindən «Qabaqcıl maarif xadimi» nişanı (1960), SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin «Znak poçeta» ordeni (1976), SSRİ Maarif Nazirliyi tərəfindən «SSRİ maarif əlaçısı» (1977) nişanı, «Əmək veteranı» medalı (1989) ilə təltif olunmuşdur.

Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin fərmanı ilə «Azərbaycan SSR əməkdar elm xadimi» fəxri adı verilib.

**(Nazilə Mustafazadə, «Klassiklərimiz, müasirlərimiz...»,
Bakı 2003)**

115. PEDAQOQ – NURƏDDİN KAZIMOV

Əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazimov 1926-cı ildə Gəncənin Çayqırıqlı məhəlləsində dünyaya gəlib. İlk təhsilini III İnternasional adına orta məktəbdə aldıqdan sonra, dəmiryolu sənət məktəbində maşinist köməkçisi kursunu bitirir və ADUnun tarix fakültəsinə daxil olur. Əlaçı tələbə kimi 1947-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinə köçürülür. Əmək fəaliyyətinə 1950-ci ildə Nuxa Müəllimlər Institutunda baş müəllim kimi başlamışdır. 1952-ci ildə yeni yaradılan Bakı Vilayət maarif Şöbəsinə məktəb inspektoru vəzifəsinə təyin olunur. Azərbaycan Dövlət Elmi-Tədqiqat Pedaqogika İnstitutunda görkəmli pedaqoq Əhməd Seyidovun rəhbərliyi ilə dissertasiya müdafiə edərək, elmlər namizədi dərəcəsinə alan gənc alim, 1956-1957-ci illərdə Rus dili və Ədəbiyyatı institutunda rektor müavini, 1957-1976-cı illərdə isə ADETPİ-nin direktor müavini və direktoru vəzifələrində fəaliyyət göstərmişdir. 1976-1982-ci illərdə API-də elmi işlər üzrə prorektor, 1982-1984-cü illərdə Azərbaycan İncəsənət institutunda professor vəzifələrində çalışan Nurəddin

müəllim 1984-cü ildən Azərbaycan Dillər Universitetinin Pedaqogika kafedrasına rəhbərlik etmişdir.

Yeniyyətə çağlarında «Çayqıraqlı Nurəddin» adıyla tanınırdı. Zəifləri, gücsüzləri müdafiə etməsinə görə qazanmışdı bu adı. Qüvvətli, cəsarətli və həqiqətpərəst idi. Taytuşlarından kimin nə şikayəti olanda onun yanına gələrdi. O isə bütün münafişəli məsələlərin obyektiv həllinə düzgün fitva verərdi.

Böyük mütəfəkkir Firudin bəy Köçərli yazırdı: «Necə ki, xalq məhəbbəti müəlliminin damarlarında cərəyan etmir, o, ancaq müşahidəçi olaraq qalacaq. Millət haqqında şərəfli sözlər danışsa da millət adamı ola bilməz. Vətəndaşlıq, vətənpərvərlik borcunu yerinə yetirə bilməz».

Əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımov, Firudin bəyin təbirincə desək, məhz damarlarında xalq məhəbbəti cərəyan edən müəllimdir, əsl alimdir. Onun bir alim kimi yaratdığı əsərlərlə, bir ziyalı kimi apardığı ictimai işlərlə tanış olduqda xalq məhəbbəti, vətən sevgisi aydın görünür. Əvvəla heç bir tərəddüdsüz qeyd olunmalıdır ki, Nurəddin Kazımov Milli Pedaqogikamızın banilərindəndir. Hələ 1991-cı ildə professor Əjdər Ağayev «Azərbaycan müəllimi» qəzetində çıxış edərək respublikamızda milli pedaqogikanın yaradılması zərurətini diqqətə çatdırdı. 1992-ci ildə qocaman professor Yusif Talıbov bu təklifi nəinki dəstəklədi, hətta onu elmi-nəzəri cəhətdən əsaslandıraraq, zamanın tələbi olduğunu vurğuladı. Nurəddin Kazımov isə, özünün dediyi kimi, «...Milli Pedaqogika sahəsində nəzəri cəhətdən əsaslandırıdığı ideyaları əməli şəkildə həyata keçirməyə üstünlük verdi». Əvvəlcə bu işlərə tərəddüd edənlər, ağız büzənlər: «Heç padaqogikanın da millisi olar?» deyənlər də az olmadı. Ancaq mübariz insan tutarlı faktlarla belələrini susdurmağı bacardı. Bu mövzuda yazdığı elmi məqalələrdə, dərsliklərdə hətta milli pedaqogikanın tərifini və öz konsepsiyasının istiqamətlərini konkretləşdirərək bütün söz söhbətlərə bilmərrə son qoydu: «Milli dəyərlərə, o cümlədən respublika reallığına, keçmiş pedaqoji irsimizə, Azərbaycan şifahi xalq yaradıcılığına, görkəmli mütəfəkkirlərimizin pedaqoji fikirlərinə üstünlük verən,

habelə digər ölkələrin pedoqoji fikir və təcrübəsinə laqeyd qalmayan elmə milli pedaqogika deyilir». Təhsildə bu konsepsiyaya müvafiq islahatların aparılması üçün professor «Milli pedaqogika yollarında», «Pedaqogika», «Ali məktəb pedaqogikası», «Məktəb pedaqogikası», «Azərbaycan milli izahlı ensiklopedik pedoqoji lüğət» kimi kitab və dərsliklər, onlarla elmi məqalələr yazmışdır. Ümumiyyətlə, həyatının 50 ilindən çoxunu pedaqogika və təlim tərbiyənin problemlərinin araşdırılmasına həsr etmiş Nurəddin Kazımov bu illər ərzində 500-dən çox elmi, məqalə, monoqrafiya, dərslik və dərs vəsaitləri yazmışdır. Bu əsərlərində professor pedaqogika elmini mütləq millətin, dövlətçiliyin inkişafına xidmət etməsinin zəruriliyini vurğulayır: «Pedaqogika həm də tərbiyə haqda elmdir... tərbiyə kateqoriyası ilkin olaraq belə mənalandırılmalıdır: davranışla əlaqədar olan mənəvi keyfiyyətlərin adamlarda məqsədəyönlü, planlı və mütəşəkkil surətdə formalaşdırılması prosesidir». Azərbaycan Respublikasında tərbiyə işinin məqsədi nədən ibarət olmalıdır sualına Nurəddin müəllim belə cavab verir: «Davranışla əlaqədar olan milli və ümumbəşəri dəyərlərə gənc nəsli məqsədəyönlü yiyələndirmək yolu ilə respublikamızın dövlət müstəqilliyini, sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərazi bütövlüyünü qorumağa, ölkəmizi inkişaf etmiş demokratik dövlətlər səviyyəsinə qaldırmağa qadir olan vətəndaşlar kimi yetişdirmək tərbiyənin başlıca məqsədidir». Bu konsepsiya nəinki pedaqoqların, hər bir mütərəqqi düşüncəli azərbaycanlının ən başlıca vəzifəsi olmalıdır.

Nurəddin müəllim millət, vətən sevgisini təkcə əsərləri ilə deyil, həm də əməlləri ilə dəfələrlə sübuta yetirmişdir. Onun fəaliyyəti təkcə elmi-pedaqoji problemlər çərçivəsində məhdudlaşmamışdır. Professor respublikamızda baş verən bütün ictimai-siyasi hadisələrə öz münasibətini bildirmiş, bir çoxunun fəal iştirakçısı olmuşdur. 1990-cı il yanvar qırğını ilə əlaqədar Azərbaycan Kommunist Partiyasının XXXII qurultayı tribunasından o vaxtkı rəhbərliyi məzəmmətləyən Nurəddin Kazımov həm də bu faciənin müəllifi M.Qorbaçovu ifşa edən, Q.Staravoytovanın ermənipərəst mövqeyini sübuta yetirən, separatizmə münasibətdə Rusiyanın ikili

siyasətini faktlarla əsaslandıran, Azərbaycanda dövlət çevrilişlərinə cəhdləri pisləyən məqalələrlə mətbuatda çıxışlar etmişdir.

Millət, dövlət məhz Nurəddin Kazımov kimi ziyalıların sayəsində inkişaf edir, güclənir. Aydınır ki, savadlı lakin cəsarətsiz, zəif olmaqla və yaxud, elmsiz cəsarətli olmaqla insanın öz xalqına bir xeyir verə bilməsi ancaq istisna hallarda mümkündür. Nurəddin müəllimin həm elmi, həm cəsarətli olması isə çox təbiidir. Çünki o, dahi Nizaminin və məğrur Cavad xanın Gəncəsində doğulub ərəşəyə çatmışdır.

(Redaksiya, «Gəncə» jurnalı, 2007 №6)

116. «İKİ ƏSRİN SÖNMƏZ PEDAQOJİ MƏŞƏLİ» KİTABI HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM

«Qüvvət elmdədir, başqa cür heç kəs, heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz».

Böyük Nizami Gəncəvinin bu əbədiyaşar misraları onun yurdunda dünyaya göz açan – əməkdar elm xadimi, professor Nurəddin Kazımova tam məsuliyyətlə aid etmək olar. 80 illik yubileyi münasibəti ilə çox səliqəli poliqrafiya ilə çapdan çıxmış «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli» kitabını oxuduqca gözlərim önündə çox mənalı və dolğun həyat sürən işıqlı bir şəxsiyyətin siması yarandı. Hələ sənət məktəbində oxuyan yeniyetmə bir oğlan ikən mərhəmət və qürur, məhəbbət və şərəf, canıyananlıq və fədakarlıq hissələrini özündə daşıyan Nurəddin müəllim yaxşı insanların köməyinə rast gəlir. Özünə güclü inam hissi və mübarizliyi, daxili potensialı ilə vəhdət təşkil edən Nurəddin müəllimin 56 illik elmi-pedaqoji fəaliyyəti dövründəki heyrətamiz dərəcədə zəngin olan həyatı çox önəmli və ibrətamizdir.

Kitabdan görünür ki, professor N.Kazımov əsl müəllim yetişdirmək kimi vacib və çətin problemin həlli məsələsini tapmış böyük alimdir.

Çoxlu sayda monoqrafiyaların müəllifi, onlarla elmlər namizədi və doktoru yetişdirmiş, pedaqogikanın inkişafı ilə

bağlı çoxlu sayda konsepsiyalar yaratmış böyük mütəfəkkirdir.

Azərbaycanın xalq yazıçısı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, akademik Mirzə İbrahimov görkəmli ictimai-siyasi xadim Əziz Əliyev haqqında yazırdı: «Eyni mütərəqqi, ictimai inam və ideal bir adamın fəaliyyətində, gündəlik hərəkətlərində ehkama çevrilərək qurulaşib tərəvət və gözəlliyini itirdiyi halda, başqa bir adamın işində, əməlində, insanlarla rəftarında qəribə bir cazibə və təsir qüvvəsi parlayır, minlərlə adamları ruhlandırır, fəaliyyətə əfərbər edir». Nurəddin Kazimov məhz ikincilərdəndir. Çünki o, öz işinə sədaqətlə və cəfəkeşliklə xidmət edir.

Gördüyün işin doğruluğuna inam, işin müvəffəqiyyətli olmasında həlledici amillərdəndir.

Nurəddin müəllimin məhz bu inamla yaşamağı, daxili aləminə xas olan mərhəmət və qürur, məhəbbət və şərəf, canıyananlıq və fədakarlıq duyğularının vəhdəti, onun dərin və məzmunlu, uğurlu və çox mənalı fəaliyyətinin nəticəsidir.

Kitabı vərəqlədikcə Nurəddin müəllimin canlı, həm idmançı kimi, həm də pedaqogika elminin görkəmli nümayəndəsi kimi həmişə (bu gün də!) formada olmağı məni sevindirdi.

Əlbəttə, bu kitab gələcək nəsillərə örnək olacaqdır.

Kitabı oxuduqca, Nurəddin müəllimin həmkarlarının, övladlarının, həyat yoldaşının, dostlarının yazdıqları epizodlar onun mərd simasının cizgilərini tam dolğunluqla oxucuya çatdırır!

Nurəddin müəllim o zamanın Gəncə mühitində böyümüş, boya-başa çatmışdır. Elə o zaman onun qətiyyətli, dönməz, döyüşkən (həm fiziki mənada, həm də xarakter etibarilə) şəxsiyyəti formalaşmış. Mən Gəncə mühitinə bələd adamam. Gəncə mənim anamın yurduudur. Gəncə mərdlər diyarıdır, Cavadxanlar yurduudur.

Kitabı tərtib edənlərin böyük səriştəsi və zəhməti də diqqətimdən yayınmadı. Onların arasında Nurəddin müəllimin övladları Araz, Ayaz (əkiz qardaşlar), Nurlana

xanım da vardır. Onlar ataları haqqında övlad sözlərini deyərkən nə qədər səmimidirlər!

Övladların səmərəli iş fəaliyyətləri, əməksevərliyi bir pedaqoq kimi məhz Nurəddin müəllimin uğurlu fəaliyyətinin davamıdır.

Nurəddin müəllim, obrazlı desək, pedaqoji elm sahəsində 9 ballıq zəlzələ yaratmışdır. Bu elmə yeniliklər gətirmiş, novator alim adı qazanmışdır. Bunu həmkarlarının və şagirdlərinin kitaba daxil edilmiş tədqiqat xarakterli yazıları, oçerkləri aydın göstərir.

Bu kitabın tərtibatının özəllikləri mənə yaxşı tanışdır. 2004-cü ildə mənim atam Həsən Məhəmməd oğlu Həsənovun 100 illiyi oldu. Onda mən onun haqqında «Ləyaqətli şəxsiyyət» kitabını tərtib edib çapa verdim (bu kitabı Nurəddin müəllimə də hədiyyə edirəm). İndi isə atamın yazdığı «İran gündəliyi» əsərini çapa hazırlamışam. Bu işin ağırlığını bildiyimi üçün Nurəddin müəllim haqqında yazılan kitabın necə böyük çətinliklə başa gəldiyini dərk edirəm.

Mən, doğrudan da, ömrünü məşəl edən əməkdar elm xadimi, Prezident təqaüdcüsü, professor Nurəddin Kazımovu 80 illik yubileyi münasibəti ilə səmimi qəlbdən təbrik edir, ona möhkəm cansağlığı, uzun ömür, fəaliyyətində uğurlar arzulayıram. Əminəm ki, bu kitab gənc nəslin stolüstü kitabına çevriləcəkdir.

**(Arif Həsənov, AMEA Respublika Seysmoloji Xidmət
Mərkəzinin baş direktoru, AMEA-nın müxbir üzvü,
professor, «Respublika» qəzeti, 17 oktyabr 2007)**

117. «MÜƏLLİM – NURƏDDİN MÜƏLLİM»

Günəşin bələdçisi,
Sübhün dan ulduzudur.

Aydan arı, sudan pak,
Ən müqəddəs arzudur
Müəllim – Nurəddin müəllim.

Sipər çəkir saflıqdan
Hərisliyə, tamaha.

Həqiqətdən yol açır
Aydın, gözəl sabaha
Müəllim – Nurəddin müəllim.

Gözündən gözümüzə
Nur səpir, nur ələyir.
Ömrünü zərrə-zərrə
Ömrümüzə çiləyir
Müəllim – Nurəddin müəllim.

Adi-sadə dolanır,
Məğrur tutur başını.
Canından artıq sevir
Yurdun hər qarışını
Müəllim – Nurəddin müəllim.

Sınıf otaqlarında
Ucalır çinar kimi.
Ümidləri göyərdir
Yaz kimi, bahar kimi
Müəllim – Nurəddin müəllim.

Onda tapdım dar gündə
Yeganə təsəllimi.
Dahilər atasıdır
Dahilər müəllimi
Müəllim – Nurəddin müəllim.

(Sabir Mustafa, «Poliqlot» qəzeti, 16 aprel 2007)

118. NADİR VƏTƏNDAŞ

Nurəddin müəllim Azərbaycan elminin görkəmli nümayəndəsi kimi tanınır. O, bütün həyat boyu elmimizə, təhsilimizə ləyaqətlə xidmət etmiş, öz obyektiv sözü, prinsipial mövqeyi ilə seçilmiş və bu səbəbdən də cəmiyyətimizdə çox yüksək nüfuz və hörmət qazanmışdır, ölkəmizdə pedaqoji elmlərin formalaşması və inkişafında əvəzsiz rol oynayır, yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında çox böyük xidmətlər göstərir.

(İsmayıl Hacıyev, Azərbaycan MEA-Naxçıvan filialının prezidenti, akademik, Milli Məclisin deputatı)

VI. MİLLİ PEDAQOGİKAYA DÖVLƏT MÜNASİBƏTİ

119. NURƏDDİN KAZIMOVUN «ALİ MƏKTƏB PEDAQOGİKASI» KİTABININ DƏRSLİK KİMİ TƏSDİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA

Nurəddin Kazımovun «Ali məktəb pedaqogikası» kitabı dərslük kimi təsdiq edilsin.

(Azərbaycan Respublikası Təhsil naziri Misir Mərdanovun 1998-ci il tarixli 840 sayılı əmri)

120. NURƏDDİN KAZIMOVUN «MƏKTƏB PEDAQOGİKASI» KİTABININ DƏRSLİK KİMİ TƏSDİQ EDİLMƏSİ HAQQINDA

Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabın dərslük kimi təsdiq edilsin.

(Azərbaycan Respublikası Təhsil naziri Misir Mərdanovun 2002-ci il tarixli 770 sayılı əmri)

121. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRİNİN ƏMRİ

№362

16.05.2005 il.

N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərslüyü müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə Nəsimi rayonundakı 9 nömrəli məktəbdə eksperimentin aparılması barədə

Pedaqoji profilli ali təhsil müəssisələri üçün professor N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərslüyü milli pedaqogika ideyalarını, təhsil islahatı üçün vacib olan yeni pedaqoji təfəkkür və yanaşmaları özündə əks etdirməklə orta məktəb müəllimlərinin elmi-pedaqoji biliklərinin artırılması, peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi sahəsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

«Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddəalarının bir sıra məktəblərdə pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə mövcud təcrübəni nəzərə alaraq və müasir dövrdə pedaqoji prosesin yeniləşməsi zərurəti ilə əlaqədar müəllimlərin hazırlanması, onlara müvafiq bacarıqların aşılınması işini daha sistemli təşkil etmək məqsədilə

ƏMR EDİRƏM:

1. Müəllimlərin elmi-pedaqoji hazırlığının yüksəldilməsi istiqamətində professor N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyinin Nəsimi rayonundakı 9 nömrəli məktəbdə pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə eksperimentin aparılmasına başlansın.

2. Nəsimi RTŞ müdiri (M.Qəzənfərov), 9 nömrəli məktəbin direktoru (Z.Kəlbəliyev) «Məktəb pedaqogikası» dərsliyinin müəllimlər tərəfindən öyrənilməsi və pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə xüsusi tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirilməsini təmin etsinlər, eksperimentin nəticələri barədə hər yarımildə Təhsil Nazirliyinə yazılı məlumat versinlər.

3. Bakı PKİAYH İnstitutunun direktoru (İ.Məmmədov) «Məktəb pedaqogikası» dərsliyinin 9 nömrəli məktəbdə pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə eksperimentin aparılması ilə əlaqədar İnstitutun metodistləri və ixtisasartırma kursları müdavimlərinin həmin məktəbdə keçirilən tədbirlərdə iştirakını təmin etsin.

4. Təhsil Problemləri İnstitutu (A.Mehrabov) 9 nömrəli məktəbdə aparılan eksperimentin ümumilikdə pedaqoji prosesin təkmilləşdirilməsi sahəsində əhəmiyyətini nəzərə alaraq, təhsildə tətbiqi tədqiqatlar mərkəzinin bu eksperimentə cəlb edilməsini və müvafiq tədqiqatların aparılmasını təmin etsin.

5. Nazirliyin Elm, Şəhərlər üzrə ümumi təhsil və məktəb-əqədər tərbiyə, Strateji təhlil və planlaşdırma şöbələri (A.Zamanov, A.Muradov, F.Qədirov) eksperimentin aparılmasına müvafiq təşkilatı kömək göstərsinlər, 2006-cı ilin mayında eksperimentin nəticələrinin öyrənilməsini, ümumiləşdirilməsi və müzakirəyə çıxarılmasını, müvafiq təkliflərin Nazirliyin rəhbərliyinə təqdim olunmasını təmin etsinlər.

6. «Azərbaycan müəllimi» qəzetinin baş redaktoru (V.Mirzə) eksperimentin gedişi və nəticələrinin mütəmadi olaraq qəzetdə işıqlandırılmasını təşkil etsin.

7.Əmrin icrasına nəzarət nazir müavini İ.Hüseynovaya həvalə edilsin.

Əsas: Rəhbərliyin göstərişi

122. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRİNİN ƏMRİ

№995

30.08.2007-ci il.

N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə işlərin təşkili barədə

Professor N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə Bakı şəhəri Nəsimi I rayonu 9 nömrəli məktəbdə son iki ildə qoyulmuş eksperiment nəticəsində müəllimlərin, fənn metodbirbşmələrinin yaradıcı fəaliyyət meyillərinin artması müşahidə edilmişdir. Milli pedaqogika ideyalarını, yeni pedaqoji təfəkkür və yanaşmaları özündə cəmləşdirən «Məktəb pedaqogikası» dərsliyini öyrənməklə müəllimlər elmi-pedaqoji hazırlığının artırılmasına, pedaqoji prosesin daha səmərəli təşkilinə və nəticədə təlim göstəricilərinin keyfiyyətə yüksəldilməsinə nail olmuşlar.

«Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə mövcud təcrübənin genişləndirilməsi, yeni pedaqoji ideyalara yiyələnmək baxımından müəllimlərin hazırlanması, onlara müvafiq bacarıqların aşılması işini sistemli şəkildə təşkil etmək, həmçinin ixtisasartırma institutlarının proqramlarına müvafiq mövzuların daxil edilməsini təmin etmək məqsədilə

ƏMR EDİRƏM:

1. Müəllimlərin elmi-pedaqoji hazırlığının yüksəldülməsi istiqamətində professor N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi

üzrə Bakı şəhəri İ.Əfəndiyev adına Elitar Gimnaziyada və Sumqayıt şəhər 33 nömrəli məktəbində elmi-təcrübi işlər həyata keçirilsin.

2. Nazirliyin Şəhərlər üzrə ümumi təhsil və məktəbəqədər tərbiyə şöbəsi (A.Muradov), Sumqayıt Şəhər Təhsil Şöbəsi (V.Bağirov), Bakı şəhəri İ.Əfəndiyev adına Elitar Gimnaziyanın və Sumqayıt şəhər 33 nömrəli məktəbin direktorları (S.Quliyeva, M.Vəliyev) N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərslisinin müəllimlər tərəfindən öyrənilməsi və pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə xüsusi tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirilməsini təmin etsinlər, görülmüş işlər barədə 2008-ci ilin may ayında Təhsil Nazirliyinə yazılı hesabat təqdim etsinlər.

3. Nazirliyin Ali və orta ixtisas təhsili şöbəsi (İ.Mustafayev), Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu (A.Naxçıvanlı), Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu (S.Vəliyev), Bakı Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma institutu (M.Sadiqov) N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyindəki yeni ideyaların müəllimlərə çatdırılması məqsədilə ixtisasartırma təhsili proqramına müvafiq mövzuların daxil edilməsini təmin etsinlər.

4. Təhsil Problemləri institutu (A.Mehrabov) N.Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyində pedaqoji prosesin səmərəli təşkili ilə bağlı elmi müddəaların və qanunauyğunluqların müəllimlər tərəfindən təcrübədə tətbiqi istiqamətində müvafiq tədqiqatların aparılmasını təmin etsin.

5. Nazirliyin Elm, Strateji təhlil, planlaşdırma və kadrların idarə olunması şöbələri (A.Zamanov, F.Qədirov), «Məktəb pedaqogikası» dərsliyinin müddəalarının pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə aparılacaq elmi-təcrübi işlərin nəticələrinin ümumiləşdirilməsini və müvafiq təkliflərin Nazirliyin rəhbərliyinə təqdim olunmasını təmin etsinlər.

6. Əmrin icrasına nəzarət Aparatın rəhbəri İ.Pirməmmədova həvalə edilsin.

MİSİR MƏRDANOV

**123. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
FƏRDİ TƏQAÜDLƏRİNİN VERİLMƏSİ HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN
SƏRƏNCAMI**

«Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdünün təsis edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2002-ci il 11 iyun tarixli 715 nömrəli fərməsinə uyğun olaraq qərara alıram:

1. Azərbaycan təhsilinin inkişafında böyük xidmətləri olan aşağıdakı şəxslərə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdləri verilsin...

Kazımov Nurəddin Mustafa oğlu

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

3. Bu sərəncam imzalandığı gündən qüvvəyə minir.
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri 31 may 2007-ci il

(«Azərbaycan» qəzeti, 1 iyun 2007)

124. NURƏDDİN KAZİMOVA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRDİ TƏQAÜDÜNÜN VERİLMƏSİ MÜNASİBƏTİ İLƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRİNİN NURƏDDİN KAZİMOVA GÖNDƏRDİYİ 6 İYUN 2007-ci il TARİXLİ TƏBRİK MƏKTUBU

Azərbaycan Dillər Universitetinin
Kafedra müdiri, professor
Nurəddin Mustafa oğlu Kazımov

Hörmətli Nurəddin müəllim!

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin rəhbərliyi, ölkəmizin bütün təhsil işçiləri, ziyalıları adından və şəxsən öz adımdan Sizi – Vətənimizdə pedaqogika elminə görkəmli nümayəndələrindən birini, milli pedaqogikaya dair funda-

mental əsərlərin, çoxsaylı ali və orta məktəb dərsləklərinin, dərslər vəsaitlərinin müəllifini – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İLHAM ƏLİYEVİN 31 may 2007-ci il tarixli Sərəncamı ilə Prezidentin fərdi təqaüdünə layiq görülməyiniz münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, dərin hörmət və ehtiramımı bildirir, ən xoş arzularımı yetirirəm.

Möhtərəm Prezidentimizin təhsilə, təhsil işçilərinə daimi diqqət və qayğısının parlaq nümunəsi olan həmin Sərəncamını Sizin Azərbaycan təhsili qarşısında olan xidmətlərinizə ən ali səviyyədə verilən yüksək qiymət kimi dəyərləndirirəm.

İnanıram ki, Siz müstəqil Azərbaycanda təhsilimizin parlaq gələcəyi naminə əlinizdən gələni əsirgəməyərək, gənc mütəxəssislərin yetişdirilməsi yolunda fəaliyyətinizi bundan sonra da uğurla davam etdirəcəksiniz.

Əziz və hörmətli Nurəddin müəllim!

Sizi bir daha ürəkdən təbrik edir, həyatda möhkəm cansağlığı arzulayır, müqəddəs müəllimlik fəaliyyətinizdə yeni-yeni uğurlar diləyirəm!

Hörmətlə:

Misir Mərdanov

(4 iyun 2007-ci il)

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

TƏRTİBÇİDƏN.....	3
I. ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA RƏYLƏRDƏN	
1. Dəyərli tədqiqat əsəri.....	7
2. «III sinifdə ana dili dərsləri».....	9
3. Сравнение в обучении.....	11
4. Müəllifin iştirakı ilə.....	13
5. Tərbiyənin elmi əsaslarına aid qiymətli tədqiqat.....	15
6. «Atanın jurnalı...».....	20
7. Müəlliflə görüş.....	22
8. Azərbaycan maarifinin salnaməsi.....	23
9. Görkəmli pedaqoq və ictimai xadim.....	27
10. «Ali məktəb pedaqogikası».....	31
11. Pedaqogika elminə qiymətli töhfə.....	37
12. Qiymətli dərslər vəsaiti.....	39
13. Təhsil islahatına qiymətli töhfə.....	42
14. Müqayisə həyatın öz tələbindən doğur (Nurəddin Kazımov. «Ağlın sönməz məşəli». Bakı, «Maarif» nəşriyyatı).....	52
15. «Milli pedaqogika yollarında» kitabı müzakirə olunmuşdur (Seminar-Müşavirədən Qeydlər).....	54
16. «Milli pedaqogikanın yollarında» müəllimlərin gözü ilə (Professor Nurəddin Kazımovun bu monoqrafiyası Əzizbəyov rayonundakı 136 nömrəli məktəbdə müzakirə edildi).....	57
17. Ali məktəb pedaqogikası.....	63
18. Milli pedaqogikanın təşəkkülünə önəmli töhfə.....	69
19. Zamanın nəbzini tutan əsər.....	73
20. Məktəb pedaqogikası yollarında.....	75
21. «Oxu» dərsləri müzakirə olunmuşdur.....	80
22. Təqdimat.....	84
23. «Milli pedaqogika sxemlərdə».....	84
24. Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları və onların mahiyyəti.....	86
25. Təqdimat mərasimi keçirilmişdir.....	96

26. Respublika təhsil şurasında (Professor Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası sxemlərdə» vəsaitinin təqdimat-müzakirəsi keçirildi).....	97
27. Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları müzakirə olundu.....	105
28. Məktəb pedaqogikası.....	106
29. Pedaqogikaya dair yeni nəşr.....	108
30. Qiymətli tədqiqat əsəri.....	109
31. Nurəddin Kazımov haqqında bibliografik məlumat.....	111
32. Qiymətli tədris vəsaiti.....	112
33. Seminar-müşavirə.....	118
34. Pedaqogika elminə dəyərli töhfə.....	124
35. Tərbiyə nəzəriyyəsini zənginləşdirən əsər.....	129
36. Tərbiyəşünaslığa qiymətli töhfə.....	131

II. FƏALİYYƏTİ HAQQINDA RƏYLƏRDƏN

37. Müzakirə – müəllifin iştirakı ilə.....	136
38. Dərslük müəllifləri mükafatlandırılmışlar.....	138
39. Pedaqoji cəmiyyətin rəyasət heyətində.....	141
40. Bildiriş.....	142
41. Yekun məşğələ.....	142
42. Sağlam rəqabət inkişaf və yüksək keyfiyyətin rəhnidir («Naxçıvan» Universitetinin yeni tədris korpusunun təntənəli açılış mərasimindən reportaj).....	143
43. «Azərbaycan məktəbi» – 75.....	146
44. Qocaman maarif işçisinin yubileyi.....	152
45. Görkəmli maarif xadiminin yubileyi.....	155
46. Qüvvət elmdədir... ..	156
47. Pedaqoji əsərlərdə üslub məsələləri.....	161
48. Professor Nurəddin Kazımovun 80 illik yubileyi qeyd olundu.....	167
49. Milli pedaqogika ilə bağlı yeni ideyalar işığında... ..	170
50. Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabının müzakirəsi haqqında seminar-müşavirənin proqramı.....	173
51. Təhsil nazirliyində seminar.....	174

52. Müəllim öyrədə bilməyənləri həyat özü öyrədəcək..	176
53. Maarifçi alim ömrü.....	178
54. SSRİ-nin 60 illiyi və Azərbaycanda pedaqoji elmlərin inkişafı haqqında.....	183
55. Pedaqoji yenilikləri məktəbə.....	193
56. 100 ballı qiymətləndirmə sistemi özünü doğruldacaqmı?.....	196
57. Pedaqoji elm və pedaqoji proses.....	202
58. Əsl insan – vətəndaş olmalıdır («Dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması» mövzusunda respublika elmi-nəzəri konfransından qeydlər).....	204
59. «Dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması» mövzusunda konfransın proqramı.....	209
60. Azərbaycan Dillər Universitetində «Dünya inteqrasiya prosesində vətəndaşlıq şüurunun formalaşdırılması» mövzusunda keçirilmiş respublika elmi-nəzəri konfrans iştirakçılarının ölkəmizin təhsil işçilərinə müraciəti.....	210
61. «Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları və onların mahiyyəti».....	212
62. Pedaqogikanın tədqiqat sahəsi müzakirə olunmuşdur.....	214
63. Pedaqoji elmin başlıca kateqoriyaları və onların mahiyyəti	217
64. Milli pedaqogika ilə bağlı yeni ideyalar işığında	234
65. «Milli pedaqogika məktəbi»nin növbəti respublika seminar-məşğələsində.....	239
66. «Milli pedaqogika məktəbi» tərəqqi yolunda («Milli Pedaqogika Məktəbi»nin ikinci məşğələsi haqqında qeydlər).....	241
67. Milli pedaqogika ruhunda yaranan ilk dərslik.....	250
68. Eksperimentin başlanması ilə bağlı seminar-müşavirə keçirildi.....	252
69. «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi üzrə eksperimentin keçirilməsinə dair 2-ci seminar müşavirənin proqramı.....	254

70. Eksperiment başlanmışdır.....	255
71. Nurəddin Kazımovun təşəbbüsü ilə keçirilmiş «tərbiyənin nəzəri və praktik problemləri» mövzusunda respublika konfransının proqramı.....	257
72. «Tərbiyənin nəzəri və praktik problemləri» mövzusunda respublika konfransı.....	258
73. Obyektivlik və qayğı.....	263
74. Pedaqoji təbliğatı gücləndirməli.....	266
75. Kafedranın filialı yaradılır.....	268
76. Kafedranın filialı fəaliyyətini genişləndirir.....	271
77. Hələ «layihə»dir.....	273
78. Siqaret çəkənimiz yoxdur.....	276
79. Hər adamın öz yeri... ..	277
80. Qərənfillər yağışında.....	282
81. Pedaqoq.....	285
82. Светлый праздник.....	288
83. Layiqlilərin layiqlisi.....	290
84. Ucalıq.....	299
85. Ləyaqət.....	303
86. Alim bəşəriyyətin işıq çələngidir.....	305
87. Müəllim öyrədə bilməyənləri həyat özü öyrədəcək....	308
88. Milli pedaqogikamızın patriarxı.....	310
89. Maarifçi alim ömrü.....	318
90. Görkəmli pedaqoq alim.....	326
91. «Milli pedaqogika məktəbi»nin işartıları.....	332

III. «DƏYİRMİ STOL» ARXASINDAKI SÖHBƏTLƏRİNDƏN

92. Mənəvi kamillik əqidə yetkinliyidir («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	335
93. Hüquq tərbiyəsi işini daha da gücləndirək («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	336
94. Pedaqoji təcrübənin keyfiyyətini yüksəltməyin yolları («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	340
95. Terminologiya məsələləri («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	342
96. Mühüm məsələyə ciddi münasibət göstərməli («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	344

97. Həyatın tələbi (Azərbaycan Televiziyası ilə «Azərbaycan Müəllimi»nin birgə verilik-guşəsi).....	347
98. Elmi fəaliyyətin nüfuzu yüksəlməlidir («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	349
99. Bütün yollar dərsdən başlanır («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	352
100. Ümumtəhsil məktəbinin aktual problemləri müzakirə olunmuşdur.....	355
101. Böyük sınaq qarşısında («Dəyirmi stol» arxasında söhbət).....	358

IV. ŞƏXSİYYƏTİ HAQQINDA RƏYLƏRDƏN

102. Həmişə elmi axtarışda, həmişə vətənin keşiyində....	361
103. Nurəddin Kazımovu müqayisə.....	363
104. Nurəddin Kazımovun pedaqoji elmə gətirdiyi yeniliklər.....	366
105. Görkəmli alim-pedaqoq.....	375
106. Pedaqoji elmin ağsaqqalı.....	380
107. Ədalət, ağıl, güc, bilik, fəzilət və məntiq sahibi....	383
108. Milli pedaqogikanın yaradıcısı.....	384
109. Millətimizin qeyrət rəmzi.....	386
110. Elmdə və həyatda nümunə.....	390
111. Nurəddin Kazımov (80) həmkarlarının aforizmlərində.....	393
112. Heç vaxt dəyişməyən Nurəddin müəllim.....	397

V. QEYRİ-PEDAQOJİ MÜTƏXƏSSİSLƏRİN RƏYLƏRİNDƏN

113. Kazımov Nurəddin Mustafa oğlu (Əməkdar elm xadimi, pedaqoji elmlər doktoru, professor).....	401
114. Nurəddin Kazımov.....	402
115. Pedaqoq – Nurəddin Kazımov.....	404
116. «İki əsrin sönməz pedaqoji məşəli» kitabı haqqında düşüncələrim.....	407
117. «Müəllim – Nurəddin müəllim».....	409
118. Nadir vətəndaş.....	410

VI. MİLLİ PEDAQOQİKAYA DÖVLƏT MÜNASİBƏTİ

119. Nurəddin Kazımovun «Ali məktəb pedaqogikası» kitabının dərslik kimi təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin əmri..... **411**
120. Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» kitabının dərslik kimi təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin əmri..... **411**
121. Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə Nəsimi rayonundakı 9 nömrəli məktəbdə eksperimentin aparılması barədə Təhsil Nazirinin əmri..... **411**
122. Nurəddin Kazımovun «Məktəb pedaqogikası» dərsliyi müddələrinin pedaqoji prosesdə tətbiqi üzrə işlərin təşkili barədə Təhsil Nazirinin əmri..... **413**
123. Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərdi təqaüdlərinin verilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı..... **415**
124. Nurəddin Kazımova Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərdi təqaüdünün verilməsi münasibəti ilə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin Nurəddin Kazımova göndərdiyi 6 iyun 2007-ci il tarixli təbrik məktubu..... **415**